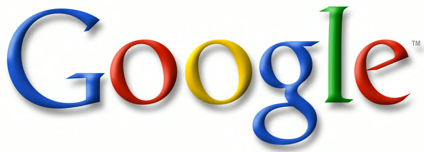

NICOLAI MYLERI ab Ehrenbach/

METROLOGIA.

Hoc est,

De jure ſtatuendi de menſuris, ponderibus & moletrinis.

Ubi in ſpecie quoque.

De Lapide terminali & Torculis, tam privatis quam publicis ac Bannalibus, ſingularia quædam & non vulgaria exhibentur & variæ Quæſtiones explicantur.

Tractatus Practicus.

In quo quicquid vulgari aut exotica lingua traditum, in linguam latinam transverſum eſt.

Cum Sacræ Cæſareæ Majeſtatis privilegio ad 20. annos.

TUBINGÆ,

Impenſis JOH. GEORGII COTTÆ, Acad. Bibliopolæ.

Literis JOHAN-HENRICI REISII.

ANNO M.DC.LXVIII.

SUMMA PRIVILEGII IMPERATORII.

SAcræ Cæsareæ Majestatis gratiosissimo privilegio, die V. Junii Anno M DC LXII. provisum est, ne quis, NICOLAI MYLERI ab Ehrenbach / JCti, Opus de Jure publico Imperii Romano-Germanici (cujus quinta pars *METROLOGIA* nunc primum publicatur) absq; JOH. GEORGII COTTÆ, Academ. Tubingensis Librarii, ejusve hæredum & successorum consensu & licentia, clam vel palam imprimat, aut ubiubi impressum in Germania divendat; idque ad annos viginti, à primæ Editionis singularum partium computandos, sub pœna amittendorum librorum, & solvendarum decem auri puri Marcarum: &c. sicuti id uberius in ipso privilegii autographo definitur. A quo damno ut sibi omnes caveant, hæc in fronte visum est iterum iterumque monere.

EDITOR.

Benevolo Lectori Salutem?

HAbes hîc, Benevole Lector, Magnifici viri, magnificam operam. Non indiget suspensâ hæderâ vinum Jàm vendibile & jam olim ante vindemias desideratissimum. Autor Librum, Liber authorē commēdat, ut si quid laudis vel encomii aut huic aut illi superadderem prætera, authoritati unicujusq; diffidere vel omninò detrahere viderer.

Materiæ, ut cernis raritas & exacta ingeniositas suum ipsa trahit Lectorem & Emptorem, deque Myleriani Genii & Ingenii per orbem jam frequentibus evolantis acumine abundantissime testatur.

Nec quidem vel lucri vel auræ captandæ gratiâ in lucem prosiliit Autor, extorsa potius est hic nostra Metrologia enixis tum meis tum Literatorum plurimorum vellicationibus & amicis preculis: Consensit in Editione Libri pernobilis Scriptor, non avarò captandi sed Liberali, Literario Orbi benefaciendi, animo, ut qui sibi nihil hâc in re per invidiam latere voluit soli, quod tanto reipubl. èmolumento

com-

communicari pluribus potuisset. Et cave putes vel tædio temporis vel otio aut Curiæ curis solutum scripsisse tantum Virum, miraberis sanè laborem spatio duodecim mensium, horis furtivis absolutum, si innumeris Regiminis & Consiliorum involucris involutissimum alia & talia evolvisse, si id temporis, quod alii sanè occupatissimi resumendis Viribus aut recreationi solent impendere, fidum nostrum Rerumpl. sine adulatione haud exiguum Fautorem suo bono & commodo donâsse, grato animo memineris. Taceo tandem tecto tenus exstructæ & ad admirationem usque instructissimæ Bibliothecæ medullam, opuscula huic largiter immersam & ceu penu quodam sine invidia sine arrogantia omni fideliter sibi communicatam.

Vale ergo, faventissimè Lector, atq; tam singulari Munificentia fruere feliciter, tantoq; in Reipubl. ac Universi propemodum orbis emolumentum ac documentum viventi ac scribenti Viro felicia quæq; vitamq; precare, meam denique in edendo hoc opusculo curam ratamque gratamque habeto.

Elen.

ELENCHUS

Capitum & quæstionum in hoc tractatu contentarum.

Quæstiones.

1. *An Princeps Imperii ad instituendam ponderum & mensurarum uniformitatem, subditorum consensum requirere teneatur? An verò modum mensurarum Universalem invitis subditis dare possit? Distinguitur* §. 1. & *seqq.*

CAP. VI.

De Jure & Modo mensurandi merces, si Contrahentes sint subditi diversorum Principum, ac diversitas mensurarum existat.

Quæstiones.

1. *An hæc mensurarum mutatio, Creditores quoque forenses, qui prædia Censualia in Statuentis territorio possident, ad observantiam obliget; ac an, v. gr. Creditor forensis Censualis, cui quotannis ex pacto debitor censualis certos modios frumenti solvere obligatus, à debitore, frumentum juxta novam mensuram accipere teneatur? Affirm.* §. 1. & *seqq.*

2. *An facto Contractu Venditionis aliquot jugerum prædiorum, vel plaustrorum vini mensura facienda sit, secundum mensuram loci Contractus, an loci rei sitæ? Juxta mensuram loci Contractus.* §. 7. & *seqq.*

3. *Quid dicendum, in casu quo conventum fuit inter partes, ut venditor teneatur prædium infra tres menses mensuræ subjicere: An elapsis hisce tribus mensibus, partes petere possint, ut mensura prædii suscipiatur? Negatur quoad venditorem, sed Emtor non nisi 30. annorum præscriptione excluditur.* § 12. & 13.

4. *Si in divisione bonorum communium à duobus fratribus mensuratio agrorum assignatorum per peritos agrimensores fuerit pacta, absque aliqua temporis definitione; & lapsi fuerint anni viginti & ultra, an heredes unius fratris defuncti, à fratre superstite mensurationem agrorũ adhuc petere possint? Affirm.* §. 14.

5. *An Venditione ad mensuram facta, interim donec prædium metiatur, pænitentiæ locus sit? Neg.* §. 15. & 16.

6. *Quam-*

6. Quamdiu deceptis in mensuratione succurratur? Triginta annis §. 17.

CAP. VII.

De Remediis contra defraudatores mensurarum, ponderum: ubi primum de mensurarum publica collocatione.

Quæstiones.

1. Qua pœna is, qui malo animo mensurarum & ponderum exemplar publicum, præ foribus Templi vel Curiæ affixum, refigit, devastat, aut alio modo corrumpit, sit afficiendus? pœna albi corrupti. §. 6. & seqq.

CAP. VIII.

De Secundo Remedio, scilicet de Insignium Domini territorii impressione.

Quæstiones.

1. Cujus Insigniis mensura & pondera sint notanda? Insigniis domini territorij. §. 4.

CAP. IX.

De Tertio Remedio, scilicet de Custodibus Mensurarum.

CAP. X.

Quartum Remedium de Constitutione Mensorum, & quinam ad hoc officium eligendi sint?

Quæstiones.

1. An Mensor aut ponderator in assumtione Officij sui præstet juramentum de Credulitate, an verò de veritate? Distinguitur. §. 13. & seqq.

2. Quid Iuris, si dubitetur, de Relatione mensoris, v. g. an possessio tot jugera contineat, vel merces tot modiorum aut ponderum sint, præsertim si partes huic assertioni contradicant? Statur assertioni mensorum, §. 15. & seqq.

3. Si de finibus agri aut quantitate modiorum frumenti lis oriatur, cujus expensis mensuratio sit peragenda, an sumtibus petentis,

tentis, an verò ejus cujus interest? Sumtibus Communibus. §. 17.

CAP. XI.

De Effectu Juris statuendi circa pondera, mensuras, ulnas.

Quæstiones.

1. An casu, quo Dominus aut Vasallus loci, in pago Jus visitandi pondera ac mensuras & falsificantes puniendi, vel ex usu inveterato, vel feudali concessione habet; Dominus autem directus vel territorii Jus dandi, & principali stigmate signandi sibi vindicat: An Dominus reditus ac decimas à subditis debitas, cum suis mensuris ad arbitrium fabricatis, aut in suo Castro usualibus mensurari, ac ad earum modum & modium, exigere possit? Neg. §. 6. & 7.

2. An Princeps territorii de mensuris & ponderibus quoque Abbatum, Sacerdotum & Clericorum cognoscere, eave recognoscere & signare possit? Affirm. §. 10. & seqq.

CAP. XII.

De pœna depravantis mensuras & pondera.

Quæstiones.

1. An is, qui falsis mensuris aut ponderibus scienter usus est, eâdem pœnâ puniatur, qua dolosè fabricans mensuras depravatas, puniri solet? Neg. sed mitiori. §. 8. & 9.

2. Qua actione Titius possit convenire Pamphilum, qui scienter ac studio ei falsas mensuras aut adulterata pondera commodavit, quo in pœnam fraudantis mensuras inducat? Commodans tenetur actione de dolo. §. 10. & 11.

3. An is, qui iniquas mensuras, bilances, pondera & ulnas conficit, vendit aut locat, fraude postmodum comperta, ignorantia sese excusare possit; ac eandem probando à pœna falsi arbitraria liberetur? Negat. §. 12. & seqq.

4. An is qui falsis & adulterinis mensuris & ponderibus ignoranter usus fuit in mercatu publico, zu offenem Marckt/ *impu-*

impunè hoc committat, ac à falsi pœnâ, ignorantiæ prætextu liberetur? Neg. §. 26. & seqq.

5. An verba ista, toties quoties, so offt solches geschicht, *ad singulos metiendi actus referenda sint; an verò ad singulos Contractus, qui plures actus postulat? Affirm. prius. §. 31.*

6. An graviori pœna afficiendus sit is, qui utendo falsis mensuris & ponderibus, pro prima & secunda vice punitus non fuit, sed pro tertia vice, in fraude fuerit deprehensus? Neg. §. 32.

7. An falsi pœnam incurrat is, qui in re minima falsum commisit, mensurando aut ponderando? Vix erit puniendus. §. 33.

8. An mercator propria authoritate, pondus justo levius adæquare, eive ceram aut quid simile, impunè addere possit? Affirm. §. 34. & 35.

9. Cuinam competat mensuram & pondera falsificantes coërcere & punire, ab eisve mulctam exigere? Domino territorij. §. 35. & seqq.

CAP. XIII.

De Agrimensore & falsa relatione parti obligato.

Quæstiones.

1. Ad quid teneatur mensor, qui in mensura renunciatione quempiam decepit aut falsum commisit? Conveniri potest actione in factum. §. 1. & seqq.

2. An ob latam quoque culpam agrimensoris falsam mensuram referentis, juramentum in litem deferatur? Affirm. §. 5. & seqq.

3. An Dominus de dolo sui substituti in mensurando teneatur? Neg. §. 17.

4. Quid si unus ex duobus mensoribus dolosis læso actori solidum solverit, An agrimensor solvens adversus socium doli,

utpote suum commensorem regressum habeat, ut ei ab actore læso, cedendæ sint actiones? Neg. §. 22.

CAP. XIV.

De Lapide Terminali, ejusque motione & propulsione.

Quæstiones.

1. Quot testes seu lapilli, in omni lapidum terminalium consignatione requirantur? Hæc quæstio dependet à Consuetudine locorum. §. 14.

2. An termiorum ac columnarum finalium cura & positio, sit actus Jurisdictionis territorialis? Affirm. §. 16. & seqq.

3. Quid si flumen vel stagnum, cursum suum vel alveum mutet; an termini quoque confinales, vel Juridictio terminalis per alluvionem mutentur? Disting. §. 21. & seqq.

4. Si fluminis terminalis mutatio pedetentim per incrementum latens, seu alluvionem contingat; An exinde mutatio, incrementum, & extensio territorii, & Jurisdictionis eveniat, seu, An alluvio mutet Iurisdictionalia? Neg. §. 24. & seqq.

5. An limites provinciarum finales, temporis quoque cursu intereant, & Iure præscriptionis amittantur vel mutentur? Affirm. §. 28. & seqq.

6. An pendente Revisione, Judex supersedere debeat, in figendis terminis finalibus, sive, An Revisio effectum habeat tantum devolutivum, an, verò suspensivum? Negatur posterius. §. 33. & seqq.

7. An Ratio Status Imperii Rom. Germanici, olim exegerit, & adhucdum aliquando exigere videatur, sententiarum in Judicio Revisorio pendentium, executionem suspendere? Hujus

quæ-

quæstionis definitio Imperatoris & Imperii determinationi est relinquenda. §. 36. & 37.

CAP. XV.

De pœna termini motoris.

Quæstiones.

1. *An terminorum motor dolosus pœna ordinariâ puniatur, licet sua dolosa turbatione & invasione, nemini nocuerit? Affirm. §. 6. n. 3.*

2. *An turbator terminorum finalium, pœnam dupli ex Constitutione l. si constiterit. 4. C. fin. regund. inductam sustinere teneatur, etiamsi invasio prædii, & violatio termini confinalis, ante litem contestatam peracta sit? Affirm. §. 11. n. 2. & 3.*

3. *Qui terminos finales moverit, non animo furandi, nec prædium vicini occupandi; sed animo duntaxat nocendi, ac seminandi rixas & discordias inter Vicinos, per limitum confusionem, ut eas cognoscere difficile sit; an pecuniaria tantum; Vel arbitraria pœna teneatur? Affirm. posterius. §. 12.*

4. *An ille, qui simul plures evulsit lapides finales, ad unicam tantum pœnam teneatur; an verò ad plures pœnas? Committitur arbitrio Judicis. §. 13.*

5. *An attentans movere aut invadere terminos finales, sit omninò extra Legis pœnam? disting. §. 16.*

6. *An partes Vicinæ propria authoritate, ad determinanda Vicinorum prædia à propriis, cum consensu omnium eorum quorum interest, sibi ipsis lapides finales figere & refigere possint? Affirm. §. 17. n. 3. & 4.*

7. *Cum pœna termini moti hodierno Jure & usu Imperii*

 sit

sit arbitraria, an illa casu eveniente, etiam ad pœnam mortis extendi possit? Affirm. §. 18.

8. *Cum quæstio falsi termini positi, in causam Civilem incidit, an in Civili supersedendum sit? Affirm. si falsum sit tale, quod causæ Civili præjudicium faciat: alis non. §. 19. n. 5.*

9. *Cum diversæ sint pœnæ constitutæ his, qui terminos effodiunt & turbant, an una pœna indicta, alteram tollat? Affirm. §. 20. n. 1. 2. 3. & 4.*

10. *An pœna pecuniaria ex Lege Agraria, quinquaginta solidorum intentata & imposita, concurrere possit cum accusatione adversus motorem dolosum, an verò per l. f. ff. d. term. mot. abrogata & antiquata sit? Neg. posterius §. 20. n. 5. & seqq.*

CAP. XVI.

De Jure & potestate Statuendi circa molas, easque visitandi.

Quæstiones.

1. *Ubi Jurisdictionis species in castro, pago vel Civitate sunt penes duos, cuinam competat inspectio & visitatio molendinorum,* und wer die Mühl-Beschawung fürzunemmen berechtiget seye? *disting. Regulariter tamen hæc inspectio pertinet ad dominum territorii, vigore Superioritatis. §. 12. & seqq.*

CAP. XVII.

Quinam Molendinorum inspectioni & visitationi sint præficiendi.

Quæstiones.

1. *An Molendinorum inspectio, visitatio & constructio, non*

non tantum ad moletrinas, sed etiam ad alia molendina extendi possit? Affirm. §. 4. & 5.

2. *Quo Ordine frumenta molenda sint, & an si Dominus molendini posterior tempore, sua frumenta in molendinum adferat, præferendus sit privato, qui prior tempore cum frumentis advenit? Affirm.* §. 6. & *seqq.*

CAP. XVIII.

De Jure Torculorum, Principi Jure Superioritatis competente.

Quæstiones.

1. *An quilibet privatus in fundo aut ædibus suis, sui & aliorum usus gratia liberè absque principis consensu, torculum ædificare possit? Affirm.* §. 5. & *seqq.*

2. *An Jus ædificandi torcularia sit de Regalibus? Neg.* §. 11. & *seqq.*

3. *An torcular bonis mobilibus an verò immobilibus sit accensendum? Resp. Immobilibus.* §. 18. & *seqq.*

4. *An torculo legato aut Emto, vasa quoque vinaria seu cuppæ, Legatario aut Emtori cedant, ac instar bonorum immobilium cum torculo transeant? Aff.* §. 25. & *seqq.*

5. *An venditioni domus accedat quoque pressorium magnum & importatile? Affirm.* §. 29.

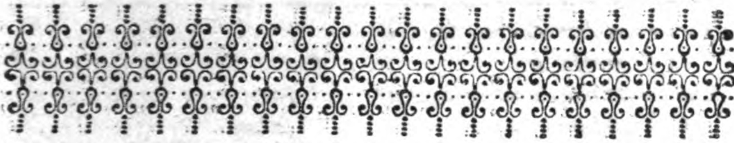
6. *An locator ædium teneatur quoque conductori concedere torculare ædibus annexum, & pro premendis uvis destinatum? Affirm.* §. 30.

7. *An vendito torculo sine districtus expressione, ipse districtus quoque torcularis, sive Jus cogendi vicinos, in venditorem transeat? Affirm.* §. 31.

no in id, quod sua interest, desertam esse culturam? Aff. persuasorem de dolo malo conveniri posse. §. 46.

6. Si quis promiserit operariis Vinitoribus, mercedem à Civibus loci exsolvi solitam; & constet Concives diversimodè mercedem solvisse, qualis merces sit iis persolvenda? Hoc casu mercedem ad minimum reducendam esse, statuitur; §. 47.

CUM DEO!

De Jure Mensurarum, Ponderum Ulnarum, & Molarum inspiciendarum.

CAPUT I.

De Origine & Auctoritate Juris mensurarum variarum Gentium.

SUMMARIA.

§. 1.

1. *Cura Mensurarum & ponderum, ad Magistratum pertinet.*
2. *Origo mensurarum & ponderum est ab ipsa natura.*
3. *Mensura unde dicatur.*

§. 2.

1. *Cura ponderum & mensurarum apud Hebraos.*
2. *Apud Gracos.*
3. *Apud Romanos.*
4. *Potestas Ædilium Curulium circa falsas mensuras.*

§. 3.

1. *Initium Collegii Mensorum; Qui sint Caudicarii & Portuenses.*
2. *Curam mensurarum & ponderum aliquando Imperatores sibi ipsis sumserunt.*
3. *Hec postmodum Impp. Gothis, Regibus Romanis cessit.*

§. 4.

1. *Caroli Magni Constitutio circa mensuras.*
2. *Hunnorum Regum Edicta circa mensuras & pondera.*

§. 5.

1. *Gallia Reges, Imperium circa pondera & mensuras, adscribunt ratiociniis Regiis.*

2. *Eorundem decreta circa pondera & mensuras.*
3. *Cura circa hanc rem in singulis Galliæ Municipiis.*
4. *Authoritatem ponderum & dimensionũ in Ducatu Normannico, hodiè Rex Galliæ sibi purè vindicat.*

§. 6.

1. *Hispaniarum Regis Constitutio circa mensuras & pondera.*

§. 7.

1. *Jus Regium circa mensuras & pondera, in Anglia,*
2. *Hodie tamen mensuræ genera Senatus Consulto parlamentario mutari consueverunt.*
3. *Juri Regio in Angliâ, Vicinæ Scotiæ Leges sese conformant.*

§. 8.

1. *Caroli Regis Hungariæ constitutio circa pondera & mensuras.*
2. *Regum Sigismundi & Vladislai Constitutiones circa eandem rem.*

§. 9.

1. *Regni Neapolitani Tribunal singulare circa pondera & mensuras.*
2. *Jus Regium circa pondera & mensuras in Sicilia*
3. *Credenzerius à quo eligatur.*

§. 10.

1. *Cura ponderum & mensurarum in Republica Veneta.*
2. *In Principatu pedemontano & Ducatu Sabaudiæ, hoc Jus residet apud Ducẽ Sabaudiæ.*

§. I.

AB omni ævo, cura mensurarum & ponderum publicæ authoritatis fuit, eâ de causâ solebat exactam adhibere diligentiam Magistratus summus, providendo, ne quid in iis falsitatis atque fraudis committatur; Hinc in optimâ quâque Republicâ fuerunt *Zygostatæ* seu *Libripendes* instituti, majore Imperio, qui ponderum rationem tenerent, curarentque per singulas Vrbes, ut Μηχανικοὶ, seu Mechanici justo pondere mercimonia divenderent. Juxta Rescriptum Imperatoris Juliani *in l. quoties. 2. ibi.* Zygostatæ *D. de pon-*

de ponderat. Renat. Choppin. *tract. de Doman. Franc. libr. 3. tit. 22. n. 1.* David. Mevius *ad Jus Lubecc. lib. 4. tit. 12. art. 1. num. 20.*

2. Originem & primum Inventorem mensurarum & ponderum Phidonem Argivum fuisse, tradit Plinius *lib. 7. natur. histor. cap. 56.* Vel Palamedem vocatum fuisse maluit A. Gellius. Veruntamen Mensuras ad pondera ab ipsa natura, eave ita dictitante originem traxisse melius censuit Thom. de Aquino *lib. 2. regimin. polit. cap. 14.* Omnia siquidem Deus T. O. M. disposuit in pondere & mensura. Sicuti scribit *Script. Sapient. cap.* 1. Alph. de Azevedo *ad leg. 1. Recopil. n.* 3. *lib. 5. tit. 13.* Vide Anichin. ap. Novar. *de gravam. Vasallor. tom. 3. Gravam. 72. n. 18. & 19.*

3. Quantum ad *Derivationem* Mensurarum, Hebræi *Mensuram* vocant *Mesura*: à radice, *Sur*, i. e. Principatum tenuit. Quoniam mensura, rerum Domina est, & dividendorum Princeps. Dicitur etiam, *Schaar*, quia portæ affigebatur. Avenar. *in Lexic. Hebr. verb. Schaar.* Besold. *de jur. majest. cap. 8. num. 9. in Oper. polit.*

§. II. 1. Apud *Hebræos* Mosaica lex erat constituta, quâ Moses in Levitico, Justitiæ Regulas præscribens, Non facietis (ait) iniquum aliquid in pondere & mensura, statera æqua & justa sint pondera, justus modius, ac æquus sextarius, Levit. *cap. 1. vers. 19.* Deuteron. *cap. 25. v. 14. & 15.* Proverb. *cap. 20. v. 10.* ac Michæ. *cap. 6. v. 11.* habetur prohibitio Jehovæ accerrima & gravis hisce verbis formalibus: Solte ich die ungerechte Waag und falsch Gewichte im Seckel billichen/ durch welche ihr Reiche viel ungerechts thun. h. e. *Nunquid justificabo stateram impiam? & sacculi pondera dolosa? In quibus divites ejus repleti sunt iniquitate.* Ezechiel. *cap. 20.* Damhoud. *in Prax. Crimin.*

ctè observando, constitutionem ad præsides Provinciæ Boetium, & Patritium evulgavit, pænam contrà eos, qui illud diminuunt, sanxit. Goldast. *tom. 3. Constit. Theodor. art. 5. fol. m. 32.* Joan. Gædd. *ad l. Paulus. 221. num. 3. D. de Verb. sign.*

§. IV. 1. *Carolus Magnus* Germaniæ Rex Augustus circa Annum DCCXCVI. in Capitularibus constituit, de mensuris, ut secundum jussionem Cæsaream æquales fiant; ac de commendatis mensuris modiorum & sextariorum, *art. 9. & 21.* decrevit, & talem constitutionem publicandam ad Missos direxit, apud Goldast. *in constit. Imperij tom. 3. Carol. Magn. fol. 141. ac 154.*

2. Et hanc circà pondera & mensuras Jus dicendi potestatem, aliarum quoque gentium Reges sibi propriam fecerunt. Priscis enim *Hunnorum* moribus statutum reperimus, Reges ejusdem gentis edixisse, ut mensuræ & pondera eadem Budensia similiter habeantur in toto regno, & qui aliâ mensurâ seu pondere utatur, perdat rem mensuratam, vel ponderatam; Id quod legitur in Libro Juris consuetudinarii Hungariæ referente Renat. Choppin. *d. tr. lib. 3. tit. 22. n. 2.*

§. V. 1. *Gallica* Monarchia olim Imperium circà pondera & mensuras (*c'est à dire le droicts de Poids, Mensurage, Aulnage, Jaugeage, Estellonage, & Arpentage*) Regiis adscripsit ratiociniis Parisiensibus, tanquam sceptri Francici patrimoniale. Renat. Choppin. *d. doman. Franc lib. 3. tit. 22. num. 1. in princ.* eumque referens. P. Greg. Tolos. *in Syntagm. jur. lib. 36. c. 1. n. 18.*

2. Cujus juris vigore olim *Philippus Bellus ac Longus*, Pulchri filius, utérque Rex, & longo post Ludovicus XI. decreverant, omnia pondera & mensuras iisdem

legibus

Regibus exæquare. Joan. Bodin. *de Republ. lib. 1. cap. 10. num. 169.*

2. Prout huic bono in singulis Galliæ Municipiis, jam olim institutus fuit, *Un Sergeant General, Visiteur, de Moulins, poids, balances aulnes, crochets,* qui in terris etiam Baronum generalem hanc Politiam exercebat, Renat. Choppin. *d. tit. 2. n. 2. in apostillis.*

4. Ac hodie adhuc Galliæ Rex in Normanico Ducatu, ponderum dimensionumque authoritatem sibi purè vindicat. Tirrenus *ad consuet. Norman. lib. 4. cap. 15.* Vide & Renat. Choppin. *ad leg. Andegav. lib. 1. cap. 40.* Mignon. *ad Consuet. Andeg. fol. 15. n. 1. 2. & 3.*

§. VI. 1. Pari modo *Hispaniarum Rex* solus in Hispaniæ Regnis modum & Architypum mensurarum & ponderum definit & publicè constituit, ex quo Barones Regnorum formam sumere tenentur, *per l. 1. ibi*: ordonamos y mandamos. *libr. 5. Recopil. tit. 13.* Georg. Lopez. *ad leges Regni. part. 7. tit. 7. leg. 7. verb. Medidas o varas y pesos. fol. 27.* Alphons. de Azevedo. *ad dict. l. 1. num. 1. Recopil. tit. 13. lib. 3.*

§. VII. 1. Similiter in *Anglia* ponderum & mensurarum Jus Regium est, ubi Ericus Rex tertius, Invidiæ Populo levandæ causa, pondera atque mensuras correxit, & restituit; tradente Polyd. Vergil. *in Chron. Angl.* Sic quidam in Anglia Rex mercatorum falsam ulnam castigavit, brachij sui mensurâ adhibitâ, omnibusque per Angliæ Regnum præpositâ. Selden. *lib. 2. Jani Anglor. fol 85. num. 33.*

2. Quamvis hodie cætera mensuræ genera sivè aridorum sivè liquidorum non edicto Principis sed Senatus consulto Parlamentario (haud dubiè ex permissu

Regis)

Regis) conformari, aut mutari consueverint. Thom. Smith. *de Republ. Angl. lib. 2. cap. 4.*

3. Huic Edicto Regio, Vicinæ *Scotiæ* leges sese conformant, quibus cautum existit, ut si quis de falso pondere vel mensurâ convictus fuerit, per inquisitionem Ballivorum (id est officialium) erit in voluntate Regis, de vitâ, membris, de terris & tenementis statuere, & heredes ejus omninò exheredabuntur, nisi gratia Regis intervenerit. Joan. Skænæ. *de leg. Scot, lib. de Reg. Majest. cap. 132. Qu'on attach.*

§. VIII. 1. Ex eodem Juris Majestatici principio *Carolus Hungariæ Rex* primus, *Anno 1342*, publicè per totum Regnum decrevit, ut in cunctis Civitatibus & locis publicis, statera cum suis ponderibus semper habeatur & servetur, ad evitandum, quod Mercatores & alii forenses, alios contrahentes decipere nequeant. Respubl. Hungar. *part. 6. de contrib. reg. & Vrb. à princip.*

2. Extat quoque Constitutio seu Decretum Regis *Sigismundi I. Anno MCCCCV.* editum, de mensura liquidorum & aridorum, per totum Regnum ad mensuram Civitatis Budensis conformanda *in oper. Tripart. Iur. Hung. part. 2. fol. m. 69. art. 1.* Adest insuper aliud Decretum Regis *Vladislai* de Anno MDIV. Vt una mensura & bladorum & Vinorum per totum Regnum Hungariæ, una servetur. *dict. Corpor. Iur. Hung. fol. m. 260. art. 17.*

§. IX. 1. In Regno *Neapolitano* Rex particulare Tribunal, Magnæ Regiæ Curiæ Siclæ vocatum instituit, constans viginti quatuor Rationalibus seu Officialibus ac duobus Jurisperitis, ad quos pertinet cognitio de mensuris & ponderibus, ea non solum signando & ad justum pretium reducendo, sed etiam circà ea, delicta

com-

commissa puniendo, Capiblanca *tr. de Baron. pragmat. 8. num. 152.* Afflict. *in Constit. Neapol. lib. 1. rubr. 64. part. 2. n. 4.* Carol. Tapia *de constit. Princip. part. 1. cap. 2. num. 50.* Garf. Mastril. *tr. de Magistr. lib. 4. cap. 16. num. 95.* Joan. Rudinger. *in Obs. Camer. cent. 2. Observ. 76.*

2. Idem Jus in *Regno Siciliæ* circa mensuras & pondera viget, etiamsi ibidem Particulare Tribunal constitutum non sit, attamen Deputatus Officialis à Regiâ Curiâ adest, qui circà pondera & mensuras cognitionem & executionem habet, Garf. Mastrill. *tract. de Magistr. lib. 4. cap. 16. num. 96.* Afflict. *in dict. Constit. lib. 1. Rubr. 64. part. 2. num. 4. in fin. ac libr. 3. rubr. 35. verb. & legitima pondera. n. 5. fol. m. 373.*

3. Ac talis vulgo *Credenzerius* vocatur, qui à nemine nisi à Prorege eligitur, cujus officium describit, ejusve electionem soli Proregi competere late decidit, Mar. Gjurba *decis. crimin. 65. n. 7. & seq.*

§. X. 1. Pari Jure & absolutâ potestate, *Venetorum Respublica* ad modum Romanorum, certos Ponderum & mensurarum Præfectos eligit, quo & curam earundem habeant, ac circa mensuras jus dicant. Quirin. Pisone. *in libr. de comparat. Roman. & Venet. Magistrat.* Dn. Lindenspür. *in Ord. Würtemberg. tit.* von Ehl/ Maß/ und Gewicht/ sive de ulnis, mensuris & ponderibus. *fol. 260. n. 4.*

2. In *Pedemontano* Principatu & Sabaudiæ Ducatu Ius & potestas de mensuris quicquam ordinandi apud Ducem Sabaudiæ residet, qui suà Principali authoritate Mensuras statuit & stabilitat. *arg. l. modios. Cod. de suscept. Arch. lib. 10.* Anton. Sola *ad constit. antiq. Sabaudiæ. Tit. de Censuum solut. Decret. omnibus* Gloss. *un. part. 1. n 3. fol. m. 123.*

B CAP.

CAPUT II.

De Ratione, Cur Ius mensurarum & ponderum, etiam Gentium Iure Imperio Regio accenseatur.

SUMMARIA.

§. 1.

1. *Jus ponderum & mensurarum, Regiæ esse potestatis etiam Barbari norunt.*

§. 2.

1. *Mensura nucum in Superiori Suevia, à quo concedatur, & quantum quotannis importet.*

§. 3.

1. *Ratio cur potestas circa mensuras & pondera, sit Summi Imperii?*
2. *Nemo circa ponderum normam & gnomonem majori cum effectu disponit, quam is qui Jurisdictione suprema est munitus.*

§. 4.

1. *Princeps subjectos, quietos reddere tenetur.*
2. *Commercia & quibus vita humana indiget, promovere.*
3. *Dolis & fraudibus subditorum, quoad lucrum captandum obviare.*
4. *Corruptis instrumentis, Commercia subsistere nequeunt.*
5. *Hebræorum Etymon, unde mensura dicatur.*

§. 5.

1. *Potestas circa pondera & mensuras juribus Majestatis annumeratur.*

§. 1.

CÆterum Jus mensurarum & ponderum quod Regiæ sit potestatis, Barbaræ quoque nationes, imò ipsi Indiani norunt; Constat enim ex Navigationibus Hollandicis, qui Indiam usque ad vehenda aromata penetrarũt; quod omnia pondera in contrahendo necessaria à Rege aut ejusdẽ Locum tenente (quem Sabandar vocant) sumere tenentur. Ita

Hollandi

Hollandi circà annum 1598. ad Insulam Bandam navigando appulsi, quam primum merces permutare cœperint; Haben sie eine höltzene Waag / mit sampt dem Gewicht / bey dem Sabander hohlen müssen / darnach alle Gewicht gezeichnet / die alda gebraucht werden / solches Gewicht nennen sie Kat / dessen ein Pfund so schwer / als in Holland 5. ℔. und ein Vierling; bald hernach hat der Sabander das Gewicht wider abgenommen / biß man dem Adel zu Nera auch ein Verehrung gegeben. h. e. *Oportuit eos Lances ligneas unà cum ponderibus à Regis Locum tenente vel Judice rerum vectigalium, Sabandro petere; juxta quorum normam, omnia pondera, quibus ibidem utuntur, signantur; pondus hoc Cates appellant, cujus libra in Hollandia æquat quinque libras cum quadrante; sed paulo post Sabander pondus hoc rursum ad se recepit, donec Nobiles in oppido Nera quoque remunerarentur.* Navigat. Holland. Anno 1598. editæ per Levin. Hulf. *Anno 1602. fol. m. 64. & 65.*

§. II.

1. Imò in quibusdam Imperii locis Ius mensurarum, etiam adhuc usque ab Imperatore in feudum, specificè recognoscitur; Nam in actis Lindaviensibus legimus; Daß der Nußzuber / oder das Meß der Nussen in obern Schwaben / so viel geachtet werde / daß die Herren Erbtruchsessen von Waldburg den Nußzuber in territorio Civitatis Imperialis Lindaviensis ac in Viciniâ, von dem H. Röm. Reich zu Lehen / und von jhnen die Reichsstatt Lindaw nunmehr etlich 100. Jahr zum Affterlehen empfangen und tragen / welche Jährlich auffs wenigst 60. Viertel Nuß erträgt / und dem Viertel Korn gleich geachtet wird. h. e. *Quod labrum sive mensura nucum in Suevia superiori tanti æstimetur, ut Dapiferi hereditarii Comites de Waldpurg, hoc genus mensuræ, qua nuces admetiuntur, in territorio Ci-*

Civitatis Imperialis Lindaviensis, ac in vicinia, à Sacro Romano Imperio in feudum recognoscant, ab iisque prædicta Civitas Lindaviensis, ultra aliquot secula subinfeudetur; hac mensura quotannis ad minimum possessoribus suis 60. modios nucum, qui modiis frumenti & tritici æquiparantur, præstat. Daniel Heider, *in act. Lindav. fol. 339.*

§. III.

1. *Ratio*, cur hæc circà mensuras & pondera potestas, summi sit Imperii, hæc est; siquidem in Republicà certa & definita ratio modiorum, mensurarum, ulnarum, trutinarum, certa item quantitas ob commerciorum frequentiam & accretionem necessariò requiritur; Cuncta enim turbantur, si integritas fraudibus misceatur, nec mutilari debet, quod laborantibus datur, sed à quo fidelis actus exigitur, compensatio imminuta præstetur: Quid enim est, quod aut mensuram non habet, aut pondus excedat? Omnia mensura complectitur, cuncta moderatur, & Universa hinc pulchritudinem capiunt, quia sub modio ipsius esse noscuntur: Exerceantur negotiatores in mercibus, emantur latè, quæ vendantur angustius, constet populis pondus ac mensura probabilis; Uti egregiè rescripsit Imperator Theodoricus Gothus Rex Romanorum Boëtio & Patritio, apud Goldast. *tom. 3. Constit. Imp. fol. m. 32.* quæ verba ipse ex Cassiodor. *lib. 10. var. Epist. 14.* retulit.

2. Attamen nemo majori cum effectu & authoritate ponderum normam & gnomonem constituere potest, quam is, qui Jurisdictione suprema munitus existit, & hoc propter amplissimã coercendi potestatem. Juxta Rescriptum Impp. *in l. jubemus 9 in pr. ibi: ad judicium Cod. de defens. Civit. l. modios, ibi:* si quis putaverit, ponderum normam excedendam, pœnam se sciat competentem esse subiturum. *9. cum l. fin, ibi:* ex aliqua ponderum iniquitate.

Cod.

Cod. de susceptat. lib. 10. Andr. Knich. *de jur. territor. cap. 4. num. 294.*

§. IV.

§. IV. 1. Præsertim cum exemplo Imperatorum Romanorum Principis sit, *Tum* suâ curâ subditos reddere feliciores, quo ii sub omni quiete consistere queant, teste Imperatore Justiniano *in princ. Nov. 8. post Gloss.* Adrian. Gylman. *decis. Cam. 1. part. 2. num. 16. & 17.* Joan. Hering. *in Mantiss. tract. de Molend. cap. 3. num. 23.* Hieron. Marstall. *d. divit. part. 3. cap. 19.*

2. *Tum* commercia & negotiationes, quibus eget humana vita, adjuvantibus quibuscunq; mediis promovere. *per tot. Tit. Dig. & Cod. de Monopol. de Commerc. & mercat. l. qua. 3. Cod. quæ res vend. non poss. l. 2. Cod. de Eunuch. text. in l. 2. Dig. d. nund.* Br. *in l. ambitiosa 23. D. de decret. ab ordin. fac.* Gloss. Accurs. *in l. Un. verb. locorum. Cod. de nundin.* Petr. Greg. Tholosan. *in syntagm. lib. 21. cap. 1. num. 3.* nervosè Brautlach. *in Jur. publ. lib. 6. cap. 6. per tot.* Besold. *tract. de ærar. cap. 3. §. 6. num. 1. &c.* Trajan. Boccalin. *in Parnass. p. 2. raggual. 7.* Idem Marstall. *d. tract. de divit. part. 3. cap. 15.* Anton. Freundenb. *tr. de Rescript. Morat. concl. 36. num. 5.* Angel. Werdenhag. *tract. de Rebuspubl. Hanseat. part. 2. in Epilog. fol. mihi 158.*

3. *Tum* etiam subditorum cupiditatibus lucri, sacris constitutionibus obviare, duplicia rerũ pretia edictis inhibere, ac omnibus modis dolos & fraudes coercere, per Nov. *122. in princ. & cap. 1. l. illicitas. 6. D. de offic. Præsid. l. si me & Titium. 32. D. si cert. petat.* Ubi Dd. communiter *l. 1. ff. de dol. mal. l. 1. §. cura carnis. D. de offic. Præsid. Urb.* Hier. Marstall. *d. tr. part. 3. cap. 19.* Menoch. *lib. 2. arbitr. casu. 384.* Coppen. *decis. 19. per tot.* Anton. Hering. *tract. de molendin. cap. 11. num. 61. & 62. ac in Mantiss. ibid. cap. 3. n. 64.*

4. Nam Commercia subsistere non possunt, si eorum Instrumenta, id est, pondera & mensuræ, cum fide (mercaturæ nervo) corrupta sint. *arg. l. fin. D. de offic. ejus, cui mand. est Jurisd. l. 2. D. de jurisd.* Cunrad. Rittershus. *ad Nov. per tot. 3. cap. 15. num. 1.* David Mævius *ad Jus Lubecc. lib. 4. tit. 12. art. 1. n. 20.*

5. Hinc Hebræi patriâ linguâ, Mensuram (*mesura*) vocant, à radice *Sur*, id est, Principatum tenet, quod Mensura rerum Domina est, ac dividendorum Princeps. Avenar. & Buxtorff. *in Lexic.* Besold. *de Jur. Majest. cap. 8. n. 9.*

§ V.

1. Ex quibus jam deductis apud omnes ferè gentes meritò obtinuit, ut potestas statuendi in Republicâ certa & justa pondera, mensuras, ulnas publicas & similia ad annonam pertinentia, hisque Præfectos constituendi, qui mensurarum & ponderum curam gerant *Juribus Majestatis* etiam olim annumerata fuerit, & hodie adhuc accenseatur. Camill. Borell. *tr. de Magistr. lib. 3. cap. 15.* Cagnol. *tract. de Instit. Princ. n. 76.* Kekermann *in Polit. lib. 1. cap. 8. fol. 184.* Althus. *in Polit. cap. 8.* Camman. *d. regal. disput. 6. thes. 42.* Schepliz *ad Consuet. Brandenb. part. 4. tit. 6. §. 1.* Rudinger. *Observ. Camer. cent. 2. obs. 76.* Besold. *in Thes. Jur. Pract. lit. G. verb.* Gewichte. *num. 56. ac d. Majest. cap. 8. num. 9.* Caspar Klock. *tr. de Contrib. cap. 1. num. 272.* Marc. Anton. Surgens. *tract. de Præfect. Prætor. lib. 1. cap. 7. num. 11.* Garf. Mastril. *de Magistr. lib. 4. cap. 16. n. 95.* Guid. Papæ *decis. 490.* Petr. Gregor. Tolosan. *in syntagm. lib. 36. cap. 1. num. 18.* Joan. Regnaud *tract. de mensur. & cujus author fiat. n. 3. & 4. tom. 12. tract. tractatuum.* Renat. Choppin. *tr. de doman. Franc. lib. 3. tit. 22. n. 1. & 2.* Buchanan. *histor. Scotic. fol. m. 338.* Georg. Lopez. *part. 7. tit. 7. leg. 7. verb. Medidas, o varas, y pesos. fol. 27.* Mar. Giurba *Consil. decis. crim. 65. num. 8.*

CAPUT III.

Jus statuendi de mensuris & ponderibus in Imperio R. Germ. ad Superioritatem territorialem pertinet.

SUMMARIA.

§. 1.

1. In Imperio Germanico, hæc potestas, Vigore Iurisdictionis territorialis competit Statibus Imperii.
2. Soli Principi licet mensuris quantitatem & modum dicere.

§. 2.

1. Statuta Marchiæ Brandeburgicæ circa pondera & mensuras.
2. Ordinatio Würtembergica circa hanc rem.
3. Observantia item Cameræ Imperialis.
4. Vt & Constitutiones Imperii.

§. 3.

1. Nullibi Regnorum principibus vel Statibus, tam augusta competit potestas, circa mensuras & pondera, quam in Imperio Germanico.
2. Huic, quidam Galliæ Nobiles quam proximè accedunt.
3. Quod ostenditur Exemplo Baronis Castri Rudolphi.

§. 4.

1. Ius Statuendi circa pondera mensuras &c. tam de Iure Civili quam usu Imperii, est actus Superioritatis territorialis.
2. Inveterata Consuetudo, potestatis Regia, circa pondera & mensuras statuendi.
3. Continuum Exercitium circa summam potestatem in Statu Monarchico quoad hoc Jus semper remansit.
4. In Monarchia Romana fuit penes solos Imperatores.
5. Quod à Carolo Magno, ejusque Successoribus communicatũ fuit Imperii proceribus.
6. Per Recessus Imperii hoc Ius communicatum est Statibus.
7. Hoc Jus confirmant observantia Vniversalis Imperii, & præjudicia Cameralia.

§. 5.

1. Ea, quæ diu indubitatam habuerunt determinationem, temerè mutanda non sunt.
2. Observantia Judicii Jus facit.

3. Recen-

3. *Recensentur Doctores, qui affirmativam tenent.*
4. *Dissentientes adducuntur, & qui volunt Jus circa mensuras & pondera Jurisdictionis, vel mixti saltem Imperii esse.*
5. *Sententia Authoris.*

§. 6.

1. *Adducitur l. 13. §. 8. ff. locat.*
2. *Respondetur ad hanc l.*

§. 7.

1. *Vlterius eruitur illius l. sensus.*
2. *Jus frangendi falsas mensuras ad exemplum Juris Constituendi, attribuitur alta Jurisdictioni.*

§. 8.

1. *Secundo adducitur l. 71. ff. d. contrah. Emt.*
2. *Respondetur ad hanc l.*

§. 9.

1. *Tertium argumentum desumitur à praxi contraria in Imperio.*
2. *Respondetur & huic argumento.*
3. *Regalia possideri non possunt à subdito, absque speciali principis concessione.*

§. 10.

1. *An Vendito castro cum territorio, transeat in Emtorem Jus ponderum & mensurarum?*
2. *Negativa statuitur.*
3. *In generali concessione castri cum pertinentiis, jura Regia non veniunt.*

§. 11.

1. *Licet Vox pertinentiarum sit generalissima, non tamen sub ea comprehēduntur Regalia.*
2. *Concesso castro non veniunt flumina.*
3. *Licet concedens usus sit verbis Vniversalibus.*
4. *Regalia non sunt jura realia & fundo inhærentia; sed personalia.*

§. 12.

1. *Jus ponderum & mensurarum non mediocre est instrumentum regiminis.*
2. *Jura hæc inter Regalia & curas Regias numerantur.*

§. 13.

1. *In concessione feudi, omnia transeunt, quæ Rex ibi habuit, modo ejus natura sint, ut per privatum possideri possint.*
2. *Excipiuntur ea, quæ sunt merè de Regalibus; quoniam hæc ut ossibus inhærentia à potestate Regia separari nequeunt.*
3. *Applicatur Juri ponderum & mensurarum.*

In Im-

§. I.

IN Imperio Romano-Germanico hæc potestas statibus Imperii, vigore Jurisdictionis territorialis proprio Jure competit, utpotè qui summi Imperii participes, quoad territorium facti sunt; Proinde pro actu der Landfürstlichen Obrigkeit censetur die Herzligkeit ligende Güter zu messen/ Gewicht/ Maß und Ehl zu geben/ in eine Gleichheit zu bringen/ dieselbe zu signiren/ zu besichtigen/ die falsche zerbrechen/ die Mühlinen besichtigen zulassen/ und die Ubelthäter circà hanc rem abzustraffen. h. e. *Pro actu Superioritatis territorialis reputatur, Jus habere, prædia immobilia metiendi, & terminos ponendi, ponderum, mensurarum & ulnarum normas & gnomones danai, æquandi, signandi, inspicendi, visitandi, & circa hanc rem delinquentes puniendi.* Et circà hæc omnia certa statuta condere. Ita in terminis tradunt & communi calculo Juris Publici consultorum approbant. Andreas Knichen. *d. tract. cap. 4. n. 288.* Author Consilii *in causâ* Mundelheimb ap. Besold. *cap. 2. in cons. 3. num. 7.* Joan Bidenbach, *quæst. nobil. 7. fol. 57.* Camman. *d. disp. 6. thes. 42.* Adam Keller. *de offic. Jurid. Polit. lib. 2. cap. 18. fol. 465. qui ait:*

Quod mensura, pondus, statera publica, & moneta à Magistratu sit approbanda. Dionys. Gothofred. *ad l. hodie 57. lit. A. D. ad leg. Corn. de fals. ubi tradit:*

2. Mensuris quantitatem & modum dicere soli Principi licet. Mingius *d. jur. territ. thes. 72.* Caspar Klock. *d. tract. de contrib. cap. 1. num. 272.* Besold. *consil. 233. num. 31. ac consil. 211. num. 8. & seqq. item ad jus municip. Wirt. disp. 5. thes. 29.* Limnæus *d. jur. Publ. lib. 4. cap. 8. n. 257.* Reinking. *de Reg. sec. & Eccles lib. 1. class. 5. c. 4. num. 113.* Schûz. *in Colleg. Jur. Publ. disput. 6. thes. 21. lit. I.* Herman. Stamm. *de servit. Personal. lib. 3. cap. 10. sub n. 15. fol. m. 698.*

§. II.

1. Ita vigore Jurisdictionis territorialis de ponderibus & mensuris *in Marchia Electorali Brandenburgica* certa statuta extant, apud Joan. Schepliz. *ad consuet. Brandenb. part. 4. tit. 6. §. 1.*

2. Idem de mensuris & ponderibus, von gemeinem Landmeß/ Eych/ Gewicht/ und Ehlen/ Serenissimus *Christophorus* Dux p. m. noster Wirttembergiæ, in Ordinationibus suis ità latè, clarè, & distinctè statuit, ut vix quicquam superaddi possit. Fürstl. Würtemb. Lands-Ord. *fol. 149.* Dn. m. Lindenspur. *ad ordinat. Wirtemb. fol. 258. & plurib. seqq.*

3. Quod etiam in Camerâ Imperiali ita observatur, ac jurisdictioni territoriali adhærere censetur; attestante Adrian. Gylman. *in sympho. tom. 1. part. 2. tit. 6. num. 29. fol. 48.*

4. Et hoc tanto minus dubium habet, quoniam in Constitutionibus Imperii expressè Imperii statibus Comitiali concluso injungitur, ut unusquisque de ponderibus, ulnis & mensuris, aliquid certi in suo territorio & ditione constituat, prout regionis usus & subditorum commodum expetit. Policey-Ordnung Caroli V. zu Augspurg: *de Anno 1648. tit.* von etlichen Articuln darinnen den Obrigkeiten Ordnung fürzunehmen befohlen worden.

§. III.

1. Hinc patet quam illustris & augusta sit Principum ac statuum Imperii potestas, circà mensuras & pondera in territorio suo constituenda, mutanda ac visitanda, qualem nulli Principes vel Status in Hispaniâ, Siciliâ, Neapolitano Regno, in Angliâ, Scotiâ, Hungariâ aliisvè Regnis sibi ipsis vindicare audent, sed quilibet Dominus formam & pondus ex architypo Principis supremi

premi desumere obstringitur, quod Exemplis superius relatis satis luculenter edocemur.

2. Præterquam quod quidam *Galliæ Nobilitatis* in hoc jure Principibus & Statibus Imperii quam proximè accedere, ac Monarchiam Gallicam hoc Imperium Juridicum passim Equestri ordini distribuisse de se gloriari possit; Hic enim de mensuris jus dicit, ponderibusque auctoritatem adponit, attestante Jacobo Rebuff. *ad l. divinas Cod. de frument.* Alexandr. *lib. 11.* ac Guid. Papæ. *decis. Gratianop. 490.*

3. Quocircà etiam Jus ulnis metiendi panni, & pannariæ ulnæ signandæ, Patres Gallici Parlamenti adjudicârunt Baroni Castri Rudolphi, *Decreto Kal. April. Anno 1544.* Pari modo, cum *le Sergent General du Roy*, *Visiteur de poids*, hanc Politiam Generalem, etiam in Baronum terris exercere vellet, talem visitationem, reclamante Barone in suâ terrâ cessare, judicatum fuit, *7. Aug. 1604.* pro Barone *de l'Isle Bouchant, en Tourraine*, contre *Renè Retif*, Visiteur General. Renat. Choppin. *tr. de doman. Franc. lib. 3 cap. 22. num. 2.* de mensuris *vide caput Integrum* ap. Klok. *de Ærario lib. 2. cap. 36.*

§ IV.

1. Ex hisce jam deductis facillimè resolvitur dubium hoc: *An jus statuendi circà pondera, mensuras, ulnas, & molendinas publicas tam de jure Civili quam usu Imperii, sit actus Superioritatis, ac in Imperio Rom. Germanico jurisdictioni territoriali annexus?* quod haud dubiè affirmativè resolvitur;

2. *Tum* 1. quod omnium ferè gentium moribus antiquata observantia invaluit, ut Reges tantum absoluti potestate Regiâ circà pondera & mensuras statuant, secundum ea, quæ superius tradita fuerunt.

3. *Tum* 2. quoniam eandem potestatem continuatâ temporum serie, semper in omnibus, etiam hodiernis Rebuspublicis Monarchicum & absolutum Imperium sibi soli reservavit, nec ullis Regni Baronibus licitum fuit, circà mensuras & pondera modum dicere, etiamsi Jurisdictionem altam & bassam in suo Principatu habuerit; nisi hoc jus ex singulari gratia expresse & specificè à Rege quoque obtinuerit, per exempla superius allata.

4. *Tum* 3. in Monarchiâ Romana soli Imperatores modum mensuris & ponderibus dixerunt, ac certas leges earum causâ publicàrunt, *per tot. tit. in Cod. de susceptor. Item per tit. Cod. de ponderat. ac per jura suprà adducta.* Imprimis verò per Rescriptum *in l. modios. 9 ibi*: modios per singulas Civitates jussimus collocari. *ac l. Duos. 13. ibi:* oportere constitui. *C. de suscept. lib. 10.* Quod in terminis facit Rescriptum Imperatorum Honorii & Arcadii *in l. jubemus. 9. in pr. C. de defens. Civit.* Vbi expresse prohibitum Defensoribus Civitatum veluti parentibus plebis, possessores, majoribus mensuris & ponderibus prægravare. Ex quo rescripto palam fit, quod tanta potestas supremo Imperio, aut cui Imperator hanc potestatem delegasset, fuerit reservata. Petr. Gregor. Tholosan. *in Syntagm. lib. 36. cap. 1. num. 18.* Regnaud. *tr. de mensur. n. 4. in oper. tract.*

5. Proinde mutato Imperii statu, temporis successu, ac cum per Imperatorem Carolum Magnum ejusque successores, Imperii Proceres summi Imperii in propriis territoriis participes facti fuerunt, hæc quoque de mensuris Statuendi potestas, eis communicata & concessa fuit.

6. *Tum* 4. hoc dubium determinatur expresse per textum Recessus Imperii, in der PoliceyOrdnung zu Augspurg

spurg de Anno 1548. Tit. von etlichen Articuln, darinn der Obrigkeit befohlen wird/rc. ubi Imperator Carolus V. expressè Imperii Statibus, aliisvè immediatis præcipit, quo in suis territoriis ac districtibus, ponderibus, mensuris, ulnisvè certum modum definiant, certaque statuta promulgent.

7. *Tum 5.* ulteriori dubitationi finem imponit universalis observantia totius Imperii: quâ generaliter quilibet Territorii Dominus in ponderibus & mensuris solus jus dicit, ea instituit, corrigit, visitat, ac defraudantes punit, per anthorum testimonia, suprà adducta; secundum quam consuetudinem & observantiam in Camerâ Imperiali judicari solet, teste Adrian. Gylman. *in symphor. dict. tom. 1. part. 2. tit. 6. n. 29. fol. 48.*

§. V.

1. Proinde ea, quæ diu certam & indubitatam determinationem habuerunt, temere mutanda non sunt, sed potius pro lege observantur, *per text. in leg. si de interpretatione 37. cum l seq. D. de legib.*

2. Siquidem stylus Curiæ, & observantia fori pro lege servari debet, *per text. leg. fin. Cod. de injur. L. 3. ibi:* probatis his, quæ in oppido frequenter in eodem genere controversarum servata sunt. *C. d. ædif. privat.* Menoch. *consil. 501. num. 37.* latè Joan. Bapt. Larrea. *decis. Granaten. 43. num. 13.* Cum *Limit. sub num. 52.* ac Jus facit, præsertim si fuerit in supremo Imperatoris judicio ita observatum & judicatum. per text. *in l. filius in pr. ibi.* sic enim invenio senatum censuisse. *D. ad L. Cornel. de fals. cap. quam gravi, de crim. fals.* Felin. *in cap. 2. num. 16. cum seq. extrà de Rescript.* Zas. *consil. 11. num. 3. vol. 1.* Gail. *de pignorat. cap. 13. num. 8.* Græven. *in prœm. conclus. ac in concl. 2.* Gylman. *tom. 2. symphor. part. 1. Vot. 6. num. 69. ac tom. 4. part. 1. Vot. 30. num. 18.*

 Besold,

Besold. *in thes. lit. C. verbo* Closter. *num. 27. edit. 1.* Joan. Grivel. *decis. Dolan. 27.* latè & egregiè Joan. à Sande, *in præfat. decis. Frisiæ.* ut & Aloys. Riccius *part. 2. decis. Neapol. 205. ac in Coll. decis. 794.* Novar. *decis. Apul. 50. per tot.*

3. Ac ita in terminis (attamen sine deductione) sentiunt supra adducti JureConsulti, veluti Andr. Knichen, Author apud Besold. in causâ Mündelheim. Joan. Bidembach. Camman. Mingius, Casp. Klock. Besold. Limnæus, Reinking, Schüz, Schepliz. Dn. Lindenspür, aliique suprà *n. 1.* relati. Choppin. *de doman. Franc. l. 3. tit. 22. n f.* Anton. Sola. *ad Const. Sabaud. tit. Censuum solet, Decr. Mensurarũ omnibus, Gl. 1. part. 1. num. 3. fol. m. 122.* qui plura de mensuris refert. Quibus adde Jacob. Rebuff. *ad l. 2. n. 2. C. de ponderat. lib. 10.* Mar. Giurba *decis. 65. num. 8.* Qui jus & cognitionem de falsis mensuris & mixti Imperii & de Regalibus esse censet. Camill. Borell. *de magistr. lib. 3. cap. 15.* Schepliz. *ad Consuet. Brandenb. part. 4. tit. 6.* Besold. *de jur. majest. cap. 8. num. 9.* Dan. Heider. *in Act. Lindav. fol. m. 273.* Ubi die Maß/ Meß/ Ehle/ Gewichts beschawung / inter actus Jurisdictionis territorialis recenset. Et hoc de moribus Imperii Caspar Klock, *de ærario. lib. 2. cap. 36. n. 7.* Dn. Knipschilt. *de jur. Civit. Imperii lib. 1. cap. 12. n. 32.*

4. Ab hâc sententiâ dissentiunt antiquiis Doctor: Petr. Jacob. Aurelian. *in prax. Rubr. de Jurisd. 12. num. 54.* Guid. Papæ *decis. 490. num. 2.* Gylman. *dubitative tantum, tom. 1. part. 1. tit. 2. vot. 1. num. 66. fol. 81.* Tom. Michael, *de Jurisdict. thes. 103. lit. C.* expresse David Mœvius *ad Jus Lubeccense lib. 4. tit. 12. art. 1. n. 26.*

Qui omnes censent, quod jus circà mensuras & pondera, & de eis modum dicere, jurisdictionis aut mixti saltem sit Imperii, proinde quoque Civitatibus municipalibus competere asserunt;

5. Quibus tamen Ego adstipulari minime possum.

§ VI.

1. Nam non juvat Contrarium asserentes *Primò* Responsum JCti *in l. item quæritur 13. §. si quis. 8. D. locat.* ubi Ulpianus respondit: si quis mensuras conduxit, easque Magistratus frangi jussit. Ex quo textu Doctores Dissentientes inferunt, quod Magistratus vel Ædilis authoritatem habeat frangere iniquas mensuras, ideò mensurarum quoque constitutio ad eum pertinebit; argumento à contrariis deducto. Nam qua authoritate mensuræ falsæ abrogantur & franguntur; eâdem quoque authoritate mensuræ constituuntur. atqui Magistratus municipalis vel Ædilis hac potestate pollet. Ideo non jure majestatico vel Imperiali sed magis jure mixti imperii vel inferioris potestatis, mensurarum & ponderum potestas exercetur.

2. Sejungenda enim est hoc in casu, politia à Jurisdictione. Hanc Prætor exercet, qui in foro pro tribunali, de testamentis, de servitutiubs, de injuriis spe sportulæ cognoscit. Ædilis verò politiam custodit qui carnes, qui popinas, qui pondera inspicit. Petr. Ærod. *lib. 2. Rer. Iudicat. tit. 12. cap. 1. à princip.* Vnde Petrus Jacobus Aurelianensis scribit: Quod mensuras concedere vel signari curare, aut jus frangendi falsas mensuras, sit de mixto Imperio; in Practica. Rubr. *de Jurisdict. 12. num. 54.* Add. Franc. Duaren. *lib. 1. Disput. anniverʃ. 26. circa fin.*

§. VII.

1. *Respondeo*, Mensuras iniquas frangendas esse à quolibet Magistratu loci, sicuti hoc olim apud Romanos, Ædilium cura fuit, absque dubio asseritur. Hæc tamen potestas Magistratui competit, non jure proprio vel jure Regio seu superioritatis, sed magis jure & potestate, ipsi ab Imperatore concessa & delegata, administrato-

ſtratorio tantum nomine. Petr. Greg. Tholoſan. *in Syntagm. lib. 36. cap. 1. num. 16.* Qui eſt origo & fons omnium dignitatum, à quo promanant & derivantur omnia officia publica, & omnes poteſtates publicæ conferuntur. *per Novell. 24. in pr. arg. l. quoties. 3. §. 2. C. ubi Senat. vel clariſſ. l. ſacrilegii 5. C. de diverſ. reſcript.* Schrader. *d. feud. part. 4. cap. 1. num. 2.* Reinking. *1. de R. S. & E. claſſ. 4. cap. 16. n. 2.*

2. Imò ipſum jus frangendi falſas menſuras ad exemplum juris conſtituendi, attribuitur meritò altæ jurisdictioni, authoritate *l. modios 9. ibi:* modios juſſimus per ſingulas Civitates collocari *C. de ſuſceptor. lib. 10.* Bartol. Chaſſan. *ad Conſuet. Burg. in Rubr. 1. des juſtices & droicts d'icelles. verb. Et droicts d'icelles. ibi: Item Jus menſurandi. n. 97. fol. m. 78. Reſpondeo* ſecundo ex Reſcripto *d. l. jubemus 9. C. de defenſ. Civitat.* ubi in ſpecie Defenſores Civitatis (*qui in l. 4. in defenſoribus C. d. tit.* Parentes plebis vocantur) nullam mutationem aut quamcunque aliam ordinationem circa menſuras & pondera ſuſcipere poſſunt, ſed illi fraudatorem cum ipſis falſis ponderibus ad Judicium ordinarium remittere jubentur. Ideò poteſtas hæc ſtatuendi circa menſuras & pondera, ob publicam totius Regionis vel Imperii utilitatem & quietem, meritò ad ſuperioritatem, ac qui territorii altus eſt Dominus pertinebit.

§. VIII.

1. Multo minus Eorum opinionem roborat *Secundo* Reſcriptum Imperatoris Antonini & Veri, quo in poteſtate & arbitrio contrahentium exiſtit Menſuris modum definire: Neque enim quiſquam cogitur vendere, ſi aut pretium aut menſura diſpliceat *per text. in l. Imperatores 71. ibi:* quibus menſuris *D. de contrahend. empt.* Ideò menſurarum aut ponderum jus & poteſtas, Regio Juri minimè adſcribi poteſt.

2. Ve-

2. Veruntamen in hoc allegato casu habenda est differentia inter ponderare vel mensurare; ac inter Jus ponderis vel mensuræ. Nam quilibet privati de certa mensuræ specie vel certo pondere, quo in mercibus conventis uti velint, inter sese convenire possunt. Cum eorum privatum tum commodū respiciatur. Sicuti benè distinguit inter mensuras privatas & publicas Regnaud. *de mensur. num. 4.* modo nihil aperte fiat contra consuetudinem regionis. Attamen mutare pondera & mensuras, privatæ conventioni non est permissum, nec impune licebit. Fab. de Monte *tr. de Empt. Vend. Quæst. 5. n. 11. & seqq.* Cum Jus ponderis & mensurarum, in tota Civitate, Provincia, Ducatu, vel Regno constituendum, Regium sit ac juris superioritatis attributum; *per text. in d. l. modios 9. ibi:* per singulas Civitates jussimus collocari. *C. de suscept. lib. 10.*

Unde Imperator solus, susceptores constituit secundum *l. Duos 13. ibi:* oportere constitui. *C. eod. tit.* Eodem jure Imperator solus, per singulas Civitates Zygostatem seu Libripendem, einen Wagmeister ordinat, juxta rescriptum *l. 2. ibi:* Constitutum. *l. de ponderat. lib. 10.* ubi Jacob. Rebuff. *n. 2.* qui tradit, quod talem cognitionem de mensuris falsis vel adæquatis Solus Princeps concedat; Imperatores quoque soli in Civitate Urbis Romæ certa corpora seu Collegia mensorum instituunt, qui curam mensurarum frumenti, cum vocatione munerum habebant; De quo in *l. his honoribus 10. D. de vacat. muner.* Quæ publica constituendi potestas, mutatione Imperiorum & Regnorum, penes supremum Provinciæ Imperantem permansit, & cum territorio ad eundem transit. Consequenter igitur, omnis mensurarum & ponderum Cura & proventus ad Regiam aut Ducalem Cameram

pertinebit, Renat. Choppin. *de doman. lib. 3. tit. 22.* Tholosan. *in Syntagm. lib. 36. cap. 1. num.* 18. Casp. Klock. *de aerario lib. 2. cap. 36. n. 1. & 2.*

§. IX.

1. Nec, *Tertio*, movet argumentum à Dissentientibus & praxi Jmperii desumptum, qua multæ inferiores Civitates municipales, (quibus nullus Regalium usus aut superioritas competit) sua Constitutione & consuetudine circa mensuras & pondera disponunt, nequicquam reluctante superiore. Dn. David. Mævius *ad Jus Lubecens. lib. 4. tit. 12. art. 1. num. 26.* Et hoc per usum & praxin Imperii R. S. comprobari asserit Michael *de jurisdict. thes. 103. lit. C.* Quibus æstipulatur Ahasuer. Fritsch. *in addit. ad Rayger. verb. Mensura num. 4.*

2. Veruntamen hic Responsi loco observandum est, quod subditis aliqualem jurisdictionem habentibus in suo pago, oppido vel Civitate, suarum mensurarum aut ponderum quantitatem & modum, diversum à Principis territorii mensura, tueri liceat; Si hoc mensuræ vel ponderis jus longissima præscriptione acquisiverint; Ut Pondera & mensuras augeant vel diminuant. Aliàs nisi hoc probaverint, und wo sie solches längsten nicht hergebracht haben/ h. e. *& ubi hoc Jus ab antiquo non acquisivissent*, Regula erit in contrarium, ut Principis territorii potestate circa mensurarum dispositionem subjecti existant. Arnold. Rayger. *in Thesaur. Pract. verb. Mensura. num. 1.* Speidel. *in Specul. verb.* Gewicht.

3. Quoniam Regalia, aliavè Superioritatis jura, possideri non possunt à subdito, absque speciali Principis privilegio, adeò ut Princeps habeat fundatam intentionem in Ducatu, nisi Possessor doceat de titulo. *per l. fin. C. de quadrien. præscript. l. ap. lukanum. §. fin. D. legat.*

1. Sixtin.

1. Sixtin. *de Regal. lib. 1. cap. 5. num. 76. & 77.* Donat. Ant. de Marinis *ad Reverter. decis. 537. observ. 537. n. 1.* Anichin. ap. Novar. *tom. 3. de Gravam. Vasall. Gravam. 72. num. 25. & 26. qui sub num. 21. tradite*; Quod cavendum sit ab opinione Annæ. *singul. allegat. 388.* dicentis: Baronem habentem merum & mixtum Imperium posse cognoscere de ponderibus & mensuris. vide Dn. Bocer. *de Regal. cap. 4. num. 13.*

§. X.

1. Ex quibus jam deductis facilè resolvitur Quæstio; *An Castro Vendito aut per investituram in feudum concesso, cum territorio vel cum pertinentiis, transeat quoque in Cessionarium vel Emptorem, jus mensurarum & ponderum, ac facultas puniendi falsificantes mensuras?*

2. Et hoc est quod *Negamus*: sive Jus mensurarum & ponderum consideretur tanquam actus Superioritatis territorialis, sivè tanquam Regale.

3. Tum, quoniam, in generali concessione aut translatione Castri cum territorio, Regaliorum translatione non comprehēdatur, ut quæ jura sunt Regia & principalia, ipsum statum Imperantis concernentia per *cap. per translationem X. de offic. delegat.* Bellerg. *in Specul. Princip. Rubr. 14. vers. Nunc. videamus.* Sichard. *ad l. Quoties num. 9. C. famil. ercisc. Wesenb. consil. 32. num. 11.* Quam conclusionem, Senatum Neapolitanum decisione singulari comprobasse asserit Matthæus de Afflictis, Motum hac Ratione: Quod in generali concessione, non veniant ea, quæ specialiter & nominatim concedi debent, per *l. obligationi D. de pignor.* Afflictis *decis. 122. num. 3.* latius Sixtin. *de Regalib. lib. 1. cap. 5. n. 77.*

Unde scribit Donatus Antoninus de Marinis: Stat Conclusio: Quod quando alicujus rei specialis requiri-

tur concessio, prout sunt Regalia, ea ex receptissima nostrorum sententia sub generali concessione non veniunt; Marin. ad Revert. *decis. 344. n. 1. in observat.* Ideò Regia Camera Neapolitana contra Comitem de Policastro pronunciavit, qui absque speciali titulo, Tertiariam del Ferro acciaio & pere, possidebat, ex ea solum ratione, quod Antecessor ejus dictam Civitatem, hac qualitate & ejusdem juribus possidebat, quam postmodum Avus ejus fundo aperto, à Rege Ferdinando II. concessione generali, obtinuerat. Francisc. Revert. *decis. 344. per tot.*

§. XI.

1. *Tum*, licet lata sit pertinentiarum appellatio per *l. verbum pertinentia.* ubi Alciat. & Gæddæ. *D. de V. S.* Attamen Regalia aliavè superioritatis jura tam augusta sunt, & quasi sancta, ut generalissimis hisce, & universalibus pertinentiarum verbis nec comprehendantur, nec transferantur: Nisi alia quoque concurrant. Afflictis *ad capun. verb. Flumina num. 7. quæ sint regal. lib. 2. tit. 56.*

2. Hinc concesso Castro, non veniunt flumina. Mynsing. *Respons. 39. num. 7.* Knichen. *de jur. territ. cap. 1. n. 245.* Referens ap. Gilman. *lib. 1. Rer. Judicat. decis. 13. num. 10. & 11.* ubi ait: quod non veniant ea, quæ superioritatem & regalia concernunt. Carol. Tapia *ad l. fin. part. 1. cap. 2. num. 7.* ubi latè, quid veniat sub appelletione pertinentiarum in seqq.

3. Ideo ad propositum scribit Rosenthalius: In generali concessione, appellatione pertinentiarum, Regalia non veniunt, Etiamsi concedens usus sit hisce verbis universalibus: Cum omnimoda jurisdictione: vel cum omnibus & pertinentiis. Rosenthal. *de feud. cap. 5. concl. 14. num. 1.* Menoch. *lib. 3. præsumpt. 97. num. 41.* Ru-

zæus *de Regalia privileg. 16. in pr.* Sixtin. *dict. lib. 1. cap. 5. num. 94.* Capyc. Latro *Consult. 2. num. 1.* Rationem adducit Dn. Bocerus:

4. Quoniam Regalia non sunt jura fundo inhærētia sed personalia jura Imperatoris, Regis, Principis aut propria, ejusque dignitati & quasi ossibus annexa, quæ tanquam instrumenta regiminis non per benevolam possidentis aut inhiantis interpretationem tam facile ab eis avelli possint: *per §. volumus. ibi:* ea quæ specialiter ad nostram excellentiam spectant. *De pace Constantiæ.* Henr. Bocer. *de Regal. cap. fin. n. 47.*

§. XII.

1. Jus autem & potestas Mensuras ac pondera ordinare, mutare & reformare non mediocre regiminis instrumentum existit, in quorum rectitudine, anima commerciorum versatur, utilitas publica vertitur, & subditorum opes conservantur: Quod nemo nisi, qui publico cum Imperio, Provinciæ præest, manutenere potest. *per dict. l. modiosque C. de susceptor. lib. 10.* ubi Jacob. Rebuff. *n. 2.* Hieron. Marstall. *de divit. part. 3. cap. 15. per tot.*

2. Cum in pondere, numero & mensura, Reipublicæ fundamentum consistat, quibus, ceu præcipuis columnis subductis, ipsum totum & Reipublicæ corpus conquassari & corruere necesse est. Dn. Knipschilt. *de jur. Civit. lib. 5. cap. 23. n. 17.* Ideo regulariter hæc jura inter Regalia & inter curas regias à scribentibus numerantur, teste Cassiodor. *lib. 10. Var. Rescript. 14.* Choppin. de Doman. *lib. 3. tit. 22. n. 1. in pr.* Azevedo *in l. 1. Recopil. lib. 5. tit. 13.* Schepliz. *ad consuet. Brandenb. part. 4. tit. 6. n. 1.* Besold. *in Thesaur. pract. lit. G. verb.* Gewicht. Anichin. ap. Novar. *tom. 3. Gravam. 72. num. 20. & 21.* Hect. Capyc. Latro. *Consult. 2. num. 3.*

3. Huc

§. XIII.

1. Huc facit quod eleganter de translatione Regaliorum scribit, Lucas de Penna, cum in venditione aut concessione feudi, omnia quæ Rex ibi habebat, vendita & donata censeantur; Modo ejusdem naturæ & qualitatis sint, quæ possunt per privatum sive subditum possideri: At nullo pacto, quæ sunt merè de Regalibus, ut puta, potestas legis condendæ, Tabelliones creandi, monetam cudendi & similia; Quæ cum in privatum cadere non possint, Regem vendidisse aut donasse nullatenus affirmari potest.

2. *Ratio assignatur*; Quia ista veluti Regis ossibus cohærentia, à Regia potestate nequeunt separari, Luc. de Penna *in l. 1. n. 15. C. de privileg. Schcolar. lib. 12.* In hunc finē benè tradit in simili casu Franciscus Reverterius Præses supremi Senatus Neapolitani: Quando Rex alicui Castrum concedit cum omni jure sibi competente illud jus concedere intelligitur, quod Regi competebat, uti Domino Castri, non autem jus illud quod competebat Regi ut Regi. Reventer. *decis. 537. num. 2. ac Decis. 344. n. 2.* ubi Donat. Anton. de Marinis *observat. n. 1.*

3. Ita in terminis Ponderum & Mensurarum Don. Garsia Mastrill. *de magistrat. part. 2. cap. 16. num. 95.* Afflictis *in Constit R. N. Rubr. de officio Bajulor. lib. 1. num. 4.* Horat. Montan. *de Regal. §. fin. sub. num. 1.* Anichin. ap. Novar. *dict. Gravam. 72. num. 22. tom. 3.* Tapia *ad l. fin. cap. 2. n. 50. part. 1. D. de Constit. Princip.* Hect. Capyc. Latro, *Consult. 2. num. 3.* cum variis Limitationibus.

CAP.

CAPUT IV.

De Mensurarum Ponderum Uniformitate, Satui publico imprimis necessaria.

SUMMARIA.

§ 1.

1. Vniformitas ponderum & mensurarum, in Republica maximè utilis est.
2. Superiorum cura, circa parilitatem ponderum & monetarum, in suis territoriis.
3. Ad faciliorem rationem expediendorum commerciorum.
4. Et ut fraudibus obvietur.
5. Ponderum & mensurarum varietas, grave Reipublicæ detrimentum affert.

§. 2.

1. Achæorum & Peloponensium exemplo comprobatur.
2. Varietas in Imperio, utiliter ad omnimodam partilitatem reduceretur.
3. Id effecit in toto Imperio, Imperator Carolus Magnus.
4. Idem in animo habuit Imp. Carolus V. sed impeditus ad effectum perducere nequivit.
5. Idem in Anglia effecit, Rex Richardus I.

§. 3.

1. Idem olim annisi fuere Reges Galliæ.
2. Sed eorundem Edicta nondum ad effectum perducere licuit.
3. Vnde Nobilium Virorum quies cum plebeijs invicem turbatur.
4. Hodiè tamen unicum ponderum & mensurarum archytypum esse in Galliis, sunt qui tradunt.
1. Secundum Regni Castellæ Constitutiones, uniformis est ponderum & mensurarum modus.
2. Idem observatur in Regno Hungariæ.

§. 4.

1. Magna felicitate in Ducatu Wirtembergico hoc opus perfecit, Dux Christophorus, piæ memoriæ.
2. Similis uniformitas reperitur in Electoratu Marchia Brandenburgica.

§. I. Vni-

§. I.

Niformitas der Maß/ Gewicht/ Ehl und Eych/ ponderum, ulnarum, mensurarum quoad arida & liquida, in Republica ad tuendam quietem publicam maximè utilis existit; Quâ de causâ haud dubié jam olim Versiculi triviales & bené noti orti fuerunt:

Una fides pondus, mensura, moneta sit una;
Et status illæsus totius Orbis erit.

quorum sententia Germanicè ita reddita fuit.

So wir hetten einen Glauben/
Gott und Gerechtigkeit für Augen/
Ein Ehl/ Gewicht/ auch Müntz und Gelt/
So stüend es wol in dieser Welt.

quos refert Jacob. Aleman. *in palæstr. Consult. 8. quæst. princip. 14. fol 920.* ac post eum Joan. Kizel *tract. de jur. monetar. class. 1. theorem. 2. lit. D. in fin.*

2. Ideò curare debet Princeps & Status Imperii, ut mensura, statera, & moneta quantum fieri potest in suo territorio una sit & parilis, ac ad Vicinorum, quibuscum commercia agimus, rationem & usum accomodetur. Deuteronom. *cap. 25. vers. 13.* Amos. *cap 8. vers. 5 & seq. arg. cap. ex part. 18. X. de censib.*

3. *Tum* ut commerciorum expediendorum facilior sit ratio. Levit. *cap. 19.* Proverb. *cap. 20.* Michæ. *cap. 6.*

4. *Tum* ut fraudibus obvietur, ac incautiorum deceptio facilius evitetur. Reformat. guter Policey/ de Anno 1530. tit. von Ehl/ Maß/ und Gewicht. Joan. Althus. *in Polit. cap. 32. verb. mensura, fol. 481.* Adam Keller. *de off. Jurid. Polit. lib. 2. cap. 18. fol. 495.* Joach. Schepliz. *ad Consuet. Brandenb. part. 4. tit. 6. §. 1. num. 1.* Dn. M. Lindenspür. *ad Jus Wirtemb. fol. 260.* Claud. Bertazzol. *ad Consil. Patris civil. 290. Lit. A.*

5. In-

5. Infinita enim ponderum & mensurarum varietas grave Reipublicæ detrimentum affert, quietem etiam publicam turbare solet, quorum uniformitas è contra concordiam publicam stabilitat, Joan. Bodin. *de Republ. lib. 1. cap. 10. n. 169.*

§. II.

1. Hinc *Achai & Peloponenses*, quo conspirantes inter sese voluntates haberent, non modo eâdem religione, iisdem moribus, iisdem magistratibus, iisdem legibus, eâdem disciplinâ, verùm etiam iisdem nummis, ponderibus, & mensuris usi fuerunt. Polyb. *lib. 3. historiar.*

2. Horum varietas per Imperium mirè varia est, & quandoque per unam provinciam multivaria; Ideo Juris Publici consulti tradunt ac suadent, planè utilissimum fore, si hæc varietas ad omnimodam parilitatem in toto Imperio reduceretur. Joan. Limnæus *de Jur. Publ. lib. 4. cap. 8. n. 257.* Ming. *de Jur. territor. thes. 72. Disput. Basiliens. tom. 5.* Schüz. *de Jur. Publ. disput. 6. thes. 20. lit. l.*

3. Ob id Imperator *Carolus Magnus* ponderum mensurarum, & monetæ parilitatem seu æquævitatem in toto Imperio constituit, teste Aventin. *lib. 4. histor. Bojar. fol. m. 287.*

4. Quod etiam Imperator *Carolus V.* in animo habuit, sed variis de causis ad effectum perducere non potuit, prout constat auß der Reformation guter Policey zu Augspurg: de Anno 1530. tit. von Ehl / Maß / und Gewicht.

5. Pariter in Angliâ *Rex Richardus I.* omnia commercia rerum venalium per totum Regnum uniusdem ponderis & mensuræ constituit. Matth. Westnconster. *in histor. sub Anno 1193. & seq. fol. 259.* Knichen. *de jur. territ. cap. 4. num. 292.*

§. III.

1. Horum Exemplis & utilitate præfatâ admonitus olim Galliæ Rex Philippus Bellus, & Longus Pulchri filius, uterque Rex, ac longo post tempore Ludovicus XI. prudenti voto decreverant, omnia pondera & mensuras iisdem legibus exæquare, ac uniformitatem in tota Gallia constituere, ac jam jam Curatores nominati erant, at mors Ludovici superveniens rem infectam reliquit Nicol. Gillius *histor. in Longo.* Commin. *in Ludov. XI.* Joan. Bodin. *de Republ lib. 1. cap. 10. n. 169.*

2. Simili Voto *Franciscus I. & Henricus II.* Galliæ Reges obnixé curarunt, pondera omnia & mensuras unam in formam redigere, ejusue causâ variâ edicta Regia conscripta, *de la reduction des Poids, & Mesure, à une forme, & qu' en France oy aura qu' une forme d' aulne de longueur de trois pieds, 7. poulces, & 8. lignes à toise; qui sera nommee l' aulne du Roy.* ac ne exinde Equestris ordinis privilegio quicquam derogatum esse videatur, simul hoc declarârunt, ut gentilitiæ procerum notæ suis ponderibus mensurisque imprimerentur, quorum posterius in Curiâ conscriptâ recitare jubebatur, attamen frustra hæc omnia, Edicta enim isthæc necdum ad effectum perducere licuit. Renat. Choppin. *ad leg. Andegav. lib. 1. cap. 40. fol. 285.*

3. De quo maximé conquæritur idem Choppinus, cum ex tam multiformi rerum mensura Nobilium virorum quies cum Plebeis invicem quàm maxime turbetur. Renat. Choppin. *de doman. Franc. lib. 3. tit. 22. num. 2.*

4. Sunt tamen, qui tradunt, quod lege Gallica hodie unicus sit ponderum & mensurarum architypus, qui ad instar Regiæ mensuræ (quæ prostat Parisiis in ædibus Consularibus) tam in solidis, quam liquidis corporibus compo-

componitur. Anton. Matth. *in addition. ad Guido. Papæ decis. 490.*

§ IV.

1. In Regni *Castellæ* Constitutionibus, Reges Hispaniæ summa cura providebant, ut subditi in toto Regno unica mensura & unico pondere juxta formam & modum à Lege præscriptum uterentur: Quoniam ex diversis Mensuris & Ponderibus lites non modicæ insurgebant. *per l. 1. in Verbo:* Todos Vnos. *tit. 13. Recopil. lib. 5.* Contra *Thomam. de Aquino* qui diversis mensuris & ponderibus esse metiendum & mensurandum, propter diversitatem copiæ & inopiæ rerum, scribat. *in 2. 2æ. q. 67. act. 2.* Ita Alphons. de Azevedo *in Recopil. leg. 1. n. 3. lib. 5. tit. 13.*

2. Parilem sollicitudinem habuerunt *Hungariæ Reges,* ut per totum Regnum Ungariæ, una eademque mensura, ad vendendum & emendum fruges, Blada atque vina formetur. Qua ubique in Regno emptores & venditores uterentur. De quo imprimis extat Constitutio Regis Sigismundi de Anno MCCCCV. scilicet: *Quod in omnibus Civitatibus, Castris, oppidis & villis generaliter ubicunque intra aubitum Regni tam in nostris quam quorumcunque sint libera statera, ulna, mensura vini, frugum, & generaliter omnes res mensurabiles & ponderabiles, ponderentur, & mensurentur, secundum mensuram Civitatis Budensis.* Constit. Sigismund. Regis Vng *de Anno MCCCCV. Decr. 2. art. 1. fol. m. 69.* ac Regis Uladislai *de Anno MDIIII. Decr. 5. art. 17. fol. m. 260.*

§. V.

1. Majori felicitate hanc uniformitatem *in Ducatu Wirtembergico* ad finem exoptatum perduxit sempiternâ memoriâ dignissimus Princeps *Christophorus*, Is enim quamprimum post tot exantlatos labores & curas apud exteros Reges, divinâ gratiâ ad regimen pervenit, Du-

catum nostrum è multis ditionibus seu succrescentibus membris, ob statutorum & rituum diversitatem nondum satis consolidatum, ordinationum concordiâ coadunavit, nobisque unum Jus Municipale constituit; Ab hoc enim Principe seind alle heylsame satzungen geschöpft und geordnet worden; h. e. *Omnes Ordinationes & statuta salutaria, comprehensa fuerunt & constituta.* Qui pariter mensuris & ponderibus modum æqualē præfixit; Dann nach deme eine grosse Vngleichheit in dem Land zu Würtemberg/ in Gewicht/ Maß/ Ehlen/ Eych sich befunden/ gemeiniglich die Ort-Ambter mit denen benachbarten Anstössern von vielen Jahren hero in diesem Gewicht und Maß verglichen/ gegen andern Aemptern aber gantz ungleich weren/ hat J. Fürstl. Gn. hierinn eine allgemeine Gleichheit in dem gantzen Hertzogthumb angerichtet/ und in richtigen Gang/ als ob es von viel hundert Jahren hero also hergebracht/ h. e. *Postquam enim ingens disparitas in Ducatu Wirtembergico, circa pondera, mensuras & ulnas extitisset; & præfecturæ limitaneæ ex pacto à multis retrò annis cum vicinis inito, idem pondus & mensuras æquales cum iisdem habebant, quæ cum ponderibus & mensuris aliarum præfecturarũ non conveniebant; tunc temporis à Celsitudine sua universalis æqualitas circa pondera & mensuras in toto Ducatu fuit instituta, & ita ritè observata, ac si per aliquot secula ita fuisset introducta.* Balthas. Bidenbach. *in vitâ Christophori Duc. Wirtembergiæ fol. 37.* Ex eo Dn. Lindenspür *ad Ordin. Wirtemberg. fol. 261. n. 5.*

2. Similis uniformitas in Electoratu Marchiæ Brandenburgicæ constituta fuit: Nemlich es solle jedes orth Landes ein Scheffel/ und durchauß eine gleiche Ehle sein/ und angerichtet werden. h. e. *Scilicet, in quocunque loco Regionis, æqualitas modii & ulnæ instituatur.* Revers. de Anno 1540. 1572. & 1602. Schepliz *ad Consuetud. Brandenb. part. 4. tit. 6. §. 1.*

CAP.

CAPUT V.

De Statuum Provincialium consilio vel assensu, in mutandis mensuris ac ponderibus.

SUMMARIA.

§. 1.

1. Princeps etiamsi prudens, tamen Consiliariis eget.
2. An princeps Imperii ad instituendam uniformitatem ponderum & mensurarum, subditorum consensum requirere teneatur?
3. In provinciis, in quibus inter principes & Status Conventio intercedit, in hisce causis subditorum consensum & Consilium adhibendi, quæstio affirmanda erit.
4. In aliquibus provinciis Imperii hoc ius vel pacto vel consuetudine, vel singulari Imperatoris privilegio consecuti sunt subditi.

§. 2.

1. Quid si hæc obligatio mutua non intercedat, ut subditorum Consilium exigatur?
2. Author & in hoc casu affirmativam tuetur, quoad mutationem ponderum & mensurarum.
3. Princeps omnia ardua negocia cum consilio & consensu Senatorum provinciæ expedire debet.
4. Senatores Provinciæ sunt inter principem & populum interjecti ut mediatores.
5. Principum labores egent adminiculis.
6. Eaqua Consilio & judicio fiunt, etiam in firmitate sua persistunt.
7. Rex Coronandus promittet inter cætera, quod servare velit Legalem, justitiam, & servare pacem Ecclesiæ Dei, populoque sibi subjecto.

§. 3.

1. Pontifex Romanus omnia ardua negocia coacto Cardinaliũ Senatu expedire tenetur.
2. Horum consensus in rebus magni momenti pro substantia requiritur.
3. Cardinalis Gabrielis Palæoti sententia in hâc re.
4. Recensentur dissentientes.

§. 4.

1. Exæquatio ponderum & mensurarum, concernit commercia subditorum, unde & illorum judicium

judicium circa hanc rem erit explorandum.

2. *Imperatores Romani, olim in hisce negociis expediendis, Cives privatos & Civatum defensores adhibebant.*

§. 5.

1. *Provinciales ex usu ponderum & mensurarum longissimo, jus quæsiverunt, ac in quasi possessione mensura consueta existunt.*

2. *Tempus immemoriale privilegii naturam induit.*

3. *Princeps subditis invitis Ius quæsitum auferre nequit.*

§. 6.

1. *Princeps per mandata sua neminem intelligitur prægravare.*

2. *Omnes ferè principes in Regiminis ingressu, provincialibus jura & privilegia sua conservaturos promittunt.*

§. 7.

1. *Rex Hispaniarum Statibus provinciarum in Belgio unitis invitis, uniformitatem ponderum & mensurarum, imponnere non potuit.*

2. *Dissentientes remissivè!*

§. I.

Porro utcunq; Princeps sibi prudens esse videtur, Consiliariis tamen opus est. Audi Salomonem in proverbiis: Ne innitaris prudentiæ tuæ. *Proverb.* 3. Sed audiens sapiens, sapientior eris. Et si dilexeris audire sapiens eris. *Eccles.* 6. Melior enim æstimabitur, ait Rex Theodoricus, qui solus omnia sibi non præsumit, apud Cassiodor. *lib.* 8. *Rescriptor. cap.* 9. Et hoc tantò magis verum est, si negotium determinandum sit, quod universum subditorum ac Provinciæ statum attingit.. Nam etsi Plebs separatim sumpta, propter imperitiam aut vecordiam ardua quæque gerere nequeat: At in Comitiis publicis, universaliter cum optimatibus congregatis, sapit, videtque non pauca. Præsertim ea quæ commercia concernunt. Grimald. *de optimo Senat. lib.* 1.

2. Hinc non abs re est; ut inquiratur; *An Princeps Imperii ad instituendam ponderum & mensurarum uniformitatem subdito-*

subditorum consensum requirere teneatur? An verò modum mensurarum universalem invitis subditis dare possit?

3. Iisdem in Provinciis, in quibus eine Landschafft ist/ als in der Marck Brandenburg/ in Pommern/ Bayern/ Würtemberg/ in der Graffschafft Ostfrießland; i. e. *In quibus Status provinciales vi Conventionis in deliberationem admittuntur, ut in Marchia Brandenburgica, Pomerania, Bavaria, Wirtembergia, & in Comitatu Frisiæ Orientalis.* Ac ubi per pacta tempore antiquata Princeps cum subditis convenit, quod in causis arduis & Provinciæ utilitatem concernentibus, subditorum Consilium & consensum, i. e. Ihr vorwiss:n und Rath/ adhibere velit; Res plana est, daß hierin mit der Landschafft communicirt werden muß/ umb ihr gutachten hierinn zuvernehmen/ i. e. *De hisce rebus cum Statibus Provinciæ in primis communicandum, & eorum Consilium percipiendū esse.* per ea quæ habet Besold. *tract. de Consiliar. cap. 19.*

4. Prout in variis Imperii provinciis Principes & Status Imperii omnia ea, quæ totam Provinciæ utilitatem aut necessitatem concernunt, cum consilio Ihrer Landschafft peragere tenentur, idque vel pacto, vel consuetudine inveterata aut ex singulari Imperatoris privilegio, subditis concesso.

§. II.

1. Ubi autem hæc obligatio mutua non intercedit, nec in usu esse solet, ut Princeps præcisè ad omnes actus, Provinciæ utilitatem attingentes subditorum Consilium exigat, quo major est subjectio, und da nicht herkommens ist/ allezeit eine Landschafft zusammen zu fordern/ h. e. *& ubi non est receptum, Status provinciales semper convocandi*; res erit majoris dubitationis?

2. At ego etiam hoc in casu subditorum Consensum & Consilium (Ihr vorwissen und gutachten) in mutatione

ratione ponderum & mensurarum, intervenire debere, æquum esse censeo, qui per Senatores Provinciæ, durch Ihren Ausschutz audiendi sunt.

3. Quoniam Princeps omnia ardua negotia, quorumque labefactatione Respublica detrimentum capere posset, jure communi, ac secundum naturæ ordinem cum præscientiâ, consilio & Consensu Senatorum ac Ephorum Provinciæ expedire debet. *arg. l. humanum. 8. Cod. de legib. l. placet. 5. Cod. de SS. Ecclesiis.* Auth. *Habita. Cod. ne fil. pro patr.* Felin. *in cap. fin. num. 4. X. de offic. delegat.* Ripa *in rubro. de Constit. num. 20.* Bald. Jason, Castrens. & Dd. *in l. placet. Cod. de S.S. Eccles.* Aymon. Cravett. *consil. 404. n. 31.* Gilcken, *ad l. placet. 5. num. 4. Cod. de S. S. Eccles.* Anton. de Padill *in l. si universi. num. 14. Cod. de divers. rescript.* Frideric. Pruckmann. *in tract. de absolut. potest. cap. 4. membr. 1. effect. 3. num. 7.* Althus in Polit. *cap. 29. n. 7.* Knichen. *de Saxon. non provoc. Jur. Verb. Elector. cap. 5. num. 82.* Buxtorff. *ad Aur. Bullam. concl. 6. lit. D.* Schepliz. *ad Consuet. Brandenb. part. 2. tit. 5. num. 14.* Gars. Mastril. *de Magistr. lib. 3. cap. 3. num. 53. & seqq.* post alios Klock. *de contrib. cap. 4. n. 27.*

4. Senatores enim Provinciæ sunt inter Principem & Populum interjecti, ac firmissimum vinculum reputantur, quo utrinque Princeps & Populus colligantur. Grimald. *d. Consil. fol. 56. & 131.* Besold. *eod. tract. cap. 19. num. 27.*

5. Ac cum (*juxta Cornelium Tacitum*) Gravissimi Principis sint labores, queîs orbem terræ capessit, eget adminiculis, ut domesticâ curâ vacuus, in commune consulat. Tacit. *Annal. lib. 12.* Hippolit. à Collib. *in Consiliar. in princip.* Ac ita in specie de præfecto Prætorio, aliisve supremo Principe inferioribus concludit Bald. *in cap. quanto num. 5. X. de jurejur.* quem refert & sequitur Anton. de

ton. de Padilla, *ad l. si universi. 7. num. 14. & 15. Cod. de diversf. rescript.*

6. Nec dubium est, quin ea, quæ consilio & judicio facta sunt, etiam firmitate suâ atque effectu nitantur. *per l. dubium. 3. Cod. de repud.* Bl. & Salycet. *in l. nominationes. Cod. de appellat.*

7. Unde scribit Cardinalis Palæotus: *Hodiè in libro Pontificiali cautum legimus, quod Rex coronandus in manibus Metropolitani faciat professionem, ac dicit, inter cætera: Quod servabit legem, justitiam, & ministrabit pacem Ecclesiæ Dei, populoque sibi subjecto, sicut in consilio Fidelium suorum melius poterit invenire.* Pontifical. *in Rubr. de bened. & coronat. Reg. fol. 88.* Gabriel. Palæot, *de sacr. Consil. Consult. part. 1. q. 3. act. 1. f. m. 37.*

§. III.

1. Hinc summus Pontifex, etiamsi apud Catholicos Rom. sit caput Ecclesiæ Concil. Trident. Cardin. Polus *tract. de concil. quæst. 5. num. 14.* Card. Ruin. *consil. 109. vol. 5. num. 1.* Guilielmus Bailius *in Catechum. Controv. tract. 2. quæst. 4. supra Concilium.* Jacobat. *de Concil. lib. 1. art. 1. n. 36.* Bellarm. *de Pontif. lib. 4. cap. 2.* Nodermannus *de Jur. Principat. thes. 23. Disput. Basil. tom. 4.* Nec errare aut fallere possit in decretis, *Can. memor. Can. pudenda. Can. non turbatur caus. 24. quæst. 1.* Bellarm. *d. cap. 2.* Cajetan. *in Operib. Tit. de author. Pap.* Bannes *ad Thomæ 2. 2æ. part. 1. art. 10. dubit. 2.* quos refert, & sequitur Paul. Layman. *in Theol. Moral. lib. 2. tract. 1. cap. 7. num. 2.* Omnia faciat, ut Deus, non ut homo, *Cap. inter. de translat. Episcop.* Nec ullus dicere potest, cur ita facis? Speculat. *tit. de legib. §. nunc ostendendum.* Quod relativè deducit Georg. Ritter. *d. homag. cap. 4. n. 64.* Ille tamen omnia ardua negotia coacto Cardinalium Senatu expedire tenetur. Cardin. & Innocent.

in cap. 2. X. de nov. op. nunciat. Afflict. *decis. 259. n. 15.* Gilken. *ad d. l. placet. 5. n. 4. Cod. de S. S. Eccles.*

2. Adeò ut in negotiis maximi momenti, eorum consensus pro substãtia requiratur, illique in quasi possessione hujus juris existant. Jason. *ad d. l. placet. num. 13. & 14.* Roland. à Valle *consil. 2. n. 101. vol. 101.*

3. Proinde cum Cardinalis *Palæotus* hanc quæstionem examinat; *An Papa teneatur, in arduis negotiis Cardinalium sententias explorare in foro juteriori seu conscientia; Ita ut si Papa sine causa eas explorare prætermiserit, culpa reus apud Deum constituatur: Ac insuper ipse Actus ab eo gestus in foro exteriore subsistat? An verò talis omissio generaliter & in foro exteriore effectum operetur, ita ut actus ipse nullus sit?* Ille tandem cum Sylvestro *in summa Verb. Papa. q. 15.* Concludit: *Papam posse neglectu hujusmodi consiliis, se culpabilem Deo in foro interiori reddere: Verum non ideo pœnæ ulli exteriori subjiciendum.* Gabriel. Palæot. Card. *de Sacr. Consistor. Cardinal. part. 1. q. 3. act. 7. fol. m. 44.*

4. Dissentit Gilken. *in d. l. placet. 1. n. 7.* Mancin. *in sacr. Jur. Controv. dissert. 1. cap. 9. & 10. per tot.* eleganter & latè Anton. de Padill. *ad l. universi. 7. num. 10. Cod. de divers. rescript.*

§. IV.

1. Quæ assertio, secundo ex eo magis firmatur, cum in mensurarum & ponderum exæquatione & uniformitate instituendâ & subditorum commercio imprimis agatur, quorum nemo meliori fundamento, quam incola causas allegare potest, an & cur hæc vel illa exæquatio expediat, nec ne? Variæ enim accidere possunt, quæ uniformitatem hanc ob detrimentum Provinciæ & incommodum subditorum propter commercium cum externis dissuadeant. Reformat. guter Policey zu Augspurg de Anno 1530. tit. von Ehl / Maß / und Gewicht. ibi. auß vielerley Ursachen.

2. Proinde

2. Proinde Imperatores olim Romani in ponderum & mensurarum causis & negotiis privatos cives, & civitatum defensores requirebant & adhibebant. per text. *in l. jubemus §. in princ.* ibi Cura & solertia defensorum *Cod. de defens. Civitat. l. susceptores. 10.* ibi præsentibus defensoribus. *Cod. de suscept.*

§. V.

1. De cujus assertionis veritate *Tertiò* tantò minus ambigendum, quod Civitates & subditi alicujus Provinciæ ex usu mensurarum & ponderum temporis longissimi & immemorialis, utentium moribus comprobato jus acquisitum habeant, ac in possessione vel quasi mensuræ consuetæ existant.

2. Tempus enim immemoriale firmum jus tribuit ac privilegii naturam induit, adeò ut tanti temporis Possessores pro se quem titulum voluerunt, & quodcunque privilegium sibi magis proficuum, allegare queant. *per cap. super quibusdam. §. præterea, ubi Gloss. in verb.* non extat memoria. *X. de Verb. signif. c. duo simul. X. de offic. ordin. l. hoc jure. D. de aqua quotidian. & æstiv. l. fin. ff. d. aquâ pluv. arcend.* Reichs-Abschied. de Anno 1548. §. Wann auch / ibi. das es ja in menschen Gedächtnuß 2c. Baldus *consil. 439. colum. 4. lib. 3.* Aym. Cravett. *consil. 10. num. 11.* Achill. de Grass. *in decis. 4. n. 6. titul. de jur. patron.* Steph. Gratian. *discept. forens. cap. 800 num. 2. & 3. & cap. 971. num. 18. & 36.* Knichen *de jur. territ. cap. 3. num. 114. & seq.* Georg. Ritter. *de homag. cap. 3. num. 51.* Aloys. Ricc. *coll. decis. 778.* qui plures effectus temporis immemorialis per varias decisiones recenset. Casp. Klok. *tract. de Contribut. cap. 16. sect. 2. num. 113. & 120.* Ludov. Molina. *d. jur. Majorat. disput. 583. num. 3.* Bened. Carpz. *in Jurispr. Forens. part 2. constit. 1. defin. 7. n. 12.* ubi tradit, quod tempus immemoriale etiam

malam fidem excludat. Anton. Faber. *in Cod. lib. 7. tit. 13. def. 2.*

3. Princeps autem etiam ex plenitudine potestatis non potest inauditis & invitis subditis, jus suum auferre. *arg. l. venditor. 13. §. si constat. 1. D. commun. præd. l. pen. & fin. D. de natal. restit. l. 3. Cod. de rescind. vend.* Prukmann. *in tract. de absolut. potestat. post al.* Vincent. Hondæd. *consult. 86. num. 5. & seqq. vol. 1.* Consil. Marpurg. *8. num. 60. volum. 3.* Petr. à Petra. *tract. de jur. quæsit. cap. 24. per tot.* Baro Enenkel. *tr. de privil. lib. 3. cap. 5. per tot.* Bened. Carpz. *in Jurispr. forens. part. 3. constit. 31. defin. 14. n. 7.* qui de jure quæsito loquitur. Anton. Faber. *in Cod. lib. 6. tit. 5. defin. 2. num. 21.* Anton. Freundenb. *de rescript. morat. Concl. 3. num. 39. seqq.* Mar. Giurba *decis. crimin. 1. num. 16. 93. per tot.* qui eleganter & pluribus hæc deducit.

§. V.

1. Hinc dicunt jura, quod Princeps per sua mandata nunquam intelligatur aliquem prægravare. *cap. ad aures. de rescript. cap. ex multiplici. d. decim.* Et non ferat Princeps molestè, super illis consuli. *cap. si quando X. de rescript.* Bald. *consil. 134. vol. 3.* Paul. Duran. *de condit. part. 1. cap. 2. num. 18. ac decis. Rot. Rom. 148. num. 28.* Tantò minus subditorum jus aut possessionem aut dominium immemorali præscriptione acquisitum intervertere. *cap. fin. caus. 9. quæst. ult. §. fin. Instit. de his, qui sunt sui vel alien. jur. l. 2. §. meritò 10. & §. si quis 16. D. ne quid in loc. publ. l. 4. Cod. de emancip. liber.* Bart. *in l. 2. Cod. de fund. patrim. lib. 11.* Bellon. *consil. 35. in fin. & consil. 39. in fin.* Surd. *d. cons. 262. num. 65.* Georg. Everhard. *cons. 19. num. 52. lib. 2.* Klok. *d. tract. cap. 16. sect. 1. num. 139.* Alderan. Mascard. *tr. de statut. concl. 8. num. 52.* ubi tradit, quod si subditis longo usu per consuetudinem fuerit jus quæsitum, illud eis invitis auferri

non

non possit. *per l. id quod nostrum. D. de Reg. Jur. l. si post mortem. §. fin. D. d. poss. contr. tab.* allegans hoc in terminis, assentit Caccialup. *in l. omnes Populi. num. 106. in fin. D. de orig. Jur.* Joan. Andreæ *in tit. de censib. §. nunc dicendum. vers. quid si Universitas.* quo facit Anton. Faber *in Cod. lib. 6. tit. 5. defin. 21.* Harppr. *in pr. tit. de empt. & vendit. num. 109. & seqq.* Carpzov. *in Jurispr. Forens. part. 2. constit. 33. defin. 16. num. 3.*

2. *Præsertim cum omnes ferè Principes Imperii in regiminis ingressu Provincialibus promittant, exindeque obstringantur, eis sua jura privilegia immunitates & consuetudines conservare ac in statu suo manutenere, daß sie jhre Underthanen bey jhren Gnaden/ Rechten und Gewonheiten lassen wöllen. arg. l. cum satis. Cod. de agric. & Censit. l. pen. Dig. de ingen. manumiss. l. Barbarius. Dig. de offic. Prat.* Gloss. *in l. moveor. Cod. si serv. export. vend.* Speculat. *tit. de feud. rubr. de homag. num. 13. & 14.* Roland. à Valle *consil. 1. num. 104. lib. 1.* Ferrar. Montan. *de feud. lib. 6. cap. 1. §. fin.* Cothman. *respons. 9. num. 202. vol. 4.* Author. *Cons. 5.* in causâ Braunschweig/ contrà Braunschweig *part. 2. num. 129.* Joan. Wames. *consil. 3. num. 2. cent. 1.* Gaspar. Klok. *dict. tract. cap. 16. sect. 1. num. 168.* bene Georg. Ritter. *tract. de homag. cap. 1. n. 38. per totum.*

§. VII.

1. Ex quibus fundamentis haud dubiè Hispaniarum Rex, Statibus Provinciarum in Belgio invitis & dissentientibus uniformitatem (ein gemein Maß/ und Gewicht) per totum Belgium indicere non potuit; quam *Ordines septendecim Provinciarum* etiam eâ de causâ admittere recusarunt, ne exinde hæ septendecim provinciæ, (quarum quælibet singularibus privilegiis & juribus gaudet) unirentur, ac suppressis singularum Provinciarũ immuni-

munitatibus, in unius Regni formam redigerentur. vide Meteran. *lib. 2. hist. Belg. fol. 56. col. 1. à princ. referente* Klok. *d. tract. cap. 1. num. 272.* ac Dn. Lindenspür, *ad Jus Wirt. fol. m. 260. n. 3.*

2. Dissentientium rationes collige ex Gilken. *in L. placet. num. 7. Cod. de S.S. Eccles.* Mastrill. *de Mastr. lib. 3. cap. 3. num. 53.* Imprimis, quod Princeps subditis mensuræ modum dederit, Ergo etiam is, vel ejus successor eundem auferre possit. Bocer. *in class. 1. de statut. disp. 3. thes. 42. Lit. A.*

CAPUT VI.

De Iure & modo mensurandi Merces, si Contrahentes sint subditi diversorum Principum: Ac diversitas mensurarum existat.

SUMMARIA.

§. 1.

1. *Mutatione mensurarum facta, an & forenses in recipiendis certis modiis annuis, novam mensuram agnoscere teneantur?*
2. *Quod affirmat Author.*

§. 2.

1. *Statutum circa abrogationem veteris modii est prohibitorium.*
2. *Item in rem, non in personam scriptum.*
3. *Hoc in casu contractus juxta Statutum loci, ubi res sita est, regulatur.*
4. *Hanc affirmativam Doctores communiter sequuntur.*
5. *Iuxta eam in summis curiis deciditur.*
6. *Forenses in Contractibus observare tenentur solennitatem illius loci, in quo contrahunt.*
7. *Idem Ius etiam à Clericos & personas Ecclesiasticas extenditur.*

§. 3.

Res & Contractus subsunt Iurisdictioni ejus, in cujus territorio jacent, vel geruntur.

2. *Ideoq; Statuto illius loci obstringuntur.*
3. *Res ipsa afficitur, nullo respectu*

habito

habito possidentis.

§. 4.

1. *Forensis quoad rem sitam in alieno territorio, iisdem Iurib. gaudet, quibus subditus loci.*
2. *Princeps de rebus in suo principatu sitis, promiscue disponere potest.*
3. *Quoad Statuta rem subjectam concernentibus, forensis habetur pro subdito.*
4. *Licet forensis Regia dignitate emineat.*
5. *Statutum Mediolanẽse, frumentum exportari prohibens, comprehendit quoque Bergomensem, Resp. veneta subditum.*
6. *Subjectionis realis effectus.*

§ 5.

1. *In Conventione de certis frumenti modiis solvendis, attenditur quoad mensuram, locus solutionis.*
2. *Idem judicatur regulariter in expensis & damnis.*
3. *Cum vinum certa speciei promittitur, solutio fieri debet in eo loco, ubi dolium est.*
4. *Si Scholastico pro viatico sit legatum studiorum causa, solutio facienda est ibi, ubi operam dat studiis.*
5. *Iuxta hanc sententiam decidi sol: t.*
6. *Dissentientes adducuntur.*

§. 6.

1. *Limitatio hujus sententiæ affirmativa.*
2. *Constitutio provincialis Wirtembergica circa hanc rem.*
3. *In solutione aliud esse non potest, quam in Conventione.*

§. 7.

1. *In Contractu Emtionis venditionis, cujusnam loci mensura attendenda sit, loci Contractus, an rei sita?*
2. *Statuitur mensurandum esse, juxta mensuram loci Contractus.*

§. 8.

1. *Ratio hujus assertionis affertur.*
2. *Doctores Consentientes adducuntur.*

§. 9.

1. *In Contrarium afferuntur l. 16. C. d. præd. min. & l. 21. ff. de d. obl. & act.*

§. 10.

1. *Respondetur ad has Leges.*
2. *Contraria decisio in Senatu pedemontano affertur.*
3. *Authoris judicium.*

§. 11.

1. *Intra quod tempus mensura fundi Empti fieri debeat?*
2. *Hic articulus à Doctoribus variis distinctionibus est involutus.*
3. *Author distinguit cum Antonio thesauro;*

4. *Aut*

4. *Aut prædium fuit venditum ad mensuram, nulla facta temporis mentione; & tunc si intra 60. dies mensura negligatur, nemo amplius auditur.*

5. *Aut prædium fuit venditum sub expressa Lege mensurationis: & tunc mensura fieri debet intra anni spacium.*

6. *Aut Conventioni additum fuit, ut prædium quandocunque parti placuerit, mensuretur; tunc ad mensura exclusionem requiritur præscriptio 30. annorum.*

§. 12.

1. *Quid si conventum sit, ut intra tres menses venditor prædiũ mensuræ subjicere teneatur?*

2. *Deciditur, elapsis tribus mensibus, venditorem circa mensuram amplius audiendum non esse.*

§. 13.

1. *Quid de Emtore, circa hanc controversiam tenendum?*

2. *Deciditur Emtorem, non nisi longissimi temporis spacio, à jure mensurandi excludi.*

§. 14.

1. *Si in divisione bonorum inter fratres, citra tamen determinationem temporis, mensurationis facta fuerit mentio, an post lapsos viginti annos, heredes alterius fratris defuncti, mensurationem demum petere valeant?*

2. *Mensuram adhuc suscipiendam esse statuitur.*

3. *Dissentit Natta, remissivè.*

§. 15.

1. *Venditione ad mensuram facta, interim donec prædium mensuretur, an pœnitentiæ locus sit?*

2. *Negativa sententia adstruitur.*

3. *Præjudicio munitur.*

4. *Dissentientes adducuntur.*

§. 16.

1. *Qui se fundant in l. 31. §. 5. ff. d. Cont. Emt. vendit.*

2. *Respondetur ad hanc l. per distinctionem.*

3. *Ampliatur prior assertio.*

§. 17.

1. *Si tractu temporis, propter negligentiam agrimensoris, in defectu erratum appareat, tunc mensuratio est redigenda ad justitiæ libram, & venditor pro rato precii soluti, damnũ resarcire cogitur.*

2. *Quamdiu deceptis in mensuratione succurratur?*

3. *Actio supplementi durat ad triginta usque annos.*

4. *Nemo per errorem Iura sua amittere debet.*

1. Cæ-

§. I.

CÆterum si contingerit, ut Princeps mensurarum varietatem in territorio abrogat, econtrà earum uniformitatem introducit, dubium ex facti contingentiâ oriri solet; *An hac mensurarum mutatio Creditores quoque forenses, qui prædia censualia in statuentis territorio possident, ad observantiam obliget? ac an*, v. g. *Creditor forensis Censualis, cui quotannis ex pacto debitor Censualis certos modios frumenti solvere obligatus à Debitore frumentum juxta novam mensuram accipere teneatur*; Und ob der Gültherr/ so ein frembder mit dem Gültgeber nach dem newgemachten Landmeß abzurechnen/ und sich bezahlen zulassen schuldig seye? i. e. *An obstrictus sit dominus proprietarius forensis, frumentum à Colono partiario juxta gnomonem in provincia reformatum in solutum accipere, & ad hujus normam calculum subducere?*

2. Quod haud dubiè ego *affirmativè* decidendum censeo.

§. II.

1. Siquidē *Primò*, hoc statutum circâ abrogationem veterum modiorum est prohibitorium, ac plerumque hisce verbis concipi solet, daß fürohin kein ander Meß in diesem Hertzogthumb/ als dieses gegenwertige gebraucht werden solle/ h. e. *Ut in posterum nemo alio gnomone in hoc Ducatu, quam hoc præsente reformato utatur.*

2. Ac non in personam, sed in rem scriptum & conceptum;

3. Quo casu contractus forensis regulandus est secundum consuetudinem aut statutum loci in quo bona sita reperiuntur; *per l. 2. D. quemadmod. testam. aper. l. si fundus Dig. de evict.* quæ est traditio originalis Bart. *in l. 1. Cod. de summ. Trinit.*

4. Quam Doctores communiter sequuntur & ac-

 auratè

curatè persequitur Bald. *in specie consf. 461. in 2. dub. lib. 2.* Petr. Anchoran. *consf. 327.* Andr. Tiraquell. *tr. de primogenit. quæst. 46. num. 6.* Bursat. *consil. 388. per tot.* Besold. *consil. 34. num. 8. & 9.* Prukmann. *consil. 17. vol. 1.* David. Mæv. *ad Jus Lubecc. in prælim. quæst. 4. n. 25.*

5. Ita in Curiis summis deciditur, tradente Guid. Papæ. *decis. 262. num. 2.* Flamin. Chartar. *decis. Genuens. 26. per tot.*

6. Sic etiam forenses tenentur in contractibus observare solennitatem illius loci, in quo contrahunt. Roland. à Valle *consil. 33. n. 6. lib. 3.* ubi testatur hanc esse claram & indubitatam Doctorum sententiam, & illam sequitur Cephal. *consil. 32. num. 16. lib. 1.* Menoch. *consil. 80. n. 8.* Aldran. Mascard. *de statut. concl. 7. num. 32. & seqq.* Casp. Anton. Tessaur. *quæst. forens. 8. num. 10. & seqq.* ubi pulchrè & distinctè hæc explicat. vid. David. Mæv. *in Jus Lubecc part. 1. quæst. 4. per tot.*

7. Quin imò idem jus etiam ad clericos, & Ecclesiasticas personas extenditur; nam licet ipsi jure Canonico à Jurisdictione seculari sint exempti. *per cap. si Judex.* ubi Gloss. *de sentent. excommuni. Cap. at si Clerici. Cap. Clerici X. de Judic.* Jason. *consf. 121. dub. 1. lib. 4.* Cæpoll. *consf. crim. 10. & 11.* Covarr. *pract. quæst. cap. 31. num. 4.* Jacob Sbrozz. *tract. de Vicar. Episc. lib. 2. cap. 191. num. 3.* Joan. Aloys. Ricc. *Var. Resol. 475. num. 1. & 2. ac in Prax. Eccles. decis. 365. per tot.* attamen si cum Laicis contrahant, solennitates statuti ad validitatem actus introductas servare tenentur, aliàs vitiabitur actus. Salicet. *in auth. cassa. quæst. penult. num. 15. Cod. de S.S. Eccles.* Abbas Panormitanus *in cap. perpendimus. in 9. quæst. de sent. excomm.* Ludovic. Roman. *con. 166. in 1. dub.* Natta *consil. 280. num. 4.* Alderan. Mascard. *d. tract. de statut. concl. 7. num. 40.* Joan. Petr. Surd. *consil. 1.* Joan. Mylius *in addition. ad Beroi. quæst. 115.*

1. Quæ

§. III.

1. Quæ senetentia *Secundò* exinde corroboratur quod omnes res aut contractus, in Principis territorio sitæ vel gesti, sub territorio & jurisdictione ejusdem sint loci, in quo res jacent, aut contractus celebrati sunt. *text. in l. 1. & 2. D. de reb. auth. jud. l. 2. Cod. ubi de hered. agat. l. heres. 19. §. 1. & 2. D. de judic. cap. 2. X. de for. compet.* Etiamsi Dominus alibi domicilium suum habeat, *l. 2. Cod. ubi in rem. act.* Schurff. *consil. 64. per tot. cent. 1.* Coler. *in Process. Execut. part. 2. cap. 1. n. 36. & seq.* Zanger *de Except. part. 2. cap. 1. num. 107. & passim.* Matth. Stephan. *de Jurisdict. lib. 1. cap. 29.* Rota Genuens. *decis. 105. in antiq.* Anton. Faber. *in Cod. tit. de Jurisdict. defin. 27.* Amat. *decis. Rotæ March. 81.*

2. Ergo etiam statuto illius loci & Jurisdictionis obstringuntur, adeoque statutum illud ratione bonorum in territorio existentium obligat etiam non subjectos, textus terminalis *in l. forma 4. §. is verò qui 2.* ibi: agri enim tributum in eam civitatem debet levare in cujus territorio possidetur. *D. de censibus. l. si pendentes 28. §. si quid cloacarii 3. ibi.* confertur ex fructibus. *D. de Ususfr.* late Natta, *consil. 148. & 389.* Cavalcan. *decis. 3. num. 8. part. 1.* Andr. Gail. *lib. 2. observat. 124 num. 16.* Flamin. Chartar. *decis. Rotæ Genuens. 26. n. 8.*

3. Ipsas enim res afficit Statutum, sivè à cive possideātur, sive à Forensi, quarū respectu generaliter Jurisdictio fundatur. *l. pupillo. D. de tut. dat. ab his. cap. fin. extrà de for. competent.* Andr. Gail. *dict. obser. 124. num. 17.* Benedict. Carpzov. *in Iurispr. forens. part. 3. constit. 12. defin. 12. num. 4. & 5.* Joseph Sesse. *decis. Aragon. 129. num. 29. lib. 2.*

§ IV.

1. Hinc tradunt Doctores, quod Forensis licet subditus non sit, si tamen habeat rem in territorio, de quâ

Princeps disponere vult, ex eo, quoad illam rem idem judicetur, de forensi ac de aliis subditis. *per d. l. forma 4. §. is vero. l. 3. Cod. de natural. liber.* Novell. *89. cap. 2. §. 2.*

2. Ac potest Princeps de eâdem re sicut de aliis bonis suorum subditorum statuere. Ita Angel. *consil. 73.* Alexander *consil. 78. vol. 6.* Dec. *in cap. quæ in Ecclesia. col. 9. X. de constit. quem refert & sequitur* Aymon. Cravett. *consil. 201. num. 15.* Roch. *de Curt. de Statut. sect. 9. quæst. 12.* Bertazzol. *in consil. criminal. 443. num. 6. lib. 2.* Alderan. Mascard. *de statut. concl. 6. ampl. 3. num. 44.* Caspar. Anton. Tessaur. *in quæst. forens. 4. num. 4.* ubi tradit, quod statuentes possint dare Regulam in bonis sui territorii *lib. 2.* benè David. Mæv. *ad jus Lubecc. part. 1. in prælim. quæst. 4. num. 22.* qui hanc opinionem veriorem & communiorem dicit; cui convenit Geminian. *consil. 8. col. 1.* quâ scribit:

3. Quod forensis censeatur subditus in statutis rem subjectam concernentibus, & sitam in eorum territorio, *arg. l. cum unus. 12. §. is qui 1. D. de reb. auth. jud. possid. can. illa. distinct. 12.* Rebuff. *ad constit. Regn. Gall. tr. d. lit. oblig. art. 2. Gloss. 1. num. 7.* Bursat. *consil. 59. num. 36. lib. 1.* Alderan. Mascard. *d. tract. d. statut. concl. 8. num. 57.* Joseph Sesse *decis. Arragon. 100. num. 16.* qui decisivè scribit, Flamin. Chartar. *decis. 26. n. 9. ac per totum.*

4. Etiamsi Forensis Possessor Regiâ dignitate emineat, *cap. ult. X. de for. competent.* Paurmeist. *de jurisd. lib. 2. cap. 9. num. 118.* Georg. Ritter. *de homag. cap. 2. concl. 40. & 41.*

5. Sic statutum *Mediolanense* prohibens frumentum exportari è statu Mediolano, comprænhendit quoque Bergomensem Venetæ Reipublicæ subditum, qui frumentum natum ibidem in suis prædiis exportat, *per d. l. forma. 4. §. is vero. 2. D. de cens.* Alberic. de Rosat. *d. tr. de statut.*

tut. part. 2. quæst. 137. Alban. *consil. 111. n. 6.* Anton. Tessaur. *decis. Pedemontan. 152.* Joseph de Sesse *decis. 129. n. 21. lib. 1.*

6. Et hic est præcipuus effectus subjectionis realis, ratione bonorum in alterius territorio sitorum, quorum intuitu etiam forensis pro subdito habetur, ac quibusdam in locis homagium quoque reale territorii Domino præstare tenetur, Paurmeist. *de jurisdict. lib. 2. cap. 9. n. 118.* & ante eum Bald. *in l. 2. Cod. de oper. libert.* consentit quoque Cothman. *resp. 4. n. 224. vol. 4.* Vietor *de Exempt. Concl. 29.* quos refert. quoque Georg. Ritter. *de homag. cap. 2. concl. 41.*

§ V.

1. *Tertiò* firmatur hæc decisio ex eo, quod si inter Creditorem & Debitorem de certis frumenti modiis præstādis conventum fuerit, in Mensura locus solutionis attendi debet, *arg. l. si prædium 16.* ibi: in quâ situm est, *Cod. de prædiis & aliis reb. min.* Ant. Sola *ad Constit. Antiq. Sabaud. Gloss. 1. sup. 1. part. decr. tit. de Cens. solut. num. 10.* Ubi tradit, quod Census & Victualia mensurabilia, non exigi possint, nisi cum mensura Loci in quo debentur.

2. Nam etiam videmus in expensis & damnis idem esse, quæ secundum locum in quo solvi debuit computantur, *cap. dilecti, X. de for. competent.* Hostiens. *in summa, tit. de Emption. §. quibus. in fin.* Alberic. *in l. arbitrio. §. de eo in fin. D. de dol. malo.* Quam tamen assertionem, ita purè intelligendam non esse, ex sequenti quæstione patebit.

3. Pariter & cum Vinum certæ speciei promissum est, puta quod in tali doliò est, eo in loco solvi debet, ubi dolium existit *per text. in l. qui legatur, 38. ibi: ubi est, ubi petitur. Dig. de judic. l. cum res. D. de legat. 1.*

4. Sicuti cum quis Scholastico studiorum causâ pro viatico legat; ibi solvendum est, ubi dat operam studiis

diis, *l. sed etsi susceperit. 52. §. si libertis. 1. ubi Angel. D. de judic.* Bart. *in leg. 1. D. de aliment. leg.* Ita tradunt Alciat, *in l. idem erit. 60. num. 5. D. de verb. oblig.* ac latè per textum *in l. vinum 22. num. 32. & seqq. D. de reb. credit.* Cævallos *in Commun. Opinion. quæst. 733.* Oldrad. *consil. 168.* Alexand. *consil. 21. lib. 2.* Paris. *consil. 64. num. 71. lib. 1.* Doctè & præclarè ut omnia Idem Andr. Alciat. *respons. 697. per tot.* qui etiam contrariis respondet.

5. Et secundum hanc sententiam decidi solet, attestante Osasch. Cacheran. *decis. 114.*

6. Dissentit tamen Stephan. Gratian. *discept. forens. cap. 11. num. 19. & seqq.* Bertazol *de Clausul. Claus. 20. gloss. 19. num. 9.* Firmum ergo manet, quod forensis Creditor Censualis, censum annuum frumenti, juxta definitam & publicè probatam mensuram loci & rei sitæ à Debitore censitico, von seinem Gültreicher/ accipere teneatur.

§ VI.

1. Quod tamen eâtenus Limitandum, moderandum & *declarandum* judico, si modo inter veterem & novum modium æquivalentia aliqua per justum calculum ineatur, ne quispiam contrahentium in jure suo lædatur.

2. Ita Serenissimus Dux noster CHRISTOPHORUS in mutatione universali ponderum & mensurarum Ducatus Wirtembergici talem æquivalentiam instituit, und haben die alte Meß und Eychen zu bezahlung der Frucht und Weingefäll gegen newen solcher gestalten vergleichen lassen / daß dardurch niemand beschwehret worden; i. e. *Et curavimus, ut mensura vetusta in aridis & liquidis, quoad exsolvendos reditus in frumento & vino, cum recentiori gnomone renovato ita æquaretur, ne quis exinde prægravaretur.* Ac simul in Constitutione

tione ista expressè sanxit; daß die Frembde und außgesessene Gültherren mit denen Gültgebern nach dem newen Land-Meß abzurechnen (und ihre Gülten darzu zuempfangen schuldig sein sollen. h. e. *Ut forenses & extranei domini Censuales, juxta normam mensuræ provincialis renovatæ cum colonis censitiis rationes ineant, & secundum hanc, censum recipere teneantur.* Fürstl. Würtemb. Lands-Ordn. *fol. 161. & 162.*

3. Ratio in Contrarium vid. 1. apud Aleiat. *in l. 60. num. 7. D. de V. O.* aliud non potest esse in solutione, quam in conventione. *l. f. l. Imperator d. E. V.* apud Mæv. *part. 4. tit. 12. art. 1. num. 27.*

§. VII.

1. Cæterum quæsitum etiam aliquando fuit; *An facto contractu venditionis aliquot jugerum prædiorum, vel plaustrorum vini Mensura facienda sit, secundum mensuram loci Contractus, an loci rei sitæ?* V. G. Venit Heilbronnam Civis quidam Ratisponensis Vinipola, vina generosa empturus, offendit forte fortuitò Præfectum Civitatis Weinspergensis aut Lauffensis, præclara Ducatus Wirtembergici Loca Vinifera, præcipuè verò generosa Vina muscata producentia, qui *Præfecti* copiam, hujusmodi Vini generosioris asservare solent. Ab eisdem vinipola aliquot Vini plaustra etliche fuder Wein in Civitate Heilbronnensi, certo determinato pretio emit. Quæsitum est, *si de plaustri mensura nihil in specie dictum fuerit, an de mensura Civitatis Heilbronnensis vel Ducatus Wirtembergensis Conventum aut cogitatum, aut juxta cujus loci mensuram, Vinum admetiendum sit?*

2. Dico mensurandum esse Vinum Juxta mensuram Loci Contractus, ubi est facta conventio, propter responsũ JCti *Gai*; Qui interrogatus de hoc casu à *P*artibus ita respondit: *Si fundus venierit, ex Consuetudine ejus regionis, in qua*

negotium

gotium gestum est, pro evictione præst... *tet. in l. si fundus 6. D. de Evict.* Unde colligitur, & ... ditur, quod evictionis nomine cautio præstanda sit, secundum consuetudinem loci contractus: Locus enim contractus, regit, contractuum, judiciorum & agendi decidendique ordinem. Ea enim quæ sunt moris & Consuetudinis, in bonæ fidei judiciis debent venire. Juxta responsum Ulpiani *in l. quod si. 31. §. quia. 20. ibi:* quæ moris sunt *D. de ædilit. edict.* Ac contractus dubii recipiunt modum & formam à Consuetudine loci, *l. per. l. si quis. 24. in fin. ibi:* usitatum est. *D. de Usufr. l. & in contrarium 37. ibi:* quæ in regione *D. de Usur.*

§. VIII.

1. Hujus Resolutionis *Rationem* hanc adfert *Steph. Gratianus*: Quia in his quæ concernunt decisionem contractus, circa decisoria causæ & litis, quoad effectus causatos & causandos, ex ipso contractu, secundum ipsius naturam, nullo facto extrinseco occurrente, inspicitur statutum & consuetudo loci contractus, quamvis alibi facienda esset solutio, prout est, quando agitur de mensuratione: Tunc enim tractatur de executione contractus, & de effectibus ab eo causatis. ex Rol. à Valle *consil. 100. n. 13.* Gratian. *discept. forens. 11. n. 21.*

2. Ita in terminis Barbat. *cons. 14. per tot. vol. 2.* Afflictis *decis. 363. num. 5.* Cævallos *Comm. contra Comm. cap. seu q. 733. num. 9.* Quem casum se in praxi obtinuisse asserit. Roland. à Valle *consil. 100. vol. 3.* Bertazzol. *de clausul. cl. 20. Gloss 19. n. 9.* qui hanc opinionem veriorem dicit. Steph. Gratian. *discept. forens. 11. num. 19. & seqq.* unde *Bartolus* tradit, quod ea quæ respiciunt, solennitatem & ordinationem actus, aut litis decisionem, semper attendatur statutum aut consuetudo loci contractus Br. *in l. cunctos n. 15.*

C. de

C. de S. S. Trinit. Villabos *in Comm. opinion. verb. vendita. n.* 27. Anton. Gabriel. *Comm. conclus. lib. 6. Tit. de consuetud. conclus. 2.*

§. IX.

1. Ac quamvis Contrariam opinionem voventes pro mensuratione cum mensura rei sitæ adducant Rescriptum Impp. Diocletiani & Maximiniani *in l. si prædium 16. C. de præd. minor.* Ubi expressè constitutum est, ut Alienatio prædii à minori adulta venundati Decreto *Præsidis Provinciæ*, ubi prædium situm est, convalidanda sit, ac locus rei sitæ non verò locus contractus attendatur: Præterea respondeat JCtus Julianus; Quod unusquisque in eo loco contraxisse intelligatur in quo, ut solveret, se obligavit *per l. contraxisse 21. ibi*: ut solvent. *D. de O. & A.* quem textum maximè extollit Jason. *§. plus. num. 14. & seqq. Instit. de action. l. si merx. fin. ibi:* locus *quo peteretur D. de Condict. Tritic.* Oldrad. de Ponte *consil. 168.* Alciat. *respons. 697.* Fab. de Monte *tr. de empt. vendit. quæst. princip. 5.*

§. X.

1. Veruntamen dicta Rescripta cum Responsis intelligenda sunt de foro competente, vel æstimatione facienda, aut de auctoritate alienationi prædiorum minoris interponenda per eum judicem, ubi res sita est, secundum Bartol. *in l. semper in stipulationibus. D. de V. S.* At ubi non apparet, quid actum sit, inter partes, semper loci consuetudo attenditur. *per l. 1. in pr. ibi*: ex more regionis ubi Contractum est. *D. de usur. l. si servus. 50. in fin. ibi:* regionis *D. de legat. 1.* Cacheran. *decis. 114. n. 4. & 5.*

2. Qui in fine dictæ decisionis addit: Quod licet ipse, cum aliquibus Senatoribus huic opinioni, tanquam veriori adhæserit; Majorem tamen Senatus Excellentissimi partem, æquitatis quadam ratione motam,

Contrariam sententiam secutam, ac decem illa jugera litigiosa, juxta mensuram rei sitæ commensuranda esse, decisum fuisse.

3. Veruntamen ego in dicta controversia, non tam Jus quam potestatem concludendi defuisse assero.

§. XI.

1. Porro de Mensura fundi empti intra quod tempus ea fieri debeat; Nunc pauca quædam consideranda, occurrunt.

2. Qui articulus variis distinctionum membris involutus à Doctoribus resolvitur propter textum notabilem *in l. quod si nolit. 3. §. si qui dicta. 22. D. de ædil. edict. ac l. qui gravatos se. 5. C. de censib. lib. 11. ubi Glossatores varii.* Natta *consil. 569.* Dec. *consil. 347.* Quatuor Casus in hac quæstione animadvertit & segregat Nicol. de Tedeschis, *aliàs Abb. Panormit. in cap. per tuas. 5. num. 7. X. de donat.*

3. Hanc tamen difficultatem hisce distinctionibus cum Antonio Tessauro resolvendam esse judico.

4. I. Si prædium venditum fuerit ad mensuram, nulla facta mentione, quod debeat mensurari, dum contrahentes sibi invicem fidem habuerint de mensura congrua, scilicet tot vel tot jugerum: Tunc una vel altera pars, diffidendo de quantitate, prædium ut mensuræ subjiciatur, intra sexaginta dies curare debet. Quod tempus si præterlapsum sit, nemo ulterius auditur. *per dict. responsum Ulpiani in l. quod si nolit. 31. §. si quid ita. 22. ibi:* sexaginta dierum præteriit. *D. d. ædil. edict.* M. Anton. Natta *consil. 569. num. 10.* Caballin. *de ædidil. edict. cap. 2. num. 34.* Anton. Tessaur. *decis. 185. num. 1.* Veruntamen hunc textum tantum procedere in actione redhibitoria, rerum mobilium ob vitium & morbum aliquem causata, censet Menoch. latè *lib. 1. Arbitr. q. 22. n. 11.*

5. II. Si

5. II. Sin verò Prædium expressè emptum & venditum fuit, ut mensuretur, eo casu mensura fieri debet intra anni spatium. arg. Rescripti Imperatoris Theodosii *in l. qui gravatur. 5. ibi:* quod intra annum. ubi Gothofr. *C. de censib. lib. 11.* Nisi una vel altera pars fuerit in mora adimplendi mensurationem, quæ parti morosæ imputanda erit. Anton. Tessaur. *dict. decis. 185. num. 1.* Natta *d. consil. 569. num. 11.* Quoniam mora suo authori nociva esse debet, per Rescriptum *l. 2. ibi:* qui moram mensuræ faciendæ non interponit. *C. de pericul. & comm. rei vendit.*

6. III. Quod si verò conventioni hoc additum fuerit; Ut prædium venditum, ad quamcunque partis requisitionem, & quandocunque placuerit, mensuretur, tunc ad mensuræ præscriptionem & exclusionem triginta anni præterlapsi requiruntur. Doctores *in cap. per tuas. X. de donat.* August. Bero. *quæst. famil. 5. num. 1.* Tessaur. *dict. decis. 185. num. 1.* Covar. *pract. quæst. cap 3. num. 8.* De læsione in quantitate vide Ar. Pinell. *ad leg. 2. de Resc. Vend. part. 3. cap. 1. num. 1.* Socin. Jun. *consil. 43. n. 11. vol. 2.*

§. XII.

1. Sed dubium oritur; quid dicendum sit, in casu quo conventum fuerit inter partes, *ut venditor teneatur prædium infra tres menses mensuræ subjicere; An elapsis hisce tribus mensibus partes petere possint, ut mensura prædii suscipiatur?*

2. Sanè cum hæc obligatio mensurandi principaliter venditorē respiciat, & hoc pactum in favorem Emptoris adpositum censeatur, ut scire possit quid quantumve sua pecunia emerit, lapsis hisce tribus mensibus, venditor ut prædium amplius mensuretur, petere non potest: Cum venditor sua culpa & mora terminum præterlabi passus fuerit, ideò damnum hoc sibi ipsi imputare debet. Igitur quicquid supererit in quantitate prædii

venditi, Emptori cedit. Anton. Tessaur. *dict. decis. 185. num. 3.*

§. XIII.

1. Major autem est Dubitatio, de Emptore, *an ille elapsis tribus mensibus in contractu definitis prædii mensurationem, quocunque etiam tempore à venditore petere possit?*

2. Sanè cum venditoris sit rem venditam tradere, & juxta pacta conventa, rei venditæ dominium in Emptorē transferre obligetur; Juri mensuræ & ipsi divisioni ab aliis prædiis, non aliter nisi spatio triginta annorum præscribi posse dicendum est, quo longissimo saltim temporis cursu, & non breviori termino, Emptorem à suo mensurandi jure excludi censeo. *per text. in l. sicuti. & l. omnes. C. de præscript. trigint. ann.* Decius *consil. 347.* Natta *consil. 569.* Proinde cum dubium in Senatu Pedemontano *Anno 1589.* disputaretur, in hanc sententiam referente Senatore Cacherano Domino de Osescho, Domini Assessores transierunt; teste Anton. Tessaur. *decis. 185. n. 3.*

§. XIV.

1. Alius sequitur *Casus Dubius*; Pone, in lege divisionis duorum fratrum illustrium, bona communia dividentium comprehendebatur, ut possessiones bonorum sibi invicem assignatorum, per peritos agrimensores absque aliqua temporis definitione mensurentur. Lapsis annis viginti & ultra, ac uno ex fratribus defuncto, heredes ejus, cum de mensuratione facta non constaret, à fratre superstite, ut possessiones mensurarentur, petierunt? Quæsitum fuit, quid Juris?

2. Sanè mensuram jure peti & adhucdum suscipiendam esse, latè & operosè deducit August. Bero *quæst. famil. 5. per tot.* Hac motus Ratione, quoniam, quando is, contra quem post lapsum aliquot annorum, mensurationem fieri petitur, scivit vel scire debuit, men-

sura-

ſurationem eſſe faciendam, adverſus eum propter ſuam ſcientiam & malam fidem ſemper agi poteſt, ad triginta uſque annos, donec menſurationem amdimpleat, Panormitan. *ad cap. per tuas. 5. num. 6. verſ. quartus caſus. X. de donat.* Hoſtienſ. *ibidem, qui de jure Canonico.* Emptorem propter malam fidem venditoris ſemper agere poſſe tradit.

3. Diſſentit Marc. Ant. Natta *conſil. 569. num. 10.*

§. XV.

1. Quæritur ulterius: *An venditione ad menſuram facta interim donec prædium metiatur, pœnitentiæ locus ſit?* V. G. Pamphilius vendidit Olympiæ prædium quoddã ſuburbanum aut Tuſculanum pro decem mille ſcutatis ſub conditione, ut menſuretur, dubitatur, an contractus interim donec menſuretur, ſit imperfectus, ut ab eo reſiliri liceat?

2. Reſpondetur quod Contractus imperfectus dicitur, quoad periculum, antequam fiat menſuratio, & traditio, cum illud pertineat ad venditorem *per l. 2. ibi:* Non ad Emporem qui moram menſuræ faciendæ non interpoſuit. *C. de pericul. & commod. rei vend.* Secus tamen erit quoad diſſolutionem contractus: Cum ille non poſſit reſolvi per pœnitentiam unius tantum Contrahentium partis, propter reſcriptum Imp. Gordiani *in l. 2. ibi:* pacto & conſenſu diſſolvi poſſe. *C. quand. liceat ab empt. reced.* Quando enim inter partes conventum eſt de re & pretio, etiamſi venditio illa eſſet conditionalis, non licitũ eſt à tali contractu uni tantum parti recedere; Cum hæc conditio non tam ſubſtantiam Emptionis venditionis, quæ eſt, conſenſus, merx & pretium, quam modum & qualitatem concernat. Cornæus *conſil. 311. vol. 2.* Jaſon. *conſil. 55. vol. 1.* ita Caſtrenſ. *ad dict. l. 2. C. quand.*

liceat. ab empt. Id quod *per text. in l. si quis vina. 4. in pr. D. de pericul. & comm. rei vendit. probatur,* Ubi respondet JCtus. quod re vendita ad pondus vel mensurā ad certum diem, si venditor non tradat, contractus non est resolutivus, sed is ad omne interesse tenetur. *juxta l. 1. D. de act. empt.* Nunquam enim in dubio, ea sumenda est interpretatio, quæ venditionem conditionalem, tanquam conventionem odiosam facit. Ant. Faber. *in Rational. mod. dict. leg. si quis vina. 4. in pr.* Trentacinq. *lib. 3. Var. Resolut. Tit. de Empt. Vendit. Resolut. 5. num. 2.* Joan. Baptist. Hodierna *ad Surd. decis. 64. num. 2.*

3. Ac ita in supremo Regni Neapolitani Consilio decisum fuisse attestatur per rationes, Matth. de Afflictis *decis. 280.* ubi Cæsar. Ursill. *num. 2. ac decis. 194.* Capyc. *dec. 14.*

4. *Dissentit* Decius *consil. 179.* Joan. Petr. Surd. *decis. 64.*

§. XVI.

1. Qui fundamentum suæ dissensionis principaliter ponunt in Responso JCti. Gaj. *in l. quod sæpe. 31. §. in his quæ. 5. ibi:* non aliter videtur perfecta venditio, quam si admensa. *D. de Empt. Vendit.* Ex quo textu Doctores colligunt, quod venditio ad mensuram facta, sit conditionalis ac imperfecta donec admetiatur.

2. *Respondetur* communiter distinguendo; quod venditio sit imperfecta quidem, respectu periculi, quod venditoris erit, non emptoris; donec res vendita traditur. Nihil enim ex parte venditoris in casu proposito amplius superest faciendum, nisi ut rem venditam tradat, si urgebitur ad tradendum. Anton. Faber *in Rational. part. 3. tom. 3. ad dict. l. quod sæpe. 31. §. his quæ 5.* Stephan. Gratian. *cap. 549. num. 14. 16. & 17.* Ludov. Post. *Resolut. 114. num. 6. & 7.* Secus tamen est, quoad pœnitentiam & rescissionem

scissionem contractus, adeò ut in proposito casu venditori liberum non sit resilire, & rem venditam alii vendere, ut periculum à se arceat; Et hoc propter substantialia requisita, quæ ad firmitatem & perfectionem Emptionis Venditionis hoc in casu intervenerunt; scilicet, Consensus, merx & pretium. Castrens. *ad dict. l. 2. in fin. C. de pericul. & comm. rei vendit.* Afflictis *decis. 280. num. 5.* Alex. Trentacinq. *tom. 3. V. R. tit. de Emption. q. 5. n. 2.* Aliter censet Gotofred. *ad d. l. quod sæpe. 31. §. in his quæ. 5. lit. C.*

3. Et hoc adeò verum est, ut pro pretio convento pro re vendita, licet mensuratio adhuc non sit facta, instrumentum venditionis liquidari possit, nec Emptor liquidationem impedire potest, sub prætextu, mensurationis faciendæ, sicuti in hisce terminis decisum fuit in S. C. N. attestante Vincent. de Franch. *decis. 292.* Joan. Bapt. Hodierna, *ad Surd. dec. 64. n. 3.*

§. XVII.

1. Quod si mensura defectiva reperiatur, propter errorem aut negligentiam Mensoris, ac illud lapsu temporis appareat, reformanda est mensuratio ad Justitiæ libram per Ratæ remedium, ac ipse venditor damnum hoc pro rato pretii soluti resarcire obligatur. *per text. in l. si venditor. D. de act. empt. l. si duorum. D. eod. tit.* Quoniam venditor non censetur rem venditam tradidisse, nisi de mensura appareat. *per l. suo victu. D. de oper libert.* Petr. de Benintend. *decis. 30.* Natta *consil. 489. num. 1.* Joan. Baptist. Costa *de ration. Ratæ. q. 35. num. 1.*

2. Dubium autem hoc loco occurrit: *Quamdiu Deceptus in mensuratione succurratur?*

3. Sanè cum jus petendi supplementum mensuræ sit perpetuum, ideò actio supplementi ad triginta usque annos perpetuos durabit. *per l. omnes. C. de præscript. trigint. ann.*

ann. Nevizan. *consil. 38. num. 6.* Caballim. *de aedilit. edict. cap. 2. num. 36.* Error enim mensurationis vel calculi semper tolli & revocari, ac perpetuò emendari potest. *per l. emptor. §. Lucius. D. de pactis. l. 1. C. de error. calcul.* Bursat. *consil. 68. num. 44.* Etiamsi sæpe, & sæpius, ac vicibus geminatis mensuratio peracta fuerit. Bursat. *consil. 176. n. 68.*

4. Cum nemo per errorem rem suam aut jura sua amittere debeat. *l. si procurator. D. de acquir. rer. domin.* Cephal. *consil. 308. num. 37. ac consil. 466. num. 34.* Nec veritas per errorē rerum gestarum vitiari debet vel potest. *princ. l. illicitas. §. veritas. 6. D de offic. praesid.* latè Jacob. Ayrer. *de error. calcul. num. 21. 27. & passim.* Wesenbec. *consil. 47. num. 50.* Ita in terminis reiterandæ mensurationis Joan. Botta *consil. 83. per tot.* Riminald. Junior. *consil. 273. n. 27.*

CAPUT VII.

De Remediis contra Defraudatores mensurarum Ponderum. Ubi Primò de Mensurarum publica collatione.

SUMMARIA.

§ 1.

1. *Principi incumbit, ponderum & mensurarum exactam habere curam.*
2. *Hac in parte mira fuit Romanorum sollicitudo.*

§. 2.

1. *Remedium contra falsificationes praebent Imperatores Romani, rescribendo, ut modii aenei vel lapidei, cum sextariis & ponderibus, per mansiones & singulas Civitates collocentur.*
2. *Eos Iustinianus Imp. in Ecclesiis cujusvis Civitatis, conservari jussit.*
3. *Quod hodiè adhuc videre licet in templis quibusdam.*

§. 3.

1. *Ad Exemplum Constitutionum Imperialium, curare debet*

princeps,

princeps, ut pondera, mensuræ &c. in omnibus Civitatibus publicè exponantur, eorumque Archetypus in publico asservetur.

2. *In Ducatu Mantuano, publica mensura, in loco Guastalla publico prostant,*

3. *In Gallia mensura Regia, Parisiis in ædibus Consularibus publicè prostat.*

4. *Apud Hebræos, mensura portæ affigebatur.*

5. *In Ducatu Wirtembergico, mensurarum & ponderum Archetypus, in Archivo principis Stutgardiæ asservatur.*

6. *Insuper constitutæ sunt duæ Civitates principaliores, quibus exemplaria ab Archetypo desumta sunt communicata, unde reliqua loca justam rectitudinem petunt.*

§. 4.

1. *Ratio redditur, quod quilibet privatus ex hoc Archetypo formam sibi sumere possit.*

2. *Deinde, ut ad normam modii affixi, negociatio inter privatos æqua sit.*

3. *Denique, ne defraudatores sub ignorantiæ prætextu, delictum excusent.*

§. 5.

1. *Constitutio Brandeburgica circa mensuras.*

2. *Constitutio Wirtembergica circa eandem rem.*

§. 6.

1. *Quæ sit pœna ejus, qui ponderum & mensurarum exemplar publicè affixum, refigit & corrumpit?*

2. *Talis devastator tenetur pœna albi corrupti.*

3. *Postmodum pœna est exasperata, & ad Criminis falsi pœnam extensa:*

§. 7.

1. *Hæ pœnæ jure constitutæ, utiliter extenduntur adversus tales delinquentes.*

2. *Quoniam Iurisdictio læsa, acriter vindicanda.*

§. 8.

1. *Pro animo delinquentis, de Iure Civili pœna quoque variat.*

2. *Quæ pœna imponenda, hodie Iudicis arbitrio committitur.*

3. *Authoris sententia circa pœnam infligendam.*

§. I.

CUm in Republica vix ac ne vix quidem majori occasione & audacia contrahentes falsum committant, quam circà mensurandi & ponderandi actū,

ideò publica utilitas requirit, ut Princeps curam mensurarum & ponderum exactam habeat; non minus enim expedit hæc justa servari, quam monetam à falsificatione vindicare. David Mæv. *ad Jus Lubecc. part. 4. tit. 12. art. 1. num. 20.*

2. Quâ in re Romanorum solicitudo fuit, qui etiam hanc inspectionem ædilibus demandaverunt, *per text. in l. item quæritur 13. §. si quis mensuras, 8. D. locat.* prout suprà *num. 3. diximus.* Ideò varia remedia præcavendæ iniquitatis contrà Defraudatores territorii Dominus usurpare potest.

§. II.

1. *Primum remedium* Romani Imperatores nobis tradiderunt, suis Constitutionibus rescribendo, ut *modii ænei, vel lapidei* cum sextariis & ponderibus per mansiones & singulas Civitates collocentur. *text. in l. modios 9. ubi Gloss.* Bart. & Platea *Cod. de suscept. præposit.*

2. Quod etiam Imperator Justinianus in *Nov. 128. cap. 15.* constituit, & eos in Ecclesiis cujusvis Civitatis conservari jussit, idque majoris procul dubio religionis ergò, & ut tantò magis avertatur omnis suspicio & metus corruptelæ ac falsificationis. Rittersh. *ad Novell. part. 3. cap. 15. num. 2.* aut quoniam mensura & pondus sanctum quid in vitâ humanâ existit, ut ea publicâ sanctione munita & defensa essent, *arg. §. sancta. 10. ubi* Dn. Harpprecht. Schneidew. Tulden. *Instit. de Rer. Divis. l. sanctum 8. cum l. seq. D. eod. tit.* Emanuel Suarez. *in Thesaur. Recept. sentent. verb. Pœna.* Gregor. Tholosan. *in syntagm. lib. 33. cap 4. & 14.* Zasius *consil. 20. n. 1. & seqq.*

3. In hujus rei vivum testimonium hodie adhuc extant vestigia in templis, præsertim Abbatiarum, teste Dyonis. Gothofred. *ad l. pen. lit. Z. D. ad leg. Cornel. de fals.*

1. Ideo

1. Ideo exemplo Imperialium Constitutionum Princeps territorii ad mercimoniorum promotionē accuratè & sollicitè curare debet, ut pondera, mensuræ, tonnæ, ulnæ & similia ex publico decreto aut inveteratâ Provinciæ consuetudine probata, in omnibus Civitatipus publicè exponantur, eorumvé Archetypus seu certum Exemplar modiorum æneorum aut lapideorum, das Landtmeß/ sub dio, vel in Curiâ, auff dem Rahthauß (quod apud nos moris est) vel in mercatorum collegio extet & asservetur. Bartol. Bertazol. *tr. de Clausul. 20. gloss. 19. num. 8.* Afflict. *in Constit. Regn. Neapol. lib. 1. rubr. 64. part. 2. num. 4.* Petr. Gregor. Tolosan. *in syntagm. lib. 36. cap. 1. n. 9.* ex eo Schepliz *ad Consuetud. Brandenb. part. 4. tit. 6. §. 2. & 3. num. 3. & 4.* David. Mæv. *in Jus Lubecc. part. 4. tit. 12. art. 1. num. 22.* Joann. Gœddæus *ad l. Paul. 221. num. 3. D. de V. S.* Fr. Niger. Cyriac. *controvers. 131. n. 4.*

2. Qui de Consuetudine *Italiæ* hoc contestatur, ac quod mensuræ publicæ in loco Guastallæ publico, Ducatus Mantuani prostent, asserit, ut ex iis certitudo haberi posset.

3. In Galliâ, Regia mensura tám in liquidis, quám aridis corporibus *Parisiis* in ædibus Consularibus publicé prostat, ad quam reliquæ Civitates, quandoque etiam Principes suas mensuras & pondera componunt, teste Anton. Matthæo *in addition. ad Guidonis Papæ decis. 490.*

4. Dicitur enim Mensura in Linguâ Hebraicâ, Schaar, quia Portæ affigebatur. Avenar. *in Lexic. verb. Schaar.*

5. In Ducatu Wirtembergico ita observatur ut mensurarum & ponderum Archetypus in Registraturâ seu Archivo Principis, quod Stutgardiæ est, asservetur.

6. Insuper, so seind zwey Läger Stätte geordnet/ als Stuttgard und Tübingen / h. e. *Duæ Civitates principaliores,*

ut Stutgardia & Tubinga sunt constituta. Quibus Exemplaria ab Archetypo, die Läger-Gewicht/ Maß/ und Ehl/ h. e. *Pondera, mensura & ulna ab Archetypo desumta, & ad probandum asservata*, ad custodiendum tradita fuerunt, ab hisce reliquæ Civitates, Monasteria ac Pagi mensuras & pondera sumere tenentur. Fürstl. Würtemb. Lands-Ordn. *fol. 153. & 154.*

§. IV.

1. Hujus publicæ expositionis hæc Ratio redditur: *Tum* quod quilibet privatus ex hoc Archetypo formam sibi sumere possit, ac sub oculis constitutis rerum omniũ modis, sciat quid solvendum. *per d. l. modios. 9. Cod. de susceptor præposit. & arcar.* Kniehen *de jur. territ. cap. 4. num. 295.* Klock. *de contrib. cap. 1. n. 272.* Cyriac. *dict. cap. 31. num. 4.* Omnes enim ad communem terræ mensuram solvere tenentur, ut notatur. *in cap. ex parte, X. de censib. per l. Imperatores D. de contrah. empt.* Afflict. *in Const. Regn. Neapol. lib. 1. Rubr. 64. part. 2. num. 4.* Ac subditi formam & pondus ex hoc Archetypo publico sumere obstringuntur. Knipschilt. *de Civit. Imperii lib. 5. cap 23. num. 19.* Quo mensurarum & ponderum perpetua certitudo consistat, cum propter continuum mensurarum usum, facilis earum accedat devastatio & diminutio. Niger. Cyriac. *dict. cap. 130. num. 4.*

2. *Tum* ut ad normam modii affixi, negotiatio inter privatos æqua sit, & justa, falsum reprimatur, felicior commerciorum usus existat, & annonæ publicæ cura ritè administretur. Cagnol. *de Principe instit. num 76.* Kekerm. *lib. 1. Polit. cap. 8.* Camman. *de regal. disp. 6. th. 42. per l. penult. D. de fals. l. 1. Cod. de condit. in publ. hord.*

3. *Tum* denique ut defraudatores in mensurando & ponderando ignorantiæ prætextu delictum excusare,

non

non possint. *d. l. penult. D. de fals. d. l. modios. 9. ibi:* sub oculis constitutis *Cod. de susceptor.* Cum in actu publicato ignorantia ejus amplius prætendi non possit, ac scire, vel scire posse, in jure nostro paria existant, *l. 1. Cod. de pericul. tutor. l. si Titius. 48. D. d. fidejuss.* Jo. Baptist. Costa. *de jur. & facti ignor. respect. 95. num. 5.* Prukman. *consil. 21. num. 128. vol. 1.* Cacheran. *decis. 101. num. 28.* Gallin. *de Verb. sign. lib. 5. cap. 16. num. 336.* Gratian. *discept. forens. 631. num. 1. & 2.* Anton. Freundenb. *tr. de rescript. morat. Concl. 48. n. 29. & 30.*

§ V.

1. Cujus rei signlaris extat textus apud Schepliz. in dem Brandenb. Land-Recht *part. 4. tit. 6. §. 2. & 3.* ubi constitutum, daß die Wagen in den grössern und kleinern Städten also angeordnet werden / daß die vom Land und männiglich mit einzehlen Pfunden nicht mögen vervortheilt werden / h. e. *Ut libræ & bilances in omnibus Civitatibus, tam majoribus quam minoribus ita adornentur, ne ruri habitantes, per singulas libras ponderales injustas defraudari queant.*

2. In nostro Ducatu Wirtembergico Serenissimus DUX CHRISTOPHORUS ita sanxit, quod etiam usu observari solet, daß durch die Obrigkeit jedes Orts das newe Landmeß und Eych auff sonderbahre Tafeln gezeichnet / solche Tafel in einem jeden Closter / Stadt und Flecken / an die Kirchenthüren / Rhatshäuser und gewohnliche Orth offentlich angeschlagen werden / damit ein jeder sich täglich darinn ersehen / und darauß erlernen möge / was das newe Landmeß und Eych seye / und wie viel Er dessen geben und nehmen solle. i. e. *Oportet e per quemlibet Magistratum cujusvis loci, mensuras renovatas & reformatas, tam in liquidis quam aridis, in peculiaribus tabulis ad id confectis, consignatas, in quorumlibet Monasteriorum, Civitatum, pagorum, foribus templorum, Curiis, & aliis locis consuetis, publicè affixos habere; in hunc finem ut quilibet*

libet pro lubitu facultatem inspiciendi habeat, & de metro & mensura noviter introducta edoceri possit, quantum in negociationibus quotidianis juxta hanc normam præscriptam, expendere vel accipere debeat. Fürstl. Würtemb. Lands-Ordn. *fol. 162.*

§. VI.

1. Hîc quæri potest *de pœnâ ejus, qui malo animo, mensurarum & ponderum Exemplar publicum præ foribus templi vel Curiæ affixum, refigit, devastat, aut alio modo corrumpit?*

2. Ac talem devastatorem tenet pœna de albo corrupto, *quinquaginta solidorum.* i. e. aureorum, *per l. si quis. 7. D. de jurisd. l. pen. D. de in jus vocand. §. pœnales. 12. Inst. de action.* Zaf. Harppr. Gomez. & Institutistæ. *ad §. pœnales. Inst. de action.* Anton. Usill. *de action. in dict. §. n. 21.* Menoch. *in arbitr. lib. 2. cas. 281. num. 1. & 2.* Cum jure Civili plerumque verbo solidi, aureus contineatur. *§. fin. Inst. de pœn. temer. litigant. l. pen. & ult. D. de in jus vocand.* Cujac. *lib. 29. obs. 31.* Clar. *in §. donatio, quæst. 15. & 16.* Dominus Bocer. *tract. de donat. c. 3. n. 18. & 19.* Knichen. *de sax. privil. non provoc. verbo. litis provocatoriæ. cap. 4. num. 22.*

3. Ac quoniam cursu temporis plures opum potentiâ freti, album Prætoris dilaniaverunt, nec illos ab hâc petulantiâ quinquaginta solidorum pœna distrahere potuit; Ideo contrà divitum astutiam jure etiam succursum est, ac cautum ut tales corruptores falsi quoque crimine teneantur. *per l. hodie. 32. in pr. ubi Gloss. & Dd. Dig. de Crimin. fals.* cujus pœna gravior est. *l. 1. in fin. Dig. eod. tit. l. 8. Cod. eod. Gloss. in l. si quis id. 7. Dig. de Idict.* Hostiens. *in summa tit. de Crimin. fals. num. 2. & 6.* Farinac. *in quæst. crim. 150. num. 71.* Coras. *ad d. §. pœnales num. 3.* Usill. *ibid. n. 26.* Dom. Harpprecht *ibid. num. 21. Instit. de action.*

§. VII.

1. Hæc pœna jure constituta utiliter extendi potest.

adversus

adversus eos, qui statuum Imperii mensuras publicè expositas & affixas, malo animo refigunt & deperdunt; (utilis enim actio tum competit, si præter verba legis, mens legislatoris non contradixerit. *arg. d. l. si quis id. 7. §. 2. Dig. de jurisd. l. pen. Dig. si quadrup. pauper. fec.* Bart. *in l. 1. Dig. de Obl. & action.* Dn. Harpprecht *ad §. sequens 2. Inst. de interd. num. 13.*)

2. Si quidem forma mensurarum & ponderum publicè probata in foribus Curiæ perpetuæ Jurisdictionis causa affigitur à Principe territorii. *arg. d. l. si quis id. 7. in pr. Dig. de jurisd.* quâ per devastationem contemptâ, meritò Principis & Domini territorii Majestas vindicanda est. *per l. si familia 9. ibi:* contempta *Prætoris* Majestas. *D. de jurisdict.* facit *l. hodie. pen. Dig. ad L. Cornel. de fals.* Farinac. *in quæst. Crimin. 150. num. 71.* Dn. Harppr. *ad §. pœnales 12. num. 7. & 8.*

§. VIII.

1. Attamen cum hæc mensurarum publica devastatio variâ intentione, quandoque dolo malo in despectum Principis, quandoque petulantiâ aliquâ aut vinolentiâ committatur, ac jus Civile contrà corruptores hosce diversimodè, vel quinquaginta aureorum, vel dupli, vel Legis Corneliæ de falsis pœnam statuat, *d. l. si quis id, 7. in pr. D. de Jurisd. l. pen. D. ad leg. Corn. de fals.*

2. Ideo hodie perpenso ex delinquentis persona judicio, quid statuendum sit contrà talem corruptorem, arbitrio Judicis meritò committi censeo. *arg. l. qui liberalitate. 2 §. 2. ibi. eraso. D. de oper. publ. leg. 1. §. 1. D. de effractor.* Joan. Baptist. Asin. *in prax. §. 8. cap. 1. num. 21. & seqq.* Anton. Usill. *ad §. pœnales. 12. num. 33. & 34.* Menoch. *lib. 2. arbitr. cas. 281. per tot.* Althus. *in Dicæolog. lib. 1. cap. 133. n. 35.*

3. Proinde si in facti contingentiâ ego responde-

rem,

rem, vix relegatione ad biennium aut quinquaginta aureorum mitiorem pœnam, habita ratione circumstantiarum dictarem.

CAPUT VIII.

De Secundo Remedio, scilicet de Insignium Domini territorii impressione.

SUMMARIA.

§. 1.

1. *Secundum remedium contra depravatores mensurarum &c. est signi & notæ publica impressio.*
2. *Hoc moribus observatur in Regno Castellæ.*
3. *Mensura publica, per signum authenticum discernitur ab adulterina mensura.*

§. 2.

1. *Character & stigma publicum, fidem & probitatem mensurarum spondet.*
2. *Mensura publice non signata in falsi suspicionem incurrunt, ideoque per Magistratum frangi possunt.*
3. *Hoc consuetum est in Regno Hispania.*

§. 3.

1. *Qui mensuras, licet privatas publicè non signatas tenet, puniri debet.*
2. *In Ducatu Ferraria Mensura & pondera quotannis sub certa præstituta pœna bullari debent.*
3. *In Ducatu Wirtembergico mensura quotannis publicè inspiciuntur, & publicis signaturis destitutis utentes, arbitrariè puniuntur.*
4. *Simile observatur in belgicarum provinciarum Civitatibus.*

§. 4.

1. *Cujus insigniis mensura & pondera sint notanda.*
2. *Statuitur insigniis domini territorii esse notanda.*
3. *Symbola & insignia publica repræsentant signatum, scil. imperii & Iurisdictionis quasi possessionem.*

§. 5.

1. *Inter mercatores observatur, quod per signi impositionem in cista, merces probentur ejus esse, cujus est signum.*

2. Addul-

2. *Adducuntur Doctores consentientes.*

§. 6.

1. *Si Civitas principalis mensuras suo signo notaverit, puniri ob id potest.*
2. *Singulis pannis, Regia signa, cum civitatis marca, ubi confecti sunt, imponi solent.*
3. *Limitatur, nisi Consuetudine aliud fuerit receptum.*

§. 7.

1. *Guido Papaeus in villa sua Sancti Albani, mensuras armis propriis signari curavit.*
2. *Idem Ius adjudicatum est Baroni Castri Rudolphi apud Bituriges.*
3. *Gentilitias procerum notas, suis ponderibus & mensuris Ius imprimendi, concesserunt olim Galliae Reges.*

§. 8.

1. *Ulterius limitatur prior assertio, si per praescriptionem immemorialem, vel concessionem & delegationem principis, Municipes hoc Ius obtinuerint.*
2. *Quod observat consuetudo Italiae, praesertim Ferrariae.*

§. 9.

1. *Quid observetur in Ducatu Wirtembergico circa hanc rem.*
2. *Civitates Municipales Wirtembergicae, Ius signandi mensuras, ulnas & pondera, per gratiam & delegationẽ principis sibi vindicant.*

§. 10.

1. *Ad Evitandas fraudes, talia signa impressa, statis temporib. revideri conducit.*
2. *Quae Revisio tamen gratis fieri debet.*

§. I.

SEcundum remedium contrà mensurarum & ponderum depravatores est, Mensuras, pondera, Tonnas & similia, *publicâ notâ & stigmate signare,* quo publicè probatae dignoscantur, ac verae ab adulterinis facilius secerni possint. *per text. in l. divinos. 2.* ibi. & tesserae designentur. *Cod. de frument.* Alexandr. Gloss. Bartol. Joan. de Platea *ad d. l. 2.* Guid. Papae *decis. 490. num: 22.* Petr. Gregor. Tholosan. *in syntagm. lib. 36. cap. 1. num. 10.* Scheplitz. *ad Consuetud. Brandenb. part. 4. tit. 6. §. 2. 3. & 4.* Paul. Christinaeus *decis. Belg. 79. num. 9. vol. 5.* David. Moev. *ad Jus Lubecc. part. 4. tit. 12. art. 1. num. 22.*

Sarayn. *ad constit. Regn. Sicil. in Indice, verbo Pondus.* Quod moribus quoque Regni Castellæ observatur, teste Alph. de Azevedo *ad leg. 1. Recopil. num. 2. lib. 5. tit. 13.* Hisce adde Klock. *de ærar. lib. 2. cap. 17. num. 3.* Knipschilt. *de jur. Civit. Imp. lib. 5. cap. 23. sub n. 19.*

3. Mensura enim publica exindè probatur idonea, si in ea signum Principis, vel publicum & authenticum & solitum illius loci appositum fuerit; siquidem in his, quæ ad utilitatem publicam pertinent, signum publicum est imponendum, alioquin ejusmodi mensura diceretur adulterina; *per leg. stigmata 3. Cod. d. fabricens. lib. 11. d. l. divinos 2. Cod. de frument. Alexand. lib. 10.* Ita in terminis, Joan. Regnan. *tr. de mensur. num. 4. & seqq.* ac post eum Joseph. Mascard. *de probat. concl. 1048. n. 5.*

§ II.

1. Hujus impressionis seu signationis ratio hæc est, quoniam Principis tessera & insignia mensuris ac ponderibus extrinsecus impressa, dum in oculos omnium incurrunt, signa sunt veritatis, ac pro mensurarum fide & probitate spondent, Character enim & Stigma publicum Rei valorem, fidem politicam, ac metalli probitatem indicat, prout in causâ monetali indicat. Aristotel. *lib. 1. Polit. cap. 5. ac lib. 5. Ethic. cap. 5.* Budel. *d. re monet. lib. 2. cap. 1. num. 4.* Carol. Molinæ. *d. mutat. monet. quæst. 92. num. 694.* Joan. Kizel. *de jur. monet. class. 5. quæst. 1. num. 18.* Theod. Reinking. *tr. de jur. Retract. quæst. 6. n. 215. & seqq.*

2. Quod si acciderit, ut Mensuræ absque publico stigmate reperiantur, hæ utique in falsi suspicionem incurrunt, quas ceu spurias & minus legales, haud dubiè per Magistratum frangere licet, *per text. in l. item quæritur 13. §. si quis mensuras 8. ubi Gothofred. Dig. Locati.* Guido Papæ. *decis. 490. num. 2.* Joan. Regnaud. *d. tr. de mensur. num. 4.*

Joseph.

Joseph. Mascard. *d. tr. concl. 1048. num. 5.* Dominus Lindenspür. *ad ordin. Wirtemb. tit.* vom Gewicht/Maß/ *fol. 160.*

3. Ita in Hispaniæ Regnis consuetum est, ac in eorum Constitutionibus ordinatum, ut Ponderibus & mensuris Regiis insignia Regis, aut Domini loci, pro consuetudine Civitatis imponatur. *per l. stigmata. C. de fabricens. lib. 11. arg. l. quintus. 21. §. sin autem aurum. D. de aur. & argent. legat.* Alphons. de Azevedo *ad l. 1. Recopil. num. 2. lib. 5. tit. 13.* vide Petr. Rebuff. *ad l. Paulus. 321. n. . D. de V. S.*

§. III.

1. Præterea is, qui mensuras tenet, nec illas publico stigmate signare, seu (ut Itali loquuntur) *bullare*, & *justare* fecerit, meritò puniri debet, etiamsi mensuræ hæ saltem essent privatæ; siquidem mensuræ privatæ publicis adæquari debent, *d. l. modios 9. Cod. de suscept. & arch. lib. 10.* Claud. Bertazol. *in addit. Patr. consil. 290. lit. A.* ubi ita decisum refert.

2. *In Ducatu Ferraria* Mensuras ac Staria (i. e. Staja) non bullata, nec justata possidens, pro qualibet vice, quo eisdem usus fuerit, decem solidos pœnæ loco solvere tenetur, ideoque quolibet anno mensuræ & pondera bullari ac justari debent. Bartol. Bertazol. *consil. decis. crimin. 290. num. 1. lib. 2.*

3. In Ducatu Wirtembergico jussu Principis müssen jährlichs in allen Städten und Flecken die Meß/ Eych/ Ehlen und Gewicht geschawet werden/ welche jhre Zeichen nicht haben/ die jenige/ so solche gebrauchen/ werden darumb mit Ernst (i. e. arbitrariè pro qualitate delicti) abgestrafft. i. e. *quotannis in omnibus Civitatibus & pagis, mensura in aridis & liquidis, ulnæ & pondera inspici debent; omnium signis publicis carentium possessores, propterea rigidè puniuntur.* Fürstl. Wirtemb. Lands-Ordn. tit. vom Landmeß/ § und solle man/ *fol. 152.*

 4. Pari

4. Pari modo in Belgicarum Provinciarum Civitatibus quotidiè fit, ut mensuræ publicis signis signentur, postquam bené & exacté juxta Statutam mensuram mensuratæ sunt, attestante Paul. Christinæ. *decis. Belgic. 79. n. 10. vol. 5.*

§. IV.

1. *Quæritur autem hîc de mensuris & ponderibus, cujus insigniis illa notanda sint?*

2. Certé mensuræ pondera & similia insigniis & Stigmate Domini territorii notanda sunt. Quæ cura & sollicitudo per Principis delegationem plerumque Magistratui Municipali cujusque Civitatis committitur. Nam is, qui Dominus est, ac jure territorii, de mensuris & ponderibus dicendi jus habet, ei consequentia necessaria competit, insignia quoque sua imprimere. *per text. in d. l. divinos. 2. ibi*: & tesseræ designantur, & nostræ pietatis nomine censeantur, *ubi Gloss. Cod. de frument. Alexandr.* Wer Landes-Fürst ist / dem gebühret auch die Maas und Gewicht zu stempfen/ h. e. *Principi & Domino territorii competit etiam Jus mensuris & ponderibus insignia sua imprimendi.*

3. Quoniam symbola & insignia publica, repræsentant signatum, nimirum Imperii & Jurisdictionis quasi possessionem, ac dominium denotant. *per l. stigmata. 3. Cod. de fabricens. lib 11.* Bald. *in cap. un. num. 5. in fin. quid sit investit.* Andr. Knichen. *de jur. superiorit. cap. 3. n. 411.* ac res illius esse dignoscitur, cujus signo signata est, *l. quod si neque §. fin. Dig. de pericul. & commod. rei vendit. text. in l. decernimus. 10.* post medium, ibi: ut hujusmodi annotatione manifesti sint omnibus. *Cod. de aquæduct. lib. 11.* Cornæ: *consil. 227. n. 1. vol. 1.* Menoch. *lib. 3. præsumpt. 64. & præsumpt. 90. num. 10.* Milanens. *decis. 12. num. 2.* Mascard. *d. probat. concl. 160. num. 1. & seqq. & concl. 1052.* Wesenbec. *consil. 21. num.*

num. 68. in pr. lib. 1. latè & eleganter Andr. Knichen. *in Encycloped. cap. 14. per tot.* ubi tradit. Quod arma & insignia altioris dominii & possessionis sint symbola. Dn. Knipschilt. *de jur. Civitat. lib. 3. cap. 15. num. 21.* Hoppingk. *d. jur. insign. cap. 6. num. 1036.*

§. V.

1. Nam inter Mercatores quoque jure observari videmus, quod per signi impositionem in Cista probetur, res & merces in eâ cõtentas esse ejusdem, per allegatos textus, Luc. de Penna, & Joan. de Platea *in d. l. stigmata. 3. Cod. de fabricens. lib. 11.* Jason. *consil. 170. lib. 2.* Boer. *decis. 205. num. 9. & 10.* Afflict. *decis. 23. num. 3. & 4.* Purpurat. *consil. 202.* Chassan. *ad Consuet. Burgund. tit. des Justices, Rubr. 1. §. 8. num. 1.* Alberic. Gentil. *d. advocat. Hispan. lib. 2. cap. 10. in princ.* Mascard. *de probat. Concl. 91. & 1052.* ubi etiam tradit, quod ex hoc oriatur plena probatio, quoad possessionem, & quoad dominium. Rota Genuens. *decis. 201. num. 2 & 3.* Laurent. *decis. Avign. 30. num. 1. & 2.* St[illegible] Gratian. *discept. forens. cap. 500. n. 5. & seqq.*

2. Ac quod ponderibus & mensuris insignia cujusque Magnatis sint imprimenda, sentit, post Bartolum & Rebuffum *in l. divinas. 3. Cod. de frument. Alexandr. lib. 11.* in terminis, sed breviter, Renat. Choppin. *de doman. Franc. lib. 3. tit. 22. n. 2.*

§. VI.

1. Quod si acciderit, ut Civitas Municipalis inconsulto Principe, suo signo mensuras notare velit, debitâ pœnâ meritò affici potest, cum falcem in alienam messem immittat. *per t. tit. Cod. ut nemo privatus titulos prædiis suis vel alienis imponat.* Ubi arma alienis rebus insculpi aut imprimi interdicitur, ac sub gravi pœna prohibetur. Knichen *in Encyclop. cap. 14. num. 8.* Anton. Perez. *in Cod. lib.*

lib.2.tit.16.num.1. Imò si quis signum suâ authoritate imponeret, tanquam falsarius puniretur. teste Bald. *in l. 1. Cod. qui res vend. non poss.* Petr. Rebuff. *tract. ne pannar. mercat. art.1. gloss. 1. n. 8.*

2. Ideò in simili traditur, quod ad cognoscendam approbationem pannorum Custodes singulis pannis, Regia signa cum Civitatis signo, *la marque du Roy, & de la Ville* imponere tenentur, quo sciamus locum, ubi panni confecti fuerunt. *per l. quintus 2. §. si autem aurum, D. de aur. & arg. leg. l. penult. Cod. de aquaduct. lib. 11.* Ita Petr. Rebuff. *d. tract. art. 1. Gloss. 1. n. 8. tom. 2. oper.*

§. VII.

1. Quod tamen *Limitatur*, nisi consuetudine Loci aut Provinciæ inveterata aliud receptum fuerit. Ex hoc fundamento *Guido Papeus* Assessor Parlamenti Gratianopolitani in Baroniâ ac Villa sua *Sancti Albani*, Provinciæ Delphinatus in Gallia, mẽsuras insigniis & armis propriis signari curat, eo ipso attestante. *decis. Gratianopol. 490. n. 2. in fin.*

2. Pariter Parlamenti Parisiensis Assessores jus ulnæ pannariæ signandæ adjudicarunt Baroni Castri Rudolphi, apud Bituriges, tradente Renat. Choppin. *tract. de doman. franc. lib. 3. tit. 22. n. 2.*

3. Ac jam olim Galliæ Reges ingenuè declararunt, ut Gentilitiæ Procerum notæ, suis ponderibus, mensurisque imprimerentur, Idem Renat. Choppin. *citato loco.*

§. VIII.

1. Et hoc ulterius limitationem recipit casu quo vel *præscriptione immemoriali*, vel *jure concessionis & delegationis*, Magistratus Municipalis, Jus signandi mensuras suis armis, à Principe ac Domino loci obtinuit ac possidet, quo meritò utitur, sicut in plurimis locis hodiè accidere assolet.

Ita

2. Ita de consuetudine Italiæ præsertim verò Ferrariæ attestatur. Claud. Bertazzol. *ad Consil. crim. decis. Patr. sui 240. lit. A.*

§. IX.

1. In *Ducatu nostro Wirtembergico* tempore quo mensurarum & ponderũ uniformitas introducta fuerat, ita constitutum & practicatũ erat. Es hat Ihre Fürstl. Gn. Hertzog Christoph von allem Meß/ Eych und Gewicht/ in der geordneten grössen/ lenge/ und schwehre von allen Gattungen dreyfache machen zurichten/ und verordnen/ solche drey Formen mit denen Hirschhörnern (als dem Würtembergischen Wappen) stempfen und bezeichnen/ und die einen in Ihr. Fürstl. Gn. Hof-Registratur und Verwahrnuß aufheben: die andere zwey beeden Hauptstätten/ Stuttgarden und Tübingen (als rechte Lägermeß/ Eych/ und Legerwicht) zustellen lassen/ welche wol bewahrt/ und in keinen Weg/ weder gemehret noch geringert werden sollen/ und dieses Hertzogthumbs Landmeß/ Gewicht/ und Eych seind; von welchen beeden Haupt-Städten andere deß Hertzogthumbs Clöster und Ampt-Städte/ solch Landmeß/ Eych/ Ehlen und Gewicht/ unter Ihr der Hauptstatt Zeichen/ nemlichen die unter der Steig zu Stutgarten/ und die ob der Steig zu Tübingen abhohlen. Die übrige Ampts-Flecken nachgehends müssen jedes bey seinem Closter oder Ampts-Stadt/ darunter es gesessen, hohlen/ die jhnen auch durch jhre hierzu beaydigte/ allerdings/ wie sie es in der Haupstadt empfangen/ und dargegen abgemessen/ abgeeycht/ und und abgepfächt/ mit sein deß Closters oder Ampt-Stadt Zeichen/ Gestempf und Gemerck mittheilen und zustellen/ h. e. *Serenissimi Ducis Christophori Celsitudo gratiosè mandavit, ut omnis generis mensuræ, in liquidis & aridis, pondera item quoad constitutam magnitudinem, longitudinem & gravitatem, in triplo conficerentur,*

ordina-

ordinavitque ut his tribus archetypis, signum cornuum cervinorum, (quæ sunt insignia Ducum Wirtembergiæ) imprimeretur; quorum unus asservaretur in Celsitudinis suæ Archivo aulico; Reliqui verò duo traderentur duabus Civitatibus in hoc Ducatu principalioribus, ut vera & infallibilis norma ponderum & mensurarum in liquidis & aridis; hi gnomones archetypi sollicitè custodiri; & nullo modo neque minui, neque augeri debent; Et verè sunt hujus Ducatus pondera, & mensuræ provinciales in aridis & liquidis: Ab hisce duabus Civitatibus reliquæ Civitates & Oppida Monasterialia & provincialia, normam Regionis communem mensurandi arida & liquida, ulnas item & libras ponderales, sub prædictarum Civitatum signaturis, & quidem infra Clivum in parte Ducatus inferiore, à metropoli Stutgardia, supra Clivum verò in superiore parte Ducatus à Tubinga petere necesse habent. Reliqui verò pagi & villæ exemplaria repetunt, à Civitatibus & oppidis superioribus tam monasterialib. quam provincialibus, sub quibus degunt; quæ illis etiam, omnimodo, ut metiendo, mensurando, ponderando, ad normam archetypi, in Metropoli sua competenti fuere approbata, sub Civitatis Monasterialis aut provincialis signo, impressione & marca, communicantur & extraduntur. Fürstl. Würtemb. Lands-Ordn. *tit.* vom Landmeß und Gewicht/ *fol. 152. 153. & 154.*

2. Ideò Civitates Municipales Ducatus Wirtembergiæ jus signandi mensuras ulnas & pondera propriis insigniis per gratiam ac delegationem Principis nostri, non autem Jure proprio sibi vindicant.

§. X.

1. Utile quoque est, imò necessarium, ut ad evitandas fraudes, mensuræ & pondera semel signata & publico stigmate notata, per Dominos Locorum vel per ipsas Civitates municipales statis temporibus revideantur, an justa adhuc existant, & stigma publicum verum impressum sit an falsificatum.

2. Ve-

veruntamen in revisione mensurarum & ponderum, non amplius pretium aliquot à Domino loci vel Civitate exigi potest. Proinde cum *Baro quidem Regni Neapolitani* Universitatis Terræ Pratæ mensuras & pondera aliàs per ipsum adæquata & pretium revisionis semel solutum, singulis annis denuo revidere ac reperiendo illa justi ponderis, pretium adæquationis, vulgò *La Zeccatura*, exigere; consequenter, subditos tali exactione gravare volebat; Ei in Tribunali Regiæ Siciliæ hoc inhibitum fuit Joan. Maria Novar. *de gravam. Vasall. tom. 3. Grav. 169.*

CAPUT IX.

De Tertio Remedio, scilicet de Custodibus Mensurarum.

SUMMARIA.

§. 1.

1. *In benè constitutis Rebuspublicis, certi constituuntur mensurarum Visitatores.*
2. *Hi quotannis mercatorum mensuras, ad publicum gnomonem examinant.*
3. *Repertas mensuras adulterinas publicè frangere solent.*
4. *Et quidem ante fores ipsius adulterantis.*
5. *Fraudantes insuper pro qualitate delicti à Magistratu puniri solent.*
6. *Custodes mensurarum negligentes in officio suo, puniri debent.*

§. 2.

1. *Visitatores hi, lites in actu Visitationis ortas, recurrendo ad Archetypum mensurarum, dirimere solent.*
2. *Omnes ad communem terræ mensuram solvere tenentur.*
3. *Cura inquirendi in falsas monetas juxta consuetudinem Regni Siciliæ & Neapolitani.*

§. 3.

1. *Ius Constituendi mensurarum custodes competit Domino territorii.*
2. *Inspectio mensurarum est actus Iurisdictionis, eive cohæret.*

3. *Magistratus Creatio, quales etiam sunt mensurarum custodes, ad curam principis pertinet.*

4. *In actu Visitationis, pœna arbitraria vertitur.*

§. 4.

1. *Rex Galliæ Ius constituendi Custodes pannariæ inspectionis, Civitati Dornethal concedere noluit.*

2. *Suprema Curia Parisiensis, duplici arresto hoc Ius, Baronibus Regni, Iura superioritatis habentibus adjudicavit.*

§. 5.

1. *Limitatur prædicta sententia, I. nisi Magistratus Municipalis hoc Ius sibi per præscriptionem immemorialem acquisiverit.*

2. II. *Si decuriones Civitatum, hoc Ius administratorio titulo exercere velint.*

3. III. *Nisi princeps hanc curam Magistratui inferiori demandaverit.*

4. *Quod factum est, in Marchia Brandenburgica.*

§. 6.

1. *Sanctio Ducatus Würtembergici.*

2. *In quibusdam Civitatibus Imperii observatur, ut rerum vendibilium mensuratio fiat in loco publico, mensura publica, per personam publicam.*

3. *Quo modo obviatur venditorum fraudibus.*

4. *Eadem observantur in Ducatu Würtembergico.*

5. *Alibi & hoc receptum est, ut omnium ponderum & mensurarum forma, à certo aliquo jurato artifice conficiantur.*

6. *Hæc consuetudo coercendis defraudantium machinationibus, maximè conducit.*

§. I.

POrrò ad occurrendum vendentium fraudibus in benè constitutis Rebuspublicis utiliter receptū est, constituere Certos Mensurarum Custodes ac Visitatores Gewicht und Meßbeschawer/ quos Galli patriâ Linguâ (*les gardes*) vocare solent, teste Petr. Rebuff. *tract. de pœnar. mercat art. 1. Gloss un. n. 4.*

2. Quo singulis annis per certas personas huic curæ publicè constitutas, Pondera mensuræ & ulnæ publicæ eorum, qui ad mercatus eunt, ibique emunt, vendunt, visitetur, & ad gnomonē publicum probetur; Ac an

stigmate

stigmate seu signo Principis notatæ sint nec ne, animadvertatur.

3. Quod si Visitatores isti pondera & mensuras adulterinas depræhenderint, illas non tantum sub dio, publicè, & quidem in foro frangere debent. *per text. in l. item quæritur. 13. §. si quis mensores. 8. D. locat.* Joann. Regnaud. *tr. de mensur. num. 6.* Alphons. de Azevedo *ad l. 2. Recopil. num. 3. lib. 5. tit. 13.*

4. Et quidem ad augendam fraudantis ignominiam fractio hæc fieri solet ante januam ejus, qui ejusmodi mensuris usus fuerit, quod notat Joan. Molina *de Justit. & Jur. tom. 2. disput. 701. n. 10.*

5. Etiam Custodes isti ipsos fraudantes Magistratui loci indicare tenentur, quo debitam pœnam secundum delicti circumstantiam luant. *arg. l. pen. D. ad L. Corn. de fals. l. annonam. 6. §. fin. D. de extraord. Crim.* Joann. Hering. *tr. de Molend. quæst. 45. num. 22.* David. Mev. *ad Jus Lubec. lib. 4. tit. 12. art. 1. n. 24.*

6. Hoc si Custodes Mensurarum omittant, aut negligenter officio inspectionis præsint, ipsi debitâ pœnâ tenentur. *arg. text. in l. arbitro. 9. D. qui satisdar. tenent.* Ad exemplum Agrimensoris *per text in l. Dig. si mens. fals. mod. dixerit. l. si duobus 3. §. idem Pomponius. 4.* cum Gloss. notabil. *D. eod. tit.* Aretin. *in §. quadam. in fin. num. 28. Inst. de act.* Hieron. de Monte. *tr. de fin. regund. cap. 33. num. 4.* Quos refert Vincent. Carocc. *d. locat. Conduct. part. 4. quæst. 2. per tot.* prout in hisce terminis tradit, Petr. Rebuff. *in tract. de pœnar. mercat. art. 1. Gloss. 1. n. 7. oper. tom. 2.*

§ II.

1. Præterea officio horum Visitatorum convenit, ut si in ipso Visitationis actu dubium oriatur, an pondera vel mensuræ justæ sint, nec ne, ipsi Visitatores ad Arche-

typum mensurarum Principis & Domini territorii, an das jenige Orth/alda das Läger-Gewicht auffgehalten wird/ h. e. *Ad istum locum, ubi gnomon publicus, probationis ergò asservari solet*, recurrant, & exinde rei litigiosæ veritatem cognoscant, *arg. l. modios. 9. Cod. de suscept. & præposit. lib. 10.* Bart. Chassan. *ad Consuetud. Burgund. rubr. 1. Tit. de Justices. verb. & Juribus. num. 97. fol. m. 90.* Rittershus. *ad Novell. part. 3. cap. 15. num. 2.* Andr. Knichen *de Jur. territ. cap. 4. n. 295.* Christoph. Ming. *disp. Basil. d. jur. territ. concl. 72. in fin.*

2. Quoniam omnes ad communem terræ seu Provinciæ Mensuram solvere tenentur. *per cap. ex parte de censib.* ac per text. *in l. Imperatores. D. de contrah. empt.* Matth. de Afflict. *ad Consuet. Regn. lib. 1. rubr. 64. part. 2. n. 4.*

3. Ubi tradit ulterius, quod in *Regno Siciliæ & Neapolitano* cura inquirendi in falsas mensuras ad Bajulum seu Secretarium, in ipsâ urbe verò *Neapoli* ad Magistratum rationalium pertineat. Attamen si acciderit, ut in pago aliquo nulla certa & definita mensura recepta sit, in dubio ad mensuras Vicinorum locorum recurritur, eivé statur. *per dict. cap. ex part. 18.* ubi Canonistæ *X. de censib.* Ita Bart. Chassan. *ad Consuet. Burgund. d. rubr. 1. tit. de Justices, verbo. ex Juribus. num. 97. fol. m. 90.* consentit Joan. Saisson. *ad Consuet. Tauronens. Tit. 2. art. 2.* ut & David. Mevius *ad dict. Jus Lubecc. lib. 4. tit. 12. art. 1. n. 25.*

§. III.

1. Competit autem jus constituendi mensurarum Custodes & Visitatores proprio jure non Magistratui Municipali, sed Principi ac Domino territorii, vigore der Landes-Fürstl. Obrigkeit / *sive Superioritatis territorialis*, idque in necessariam consequentiam ac conservationem publicæ definitæ mensuræ & ponderis totius territorii.

2. *Tum* I. quod visitatio & inspectio est actus jurisdictionis

dictionis, eivé cohæret. *arg. cap. conquerente X. de offic. ordin. nav.* Card. Seraphin. *decis. rota Roman. 417. & 433.* quem allegat Joan. Aloys. Ricc. *in Prax. for. Eccles. decis. 609. n. 1.* Stephan. Gratian. *discept. forens. cap. 918. n. 19.*

3. *Tum*, II. quoniam hîc de Creatione Magistratus agitur; hi enim Custodes & Visitatores officium gerunt publicum; Magistratus autem creare ad Curiam & Curam Principis pertinet. *per leg. un. Dig. ad leg. Iul. de annon.*

4. *Tum* III. quod hoc in actu impositio pœnæ arbitrariæ vertatur, quæ pluries magnæ existit, adeoque ut casu eveniente ad corporalem pœnam extendatur. *arg. leg. in Dardanarios 37. Dig. de pæn.* junctâ *lege*, *sunt quadam 9. Dig. de extraord. Crimin.* text. *in l. Lex Iulia. 7. §. hodie Dig. ad Leg. jul. Repetund.* Menoch. *lib. 2. arbitrar. cas. 317. per tot.* Petr. Caball. *in Resol. Crimin. cas. 165. num. 10. & 11. ac resol. cas. 199. num. 5.* Laurent. Kirchov. *consil. 33. num. 7. vol. 2.* Hartmann. *observ. tit. 49. observ. 1. num. 18.* acutè Bach. *part. 2. ad Treutl. Disp. 32. thes. 8. lit. K. fol. 1295.* latè & eleganter Dn. Harppreclit, *ad §. in summa 10. num. 14. & seqq. Instit. de injur.* Ita in termin. Petr. Rebuff. *tract. de pannar. mercat. art. 1, Gloss. un. num. 4. tom. 2. oper.*

§ IV.

1. Ita *Rex Galliæ* noluit concedere Civitati de Dornethal, ut Custodes pannariæ inspectionis sibi ipsis propriâ authorithate eligeret, sed hæc facultas à Rege impetranda erat, attestante eodem Petr. Rebuff. *dict. art. 1. Gloss. un. sub num. 4.*

2. *Pari modo suprema Parisiensis* Curia duplici arresto hoc jus mensuras visitandi, Baronibus Regni Jura Impe rii seu superioritatis in territorio habentibus, quoad ditionem propriam adjudicavit, referente Renat. Choppin. *tract. de demon. Franc. lib. 3. tit. 22. num. 2. in marginalib.*

ginalib. Utcunque hic dissentiat Christoph. Besold, *consil. 211. num. 10.*

§. V.

1. Prædicta tamen sententia *limitatur I.* nisi Magistratus Municipalis Jus signandi mensuras vel Custodes constituendi temporis præscriptione immemoriali sibi acquisierint, quo spatio etiam Regalia acquirunt. *per cap. super quibusdam. §. præterea X. de Verb. Sign.* ac per ea, quæ habet Cravetta, *de antiquitate. tempor. part. 1. in pr. num. 43. ac consil. 349. num. 9.* Knichen. *de Saxon. non provoc. jur. verb. 19. cap. 1. num. 121.* Schrader. *tract. de feud. part. 10. num. 238.* ubi plures adducit. *latè* Regn. Sixtin. *de Regal. lib. 1. cap. 5. n. 132.*

2. *II. Limitatur* in casu, quo Decuriones Civitatis jus visitandi mensuras administratorio titulo exercere velint, videmus enim quotidie, quod in plerisque locis Magistratus Municipii statis temporibus per suos Deputatos pondera & mensuras visitare curent, quod non jure proprio sed magis Principis territorii permissu & delegatione tacitâ peragunt per ea quæ infra *cap. 2. sub num. 8. & seqq. & c. 4. n. 10. seqq.* dicuntur.

3. *III. Limitantur* prædicta, nisi Princeps territorii hanc curam mensurarum Magistratui in Civitatibus Municipalibus demandaverit.

4. Ita in Marchiâ Brandenburgicâ Elector in Statutis Provincialibus per expressum Senatui cujusque Civitatis hanc inspectionem commisit, dum sanxit; Daß in etlichen Zeiten der Raht an jeglichen orthen ungewarnter Sachen umbgehen solle / die Schaal / Maß und Gewicht besichtigen / und fleissig auffmercken haben / und welcher befunden wird / der unrechte Ehl / Gewicht / Scheffel und Maß habe / den oder dieselbe solle man zur gebührender Straff nehmen / h. e. *Ut Magistratus cujusque loci statis temporibus ex improviso*

provisa circuire teneatur, ad inspiciendum lances, stateras, mensuras & pondera, eaque omnia probè observandum; quemcunque verò repererint, qui injustis ponderibus, stateris & mensuris utatur, eum eosve ad debitam pœnam trahere debeant. referente Joachim Schepliz. *ad Consuetud. Brandenb. part. 4. tit. 6. §. 4. num. 2.*

§. VI.

1. In Ducatu Würtembergico ità sancitum est; Daß man jährlichs in allen Städten und Flecken / die Meß / Eych / Ehlen und Gewicht besichtigen / ob sie nicht geringer seyen und ihre Zeichen haben / und wo die ungerecht befunden / die jenige / so die gebraucht / darumb mit ernst straffen / damit Falsch und Betrug in alle Weeg verhütet werde. *ut quotannis in singulis Civitatibus & pagis; mensura in aridis & liquidis, ulna & pondera visitentur; ne fortè diminuta sint & corrupta, publicaque signa habeant: quod si adulterata reperiantur, ij, qui hisce usi fuerint, ob id severè puniantur, ut falsitates & fraudes omnibus modis præcaveantur.* Fürstl. Würtemb. Lands-Ordn. *tit.* von Landmeß / §. und soll *fol. 153.*

2. Quibusdam in Civitatibus Imperii ad evitandas in mensurando defraudationes, vendentibus & mercantibus integrum est, ut rerum vendibilium mensuratio, publico in loco fiat mensura publica, & quidem per personam huic curæ publicè electam & juratam; daß mit der Stadt Scheffel und auff der Stadt Waag die Wahren gemessen und gewogen werden / durch der Stadt-Messer und Wägmeister; h. e. *ut publica Civitatis mensura, merces mensurentur, & in publica statera ponderentur, per publicum Civitatis mensorem & libripendem.* David Mev. *ad Ius Lubecc. lib. 4. tit. 12. art. 1. num. 24.*

3. Et hæc laudabilis *Consuetudo*, in multis benè constitu-

tutis Rebuspublicis recepta est, ad coercendas venditorum fraudes, ut omnes majores ponderationes, quæ suam habent quantitatem definitam, in loco publico ad id destinato, in der Stadt Wag/ oder in dem Wag-Hauß i. e. *in publica Civitatis statera, & ædibus ad ponderandum destinatis.* coram Præfecto ponderum vor dem Wag-Meister, suscipiantur, Pro cujus juris conservatione, & in compensationem impendiorum certa pecuniæ summa Venditor solvere tenetur. vulgo das Wag-Geld vocatur: Knipschilt. *de jure Civit. Imper. lib. 5. cap. 23. num. 29.* Quod inter modos augendi ærarium recenset Casp. Klock. *de ærar. cap. 17. num. 1. lib. 2.*

4. Quod etiam in patriæ Ducatu Württembergico usu observari solet, daß mehrer Theil Wahren unter dem offendlichen Kauffhauß durch die geschworne Messer und Wag-Meister gemessen/ und abgewogen werden. *ut maxima pars mercium, ad ædes mercaturæ publicas. per mensores & libripendes juratos, mensurentur & ponderentur.*

5. Alibi & hoc quoque usu observari consuetum est, ut omnium ponderum & mensurarum formæ à certo artifice conficiantur, qui huic arti juratam fidem dedit, nec eadem in Urbe ab alio aut fabricari, aut aliundè allata ibidem uti fas est, prout hanc consuetudinem refert, David Mevius *ad Ius Lubecc. d. lib. 4. tit. 12. art. 1. num. 22.*

6. Quæ consuetudo ad coercendas defraudantium machinationes mihi summopere placet, imprimis si etiam ipsius artificis signo notentur, quod etiam in quibusdam Civitatibus Ducatus Württembergiæ simili modo practicari solet.

CAP.

CAPUT X.

Quartum remedium de Constitutione Mensorum, & quinam ad hoc officium eligendi sint?

SUMMARIA.

§ 1.

1. Ad præcavendas contrahentium circumventiones, in quavis Civitate, certi mensores juratò constitui solent.
2. Hi lites ortas dirimere solent.
3. Et in jure passim vocantur arbitri.
4. Lege Manilia, ob contentionem quinque pedum, decempedator adiri solebat.

§. 2.

1. Nemo de hisce litibus pronunciare valet, nisi hoc publica authoritate obtinuerit.
2. Hodiè hæc potestas constituendi competit principibus, & statibus Imperii.

§. 3.

1. In Regno Galliæ mensores sola Regis Authoritate constituuntur.
2. Qui tamen officium suum in ditionibus principum & Nobilium Galliæ minimè exercere audent.
3. ProRex in Regni Siciliæ Metropoli Messina, statis temporibus eligit Credenzerium; quodq; sit ejus officium?

§. 4.

1. Plerumque locorum Magistratus oppidani hanc curam sibi sumunt constituendi mensores.
2. In Mechlinia de mensuris cognoscunt Decanus, cæterique Lanificii jurati.
3. Quod tamen peragunt non jure proprio, sed nomine administratorio.
4. Ex concessione & conniventia Domini territorii.

§. 5.

1. Quales ad Mensorum officium eligi debeant?
2. Totum hoc judicandi officium requirit artificem egregium, virum bonum & justum.
3. Apud Romanos mensorum functio honorifica erat, & immunitatibus gaudebat.

§. 6.

1. Mensorum officium non tantum in ponderando & metiendo, sed & in judicando consistit.

M 2. Non

2. Non tantum de mensuris agri, sed & de servitutibus modum dicit.
3. Licet eligatur mensor à Domino territorii, tamen mitti potest à Iudice & à partibus ad peragendum officium.
4. Exinde tamen Iudex dici nequit: sed tantum nuncius.
5. Mensor relationem facere potest, parte etiam non citata.
6. Dissentientes referuntur remissivè.

§. 7.

1. Mensoris assertioni erit standum.
2. Pronunciat enim ut arbiter.
3. Gerit munus authoritate publica ordinatum.
4. Consistit item in officio jurato.
5. Testi uni creditur circa illa, quæ spectant ad officiũ suum.
6. Dissentit Scaynus remissivè.

§. 8.

1. Mensor publicus juramentum veritatis præstare cogitur.
2. Facti veritas in mensurando, per evidentiam rei haberi potest.
3. Agrimensores jurant, secundum judicium suum, se veritatem dicturos.
4. Alii in arte periti saltem jurant de Credulitate.
5. Cassiodori judicium de agrimensore.
6. Dissentit Chassaneus remissivè.

§. 9.

1. Iudex loci exequitur, quod mensor metiendo pronunciavit.
2. Horum æstimationi potius est standum, quam testibus.
3. Hanc veram & communem esse opinionem asseritur.
4. Periti in arte participant de Iudice & de teste.
5. Imò sunt quasi Iudices.
6. Non tenentur reddere rationem suæ æstimationis.

§. 10.

1. Requiritur, ut mensor à Domino territorii suscipiatur, mediante juramento.
2. Ad similitudinem testium.
3. Quilibet officialis publicus jurare tenetur.
4. Injurato non creditur, quoties aliquid à Lege alicujus conscientiæ relinquitur.
5. Declaratur per exempla.

§. 11.

1. Mensor saltem jurat ab initio officii suscepti, non circa singulos actus.
2. Et tamen singulis actibus unam merentur fidem.
3. Idem obtinet in quibusvis aliis officialibus.
4. Hoc usu communi locorum observatur.
5. In quibusdam locis receptum est, ut officiales & mensores, quotannis juramentum repetant.

1. Sin-

§. 12.

1. *Singulare est, quod Mensori uni soli fides adhibeatur.*
2. *Quoniam publicè sub publico juramento est receptus.*
3. *Et participat de Iudice & teste.*

§. 13.

1. *An Mensor in ingressu officii sui praestet juramentum credulitatis an veritatis?*
2. *Affirmant prius ICti plurimi.*
3. *Ne si fallantur, quod facilè fieri potest, anceps perjurium subeant.*
4. *Medicus in arte sua falli potest.*
5. *Periti in arte de judicio suo deponunt.*

§. 14.

1. *Autor distinguit cum Paciano, & juramentum veritatis requirit, in artibus his, quae determinatè sciri possunt.*
2. *Professor dum fert testimonium de scientia discipuli, in actu praesentationis, tenetur jurare de veritate.*
3. *Vbi certa notitia in arte per peritum haberi nequit, ibi sufficit juramentum Credulitatis.*
4. *In mensuratione facienda, Iudex partes citare debet ad locum.*

§. 15.

1. *Si de relatione Mensoris dubitetur, quidam ei onus assertionem suam probandi incumbere, statuunt.*
2. *Author magis inclinat in sententiam contrariam.*
3. *Praesumptio Iuris est probatio liquida.*

§. 16.

1. *Peritus in arte, plenam meretur fidem, circa artem suam.*
2. *Quod latè declaratur per Exempla.*
3. *Sufficere videtur unius Agrimensoris attestatio.*
4. *Dissentientes adducuntur remissivè.*

§. 17.

1. *Lite Existente de finibus agri cujusdam, quinam sumtus agrimensori suppeditare teneatur?*
2. *Quidam tenent, mensurationem esse faciendam, sumtibus petentis.*
3. *Alii statuunt, ejus expensis suscipiendam esse metationem, cujus interest.*
4. *Verior tamen est sententia, mensurationem esse peragendam sumtibus communibus.*

§. I.

PRæterea, ad præcavendas contrahentium circumventiones, præter remedia hucusque relata, & olim & hodie receptum est, ut in quavis Civitate *certi Mensores* constituantur, qui de officio bonâ fide gerendo Magistratui juratò promittunt. Tales sunt die geschworne Feld-Messer / geschworne Eycher und Wag-Meister. h. e. *agrimensores, frumenti, ligni, fœni, vinique & liquidorum mensores & libripendes jurati.* Quibus exteri & forenses in territorio alieno contrahentes mensurando & ponderando securè confidere audent, utpotè quorum fides publicè probata est *arg. princ. Inst. de satisdat. tutor.*

2. Proinde si lis oritur inter contrahentes ratione mensuræ vel ponderis, ad hosce Mensores & ponderatores publicè constitutos recurrendum est. per text. *in l. si quis super. 3. Cod. de fin. regund. l. qui luminib. 11. §. si inter. 11. Dig. de serv. prædior. urb.* Azo. Wesenb. & Doctores *ad pr. tit. D. si mens. fals. mod. dixer.*

3. Quâ de causâ illi in jure passim arbitri dicuntur; Nam olim Agrimensores motâ de finibus controversiâ, sumebantur arbitri quasi terræ divisores & finitores; Hinc agrimensores dicuntur arbitri. *in text. l. de modo. 7. ibi:* de modo agrorum arbitri dantur. *Dig. fin. regund.* facit hûc Cicero. *de Leg. agrar.* Plaut. *in Penul.* eleganter Cassiodor. *lib. 3. Variar. cap. 52.* quem refert quoque Gothofr. *ad d. leg. si quis super. 3. Cod. de fin. regund.* Rutger. Ruland. *de Commissar. part. 1. lib. 4. cap. 20. n. 15.*

4. Scilicet Lege Manilia, cum de quinque pedibus erat contentio, ibatur ad arbitrum, qui & agrimensor & Decempedator dictus, ut illos regeret, artèque suâ componeret. Ovid. *lib. 2. Fastor.* *Aul.* Gell. *lib. 12. cap. 6.* Cujac.

6. Cujac. *lib. 5. observ. cap. 21. in fin.* quos refert quoquè latè Renat. Choppin. *tract. de doman. Franc. lib. 3. tit. 22. num. 3.* eadèm recenset Ruland. *d. tract. part. 1. lib. 4. cap. 20. num: 3.* ut & Joan. Hering. *tract. de molindin. quæst. 45. num. 11.* eleganter quque Baptist. Aymon. *tract. de alluv. lib. 1. cap. 16. num. 3.*

§ II.

1. Nemo autem Mensoris munus subire, aut de modo agrorum, mensurarum, aut ponderum pronunciare potest, nisi hoc publicà authorirate obtinuerit, & ad id, à Præside & Rectore Provinciæ electus fuerit per text. notabilem *in l. si irruptione 8. ibi.* Præses Provinciæ terminos per mensorem declarari jubet. *& cum §. 1. D. de fin. regund. text. in l. si quis super. 3. Cod. eod. tit.* quo facit. *l. 1. §. & notandum 5.* ibi: á Prætore. *Dig. de inspiciend. Ventr. leg. 2. Cod. de Iur. fisci. lib. 10.* Bart. *ad præfatam Legem* de Calculatore loquens *num. 5.* Agenn. Urbicus *tract. de Constit. agror.* ibi ait: nisi sacrà præceptione firmatus sit; quem refert. Baptist. Aymon. *d. tract. de alluvion. lib. 1. cap. 16. num. 6.* aliàs ejusdem Relatio nullam fidem mereatur. Bart. *in l. ea quidem Cod. de accusat.* Cagnol. *in l. si librarius num. 2. Dig. de reg. Iur.* quos refert Herm. Stamm. *de servit. personal. lib. 2. cap. 20. num. 2.* faciuntque huc ea, quæ habet & tradit. Decius. *in cap. proposuisti num. 15. X de probat.* Cephal. *consil. 36. num. 2. lib. 1.* Stephan. Gratian. *discept. forens. cap. 512. num. 8.*

2. Ad cujus similitudinem hodie hanc curam & potestatem scilicet Mensores constituendi, Principes & Status Imperii in suo territorio, meritò & quidem fortiori jure sibi vindicant, qui non solum tantam sed longè majorem potestatem & Jurisdictionem in suis territoriis, quam olim Provinciæ Præsides obtinent; siquidem

dem hodie Status Imperii in ſuis Provinciis ſummi Imperii participes facti ſunt, ac Jura Regia per inveſtituram ac privilegia ipſis conceſſa autocratico jure exercent, tradente Hieron. Schurff. *conſil. 59. num. 2. & 26. cent. 1.* Henning. Gæden. *conſ. 1. num. 4.* Matth. Weſenbec. *conſil. 27. num. 29.* quos refert quoque Caſp. Klok. *tract. de Contrib. cap. 4. num. 526. 136. & ſeqq.*

§. III.

1. In *Gallia Regno* hodie Menſores (*grands Agrenteurs*) de reſervatis Regis exiſtunt ac ſolâ Principis ſeu Regis authoritate inſtituuntur, qui privatorum agris modum dicunt, ac de Francico Agrimenſore extat conſtitutio ſingularis apud Petr. Rebuff. *tom. 3. Conſtitut. Regn. Gall.* referente Renat. Choppin. *de doman. Francia lib. 3. tit. 22. num. 3.*

2. Hi tamen officium ſuum in Dominio Principum ac Nobilium Galliæ minimè exercere audent, cum hoc Jus conſtituendi Menſores Equeſtri Ordini intactum remanſerit; *Et que le Jaugeurs & Meſureurs nouvellement erigez par le Roy, n' exercent aux villes & Villages de Seigneurs; Par Arreſt prononcé, en play doyent, pour le Sieur de la Trimoil le contre Renè Potier en la Chambre de l' Edict. de le 19. Avril 1602.* h. e. *Ne ſtereometra vel alii menſores noviter creati à Rege, exerceant ſuum officium in urbibus aut pagis Dominorum Nobilium; Ita pronunciatum per arreſtum in cauſa quadam, pro Domino de la Tremoville, contra Renatum Potier in Camera Edicti, die 19. Aprilis 1602.* Prout deciſum fuit, eandemvè deciſionem refert Renat Choppin. *d. tract. de doman. franc. lib. 3. tit. 22. num. 3.*

3. In Regni Siciliæ Metropoli *MESSINA*, juris eſt, ut Porrex, (qui in omnibus & per omnia Regem Siciliæ repræſentat) ſtatis temporibus eligat *Credenzerium*,

um, qui Victualium mensuratores constituit, eisvé mensurandi licentiam impartitur, propriâvé authoritate mensurantes incarcerat, falsas mensuras habentes coercet, ac dé mensuris adulterinis cognoscit, Pistores ad solutionem frumenti à Mercatoribus empti adigit, & ne pretium frumenti ultrà taxam publicam crescat, seu annona flagelletur, animadvertit, referente *Mario Giurba decis. criminal. 65. num. 7.*

§ IV.

1. Quamvis autem Principes & Status Imperii superioritatis Jure in Civitatibus & Pagis Mensores juratos eligant, plerumque tamen accidit, ut Magistratus cujusque loci hanc curam sibi sumat, ac quibusdam personis integræ fidei Mensorum munus injungat, quò de mensuris cognoscant, falsè mensurantes puniant, eosvé ad dirimendas lites circa mensuram obortas mittat, ac eorum renunciatum exequatur. juxta *l. 1. Cod. de Irenarch. lib. 10.* est text. quoque *in l. hâc Edictali. §. his illud. Cod. de secund. nuptiis. leg. 1. §. & notandum 5. Dig. de inspic. Ventr.*

2. Ita Mechliniæ de mensuris cognoscunt Decanus, cæterique Laneficii jurati. teste Paul. Christin. *decis. Belgic. 57. num. 18. vol. 5.*

3. Hoc tamen non jure municipii, sed magis administratorio nomine peragunt *arg. l. à Divo Pio 15. in princ. Dig. de re Judic. l. si quis super. 3. Cod. fin. regund.* Adrian. Gylman. *in Symphor. tom. 1. part. 1. tit. 2. num. 65. & 66.*

4. Et hoc quidem ex concessione vel conniventiâ Domini territorii ac superioris. Cognitio enim de mensuris falsis tangit merum Imperium, siquidem corrumpens falsas mensuras, & pondera publica, de Lege Corne-

Corneliâ relegari debet; uti tradit Jacob Rebuff. *in l. quoties. num. 2. Cod. de ponderat. lib. 10.* Ubi *ejusdem* additionator *Lit. C.* Paul. Christin. *dict. decis. 57. num. 29. Vid. inf cap. 1.*

§. V.

1. Ad mensoris officium eligi debet vir prudens, fidelis, optimè sibi consciûs, probus & non suspectus, integræ famæ & vitæ, qui mentis integritate existat mensurarum & ponderum custos; Quemadmodum talem describunt Imperatores Valentinianus & Valens *in l. 1. §. ad istud.* Ubi Joan. de Platea *Cod. de condit. in publ. hord. lib. 10.* post *Agen. Vrbic.* Hieron. de Monte *tract. de finib. regund. cap. 26. num. 9.* Francisc. Marc. *decis. 179. num. 3. part. 2.* Hermann. Stamm. *de servit. personal. lib. 2. cap. 10. num. 3.*

2. Totum enim hoc judicandi & renunciandi officium inter partes, & hominem & artificem exigit egregium, ut mensor virum bonum agat & justum, neque ullâ ambitione aut sordibus moveatur, sed opinionem & arti & moribus convenientem servet, qualem requirit Agennius Urbic. *de constit. agror.* & hoc ex eo Andr. Alciat. *dispunct. lib. 3. cap. 15.*

3. Apud Romanos olim mensoris functio erat satis honorifica, adeò ut Corpus mensorum frumenti, die Frucht-Messer-Zunfft/ seu frumentarii Mensores ex Rescripto Divi Marci & Commodi Imperatorum, vacationem quoque à muneribus civilibus obtinuerint, per text. *in l. ab his oneribus 10. §. 1. Dig. de vac. muner. l. mensores. 26. Dig. de excusat. tutor.* Gothofred. *ad d. l. ab his onerib. 10. §. corpus 1. Dig. de vacat. muner. lit. E.* Poncet. *de Jur. Municip. num. 55. in fin.* de quo etiam Renat. Choppin. *tract. de privil. Rustic. lib. 2. cap. 9. num. 22. in marginal.*

nal. Francisc. de Amaya *in l. 1. num. 31. C. de condit. in publ. honor. lib. 10.*

§. VI.

1. Incumbit ulterius officio Mensoris, non tantum merces ponderare & agros metiri, sed etiam quid, quantūvè Unicuique debeatur pronunciare ac quasi Judicare. *per text. in l. si duobus. 3. §. idem Pomponius. 4. ibi.* renunciaverit. *Dig. si mensor fals. mod. dixerit. l. de modo. 7. Dig. fin. regund.*

2. Nec de mensuris agri tantum, sed etiam de servitutibus modum dicit. *per text. in l. sive de itineris. 6. D. si mens. fals. mod. dixer.* Agennius Urbicus *de Constitut. agror. fol. m. 16.* Petr. Poncet. *de Jur. Municip. n. 49.* ac eundem quoq; allegat Andr. Alciat. *dispunct. lib. 3. cap. 15.* Petr. Gregor. Tolosan. *in syntag. lib. 5. cap. 5. n. 8.* Hieron. de Monte *tract. de fin. regund. cap. 101. num. 10.* eleganter & latè Baptist. Aymon. *tract. de alluvion. lib. 1. cap. 16. per tot.*

3. Quamvis autem Mensor olim à Præside aut Rectore Provinciæ. *per leg. si quis super. 3. Cod. de fin. regund.* ac hodie à Domino territorii eligatur, ille tamen lite obortà, vel Judice, vel à partibus mittitur, ut eat visum, ac inter cohærentias dicat, quid sentiat, *per text. in l. hâc edictali. 6. §. his illud. ibi.* à partibus. *Cod. de secund. nupt. ac per l. 1. §. & notandum. 5.* ibi. à Prætore. *Dig. de inspic. ventre.*

4. Nec tamen exinde Judex dici potest, sed tantum *Nuncius*, cum nullam Jurisdictionem, ne quidem delegatam, sed tantum notionem habeat. *arg. l. instar. 2. ibi,* computatio à tabulariis, *Cod. de Jur. fisci.* ubi Angel. *in Apostill.* quem refert & sequitur Andr. Alciat. *in Rubr. Digest. de offic. ejus, cui mandat. est juris dict. n. 52.*

5. Proinde Mensor relationem facere potest, etiam

N parte

parte non citatâ, sicuti Nuncius; per tradita Angel. *in l. 1. §. Marcellus. D. si cui plus, quam per Leg. Falcid.*

6. Etiamsi dissentiat aliquatenus Coler. *d. Process. execut. part. 3. cap. 9. num. 118.* ac Rutger. Ruland. *de Commissar. part. 1. lib. 4. cap. 20. n. 5. & seqq.*

§. VII.

1. Præterea Mensoris proprium est, ut sive quidpiam inter partes adprobet, sivè improbet, ejus assertioni credendum & parendum sit, ac quicquid renunciaverit, eidem stetur. Jacob. Rebuff. *ad l. 2. Cod. de ponderat. lib. 10.* Furpurat. *consil. 306. num. 27.* Natta *consil. 311. vol. 2.* post alios Herm. Stamm. *d. tract. lib. 2. cap. 20. num. 2.* Magon. *decis. 93. num. 18.* cum declaratione tamen, quam tradit. Hieron. Palma *consil. 31. num. 18. & 19.*

2. Nam sententia ejusdem eandem vim habet, qualem arbitrorum; Mensor enim arbitro comparatur, *per text. in l. de modo. 7. cum l. seq. Dig. finium regund.* text. *in l. inter Castellanum 44. Dig. de recept. qui arbitr.* Cujac. *lib. 10. observ. cap. 2.* Ruland. *de Commissar. part. 1. lib. 4. cap. 20. num. 15.* quibus adde Gabriel. *consil. 168. num. 104. lib. 1.* Joan. Petr. Surd. *consil. 452. num. 30.* quos refert. Stephan. Gratian. *discept. forens. cap. 600. num. 25.*

3. Et tantò magis Mensoris assertioni credendum est, *Tum*, quod ille munus publicâ authoritate ordinatum gerat, nullus enim metiendo alicui quidpiam assignare audet, nisi sacrâ præceptione fuerit firmatus, ut loquitur Agen. Urbicus *de constit. agror.* quem allegat Baptist. Aymon. *tract. de alluvion. lib. 1. cap. 16.*

4. *Tum* quod Mensor juratum officium gerat, Mensor enim (prout omnes periti ad certum officium à publico assumpti) in officii principio ac susceptione jurare tenetur de bonâ fide in mensurando, ponderando & re-

nun-

nunciando adhibendâ. *per Nov. 8. in fin. Tit. de jurejur. quod praestat. ab his.* Felin. *ad cap. proposuisti. n. 9. in fin. X. de probat.* Petr. Rebuff. *tr. de pannar. mercat. art. 2. Gloss. un. num. 5. tom. 2. oper.* latè Herm. Stamm. *de servitut. personal. lib. 2. cap. 20. sub. num. 3.*

5. Nam secundum *l. quoties. 2. Cod. de ponderat. lib. 10.* experto in suâ scientiâ credendum est, & uni testi creditur circà illa, quae spectant ad suum officium; ut saepissimè judicatum fuisse *in Curia Mechlinensi*, quoad Medicum Civitatis & Chirurgum sufficere unum ad deponendum de vulnere, & illius dicto stari, Jacob. Rebuff. *in d. l. quoties. 2. Cod. de ponderat. lib. 10. num. 6.* Paul. Christinae. *decis. Cur. Belg. 57. num. 20. vol. 5.*

6. Dissentit tamen aliquatenus *Joachim Scaynus*, qui tradit, quod periculosissimum sit, unius periti judicio stare *in decis. Bonon. 12. num. 70.*

§. VIII.

1. Praeterea Mensor publicus non Juramentum credulitatis sed veritatis facti proprii vel modi adhibiti suae artis praestare debet; Bart. & Alexand. *in l. 1. §. omnem. in confirmat. Digest.*

2. Quoniam facti veritas in mensurando & ponderando per existentiam & evidentiam materiae infallibiliter haberi potest, Matth. Coler. *in Process. execut. part. 3. cap. 9.* Pacian. *de probat. cap. 27. n. 18.* Ruland. *de Commissar. part. 1. lib. 4. cap. 20. n. 8.* vide *infra n. 13.*

3. Exindè Felinus tradit, Agrimensores jurare, se non praecisè, sed ne anceps perjurium subeant, secundum Judicium suum veritatem dicturos *arg. l. 1. ibi.* renunciarunt praegnantem videri. *Dig. de ventr. inspic.*

4. Id quod in aliis peritis; utpotè qui saltem de credulitate jurant, secus se habet, Felin. *ad cap. quia judicante*

num. 1. X. de probat. Coler. ad idem cap. num. 10. Herman. Stamm. de servit. personal. lib. 2. cap. 20. n. 3.

5. Ideò Cassiodorus scribit; *Agrimensor ostendit quod dicit, probat, quod didicit, via illi est sua lectio, gressibus suis concertantium Jura discernit, & more vastissimi fluminis, aliis spatia tollit, aliis rura concedit.* Cassiodor. *lib. 3. variar. cap. penult.*

6. Quamvis Mensorem de Credulitate tantum secundum Judicium suum jurare dissentiendo tradat Chassan. *ad Consuet. Burgund. Tit. de Justices* §. *6. n. 4. & 10.*

§. IX.

1. Hoc autem observandum est, quod Mensor metiendo, aut ponderator (Wagmeister) ponderando pronunciavit, per Judicem loci ceu sententia executioni traditur *per text. in l. si quis super. 3. in verbis: ibi:* tunc agrimensor ire præcipitur ad loca, ut patefactâ veritate hujusmodi litigium terminetur. *Cod. fin. regund. l. 1.* §. *& notandum 5. cum* §. *seq. Dig. de inspic. ventr.* secundum ea, quæ tradit in genere de peritis in arte, Pantal. Cremens. *ad l. 2. Cod. de rescind. vend. num. 294.* Caguol. *ibid. num. 258.* Aretin. *Consil. 82. num. 11.* Card. Seraphin. *decis. 665. num. 294.* Tusch. *in Prax. lit. P. Concl. 286. num. 67.* Mascard. *de probat. concl. 663. num. 1.* quos refert & sequitur Stephan. Gratian. *discept. forens. cap. 600. n. 5. 22. & 23.* qui omnino videndus.

2. Potius enim standum est æstimationi aut relationi factæ per peritos à Judice electos, quam Testibus. Beroald. *consil. 102. n. 35. lib. 3.*

3. Et ista est communis opinio & vera, pro quâ per Rotam Lancelloti decisum fuit. Idem Anchor. *consil. n. 330. num. 6.* Curt. Jun. *consil. 165. num. 20.* Tusch. *d. conclus. 286. num. 67.*

4. Quoniam periti in arte participiant de Judice & de teste; tradente Bald. *consil. 445. num. 6.* Riminald.

Junior.

Junior *consil.* 212. *n.* 16. *lib.* 2. Alexand. *consil.* 179. *in fin. lib.* 2. quos recenset, illisque assentit. Stephan. Gratian. *d. discept. cap.* 600. *num.* 24.

5. Imò periti isti sunt quasi Judices, nec propriè testes. *per text. in l. certi Juris.* 17. *ibi*: qui alicujus rei peritiā habent, de ea re judicant. *Cod. de judic.* Anan. *in cap. significasti. illat.* 2. *num.* 20. *X. de homicid.* Joan. Petr. Surd. *d. tract. cap.* 263. *num.* 20.

6. Quâ de causâ sunt, qui dicant, talem non teneri reddere rationem suæ æstimationis, vel mensurationis. Idem Stephan. Gratian. *dict. tract. cap.* 228. *n.* 25.

§. X.

1. Præterea requiritur, ut Mensor aut Ponderator à Domino territorii suscipiatur, *mediante Juramento*, de bonâ fide mensurando, ponderando & renunciando, secundum *Gloss.* & Bart. *in l. comparitiones.* §. *omnes. Cod. de fid. instrument.*

2. Adhibentur enim quasi testes, ideò ipsorum assertioni, nisi Juratæ non creditur. *l. jurisjurandi.* 9. *Cod. de testib.* Panormit. *in cap. quia judicante in pr. X. de præscript.* Angel. Aretin. *in* §. *quidam in fin. Inst. de action.* In hisce terminis Matth. Coler. *ad cap. quia Judicante X. de præscript. n.* 10. Jerem. Setser. *de Juramment. lib.* 1. *cap.* 3. *num.* 28. Herman. Stamm. *de servit. personal. lib.* 2. *cap.* 20. *sub num.* 3. Jacob. Rebuff. *ad leg. quoties* 2. *numer.* 6. *Cod. de ponderat. lib.* 10. Paul. Christin. *decis. Belgic.* 57. *n.* 21. *vol.* 5.

3. Quilibet enim Officialis de publico assumptus jurare debet, quo assertioni ejus circà officium prolatæ credatur. *per Novell.* 8. *in fin. Tit. de Juram quod præstatur.* Covar. *Var. Resol. lib.* 2. *cap.* 13. *num.* 4. & *seqq.* Tiraquell. & alii, quos ille ibidem refert & sequitur. *tom.* 5. *tit. de præscript. gloss.* 8.

N 3   4. Cum

4. Cum semper quoties conscientiæ alicujus quid à lege relinquitur, injurato non credatur. *per text. in l. Theopompus.* ubi Bart. & Doct. *Dig. de dat. prælegat.* Bald. *in cap. tuis. X. de testib.* Alexandr. *consil.* 71. *num.* 9. *&* 10. *vol.* 3. Chassan. *ad Consuet. Burgund. tit. de Iustices. Rubr.* 1. §. 6. *verb. per ipsorum Iuramentum. n.* 1. *& seqq.*

5. Quod laté in terminis per varia Exempla utpotè Judicis, Advocati, Apparitoris, Æstimatoris & Agrimensoris deducit Joan. Herm. Stamm. *d. lib.* 2. *cap.* 20. *sub n.* 3.

§. XI.

1. Jurare autem Mensor & Ponderator tenetur, *de bonâ fide* mensurando & ponderando tantum in primordio & susceptione officii sui cum de publico assumitur, non verò circà singulos actus *per cap. veniens X. de Iurejurand.*

2. Ideoque omnes actus ac singulæ prædiorum mensurationes & ponderum renunciationes posteà subsecutæ, eâdem æquitate, fidelitate & justitiâ peractæ censentur, eandemvè fidem merentur. *per Nov.* 8. *in fin. Tit. de Iurejur. quod præstatur ab his.* quod est notabile dictum Felini *in cap. qui judicante. n.* 1. *X. de præscript.*

3. Ubi extendit hoc generaliter verum esse in quocunque officiali, qui si juraverit in principio sui officii, non cogitur in singulis renunciationibus jurare, allegando Nicol. de Neapol. *leg.* 1. *de ventr. inspic.* Idem Felin. *in cap. proposuisti num.* 9. *in fin. X. de probat.* Petr. Rebuff. *tract. de pann. mercat. art.* 1. *Gloss. un. numer.* 5. *tom.* 2. *oper.* Alexand. Striatic *pract. observ. cap.* 16. *num.* 77. Matth. Coler. *ad cap. quia judicante. num.* 11. *X. de præscript.* Jacob. Rebuff. *in l. quoties. num.* 6. *Cod. de ponderat. lib.* 10 Stamm. *dict. cap.* 20. *sub. num.* 3. *fol.* 544. Paul. Christin. *decis. Belgic.* 57. *n.* 21. *vol.* 5.

4. Et hoc usu communi locorum observari testatur præallegatus Coler. *ad. dict. cap. quia judicavit. num.* 11.

Ita

ita, quoad Agrimensores, quoque in nostrâ patriâ practicatur.

5. Quamvis & hoc in quibusdam Provinciis & locis receptum sit, ut si per aliquot annos officium continuetur, Officiales & Mensores singulis annis Juramentum repetere necesse habeant, quam consuetudinem quoque refert Natta *consil. 57. num. 3. & seqq. tom. 1.* in Ducatu Wirtembergico idem observatur in Officiis. vide Lands-Ordn.

§. XII.

1. In Mensore ac Ponderatore insuper hoc singulare est, ut *ei soli fides* adhibeatur; Ita hîc dicto unius, contrà Regulas Juris statur. *per text. in l. si quis super. 3.* Ibi: tunc Agrimensor ire præcipitur ad loca, ut patefactâ veritate hujusmodi litigium terminetur. *Cod. fin. regund.*

2. Per rationem *tum* quod is, cujus assertioni standum sit, à communi totius Civitatis populo, & quidem publico juramento constituatur, juxta tradita Jacob. Rebuff. *ad l. quoties. 2. num. 4. Cod. de ponderat. lib. 10.* quem refert & sequitur Paul. Christin. *decis. Belgic. 57. n. 19. vol. 5.*

3. *Tum* quod talis in arte peritùs de utroque & de judice, & de teste participet, secundum Baldum, Alexand. Riminald. Gratianus *discept. forens. cap. 600. num. 24.* Cum ad alium causæ articulum quasi judicandum assumatur; post plures eleganter Prosp. Farinac. *d. testib. quæst. 69. num. 95. & seq.*

§. XIII.

1. Dubitatur autem; *An Mensor aut Ponderator in assumptione officii sui præstet iuramentum de Credulitate, an verò de Veritate?*

2. Equidem hosce Mensores, ac omnes in arte peritos juramentum *credulitatis* tantum præstare, plurimi magnæ authoritatis JCti tradunt: Et

3. Et hoc per rationem I. ne si fallantur, anceps perjurium subeant, nàm peritorum disciplinæ & artes certis & indubitatis regulis non constant, ideoque impossibile est, ne aliquando fallant, aut fallantur.

4. Quemadmodum enim in Medico non est semper, relevetur ut æger, sed imò sæpè Manus Medici & Obstetricum oculus fallitur, uti dicitur in *cap. causam matrimonii; extrà de probat.*

5. Ita quoque conveniens est, ut quoque cæteri Periti in arte, de judicio suo deponant, & non de veritate, quam certò percipere nequeunt, *per text. in l.* 1. *ibi.* prægnantem videri. *Dig. de ventr. inspiciend.* Jason. *in Rubr. D. de jurejur. num.* 4. Alexand. *consil.* 141. *num.* 11. *vol.* 1. Socin. *Reg.* 362. *fallent. ult. d. R.* 1. Mascard. *de probat. concl.* 1034. *num.* 37. *lib.* 2. Farinac. *de testib. quæst.* 69. *num.* 75. Rener. Budel. *tract. de monet. lib.* 1. *cap.* 27. *num.* 19. *& seqq.* Althus. *in Dicæolog. lib.* 3. *cap.* 32. *num.* 16.

§. XIV.

1. Sanè in hac Quæstione placet Distinctio Fulvii Paciani; Quæ talis est. Ubi peritia consistit in ea scientia vel in his artibus, quæ certas habent regulas, & determinate sciri possunt, veluti Mensuratio, Arithmetica, Architectura & aliæ similes artes, quæ possunt oculata fide cognosci; Tunc necesse est, ut Periti, testimonium & judicium juratum ferant, de veritate, non autem de credulitate: Quia propter artem quam profitentur, infallibilem veritatis notitiam habere possunt. Bald. *in proœm. Constit. Digest. num.* 16.

2. Ita Doctor & Professor in actu præsentationis quò fert testimonium de scientia discipuli, jurare debet de veritate, quod dignus sit ad dignitatem Doctoralem, non verò de credulitate. Angel. *ad l. hac edictali.* §. *Ius illud num.* 5. *C. de secund. nupt.*

3. Ubi autem notitia certa per in arte peritum haberi non potest, sed tantum opinata, tunc Peritus non arctatur ad jurandum de veritate sed sufficit jurare de credulitate suæ artis. Quoniam non tenetur subire anceps perjurii periculum. Pacian. *de probat. lib. 1. cap. 47. n. 19.* Quod contingit in illis artibus quæ certis & indubitatis disciplinæ regulis non constant, qualis est Physica, Chirurgia, Medicina, & cæteræ id generis artes. Nam quemadmodum in Medico non est semper ut relevetur æger; Imò sæpe manus Medici & obstetricum oculus fallitur. *per cap. causam. X. probat.* Ita quoque conveniens est, ut ipsi de judicio suo deponant, & non de veritate quam certò percipere nequeunt. Roman. *in l. 1. §. fin. n. 2. D. de Verb. obligat.* Unde Felinus tradit: quamvis peritus in arte tantum de credulitate deponat: Hoc tamen fallere, si deponeret super re perceptibili, non solum judicio intellectus sed etiam aliquo sensu corporeo: Quia tunc teneatur jurare, non solum, quod credat, sed etiam, quod ita sit. Felin. *in cap. proposuisti. num. 15. X. de probat.* Alexand. Stiatic. *in pract. jur. cap. 16. n. 77. & 78.*

4. Necessum est quoque, ut Judex committens mensurationem partes citet ad locum. Escolar. *cap. 32. num. 21.*

§. XV.

1. Quæritur autem, quid Juris, si dubitetur de Relatione Mensoris. v. g. *An Possessio tot jugera contineat, vel merces tot modiorum aut ponderum esse, præsertim si partes huic assertioni contradicant?* Sunt hic qui censent, Mensori incumbere onus probandi, ut doceat se rectè existimasse Ita Bart. *in l. 1. Cod. de discussor. n. 30. lib. 10.* per illum text. in verbis: Et fidem facti non poterit approbare discussor; quem sequitur Hieron. de Monte. *tract. de fin. regund. cap. 26. n. 12.*

2. In *contrariam* tamen sententiam meritò inclino; *Primò*, quoniam officialis jurati assertio propter solum Juramentum statur, id quod pro officiali præsumptionem juris inducit, quæ onus probandi in adversarium transfert. *per l. fin. Dig. qui satisd. causa. cap. quia verisimile 10. X. de præsumpt.* Menoch. *lib. 1. præsumpt. quæst. 31. num. 8. & quæst. 32. num. 5.* Anton. Frendenb. *tract. de rescript. morat. conclus. 22. n. 38. & 42.* latè in hâc materiâ Herm. Stamm. *d. tract. de servit. personal. lib. 2. cap. 20. sub n. 3. n. 8.*

3. Præsumptio enim juris dicitur liquida probatio, imò Veritas ipsa & liquidissima probatio, rem faciens notoriam *per text. in l. 1. ibi:* Verum est. *Cod. de impub. & al. substit. l. Imperatores. 29. §. 1. Dig. de probat. l. 1. Cod. de condit. insert. post alios* Francisc. Prukmann. *consil. 36. num. 19. vol. 1.* Lubler. *tract. de incend. cap. 5. num. 21.* quos refert Sigism. Finkelthaus *observ. 89. n. 2. & 3.*

§. XVI.

1. *Secundò*, corroboratur hæc decisio, quod Peritus in arte renuncians de re ad artem suam pertinente, plenam fidem mereatur, *per text. in l. 1. in pr. Dig. de Ventr. inspic. leg. septimo mense. 12. D. de stat. hom. leg. in bono. 10. Dig. de bon. poss.* Unusquisque enim est, optimus artis suæ auctor ac disceptator, ut ait Valer. Max. *lib. 8. cap. 13.* Plin. *lib. 1. ep. 10.* Mascard. *de probat. concl. 1169. n. 1.* Vult. *ad l. fin. Cod. de Iurisdict.* Wehner. *consil. franc. 108. n. 7. & 8.*

2. Et hoc latè & egregiè variis exemplis exornat Ann. Robert. *rer. judicat. lib. 2. cap. 16.* Stephan. Gratian. *discept. forens. 600. n. 5. 21. & per tot.* Ut enim de Advocatorum eruditione Judicant Jurisperiti, *per l. nemini 11. §. 1. Cod. de Advocat. divers. jud. arg.* traditorum à Georg. Bernh. Gualter. *de privil. Doctor. cap 2. § 4 fol. m. 30.* De corporis habitu attestantur obstetrices & artis fideique peritæ.

d. l. 1.

d. l. 1. Dig. de Ventr. inspic. cap. proposuisti 4. X. de probat. Rudolph. Forner. *rer. quot lib. 6. cap. 19.* De causis negotiationis Mercatores, Mascard. *de probat. dict. concl. 1169. n. 15.* Ruland, *de Commissar. part. 1. lib. 4. cap. 19.* Trentacinq. *lib. 3. var. resol. cap. 7. tit. de solut. num. 17.* latè in terminis Annæus Robert. *d. cap. 16.* De picturis Pictores, Plin. *lib. 1. epist. 101* Ruland. *d. l. 4. cap. 21. num. 4. & per tot.* De Vulneris lethalitate Chirurgi deponunt, *per cap. significasti 18. X. de homicid. volunt. & cas.* Constit. Crimin. Carol. V. *art. 149. ibi* von einem oder mehr Wund-Arzt / Boer, *decis. 323. num. 10.* Clar. *recept. sent. lib. V. §. homicidium. n. 34.* Farinac. *quæst. crimin. 177. n. 105.* Bened. Carpzov. *in Prax. Criminal. quæst. 26. n. 22. & 26.* De morbi qualitate Medici attestantur, text. *in l. semel. 6. ibi. medicis. Cod. de remiss. 36. lib. 12.* Anton. Gomez. *tom. 3. variar. resol. cap. 3. n 8.* Carpz. *in d. praxi. quæst. 21. n. 7. & seq.* Operosè Finckelthaus. *Obs. 61. num 10:* Wehner. *d. consil. 108. n. 8.* Gualther. *d. tr. cap. 12. num. 72.* Idem, de Apparitore, saltuario, Nuncio, aliisve latè agit. Herm. Stamm. *d. tract. de servit. personal lib. 2. cap. 20. per tot*, rationem dubitandi cum solutione adducens, *sub n. 4. & 5.* Pari quoque jure de certitudine agri mensurarum & ponderum Mensores judicant. *per text. in l. si irruptione 8. §. fin. D fin. regund. Leg. fin. Cod. de Jurisd. tot. tit. Dig. si mensor. fals. mod. dixer.* Hieron: de Monte *tract. de fin. regund. cap. 32.* Ruland. d. Commissar. *part. 1. lib. 4. cap. 20.* Annæus Robert. *dict. lib. 2. cap. 16. fol. m. 489* Herm. Stamm. *d. cap. 20. sub n. 3.* in terminis quoque Paul. Christinæus. *decis. Belgic. 57. n. 20 vol. 5.*

3. Ubi aliquoties de assertione unius Medici vel Chirurgi, etiam non jurati, quoad eundem actum judicatum fuisse testatur. Hinc Cassiodorus tradit, quo Agrimensor sit judex utique Artis suæ cujus forum sunt, a-

gri deserti, cuivè committatur contentionum protervitatem circà fines obortam, abscindere. Cassiod. *lib. 3. var. Rescript. penult.* quem allegat quoque Baptist. Aymon. *tract. de alluv. lib. 1. cap. 16. n. 2.* Dissentit aliquatenus Joan. Papon. *ad Consuet. Borbon. art. 521. fol. m. 439.* Qui tradit. Quod soli mensorum, etiam juratissimo perrarò credi soleat. Abb. Panormit. *in cap. proposuisti X. de probat.* Nisi à partibus electus sit, *per l. si irruptione. §. fin. D. fin. regund. arg. l. Theopompus. D. de dot. prælegat.*

§. XVII.

1. Quoniam autem Agrimensori ad modum arbitri æquè salarium debetur, secundum veriorem opinionem. Florian. de S. Petro *in l. sed etiam loci §. 1. per illum text. Dig. finium regund.* Natta *consil. 59. vol. 1.* quos refert Vincent. Carroc. *d. locat. conduct. part. 1. Quæst. 38. num. 1.* Ideo hanc Quæstionem adponere libet; *si de finibus agri aut quantitate modiorum frumenti lis oriatur, cujus expensis mensuratio sit peragenda? An sumptibus mensurationem petentis, an verò ejus cujus interest?* Et quidem mensurationem instituendam esse sumptibus petentis plurimi censent; per Regulam, quod si quis quidpiam fieri efflagitat, id expensis ejusdem fieri debet. *per leg. quoniam deberi. Cod. de testam.* Bald. *in l. 3. §. defendi. in fin. Dig. quibus ex caus. in possess. eat.* Aymon. Cravett. *consil. 236. n. 15. lib. 2.* Munoz de Escobar *tract. de ratiocin. administ. cap. 42. n. 7.*

3. Sunt alii, qui statuant, hanc metationem seu mensurationem ejusdem expensis suscipiendam fore, cujus interest. per text. *in l. si duobus 3. §. 1. ibi.* cui mensuratio obfuit. *Dig. si mensor fals. mod. dixer.* Salycet. *in l. si quis Cod. de fin. regund.* Cod. Theodos. tit. *de sepult. in fin arg. l. 1. Dig. de contrar. action. tutel.* Boer. *decis. 51. in fin.* Georg. Lopez. *ad Leg. Taur. leg. 8. tit. 7. part. 7. Gloss. in verbo, à Sabiendas,*

Hieron.

Hieron. de Monte *tract. de fin. regund. cap. 26. n. 11.* facit Castrens. *consil. 423. colum. 5. lib. 1.* Joan. Aloys. Ricc. *coll. decis. 115.* Veriorem tamen eorundem sententiam esse Judico, qui censent Mensori expensas communibus sumptibus solvendas esse; & hoc per text. clarum *in l. sed. & loci. 4. §. 1. in fin.* ibi: condemnatio erit facienda ejus, qui non conduxit in partem mercedis. *Dig. de finib. regund.* latè Anton. Sola *ad Consuet. Sabaud. Tit. de Censib. Gloss. un. part. 1. num. 20.* Nam in mensuratione agrorum, aliarumve rerum, quæ in commercium veniunt, utriusque partis intervenit æqualis utilitas, non autem unius magis, quàm alterius, ideo uterque etiam sumptus elargiri tenetur. Ita Bart. *in l. si postulaverit. n. 2. Dig. d. adult.* Florian *ad d. l. sed & 4. §. 1. Dig. fin. regund.* Jason. *in l. prætor. ait §. is verò n. 10. Dig. d. edend.* Nevizan. *consil. 38. n. 8.* Quod verum est, etiamsi Mensor ab altera tantũ parte solus cõductus sit, condemnatio tamen mercedis facienda erit, etiam illius, qui non conduxit, & quidem in partem mercedis. *per. d. l. sed & loci. 4. §. 1. in fin.* Nemo enim, ne quidem Actor, alteri imputare potest, cur id fecerit, ex quo, etiam ipse lucrum sentit. *per l. cum in fundo. 78. §. quod si mulier. 2. D. Iur. dot.* Scilicet dum mensor suum ministerium ad utriusque commodum accommodaverit. Speculat. *in tit. de Assessor. 5. salarium num. 4.* Signorol. de Homod. *consil. 74.* Qui distinguit inter mercedem & honorarium. Par. de Puteo, *d. Syndicat. cap. salarium. vers an syndicatores n. 5.* Joan. Petr. Surd. *de aliment. tit. 1. quæst. 86. per tot.* Sichard. *ad l. 1. & 3. Cod. fin. regund.* Schneid. *ad §. quadam actiones tit. de action. n. 22.* Dn. Joh Gothofred *tr. de salar. cap. 9. n. 7.*

CAPUT XI.

De effectu Juris statuendi circa pondera, mensuras, ulnas.

SUMMARIA.

§. 1.

1. Ius statuendi circa pondera & mensuras, ex parte imperantis superioritatem, ex parte verò Recipientis subjectionem probat.
2. Hoc etiam in Camera Imperiali solet observari.
3. Quod probatur exemplo Civitatis Erfurdiensis.

§. 2.

1. Cautela traditur, ad amovendam subjectionis aut Landsaßionatus quaestionem, ut ii qui alterius territorio castra, pagos &c. poßident, diversis ponderibus ac mensuris utantur.
2. Exemplo esse possunt, Civitates Imperiales in Ducatu Wirtembergico, Reutlinga & Heilbronna.

§. 3.

1. Civitas Municipalis vel alias mediatus, existens in quasi possessione Iuris mensurarum vel ponderum, eo ipso Iurisdictionem, vel Superioritatem declarare nequit.
2. Ratio hujus assertionis est, quod talis Civitas, Iura haec non Iure proprio, sed ex concessione Superioris vel aliunde exerceat.

§. 4.

1. Iuris praesumptio militat contra Civitates Municipales, quod ipsis per se talis, Iurisdictio aut Superioritas non competat.
2. Consules Civitatum, mensuras publicas statuunt, cum authoritate Superioris.
3. Probatur Exemplo Civitatis Erfurdiensis.
4. Subditis altam Iurisdictionem habentibus, tuitio quantitatis mensurarum diversa à Superioris, conceditur; diminutio autem vel augmentum ejusdem, sine principis authoritate iis non permittitur.
5. Quod ita observatur in Regno Neapolitano.

1. Li-

§. 5.

1. Licet Ius habendi & concedendi mensuras in Comitatu Burgundiæ sit mixti Imperii, tamen postmodum Edicto Regio inter Iura superioritatis fuit relatum.

2. Ius Mensurarum à privatis acquiritur, vel per Concessionem principis.

3. Vel per usum diuturnum & longissimum.

4. In Galliis omnes præscriptiones reductæ sunt ad triginta annos, nec requiritur in iis titulus aut bona fides.

§. 6.

1. Domini possessionum, reditus ad mensuram in suis castris usitatam, exigere non licet, si domino territorii competat Ius mensuras dandi.

2. Census annuii & opera debita juxta morem Consuetum sunt præstanda.

§. 7.

1. Mensura & pondera, Regio stigmate sunt signanda, in signũ tam superioritatis quam subjectionis.

2. Consuetudines Turonenses confirmant hanc sententiam.

3. Decretum Regni Neapolitani ejusdem tenoris.

4. Dissentit Charondas remißivè.

§. 8.

1. Princeps territorii, mensuras & pondera etiam Clericorum signare potest.

2. Per c. 2. X. Ne clerici vel Monachi.

§. 9.

1. Clerici mercaturam exercentes, ratione hujus Negociationis, statutis Iudicis Secularis subjiciuntur.

2. Arrestum Parlamenti Parisiensis, per quod ita fuit pronunciatum.

1. Prædicta sententia corroboratur per adducta præjudicia.

§. I.

Effectus Juris statuendi, circa pondera mensuras, ulnas, hic est, ut ex parte Imperantis, superioritatem, ex parte verò recipientis, subjectionem probet. Nam is, qui ponderis & mensuræ suæ normam ex Archetypo Principis desumere obstringitur, eamve Principis signo notare tenetur, ejusdem

dem Jurisdictionem agnoscit, & actum subjectionis committit per textum in vulgatâ *leg. modio. 9. ibi iussimus collocari. & ibi.* sciat, quid debeat, susceptoribus dare. *Cod. de susceptor. & præposit. lib.* 10. Gregor. Lopez. *ad LL. Tauri part. 7. tit. 7, leg. 7.* in Gloss. *verb. Medidas ò Varas.* Marc. Anton. Surg. *d. Præfect. Prætor. lib. 1. cap. 7. n. 11.* quos more suo frequenter allegat. Andr. Knichen *de jur. territ. concl. 72. in fin.* Dn. Am. quondam meus, Philipp. Knipschilt. *de jur. Civit. Imper. lib. 1. cap. 12. num. 77. & seqq.* Et propter hoc superioritatis & subjectionis Jus, in consuetudinibus Pictaviensibus dispositum est; *Que la Mesure du Musiner, doit estre estallonnès, sur la mesure, en l'hostel de Ville, où du Seigneur Royal. où du Seigneur, qui a droit de mesure. Et le droict de moulage est, d'un boisseau de bled rez un boisseau comble de farine.* h. e. ut modius molitoris sit exactus ad archetypum modii Curiæ Civitatis, vel Officialis Regii, vel Domini cui Jus est statuendi modum mensurârum. Et Jus Molituræ dominicum est, loco modioli frumento complanati, recipere modiolum farina exaggeratum. Consuet. Pictav. *tit. 1. art. 35.* Joan. Bouuot. *in Comm. Iur. Burg. tom. 2. Tit. de* Moulins. *fol. m. 550.* Quod subjectionis tecmirion etiam consideravit & allegavit consulens in causâ Mörndelheim; apud Besold. *consil. 3. cap. 2. in fin.*

2. Ac quod subjectio exinde probetur Domini Camerales referendo & votando quoque observare solent, teste Adrian. Gylman. *in Symphor. tom. 1 p. 2 tit. 6. Vot. 3. n. 29. fol. m. 48.*

3. Ac quod Civitas Erfurdiensis jus ponderum, ac mensurarum in suâ Civitate, sola possedit, illud pro magno exemptionis signo contrà Archi-Episcopum & Electorem Moguntinum in Camerâ Imperiali adduxit, Referens apud eundem Adrian. Gylman. *in Symphor. tom.*

a. part. 1. tit. 2. n. 65. & 66. fol. m. 81. Ideò pro Cautela tradunt Juris publici Consulti Comitibus, Baronibus, Civitatibus aliisve immediatis Imperji statibus, ut si qui in territorio alterius Principis Imperii Castra, pagos, vel oppida possideant ac vereantur, ratione Landsassionatus, (der Landsasserey/) lites aliquando ipsis à Domino territorii moveri; Ideò quo promptam possint habere probationem, sese de territorio non esse; maximoperè conducere non solum, ut singularia statuta circà successiones, Testamenta & Contractus recipiant vel condant, sed etiam ut diversis ponderibus ac mensuris utantur, siquidem mensurarum & ponderum conformitas probationem subjectionis valdè confirmat & adminiculatur, prout è contrà mensurarum diversitas exemptionem arguit. *arg. d. l. modios. 9. in pr. l. jubemus 9. in princ. Cod. de defens. civitat.* Christoph. Besold. *ad Ius Municip. Wirtemb. disp. 5. th. 29.* & hoc ex eo referens Dn. Lindenspur. *ad ordin. Wirtemb. fol. 260.* Dn. Knipschilt. *dict. tr. lib. 1. cap. 12. num. 79.*

2. Quâ de causâ Civitas Imperii *Reutlingensis* in meditullio Ducatus Wurtembergiæ sita, noluit unquam recipere mensuras ac pondera hujus Ducatus. Ac cum olim Civitas Imperii *Hailbronnensis* uniformi mensurâ & pondere cum subditis hujus Ducatus uteretur, eandem uniformitatem ante quosdam annos mutavit.

§. III

1. Illud ceu singulare observandum est, in mensurarum, ponderum ac similium jure. Quod si Civitas Municipalis vel alius quispiam mediatus in quasi possessione juris mensurarum vel ponderum reperiatur in Civitate vel Pago, ac exinde jurisdictionem & superioritatem suam declarare velit, quasi proprio jure competat, exinde tamen nihil concludenter probari posse.

2. Quoniam talis jura ejusmodi vel ex gratiâ Principis territorii concessa possidet, vel in consequentiam concessorum habet, vel exemptione obtinuit, quandoque etiam oppignoratione à Domino percepit; Aut ab ipso tantum administratur, quod frequentissimè ac ut plurimum accidit; administratio autem jurisdictionis proprietatem non infert, sed nudè tantum & sine commodis Jurisdictionalibus permittitur. Bart. *in l. 1. Cod. de excus. mun.* Cephal. *cons. 534. n. 151. lib. 4.* Sola *ad Constit. antiq. Sabaud. verb. Castellanis Gloss. 1. n. 2.* Knichen. *de jur. territor. cap. 1. n. 385. & seqq.*

§. IV.

1. Et Juris est præsumptio, quod Civitates Municipales per se non habeant tales jurisdictiones aut superioritates; nam quod Civitatem administrant & regunt, non potest dici Jure proprio seu proprietatis fieri, cum talis Civitas vel Mediatus Civis Dominum & superiorem habeant, & sola administratio nec jurisdictionem, nec superioritatem tribuat, prout nec electio senatus, aut Officialium adjectio.

2. Ideoque Consules Civitatum mensuras publicas statuunt cum authoritate Principis superioris, prout in terminis tradit Joan. Regnaud. *d. mensur. n. 4. in tractat. tractatuum tom. 12.* similiter Adrian. Gylmann. *in Symphor. tom. 1. part. 1. tit. 2. n. 65. & 66.*

3. Ita jam olim hat das Stifft Meyntz dem Raht der Stat Erffurt/ das Wägen/ Gewicht/ Masse/ und Elen/ sampt der Krämer Brücken umb ein gewisses Gelt versetzt/ h. e. Capitulum Archi-Ducale Moguntinense, Senatui Civitatis Erfurdiensis, Jus librarum & ulnarum, unà cum ponte Mercatorum, pro certa pecuniæ quantitate

oppi-

oppignoravit. Referens apud Adrian. Gylman. *in Symph. tom. 1. part. 1. tit. 2. n. 65. & 66.*

4. Et adhuc insuper alii tradunt; subditis altam (ut vocant) Jurisdictionem habentibus ex longâ præscriptione in suo territorio, suarum mensurarum quantitatem diversam à Principali tueri licere; ut autem augeant vel minuant sine authoritate Permissum non esse. Ita Gothofre *d. ad l. pen. §. in verb. publicè lit. A. D. de Leg. Cornel. de fals.* Ita *in Regno Neapolitano*, multi Domini Civitatum & aliarum terrarum vel singulari privilegio vel titulo investituræ à Rege obtinuerunt, ut de falsis mensuris & ponderibus cognoscatur. Imò Particulares quoque ac Universitates quædam hasce jurisdictiones, à Regia Curia emerunt: Sicuti hoc & de sua patria in specie attestatur Camill. Borell. *de Magistr. Edict. lib. 3. cap. 15. n. 15.*

§. V.

1. Quod bene quoque animadvertit *Henricus Boguet*; in Commentario ad consuetudines generales *Comitatus Burgundiæ*; Quo jure, licet jus mensuras habendi & concedendi sit mixti Imperii, seu mediæ jurisdictionis. Scil. *Auoir seetz & adjouster mesures à bled & à Vin sont par la Coustume declarez espece de moyenne Iurisdiction*: i. e. *habere potestatem justificandi mensuras frumentarias & Vinarias, per consuetudinem declaratur species mediæ Iurisdictionis.* Id quod postmodum Regio Edicto *Anno 1594. 28. Maij* publicato, inter jura superioritatis relatum fuit. Semper tamen salvo manente Privatorum jure, qui usum in contrarium habuerunt. Consuet. Comit. Burg. *tit. 7. §. 1.*

2. Jus autem mensurarum à Privatis acquiritur, vel per concessionem Principis, prout alia quoque, quæ sunt Jurisdictionis. *cap. cum contingat. X. de foro compet. l. 2. C. de fund. limitroph. lib. 11.*

3. Vel etiam per usum diuturnum & longissimum. Siquidem ea quæ sunt meri & mixti Imperii, Imò & Regalia præscriptione longissima vel immemorali acquiruntur. *per. cap. irrefragabili. §. 1. x. de offic. ordinar. cap. super quibusdam §. praterea X. d. V. S. l. servitutes prædiorum. D. de servit. t. t. C. de præscript. 30. ann. l. Viros. C. de divers. offic. lib. 12.* Jason. *in l. Imperium. num 20. D. de Iurisdict.* Henr. Boguet. *ad dict. tit. 7. §. 1. num. 7. & 8.* Regn. Sixtin. *de Regal. lib. 1. cap. 5. num. 143.* Dn. Bocer. *eod. tract. cap. 4. num. 52.*

4. Sanè de Jure communi *Regni Galliæ*, omnes præscriptiones reductæ sunt ad triginta annos, quod tempus currit etiam absque titulo, absque bona fide, etiamsi res præscribenda sit furtiva. Quæ præscriptio cum hisce qualitatibus introducta & recepta est, & in quocunque malæ fidei Possessore, propter æquitatem civilem, utilitatis publicæ causa, ac ut aliquando sit litium finis: *Pour mettre fin à la sollicitude, & hazard des biens.* h. e. *ad finem imponendum sollicitudini & periculo bonorum.* Et ne dominia tamdiu essēt in incerto. *Car les Seigneurs sont reputetz les avoir abandonnè par un si long temps.* h. est. *Nam videntur Domini ea dereliquisse, per longum temporis spacium. per l. fin. C. de annal. except. l. 2. D. de aq. pluv. arcend. l. fin. D. pro suo.* Boer. *decis. 152.* Petr. Gregor. *in Syntagm. lib. 40. cap. 5. n. 23.* latissimè *post Coquille, Duret, & Labbè* Joan. Bouuot. *ad Consuet. Burgund. Tit. de Præscript. fol. m. 579.* Qui *fol. 580.* scribit: *Bref, par tel temps la mauuaisse foy est convertie en bonne foy* i. e. *breviter per tale tempus mala fides, convertitur in bonam fidem.*

§. VI.

1. Quæritur autem: *An casu quo Dominus aut Vasallus loci, in pago jus visitandi pondera ac mensuras, & falsificantes puniendi, vel ex usu inveterato, vel feudali concessione habeat, Dominus autem directus vel territorii jus dandi & principalis stigmate si-*

te signandi sibi vindicat; An *Dominus reditus ac decimas à subditis debitas, cum suis mensuris ad arbitrium fabricatis, aut in suo Castro usualibus mensurare, ac ad earum modum & modium exigere possit?*

2. Respondeo Quod *Non: Tum, Primò* quod census annuus, aut operæ debitæ quoad qualitatem, juxta consuetum modum præstandæ & exigendæ sunt, ac intra consuetos fines cohibendæ. *per. l. cum 23.* §. *1.* Ubi Imperator Justinianus ibidem: *Caveant igitur possessionum Domini, in quibus tales coloni constituti sunt, aliquam innovationem vel violentiam eis inferre. Si enim hoc approbatum fuerit & per Iudicem pronunciatum, ipse Provinciæ moderator, in qua aliquid tale fuerit perpetratum, omnino provideat, & læsionem (si qua subsecuta sit) eis resarcire: Et sic veterem consuetudinem in reditibus præstandis, eis observare. C. de agricol. & censit. lib. 11.* Vult. *consil. Marpurg. 30. n. 212. vol. 2.* Maul. *de homag. tit. 4. numer. 11.* Ex novitate enim arguitur fraus vel violentia quando contra antiquam consuetudinem quidquam tentatur. Cravetta. *consil. 238. n. 14.* Dn. Balthasar. *de oper. rustic. cap. 11. & 12.*

§. VII.

1. *Tum, Secundò.* Quoniam in supremi Domini signum & tesseram tam superioritatis quam subjectionis, mensuræ & pondera, Regio aut Principali signo & stigmate sunt signanda. *arg. l. modios. 9. ibi:* jussimus collocari. *C. de susceptoribus. lib. 10. & l 2. C. de frument. Alexandr. lib. 11.* Ideò ea tantum pondera & mensuræ in territorio probanda sunt & utendū iis Regulariter in Contractibus & negotiis, quæ per supremum Principem stabilita reperiuntur. *l. quoties 2. ibi.* per singulas Civitates constitutum, *C. de ponderat. lib. 10.* Ramirez. *de absolut. potest.* §. *26. n. 68.* Alphons de Azevedo *ad l. 1. Recopil. n. 1. tit. 13. lib. 5.* Vnde scribit

scribit Renatus Choppinus: *Quod Barones, etiamsi habeant in suis Iurisdictionibus jus ponderum & mensurarum, ex privilegio, attamen illi novas & proprias mensuras constituere nequeunt, sed eas observare obligantur, quæ à supremo Principe constituta sunt.* Choppin. *ad Consuet. Andegav. lib. 1.* Renat. *cap. 140. num. 4. & cap. 43. n. 16.* Quo faciunt tradita à Camill. Borell. *de magistr. edict. lib. 3. cap. 15. n. 7.*

2. Hinc in consuetudinibus Turonensibus constitutum est; sequentibus: *Si le Seigneur inferieur, qui est tenu adjouster sa mesure au sep & estalon de son superieur, use de plus grande ou moindre mesure, il pert & est decheu de son droit de bailler mesures & est amendable d' amende arbitraire.* h. e. *si Dominus inferior, qui tenetur mensuram & pondus suum adequare Archetypo sui superioris, utatur maiori aut minori mensura, amittit & excidit suo jure, dandi mensuras, & erit puniendus mulcta arbitraria.* Joan Saison. *ad Consuet. Turon. tit. 2. cap. 2. art. 3. & 4.*

3. Proinde *in Regno Neapolitano* decretum fuit, ut Domini terarum utiles, seu Barones, pro receptione decimarum, quas ab eorum Vasallis in victualibus exigere solent, Mensuris Regiæ Siclæ signatis & siclatis uti debeant, & non aliis ad eorum arbitrium fabricatis, quod si contrarium attentent, utique subditos gravant ac prohiberi possunt, ne id agant: sicuti provisum fuit per consiliarium Ferdinandum Fornarium *die 7. Jan. anno 1582.* ad favorem Vniversitatis *Vallis Vitulani*, Jo. Maria Novar. *tom. 3. Gravam. Vasall. Grav. 33. per tot.*

4. *Dissentit ac præjudicium* adducit Ludov. Charondas *lib. 2. Respons. 85.* per rationem. *Quod mensura Domini erat mensura Domanialis.*

§. VIII.

1. Vlterius Quæritur; *An Princeps territorii de mensuris*

suris & ponderibus quoque Abbatum, Sacerdotum & Clericorum, cognoscere, eavè recognoscere & signare possit? Hunc articulum late examinat *Bartoloma. Chassanaus* & cum eo *Joannes Petrus Fontanella*; Ac *imprimis* placet sententia *Affirmativa.*

2. *Tum Primo* propter Decretum Eugenii Pontificis *in cap. Sacerdotibus 2. Ne Clerici vel Monachi.* Vbi expressé statuitur, indignum esse ut Clerico subveniatur ab Ecclesia, qui in negotiis & officiis politicis, deprehenditur, ac per quem constat in Ecclesia scandalum generari, *Vbi Glossa notat*, Quod Laicus auctoritate hujus Canonis possit Clericum occasione administratiõis capere, cessante privilegio Clericali. Bobadilla *in Polit. lib. 2. cap. 18. n. 99. & 129.* Escobar. *de ratiocin. cap. 7. num. 26.* Farinac. *in Crimin. Quæst. 8. num. 98.* Hæc enim mensurarum provisio & coercitio fraudantes pondera, etiamsi sint Clerici, fit Jure defensionis, & tuendi jura Reipublicæ, ne quies Populi turbetur. *arg. tr.* à Paul Layman *in Theolog. moral. lib. 4. tr. 9. cap. 4 n. 3.*

§. XI.

1. *Tum Secundò*, Quod Clerici exercentes aliquam mercaturam vel artem aut officium, Ratione hujus artis, officii vel negotiationis, subjiciuntur statutis judicis secularis, ejusque Legibus & pœnis obligantur. Ac propter utilitatm commerciorum & quietem Reipublicæ, appellatione Civium comprehenduntur. *arg. l. omnis 2. ibi:* mercatura: *De his 3. ibi* prædia possident *C. d. Episcop. & Cleric.* Guilielm. Benedict. *in Cap. Raynutius. Verb. & Vxorem Adelasiam n. 459. usque ad n. 490.* Id quod illustratur exemplo *Militis*, qui existens in Collegio aliquo, non potest declinare jurisdictionem Rectoris vel præpositi ipsius Collegii prætextu cujuslibet militiæ, vel cinguli vel dignitatis *per l. fin. C. de jurisd. omnium judic.* Bald. *ad speculat. tit. d. Reo.*

Ever-

Everhardi *in Loc. Legal Loc. â. tanquam.* Quo casu Clerici considerantur, non ut Ecclesiastici, sed ut Cives: Cum aliàs, etiam Clericos esse partes Reipublicæ *Optatus* ajebat: *Ecclesia enim est pars Reipublicæ, & Religio debet esse in Republica, non è contra.* Proinde *Dominicus Soto*, Clericos, quamvis sint sacrorum ministerio addicti, nihilominus, Veros cives esse, asserit *in oper de Iustit. & Iur. part. 4. distinct. 25. Q. 2. act. 2.* Ludov. Molina *disput. 32. in fin.* latè Arnisæ *de exempt. Cler. cap. 3. n. 1. & seqq.*

§. X.

1. Ac cum Sacerdos quidam *in Civitate Heduensi Ducatus Burgundiæ*, nomine cujusdam tertii, in domo sua vinum vendebat, cujus mensura falsificata deprehendebatur, punitus fuit per *Vigobertum* Heduensi Ballivum; ad cujus officium pertinebat dare *in Civitate Hedua* pondera & mensuras. Ita in terminis tradit, & præjudicia hæc Supremæ Curiæ adducit Bartol. Chassan. *ad consuet. Burgund. Rubr. 1. De justiciis. §. 5. n. 89. & seqq. fol. m. 236.* Camil. Borell. *de præstant. Reg. Cathol. cap. 71. n. 357.* Farinac. *in prax. Crim. Q. 8. n. 98.* Jacob Cancer. *3. Var. Resol. cap. 9. n. 108.* Ferrer. *in Observat. cap. 429.* Joh. Petr. Fontanella *decis. 515. per tot.* Qui tamen post *triginta annos* hanc sententiam, cum distinctione, an fraus in dividendis carnibus & piscibus, inter ipsos Clericos; An verò inter Clericum & Laicum committatur, in concordiam reducere tentat, *sub num. 20.* Quamvis latè dissentiat Ignat. Lopez. Salsed. *in prax. Canon. cap. 55. in addit. fol. m. 202.* Varios consentientes allegat quoque Barbosa *ad dict. cap. Sacerdotib. 2. X. Ne Clerici. n. 4. ac in cap. 2. num. 3. X. de Empt. vendit.* late Diana Anton. *part. 5 tr. 5. Resol. 6.* Quibus tamen in genere latissimè respondet Doctissimus Arnisæus *tr. de exempt. Cleric. cap. 3. per tot. lib. 3. c. 15. n. 15.*

CA-

CAPUT XII.

De pœna depravantis mensuras & pondera.

SUMMARIA.

§. 1.

1. Falsificatores ponderum, mensurarum &c. tenentur pœna falsi, & quidem atrociori.
2. Quoniam delinquunt contra jus Divinum.

§. 2.

1. Vt & contra jus Civile.
2. Propterea puniuntur, restitutiõe dupli, & pœna quanti ea res est, quantumve damnum dederunt, cum deportatione in Insulam, vel relegatione temporaria.
3. Hac pœna in Curiis supremis quandoque observari solet.
4. Successit tamen hodiè pœna fustigationis.

§. 3.

1. Puniuntur quoque tales corruptores ponderum & mensurarum, actione in factum pœnali, quæ contra eos competit.
2. Dardanarii propter falsum mensurarum modum, extra ordinem puniri debent.
3. Dardanarii qui dicantur.

§. 4.

1. Falsa pondera & mensura frangi aut comburi debent.
2. Quæ publicum rerum & commerciorum usum impediunt, à Prætore è medio sunt tollenda.
3. Iudex sciens & patiens falsas mensuras, ipse pœnam meretur, & de suo damnum illatum emendare tenetur.
4. Falsata pondera & mensura publicè frangi & comburi debent, ut hoc exemplo alii deterreantur.
5. Hoc ita observatur in regno Castellæ.
6. Quibusdam in locis mensura adulterina, palis publicis, patibulis aut postello appenduntur.
7. Pœna de Iure Canonico, ut talis falsificator, triginta dies in pane & aqua pœniteat.

§. 5.

1. Pœna falsificantium pondera & men-

Q

mensuras, de Constitutione Criminali Caroli V. Imperatoris, est arbitraria.

2. Pœna falsi [illegible] in genere est, arbitraria, & ad mortem usque extendi potest.

§. 6.

1. Observantiæ & præjuditia supremorum parlamentorum & judiciorum adducuntur.

§. 7.

1. Singularis pœna falsificatorum ponderum & mensurarum, in Regno Neapolitano & Siciliæ.

2. Quid observetur circa hoc delictum in Regno Hungariæ?

3. Quid Regni Scotiæ Legibus cautum sit, circa hanc rem?

4. Quid Ducatus Ferrariensis statuto sancitum sit?

5. Quid in Electoratu Brandeburgico?

6. Quid de Iure Lubecensi?

7. Quid de Iure Porussiæ?

8. Mores Africæ circa hoc delictum.

9. Actio Civilis contra taliter delinquentes, datur ad interesse.

§. 8.

1. An is qui falsis ponderibus & mensuris scienter utitur, eâdem pœnâ puniatur, quâ dolosè fabricans eas puniri solet?

2. Quidam Doctores hoc affirmant?

3. Verior est sententia eorum, qui scienter abutentibus falsis mensuris, mitiorem pœnam imponunt, quam earundem corruptoribus.

4. Quæ observatur in Dicasteriis Saxonicis.

5. Et huic sententiæ Author adjicit calculum suum.

§. 9.

1. Corrumpens mensuras, delinquit gravius.

2. Scienter pondera & mensuras iniquas alteri commodans, tenetur actione de dolo, ad reparationem damni, & actione furti.

§. 10.

1. Si quis alteri scienter pondera & mensuras adulteratas commodat, tenetur actione de dolo malo.

2. Quando quis teneatur hac actione?

3. Ita decisum esse in suprema Ducatus Burgundiæ curia, refertur.

§. 11.

1. Qui falsum instrumentum ipse conficit, pœnam evitare nequit, si postmodum asserat in Iudicio, se eo uti nolle.

2. Delictum jam perpetratum omnem

omnem excludit postmodum pœnitentiam.

§. 12.

1. An is, qui falsa pondera, mensuras &c. conficit, vendit aut locat, re postmodum comperta, pœnam falsi evitare queat, si ignorantiam prætendat, eamque probare velit?

2. Multi hoc affirmant, quoniam falsitas absque scientia non punitur.

§. 13.

1. Ad infligendam pœnam in Crimine falsi, requiritur dolus malus.

2. Pœna præsupponit culpam.

3. Ignorantia quæ in se est involuntaria, nullum inducit peccatum.

§. 14.

1. In dubio præsumitur ignorantia, nisi probetur scientia.

2. Quod ampliatur procedere in delictis.

3. Ac in terminis mensuratum falsarum, ita docent Doctores.

§. 15.

1. Contrarium asseritur, scil. artificem adulterinarum mensurarum omninò puniri debere; quoniam quilibet de mensurarum æquitate & iniquitate prius cognoscere tenetur, antequam eas aliis tradit.

2. Paria sunt in Iure, scire, & scire debere.

3. Ex eo, quod quis tenetur scire, præsumitur scire.

§. 16.

1. Qui mensuras fabricat, artis suæ solertiam & diligentiam exercendo profitetur.

2. Nemo affectare debet id, in quo intelligit, vel intelligere debet, imperitiam suam aliis periculosam & damnosam fore.

§. 17.

1. Tertiò, quoniam talis artifex neglexit mensuræ modum desumere ex Archetypo Principis, publicè affixo, neque stigma ejusdem imprimi curavit.

2. Hæc negligentia, ignorantiam planè excludit.

3. Quæ publica sunt, & omnium oculis exposita, ignorari non possunt.

§. 18.

1. Ea ignorare, quæ publicè manifesta sunt, habetur pro ignorantia crassa supina & affectata.

2. Talem allegans ignorantiam, censetur allegare dolum præsumtum.

3. Proindeque tale factum illicitum erit punibile.

4. Vbi quidpiam more solito est publica-

blicatum, ibi non excusationi sed condemnationi locus est.

5. Iura coercent quoque delicta involuntaria.

6. In Criminalib. pœnam corporis non contingentibus, lata culpa æquiparatur dolo.

§. 19.

1. Quartò, quoniam talis falsificator etiam in futurum nocet, & omnes decipit, qui tali mensura utuntur.

2. Falsa mensura non est mensura, & falsum pondus nullum censendum est pondus.

§. 20.

1. Qui operam dat rei illicitæ, ei omne id imputatur, quod ex ea re sequitur.

2. Qui tale factum committit, quod quidem sua natura capitale non est, ex eo autem cædes aut alia mala sequi solent is propter solam culpam capitaliter puniri potest.

§. 21.

1. Respondetur ad contrariam primo loco adductam rationem, ignorantiam, quæ circa facta publica versatur, excusationem non mereri.

2. Illustratur hoc exemplo indebiti veri, quod per sententiam fit debitum.

3. Item exemplo acquirentis in territorio Lundensi, qui ob ignorantiam statuti ejus Civitatis, non excusatur.

4. Mensuratum justus modius in publicis Civitatum ædibus & templis prostat, ut cuilibet ex Archetypo tali exemplum justum desumendi concessum sit.

§. 22.

1. Respondetur ulterius distinguendo inter ignorantiam invincibilem & vincibilem.

2. Fabricans aut vendens mensuras falsas, versatur circa ignorantiam vincibilem, quæ non est excusabilis, ideoque venia non est dignus.

§. 23.

1. Ad secundum pro Negativa adductum argumentum respondetur, quod intermittens id, quod publicè Lege cautum est existat in lata culpa, consequenter dolo præsumto, ideoq; pœna debita sit plectendus.

2. Ignorans dolo non caret, si versetur in actu per se illicito.

§. 24.

1. Respondetur ad tertium argumentum, nō procedere, quando Lex alleganti ignorantiam, resistit.

2. Faciens rem prohibitam, dolosè facere censetur.

3. Vectigal solvere negligens, merces

ces committit, nec per ignorantiæ allegationem liberatur.

4. *Dissentientes allegantur remissivè.*

§. 25.

1. *Ampliatur, ut etiam ignorantia jurata allegantem non relevet.*

2. *Dissentit Hippolytus de Marsiliis remissivè.*

§. 26.

1. *Is qui falsis & adulterinis mensuris vel ponderibus ignoranter usus est, in mercatu publico, à pœna falsi hoc prætextu non liberatur.*

2. *Quoniam quilibet prius in mensurarum æquitatem aut iniquitatem inquirere debet, antequam publicè iis in foro utatur.*

§. 27.

1. *Deinde, quoniam pœna de iure communi Criminum Reis constituta, afficiunt quoque ignorantes.*

2. *Denique, quoniam quando Civiliter tantum agitur ad pœnam pecuniariam, suspicio falsitatis sufficit pro falsitate.*

3. *Adducuntur Doctores, qui hanc sententiam fovent.*

§. 28.

1. *Recensentur dissentientes.*

2. *Eorum rationes summatim adducuntur.*

3. *Iisdem respondetur.*

§. 29.

1. *Sententia superius tradita, declaratur eatenus procedere, ut delinquens habita ratione circumstantiarum arbitrariè, mulcta pecuniaria puniri debeat.*

2. *Ignorantia vincibilis, licet non excuset à lata culpa, tamen liberat à dolo.*

3. *Causa injusta licet non excuset à toto, tamen excusat à tanto.*

4. *Quoniam in causis pecuniariis lata culpa dolo assimilatur, ideò talis delinquens meritò extraordinariè est puniendus.*

5. *Referuntur Doctores assentientes.*

§. 30.

1. *Declaratur præfata sententia, ulterius, si quis exhibeat eum, à quo deceptus est.*

2. *Quod si neminem exhibere poterit, habetur pro authore falsi.*

§. 31.

1. *Quoad irrogandam pœnam, an verba toties quoties, sint referenda ad singulos metiendi actus, an verò ad singulos contractus, qui plures actus requirunt?*

2. *Affirmatur prius, quoniam tale*

statutum non tam contractū, quam factum ipsum punit.

3. Deinde quia absurdum esset, æquali pœna afficere eum, qui uno actu falsum committit, ac eum qui sæpius & iteratò id peregit.

4. Tertio, quoniam hic tot sunt delicta quot actus, ideoque singulis delictis, singulæ sunt imponendæ pœnæ.

§. 32.

1. An pœna graviori plectendus sitis, qui utendo falsis mensuris, prima aut secunda vice in fraude deprehenditur?

2. Negatur; tum quod de correctione admonitus non fuerit, ideoque delictum præteritum ad exasperationem pœnæ, allegari nequeat.

3. Tum quod in Crimine furti assidua attrectatio rei furtivæ, actiones furti non multiplicet.

4. Allegantur Assentientes Doctores.

§. 33.

1. An is incurrat pœnam falsi, qui in re minima mensurando aut ponderando falsum commisit? deciditur quod non.

2. Propter parvitatem materiæ, plurima in Iure sunt impunibilia, quæ alias punirentur.

3. Nemo præsumitur pro minimo commodo falsum committere.

4. Decisio hujus tenoris in Curia Neapolitana.

5. Declaratur hæc assertio, ut pro ratione circumstantiarum, quandoque mulcta pecuniaria possit imponi.

6. Illustratur exemplo rei minimæ furto ablatæ.

7. Mercatores in mensuratione pannos nimium tirantes & extendentes, arbitrariè puniuntur.

8. Dissentientes.

§. 34.

1. An Mercator pondus justo levius propria authoritate adæquare, & ad justam quantitatem, addendo aliquid, redigere possit? Affirmatur.

2. Lex mutationem mensurarum prohibens, intelligit defraudationem aliorum, non verò reductionem ad justum pondus.

3. Quod eò magis procedit, si hæc correctio palam fiat.

4. Neque lex ullam pœnam hanc in rem statuat.

5. Affertur decisio in terminis.

§. 35.

1. Exactio pœnæ falsificationis non affert decepto præjudicium, quo minus contra lædentem agere possit ad interesse.

2. Scien-

§. I.

CÆterum si quispiam stateras, modios, libras, normas, ejusve generis mensuras corrumpat aut falsificet, dubium non est, quin hoc sit species falsi & furti, isque falsi pœnâ & quidem atrociori tenebitur, nec immeritò.

2. Jure

2. Jure enim Divino crimen hoc abominale est coram DEO. Levit. *cap. 19. v. 35.* Deuteronom. *cap. 25. v. 13.* ac Salomon in Proverbiis inquit; Pondus & statera sunt judicia Domini. Proverb. *cap. 20. v. 10.* Ideò adversus Dei ordinationem delinquit, qui pondere & staterà abutitur. Bartol. Chassan. *ad Consuet. Burgund. rubr 1. tit. des justices. verb. & jurib. n. 97. fol. mih. 90.* Petr. Gregor. Tholosan *in syntagm. lib. 36. cap. 1. n. 13.* Joan. Bonifac. *de furt. §. fraudulosa. 4. n. 50.* Jodoc. Damhoud. *in prax. Criminal. cap. 123. n. 2.* David. Mæv. *in Ius Lubecc. lib. 4. tit. 12. art. 1. num. 7.* Unde de Fraudantibus mensuras & pondera sequentia notabiliter scribit Beatus Hippolytus Episcopus: *Tunc sistantur coram Iudicio Divino, ii qui habuerunt libram iniquam, stateras, mensuras, modios injustos, gement expectantes Iudicem Iustum.* B. Hippol. Episc. *de consumat. mund. ap.* Margar. de la Bigne *in Biblioth. Sacr. tom. 7. fol. m. 13. B.* Qua de causa Fraudanti mensuras, etiam in foro conscientiæ pœna imponi debet, secundum Ant. de Burgos *in cap. ut mensura, n. 1. X. de Empt. Vend. in Repetit. Iur. Can. tom. 4. fol. m. 519.*

§. II.

1. *Iure Civili*, depravatio Mensurarum summè civibus noxia & Reipublicæ pernitiosa existit. Turbata enim rerum mensura, commercia hominum necessitatibus subvenientia, & omnia reliqua turbari, annonam insuper cum pauperum oppressione onerari necesse est. *per text. in l. annonam. 6. §. 1.* ibi onerant stateræ adulterinæ *Dig. de extraord. Crimin.* Arnis. *de Iur. Majestat. lib. 1. cap. 1. n. 4.* Althus *in Polit. cap. 9. n. 14.* Reinking. *de jur. retract. quæst. 6. n. 256.* Ahas. Fritsch. *ad Rayger. Thesaur. in Addit. 2. num. 1.*

2. Unde hoc crimen olim atroci pœnà dignum visum fuit. *Iure Iustiniano* si quispiam pondera & mensuras

dolo

dolo malo corrumpat, aut emendo vendendo quicquam sciens volensque iniquâ mensurâ vel injusto pondere utatur, in falsi crimen incidit, ac furtum committit, ideò *dupli* restitutione & *pœnâ*, quanti ea res est, quantumve damnum dederit, punitur, ac præterea in Insulam deportatur, seu magis relegatur tempore Principis arbitrio statuendo. *per text. penult. ibi*: falsaslent, corrumpunt. *Dig. ad L. Cornel. de fals. l. annonam. 6. §. fin. Dig. de extraord. cognit.* Dn. Harpprecht. *n. 34. & Doct. ad §. item Lex Cornelia. 7. Inst. de publ. Iudic.* Farinac. *in oper Crimin. Quæst. 150. n. 16.* Jodoc Damhoud. *in d. Prax. Crimin. cap. 123. n. 7. & 8.* Nicol. Bellon. *consil. 43. n. ult.* Joan. Saison. *ad Consuetud. Tourron. tit. 2. art. 2.* Petr. Gregor. Tholos. *in Syntagm. lib. 36.* Tiber. Decian. *in Prax. Criminal. lib. 7. cap. 22. num. 20.* Martin. Coler. *tract. de aliment. lib. 1. cap. 17. n. 34.*

3. Et hæc *pœna dupli* cum relegatione in supremis curiis quandoque observari solet, tradente Franc. Marc. *decis. Delphin. quæst. 279. n 5. part. 1.* Matth. Coler. *decis. 179. part. 1.* Saison. *ad Consuet. Turronens. tit. 2. act. 2. fol. m. 34.*

4. At cum hodiè relegatio seu deportatio in Insulam amplius non observetur; huic pœnæ fustigatio successit. Sicuti de Jure Saxonico, pœna falsificantis mensuras & pondera, ist Staupenschlag mit angehengter Landsverweisung/ Wesenb. *in parat. Dig de fals. n. 12.* Schneid. *ad d. §. item Lex Cornel. 7. n. 10. Instit. de publ. Iudic.*

§. III.

1. *Secundò*, competit quoque adversus corruptores ponderum & mensurarum actio in factum pœnalis. *l. qui nomine. 25. Dig. ad Leg. Cornel. de fals. l. annona 6. §. fin. Dig. de extraord. crimin.*

2. Dardanarii enim (die Fürkäuffer) propter falsum mensurarum modum ob utilitatem popularis an-

nonæ extra ordinem pro modo admissi puniuntur. *text. in l. Dardanarios 37. Dig. de pœn.* Cujac. *lib. 10. obs. cap. 19.* Farinac. *in oper Crimin. dict. quæst. 150. n. 76. in princ. & circà fin.* Rittersh. *ad Novell part. 3. cap. 15. n. 4.*

3. *Dardanarii* enim sunt & dicuntur, qui ob proprium commodum insidiantur Annonæ, merces supprimentes, vel carius acerbiusve distrahentes, plerumque falsis utendo mensuris. Proinde cùm ii jus publicum lædunt, nempe onerando annonam, eorum avaritiæ obviam itum est tam constitutionibus, quam mandatis Principum *per l annonam. 6. §. 1. ibi:* stateræ adulterinæ. *D. de extraord. crimin.* Cels. Bargal. *de dolo lib. 3. cap. 3. num 85.* Vid. Joan. Hering. *de Dardanar. cap. 3. num. 45.* Imò Fraudens pondera & mensuras, jus privatum quoque lædit; De quo est Gloss. magna & singularis *in l. arbitrio 19. §. de eo. 3. D. de dolo.* Quæ tria capita Fraudantis constituit. Nempe *primò*, in venditore; *secundò* Emptore; *Tertiò*, in alio aliquo tertio, veluti, Qui contrahentibus falsa pondera commodavit. Cui adde *Quartò* eum, qui falsam mensuram vel falsum pondus retulit. Quæ capità singulariter explicat modo adductus Bargal. *dict. cap. 3. num. 88 & sequentibus.*

§. IV.

1. *Tertiò*, debet prætereà Judex aut Officiarius Principis falsas quoque mensuras & pondera frangere, aut comburere. *per text. in l. item quæritur. 13. §. si quis mensuras. 8. ubi* Gothofr. *in Gloss. Dig. Locat.*

2. Omnia enim ea, quæ publicum rerum & commerciorum usum impediunt à Prætore vel ædili Curuli, è medio tollenda sunt. *arg. l. lectos. 12. Dig. de pericul. & commod. rei venditæ. l. 2. §. si quis nemini. Dig. ne quid in loco publ.* ne turpi lucro locus pateat. *per l. justissimè. 44. §. proponitur. 1. Dig.*

1. Dig. de aedilit. Edict. Joan. Regnan. *de mensur. n. 6.* Chassan. *ad Consuet. Burgund. Rubr. 1. tit. de Iustices. verb. & juribus n. 97. fol. 90.* Joseph. Mascard. *de probat. concl. 1048. num. 5.* Petr. Gregor. Tholosan. *in syntagm. lib. 36. cap. 1. num. 16.* David. Mev. *ad Ius Lubecc. dict. tit. 12. art. 1. num. 12.*

3. Quod adeo verum existit, ut Judex sciens & patiens mensuras illicitas, easque non puniens, ipse tenetur & punitur, & de suo damnum illatum emendabit. *per l. aurum. 14. & fin. C. de suscepter. praeposit.* Maranta *in specul. aureo part. 4. distinct. 11. num. 44.*

4. Hæc autem falsata pondera aut mensuræ publicè frangi, corrumpi, comburi ac perdi debent, propter Exemplum, quo hàc infamià cæteri corruptores mensurarum à proposito malitioso deterreantur. *arg. l. aut facta 16. §. 10. ibi:* exemplo opus est. *Dig. de pæn.* ut notat. Ludov. Molina *de Iustit. & Iur. tractat. 2. disput. 701. num. 10.* Dn. Lindenspür. *ad Ordin. Wirtemb. tit.* vom Gewicht. *fol. 262. num. 6. in fin.*

5. Quod imprimis *in Regno Castellæ* observatur, ut publicè frangantur mensuræ & stateræ adulterinæ. De quo est Constitutio *l. 2. tit. 13. lib. 5. Recopilat.* in verbis: *Que le quiebren publicamente la tal medida.* Et hoc juxta sententiam *D. Gregorii* dicentis: *Ante omnia te volumus sollicitè attendere ne injusta pondera in exigendis pensionibus, ponantur: Sed si qua talia inveniantur,* Frange & *nova constitue.* Gregor. *in Registr. lib. 1. cap. 13. & 42.* Alphons. de Azevedo *ad dict. leg. 1. Recopil. num. 1.* De quo Juvenalis *in Satyra.*

Et de mensura, jus dicere, vasa minora
Frangere pannosus, vacuus Ædilis Ulubris.

Juvenal. *in Satyr. 10.* Camill. Borell. *de Magistr. Edict. lib. 3. cap. 15. n. 22.* Jan. Langl. *in semestr. lib. 8. cap. 14. fol. m. 576.*

6. Nonnullis in locis laudabilis mos est, ut mensuræ

furæ adulterinæ *palis publicis*, *patibulis*, *aut postellà* an den Pranger oder HalßEysen/ aut aliis locis infamibus appendantur, quo defraudantium ignominia exindè augeatur, & hæc deceptio tantò melius coerceatur. David. Mæv. *ad Ius Lubecc. dict. tit. 12. art. 1. n. 13.*

7. Quartò, Jure *Canonico* diversum Jus, & quidem ita *in Concilio Moguntinensi* decretum est; Ut is, qui justa pondera & mensuras lucri causà mutare ausus fuerit, triginta dies in pane & aquâ pœnitere debeat. *per cap. ut mensuræ. 2.* ubi benè Anton. de Burges. *X. de empt. Vendit.* vid. etiam *Can. mensurarum. de pœnit. distinct. 1.* Petr. Gregor. Tholosan. *in syntagm. lib. 36. cap. 1. num. 11.* Damhoud. *in prax. Crimin. dict. cap. 123. num. 6.* Menoch. *in arbitr. lib. 2. cas. 317. num. 3.*

§. V.

1. Quoniam ergò pœna defraudantium & corrumpentium mensuras publicas semper certa non fuerit, sed diversimodè determinata; Ideò *Caroli V.* Imperatoris Constitutio Criminalis pœnæ modum arbitrio judicis relinquit: Mensurarum enim defraudatores & corruptores, cæteris improbiores sunt fures, imò pessimum furtum committunt, cum sub fide publicâ contrahentes decipiant, ideò meritò in eos arbitrariè tanquam in fures publicos animadverti potest. *per text. in l. si quis Uxori. 52. §. majora. 22. D. d. furt.* Damhoud. *in prax. crimin. cap. 123. num. 7.* Rittersh. *in Novell. part. 3. cap. 15. num. 5.* Joan. Bonifac. *d. furt. §. fraudulosa. 4. n. 50.* Adeo ut pro cujusvis delinquentis diversimodâ ratione, conditione & noxâ Reum pecuniariè punire, relegare, fustibus subjicere, aliisvè pœnis corporalibus, imò ob excessum enormem, ut qui pluries falsis mensuris furatus fuerit, *morte* plectere queat. *arg. l. in Dardanarios. 37. Dig. de pœn. junctâ*

l. sunt

sunt quidam. 3. Dig. de extraord. criminib. l. lex Julia. 7. §. hodie. D. ad Leg. Iul. repetund. Peinliche Halßgerichts Ordnung *art. 113.* Quo sequentia constituta legimus: Welcher bößlichen und gefährlicher weiß / Maß / Wag / Gewicht / Specerey / oder andere Kauffmannschafft / fälschet / und die für gerecht gebraucht und außgibt / der soll zu Peinlicher Straff angenommen / jhm das Land verbotten / oder an seinem Leib / als mit Ruthen außgehawen / oder dergleichen / nach Gelegenheit und Gestalt der überfahrung gestrafft werden: Und es möcht solcher falsch / als offt größlich und [illegible] geschehen / daß der Thäter zum Todt gestrafft werden soll / alles nach Raht / wie zu End dieser Ordnung vermeldet. Hoc est. *Qui fallendi animo pondera, mensuras, aridorum, liquidorum, vel ipsas merces, aromata, & quicquid venum dari solet, adulterat, ac pro bonu justisque divendit, ad corporalem pœnam deposci potest, vel ut in exilium mittatur, vel Virgis cædatur, sive fustigetur; aut consimili aliqua pœna, quam magnitudo delicti, & frequentia majorem exigit, vel minorem (si in re minima sit) reddidit, affici debeat. Nam si diu satu, & in magni pretii mercimoniis falsum* dolo malo *commiserit, non injustum, neque legibus contrarium erit talem falsarium* Capitis damnare: *ut tamen nihil nisi disertissimis Iuris Consultis in Consilium adhibitis decernatur: ubi* Remus. Vigel. ac Matth. Stephan. Menoch. *in arbitrar. lib. 2. cas. 317. per tot* Farinac. *d. Quæst. crim. 150. num. 76. in fin.* Schneidew. *ad §. fin. num. 15.* ubi Wesenb. *Inst. d. empt. vendit.* Martin. Coler. *tract. de aliment. lib. 1. cap. 17. num. 34.* Matth. Coler. *lib. 1. decis. 179. num. 11.* Joan. Bonifac. *d. tract. §. 4. num. 50.* Schepliz. *ad Consuetud. Brandenb. part. 4. tit. 6. §. 2. num. 5.* David. Mæv. *ad Ius Lubecc. lib. 4. tit. 12. art. 1. num. 8.* Articulum *Const. Crimin. 93.* late explicat Carpzov. *in Prax. crimin. q. 93. numer. 74. & seqq.*

2. Ac in genere quod pœna falsi hodiè sit arbitraria & ad mortem usque extendi possit, tradunt Petr. Caball. *in resolut. Criminal. 165. num. 10. & 11. & Resol. 199. num. 5. ac Resol. 206. num. 4. & seqq.* Gramat. *Vot. 25. n. 13.* Christoph. Crus. *de indiciis lib. 2. cap. 35. num. 49.* Anton. Perez. *in Codic. tit. de fals. num. 18.*

§. VI.

1. Quod imprimis suprema quoque Parlamenta ac *summa judicia* decidendo observant, teste Franc. Marc. *decis. 279. part. 1.* Anton. Faber. *in Cod. tit. d. fals. definit. 6. & 13.* Georg. Beat. *sententiar. part. 4. de Criminal. tit. 44. per tot.* ubi refert, quod *Lanio*, per sententiam Lipsiensium *Anno 1554.* qui falsis ponderibus, falsche Waag / und zweyerley Gewicht / i. e. *Falsa libra & duplici pondere, justo uno, adulterino altero*, usus erat, relegatione punitus fuerit. Ac quod Molitor *in Anno 1553.* Weil er falsche Scheffel und Mezmaß gebraucht / h. e. *Quoniam modio adulterino usus erat*, pœnam virgarum sustinuerit; Eadem pœna quibusdam mercatoribus, ob falsas libras & pondera dictata fuit. Bened. Carpzov. *in prax. Criminal. quæst. 93. n 79 & seqq.* Qui *sub n. 84.* attestatur, quod *in Anno 1624.* cuidam *Molitori* mensuram farinæ corrumpenti perpetua relegatio indicta fuerit; ac cum *Anno 1629.* in Olßnitz quidam Senatorii Ordinis falsum modium confecerat, eum ex Senatu removendum, & mulcta centum florenorum puniendum esse Scabinatus judicaverit. Pari modo, *Pistores*, qui venalem panem minoris ponderis vendidisse deprehenduntur, pro primâ vice mulctâ pecuniariâ coercendos, pro secundâ vice banniendos fore *Curia Parisiensis* judicavit *per leg. in excoctione. 2. ibi.* quadruplum *Cod. de excoct. & translat. milit. lib. 12. leg. jubemus. 16. Cod. de erogat. milit. annon. lib. 12.* tradente Joan. Papon. *in arrest. lib. 6. tit. 1. arrest. 7.* ac hujusmodi

hujusmodi pœnas sæpius quoque illos coercuisse supremum *Mechlinense* Judicium, scribit Paul. Christinæus *decis. Cur. Belgic. 199. n. 19. pag. 329. vol. 4.*

§. VII.

1. In Regno *Neapolitano & Siciliæ* ita per Imperatorem Fridericum *in Constit. Regni lib. 3. Rubr. 39. verb & legitima pondera.* Sancitum est, ut, quicunque fraudem in mensuris & ponderibus commiserit, vel pannos tiraverit, pœna unius libri auri puniri debeat, quam si solvere nequeat, is appensâ mensurâ aut pondere falso ejus collo, per totam civitatem fustigetur; quod si reiteratò in defraudatione deprehendatur, amputabitur ei manus; si tertiâ vice falsitatem commiserit, suspendatur. Robert. Marant. *in specul. aur. part. 4. distinct. 11. num. 46.* Matth. de Afflict. *in Constit. Regn. dict. rubr. 35. verb. & legitima pondera. per tot.*

2. In *Regni Hungariæ* Constitutionibus ordinatum est, ut si quispiam in Regno alia mensura vel aliis ponderibus aut ulnis, nisi juxta Archetypum (*qui Budæ Regni metropoli* custoditur) adæquatum utatur, etiamsi id per ignorantiam acciderit, in pœnam amissionis rei ponderatæ vel mensuratæ, perdendo pro parte ponderata vel mensurata incidat, ac totam rem veno expositam amittat: *Et hoc per Constitutionem* Sigismundi Regis *de Anno MCCCCV. art. 1. in fin. ap. Werbenz.*

3. In Regni *Scotiæ* Legibus constitutum est, ut is qui inæquali mensura aut pondere utitur, Regiæ Justitiæ *octo Vaccas* emendet pro transgressione. Statuta Reg. David. *secund. ap.* Skenæ. *cap. 14. fol. m. 51.*

4. In Ducatu *Ferrariæ*, singulari Statuto sancitum fuit, ut is, qui mensuris non signatis aut falsis, (seu non bullatis & justatis, ut *Itali* loquuntur) usus fuerit, in pœnam

nam decem solidorum, pro qualibet vice incidat. Bartol. Bertazol. *consil. crimin. decis. 209. sub. num. 1.*

5. In Electoratu *Brandenburgico* ità sancitum est in mensurarum falsificatores, daß wo einer mit falscher Maß oder Gewicht betroffen / der solle seiner Wahren verlustigt sein. h. e. *Si quupiam deprehensus fuerit, quod utatur falsificata mensura aut pondere, is pœna amissionis mercium suarum mulctandus erit.* Joach. Schepliz. *ad Consuetud. Brandenb. part. 4. tit. 6. §. 2. & 3.*

6. Jure *Lubeccensi* constitutum est, daß wann einer gleich rechte Maß führet / dieselbe aber nicht voll gibet / der solle jedesmahls 2. Thaler Straff erlegen; Wer aber mit zweyerley Maaß und Gewicht betroffen wird / den soll man richten / gleich einem Dieb. h. e. *Rectâ licet utens mensurâ, sed integrè non dimetiens metienda, quâvis vice duos thaleros solvito. Duplicem mensuram, pondus aut modium ursurpans, minorem cum alteri, majorem cum sibi metitur aut ponderat, pro fure habetor & judicator.* Jus Lubecc. *lib. 4. tit. 12. art. 1. ubi* Dn. David Mævius *sub num. 11. & seqq.*

7. Jure *Porussiæ* à Sigismundo Electore Brandenburgico Statutum fuit, quod si quis falsis ulnis, mensuris, libris, ponderibus fraudulenter abutatur, is criminaliter vel relegatione, vel pœnâ aliquâ corporali, putâ fustigatione, quin etiam ob frequentatam malitiam, quandoque ultimo supplicio puniatur. Jus Poruss. *lib. 6. tit. 8. art. 2. §. 1.*

8. De Africanis refert Joannes Boemus, quod *Ægyptii* eum, qui pondus, mensuram vel signa mutet, ambabus amputant manibus ut quæ corporis pars peccasset, eadem quoque plectatur, luatque per universum vitam pœnas tristiores. Joan. Bohem. *lib. 1. de morib. Gent. cap. 5.*

9. Quod si quis civiliter agat contrà eum, qui falsâ mensu-

mensura in contractu usus fuerit, ad interesse agi potest, secundum ea, quæ variè distinguendo tradit Marant. *in specul. part. 4. distinct. 11. n. 46.* Joan. Regnaud. *d. mensur. n. 17. & 18. per tot.* Vincent. Caroc. *de Locat. part. 4. q. 2. per tot. fol. 979. vide infra cap. 13. per tot.*

§. VIII.

1. Quæritur autem; *An is qui falsis mensuris aut ponderibus scienter usus fuerit, eadem pœna puniatur, qua dolose fabricans mensuras depravatas puniri solet?*

2. Sane, secundum quosdam Doctores asseritur hac in casu nihil interesse, utrum quis falsas mensuras & pondera dolosè confecerit, vel corruperit, an verò eisdem scienter *usus* fuerit; Uterque enim in pœnam falsi arbitrariam incurrit, pariterque falsationis damnosæ reus est. *per l. penult.* §. *1.* ibi. corruperit, dolove malo fraudem fecerit. *Dig. ad leg. Corn. de fals.* considerando ibi *verba finalia:* in Insulam eos relegari, qui pondera aut mensuras falsassent; *juncta l. annonam. 6.* §. *2. ibi.* qui falsas mensuras habuit, in Insulam relegavit. *Dig. de extraord. cognit.* Uterque enim decipiendi animo verum immutat. *arg. leg. 1. cum seqq. Dig. ad Leg. Corn. de fals. leg. in falsos. 8.* ibi. usu abstinere. *Cod. ad Leg. Iul. de fals.* Joan. Regnaud. *tract. de mensur. num. 19.* Jul. Clar. *recept. sentent.* §. *falsum. num. 20. & 82.* Anton. Faber. *in Cod. tit. de fals. defin. 6. n. 1. ac defin. 10. n. 2.* Mar. Giurba. *decis. criminal. 5. num. 2.* Bened. Carpz. *d. prax. crimin. quæst. 93. num. 82.* David. Mæv. *ad dict. tit. 12. art. 1. num. 9.*

3. Veruntatem eorum assertionem approbo, qui mitiorem pœnam imponunt, scienter abutenti ponderibus & mensuris falsis, quàm ipsi falsificanti ac corrumpenti mensuras. *arg. l. majorem. 4. & d. l. si falsos. 8. Cod. de fals. l. penult. Dig. eod. tit. l. dardanarios. 37.* ibi, utuntur. *Dig.*

de pœn. Jul. Clar. *dict.* §. *falsum num.* 26. Martin. Coler. *tractat. de aliment. lib.* 1. *cap.* 17. *n.* 34.

4. Quod decidendo observare solent Dicasteria Saxonica, teste Matth. Coler. *decis.* 579. *n.* 10. & 11. Georg. Beat. *in sentent. dict. part.* 4. *Crimin. tit.* 44. *per tot.*

5. Quam sententiam ceu benigniorem, habitâ circumstantiarum ratione lubens approbo. Nam is qui non falsificavit mensuras aut pondera, sed falsa mensura saltem usus fuerit, arbitrariè tantum punitur, ex benignitate, *arg. l. si falsas. Cod. ad L. corn. de fals.* Quod convenit Speculo Saxonico *art.* 13. *lib.* 2. *ubi Additio Latin. lit. E.* Cum juxta quantitatem criminis, quantitas pœnæ quoque mensuranda sit. Arnold. Raiger. *in Thesaur. Pract. lit. M. verb. Mensura.*

§. IX.

1. Cæterum Mensuras corrumpens eò gravius delinquit, quo *majorem mensurarum numerum* falsificavit, aliosvé mensuris adulterinis utendo, ad delinquendum invitat, promovet, ac occasionem dat. Similiter, qui sciens volens mensuram & pondera iniqua alteri commodato dat, ad defraudandum alterum, actione de dolo tenetur & obligatur personæ defraudatæ ad reparationem damni, ac furti actione conveniri potest, *per text. in l. si quis uxori.* 52. §. *majora.* 22. *Dig. de furt. text. in l. arbitrio* 18. §. *de eo.* 3. *ibi:* si decipiendi causa adfirmasset, se æqua pondera habere. *ubi* late Anton. Faber. *in Rationalib. Dig. de dol. mal.* Johan. Regnaud. *de mensur. n.* 16. Jodoc. Damhoud *in prax. crimin. cap.* 123. *num.* 8. Azevedo *ad leg.* 2. *Recopil. num.* 4. *tit.* 13. *lib.* 5.

§. X.

1. Quæritur ulterius; *Qua actione Titius possit convenire Pamphilium, qui scienter ac studio, ei falsas mensuras aut adulte-*

adulterata pondera commodavit, quo in pœnam fraudantis mensuras inducat? Commodantem *actione de dolo malo* teneri Respondeo. *per text. in l. 1. D. de dol. mal.* Quo Prætor Edictum proposuit adversus dolosos, qui calliditate quadam vel malitia sua officiunt: Et subvenitur læsis, ne malitia sit lucrosa vel simplicitas damnosa.

2. Dolus enim est machinatio quædam decipiendi alterius causa: Et tenetur actione de dolo, qui sciens dedit majora vel minora pondera. *per text. in l. arbitrio 18. §. ab eo. 3. D. dict. tit.* Nam Imperatores, cum Veteribus Jurisconsultis, ita abhorruerunt à dolo, ut cuipiam etiam ex persuasione, cui dolus inerat, actionem dandam esse censuerint. *per. l. servus. 20. §. si persuaseris. 1. l. si legatarius. 23. l. cum quis 31.* cum quis persuaserit familiæ meæ. *D. eod. tit.* Nam si quispiam aliquid dicit, adfirmat, decipiendi causa, actione de dolo conveniri potest. *l. quod venditor 37. vers. si vera. ibi:* decipiendi causa *D. eod. tit.* Cels. Bargal. *de dolo lib. 3. cap. 3. num. 94. & 95.* Colleg. Argentor. & Dn. Franzk. *in Digest. de Dolo.*

3. Proinde cum casus iste *in suprema Ducatus Burgundiæ Curia* incidisset, scilicet: *Si l'on peut agir contre celuy, qui a donnè de mesures fausses ou des poids sciemment, pour faire condamner celuy, à quil en a fait prest, en quelque amende & flestrir sa reputation?* h. e. *An quis possit agere contra illum, qui dedit emensuras falsas, vel pondera scienter, ad hunc effectum, ut condemnetur is, qui ea commodavit, in aliquam emendam sive mulctam & labem ignominiæ, vel eversionem existimationis suæ.* Actionem de Dolo dandam esse, Decisum fuit; attestante Joan. Bouuot *in quæst. Nobil. Decisiv. Tom. 1. part. 3. lit. M. verb. Mesure Fausse fol. m. 180.*

§. XI.

1. Pari modo ei, qui *falsum Instrumentum* ipse confecit

 fecit

fecit, nihil prodest ad pœnam evitandam, si postmodum eo uti nolle in judicio aut coram Prætore asserat *per text. in l. si falsas. 8. Cod. de fals.*

2. Siquidem delictum jam perpetratum pœnitentiâ non revocatur, nec nocentiam purgat, nec per eam crimen perpetratum tollitur. *l. qui ea mente 65. Dig. de furt.* Anton. Fab. *in Cod. tit. de pœnis. defin. 2.* Carpzov. *in prax. Criminal part. 1. cap. 18. num. 22. & 24.* Quoniam delicto consumato, Pœnitentia efficere non potest, ut factum pro infecto, aut delinquens pro tali in rei veritate non habeatur. *l. quid sit. 17. D. d. ædilit. edict.* Christinæ *Decis. Belgic. 98. num. 2. vol. 5.* Balthas. Roth. *de pœnitent. c. 25. n. 4.* ac ita judicatum fuit, teste Anton. Fabr. *in dict. Cod. tit. de fals. defin. 10.*

§. XII.

1. Quæritur etiam? *an is qui iniquas mensuras, bilances, pondera & ulnas conficit, vendit aut locat, fraude postmodum comperta, ignorantia sese excusare possit, ac eandem probando à pœna falsi arbitraria liberetur?*

2. Et quidem talem per probationem ignorantiæ in nullam pœnam incidisse, plures sunt, qui hoc tradunt; Idque *Primò.* ex regulâ Juris, qua dicitur, Falsitatem non puniri absque scientia *per text. in l. 1. §. fin. Dig. ad l. Cornel. de fals. l. nec exemplum 20. Cod. eod. tit.* Quæ qualitas est de substantia delicti ex quo ignorans non dicitur delinquere. *per leg. ex maleficio. Dig. de obligat. & action. leg. 2. Dig. si quis in Ius vocat.* Ripa *in l. fin. num. 48. Cod. de revocand. donat.* Menoch. *in arbitrar. lib. 2. cas. 186. num. 12.* Farinac. *tom. 4. Criminal. quæst. 149. num. 161.* Gramat. *consil. crimin. 25. num. 1. & 2.* Stephan. Gratian. *discept. forens. cap. 631. num. 20.* Cum Ignorantia non sit actus voluntatis, quia privat à cognitione. Dn. Thomas *in 2. 2æ. quæst. 6. art. 2.*

art. 2. Costa. *suprà eund. inspect. 85.* Franeisc. de Amaya. *in Observat. jur. lib. 1. cap. 2. num. 3. & 4.* Scientem enim non ignorantem lex vult obligare. *l. generaliter ibi.* consensum enim non ignorantiam volumus obligari. *3. Cod. de tabular. lib. 10.* Bart. Cæpolla. *consil. crimin. 24. num. 9. & 10.* Roman. *consil. 473. n. 2.* Honded. *consult. decis. 42. lib. 1.* Surd. *consil. 25. num. 30.* Mar. Giurba. *decis. criminal. 14. num. 11.* Joseph. de Sesse. *decis. Arragon. 227. per tot.* Hinc jura speciatim sentiunt, quod lex seu constitutio puniens recipientem Bannitum non includat eum, qui ignorans receptavit, *per l. Metrodorum in verb.* Sciens. *Dig. de pœn. cap. ut animarum. X. de constit. in 6.* Roman. *d. consil. 472.* Felin. *in cap. 1. col. antep. X. de officio delegat.* Socin. *consil. 118. col. pen. vol. 1.* Gratian. *consil. 49. num. 35. quos refert* Martin. Mager. *de advocat. armat. cap. 8. num. 127. & seqq.* Petr. Caball. *in resol. Crimin. cas. 287. num. 4. & 29.*

§. VIII.

1. Et hoc, *pro secundo* in præsenti casu tantò magis dicendum, ut ignorans liberetur, quoniam in Crimine falsi, *scientia & dolus malus* quàm propriè requiritur, ad puniendum aliquem utentem falsis Instrumentis. *per text. in d. l. nec Exemplum 20. ibi*: cum non nisi dolo malo committatur. *l. majorem 4. Cod. de fals.* Plot. *in l. si quando n. 624. Cod. unde Vi.* Anton. Gabriel. *Comm. concl. libr. 7. concl. 5.* Joan. Bapt. Costa. *de jur. & fact. scient. in Verb. Error.* Capyc. *decis. 67. num. 7.* quos allegat. Honded. *consult. decis. 109. num. 16. vol. 1.* Anton. Faber. *in Cod. tit. de fals. defin. 7. n. 3.* Caball. *in resolut. criminal. cas. 144. num. 7. & seqq.*

2. Unde Julius Clarus *in §. falsum. num. 5.* tradit, quod is qui utitur falso instrumento, non punitur, nisi sciens illud esse falsum, & eo usus sit. Cujus ratio est, quia pœna præsupponit culpam, Riminald. Jun. *consil. 640.*

 num. 72.

num. 72. vol. 1. sed in ignorante non consideratur culpa, ubi autem nulla contraventionis culpa, ibi quoq; nulla infligenda est pœna, notabilis textus *in cap. meritò; & illa cavenda 15. quæst. 1. l. si qua pæna 244. Dig. de verb. sign. l. aliud 131. Dig. eod. tit. leg. qui injuria 53: in pr. Dig. de furt* Aymon. Cravett. *consil. 204. num. 21. ac Consil. 6. num. 10.* Rimnald. *dict. consil. 640. num. 76.* Grammat. *consil. crimin 25. n. 1. & 2.* Bertazzol. *consil. crimin. 141. num. 1.* Costa. *d. tract. de jur. & fact. ignorant. cent. 2. distinct. 98.* Ioan. Gœdd. *in l aliud. 131. num. 5. & 6. Dig. de verb. sign.* Cavalcan. *decis. 17. num. 38.* Mar. Giurba. *decis. crimin. 12. num. 25. & seqq. quod latè & eleganter deducit.* Georg. Mund. *tract. de diffamat. cap. 2. §. 2. num. 25. & seqq.* Joan. Wames. *consil. 7. n. 7.*

3. Hinc *Casistæ ac Philosophi* dicunt: Ignorantia, quæ in se est involuntaria nullum inducit peccatum. Quod enim nullo modo cognitum est, non potest censeri voluntarium, proindenec potest imputari. Covar. *in c. alma mater. §. 10. num. 13. & 14.* Leonard. Less. *de justit. & jur. lib. 4. cap. 3. Dubitat. 14. n. 97.* Eustach. de Sanct. Paul. *in summ. Philosoph. part. 2. de reb. moralib. part. 3. tract. 1. disput. prior. quæst. 2. & 3.* Conrad. Hornæ. *in Ethic. lib. 2. cap. 5. num. 10. & seqq.*

§. XIV.

1. Præterea, *Tertiò* hæc confirmantur ex eo, quod Ignorantia in dubio præsumatur, nisi probetur scientia. *cap. præsumitur de Reg. Iur. l. verius 21. Dig. de probat.* Roland. à Valle. *consil. 45. vol. 1.* Cacheran. *decis. 24.* Mascard. *de probat. concl. 879. num. 1.* Joan. Aloys. Ricc. *part. 1. decis. Archic. Neapol. 89. num. 1.*

2. Quæ tantò magis in delictis requiritur, cum ea scientem tantùm obligent. *per. leg. ex malef. Dig. de Obligat. & action. l. fin. ibi*: adversus scientes paratas esse.

Dig.

Dig. de decret. ab ordin. faciend. Joan. Aloyſ. Ricc. *coll. deciſ.* 1380. Burſat: *conſil. 311. num. 67.* Menoch. *2. Arbitr. caſ. 375.* Tuſch. *Lit. l. concl. 320.* Ac ubi ſcientia requiritur, ſi ea ab actore probata non ſit, ignorantia præſumitur, copiosè. Vicent. Honded. *conſult. deciſ. 91. num. 13. vol. 2.* Cephal. *conſil. 720. num. 20.* Turret *conſil. 9. num. 50. & 79. vol. 1.* Menoch. *2. arbitr. caſ. 348. num. 3.* Simon de Præt. *conſil. 81.* Et hoc maximè verum obtinet, ad Reum excul pandum & delictum excludendum. *per l. verius. 11. Dig. de probat. cap. ignorantia. X. de Reg. Jur. in 6.* Marc. Anton. Peregrin. *conſil. 105. num. 15. lib. 2.* Gomez. *in Var. reſol. part. 3. cap. 3. n. 50.* Maſtrill. *deciſ. 216. num. 7. latè.* Mar. Giurba. *deciſ. Crimin. 5. num. 3. ac deciſ. crimin. 27. num. 20.* Quoniam ſcientia particularis & individua nunquam præſumitur in his, quæ nocent. Garcia. *de nobilitat. Gloſſ. 4. num. 19.* Joſeph. Seſſe. *decis. Aragon. 143. n. 12.*

3. Ac in terminis falſarum menſurarum & ponderum ita cenſent. Natta. *conſil. 72. num. 3.* Navar. *in manual. cap. 17. num. 169.* Martin. Coler. *d. aliment. lib. 1. cap. 17. num. 34.* Nicol. Vigelius. *in genere loquens de excuſando falſo cent. 5. decis. 10.* Aloyſ. Ricc. *deciſ. Archie. Neapol. 89. part. 1.* qui de falſis dimiſſoriis ignoranter uſis ita decidit.

§ XV.

1. Hæc tamen *me minimè movent*, ut talem Artificem adulterinas menſuras & pondera perficientem, vendentem aut locantem à pœnâ liberare poſſim. *Et hoc* I. ex ea ratione, quoniam quilibet de menſurarum & ponderum ſuorum æquitate & iniquitate priùs cognoſcere debet, imò tenetur, antequam eas aliis tribuat. *per l. aurum. fin. ibi:* ex aliqua ponderum iniquitate illatum diſpendium. *Cod. de Suſceptor. & propoſit. l. 2. ibi:* neque fallatur. *Cod. de ponderat.*

2. Paria

2. Paria autem in Jure sunt, scire, & scire debere, vel scire posse. *text. in l. quod te. Dig. de reb. credit.* Aut probabiliter id suspicari posse ac debere. *per leg. si quis domum. §. 1. Dig. locat. l. 3. § ult. cum l. 4. Dig. quod vi aut clam.* Gloss. *in leg. qui cum 19. Dig. de Reg. Jur.* ubi ait, parem culpam esse, scire, & scire debere, Philip. Decius. *ad d. l. qui cum 19.* antiquus Doctor Cœpolla. *consil. 26. numer. 22. latè* Tiraquel. *de pæn. temper. caus. 13. num. 22. & seqq.* Jodoc. Damhoud. *in Prax. Crim. cap. 123. num. 9.* Meichsn. *decis. Cam. 3. num. 21. tom. 3.* Reinking. *tract. de retract. quæst. 7. num. 120.* Anton. Faber. *in Cod. tit. de fals. definit. 7.* loquens de *Aurifice*, qui etiam ignoranter Regia insignia perfecerat, nec tamen tradiderat. Ideò quod *Opifex* in perficiendo mensuras & pondera publicum Principis Archetypum debitè non observavit, utique pœnæ reus est; Quilibet enim sibi imputare debet, si non prospexit, quod alius diligentior in simili negotio erat prospecturus; quivè quod evenire potest (id est quod mensuris non justis tertius lædatur, vel inevitabiliter decipiatur) non prospexit. *per text. in d. l. si quis domum. 9. §. 1. ibi*: quia hoc evenire posse, prospicere debuit. *D. locat. l. in hac. Dig. de damn. infect. l. si idem 11. in f. Dig. de Iurisdict. l. socio suo 72. Dig. pro socio.* Bartol. *in l. 27. §. 2. Dig. ex quibus causis major. in integr. rest.* Alexandr. *consil. 52. col. 6. lib. 2.* Aymon. Cravett. *consil. 170. num. 11.* Surd. *consil. 391. num. 43. ac Consil. 365. num. 30.* Dn David. Magir. *ad l. qui cum 19 num. 2. Dig. de Reg. Iur.* Stephan Gratian. *discept. forens. 677. num. 7.* Ideò Doctores tradunt, ex eo, quo quis teneatur scire, quod præsumatur, quod sciat. Gloss. *in cap. præsumitur X. de Reg. Iur. in 6 ubi*: Petr. Pek. *num. 5. per l. juris ignorantia. Cod. qui admitti.* Menoch.

noch. *consil. 82. num. 176. lib. 1.* Besold. *consil. 91. numer. 98.* Petr. Caball. *in Resolut. Criminal. cas. 287. num. 7.*

§. XVI.

1. *Secundò*, in prædictorum confirmationem tantò minus Opifex, qui falsas & adulterinas mensuras fabricavit, prætextu ignorantiæ à pœnâ se eximere potest, cum artis suæ solertiâ & diligentiam exercendo profiteatur; Dann wer Maß und Gewicht macht/der solle dieselbe/ dem Eägergewichte nach redlich machen i. e. *Qui mensuras & pondera conficit, is ea juxta Archetypum justè conficere tenetur.* Ideo quod imperitiam aut negligentiâ commisit, justissimè ei imputatur, ne prætextu humanæ fragilitatis delictû decipientis in periculo hominum innoxium sit. *per text. in l. illicitas. 6. §. sicuti. 7. Dig. de offic. præsid.* Cum imperitia cujusvis, præsertim autem artificis culpæ attribuatur, *text. in l. si quis. 9. §. Celsus. D. Locat. l. 7 in f. Dig. ad Leg. Aquil. l. imperitia. 132. ubi* Bronchorst: Matthæi: Dn. Magir. *Dig. de Reg. Iur.* nec Excusat ignorantia illum, qui scire debuit, ex facto suo inconsulto damnum contrahentibus contingere posse. *cap. ult. ubi* Gloss. *extrà de injur. & damn. dat.*

2. Nec quispiam id affectare debet, in quo intelligit aut intelligere debet, suam imperitiam aliis periculosam, ac damnosam fore, publicam mensurarum harmoniam turbare, multosve in falsi suspicionem intrudere *per leg. idem juris. 8. §. 1. l. si ex plagiis 52. §. si in divo. 2. Dig. ad Leg. Aquil.* Francisc. Ripa *tract. de Peste part. ult. §. Medico num. 64.* Jodoc. Damhoud. *in prax. crimin. cap. 77. num. 23. & seqq.* Everh. Speckhan. *cent. 1. quæst. 24* Gail. *2. obs. 111. num. 25.* Bœkel *in Vision. Publ. judic. disquisit. 6. pag. 149.* quos refert. Dn. Harpprecht. *ad §. præterea. 6. num. 2. & seqq. Instit. ad Leg. Aquil.*

T 1. Præterea

§. VII.

1. Præterea ac pro *Tertio*, præcipuè juvat quod talis artifex mensurarum modum ex Principis Archetypo, publicè in Curiis Civitatis affixo non desumpsit, nec secundum statutum loci, mensuræ aut ponderi Principis stigma imprimere curavit, culpæ Reus est. Nam in omnibus ferè Provinciis constitutum est, ut modii ænei vel lapidei, cum sextariis atque ponderibus per mansiones & Civitates singulas collocentur, ut in exactione præstationum, sicuti quoque in commerciis observantur: Et ut eò sanctior esset ista observatio & à fraude alienior *in Ecclesia plerunque* adservabantur. *l. fin. C. de suscept. lib. 10. Novell. 128. cap. 15.* Ahasuer. Fritsch. *ad Rayger. Addit. 2. num. 2.* Anton. Sola *ad Consuet. Sabaud. Tit. de censib. Gloss. un. pact. 1. num. 3. ubi de moribus Ducatus Sabaudiæ.* juxtà ea *quæ supra cap. 7. & 8. dicta statuit.*

2. Quæ negligentia ignorantiæ prætextum non admittit, sed illum penitus absorbet, cum hoc in casu lex solemniter publicata, ac ut *Caballus in Resolut. crimin. 87. n. 7. loquitur, præconizata* ei resistat, siquidem de re palàm factâ ignorantia non præsumitur, ac in facto publico ignorantia neminem excusat. *l. si tutor. cum* Gloss. *ibid. Dig. de peric. tut.* Felin. *in cap. vigilanti. col. 4. x. de præscript.* Decian *consil. 36. num. 9.* Paris. *consil. 66. num. 95. vot. 3.* Tiraquell. *d. retract. tit. 1. §. 35. Gloss. 4. num. 33.* quos refert Martin Mager. *de advocat. armat. cap. 8. num. 15.* Becc. *consil. 6. n. 14.* quem allegat. Hieron. Palma. *consil. 65. num. 15.*

3. Quoniam ea quæ publica sunt, & omnium oculis exposita, ignorari non possunt. Anton. Gabriel. *Comm. Concl. lib. 6. tit. de Reg. Iur. concl. 5. num. 19. & seqq.* Anton. Faber. *in causis Montisfer. part. 1. pag. 154.* Meichs *decis. Cameral. 3. n. 21. tom. 3.* Reinking. *de jur. retract. quæst. 7. n. 120.*

Vnde

Vnde ignorantia constitutionis per publica loca publicatæ, aut quod patriæ juribus sancitum est, planè intolerabilis est. *l. leges. 9. ibi* intelligi ab omnibus debent, *& ibi* ut inhibita declinent. *Cod. de legib. & Constit. Princip. l. 1. Dig. de jur. & fact. ignor. cap. 1. x. de postul. prælat. c. cum tua. x. qui matrim. accusar. can. 1. distinct. 16. cap. qui dictis. x. de jur. & fact. ignorant. Clem. 1. de Iudic.* Abbas. *consil. 35. vol. 1.* Gabriel. *dict. concl. 5. num. 15.* Martin. Mager. *dict. cap. 8. num. 119.* Joan. Petr. Fontanell. *d. pact. dotal. Claus. 4. Gloss. 15. n. 13.* Anton. Perez. *in Cod. tit. de constit. num. 9. ac in tit. de Iur. & fact. ignor. num. 2.*

§. XVIII.

1. Præterea ignorare quod publicè manifestum est, crassa, supina & affectata est ignorantia, quæ in doli suspicionem incidit. *d. cap. cum tua. cap. cum inhibitio. §. 1. x. de clandest. despons. l. nec supina §. facti Dig. de ignor. jur. & facti.* Mascar. *d. probat. Concl. 879.* Donell. *in Comment. lib. 1. cap. 20. in fin.* ubi Hilliger. Thom. Sanchez. *tom. 1. Moral. lib. 1. cap. 16.* Joan. Wames. *consil. 7. num. 8. & 9. cent. 1.* Francisc. de Amaya *in obs. lib 1. cap. 3. num. 9.* unde Hippolyt. de Marsil. *in l. qui ignorans. n. 32. Dig. ad L. Corn. de sicar.* & ex eo Gail. *2. observ. 48. num. 16.*

2. Tradit, quod allegans talem crassam ignorantiam, alleget dolum præsumptum, seu latam culpam, hoc est, se ignorare, quod omnes sciunt, & sic propriam turpitudinem, proindè audiri non debere. vide etiam Martin. Mager. *d. tract. de advocat. armat. cap. 8. num. 116.* Reinking. *d. tract. de jur. retract. quæst. 7. n. 119.*

3. Et hæc ignorantia allegata pro exculpatione facti illiciti, habetur pro scientia præsumptiva, quæ utiq; est punibilis. *arg. l. falsus. 43. §. qui alienam. ibi:* quod cujus sit ignoret. *Dig. de furt.* Joseph. Sesse *decis. Aragon. 227.*

num. 2. & per tot. ac tract. de inhibition cap. 5. §. 8. num. 99.

4. Ac ubi quid juxtà solitum publicatum vel præconizatum est, ibi non excusationi sed condemnationi locus est; ut dicunt. Nell. *tract. de bannit. quæst. 20.* Aug. Armin. *ad* Angel *de malefic. verb. dicto maleficio semp. assister. num. 28. vers. quæro. fol. 80.* Petr. Caball. *in resolut. Criminal. cas. 287. num. 8.*

5. Nam involuntaria quoque delicta jura coercent, prout patet *ex l. 2. in fin. Dig. de termin. mot.* quoniam etiamsi non crimen, culpa tamen quædam in ignorantiâ fuit, quæ utique punitur. *arg. l. cum quæst. 18. §. si injuria 3. Dig. de injur.* cum lex definiatur coercitio delictorum, quæ vel sponté vel per ignorantiam contrahuntur. *l. 1. Dig. de legib.* Augustin. *in cap. 1. caus. 5. quæst. 1.* Aristotel. *3. Ethicor. cap. 1.* Gothofred. *ad d. l. 2. Dig. de term. mot.* Cujac. *lib. 19. observat. cap. 10.* Francisc. de Amaya *observ. jur. lib. 1. cap. 3 num. 1.*

6. Ac in Criminalibus quoque, ubi agitur de pœnâ non corporali, lata culpa etiam in delictis dolo æquiparatur. Jul. Clar. *in praxi Crimin. §. fin. quæst. 84. n. 1.* Anton. Faber. *in Cod. tit. de fals. defin. 10. n. 7.*

§. XIX.

1. *Quartò*; supra dicta sententia ulterius confirmatur ex eo, quod is qui mensuras & pondera illegitima, nec Principis insigniis notata ignoranter conficit, & vendit, tot contrahentes vendendo decipiat, quot posteà mensurando sese invicem contrahendo defraudant, ac hæc falsitas etiam in futurum aliquo tempore nocere potest, quod sufficit, ut quispiam etiam ordinariâ pœnâ puniri possit, *arg. l. arbitrio. 18. §. de eo. 3. ibi:* de dolo actione. *D. de dol. mal.* per ea quæ tradit Anton. Faber. *in Cod. tit. de fals. defin. 7. num. 6.* Jul. Clar. *in prax. criminal. §.*

falsum

falsum num. 35. circâ fin. Mutatâ enim vel turbatâ rerum mensurâ, commercia hominum necessitatibus subvenientia, & reliqua omnia mutari & turbari necesse est, juxta Rescriptum Regis Theodorici apud Cassiodor. *lib. 1. Rescript. 10.* Arnis. *de jur. majest. cap. 1. num. 2. lib. 1.* Althus. *in polit. cap. 9. n. 14.* quos refert. Reinking. *de jur. retract. quaest. 6. num. 256.*

2. Falsa autem mensura non est mensura, ac falsum pondus nullum censendum est pondus. Leviticor. *cap. 19. in fin. text. in l. Paulus. 221. Dig. de verb. signif.* Nec modius est, qui iniquus est. Gloss. *in l. 2. C. de hared. act.* Et falsus denarius non est denarius. Et falsa sententia, non est sententia. Rebuff. *in d. l. Paulus 21.* Alphons. de Azeved. *ad leg. 2. Recopil. tit. 13. lib. 5. num. 3.* Ideò enim modius dicitur, quod justum modum, justamque mensuram statuit & discernit, ac cuncta moderatur. Gœdd. *ad d. leg. Paulus 221. num. 2.* sicuti adulterinus nummus, aut falsus, nullus est nummus; Paria enim sunt non solvere, ac reprobos nummos solvere. *l. eleganter. §. qui reprobos Dig. de pignorat. act.* Quemadmodum paria sunt, non satisdare vel non idoneè satisdare. *l. quotiens. D. d. his qui satisdar.* Gloss. *in l. 2. C. d. haretic.* Rebuff. Dn. Magir *ac* Doct. *ad d. l. Paulus. 221.* Jodoc. Damhoud. *in Prax. Criminal. cap. 123. num. 9.*

§ XX.

1. Ideò cum talis opifex fabricando mensuras adulterinas causam proximam & maximam occasionem delinquendi & alios decipiendi præbeat, *arbitrariam* falsitatis pœnam meritò incurrit; Nam qui operam dat rei illicitæ, ei omne imputandum est, quod ex ea re sequitur. *per cap. suscipimus. 10. & cap. sicut. ex literarum. 20. ubi etiam* Canonistæ, *x. d. homicid.* Ac causa causæ est etiam

causa causati. *per l. 15. D. ad L. Corn. d. Sicar.* Cum causæ & causativi idem sit Judicium. *l. quo minus. D. d. Flumin. l. dotem quam dedit. 6. D. d. Collat.* vid. Bartol. Cæpoll. *consil. crimin. 2. num. 12. lib. 3.* Surd. *d. aliment. tit. 1. q. 42. num. 49.* Andr. Gail. *lib. 2. observ. 88. num. 8.* Schickard. *in Logic. Iur. loc. 16. Regul. 1. num. 3.* Reinking. *d. Iur. retract. quæst. 2. num. 356.* Georg. Mund. *d. diffam. cap. 5. §. 2. n. 99.* Et hoc bene exemplis illustrat. Joan. Aloys. Ricc. *decis. Archic. Neapol. 100. part. 1. per tot.*

2. Adeo quidem, ut is qui tale factum commisit, quod sua natura non capitale, at si ex eo cædes aliave damna Reip. perniciosa crebro sequi solent, etiam propter solam culpam criminaliter *imò capitaliter* puniri possit. *text. in l. 6. C. ad L. Iul. d. vi publ. l. 1. C. d. Custod. reor. l. si quis aliquid. 38. §. 5. D. d. pœn. l. omne delictum. §. qui in acie. D. d. re militar. l. excipiuntur. D. ad SC. Syllan.* Bart. Tægues *tr. caus. criminal. part. 6. num. 12.* Herman. Gæhaus. *in Pericul. Acad. part. 2. quæst. 37. fol. m. 180.* Qua sane ratione Doctores tradunt, quod in delictis non corporalibus sed pecuniariis, lata culpa æquiparetur dolo, sive omnino sit coæva. Br. *in l. 1. §. 1. num. 1. D. si quis testam. lib.* Petr. Caball. *Resol. crim. cas. 31. num. 20.* Anton. Faber. *in Cod. tit. d. fals. defin. 10. num. 7.* Ita in terminis Jodoc. Damhoud. *d. Prax. crim. 123. num. 9.* Mar. Giurba. *decis. crim. 5. num. 18.* Anton. Faber. *in Codic. tit. de fals. defin. 7.*

§. XXI.

1. Nec adversatur modo dictis, *Prima pro Negativa* de Ignorantia allata *Ratio*, quod ea in delictis puniendis excuset. R. Enim *quoniam* Ignorantia excusationem non meretur, quæ circa facta publica versatur. *per l. si tutor. D. de pericul. tut.* Tiraquell. *de retract. tit. 1. §. 35. Gloss. 4. n. 33* Hippolyt. de Marsil. *in l. qui ignorans. n. 23. D. ad l. Corn. de sicar.*

de sicar. ubi tradit; *Allegantem ignorantiam facti publici esse in dolo præsumpto, & in lata culpa, ideo eum audiendum non esse: per l. leges 9. ibi:* intelligi ab omnibus debeat. *C. de legib.* Cum paria sint scire aut scire debere. *per text. in l. Regula 9.* ibi: diligenter inquirendo *D. de Iur. & fact. ignor.* Tiraquel. *de pœnis cauſ. 13. num. 22.* Joan. Bapt. Costa *de facti scientia inspect. 65. per tot.* Unde Castro Palao scribit: *Idem est, quoad peccatum, præceptum scire & illud scire debere. per l.* quod *te. 5. ibi:* sed etiamsi, aliqua justa *causa* sit, propter quam intelligere deberes. *D. de reb. credit.* Quando ergò *scis præceptum, & exequeris non peccas.* Ergò *etiam peccas, quando debes scire. cap. si culpa X. de injur.* Ferd. de Castr. Palao. *in oper. moral. part. 1. tr. 2. disput. 1. Punct. 15. n. 5.*

2. Id quod illustratur *Exemplo ex Anania* deducto: Nam indebitum verum, per sententiam fit debitum, quando is, contra quem fuit pronunciatum, non appellavit: aut post appellationem, eam desertam reliquit; Quia scire debuit, quod indebitum fit per sententiam debitum. *per l. 1. C. de condict. indebit.* Ananias *consil. 6. n. 5.* Flamin. Chartar. *decis. 109.*

3. Alio *Exemplo illustratur hæc assertio*; scilicet quod Acquirens in territorio *Laudensi* non excusetur ob ignorantiam statuti ejus Civitatis: quia debuit se informare *de Statutis Laudensibus*, & illa scire, unde ei non subvenitur remedio restitutionis in integrum ex clausula generali. Alciat. *respons. 33. num. 30. & seqq. lib. 2.* Sforzia Odd. *de restitut. part. 1. quæst. 48. art. 1. n. 7.*

4. Mensurarum autem justus modius in publicis Civitatum ædibus vel Ecclesiis affigitur ac Constituitur, ut quilibet tam contrahentium quam fabricãtium, ex tali archetypo justam mensuram sumere possit & debeat. *Novell. 128. cap. 15. ibi:* in sanctissima unius cujusque Civi-

Civitatis Ecclesia servari. Guid. Papæ *decis.* 490. Fr. Marc. *decis.* 279. *num.* 2. *vol.* 1. Saison *ad Consuet. Turonens. tit.* 2. *art.* 2. *Verb. Mesures à ble.* Ita *in Regno Neapolitano* mensuræ Regiæ lapideæ sunt erectæ, in atrio Palatii Magnæ Curiæ Vicariæ. Cum armis & insigniis Regiis, *juxta l.* 2. *C. de frum. Alexander. lib.* 11. Camill. Borell. *de Magistrat. edict. lib.* 3. *cap.* 13. *num.* 9. Ideo hujus modi ignorantiam & inscitiam Fabricans aut Vendens Mensuras aut Stateras injustas allegare nequit pro remittenda pœna. Quoniam Ignorantia Constitutionis per loca publica factæ, non est tollerabilis, *per cap.* 1. *distinct.* 16. *cap. quod dictis X. de jur. & fact. ignor.* Gabriel. *lib.* 6. *comm. conclus. Tit. de Reg. Iur. concl.* 5. *num.* 5. Nam quilibet præsumitur scire, quod publicè scitur. Natta *consil.* 251. *num.* 3. Mart. Mager. *de advocat. armat. cap.* 8. *n.* 119. & 120.

§. XXII.

1. *Secundo*, discrimen habendum est, inter Ignorantiam invincibilem & vincibilem. *Ignorantia Invincibilis* meritò delinquentem excusat; Quis enim poterit ejus rei Ignorantiam vincere, cujus nihil menti occurrit, per quod illam vincere possit, acquirendo scientiam oppositam Palas *de legib. disput.* 15. *sect.* 11. Francis. Suarez. *de Legib. lib.* 5. *cap.* 12. *per tot.* Covar. *in cap. alma mater part.* 1. §. 10. *num.* 6. Gregor. Caraff. *de duello tr.* 5. *sect.* 1. *q.* 1. *per tot. fol. m.* 437. Secus verò dicendum est de *Ignorantia vincibili*, dum Ignorans non adhibuit sufficientem diligentiam, juxta qualitatem negotii ad illam vincendam; v. g. *Ut si habens officium aliquod, tantam diligentiam non adhibuit ad cognoscenda ea, quæ pertinent ad proprium officium.* §. *præterea. Inst. ad l. aquil.* latè Gregor. Caraffa *dict. tr.* 5. *sect.* 1. *quæst.* 3. Sanchez. *de matrimon. lib.* 5. *disput.* 32. *num.* 33. latè Castro Palao. *in oper. moral. part.* 1. *tr.* 2. *Disput.* 1. *Punct.* 15. *n.* 5.

2. Proin-

2. Proinde cum *fabricans aut vendens* falsas mensuras hanc ignorantiam facile vincere, eamque corrigere & fraudem evitare, potuerit nempe adæquando illas cum archetypo, utique venia dignus non erit. Præsertim cum ignorantia facti proprii *eo minus* Delinquentem excuset, cum Tertio perinde damnum illatum sit, contra tamen secus erit. *arg. l. quod venditor. 32. D. de dol. mal. l. ætate. 11. D. de interrog.* Georg. Mund. *de diffamat. cap. 2. §. 3. num. 96.*

§. XXIII.

1. *Ad secundum argumentum*, de dolo cessante in Ignorante *Respondetur.* Quod intermittens id quod publicè legibus præcipitur, existit in lata culpa, & consequenter in dolo præsumpto, qui utique pœnæ debitæ subiicitur: Joseph. Sesse *decis. Aragon. 112. num. 20.* Cœpolla *consil. 37. num. 3.* Dolus enim præsumptus dicitur machinatio calliditas & fallacia in alterius damnum ex probabili sed non excusabili conjectura ab homine prò veritate habita. *per l. 1. §. 1. D. de dolo.* Cels. Bargal. *de dolo lib. 2. cap. num. 9.* Dolus autem præsumptus sufficit ad condemnandum in pœna pecuniaria, juxta Hippol. de Marsil. *consil. 7. num. 10.* Gabriel. *consil. 169. num. 4. vol. 4.* Cum igitur Artifex falsificando mensuras iniquas & falsas, easque vendens, nec etiam adæquare cum *Archetypo* curavit, in lata culpa ac dolo præsumpto existit, ideò merito tanquam culpæ Reus puniendus erit.

2. *Præterea* sciendum est, quod Ignorantia à fraude & dolo non sit libera, nec Ignoraus dolo careat, si in actu per se illicito versetur. Hoc enim in casu Dolus semper vel est notorius, vel sanè indubitate præsumitur. *Gloss. in l. dolum. 6. C. d. dol. mal.* Gail. *de Pac. Publ. lib. 1. cap. 7. num. 23.* Quæ dicitur præsumptio juris, & probatio liquissima

quidissima vocatur. *arg. l. licet Imperator. 74 Dd. legat. 1.* Curt. Jun. *consil. 53. num. 10.* Georg. Mund. *de diffamat. cap. 2. §. 3. num. 95.*

§. XXIV.

1. *Tertium argumentum in contrarium* adductum scilicet, quod scientia non præsumatur, cum sit facti, sed ab actore cum allegante probanda sit; Non subsistit, in eo casu, quo Lex Ignorantiam alleganti resistit; ut puta præcipiendo vel prohibendo aliquid, ut fiat vel ne fiat, publicata insuper lege vel constitutione: Quo casu ignorans, aut ignorantiam allegans in dolo esse dicitur & præsumitur. *per l. quemadmodum 7. in fin. ibi;* Malæ fidei namque possessorem esse, nemo ambigit, qui aliquid contra legum interdicta mercatur. *C. de agricol. & Censit. lib. 11. l. 27. D. de regul. jur. cap. 82. de Reg. Iur in 6.*

2. Sicuti alias dicimus, ut quoties quispiam rem prohibitam facit, Eum dolosè facere censeri. Frider. *de Process. extrahend. lib. 1. cap. 23. n. 18.* Georg. Mund. *d. diffamat. cap. 2. §. 3. n. 100.*

3. Hinc transeuns cum mercibus per locum ubi Vectigal seu Gabella solvitur, eam autem solvere neglexerit, merces in commissum cadunt, nec per ignorantiæ allegationem à commisso sese liberare potest. *arg. l. commissa D. de vectigal. & commiss.* Franc. Revertor. *decis. Neapol. 552. num. 1.* Ubi Decisionem adducit Don. Anton. de Marin. *observ. ibid. 552. num. 1.* Et ante hosce Roland. à Valle *consil. 54. num. 3. lib. 1.* Steph. Guazzin. *de confiscat. bonor. conclus. 13. ampliat. 82. n. 9.* Koppen. *decis. 50. n. 26.*

4. Dissentit Abbas Panormit. *consil. 68. num. 2. ac 35.* Menoch. *consil. 98. num. 22.* latius Regn. Sixtin. *de Regal. lib. 2. cap. 6. num. 193. & 194.* vide latè Henric. Klock. *de vectigal. thes. 98. lit. B per tot.* Dn. Golniz. *de jur. vectigal. cap. 5. num. 6. fol. m. 264.*

1. Et

§. XXV.

1. Et hoc adeò verum est, ut hæc ignorantia, *etiam per Iuramentum* probata, Delinquentem non relevet. Quamvis enim ignorantia regulariter per juramentum probetur *per cap. fin. X. qui matr. accus. poss. l. si tutor. 5. C. de pericul. tutor.* Honded. *2. Consultat. 92. n. 15.* Joh. Bapt. Costa *de facti scient. & ignorant. Inspect. 84. num. 2.* Hoc tamen non procedit, quando Lex scientiam præsumit. *per cap. Vidua 4. X. de regular. vel* si de alterius præjudicio agatur. Dominic. *in cap. eos qui 2. de tempor. ordin. in 6.* ac ignorantiam alleganti specialis aliqua præsumptio adversetur. Cacher. *decis. 71. n. 3.* Menoch. *2. arbitr. cas. 185. n. 7.* Sixtin. *de Regal. lib. 2. cap. 11. num. 70.* Mund. *dict. cap. 2. §. 3. num. 102. vel* in ignorantia juris, quæ pro scientia habetur. vide Mascard. *de probat. concl. 88. per tot. Qui sub n. 11. tradit.* Quod ignorantia, ejus quæ publicè nota est, juramento non probetur. Honded. *1. consult. 55. num. 65.* Petr. Peck. *ad cap. præsumitur. 47. num. 7. ubi pro & contra hoc disputat.* Gail. *2. observ. 48. num. 23.* Quod variis ampliationibus & Limitationibus deducit Seraphin. *de privileg. jurament. Privileg. 4. per tot.*

2. Dissentit Hyppolit. de Marsil. *in l. si quis ignorans in pr. D. de falsis.*

§ XXVI.

1. Ex quibus jam deductis facillimè etiam hæc quæstio resolvitur; *An is qui falsis & adulterinis mensuris vel ponderibus ignoranter usus fuerit in mercatu publico*, zu offnem Marck / *impunè hoc committat, ac à falsi pœna ignorantiæ prætextu liberetur?* Et hoc utique *Negamus*;

2. *Tum* (1.) per rationem supra adductam; quod quilibet prius de mensurarum & ponderum æquitate vel iniquitate cognoscere teneatur, antequam illis pu-

l. in furti. D. de furt. Ac Furtum, animum furandi requirat. *l. furtum. D. de usucap* Propositum enim & voluntas distingunt maleficium delinquentis. *l. qui injuria. D. eod.* unde Seneca scribit: *Beneficium ab injuria distinguit, non eventus sed animus.* Ac ita in causa Symphorien Mugnier in suprema Dyonensi Curia *Anno 1599. 15. May* pronunciatum esse, asserit prædictus Bouuot. *quæst. notab. decis. tom. 1. part. 2. lit. M. Verb. Mesure. quæst. 1.*

3. Veruntamen hisce Rationibus obviam itum est jam supra *num. 19. & seqq.* Habita ratione inter ignorantiam simplicem & ignorantiam affectatam, quæ pro scientia habetur præsumptivè, dum venditor merces mensurando illud ignorare prætendit, quod omnes venditores & Mensores scire debent. *l. nec supina. 6. Regula. 9. D. de jur. & fact. ignor.* Jo. Bapt. Costa *de fact. scientia. in spect. 65. per tot.* Castro Palao *in oper. moral. part. 1. tract. 2. disput. 1. Punct. 15. & 17.* Menoch. *lib. 2. præsumpt. 23. n. 61. & 66.* Joh. Bapt. Larrea *decis. Granat. 55. n. 29.*

§. XXIX.

1. Hanc tamen sententiam, quâ conficientem vel utentem *at* ignoranter mensuris & ponderibus falsis pœna condigna afficiendum esse propter scientiam præsumptivam supra diximus; Eatenus *Declarandam* censeo. Quoad modum pœnæ I. ut tali modo delinquens *Arbitrariè tantùm* ac habita ratione circumstantiarum haud aliter quam mulcta pecuniaria puniri possit. Anton. Faber. *in Codic. tit. d. Fals. defin. 2. numer. 3. & defin. 12. num. 7.* Anton. Perez. *in Cod. d. Fals. n. 3.*

2. Quoniam illi non ex proeresi & proposito sed magis ex ignorantia vincibili mensuris adulterinis contrahentes decipiunt, quæ licet non excuset à lata culpa, attamen à dolo liberat, ideò mitigationem pœnæ quoq; meretur,

meretur, cum magis ex incuria hæc deceptio proveniat. Jul. Clar. *in §. fin. quæst. 60. in fin.* Paul. Castrens. *inter consil.* Zilletti *consil. 45. num. 1.* Tiraquell. *d. pæn. temperand. caus. 43. num. 12. & 14.* Petr. Barbosa latè *in l. si mora. in prælud. n. 11. D. Solut. matrim.*

3. Et hoc est quod dici solet: *Licet injusta causa excuset, non tamen excusat à toto sed à tanto.* Bonacossa *in Comm. Opin. part. 1. verb. credulitas.* Mascard. *d. probat. concl. 504. n. 14.* Tiraquel. *d. caus. 43. num. 10.* Anton. Faber. *in Cod. tit. d. falsis. defin. 7. num. 3.* Farinac. *in Prax. crim. quæst. 90. num. 55.* Tusch. *lit. E. concl. 1. num. 5.* Georg. Mund. *d. diffam. c. 3. n. 111. & 112.* Idque propter scientiam præsumptivam, quam negligentem in actibus omnibus publicè notis habuisse Jura præsumunt, ex qua, ejusdem lata culpa satis apertè arguitur. *arg. l. falsus. 43. §. qui alienum D. d. Furt.* Joseph. Sesse. *decis. Aragon. 227. n. 2.*

4. Jn pœnis autem non corporalibus sed pecuniariis, lata culpâ dolo assimilatur. *l. quemadmodum. 7. in fin. C. d. agricol. & censit.* Felin. *in cap. quarta. 4. col. 10. X. d. præscript.* Anton. Faber *in Cod. tit. d. fals. defin. 10. num. 7.* Georg. Mund. *d. diffamat. cap. 2. §. 3. num. 99. & seqq.* Ideo meritò extraordinariè puniendus est *per l. 1. §. 1. ubi* Gloss. Bart. *& Dd. ff. d. recept. arbitr.* Aymon. Cravett. *consil. 203.* Bossius *in Prax. crim. tit. d. rapin. num. 30.* Joseph. Sesse *decis. Aragon. 227. num. 4. tom. 2.* Castro Palao *in oper. moral. part. 1. tr. 2. disput. 1. Punct. 19. per tot.* Cum ad minus propter ignorantiam ejus, quod regulariter omnes de Civitate scivissent, lata culpa hîc adsit, utique aliqua remonstratione animadvertetur. Barbos. *ad l. mora. n. 13. cum seqq. D. solut. matrim.* Farinac. *d. quæst. 90. num. 55.* Bartol. Bertazol. *consil. crim. decis. 19. num. 4. ac consil. 168. vol. 1.* Joseph. Sesse *decis. Aragon. 112. n. 21. & seqq. tom. 1.*

5. Ita

5. Ita censent quoque Ripa *de peste n. 147.* Jo. Bapt. Costa *intr. aut sciebat aut Ignorabat. Distinct. 83.* Ita in causa *De la Tornelle* supremus Sabaudiæ senatus judicavit, condemnando Reum non tantum in litis expensas, sed etiam in mulctam pecuniariam juxta arbitrium Judicis, apud Anton. Fabr. *in Codice tit. de falsis definit. 10.*

§. XXX.

1. *Declaro* præfatam sententiam; Nisi quis suam innocentiam probando, exhibeat eum, à quo deceptus est, mensuram adulterinam accipiendo; quo casu sese à pœna liberare potest. *per text. notabil. in l. majorem. 4. ibi:* Qui deceptus est, & innocentiam probat, & eum, à quo accepit, exhibet, se liberat. *C. ad l. Corn. d. fals.* Marc. Anton. Natta *consil. 72. num. 4.* Farinac. *in Crimin. quæst. 159. num. 50. & 53.* Sufficit autem nominare Authorem, à quo mensuræ vel pondera adulterata & falsificata, commodato accepta fuerunt licet Author falsitatis non nominetur, juxta Boss. *in operib. tit. de falsis sub num. 126.* Quibus in terminis *Marc. Ant. Natta.* scribit, quod merito excusandus sit, qui usus est scopello vel stario pro justo sibi ipsi assignato & tradito ab honestis viris propter quod credere debuit, illa esse justa & fidelia in mensurando, posito, quod postea inventum fuerit contrarium; Præsertim si is nominat Authorem, à quo habuit; Quia tunc ei parcitur tanquam per alium decepto. dictus Natta *consil. 72. per tot.* A quo consilio, tanquam decisivo, nefas censet recidendum esse, Fr. Niger Cyriac. *controvers. forens. 131. num. 56.* Ita absoluti fuerunt à Pœna Falsi *Domini de Scaronis*, pater & filius, dum ex processu constabat, Dominos Scaronos, non portasse dictum quartarium in loco decimationis moliturarum, sed ibi illud reperisse, & fuisse acquisitum ibique portatum à Scarentiis primo condu-

ctionis

ctionis anno. Ita ut nominaverint Authorem suum; quo fundamento, modo dictos *Scarones* defendit Franc. Niger. Cyriac. *controvers. forens. 131. num. 24.* Ex eadem Ratione Locum tenens Criminalis *Cabillonensis* absolvit modo ante dictum Symphorinum Molitorem à pœna falsi arbitraria, *qu' il à dict, que le Iuge, à male juge*, h. e. *qui dixit, quod Iudex malè judicaverit. per d. l. majorem. 4. C. ad L. corn de fals.* ap. Joan. Bouuot. *tom. 1. quæst. Notab. decis. part. 2. lit. M. Verb. Mesure. in fin.*

§. XXXI.

1. Plurimis locorum statutis constituta est certa & definita pœna, *toties quoties* quis falso metiendi vel ponderandi instrumento usus fuerit; Unde dubitandi occasio orta, *an verba ista*, Toties quoties so offt solches geschicht/ *ad singulos metiendi actus referenda sint? An verò ad singulos contractus, qui plures actus postulat?*

2. Et quidem *prius* ergo verius existimo, *Tum primo*, quia statutum non contractum sed magis factum ipsum toties quoties quis falsum commisit, punit; In omni autem dispositione, verba de Jure communi secũdum subjectam materiam intelligenda sunt, retento principali themate. Natta *consil. 582. num. 1. & seqq.* Dec. *consil. 379. n. 6.* Mantica *d. tacit. Convent. lib. 3. tit. 2. num. 37. & 42.* Paul. Duran. *decis. Rot. Rom. 245. num. 3.*

3. *Tum Secundò* quoniam absurdum foret, æquali pœna afficere eum qui una mensuratione vel ponderatione falsum committit, atque eum qui sæpius, etiamsi uno tempore id peregit. *per l. aut facta. 16. § quantitas. 7. D. d. pœn.* In omni autem dispositione verba ita sunt interpretanda, ut evitetur sensus absonus & absurdus. Gabriel. *consil. 97. num. 1. lib. 1.* Menoch. *consil. 924. num. 3.* Hieron. Palma *consil. 5. num. 10.*

4. *Tum Tertiò*, cum hic tot sint delicta quot actus, ideoque singulis delictis, sua definita pœna imponenda est. Qualitas enim adjuncta verbo, debet intelligi secundum tempus verbi. *ad l. in delictis. §. 2. D. d. Noxal. act.* Ac virtualem sensum, per cap. intelligentia. *cap. propterea. X. d. verb. Signif.* Paul. Duran. *decis. 286. num. 10.* Ac ea est natura verbi (*quoties*) ut pluralitatem importet, & per consequens infinitatem denotat. *l. filia mea quotiescunque. 21.* text. *in l. in singulos. 8. ibi: quotiens. D. d. annu. legat.* Alex. *consil. 149. col. 2. volum. 2.* Boer. *decis. 131. num. 10. & 22.* Ac *toties* pœna committitur, *quoties* contra factum fuerit, prout tradit Fulgos. *consil. 112. post pr.* Ludolph. Schrader. *d. Feud. p. 2. pr. part. 9. pr. sect. 11. num. 14.* post plures latè Martin. Mager. *d. Advoc. arm. cap. 12. num. 293. & seqq.* Cum pro disparitate damni pœna falsi minui aut exasperari debeat, ita in terminis David. Mœv. *ad Ius Lubec. lib. 4. tit. 12. art. 1. num. 14.* ubi præjudicium *sub n. 16.* refert.

§. XXXII.

1. Quæritur ulterius, *An graviori pœna afficiendus sit is, qui utendo falsis mensuris & ponderibus pro prima & secunda vice, punitus non fuit, ast pro tertia vice in fraude deprehenditur?*

2. Respondetur, quod *Non*, sed requiritur, ut falsarius de prima & secunda vice prius punitùs fuerit. *Tum*, quoniam pœna propriè infligitur ad emendationem vitæ: ille autem qui propter delictum admissum non punitus fuit, nec de correctione admonitus, ei delictum præteritum vix ad exasperationem pœnæ allegari potest.

3. *Tum*, argumento deducto à crimine furti. Assidua enim contrectatio rei furtivæ, non multiplicat rei furtivæ actiones. *per text. in l. ei qui. 9. in pr. ibi: assidua contrectatione. D. de furt.* Contra *leg. inter omnes. 46. in §. fin. D. eod. tit.* Unde Jureconsulti dicunt, id quod accre-

scit

scit rei furtivæ, censetur cum ipsa re furtum unicum. Ideò diversæ actiones non dantur; Una, scilicet, ad rem ipsam, altera ad accessiones. *l. eum qui. 14. §. non solum. 15. D. dict. tit.* Idem dicendum est, si quis uno impetu pluribus vulneribus aliquem occiderit; Una enim tantum erit actio de occiso. *l. illud. 32. §. fin. D. ad l. aquil.*

4. Ita in terminis Ponderum & mensurarum Matienzo *ad l. 19. Recopil. Leg. Hispan. tit. 11. Gloss. 3. lib. 5.* Alphons. de Azevedo *ad l. 2. Recopil. tit. 13. De los pesos. num. 5. lib. 5.* In terminis adulterii Didac. Covar. *lib. 2. Var. Resol. cap. 10. num. 8.* Jul. Clar. *lib. 5. Verb. Adulterium. num. 11.* Du. Bocer. *class. 4. disput. 12. in Addit. num. 12.*

§. XXXIII.

1. Aliud succedit dubium; *An falsi pœnam incurrat is qui in re minima falsum commisit mensurando aut ponderando?* Et hunc impuniendum esse censeo;

2. Nam propter parvitatem materiæ plurima in Jure non considerantur ac impunibilia sunt; quæ aliàs punirentur; Quoniam de minimis non curat prætor. *l. Scio. D. d. restitut in integr. l. omnino. D. d. impens. in rem. alien. fact.* Cujus ea ratio est, quod parum aut nihil æquiparentur. *cap. multa. X. d. prabend.* Ac nulla vel modica non differunt. *cap. causam. X d. probat. l. illud. § si cujus toto. vers. minim. ubi Dr. Angel.* & Castrens. *D. d. tribut. act.* Bl. *in auth. præterea. C und. vir. & ux.* Marsil. *in singul. 276. & 278.* Ac latè *in l. fin. in f. D. ad L. Corn. d. Sicar.* latè Petr. Caball. *in Resolut. crim. cas. 240. num. 2.* Ripa *d. peste. tit. d. preserv. remed. num. 64.* Hinc parvus defectus non vitiat actum, nec solennis omissio obsit. Gloss. & Bart. *in C. nostratis. 30. quæst. 5.* Sic in omni delicto etiam doloso, si minimus sit excessus, delictum dicitur leve. Abb. Panormit. *consil. 25. lib. 1. dubit. 3.* Pari modo furtum rei minimæ vix pœna

dignum existit. Joan. Bonifac. *d. Furt.* §. *quod iure.* 12. *n.* 44. & 45. Sic Gabella imposita ut solvatur de animalibus, non debet solvi de animalibus minutis. *per l. mortuo bove. D. d. legat.* 2. Bertach. *d. Gabell. part.* 4. *membr.* 1. *q.* 2. *n.* 3. Alber. *d. Statut. part.* 2. *quaest.* 214. Bartol. Bertazol. *consil. crim.* 546. *num.* 3. & 4. Nam minima & minuta non veniunt in pœna mortis, nec pœna in vulnere locum habet in vulnusculo. Alexandr. *in consil.* 104. *num.* 7. Cœpolla *consil.* 77. Castrens. *consil.* 377. Jo. Theod. Sprenger. *tr. de modico cap.* 5. & 7. *per tot.*

3. Huc facit quoque ea Doctorum assertio quod nemo præsumatur pro minimo commodo falsum committere. Bart. *consil.* 8. *num.* 6. & 7. Alexandr. *consil.* 74. *col.* 2. Cravet. *consil.* 75. *num.* 16. Roland à Valle *consil.* 38. *n.* 37. *vol.* 1. Bartol. Bertazol. *consil. crim. decis.* 38. *n.* 15.

4. Ac ita decisum fuit *in Curia Archiep. Neapol.* teste Joan. Aloys. Ric. *decis.* 104. *part.* 1. *per tot.*

5. Quod tamen eatenus *declarandum* judico, ut habita ratione circumstantiarum & mercium, defraudatio in mensuris & ponderibus, etiam rei minimæ, quandoq; extraordinariè aliqua mulcta pecuniaria coerceri possit; casu quo hæc falsificatio sæpius repetita fuerit, præsertim in mercibus carioribus;

6. Quod ad exemplum rei minimæ furto ablatæ ita determinari potest. *arg. l. Sacrilegii.* 6. *in pr. ibi: modicum aliquid. D. ad L. Iul. pecul.: l.* 5. & 7. *D. d. acquir. rer. domin.* per ea quæ habet August. de Armin. *ad Angel. de malefic. verbo: Quas si non solverit. addit.* 2. Hippol. Marsil. *in d. l. lege Cornelia* §. *divus. num.* 12. *D. ad L. Corn. d. Sic.* Joan. Bonifac. *d. Furt.* §. 12. *num.* 45.

7. Unde Mercatores, qui vendendo pannos, ipsos magnopere extendunt & tirant, cum fraudem in

quanti-

quantitate rei committant, extraordinarie puniuntur. Quoniam non debent in mensuratione Pannos tirare & extendere, sed tendere in tabula plana, cum Canna seu Vlna absque tiractione, seu extensione; *juxta Constit. Reg. Neapol. Rubr. Mercatores, ubi* Matth. de Afflictis, *part. 3. Rubr. 35. n. Mercator. in notab. 2. num. 5.* Straccha *de mercat. part. 2. num. 6.* Maranta *in Specul. aureo part. 4. Distinct. 11. num. 47.*

8. Dissentit aliquatenus Francisc. Terzan. *apud* Bart. Bertazzol. *consil. crimin. 534. numer. 11. & per tot.* vide Sprenger. *dict. tract. de medico cap. 8. per tot.*

§. XXXIV.

1. Illud quoque in dubium vocatur; *An mercator propriâ authoritate, pondus justo levius adaequare sive ceram aut quid simile impunè addere possit?* Et hoc licere impunè in facti contingentia *affirmativè* resolutum fuit; Sicut de tondente monetam, eamve ad aequum reducente, scribit Hippol. de Marsil. *ad l. qui falsam. D. ad L. Corn. d. fals. n. 10.* Alciat. *consil. 461. num. 2. & per tot.*

2. Quoniam lex vel statutum prohibens ponderum vel mensurarum mutandi potestatem intelligi debet de his qui ea imminuunt, & in pondere caeteros defraudant, non verò qui ea ad justum pondus reducunt *per l. pen. §. 1. ibi: corrumpunt, falsassent. D. ad L. Iul. d. fals. l. in Dardanarios. 37. ibi:* propter falsum mensurarum modum. *D. d. poen.*

3. Et hoc tanto magis eundem liberabit, si ceram palam apposuit, ac in loco publico isto pondere utatur; In actu enim palam facto, dolus abesse praesumitur. *arg. l. modios. 9. ibi:* sub oculis constitutis. *C. d. Susceptor. & praepos.* Abbas *consil. 68. num. 3. & 4. vol. 1.* Paris. *consil. 171. num. 16. vol. 3.* Gratian. *discept. forens. 631. num. 1. & 2.* Anton. Freundenberg. *d. rescript. moran concl. 43. num. 29. & 30.*

4. Ac posito, quod is, qui propriâ authoritate

pondus adæquavit, malefecerit, ea propter tamen puniri non potest, postquam lex nullam pœnam statuit. *per l. 3. §. divus. D. d. sepulch. violat. l. at si quis. 14. ibi:* non rectè facere, at pœnam statutam non esse. *D. d. Relig. & Sumpt. fun.* Andr. Alciat. *d. consil. 461. n. 2.*

5. Ac ita decidendo Judæum, liberavit. Bartol. Bertazol. *consil. crim. decis. 38. per tot. lib. 1.* Hanc tamen adæquationem Domino territorii tantum competere, aut qui mixtum pagi imperium possidet, ac ut Galli loquuntur, *un Seigneur qui à toute moyenne & basse justice peut es gaudiller les mesures de ces subjects*, h. e. *Dominus, qui habet omnem mediam & bassam Iurisdictionem, potest adæquare mensuras suorum subditorum.* censet Joan. Bonnot. *tom. 1. quæst. Notab. decis. part. 3. lit. S. Verb. Seigneur en justice moyenne. quæst. 1.*

§. XXXV.

1. Hoc insuper observandum est, quod per pœnæ exactionem factam ab eo qui iniq; mensurando aut ponderando alios defraudavit, præjudicium non fiat, quo minus *pars læsa Iure Civili* contra deceptorem agere possit ad interesse: ac si sit venditor ad repetendum id quod ob majora pondera & mensuras amplius mercis datum est; Sin verò Emptor ad petendum quod ob minora pondera minus acceptum est. *text. in l. arbitrio. 18. §. de eo D. d. dol. mal.*

2. Quod si quis scienter alterum iniqua, mensura defraudavit, is furti quoque actione conveniri potest. *per text. in l. si quis uxori. 52. §. majora. 22. D. d. furt.*

3. Quod pro dupli restitutione ego accipiendum censeo. *per l. penult. §. 1. ibi:* ejus dupli. *D. ad L. Corn. d. Fals. vide quæ infra* de Agrimensore *dicta sunt cap. 13.* Robert Marant. *in specul. part. 4. distinct. 11. n. 46.* Dn. David. Mœv. *ad Ius Lubec. lib. 4. tit. 12. art. 1. num. 5. & seqq.* Celsus Bargal. *de dolo lib. 3. cap. 3. num. 84. & seqq.*

1. Pro

§. XXXVI.

1. Pro conclusione hujus materiæ de mensuris quæritur; *Cuinam competat mensuras & pondera falsificantes coercere & punire, ab eu ve mulctam exigere?* Equidem cum potestatem statuendi de mensuris & ponderibus, *jure superioritatis Territorii dominus* sibi vindicet, ei quoque meritò coercendi potestas competit, eos qui contra mensurarum leges delinquunt; Cujus enim Jurisdictio læditur, utique ille injuriam legem contraveniendo commissam debita pœna vindicare potest, ut debitam ultionem habeat suæ injuriæ. *l. cum emancipati. 2. §. emancipatum filium. 4. ibi:* magis enim vindictæ quam pecuniæ habet persecutionem. *D. d. Collat. bonor. cap. 1. §. pen. quæ fuit prim. caus. 2 Feud. 24.* Natta *consil. 580. num. 7.* egregiè Roland. à Valle *consil. 73. num. 12. 14. & 15.* Hieron. Schurff. *consil. 27. num. 5. cent. 1.* Anton. Tessaur. *decis. 266. num. 2.*

2. Sicuti enim Princeps legem facit, ita eam quoque exequitur, nec alius poterit de ea cognoscere. *arg. l. cum quadam puella. 19. in pr. D. d. Iurud.* ubi Alexand. *n. 6.* notat; Quod Iudex qui juriedictionē præoccupavit in cognoscēdo, præfertur alii in exequendo. Idem tenuerunt Specul. Joan. Andre. Alber. Butr. & Salicet. *quos citat & sequitur* Jason. *ad d. l. cum quadam puella. num. 5.* & Cagnol. *ibid. num. 25.* Si verò cognitio spectat ad principem, ergo etiam pœna ad eum pertinebit. Boss. *in prax. tit. de pœn. n. 25.*

3. Fructus enim Jurisdictionis ad eum spectant, qui Jurisdictionem exercet. Pœnæ autem pecuniariæ sunt fructus Jurisdictionis, quæ exactæ propter falsas mensuras & pondera fisco inferendæ sunt, & ad eum pertinebunt, qui fiscalia jura possidet. *per text. in l. un.* ubi Jason. *D. si quis Ius dicenti non obtemp. l. qui restituere. D. de rei vind.*

vind. ſicuti notatur *in tit. quæ ſint Regal. ibi*: mulctarum pœnarumque compendia. *lib. 2. feud. tit. 56.* ubi Joan. Paul. Balaeran. *in oper. feudal. fol. m. 393. B. l. mulctarum. C. de modo mulcta.* Paris. *conſil. 106. num. 13. vol. 1.* Regner. Sixtin. d. Regal. *lib. 2. cap. 8. num. 25.* Bocer. *de iurisdict. cap. 8. n. 27.* Ac res ad eum ſpectat, cujus induſtria capitur, ut in ſimili dicit Alexander. *in l. divortio. §. ſi vir. col. fin. D. Solut. matrim.* Ruin. *conſil. 193. num. 2. vol. 1.* Boſſ. *d. tr. tit. d. pœnis. n. 22.* prout hæc latius deducit. Petr. Surd. *conſil. 152. num. 21. & ſeqq.* *Nec immeritò*, mulctarum pœnarumque proventus fructibus fiſci cedunt; dum hiſce mediis etiã olim ſub Imperatoribus Palatia & Prætoria reparari mandato injunctum fuerit. *l. fin. C. de offic rect. provinc.* Item in uſum operis vel curſus publici, aliarumvè neceſſitatum applicarentur: *l. 5. C. de mod. mulct.* Et hodie quoque ad conſervandum regimen neceſſarii ſunt Joan. Van de Graef. *de Regalib. cap. 43. num. 4.* faciunt quæ tradit Menoch. *conſil. 604. num. 24.* Caſp. Klock. *tract. d. contrib. in conſil. annex. 3. quæſt. 4.*

4. Ita *in Regno Neapolitano*, Jus adæquandi menſuras & pondera, *in Curia Regia Sicla* perficitur, ac Poſſeſſores falſarum menſurarum ibidem puniuntur, quod Jus Barones non aliter ſpeciali conceſſione regia exercere poſſunt. teſte Jo. Maria Novar. *tom. 2. Gravam. Vaſall. 169. num. 1. & 2.*

§. XXXVII.

1. Ex quibus jam dictis, *haud placet diſtinctio Knicheni*, qui coercitionem falſarum menſurarum tum demum Juri ſuperioritatis ſeu centenæ adjudicat, ſi de corporali pœna agitur; Ubi verò pecuniaria pœna irrogatur, Voigtheiæ Jurisdictionem menſurarum adſcribit. Knichen. *d. Iur. territor. cap. 4. num. 304.*

2. Pari

2. Pari modo dissentit quoque ante allegatum Knichenium Joan. Regnaud. *d. mensur. num. 14.* Quibus astipulatur *Christophorus Besoldus.* qui distinctionem adducit inter *jus constituendi* pondera & mensuras: Ac inter *jus custodiendi & inspiciendi* mensuras & pondera jam constituta. In Verbis: Daß Mühlwerck von newem zu bawen/ Maaß/ Gewicht/ und Meß von newem anzustellen/ daß gehört dem Obern- oder Landtsherrn/ und regulariter nicht dem/ so allein die Nidergericht hat. Hingegen aber wa Mühlenen bereit gebawet/ Gewicht/ Maaß und Meß angeordnet/ ist die custodia, inspectio und beobachtung dem nidergerichts Herrn nicht zu entziehen/ weil es ein Burgerliche und gar kein peinliche Sach ist: Es würden dann circa ejusmodi res die Ordnungen enormiter und dergestalten überschritten/ daß solch Verbrechen an Leib und Leben abzustraffen were. h. e. *Jus molendina de novo erigendi, mensuras pondera & stateras constituendi; competit domino territorii & Superiori, non vero ei regulariter, qui tantum habet Iurisdictionem bassam: E contrario verò, ubi molendina jam sunt extructa, statera mensura & pondera constituta, ibi custodia & inspectio eorundem, ei qui bassam exercet Iurisdictionem non est deneganda, quoniam causa est Civilis non Criminalis: Nisi ordinationes circa res ejusmodi enormiter excedendo ita violarentur, ut delicta talia in Corpore & Vita, capitaliter puniri necesse esset.* Besold. *consil. 2:1. sub num. 8. & 10.* Cui tamen ex supradictis responderi potest. *Id verum esse nisi aliud vel* consuetudine loci receptum, *vel* per investituram Domini territorialis concessum sit. Siquidem earundum par ratio, ut & Juris disspositio existit.

§ XXXVIII.

1. Hoc tamen eatenus *Declaro*, nisi Princeps postquam mensurarum & ponderum modum pœnalem pu-

blico Edicto præscripsit, Nobili vel Civitati municipali *per infeudationem aut quocunque alio titulo* pagum cum Jurisdictione *alta vel Bassa* concesserit, quo casu exactionem pœnarum vel mulctarum eorum qui mensuris vel ponderibus defraudant, juxta modum concessionis & attributionem Jurisdictionis competere censeo.

2. Nam princeps habens Vasallum investitum de Pago cum mero, mixtoq; Imperio vel omnimoda Jurisdictione, si postmodum prohibet mensurarum modum vel alium actum sub certa pœna, cognitio & pœna ad eundem Principem pertinebit; Contraveniens enim edicto principis, eum contemnit & offendit, eique inobediens est; Attamen pœna delicti regulariter ad eum pertinet qui principaliter læditur, ut habeat suæ injuriæ ultionem. *per d. l. cum emancipati.* §. *emancipatus filius. D. d. Collat. bon.* Nec alteri confertur, quod alicui ad vindictam propriæ injuriæ debetur. *l. at ubi. D. d. petit. hered.* Brun. *consil. 31. n. 18.* Natta *consil. 580. num. 6.*

3. Ita in terminis consuluit Petr. Surd. *consil. 152. per tot. lib. 2.* Dissentit aliquatenus Besold, *consil. 211.*

§. XXXIX.

1. Pluribus tamen in locis, præsertim in statuum Imperii provinciis ex conniventia vel cõcessione principis, mulctæ pecuniariæ exactio modica eorum qui mensuris aut ponderibus defraudant, *Magistratui Municipali* competit.

2. *In Ducatu Juliacensi* ita constitutum est, daß was falsch und aus Auffsatz ohnrecht auch Criminal befunden/ daß solle durch unsern Befelchhaber gestrafft; Was aber sonst ohngefährlich oder aus Nachlässigkeit versehen / und burgerliche Sachen und Straffen weren / solle durch die Burgermeister gestrafft werden. h. e. *Quicquid falsi & ex proposita*

proposito contra Leges fuerit commissum, in Iudicio Criminali determinandum, illud à Nostris Officialibus puniri debet; quod verò citra animi proeresin, fortuitò & per negligentiam fuerit peccatum, in causis Civilibus, mulctas pecuniarias inferentibus, illius punitio Magistratui loci, & Consulibus relicta esto. Policey Ordn. deß Hertzogth. Gülich. *tit.* von Besichtigungen der Maaß und Ehlen. *fol.* 32.

3. In Electoratu Brandenburgiæ statutum est, daß der Rath an jeglichen Orthen umbgehen/ die Schaal/ Maaß und Gewichte besichtigen/ und welcher befunden/ der ohnrechte Ehle. Gewichte/ Scheffel und Maaße hat/ den oder dieselbe soll er in gebührliche Straff nemmen. h. e. *Ut Magistratum cujuslibet loci, statis temporibus circumire, & bilances mensuras & pondera inspicere oporteat, quemcunque verò repererit, ulnis, ponderibus, modiis, & mensuris falsificatis uti, eundem vel eosdem debita pœna afficiat.* Joachim Schepliz *ad Consuet. Brandenb. part. 4. tit. 6. §. 4. & 5.*

4. Imprimis quoque laudanda est Consuetudo *Regni Scotiæ*, dum Præfectus Cameræ Regiæ quolibet anno cum suis Administris iter suscipiẽdo per præcipuas Regni Comitatùs falsitates mensurarum & ponderum per suos officiales investigat, & defraudatores punit. De quo sequentia in Constitutionibus Itin. Camerarii. *In omni Itinere, Clericus Camerarii deferat secum pondera & mensuras, & faciat, quod strictissime examinentur pondera tonarum, & quod omnino concordent, cum ponderibus suis, & nec minus, nec plus:* Iter. Camerar. *cap. 30. apud* Skenæ. *in leg. Scot. fol. m. 168.*

§. XL.

1. Jus Wirttembergicum, potestatem puniendi falsificantes mensuras Magistratui municipali eatenus relinquit, das in allen Stätten und Flecken die Meß/ Eich/

Eln und Gewicht besichtigt werden sollen/ und wa die ohngerecht befunden / soll man die jenige/ so die gebraucht/ darumb mit ernst straffe/damit falsch und Betrug in allweg verhütet werde. h. e. *ut in singulis Civitatibus & pagis mensura liquidorum & aridorum, ulna & pondera inspiciantur, & si qua archetypo non congruere reperiantur, eorum possessores pœna debita afficiantur, ut hoc modo falsitates, fraudes & dolosæ machinationes omnibus modis præcaveantur.* Ordinat. Wirttemb. *Rubr.* von Ehln und Gewicht. §. und soll man. *fol.* 153.

2. Quæ tamen statuta ita accipienda esse judico, ut Magistratus municipalis in hujusmodi falsarios inquirere eosve debitâ pœnâ arbitrariè, habito respectu circumstantiarum coercere queat; mulctam tamen pecuniariam sibi ipsi reservare non possit, nisi forte sit modica summa; Als was under einem Gülden gestrafft wird. h. e. *si mulcta sit floreno usuali minor.* In Ducatu autem Wirttembergico, was straffbar under einem kleinen Frevel ist/ welcher ist drey Gulden/ fünffzehen Kreutzer. Das kan die Statt-Obrigkeit für sich behalten. h. e. *Omnis mulctis, quæ summam fredi minoris, sive trium florenorum, & quindecim Crucigerorum non attingit, cedit Magistratui Oppidano pro se.*

CAPUT XIIII.

De Agrimensore ex falsa Relatione Parti obligato.

SUMMARIA.

§. 1.

1. *Mensor, qui in mensuræ renunciatione quempiam decepit, tenetur decepto, actione in factum.*

2. *Hæc actio magis nascitur ex delicto, quam ex contractu.*

3. *Quid sit mensoris officium, & quæ ejus qualitates esse debeant.*

4. Formu-

4. Formula juramenti agrimensoris in Ducatu Wirtembergico.

§. 2.

1. Agrimensor renunciando fallens quempiam, à parte læsa conveniri poterit in id, quod ejus interest.

§. 3.

1. Quæ actio extenditur quoque ad agrimensoris latam culpam.

§. 4.

1. Ratione hujus interesse, contra agrimensorem fallentem jurari potest in litem.

2. Non tam favore domini, cui res sua eripitur, quam odio agrimensoris, qui contra officium defraudat.

§. 5.

1. Hoc juramentum defertur etiam ob latam culpam.

2. Quod negat Bartolus.

§. 6.

1. Prior tamen assertio rationibus firmatur.

§. 7.

1. Respondetur ad argumenta contraria.

§. 8.

1. In pœnis pecuniariis lata culpa dolum repræsentat.

2. Verba taxativa, verba æquipollentia non excludunt.

§. 9.

1. Leges propter culpam juramentum in litem denegantes, intelligendæ sunt de culpa levi.

§. 10.

1. Præmissa locum habent extensivè in quocunque alio, circa mensura renunciationem fallente.

2. Ut Architecto.

3. Redemtore.

4. Tabulario & calculatore.

5. Universaliter in omnibus, qui circa mensuras fallunt.

§. 11.

1. Idem obtinet in Discussore.

§. 12.

1. Mensor à partibus electus per imperitiam aut negligentiam falsam mensuram renuncians, securus est à pœna & damni præstatione.

§. 13.

1. Limitatur hæc conclusio à nonnullis, nisi Iudex ex officio artificem elegerit.

2. Sed hæc limitatio reiicitur.

§. 14.

1. Aliud tamen erit in mensore publico & jurato, si judex eum elegerit.

§. 15.

1. Mensoris renunciatio efficaciam non habet, nisi ea à prætore, partibus ad id citatis, publicetur.

2. Quoniam enim jurisdictione destituuntur, opus habent confirmatione ejus, qui jurisdictione est munitus.

3. Declaratur: Nisi à Iudice mensor sit missus, cum hoc mandato, ut quæstionem Controversam terminet.

§. 16.

1. Hoc prætoris decretum impeditur, per reclamationem partis, & provocationem ad peritiores.

2. Quo casu victor expensas erogatas recuperare potest, ab adversario.

3. Mensurationis gravamen intra annum proponi debet, quandoque etiam post annum.

§. 17.

1. Mensor officium suum etiam per substitutum expedire potest.

2. Mensor tamen hoc casu tenetur de dolo sui substituti.

3. Afferuntur rationes pro Negativa.

§. 18.

1. Respondetur per declarationem.

§. 19.

1. Actio quæ datur contra agrimensorem, est ex delicto.

2. Quod ex propria mala electione provenit, in eligentis propriam culpam cedit.

3. Substitutus in officio suo delinquens de substituentis voluntate deliquisse censetur.

§. 20.

1. Duo Agrimensores, quibus demandata est mensura, dolosè in officio versantes, in solidum tenentur.

2. Singuli agrimensores conveniuntur ex proprio dolo, qui est individuus.

§. 21.

1. Si actori ab uno ex Mensoribus fuerit satisfactum, tunc alter ab ulteriori petitione liberatur.

2. Hæc actio pœnalis est, ex parte illius, qui convenitur, sed ex parte Actoris est rei persecutoria.

§. 22.

1. Agrimensor dolosus solidum Actori solvens, adversus socium doli & commensorem, regressum non habet, nec ab Actore ei cedi potest actio.

2. Dolus proprius nulli patrocinium afferre, aut eum indemnem conservare potest.

3. Dissentientes referuntur.

§. 23.

1. Agrimensor dolosè renuncians, ultra damnum quod læso restituere obligatur, tenetur de Iure Canonico pœna pœnitentia.

2. De Iure Civili, ut falsarius, afficitur pœna L. Corneliæ de falsis.

3. Secundum Ius Saxonicum fustigatur.

4. Moribus hodiernis arbitrariè punitur.

1. Actio

§. 24.
1. *Actio hæc Prætoria in factum contra mensorem falsificantem, est subsidiaria.*
2. *Dissentit Felinus.*

§. 25.
1. *Limitatur, nisi Emtor vel Venditor, non sint solvendo, tunc enim mensor rectà conveniri poterit.*

§. 26.
1. *Ratio dubitandi.*

§. 27.
1. *Respondetur huic dubio.*
2. *Distinguit Abbas panormitanus.*

§. I.

NUnc *de ipso Mensore* considerandum *ad quid teneatur Is, qui in mensuræ renunnunciatione quempiam decepit aut falsum commisit?* Sane Prætor *in factum* actionem proposuit contra Mensorem, à quo falli nos non oportet. Nam interest nostra, ne decipiamur in modi renunciatione, si fortè vel de finibus, contentio sit, vel Emptor scire velit, vel venditor, cujusmodi ager veneat: Juxta Ulpiani responsum *in l. 1. in pr. D. si mens. fals. mod. dix.* Wesenbec. *ad hunc tit. in Paratitl. num. 1.* Hieron. de Monte *tr. de finib. regund. cap. 34.* Joan. Oetinger. *Cameræ Ducalis Wirtenb. quondam Secret. in tract. practicab. de finib. regund. cap. 16. num. 17.*

2. Nascitur autem hæc actio magis ex delicto quam ex contractu, secundum *l. si duobus 3. §. 5. D. dict. tit.* Quoniam ex parte Actoris, est quidem rei persecutoria attamen ex parte Mensoris est quodammodo pœnalis, secundum Abbat. Panormit. *ad cap. qui judicante. 9. num. 2. X. de præscript.* Unde Mensor civiliter obligatus non esse, dicitur *in l. 1. §. 1. D. dict. tit.* Revera enim exinde nascitur, quod nos fefellerit Mensor: Fallere autem scienter & ex calliditate est dolum committere *l. 2. D. de proxenet. ibi:* ex calliditate. Colleg. Jur. Argent. *lib. 11. tit.*

6. thes.

6. thes. 3. Anton. Sola *ad Constit. Saband. Tit. de Censib. Gloss. un. part. 3. num. 4. fol. m. 131.* Siquidem Agrimensor jurat de bona fide & legaliter mensurando, *per l. comparationes §. omnes ibi:* nisi juramento ante præstito *C. de testib.* Camill. Borell. *Consult. 84 num. 5.*

3. Mensoris autẽ officium, ejusque qualitates graphicè describit Aggenus Urbicus ad Frontinum: *In judicando Mensor, bonus vir & justus agere debet, nulla ambitione aut sordibus moveri, servare opinionem, & arte & moribus omnis illi artificii veritas custodienda est, exclusis illis similitudinibus, quibus falsa pro veris subjiciuntur. Quidam enim per imperitiam, quidam per imprudentiam peccant. Totum autem hoc judicandi officium, hominem bonum, justum, sobrium castum, modestum & artificem egregium exigit. Hoc autem possessores æquo animo ferre non possunt. Nam cum his veritas exposita fuerit, adversus sinceritatem artis facere cogunt. Multa enim sunt in professione, quæ generaliter pro veris offeruntur: multa quæ specialiter: Quædam, quæ argumentaliter: quædam conjecturaliter etiam mentiri artifices coguntur.* Aggen. Vrbic. *ad Frontin. in fin. fol. m. 158. apud Veget. Stenuich.* vide quoq; Cassiodor. *lib. 1. Rescript. 10.* Nam in controversiis finalibus ad officium Judicis pertinet Mensores mittere & per eos dirimere ipsam finium quæstionem, ut æquum est: Si ita res exigit, oculisque suis subjectis locis; respondit Vlpianus *in l. si irruptione. 8. D. fin. regund.* Cujus assertioni tanquam in arte periti creditur, ejusque renunciationi statur. *per l. 1. D. de ventr. inspic. l. simul. C. de re milit.* latè Rimin. Jun. *consil. 30. num. 21. & 22.* Sichard. *ad l. jusjurandi. 8. num. 5. C. de testib.* Imò Mensoris assertum non admittere ac amplecti pudor est. Paul. Christinæ. *decis. Belgic. 184. num. 2. vol. 2.* Quæ causa est, ut Mensores publici, non nisi jurati ad hoc officium admittantur; Et de horum officio sequentia tradit Noster

Oetinge-

Oetingerus, Secretarius Ducalis Wirtembergicæ Cameræ: Zu solchem Ampt wird ein frommer / redlicher / auffrechter / niechterer / eingezogener und bescheidener Mann / der ein geübter / trefflicher Meister dieser Kunst ist / erfordert / dann es wird jhm in seiner Verrichtung und Außspruch / wie einem jeden Meister in seiner Kunst / Glauben zugestelt. Derhalben sollen die Feldmesser / ehe sie zu solchem Ampt angenommen / von verständigen mit Fleiß examinirt, und wann sie für tauglich erkant / umb mehrerer Sicherheit willen / daß man umb so viel an jhrer Redlichkeit und getrewen Fleiß vergewissert / beaydiget und diese Form ungefährlich gebraucht werden. h. e. *Totum mensoris officium, hominem bonum, justum, sobrium, castum, moderatum, & artificem egregium exigit; quoniam ejus relationi & sententiæ, ut cuilibet artifici in sua arte, fides adhibetur. Ideoque priusquam agrimensoribus hoc officium concreditur, ii à peritis probè sunt examinandi, & si idonei reperiantur, majoris securitatis ergò, ut eò certius de eorum fidelitate & industria constare possit, juramento ad hanc functionem sunt adstringendi, juxta sequentem fortassis formulam,*

4. Formula juramenti Agrimensoris in Ducatu Wirtenbergico communiter hæc est: Ich Johann Burggs Burger zu Feierbach / gelobe und schwere zu Gott dem Allmächtigen / daß ich alles / was von deß Durchleuchtigsten Fürsten und Herren Herrn Eberharden Hertzogen zu Wirtenberg und Teck / meines Gnädigsten Fürsten und Herren / Ampleuten / auch einem Ehrsamen Gericht allhie / mir in meinem anbefohlenen Ampt und erlernter Kunst auffgetragen / oder sonsten von menniglichen und einem jeden insonderheit von mir erfordert und begehrt wird / mit getrewem Fleiß auff mich nehmen / und nach meinem besten Verstand und Wissenschafft / und diß Lands gemeinen Ordnungen / Satzun-

gen Statuten / und üblichem Gebrauch und Gewonheit gemäß/ verrichten / die besorgende Strit und Irrungen zwischen den Partheyen / so viel müglich hinlegen: einem jeden das seinige / was jhme von Recht und Billigkeit wegen gebührt / aus rechtem Grund der Kunst unpartheyisch zuscheiden und darmessen / und hierinnen meine Dienst dem armen so wol / als dem reichen / und dem reichen wie dem armen umb die Gebühr erweisen / und niemanden übernehmen / und in diesem allen kein falsch noch Argelist / oder eigen Nutzen gebrauchen / und also handlen und verfahren will / wie einem frommen / redlichen Meister dieser Kunst wol anstehet / und ich es im Rechten und am Jüngsten Gericht gegen Gott zu verantworten getrawe / getrewlich und ungefährlich. h. e. *Ego N. Civis in N. juro per Deum Omnipotentem, quod omnia ea, quæ per Serenissimi Ducis ac Domini mei, Domini Eberhardi Ducis Wirtembergiæ & Tecciæ, &c. Domini & Ducis mei Clementissimi, Officiales, ut & honorabile hujus loci judicium, mihi circa officium & artem didicitam demandabuntur, vel alias ab omnibus aut singulis, desiderabuntur, & requirentur, fideli industria in me suscipere, juxta intelligentiam & scientiam meam optimam, hujus Ducatus communes ordinationes, Constitutiones & statuta, usitatam item observantiam & Consuetudinem, expedire, contentiones & lites impendentes inter litigantes, quantum possibile, amovere, præcavere, & amicabiliter componere: cuique suum, quod ipsi secundum jus & æquitatem competit, ex fundamento artis, sine ullo affectu, admetiri & adjudicare, hâc in re item officia mea, pauperi ut diviti, diviti ut pauperi, pro salario mihi constituto, impertiri nec quemquam in eo defraudare, & in his omnibus citra dolum malitiam, aut etiam affectationem proprii commodi, versari, & in universum ita me gerere & rem peragere velim, prout bonum & probum & fidelem artificem hujus artis benè decet, & ego hujus meæ functionis, coram judice meo competente & etiam in supremo judicio, coram*

Deo

Deo Omnipotenti, rationes reddere posse confido, omnia fideliter & sine fraude. Hæcce Joan. Oetinger *de finibus Regund. cap. 16. n. 15.*

§. II.

1. Hisce præmissis *sit Prima Conclusio*; Si Mensor, vel Agrimensor (quem *Finitorem*, quasi finium diremptorem appellat Cicero *de leg. Agrar.* & Plaut. *in Pœnul.*) Calliditate & dolosa machinatione in usum aliorum, quempiam falsā mensuram vel terminos renunciando fefellerit; Prætor in eum, qui dolo rem peregit, ita animadverti voluit, ut conveniatur à Parte læsa, in id quod ejus interest, quantumvè damni ex falsa & dolosa relatione sustinent. *per l. si duobus 3. §. Pomponius 2. ibi:* emptoris interesse *l. si mensor 5. §. 1. D. si mensor. fals. mod.* ubi Anton. Faber *in Rational.* Abbas Panormitan. *ad cap. quia indicante. 9. num. 4. X. de præscript.* Maranta *in Specul. Aureo part. 4. distinct. 11. num. 46.* Petr. Gregor. Tholosan. *in Syntagm. Iur. lib. 39. cap. 13. num. 12.* Vincent. Caroc. *de Locat. part. 4. quæst. 2. num. 1.* Colleg. Argentor. *dict. tit. 6. num. 4.* Visum enim est Jure Consulto, abundè coerceri Mensorem, si dolus tantum malus puniretur ejus hominis, qui nullo ex contractu jure Civili obligatus erat, ut ad quod ejus fieri potest, officium liberaliter præstitum, quam minimè ei sit damnosum *dict. l. 1. §. 1. D. dict. tit. l. sed si quis ibi.* non damnosum suum officium *D. testamen. quemad. aper.* Joan. Bonifac. *de furt. §. 4. num. 48.* ubi tradit. *Cum mensor operas suas loco beneficii prebeat, idcircò de dolo & lata culpa tantùm tenetur.* Matth. Wesenbec. *in Paratit. h. tit. n. 2.* ubi dubio adjecto respondet.

§. III.

1. Sit *Secunda* Conclusio; Hæc actio ad consequendum Interesse, extenditur quoque *ad magnam negligentiam*, seu *latam culpam* Agrimensoris, *V. G.* Si Agrimensor men-

 suræ

suræ renunciationem culposè distulerit, ex cujus dilatione & mora pars contendens damnum senserit. *per l. si mensor 8. in pr.* ibi traxerit renunciationem *D. dict. tit.* Abb. Panormit. *ad d. cap. quia indicant 9. num. 4.* ubi Card. Paris. *num 3.* Tholosan. *dict. lib. 39. cap. 13. num. 12.* Bonifac. *dict. verb. §. 4. num. 48.* Vincent. Caroc. *dict. tr. part. 4. q. 2. n. 1.* ubi tradit. *quod Imperitia Agrimensoris culpæ non adscribatur.* Anton. Faber. *in Rationalib. cum ibid. adduct. princip.* Dolus & calumniæ conjectura resultat ex tarditate productionis jurium. Cacheran. *decis. 117. num. 9.* Jo. Ant. ab Ecclesia *observ. Forens. 53. num. 28.* Lata enim culpa in hoc edicto, plane dolo comparatur, ait idem Ulpianus *in dict. l. 1. §. 1. dict. tit.* Quoniam de jure jam constitutum erat, ut qui de Dolo tenetur, etiam latæ culpæ obnoxius foret. *per l. quod Nerva 32. ibi:* latiorem culpam *D. deposit.* Et nisi hoc in Casu fieret ad latam culpam progressus, sequeretur juris correctio, vel exorbitantia à jure induceretur, sicuti in terminis nostris tradit Camill. Gallin. *de verb. signif. lib. 7. cap. 28. num. 17.* Siquidem in omnibus ferè juris partibus lata culpa Dolo æquiparatur. *l. is cui. 5. §. dolum. D. ut in possess. legat. l. 1. §. is quoque D. de O. & A.* Non enim per hujusmodi taxativas locutiones excluduntur casus similes, & qui eandem habent juris & æquitatis Rationem. In terminis Agrimensoris & Proxenetæ Bargal. *de Dolo lib. 5. cap. 3. num. 40. ac lib. 4. cap. 2.* Jerem. Setf. *de jurament. lib. 5. cap. 6. num. 14. & seqq.* Anton. Faber *in error. pragmat. Decad. 1. & 2. Error. 76. ac in* Rational. *ad dict. l. 1. § 1. lit A.* Franzk. *ad dict. tit. num. 5.* Ac cur Agrimensor non teneatur de Levi & Levissima culpâ latius deducit Card. Paris. *ad cap quia indicante 9. num. 3. X. de præscript.*

§. IV.

1. Sit *Tertia* Conclusio; Hujus Interesse æstimatio

adeò

adeò competit læso, ut contra Agrimensorem ex calliditate falsam mensuram renunciantem, *possit jurari in litem*, super quantitate & qualitate damni illati, & expensarum erogatarum: Etiam pro quibuscunque Vicibus & quantitatibus, quibus læsus ex falsis mensurationibus & similibus dicitur, Actorem fuisse ex illis deceptum & læsum. *per. l. nummis 3. ibi:* nisi quod sua interfuit *D. de in lit. jurand. cap. final. ubi gloss. in Verbo Testes ait.* Interesse quod surgit ex maleficio, probatur per jusjurandum X. de his quæ metus caus. Joan. Bapt. Plotus *ad l. si quando C. unde vi §. 43. num. 18.*

2. *Ratio autem*, in qua fundatur hæc assertio est *odium erga Mensorem dolosum:* Nam hoc juramentum inductum fuit, non tam favore Domini cui res sua eripitur, aut qui per fraudulentam mensuram decipitur, quam In odium Agrimensoris qui contra officium Boni Viri, Dominum defraudat, ad compescendam ejusdem improbitatem quæ causa est, ut hæc probatio Interesse proprii privilegiata inventa sit, secundum quam creditur proprio testimonio partis, adversus Communes Regulas juris *in l. nullus D. de testib. l. in omnibus. C. de testib.* Cels. Bargal *de dolo lib. 6. Reg. 8. num. 8.* Farinac. *in terminis, Termini motoris. quæst. crim. 168. num. 114.* Anton. Faber. *ad l. sive 2. §. Interdum 1. in princip. D. de in lit. jurand. in Rational. Tom. 3.*

§. V.

1. Sit *Quarta* Conclusio; Hoc juramentum in litem defertur quoque propter latam culpam Agrimensoris: Quod tamen controvertitur ac disputatur à nonnullis: *An ob latam quoque culpam Agrimensoris falsam mensuram referentis, juramentum in litem deferatur?*

2. Quod *Negat* Bartolus *in l. tutor qui repertorium 7. num. 2. D. de administr. tutor.* Qui non paucos habuit suæ

opinionis Asseclas. Per *Rationem* quod ob dolum præsumptum nunquam juretur in litem: ergo nec ob latam culpam, quæ dolo præsumpto æquiparatur; secundum Cess. Bargal. *de dolo lib. 2. cap. 3.* Bero *consil. 295. vol. 1.* Et hoc eo magis negandum videtur, propter Responsum Jure Consulti *in l. actionibus 5. D. de in lit. jurand.* ubi Marcianus, *ob solum dolum jurari in litem. Non etiam ob culpam* asserit. *Quæ verba taxativa*, solum duntaxat, tantum, & si quæ sunt similia, solent in legibus nostris esse præcisa, & casus alios excludunt. *l. non solum. §. tale. D. de liberat. legat.* Ea enim est natura dictionum taxativarum, ut includant expressa, & non expressa excludant; Vel, ut omnia alia excludant, præter expressa *l. qui sella 7. vers. qui actum. D. de S. P. R.* Joan. Bapt. Asinius *de execut. §. 2. q. 4. num. 4.* Fr. Niger. Cyriac. *Controv. 103. num. 86.* latè Otto Philip. Zepper. *de Interpret. Verb. 47. per tot.* Præterea benè in terminis *Matthæus Wesenbecius* scribit; *Quam non, sine magna causa permittendum sit Actori, ut pro suo arbitrio & affectione litem æstimet, ac Iudex quodammodo in propria causa fiat.* Et hoc eo magis dicendum erit, quod actio hæc in factum pariens juramentum in litem ob defectum probationis oriatur ex delicto, & loco pœnæ jusjurandum hoc admittatur. Lata autem culpa, in pœnalibus, dolo nunquam æquiparatur. *pr. l. in lege D. ad l. Cornel. de Sicar.* Ita censent cum Bartolo, *Accurs. Castrens. Iason. in l. si mensor. 5. D. de in lit. jurand.* Philip. Cornæ. *consil. 318. vol. 4.* Cels. Bargal. *de dolo lib. 6. Regul. 8. num. 12.* ubi de crebriori Doctorum observantia attestatur. latissimè Seraph. de Seraphin. *de privileg. jurament. Privileg. 31. n. 20. & pl. seqq.* Pruckman. *consil. 2. num. 328.* Schrad. *de feud. part. 10. sect. 4. n. 185.* Benenckendorff. *ad Seraphin. dict. Privileg. 31. n. 21.* In terminis Agrimensoris Hieron. de Monte *tr. de finib. regund.*

gund. cap. 33. num. 1. & 2. Joan. Bapt. Plotus *ad l. si quando. §. 6. num. 30. C. unde vi* Menoch. *2. Arbitr. Cas. 208. n. 14.*

§. VI.

1. Verum enim verò *Contraria assertio* juri & legibus magis est consentanea: Ac propter Latam quoq; culpam juramentum in litem deferri, vera & communis est Doctorum conclusio. *Tum, Primo* quod lata culpa non solum dolo comparatur, sed est quoque doli species, quod aperta voce probat. Celsus *in l. quod Nerva 32. D. depositi.* unde Accursius rectè latam culpam, dolum præsumptum vocat *in d. l. quod Nerva.* Ac Jure Consultus quoque *in l. 1. §. 15. D. de O. & A.* Latam culpam, magnam negligentiam appellat, quæ in crimen doli incidat. *l. magna. 226. D. de V. S.* ubi Alciat & Gæddæus. *Tum Secundo,* quoniam in Deposito contra non restituentem, juratur in litem; *per l. 1. §. in depositi 26. ibi,* in litem juratur *D. depositi* idque propter fidem ruptam, de cujus violatione ibidem agitur. Secundum Ulpianum *in l. Ei qui 5. in pr. ibi:* de fide rupta *D. eod.* Quæ fides rupta consideratur, non tantum in dolo, sed etiam in lata culpa; Quæ idcirco in deposito præstanda est, etiamsi contractus iste solius Deponentis gratia celebratus sit. *d. l. quod Nerva 32. D. eod. tit.* Joan. Corasl. *lib. 4. miscell. cap. 2. num. 11.* Anton. Faber. *in Ration. ad dict. l. Ei qui. 5. in pr. Tom. 3.* Quæ *Ratio* concludendi etiam in Agrimensore prævalet, qui falsâ renunciatione sua per magnam negligentiam facta, fidem rupit, & Actorem fefellit. *Tum Tertio,* propter Clarissimum Responsum Ulpiani *in l. 1. §. 1. D. si mensor. fals. mod.* ubi expresse JCtus *Mensoris culpam latam, dolo comparat, in æstimando damno & interesse Actoris læsi;* Cum nostra interfit, ne fallamur, in modi renunciatione ab eo in quem plena fide confidimus. Nam is quoque in crimen incidere

cidere

cidere dicitur, qui latæ culpæ Reus est, sicuti dicitur quoque *in d.l.* 1. §. 15. *D. de O. & A.* Ac quod etiam propter latam culpam illatum, actor damnum & suum interesse contra Reum juramento in litem probare & æstimare possit, rescripsit Imperator Antoninus *in l.* 2. *ibi*: si verò neque dolus neque lata culpa *C. de in lit. jur.* Anton. Faber *in Rational. ad d. l.* 1. §. 1. *D. si mens. fals. mod.*

§. VII.

1. *Nec* quicquam movet *in Contrarium* supra allata juris *Ratio*, quod in Casu Agrimensoris agamus in pœnalibus & delictis; Si quidem actione Prætoris contra Mensorem, quæ magis ex vero delicto quam ex contractu oritur, In pœnalibus autem latam, culpam dolo malo æquiparari communis est Doctorum assertio. *per dict. l. in actionibus* 5. §. 1. *ibi*: non etiam culpam. *D. de in lit. jur.* ubi propter Verba taxativa, in pœnalibus, lata culpa excluditur. Cum causa quælibet, etiam injusta excuset à Dolo & consequenter à pœna doli; ac in delictis Dolus pro substantia requiratur. *Tot. Tit. D. dol. mal.* Clarus *in Pr. Crimin.* §. *fin. q.* 60. Bargal. *de dolo lib.* 5. *cap.* 2. *n.* 20. & 25. Rescriptum Imperatoris singulare quid statuere, ajunt contrarium sentientes, cujus dolus & contumacia, repertorium non perficientis, aut rem adulti non restituentis, meritò arbitrio Domini, punienda erit. *in dict. l.* 2. *C. de in lit. jurand. l. tutor qui repertorium* 7. *ibi*: in id quod interest. *D. de administr. tut.* Bero *consil.* 128. *num.* 18. *vol.* 3. Cavalcan. *de tutel. num.* 59. Jmò, quod dolus latæ culpæ non æquiparetur, etiamsi saltem de pecuniaria pœna agatur, deducit Joan. Bapt. Plotus. *ad l. si quando* §. 6. *num.* 32. *C. unde vi.* Qui in terminis Statuti Verba facit, *sub num.* 30 & 31. Ideò *de Statuto ita disponente intelligendus erit.*

Hisce

§. VIII.

1. Hisce enim in contrarium adductis *sequentia* ut adnimadvertantur, *reponimus*. Quod licet hoc in casu simus in pœnalibus, attamen cum de pecuniaria tantum pœna agatur, lata culpa sine dubio dolum repræsentat, & propter præsumptionem, doli vim & efficaciam inducit. *per l. 1. §. non autem D. si quis testam. lib esse.* Guttierez. *de tutel. part. 2. cap. 1. num. 18.* Unde dispositio dolum puniens, latam quoque culpam comprehendit. *l. qui ædes D. de incend.* Joan. Corras. *in miscell. lib. 4. cap. 2. n. 11.* Leubler. *de incend. cap. 4. num. 8. & seqq.* unde Antonius Faber scribit: *Nec Doli mentio etiam restrictivis verbis facta, latam culpam unquam excludit, quippe, etiamsi non semper dolus est, semper tamen dolo proxima est doloque comparatur, imò etiam dolum repræsentat*, sicuti ait JCtus *in l. non similiter 4. D. de magistr. conven. l. quæsitum §. illud D. de precar.* Anton. Faber. *Decad. 76. Error. Pragm. 3.*

2. Quod verba Taxativa concernit, earum hæc est natura, ut verba æquipollentia aut similia, vel eandem naturam habentia minimè excludant. Cæpolla *consil. Criminal. 33. num. 7.* Nicol. Everh. *in Top. legal. Rubr. à Natura Verb.* taxat. Montan. *de tutel. cap. 37. num. 64.* quod patefecit *ex l. 1. §. 1. D. si mens. fals. mod.* Quo loco, quamvis Mensor de dolo, duntaxat teneri, dicatur; Hoc tamen mox ad latam culpam, propter similitudinem extenditur, cui dolus comparatur. Anton. Faber. *in Rational. ad dict. l. 1. §. 1.* Eodem modo, quamvis juxta *l. ob æs. 12. C. de præd. minor.* Prædia minorum vendi possint, tantum propter æs alienum. Quæ tamen taxatio nihil impedit, quin ea & ob alias & similes causas propter paritatem rationis puta dotis, alimentorum Vendi aut oppignorari possint Guttierez. *quæst. Iur. Civil. 15. num. 23.*

 lib. 3.

lib.3. Surd. *de aliment. tit.* 1. *q.* 2. *num.* 10. Latissimè Otto Philipp. Zepper *de interpret. verb. cap.* 46. *num.* 23.

§. IX.

1. Ac quamvis in quibusdam legibus responsum fuerit, propter culpam, juramentum in litem non deferendum esse. Veluti *in l. 4. in fin. cum l. in actionibus* §. *ibi*: non etiam ob culpam. *D. de in lit. jurand.* Hoc tamen de levi tum culpa intelligendum esse censeo cum Anton. Faber *in d. l. in actionibus* 5. *vers. sed in omnibus fol.* 201. *in Rational. Tom.* 3. Quotiescunque enim culpa simpliciter nominatur, levis tantum culpa intelligitur. *per l. contractus* 23. *D. de R. I. l. in venditionem* §. *per D. de reb. auth. jud. possid.* Proinde in jure, id sine culpa fieri dicimus, quod sine levi culpa fit, quamvis non fiat sine culpa levissima. *l. 3.* §. *at hoc edicto. D. naut. caup. stab.* Petr. Faber. *ad l. contractus D. de R. I.* latè Cels. Bargal. *de dolo lib.* 5. *cap.* 3. *num.* 17. *& seqq.* Ita in terminis Agrimensoris Coras. *dict. lib.* 4. *cap.* 2. *num.* 11. latissimè Jerem. Setser. *de jurament. lib.* 5. *cap.* 6. *num.* 10. *& seqq.* Anton. Faber. *in Rational. ad dict. l.* 1. §. 1. *D. si mensor. fals. mod.* Plot. *de in lit. jurand. seu ad l si quando* §. 43. *n.* 12.

§. X.

1. *Sit quinta Conclusio*, per modum *Extensionis*, in *Architecto*, *Discussore*, *Tabulario*, vel quolibet alio, qui in mensuræ renunciatione fefellit. Nam cum Jureconsulti Romani, juris condendi potestatem non habuerint, nec directas actiones, quas Lex aut Edictum non dat, dare queant; Ideò ad exemplum directarum actionum utiles actiones præbere solent *per l. si mensor* 5. *in pr. D. si mens. fals. mod.* Quibus permissum est, ut suis interpretationibus Jus Civile augeant. *l.* 2. §. *post originem D. de orig. jur.* Anton. Faber. *in Rational. ad l. fin.* §. *dict. tit. fol. m.* 2079. Wesenbec. *ibid. in Paratitl. sub n.* 4. Anton. Usill. *de action. in proem.*

in proœm. num. 41. Tenetur igitur hoc Edicto, quilibet, etiamsi Mensor non fuerit, attamen in modo fefellit.

2. Ideò Architectus si dolo malo in lineamentorum directu fefellit & ordinatione structuræ quempiam decepit, hac actione tenetur.

3. Redemptor item, qui opus alteri suis cæmentis ædificans alicui ex calliditate damnum dederit, Convenitur. *per l. redemptores. 39. D. de rei vindic.* Nam Divus Severus adversus Architectum & Redemptorem actiones dandas esse decrevit. *in l. vel. cujus 7. §. 3. D. si mens. fals. mod.* Cum novum non sit, ut Decreto quoque Imperatoris, utiles etiam actiones inducatur. *l. si cum emptore 22. D. de pactis. l. ex nomine 8. C. de hered. vel act. vend.* Faber *in Rational. ad d. l. fin. §. 4. in fin.* Dicitur autem *Redemptor*, qui certo pretio opus aliquod faciendum, suo periculo conduxit. De quo *in l. ea lege. 51. §. fin. ibi: opus vitiosum D. locat. l. cum quidam. 17. §. pen. ibi:* negligenter. *D. de usur.*

4. Ex eadem æquitatis Ratione, *Tabularius* quoque & Calculator qui falsum numerum seu calculum renunciavit, hac utili actione tenetur, si quisquam exinde deceptus & læsus fuerit. *per l. fin. §. fin.* ubi Anton. Faber. *in Rational. D. dict. tit.* Gloss. *in cap. quia indicante. verb. Agrimensor X. de præscript.* Hier. de Monte *de finib. regund. cap. 33. num. 1.* Colleg. Argentor. *lib. 11. tit. 6. num. 4.*

5. Universaliter igitur hoc Edicto tenetur, non solum is, qui in agro metiendo, verum etiamsi fefellit, in mensura Ædificii, vini vel frumenti: Sive de itineris latitudine, sive de servitute immittendi projiciendivè quæratur, sive aream vel tignum vel Lapidem metiendo mentitus fuerit: vel cujusvis alterius rei etiam in ponderibus consistentis, tenebitur. *per l. si duobus. 3. §. idem Pomponius. 4. l. si mensor. 5. §. hoc judicium. 2. ibi:* ædificii, vini fru-

ni, frumenti. *cum l. seq. D. si mens. fals. mod.* ubi Anton. Faber, *in Rational.* Raph. Fulgos. *ad d. l. si mensor. 5. qui in fine* scribit: *Et nota finem hujus legis contra Practicatores Fabricatorum noviter murorum, qui me pridie deceperunt, in mensura murorum, quos fabricari feceram. Et contra Computatores speciarios, qui falsum numerum renunciant.* Oldendorp. *class. 3. act. 15. §. 4. numero. 1.* Joan. Bonifac. *de furt. §.* [illegible] 49. Qui in fine tradit: *In summa, ut quacunque falsa* [illegible] *natione, sivè ea constet in pondere, sive in numero, vel in mensura, hæc actio conceditur.* Frantzk. *in Digest. ad dict. tit. D. si mensor. fals. mod. in fine.* Gregor. Tholosan. *in Syntagm. lib.* [illegible] *cap. 13. num. 12.*

§. XI.

1. Idem dicendum esse censeo de *Discussore* si malè quempiam in censum retulit calliditate inductus, *per l. 1. C. de discussorib. lib. 10.* Hieron. de Monte *dict. cap. 39. num. 10.* vel de *Rationali*, cui commissa est cognitio & disceptatio Rationum Fiscalium vel publicarum, quæ jam ab aliis disjunctæ sunt & tractatæ *l. cum post. 26. C. de appellat. per l. 2. C. de Apoch. publ. lib. 10.* De quo Symach. *in Rescript. lib. 4. epistol. 71.* ac Cassiodor. *lib. 4. Rescript. 38.* statuitur, itaq; quod si Discussor iniquè computationem fecerit, [illegible]tur, præter restitutionem damni illati, ad solutionem [illegible]rum, in quibus fecit alterum debitorem Fiscalem, [illegible] talione mulctetur in quantitate adscripta, juxta Regulam ut quod quisque juris in alterum statuerit, eodem jure puniatur, *per d. l. 2. C. de discussor. cap. 1. distinct. 1.* Roland. à Valle *consil. 10. num. 56. lib. 1.* vide omnino Francisc. de Armaya *in Codice tit. de Discuss. lib. 10.*

§. XII.

1. Sit *Sexta Conclusio*: Si mensor à Partibus electus fuerit, vel in eum *Partes mutuo* consenserint, non Dolus, nec

nec Lata culpa; sed bona Fide, ut vel per imperitiam vel per negligentiam male in officio versatus fuerit, ac falsam mensuram renunciaverit, non solum à pœna securus erit, sed etiam à damni præstatione liber existet. Dolosè autem fecisse dicitur Agrimensor, si modo animo aliquid fecit, ac referendo fefellit: Et Bona fide, quando per errorem vel imperitiam, Castrens. *in l. quamvis D. de condit. & demonstr.* Anton. Sola *ad Constit. Sabaud. Tit. de Cens. solut. Gloss. un. part. 3. num. 4. fol. m. 130.* Joan. Bonifac. *de furtis. §. 4. num. 48.* In terminis Æstimatoris Joachim. Grayn. *decis. Bonon. 25. num. 8.* Visum enim est Prætori satis abundeque coerceri Mensorem, si dolus malus solus, cum lata culpa conveniatur ejus hominis, qui civiliter obligatus non est, sed magis operam beneficii loco partibus præbuit. *l. 1. §. 1. ibi:* beneficii loco *D. si mens. fals. mod.* Nam sibi debet imputare Dominus vel Partes, qui talem Mensorem vel imperitum aut somnolentum adhibuerunt. *l. 1. §. 1. ibi:* Si imperitè versatus est, sibi imputare debet, qui eum adhibuit; sed etsi negligenter, æque Mensor securus erit. *D. dict. tit. l. 1. §. is quoque D. de oblig. & act.* Joan. Papon. *ad Consuet. Borbon. §. 521. in med.* Joan. Bonifac. *dict. §. 4. num. 48.* Vincent. Carocc. *de locat. part. 1. quæst. 2. num. 7. fol. m. 979.* Quo modo Jure consulti respondere solent de illo, qui minus diligenti Amico rem suam custodiendam tradidit *arg. l. quod. quis 203. D. de R. J.* Nam nec Depositarius, nisi de dolo tenetur, cujus nulla utilitas in negotio commisso versatur. *l. 1. §. is quoque D. de D. & A. §. præterea. Instit. quib. mod. re contr. oblig.* Anton. Faber *in Rational. ad dict. §. hac actio 2. fol. m. 2069.* Anton. Sola *ad Consuet. Sabaud. tit. de cens. solut. Gloss. un. part. 3.* qui sub *num. 4.* tradit; Quod si damnum patiar citra Dolum Mensoris, ex relatione nullam habeo contra

tra eum regressum, nisi adversario non existente solvendo. *l. si duobus. 3. §. 2. D. si mensor. fals. mod.* Et hoc ante eum Felin. *ad cap. quia judicante. num. 5. X. de præscript.* Quod tamen non ita planum existit, juxta tradita Anton. Fabri *in Rational. dict. l. si duobus. 3. §. 2. lit. A.* Et hoc comprobat quoque text. *in l fin. in pr. D. de eo per quem fact.* Vincent. Carocc. *de locat. part. 4. quæst. 2. num. 7. fol. m. 980.*

§. XIII.

1. *Limitant* quidam hanc Conclusionem nisi ipse *Judex* Agrimensonem aut artificem ad metiendum aut inspiciendum ex officio elegit; Quo casu Talem Mensorem de relatione per imperitiam aut negligentiam facta teneri, censent. *per l. si duobus 3. §. idem Pomponius 4. D. si mens. fals. mod.* Joan. Papo. *ad Consuet. Borbon. c. 521.* Quod perpetuò menti tenendum esse, commendat Aretin. *in §. quadam in fine num. 28. Instit. de action.* dicens se hoc in facto habuisse. Felin. *dict. cap. quia judicante. num. 2. & 3.* Hieron. de Monte. *tr. finium regund. 33. n. 4.* Carocc. *dict. tr. part. 4. quæst. 2. num. 7. fol. m. 980.*

2. Veruntamen contrarium ex ipso adducto responso elucescit. Quo Ulpianus ipse dubitans, ex Pomponii mente respondit: si à Judice Mensor adhibitus contra Titium renunciaverit eum Actori tum dolo malo ad interesse teneri. Chassan. *ad Consuet. Burg. Rubr. de Justitia §. 6. vers. Par les sermens num. 4. fol. m. 318.* Et hoc per Rationem manifestam quoniam factum, Judicis hoc casu, sicuti in plerisque aliis, sit factum partis *per l. si ob causam 2. C. de evict. l. 1. C. si in caus. jud. pig. cap.* In omni enim casu, actio ex hoc edicto, necessaria & danda est ei, qui per falsam denunciationem dolosè deceptus est, etiamsi Mensor à Judice detur *arg. l. 1. §. hæc actio 1. ibi:* scit. Prætor *D. si mensor. l. si irruptione 8. §. ad officium 2. ibi:* mensores mitte-

mittere *D. finium regund.* Ita latè Cardin. Petr. Paul. Parif. *ad cap. quia indicante. 9. X. de praescript. sub num. 6.* ubi tradit nihil intereſſe ſive relatio facta ſit in judicio ſive extra judicium. Fulgoſ. *in d. l. ſi duobus 3 §. idem. D. ſi menſor.* Anton. Faber *in Rational. ad dict. l. 1. §. hac actio 2. ac ad dict. l. ſi duobus 3. §. idem Pomponius 4. fol. m. 2072.*

§. XIV.

1. *Declaratur* tamen hæc Concluſio, *in Menſore publico & jurato*, qui peritiam in officio profitetur, aſt ſua imperitia vel negligentia in relatione menſuræ quempiam decepit, vel cuipiam damnum intulit: Quo caſu Menſor, etiam à Judice electus, Parti ſua imperita renuntiatione læſæ, intereſſe & damnum reſarcire tenetur. Agrimenſor enim publicus ad officium à Judice eligitur, nec ei niſi juratò defertur officium menſoris de bona fide & diligentia adhibenda. *arg. l. comparationes 20. ibi*: gratia tenti. *C. de fid. instrum. l. ab hac edictali 6. §. 1. ibi:* Sacramento interpoſito *C. de ſecund. nupt.* Hieron. Cagnol. *ad l. 2. n. 259. C. de reſcind. vend.* ubi plura de Relatione *ſub num. 263.* Anton. Sola *ad Conſtit. Sabaud. Tit. de Cenſ. ſolut. Gloſſ. un. part. 1. num. 23.* Cum enim perito hæc commiſſio menſurandi à Judice demandanda ſit, ſecundum Bartol. *in l. 1. D. de ventr. inſpiciend.* Imperitia autem culpæ annumeretur *in l. imperitia 132. D. de Regul. Iuris.* Ideò unicuique ſua culpa nocere debet, non alteri *l. factum 155. D. dict. tit.* Nemo enim debuit officium ſuſcipere, quod ſciret, ſe bene & feliciter expedire non poſſe; Cum non exiguam culpam committat is, qui ſibi temerè artificium aliquod arrogat, cujus tamen imperitum ſe eſſe novit. Unde Medicus ſi per imperitiam malè hominem curaverit, actione L. Aquiliæ tenetur. *l. idem juris 8. D. ad l. aquil.* Philipp. Matthæ *ad l. ferè in omnibus 108. num. 7. & ſeqq. D. de R. I.*

In

In terminis Agrimensoris latè Card. Parif. *ad cap. quia judicante. 9. num. 13. X. de præscript.* Camill. Borell. *consult. 84. num. 5. & 19.* Anton. Sola *dict. loc. n. 23.*

§. XV.

1. Sit *Septima Conclusio*: Quod Mensoris aut Tabularii vel Architecti renunciatio efficaciam non habeat *nisi ea à Prætore* partibus citatis & auditis, *publicata* sit, & ejus judicio comprobata fuerit. *text. in l. si irruptione 8. in pr. ibi:* Præses Provinciæ terminos per mensorem declarare jubet *& §. 1. ibi:* Ad officium de finibus cognoscendis pertinet Mensores mittere. *D. finium regund. ubi* Anton. Faber *in Rational.* est quoque *text. in l. 1. in pr. ibi:* nisi intimentur & ex descriptione eorum fuerint receptæ sententiis. *C. de apoch. publ. lib. 10. l. un. C. de error. Calcul.* Ita namque rescripsit Imperator Gordianus: *Instar rei judicatæ obtinere minime potest computatio Tabularii, nisi sententia Procuratoris fuerit comprobata in l. 2. C. de jur. fisc. lib. 10.* Parlador. *2. Rer. quotidian. cap. fin. part. §. 6.* Joan. Papon. *in terminis ad Consuet. Borbon. §. 521.* Guttierez. *lib. 2. Pract. quæst. civil. 37.* Cujus assertionis hæc *Ratio* est.

2. Quoniam cum hi Agrimensores vel Tabularii jurisdictionem non habeant, vel partes ad paritionem cogere vel debitores compellere ad debitum solvendum possint, sed Prætori mensuræ modum renunciare aut calculi quantitatem & qualitatem referre debeant, non est mirum, si eorum mensuratio vel computatio, rei judicatæ instar, non obtineat, nisi ab eo qui jurisdictionem habet, id quod factum est, fuerit confirmatum. Unde cum *Sichardus noster, P. P. Tub.* quæstionem examinat; *An Index sententiam ferre debeat, de terminis ponendis, ante Mensoris relationem?* Respondit: *Ego sane de facto aliter facerem; id quod etiam consuetudo Germaniæ usurpat. Mitterem*

terem enim Agrimensorem qui post mensurationem ponat terminos, tanquam certos, deinde referat hoc Judici, qui factum agrimensorum per sententiam confirmet, ut sic semper sententia sit certissima. Sichard. *ad l. si quis. 3. num. 7. C. fin. regund.* Nam hujusmodi Mensores vel Calculatores actui adhibentur, non tanquam Judices, sed tanquam testes & Periti in arte. *per l. 3. C. de tabular. lib. 10. l. 2. C. de rescind. vendit.* Munoz. de Escobar *de ratiocin. cap. 31. num. 18. & 42.* Stephan. Gratian. *discept. 235. num. 29. & seqq.* late Francisc. de Amaya *ad l. instar. 2. C. de jur. fisc. lib. 10. num. 11. 42. & passim.*

3. Hac tamen *Declaratione* adjecta, nisi Judex Mensorem eum hac expressa clausula & conditione elegerit & miserit, ut quæstionem controversam terminet. De quo extat Rescriptum Imperatoris *in l. si quis. 3. ibi:* Quæstio terminetur *C. finium regund.* ac responsum Ulpiani *in l. irruptione. 8. in pr. ibi:* Præses Provinciæ terminos per mensorem declarari jubet. *D. eod. tit.* ubi Anton. Faber. *in Rationall. fol. m. 958.* Rayger. *in Thesaur. Pr. Verb. peritus. in fine.* Francisc. de Amaya *ad dict. l. instar. 2. num. 41. & 42.* Agrimensoris enim antiquitus magnam fuisse potestatem ac quicquid in finalibus controversiis ille, sanxisset judicii authoritatem habuisse constat ex Rescripto Cæsaris apud Cassiod. *lib. 3. var. Rescript. penult.* Idque ex Aggeno & Frontino comprobat. Jo. Bapt. Aymus *de alluv. lib. 1. cap. 16.*

§. XVI.

1. Cæterum Prætoris Decreti efficaciam Pars læsa impedire potest, si reclamat & petit, ut erronea relatio emendetur, quæ ex falsa relatione Mensoris à Judice publicata est: adjuncta petitione ut negotium hoc peritioribus committatur & prædium iterum mensuretur *arg. l. qui gravatos 5. ibi:* Competitionis habeat facultatem *C. de*

censib. lib. 11. Abb. & Felin. *ad cap. quia judicante num. 3.* ubi Paris. Cardinal. *num. 6. X. de præscript.* Bartol. *ad l. 1. §. 1. D. si mens. fals. mod.* Hieron. de Monte *de fin. regund. cap. 26.* Quod consuetudinibus Borboniæ consentaneum est, quibus receptum est: *Que à rapport de Iurez, deuement fait, doit estre adjoustrè Foy, s'il n'en est demandè l'amendement:* h. e. *Quod relationi juratorum debito modo factæ, debet adhiberi fides, si per eos non petita fuit pœna.* Cons. Borbon. § *521.*

2. Quo casu Victor scilicet, qui palmam obtinuit, expensas erogatas ab adversario recuperabit Bald. *in l. 3. C. ad l. jul. de adult.* Nevizan. *consil. 38. num. 8.* Ant. Sola *ad Consuet. Sabaud. Tit. de cens. solut. Gloss. un. part. 1. n. 25.*

3. quod mensurationis gravamen intra annum proponi debere & posse, constat *ex d. l. qui gravatos 5. C. de censib. lib. 10.* ubi Jacob Rebuff. *num. 7.* modo hoc gravamen extrajudicialiter contigerit, quod etiam post decem dies opponi potes. Anton. Tessaur. *decis. 239. n. 11.* Ita Judicatum fuisse tradit Camil. Borell. *consult. 84. num. 18.* Imò sententiam per Calculatores latam non transire in rem Judicatam, nisi Judicis sententia & partium consensu Ratiocinia sint approbata, *per l. cum putarem. 36. D. famil. erciscu.* tradit latius Alphons. de Azevedo *ad leg. 22. tit. 6. lib. 3. num. 5. & 6.* Cardinal. Paris. *ad cap. quia iudicante. 9. num. 6. X. de præscript.* Dissentit aliquatenus Abb. Panormit. *ad dict. cap. 9. num. 4. q. 3.* Quod si ipse Judex, animadvertit, iniquam aut erroneam Mensoris relationem esse, ex officio eam reiicere potest, juxta Felinum; Qui tradit; *Quod si apparet, quod Relatio Peritorum non fuerit bona vel propter imperitiam vel aliter, Partes lædat, Iudex debet revocare sententiam, propter Consilium magis peritorum.* Felin. *in cap. proposuisti num. 10. X. de probat.* Card. Alban. *ad Bartol. in Rubr. D. si mens. fals. mod. num. 1.* vide Herm. Stamm. *de servit. personal. lib. 2. cap. 20. sub num. 9.*

1. Sit

§. XVII.

1. Sit *Octava* Conclusio: Mensor officium mensurandi sive per se, sive per *substitutum* expedire potest *arg. tot. tit. X. de officio delegat.* Hieron. de Monte *de finib. regund. cap. 31. num. 4.*

2. Quo tamen casu si Mensor, qui mandata de mensura agenda suscepit, illud alii commisit, si substitutus dolo malo in re demandata versatus fuerit, de dolo tenetur, & omne interesse damni dati per falsam ad mensurationem præstare tenetur, ita namque Jure Consultus Paulus: *Sed si Ego tibi, cum esses Mensor, mandaverim, ut mensuram agri ageres: Et Tu id Titio delegaveris, & ille dolo malo aliquid fecerit: Tu teneberis: Quia dolo malo versatus es qui tali homini credidisti. per text. in l. vel per literas 2. §. 1. D. si mens. fals. mod.* ubi Anton. Faber *in Rational.* Joan. Bonifac. *de furtis. §. 4. num. 48.* Joan. Oetinger *de finib. regund. cap. 16 n. 20.* Quod tamen in controversiam ducere possumus ac sollicitam dubitationem admittit; scilicet, *an Dominus de dolo sui substituti in mensurando teneatur?*

3. Ac videtur dicendum *quod Non. Nam* is qui negotium sibi commissum alii committit & delegat, negligere illud magis quam dolo facere censetur. *l. cum hi 8. §. Prætor D. de transact.* Atqui Mensor tantum de dolo & lata culpa, minime verò parti & actori læso de negligentia tenetur, juxta *l. 1. §. 1. D. si mens. fals. mod.* vide *supra §. 3.* Ac cum *dolus* sit quid personalissimum nec dolus Titii sit dolus tuus, adeò, ut pœna delicti suum Authorem egredi non debeat. *l. sancimus C. de pœnis.* Mar. Giurba *consil. decis. 36. num. 36.* nec Dolus transeat ad heredem nisi calculi potius quam maleficii ratione *l. sabinus 29. D. de dolo.* Ideò ultra personam dolum committentem actio non extendatur; Cum Vitia personalia, personam

non egrediantur. *l. si ex doli §. fin.* ibi: Procurator ex suo dolo tenetur *D. de dolo malo.* Cels. Bargal. *de dolo lib. 2. cap. 6. per tot. ac lib. 6. Regul. 23. num. 3. & 5.* Tiraquell. *de retract. consang. §. 24. Gloss. num. 8.* Ita in terminis Delegati Alexand. ab Imola *ad l. hoc edicto 2. n. 10. D. quod quisq. jur.* Geminian. *consil. 114.* Jacob Strozzi. *de potest. Vicar. lib. 3. q. 29. n. 3.*

§. XVIII.

1. Veruntamen hoc Dubium Resolvitur, *Primò*, hac declaratione: Qui eligit Mensorem, eligit industriam, fidem & diligentiam certæ personæ, quæ perspectivam experientiam profitetur. *arg. cap. fin. X. de offic. delegat.* Felin. *ibidem num. 4.* Menoch. *lib. 6. præsumpt. cap. 92.* Mascard. *de probat. conclus. 595.* Quandoquidem autem magna sit differentia inter artifices, ingenii, naturæ, doctrinæ & institutionis; *l. inter artifices 36. D. de solut.* ac plerunque robur hominis, ætas temporis, opportunitasque naturalis, causam operarum immutare soleat, respondente Ulpiano. *in l. si non sortem 26. §. liberto 12. vers. sed si operas. D. de condict. indeb.* Gail. *lib. 1. obs. 97.* latè Herman. Stamm. *de servit. personal. lib. 2. cap. 2. num. 7.* Proinde is, qui ad mensurandum prædium electus est, non debuit, quod fidei & industriæ suæ commissum erat, alii committere & tali homini credere, qui postea dolo malo in re commissa versatus fuit. In eo enim, ipse Delegans videtur dolo malo versatus esse, qui id fecit, aut saltem in ea esse culpa, quæ sit lata & dolo proxima, propter quam teneri debeat hoc edicto. Nam si dolo proximum esse creditur, quod intempestive misericordiam fecerit depositarius erga servum depositum, eumque à Domino vinctum liberaverit; ita ut eo nomine depositi actione teneatur *l. si hominem 7. in pr. D. depositi*, Multo magis dolo proximum est, si mensor ad agrum mensurandum electus, & qui ex

ea causa,

ea causa, fidem suam obstrinxit, alium delegat, qui dolo malo falsum modum renunciat; sicuti ratiocinatur Anton. Faber *in Rational. ad dict. l. vel per literas 2. §. 1. D. si mens. fals. mod. ac in d. l. si hominem. 7. D. deposit. Tom. 3. Rational. part. 2. fol. m. 352.* Quo facit id quod in terminis haud disparibus, Bartolus: *Ut opera fictè sint eadem, duo copulativè requirit. 1. ut hoc inter contrahentes agatur. Et. 2. ut substitutus cum substituente sit ejusdem peritia.* Bart. *in l. nemo 5. num. 4. & 5. D. de duob. reis.* substituens ergò non alium quam ejusdem Conditionis & peritiæ suo loco substituere potest, neque etiam alium quam in omnibus æque habilem *per l. Thais ancilla 41. §. sorore 4. ibi: eos non placere sibi D. de fideicommiss. libertat.* & per Rescriptum clarissimum *in l. ibi:* tam moribus optimis quam scientiam peritiamque suarum facultatum periculo *C. de praeposit. ag. in reb. trad. DD. arg. cap. 1. §. firmiter de prohib. feud. alien. per Fr. lib. 2. F. 55.* Felin. *in cap. fin. num. 4. X. de officio deleg.* Schrader. *de feud. part. 6. cap. 6. num. 45. & seqq.* Herman. Stamm. *de servit. personal. lib. 2. cap. 2. num. 7.* Kinschot. *respons. 95. num. 7.* Franc. Reverter. *decis. S. C. Neapol. 325. in pr.* ubi Donat. Ant. de Marinis *in observ. 325.*

§. XIX.

1. Præterea *Secundo* observandum est, quod actio ex hoc edicto, quæ datur contra Agrimensorem, oriatur ex delicto, quamvis ad pecuniarium tantum interesse & resarciendum damnum tendat, Dominus autem vel substituens aut delegans ex delicto, facto ac culpa sui substituti tenetur, eumque periculo suarum facultatum substituit. *per text. in l. nullus 60. ibi:* periculo suarum facultatum. *C. de decurion. lib. 10. l. ad similitudinem 21. C. de episcop. & Cler.* Petr. Barbosa *ad l. si mora 10. n. 38. D. solut. matrim.* Menoch. *2. Arbitr. Cas. 345. num. 9.*

2. Hujus juris Constituti hæc Ratio existit; Quoniam id quod ex propria mala & sinistra electione provenit, in ejusdem propriam culpam cedit, quod imperitum substituerit: Electio enim mala est species culpæ. *l. nam & 21. §. mandato 3. D. de negot. gest.* ideoque quoque damnum exinde proveniens resarcire obligatur. *d. l. 1. §. hæc actio 2. ibi*: sibi imputare debet. *D. si mens. fals. mod.* Unde pro similis casus decisione extat responsum. Modestini *in l. fin. D. de custod. reor.* Non est facile, Tyroni, Rei custodia credenda. Nam ea prodita, is culpæ Reus est, qui eam commisit. Herman. Stamm. *de servit. personal. lib. 2. cap. 15. num. 1.*

3. Rationem Rationi addo ex Baldo: Quia servus vel substitutus in officio suo delinquens de Domini sui substituentis voluntate deliquisse censetur. Bald. *in l. observare D. de offic. Proconsf.* Menoch. *de præsumpt. lib. 5. præsumpt. 27. n. 22. & per tot.* Mar. Giurba *consil. decis. 36. per tot.* Jacob. Sbrozz. suam opinionem declarat, nisi Episcopus foret in culpa eligendi Vicarium. *dict. lib. 3. quæst. 30. n. 1.* latè Francis. de Amaya. *ad dict. l. nullus 60. num. 44. C. de decur. lib. 10.* Ita decisum fuisse in Rota Romana testatur Seraphin. Razzal. *decis. Rotæ 527. per tot.* Alexand. Ludovis. *decis. R. R. 233. per tot.* Et ego latius egi *in tr. mox prodituro. de Administris.*

§. XX.

1. Sit *Nona* Conclusio, si duobus agri mensura demandata est, & ambo dolosè fecerint, *uterque insolidum* tenetur, ac adversus singulos in solidum agere possum, propter Responsum Ulpiani *in l. si duobus 3. in pr. D. si mens. fals. mod.* Concordat. *l. 1. §. si apud duos l. si duo §. quod si lancem D. deposit. text. in l. eandem 9. ibi*: utriusque fidem in solidum secutus *D. de duob. reis.* Cephal. *lib. 1. consil. 36.* Alciat. *ad l. 4.*

§. Cato

§. Cato D. de verb. oblig. num. 9. Joan. Bonifac. *de furt. §. 4. num. 48.* Card. Paris. *ad cap. quia indicante. 9. num. 7. X. de praescript.* Cels. Bargal. *de dolo lib. 6. Regul. 5. n. 1.*

2. *Ratio* hujus Conclusionis est, quoniam singuli Agrimensores conveniuntur ex proprio dolo. Dolus autem unius cujusq; individuus est, & quilibet damnum mihi agenti in solidum dedit. Dolus enim non potest pro parte committi, cum sit actus individuus. Ac Dolus consistat in facto: Facta autem divisionem non recipiunt; Cum secundum naturam, impossibile sit, ut quispiam pro parte facere possit; Quoniam natura non patitur, ut motus in partes dividatur. *l. stipulationes non dividuntur. D. d. V. O.* *Gomez. 2. Var. Resol. cap. 10. num. 24.* Parlador. *lib. 1. rer. quotid. cap. 6. in pr. num. 5.* Joach. Scayn. *decis. Bonon. 80. num. 85.* Ideo uterque tenetur, juxta Responsum Pauli *in l. electio 26. §. 1. ibi:* si plures dolo fecerint, eligere debet actor *D. de noxal. action.* Raphael. Fulgos. *ad dict. l. si duob. 3. in pr. ubi ait, quod delictum non possit committi nisi in solidum.* Ac adversus singulos danda mihi est actio in solidum, ut sui quisque facti & doli poenam luat. *per l. si communis famil. 9. D. dict. tit.* Alciat. *in dict. §. Cato. num. 90. & seqq. D. d. V. O.* Caballin. *de divid. & individ. part. 3. num. 198.* allegatus à Bargal. *dict. Regul. 5. num. 4. & 5.* Guttierez. *de tutel. part. 1. cap. 15. num. 26.* Kinschot. *respons. 39. num. 7.* Anton. Faber. *in Rational. ad dict. l. si duobus 3. in princip.* licet dissentiat Guttierez. *dict. tr. cap. 15. num. 21.* Qui beneficium divisionis contutoribus attribuit, late quoque Fr. de Clapper. *decis. Aquens. caus. 62. q. 4. num. 4. per l. plures 37. in pr. ibi:* periculo societatem *D. d. administr. tut.* Caevall. *Commun. contr. comm. q. 845.* distinguit Vincent. Caroc. *de exinss. part. 2. q. 8. n. 18.*

3. Li-

§. XXI.

1. *Limitatur* tamen hæc conclusio, si Actori, jam ab uno ex mensoribus satisfactum sit, quâ solutione præstita, alter ex mensoribus ab ulteriori petitione liberatur & actio expirat. *per d. l. si duobus 3. in pr. ibi:* denegari oportet. *D. si mens. fals. mod. l. 1. §. si plures D. de eo per quem factum.* Et hoc exemplo duorum Tutorum, quorum unus vel solvendo interesse vel rem restituendo, alterum penitus liberat. *in l. si pluris D. de dol. mal.* Cels. Bargal. *de dolo lib. 6. Regul. 5. num. 8.* late Alphons. Olea *de cess. action. tit. 5. q. 6. num. 13. & seqq.*

2. Hujus asserti *Ratio* hæc est, quod actio hæc pœnalis quidem est, ex parte illius, qui convenitur; quia in dolũ & factum ejus concepta est & ad eum puniendum *l. hujus actionis 9. §. 1. D. quod fals. tut auth.* Sed ex parte Actoris est rei persecutoria, cum non detur alii, quã ei cujus inter est *l. si duobus 3. §. 1. ibi:* cujus interfuit. *l. si mensor. 5. §. si cum falsus. D. si mens. fals. mod.* Ergò si actor ab uno ex Mensoribus, actionem consecutus fuerit, nihil debet ab alio consequi: Ne alioquin ipse in dolo sit, qui bis idem consequi velit contra bonam fidem. *l. si quis dolo 51. in fin. D. de re judicat. l. bona fides. 57. D. de Reg. Iur.* ubi Decius tradit: quod solutione ejus quod debetur, omnis obligatio tollatur. Nam ubi semel fuit datum & ut oportebit datum, bonæ fidei adversum est, quod idem bis exigatur. Dyn. *in cap. bona fides. de R. I. in 6.* Ferrar. *ad dict. leg. 57. in pr.* Anton. Faber. *in Rational. ad l. si duobus 3. in pr. D. dict. tit. fol. m. 2071.* Et hoc in pœnis quoque procedere; quoniam de hominis facto sæpius quæri non debet; tradit *per l. omnes C. de pœnis* Decius *ad dict. l. bona fides 57.* Roman. *consil. 213.* Cornæ. *consil. 33. num. 21. lib. 2.* Montan. *de tutel. cap. 39. n. 126.* variè distinguit Petr. de Bella Pertica *in quæst. decis. 396. ex oper. desumpt. qui tamen nobiscum tandem transit.* 1. Quæ-

§. XXII.

1. Quæritur autem; *Quid si unus ex duobus Mensoribus dolosis læso Actori solidum solverit; An agri mensor solvens adversus socium doli, utpote suum Commensorem regressum habeat, ut ei ab actore læso cedendæ sunt actiones?* Hanc Quæstionem resoluit Ulpianus exemplo à Tutoribus desumpto *in l. 1. §. plane 14. D. de tutel. & ration. distrah.* Plane (respondit) si ex dolo communi conventus; præstiterit Tutor neque mandandæ sunt actiones, neque utilis competit; Quia proprii delicti pœnam subit, quæ res indignum eum fecit, ut à cæteris quid consequatur, doli participibus. Nec enim ulla societas maleficiorum vel communicatio justa damni ex maleficio est. Facit Responsum prædicti Ulpiani *in l. neque. 57. D. pro socio. l. si à reo 70. in fin. ibi:* flagitiosæ rei societas. *D. de fidejuss.*

2. *Ratio* hujus asserti est, ne cuiquam proprius dolus patrocinium adferat, aut eum indemnem conservet. Dolus enim impunitus permanere non debet *l. in delictis* [illegible] *D. de noxal. act. l. si procurator. D. de except. doli.* Cole. Bargal. *de dolo lib. 6. Regul. 44.* Ita in terminis Bart. *in l. 1. num. 2.* Curt. Jun. *num.* [illegible] *C. de transact.* Alexander, *in l. si quis* [illegible] Nicol. Boer. *decis.* 59 Ronchegall. *ad l. Eandem 9. D. de dolo* [illegible] 221. ubi tradit, quod cum quis in solidum delinquatur, ideo in solidum quoque conveniatur. Eamque communem opinionem dicit Paul. Montan. [illegible] *cap. 39. num.* 44. qui subsumit 145. hoc verum esse dicit, etiamsi dolus in conjiciendo consilium [illegible] *si plures 24. ibi*: altero auctore, cum altero agi potest. *D. de test.* [illegible] Cole. Bargal. *dict. lib. 6. Reg. 5. num. 9.* Gutierrez. *de tutel. part. 1. cap. 15. n. 39.* Anton. Faber. *decad. 50. Error. Pragm. 6. circa princip.* Schiffordegk. *lib. 1. controvers. tract. 3. q. 3.* Steph. Gratian.

discept. forens. 409. *num.* 15. latè Alphons. Olea *tr. de cess. jur. tit.* 5. *quæst.* 6. *num.* 13. *& seqq.* Dn. Joan. Brunneman. *in Cod. ad l. cum alter. n.* 3. *C. de fidejuss. qui contrariis respondet* Dissentit Marc. Anton. Eugenius *consil.* 20. *num.* 65. Anton. Maria Corat. *Comm. opin. tit.* 12. *num.* 54. Distinguit Bouadilla *in Polit. lib.* 3. *cap.* 18. *n.* 68. *lit. B.*

§. XXIII.

1. *Sit Decima* Conclusio: Quod Agrimensor falsas dolosè renuncians mensuras, ultra omne damnum quod parti læsæ resarcire tenetur, tanquam falsarius, secundum *Ius Canonicum*, puniatur jejunio pœnitentiali: quo per triginta dies pane & aqua vesci obligatur. *per cap.* 2. *X. de Empt. & Vendit.* Quem tamen pœnæ pœnitentiæ modum ab Ecclesia recessisse, tradit August. Barbosa *ad dict. cap.* 2. *n.* 1.

2. *Iure verò Civili* Mensor ac quilibet alius falsum modum & modium mentiens tanquam Falsarius pœna L. Corneliæ de falsis afficitur; *per l. annonam* §. 2. *D. de extraord. crimin.* Quæ est relegatio & bonorum publicatio *l.* 1. §. *fin. D. ad l. Cornel. de fals.* ac restitutio dupli rei falsificatæ, juxta *l. pen. D. eod. tit.* Anton. Sola *ad Consuet. Sabaud. Rubr. Cens solut. Gloss. un. part.* 3. *num.* 6.

3. Secundum *Ius Saxonicum* falsificantis pœna est fustigatio & virgarum Cæsio. Specul. Saxon. *lib.* 2. *art.* 13. Matth. Coler. *decis.* 179. Christ. Cruss. *de indiciis part.* 2. *cap.* 35. *num.* 52. Hodie tamen universis ferè Gentium moribus *Pœna falsi existit Arbitraria*, quoniam aliter dolus, aliter negligentia aut imperitia magna animadvertitur & punitur. *Constit. Carol. art.* 113. Menoch. *lib.* 2. *Arbitrar. Cas.* 317. *per tot.* Anton. Sola *dict. Gl. un. part.* 3 *sub num.* 5. Quemadmodum etiam Juris Canonici pœnitentiales Canones amplius non sunt in usu, sed omnes pœnitentiæ impositæ pro peccatis, ab ipsis Canonibus sunt arbitrariæ Confesso-

ribus. *per cap. quæsitum & cap. decis. qui X. de pœnitent.* Barbosa *ad dict. cap. ut mensuræ. 2. num. 5.*

§. XXIV.

1. Sit *undecima* Conclusio; *Hæc actio* Prætoria in factum contra Mensorem falsam mensuram metientem ex dolo, vel lata culpa est tantum *subsidiaria*, ac tum demum competit, si Principalis contrahens solvendo esse desierit. Ita namque *Ulpianus* in facti contingentia consultus respondit: *si cum modus renunciatus esset, ac Emptor cum Venditore egisset; Agere poterit etiam cum Mensore. Sed si nihil ejus interest, condemnari Mensorem non oportet. Quod si non de toto modo, qui deerat, cum venditore egerit, sed de minore? Consequenter*, scribit Pomponius, *de residuo agi posse.* Responsum extat *in l. si mensor. 5. §. si cum 1. D. si mens. fals. mod.* Hæc enim actio non datur, nisi ad id quod interest, nec alii quam cujus interest. *l. si duobus. 3. §. 1. eod. tit.* Hieron. de Monte *de finib. regund. cap. 33. num. 8.* Anton. Faber. *in Rational. ad dict. leg. si mensor. §. 1. fol. m. 2077.* Joan. Oetinger. *de finib. regund. cap. 16. n. 23* Non enim regulariter mihi competit actio, si interesse desierit. *per l. si procuratorem. 8. §. mandati. 6. D. mandat.* Dn. Joan. Brunneman. *ad l. ex conventione. 11. C. de pactis.* Proinde si Mensor falsum & minorem modum renunciaverit, & ob id venditor minus pretii ab emptore consequutus fuerit: vel è contra, falsum & majorem modum retulerit, & ob id emptor plus agri acceperit, neutrò casu Mensor tenebitur; Quia Emptor potest id quod pluris dedit, ab emptore condicere vel venditor potest proposita actione ex vendito, id quod pluris dedit, ab Emptore vindicare. Propter responsum Ulpiani *in dict. l. si duobus 3. §. sed si. 3. ibi:* quia ex vendito actio adversus emptorem adest. *D. dict. tit.* Id quod dilucide exemplificat Abbas Panormit. *in cap. quia judicante num. 9.*

9. num. 9. X. de præscript. Aliter post eum Joan. Bonifac. *de furt. §. fraudulosa 4. num. 48.* Petr. de Bella pertica *quæst. decis. 395. ex ejusdem oper.* Maranta *in Specul. Aureo part. 4. distinct. 11. num. 46.* Nam si Emptor vel venditor ex alia Civili actione, *V. G.* Ex empto, demum sibi per falsam mensurationem factum resarcire potest; cessat hæc actio, cum ejus nihil intersit. Siquidem generaliter extraordinaria remedia, ubi sufficit ordinarium, dari non solent. *per l. in causa 16. in pr. D. de minor.* Wesenbec. *in Paratit. D. si mens. fals. mod. num. 5.* Contard. *ad l. diffamari in limit. num. 97.* Sforz. *Odd. de restitut. part. 1. q. 17. art. 1.* Accurdemus actionem honorariam ei, qui habet ipso jure Civilem, & ex ipso contractu E. V. est enim hæc actio bonæ fidei, cui non convenit, ex dolo mensoris, lucrum facere emptorem. Anton. Faber *in Rational. ad dict l. si duobus 3. §. sed si 3. D. d. mens. Fals. fol. 2073.* Anton. Usillus *de action. §. aliæ autem num. 2. & passim.* In terminis Agrimensoris Joan. Oetinger. *de finib. regund. cap. 16. num. 21. ac lit. Q.*

2. Dissentit Felinus, qui censet, quod Mensor dolosus propter falsam relationem recta via teneatur. Abb. Panormit. *num. 4* & Felin. *in cap. quia indicante. 9. X. de præscript. num. 2. & 3.* Hieron. de Monte *dict. cap. 33. n. 4.*

§ XXV.

1. *Limitant* Jure Consulti hanc Resolutionem; si ipse Venditor vel Emptor solvendo non fuerint, ex quorum Bonis Actor interesse consequi possit: Quo casu ipse Mensor dolosus *in subsidium* tenetur, & in residuum cum effectu conveniri potest. In terminis textus *dict. l si duobus §. 2. ibi:* Nisi venditor solvendo non fuerit *cum seqq. §. 3 ibi:* solvendo non sit. *D. si mens. fals. mod.* Nam quid detrahes nudo? ait Oldendorpius; quid exiges ab eo qui nihil habet? Juxta Regulam; Inanis est actio, quam

excludit

excludit inopia debitoris. Oldendorp. *Class. 3. act. 15. in Pract. num. 4.* Abbas Panormit. *ad cap. quia indicante. 9. num. 4. X. de præscript.* ubi tradit, tunc competere hanc actionem, quando non est remedium actori contra partem. Card. Parif. *ad dict. cap. quia indicante num. 6.* Bonifac. *de furt. dict. §. 4. num. 48.* Anton. Faber. *in Rational. ad l. si mensor. 5. §. si cum. 1. D. dict. tit. fol. 2077.* Hier. de Monte. *dict. cap. 33. num. 8.* Vincent. Carocc. *de locat. part. 4. quæst. 2. num. 7. fol. m. 979.* Joan. Oetinger. *dict. cap. 16. lit. Q.*

§. XXVI.

1. *Nec evertit hanc limitationem* hæc Ratio; Quod Agrimensor dolosè mensuram renuncians, ex proprio dolo parti læsæ æque principaliter obligetur, quam pars contrahens quæ ex falsa renunciatione lucrum percepit. *per l. si duobus 3. in pr. D. si mensor. l. electio 26. §. 1. ibi:* si plures dolo. *D. de noxal. act.* Bargal. *de dolo. Regul. 5. num. 4. & 5.* Anton. Faber. *ad d. l. si duobus 3. in pr. in Rational.* vide supra *hoc cap. 13. §. 20.* Ideò per inopiam Emptoris aut contrahentis, Agrimensorem teneri, iniquum esse videtur. Paupertas enim unius, non debet oneri & damno esse alteri, cum paupertas & difficultas explicandæ pecuniæ, debitorem non liberet, *l. continuus. 137. §. illud. D. de evict.* Ideò quamvis venditor non sit solvendo, à quo Emptor pecuniam condicere potest; Non tamen ex inde danda est actio contra Mensorem. Sufficit enim ad liberationem Mensoris, ne ex hoc edicto teneatur, quo possit agere contra venditorem. *d. l. 3. §. Pomponius D. si mensor.* Una igitur actione electa, altera extinguitur per *l. pen. C. de fidejussor.*

§. XXVII.

1. Huic dubio respondetur *ex l. nam is 6. D. de dolo.* Paria namque sunt, nullam habere actionem, vel aliquam

lem sed inanem. Inanis autem est actio quam debitoris inopia excludit; Nec ulla Ratio existit, cur prætextu conditionis denegetur ei actio ex hoc Edicto, contra Mensorem: Qui non ideo tam propter Venditoris paupertatem tenetur, quam propter dolum suum proprium, qui impunitus foret, si paupertas Venditoris vel Emptoris inanem & inutilem faceret condictionem. Anton. Faber *in Rational. ad l. si duobus 3. §. Pomponius 2. lit. A. D. si men.* Præterea separatæ sunt Venditoris & Mensoris obligationes, & longè ex diversis causis oriuntur, ex quibus uterque convenitur: Quod cum evenit, sola electione & conventione unius, alius non liberatur, sed tantum perceptione. *per l. perceptione 4. D. de his qui dejecer. vel effuder.* Effectus siquidem actionis non tam in condemnatione, quam in exactione consistit. *l. à Divo Pio. 15. D. de re judicat. l. pen. C. de execut. rei judicat.* Anton. Faber. *in Rational. ad d. l. si mensor. 5 §. si cum 1. D. si mens. fals. mod.* Joan. Oetinger Secret. Wirtemberg. *Camer. de finib. regund. cap. 16. num. 22.*

2. Quamvis Dissentiat *Abbas Panormitanus* distinguendo; An Relatio Mensoris quempiam lædat extrajudicialiter sine judice; quod tum demum teneatur in subsidium: Secus verò si mensor damnificaret per relationem Judicii factam, quo casu eum mox principaliter conveniri posse censet, cum Glossa *in d. l. si duobus 3. § Pomponius.* ubi Florianus. Abb. Panormit. *in dict. cap. quia judicante 9. num. 4.* quibus respondet Card. Paris. *in dicto cap. quia judicante 9. sub num. 6.*

CAP.

CAPUT XIV.

De Lapide terminali, ejusque motione & propulsione.

SUMMARIA.

§. 1.

1. Crimen termini moti tam atrox est, quam mensura falsificatio.
2. Primavo mortalium seculo, crimen termini moti planè erat incognitum.

§. 2.

1. Postquam distingui coeperunt dominia, etiam agris termini sunt positi; actio finium regundorum, & crimen de termino moto, originem sumsit.
2. Reipublicæ interest, ne rerum dominia sint in incerto.

§. 3.

1. Modus signandi terminos ab antiquo.
2. Per ramos, columnas, statuas, montes, fluvios, fossas.

§. 4.

1. Arbores & arbusta, petra, itinera & via publica, rivi, sepes, sepulchra.
2. Communiter per lapides.
3. Apud Romanos lapis terminalis erat pro perpetuitate, quem ut Deum coronis & victimis venerabantur.
4. Antiqui lapides hos inviolabiles esse voluerunt.

§. 5.

1. Vocabulum terminus, unde derivetur.

§. 6.

1. Definitio termini finalis.

§. 7.

1. Termini dividuntur in naturales & artificiales.
2. Qui sint limites naturales.
3. Qui sint termini artificiales.

§. 8.

1. Dividuntur item in publicos & privatos.
2. Terminorum publicorum duodecim genera.
3. Qui sint termini privati.

§. 9.

1. Quot modis turbentur & confundantur termini finales.
2. Ut conserventur termini finales, eligendi sunt viri terminales jurati, & quid sit horum officium.

§. 10.

1. Lapidum finalium positio fieri debet partibus ad id citatis, & in commu

in eorum præsentia.

§. 11.

1. Termini finales certo signaculo sunt notandi.

2. Arboribus ante missis plerumque cruces inciduntur.

3. Hodie termini lapidei, non semper signo crucis, sed alio aliquo signo vel stigmate notantur.

§. 12.

1. Quomodo & quare signentur termini domaniales.

2. Princeps in alterius principis territorio bona Civica possidens, arma & insignia sua lapidibus terminalibus incidere nequit.

§. 13.

1. De Consuetudine hodierna communi, lapidibus terminalib. tesseræ & notæ subjiceri debent.

2. Lapis testibus carens, pro vulgari habetur.

§. 14.

1. Durationis immortalis ergò, quædam materia alia, quæ consumi nequeunt, testium loco lapidibus supponuntur.

2. De numero testium seu lapillorum, in terminorum positione observando, attendendus est mos Regionis & locorum, ubi ponuntur.

3. Unde oriatur diversitas illa signandi & apponendi lapillos.

§. 15.

1. Lapide terminali fixo, instrumentum insuper est conficiendum.

2. Hodiè lapides ritè fixi, cum suis adjacentibus confinibus in librum Civium scribuntur & asservatur in publico.

3. Finium mutatio non præsumitur.

§. 16.

1. Terminorum finalium cura & positio, est actus Iurisdictionis territorialis.

§. 17.

1. Custodia terminorum finalium, prædiorum privatorum incumbit ei, qui publicè imperio præest.

2. Gravitas Criminis, apud Romanos, cum invaduntur fines publici.

§. 18.

1. Commendatur ad exemplum Romanorum cura terminorum finalium.

2. Secretio agrorum, quatenus permittatur possessorib. privatis.

3. Lapides & termini finales, authoritatem & fidem publicam merentur; quorum causa viri terminales sunt constituti.

§. 19.

1. Effectus præcipuum & dominiorum distinctio.

2. Deinde, ut quis propensior circa culturam agrorum reddatur.

3. Item ut negocia hominum certiore ordine tractarentur.

2. Termi-

4. *Termini legitimè positi, non modicum habët effectum in probando territorio jurisdictione & confinibus.*
5. *Declaratur, Confinia & jurisdictionem territorialem, etiam aliis modis probari posse.*
6. *Requiritur, ut lapides, alios lapides terminales, recta linea respiciant.*

§. 20.

1. *Quibus modis territorialis Superioritas probatur, iisdem etiam probantur termini finales.*
2. *Si fides lapidum finalium propter antiquitatem in dubium vocetur, tunc confines probantur per famam publicam, & vicinorum attestationes.*

§. 21.

1. *Si flumen alveum suum mutet, an termini confinales quoque mutentur?*
2. *In flumine publico confinia cõstitui, ac super illis finium regundorum agi potest.*
3. *Si flumen est loco termini, Iurisdictio utrique Domino Vicino, usque ad medium fluminis competit.*

§. 22.

1. *Si fluminis mutatio facta sit impetu, tunc termini confinales non mutantur, nec Iurisdictio nec dominium.*

23.

1. *Licet alveus fluminis industria humana avertatur.*
2. *Dissentit. Johann. Aymus.*

§. 24.

1. *Si verò fluminis mutatio fiat pededentim, per alluvionem, tunc mutari terminos, Iurisdictionem & dominium, statuunt Doctores.*

§. 25.

1. *Verum sententiam contrariam, per alluvionem scil. nec confines limitaneos ampliari, nec territorium aut Iurisdictionem mutari vel extendi, ut aquiorem & communiorem defendit Author.*
2. *Agri limitati, per mensurarum extremitates, suos statutos habent terminos, ideòq; incrementum ex alluvione accipere nequeunt.*
3. *Limites finales non demonstrationis, sed taxationis gratia sunt positi, ideò per extrinsecum augmentum, extensionem non admittunt.*

§. 26.

1. *In omnibus dispositionibus limitatis, cessat & prohibitum est Ius accrescendi.*
2. *Ius alluvionis Iuri accrescendi compa*

comparatur.

3. Requiritur ad cohibendum accretionis incrementum, per alluvionem, ut territorum certa mensura sit taxatum.

§. 27.

1. Territorum est Iurisdictionis subjectum occupans, Iurisdictio autem inhæret prædiis confinalibus.

§. 28.

1. Limites provinciarum finales temporis cursu non intereunt, nec Iure præscriptionis amittuntur vel mutantur.

2. Ne maxima oriatur confusio inter Confinantes, magno cum Reipublicæ damno.

3. Fines privatorum prædiorum, ex contrahentium consensu facilè mutantur.

4. Domini Confinales terminos in communi & pro indiviso possident, ideò eos ut rem propriam præscribere nequeunt.

5. Inter confinantes societas quasi est, qui non suo sed communi nomine possident, ideòque nec præscribunt.

6. Affertur præjudicium in hāc ipsa materia.

7. Dissentit Carolus Molinæus.

§. 29.

1. Ampliatur assertio Negativa, procedere etiam in præscriptione tanti temporis, cujus non extat memoria in contrarium.

2. Contrarium sentit author.

3. Ampliatur secundò, quoad eas res & jura procedere, quæ finib. territorialib. cohærent.

4. Quæ sint cohærentia finalium limitum, arbitrio Iudicis cōmittuntur.

§. 30.

1. Limitatur prædicta resolutio non procedere, in terminis finalibus turbatis dubijs & controversis.

2. Quando termini finales non considerantur tanquam fines, sed tanquam solum proprium, quod ut proprietas occupatur, tunc admittitur præscriptio.

§. 31.

1. Finium mutatio non præsumitur.

2. Ab hac præsumtione receditur, per contrarias præsumptiones & conjecturas.

§. 32.

1. Terminis & lapidibus motis vel turbatis, si de authore constet, in dubio præsumitur vicinum id perpetrasse.

2. Vicinus præsumitur scire facta vicini.

§. 33.

1. Pendente revisione, nihilominus termini finales sunt figendi.

2. Revi-

2. *Revisio executionem sententiæ prolatæ non impedit.*
3. *Revisio surrogata in locum supplicationis, quæ olim de Iure Civili locum habebat.*
4. *Adducuntur præjudicia diversorum regnorum.*
5. *Afferuntur præjudicia in terminis lapidum finalium.*
6. *Statutum Ducatus Würtembergiæ circa hanc rem.*

§. 34.

1. *Quidam contrarium tenent, & sententiæ executionem, tam de Iure Communi quam Camerali, suspendendam esse defendunt.*
2. *Quoniam 1. lite pendente nihil sit innovandum.*
3. *Quia 2. revisio prioris sententiæ naturam appellationis imitari solet.*
4. *Adducuntur Recessus Imperij, præjudicia Cameralia, & Doctores consentientes.*

§. 35.

1. *Respondetur ad Contraria.*
2. *Dispositio circa hanc rem in Recessu Imperii novissimo.*

§. 36.

1. *An ratio Status in Imperio exigat, ut revisione pendente, suspendatur?*
2. *Argumenta executionem suadentia proponuntur.*
3. *Contraria argumenta, suspensionem suadentia.*

§. 37.

1. *Tota hujus difficultatis decisio relinquitur arbitrariæ determinationi Imperatoris & Imperij.*

§. I.

NOn modicam affinitatem cum Mensurarum falsitate, *Terminorum motio* habet, adeò ut hujus criminis Reus propter gravitatem admissi, atrocem quoque animadversionem subeat. Et quamvis de Terminis finalibus jam antea latius scripserit Farinac. *quæst. crimin. 168.* Menoch. *2.Cas.393.* Paris de Puteo *de finibus Feudorũ.per tot.* Hieronymus de Monte *de Finib. Regund.* Rutger. Ruland. *in tr. de Commissar. part. 2. lib. 6. cap. 1. & seqq.* ac Joan. Oetinger. Camer. Ducal. Wurtemberg. Secretar. *tr. de finib. regund. integrum & practicabilem conscripserit.* Non piget tamen, ob mensurarum conformitatem, etiam de Termino confinali, ejusque positione & amotione, spici-

legia quædam colligere & huic tractatui inserere.

2. Primævo mortalium seculo cum Homines cunctis agris & arvis pro ut unicuique placebat, communiter uterentur, Delictum termini moti, planè incognitum fuerat, quo tempore, sicuti Virgilius cecinit:

Nec signare solum, aut partiri limine campum
Fas erat, in medium querebant,

Virgil. *lib. 1. Ænead.* Nec Meum, nec Tuum, dicebatur, ex quibus duobus Verbîs, uti hoc crimen, ita quoque alia plurima pullularunt delicta. Homines enim (*teste Seneca.*) quietissimè viverent si hæc duo pronomina è medio tollerentur, & è mundo abigerentur. Nam nec apud *Getas* agros fuisse terminis distinctos, testatur Horatius.

Et rigidi Getæ
Immetata quibus jugera liberas
Nec cultura placet, longior annua.

Horat. *lib. 3. ode. 24.* Id quod jam olim tempore *Cornelij Taciti*, apud Germanos in usu fuisse legimus: De quibus ita dictus author: *Nullas Germanorum Populis urbes habitari, satis notum est, ne pati quidem inter se junctas sedes. Colunt discreti ac diversi, ut Fons, ut campus ut nemus placuit.* Tacit. *de morib. German. cap. 16.*

§. II.

1. Veruntamen aucto Mortalium numero, dehinc discretæ Gentes, Regna condita, consequenter distincta dominia cæpere, & agris *termini positi* fuerunt. *per l. ex hoc jure 2. ubi Castrens. D. de Iustit. & Iur.* Tunc actio finium regundorum, & crimen de termino originem sumpsit. Joan. Bonifac. *de furt. §. Possessione 9. num. 65.* Ac quoniam communio, necessariò discordiam parere solet, Hinc Imperantes quietis publicæ causa do-

minio

miniorum distinctionem non aliter quam Terminorum positione rite fieri posse censuerunt. Nam Plato lapidem terminalem à DEO firmatum esse censet, quo amicitiæ & inimicitiæ terminentur. Plato *de legib. Dialog. 8.* *Romulum* quidem fundatorem imperii Romani, Terminos agro Romano nullos posuisse, ut cuilibet advenarum in nova formanda Civitate, ex alterius paupertate ditescere liceret, Plutarchus *author est in Problemat. seu quæst. Roman. 14.* Quod jam ante Romulum, sub Rege Saturno in usu erat: Quoniam aureo illo seculo, quo Saturnus vixit, Italiamque incoluit, nullum in ejus finibus furtum commissum perhibetur, aut quia nihil erat (*ait Macrobius*) sub illo cujusquam privatum. Macrob. *lib. 1. Saturnal. cap. 8.* Nam, sicuti *Virgilius* canit;

Nec signare solum, aut partiri limite campum
Fas erat.

Numa verò *Pompilius*, secundus Romanorum Rex, justitia Clarus, suum agrum à Vicino, signis interpositis distinxit atque separavit, Halicarnas. *histor. lib. 2.* *Qui* etiam DEO Termino sacellum in monte *Tarpeio* erexit, idque Jovi Terminali tanquam Pacis custodi consecravit, Plutarchus. *Quæst. Roman. 15.* Virgil. *lib. 1. Georgicor.* Joan. Coras *ad l. 2. §. Deinde cum. D. de origin. jur. num. 3.* Joan. Bonifac. *dict. tr. §. Possessione 9. num. 65. & 73.* Gregor. Tholosan. *in Syntagm. lib. 39. cap. 13 num. 6. & 7.* Ad dividenda igitur dominia & Regna, Termini inventi fuerunt. Hieron. de Monte *de finib. cap. 15. num. 1.* Ideò Deus Terminus, præses Pacis & arbiter Justitiæ *à Plutarcho* vocatur. *in Numa Pompilio* Dominiorum enim & territoriorum distinctione positis terminis finalibus, genus humanum conservari, propter Jurisdictionum divisionem tradit Besold. *de jur. territor. cap. 2. num. 3. in pr. oper. polit.* Unde non malè Dominium derivari po-

test ex *Hebræo*, Domem, quod in Piel, domuit, seu compescuit, significat. Quasi Dominii divisione omnes Gentes compescantur Becman. *de origin. latin. ling. verb. Dominus.* Tholosan. *lib. 1. Syntagm. cap. 12.* Forster. *de domin. cap. 1. num. 3.*

2. Nostra enim interest & Imperantium, agros, limitibus certis distinctos habere, ut fiat separatio ejus, quod est meum, ab eo, quod est tuum: Cum Reipublicæ utilitatem respiciat, ne dominia rerum sint sub incerto. *l. 1. D. de Usucapion.* Agri qui nimis vastam habent amplitudinem, vix virilem respiciunt culturam. *l. Gajus §. Titius D. de legat. 2.* Anton. Usill. *de action. §. quadam. n. 37. & 38.* late Petr. Heig. *lib. 1. quæst. 19. n. 32. & seqq.*

§. III.

1. *Signa* terminorum à naturæ ductu desumpta olim erant valdè simplicia.

2. *Primis illis temporibus*, antequam lapideus limes poneretur, Ramus ex arbore decerptus cum fructibus, ad agros separandos figebatur: Qui quidem ramus & præsertim olivæ, Termes propriè appellatur. Unde Horatius.

Germinat & nunquam fallentis Termes olivæ,

Horat. *Epod. Ode 16.* Per *Colūnas* quoq; Antiqui terminos posuerunt, Qui mos inoluit, pro terminis agrorum columellas figere: Hinc factum est, ut Regionum & Regnorum fines, terminique celebres, Columnæ appellati fuerint; sicuti in Hispania, *Columnæ Herculis* cum eo usque Imperium Romani amplificaverint: In Africa sub *Atlante* monte; in Asia ad *Euphratem* ad fluvium & supra Armeniam Terminos Imperii Romani, *Columnæ* designabant. Unde Virgilius *lib. Æneid.*

Atrides Protei Menelaus ad usq; columnas
Exulat.

Boni.

Bonifaci. *dict.* §. *Possessione 9. num. 67.* Ex eadem finium regundorum ratione & *Statuæ* erectæ: sicuti *Theseus*, cum Megarensium agrum Attico adjunxisset, celebrem illam statuam pro termino erexit his inscriptis versiculis: *Quæ ad Orientem solem spectant, hæc non Peloponesus sed Ionia: Quæ verò ad Occidentem, Peloponesus est, non Ionia.* Plutarch. *in Theseo.* id quod *Patavini & Travisi* olim cum in libertate dominarentur, imitati sunt: teste allegato Bonifacio, *in dict. §. 9. num. 67.* Erant quoque *Montes & Fluvij.* pro Termino Imperii notati & habiti: Taurum enim Montem, Imperii Romani terminum appellat Livius *histor. lib. 7.* Ac apud *Justinum* de *Nino* Rege legimus: *Hic primus* (inquit) *intulit bella finitimis & rudes adhuc ad resistendum, Populos ad Lybiæ Terminos usque perdomuit.* Justin. *histor. lib. 1.* Imperator item Augustus, Fluviis ingentibus, fossis, montibus, obtectis, terra deserta & invia vallavit Imperium; teste Herodiano *histor. lib. 2.* Qui insuper *Istrum & Euphratem* fluvios, seu terminos duos à natura constitutos Imperio defixit, juxta Imp. Julianum *lib. de Cæsar.* Et hoc jam ante Populo Israëlitico prædictum fuit. *Deuteronom. cap. 11.* scilicet: *à Deserto & à Libano, à flumine magno Euphrate, usque ad mare occidentale, erunt Termini vestri.* Unde hosce Terminos finales, immutabiles & æternos vocat Baldus *in cap. cum causam. num. 3. X. de probat.* Gryphiand. *de Insulis cap. 14. num. 92.* vide Jul. Cæsar. Bulenger. *de Imper. Roman. lib. 3. cap. 8. & 9.* Joan Oetinger. *de finib. regund. lib. 1. cap. 18. per tot.*

§. IV.

1. In multis locis apud antiquos, etiam *Arbores & Arbusta* pro Termino fundi, aut prædii, ac confinium judice, notata & designata fuerunt; Sext. Jul. Frontin. *de Limit. lib. 1. in fine.* Majorag. *lib. 4. miscell. cap. 8.* *Nihil*

hil enim interest, ait Jureconsultus Ulpianus, *Arbores quis in confinio ponat, an Ædificium in l. hac actio 2. D. fin. regund.* Hieron. de Monte. *de finib. regund. cap. 17. num. 5. & 7.* Et ante eum Paris de Puteo *de finib. feud. cap. 3. num. 5.* Unde sine dubio, *Arbores terminales* nomen sumpserunt, vulgò apud nos dicti Grentz-Baům / oder Lauchen. de quibus ita *Iulius Paulus*; de pœna eorum, qui arbores terminales evertunt, scribit *in l. 5. recept. sentent. tit. 21. §. 2.* Ideò Frontinus tradit: *Frequenter Viæ, Limites finiunt, juxta quas, Arbores solent esse latiores, sub quas defigere terminos, sacrificii causa possessores consueverunt.* Frontin. *de limit. lib. 2.* *Arbores* autem isti *Terminales* in multis locis, præsertim in patria Wurtembergia, vocantur communiter lauchen oder lochen / weil man solche Bäum / mit eingehawenen Löchern mercket oder bezeichnet. i. e. *quoniam tales arbores incisis foraminibus signantur & observantur.* Besold. *in Thesaur. Pract. lit. M. verb.* Marckstein *27.* Proinde de hisce *perforatis arboribus Terminalibus* sequentia notabiliter & imprimis practicè refert *noster Ioannes Oetingerus*: so man aber die Bäum / welches offtermahlen / sonderlich in den Wälden / zugeschehen pflegt / zu Vermarckung der Güter / Grund und Boden / und anderer Rechten ordnet / so werden dieselbe insonderheit von den Untergängern gezeichnet / gewohnlich aber ein Creutz darein gehawen / und in dessen Mitte ein Loch gebohret / und daher lochen und Lochbäum genent / die sind entweder eigen oder gemein / die eigne Lochbäum stehen zwar am Undermarck aber gantz auff deß einen Eigenthumbs Herren-Boden / darumb sie demselben allein zugehörig / und hat der anstossende Nachbar keinen Theil daran / welche also gezeichnet werden / das die Lauchen nur auff einer Seitten gegen dem Eigenthumbs-Herrn die Bäum unbemerckt und frey gelassen

lassen sein. die gemeine Lochbäum aber stehen mitten auff dem Unterziel/ und sind beyden Eygenthumbs-Herrn theilsamlich zuständig/ daran jedem der halbe Theil gehört/ darumb sie hinden und vornen in der mitte deß Baums dem geraden Untermarck nach/ gelaucht werden sollen. Wann sich aber die Marckung wendet/ und nicht strack für sich gehet/ so wird ein Ecklochen gemacht/ und also bezeichnet/ daß sie einen Winckel beschleist: die Lochen sollen auffs wenigst in fünff Jahren einmahl ernewert/ und wider ausgehawen werden. Dann sie sonsten verwachsen/ sonderlich wann die Baům gesund/ und nicht alt sein/ an denen die ausgehawene Creutz etwan durch länge der Zeit/ so sie nicht ersucht werden/ dermassen überwallen/ daß man gar kein Zeichen von aussenher sehen kan/ und offt wol etliche Zoll tieff in den Baum hawen muß biß man dieselbe antrifft. i. e. *quod si verò arbores, quod sæpius, præsertim in sylvis accidere solet, ad terminationem prædiorum & fundi aut aliorum jurium, ordinantur, eæ ab agrimensoribus singulariter notantur, plerunque verò iis inciditur signum crucis, in cujus medio foramen terebratur, unde & arbores perforatæ vel terminales seu finales dicuntur; hæc aut sunt propriæ aut communes; Arbores propriæ in termino quidem sunt positæ, sed in fundo proprietarÿ, ideòque hæ ad eundem quoque solum pertinent, nec vicinus de ÿs quicquam participat; notæ in ÿs ponuntur à foras, ê regione confinÿ, ut eas liberas, in parte qua latus contingit proprietarium, à nota derelinquat: Communes verò arbores in medio, confinÿ sunt radicatæ, pertinentque ad utrumque dominum & confinem pro diviso, unde & quilibet horum, earum dimidiam partem possidet, ideoque & notantur, à facie & à tergo, juxta lineam termini directam; quod si terminus à linea declinet, nec rectam sequatur, tunc nota angularis inciditur, & ita signatur, ut angulum efficiat: Oportet autem cæsuras has ad minimum sin-*

gulis quinquenniis renovari, & de novo incidi; quoniam alias cortice renascente obducuntur, præsertim si arbores sint novellæ, nulloque vitio laborantes, in quibus notæ incisæ, nisi sedulò conservetur incisura, tractu temporis, tegumento recenti per repullulantiam coticulæ ita velantur, ut earum extrinsecus ne Vestigium quidem cerni possit, sed sæpius novo vulnere, aliquot digitis altò, earum radii aperiri debeant. Joan Oetinger *de finib. regund. lib. 1. cap. 18. num. 13. & seqq.* Et Petræ quoque in Confinibus consistentes, pro terminis habentur & observantur juxta dictum Frontin. *dict. tr. lib. 1. in fine* Hier. de *Monte in dict. cap. 17. num. 6.* Quæ Landtgrentzstein vocantur. Alibi, pro terminis erant, *itinera & viæ publicæ, rivi, sepes, imo etiam sepulchra & Fontes,* Item *Fossæ,* Landtwehren / Landtgräben / quibus territorium Civitatis Hallensis in Suevia circumseptum est. Besold. *de territor. cap. 2. num. 3. in oper. polit.* Quæ etiam adhuc multis in locis pro confiniis custodiuntur, Tolosan. in *Syntagm. jur. lib. 39. cap. 13. num. 5.* Hieron. de Monte *dict. cap. 17. num. 9.* Nam etiam viæ publicæ dividunt Territoria. *juxta l. si plus. §. via publica. D. d. aq. pluv. arcend.* Par. de Puteo *de finib. feud. cap. 16. num. 3.* De hisce variorum generum finibus ita Aggenus Urbicus: *Fines his signis antiqui dividebant; Fossis manu factis, Arboribus antemissis, Fluminum intervenientium cursu, Iugis quoque montium, quæ ex eo nomine accipiuntur, quod continuatione ipsa junguntur: superciliis, nec non itineribus vel divergiis aquæ, quæ aut loci natura aut solers procuravit antiquitas.* Aggen. Urbic. *ad Sext. Iul.* Frontin. *de re agrar. fol. m. 146.* Joan. Oetinger. *de finib. regund. cap. 13. per tot.*

2. Communiter tamen usu invaluit, apud antiquos ut pro terminis *Lapides* ad denotanda confinia designentur. Joan. Oetinger. *de finib. regund. cap. 2. n. 9. ac*

cap.

cap. 17. num. 1. Hieron. de Monte *dict. tr. cap. 15.* Qui sub *num. 7.* asserit; *Quod quamvis lapides aliquando pro limite ponantur, ast in confinibus Civitatum & castrorum fines non ita stricti sunt; quoniam Montes & flumina plerunque pro finibus judicantur.* Nam & Jacob & Laban ejus socer, sua bona dividentes, tumulum lapideum, loco termini construxerunt, sic enim legimus, *Genes. cap. 31. Tumulus iste* (inquit) *& lapis sint in testimonium, si aut Ego transiero illum pergens ad te, aut tu, præteriens malum mihi cogitans, Deus Abraham, & Deus Nachor judicet inter nos.* Idem, *Iacob*, dicitur erexisse lapidem in signum, fundens oleum desuper. *Iosua cap. 2.* Dominus præcipit poni, & erigi duodecim lapides, ut sint signum memorabile, seu commonefactorium historiæ transitus per Jordanem. *Iosua cap. 24. Iosua* moriturus erigit lapidem prægrandem, sub quercu, quæ erat in sanctuario Domini, ut esset in testimonium fœderis icti cum Domino. *1. Reg. 7. Samuel* in memoriam auxilii divini contra Philistæos erigit lapidem, & nomen ejus vocavit, Lapidem adjutorii. Quod postmodum in omnibus fere locis observatum fuit, ut perpetuitatis causa *stipites lapidei* pro finibus arrogandis adponerentur, qui lapides humo defossi pro terminis observabantur juxta Glofs. *in cap. cum causam X. de probat.* Guid. Papæ. *decis. 183. num. 1.* Ferrar. *in Prax. in libell. de act. reali. verb. ceu cohæreat. num. 3.* Joan. Bonifac. *de furt. §. Possessores 9. num. 78.* Qui ab antiquis magna religione culti fuerunt; de quibus ita *Ovidius*.

Nox ubi transierit, solito celebretur honore
Seperat judicio, qui Deus arva suo.
Termine sive Lapis: sive es defossus in agro,
Stipes, ab antiquis, tu quoque nomen habes.

Ovidius. *Fastor. lib. 2.* vide Thysium *ad A. Gell. lib. 12. cap. 6.*

3. Inde Romanis pro perpetuitate erat *Lapis Terminalis*; Termini quippe primum lapidei constituti sunt. Nam Lapis aut stipes ad finium discretionem defodiebatur, ita ut super terram extaret: Quem ut *Deum* & coronis & victimis venerabantur. Unde Tibullus:

Nam veneror, seu stipes habet defossus in agro:

Et terminus Deus: In cujus tutela, fines agrorum positi credebantur, ac proinde sacra ei fieri solita *X. calend. Martij, id est XX. Februarij*, quæ Terminalia dicta sunt. Vide Platon. *de legib. lic. 8.* Halicarnass. *Antiquit. Roman. lib. 2. in fin.* Ruland. *de Commissar. part. 2. lib. 6. cap. 2. num. 4.* Audiamus de hoc Deo Termino *Poëtam*:

Nec Populos, Urbesque, & Regna ingentia finis:
Omnis erit sine Te, litigiosus ager.
Nulla tibi ambitio, nullo corrumperis auro:
Legitima servas, credita rura fide.
Nec Tu vicino, quicquam concede roganti:
Ne videâre hominem, præposuisse Iovi.
Et seu vomeribus, seu tu pulsabere rastris,
Clamato, tuus est, hic ager ille Tuus,

Virgil. Maro. *Fastor. lib. 2.* Joan. Coras. *ad l. ex hoc. 5. D de Iustit. & Iur. num. 8. & 9.*

4. Quæ causa est, ut antiqui, sacros hosce Lapides id est, inviolabiles esse voluerunt; Sicuti ex Juvenali constat; dum scribit:

Aut sacrum effodit de limite, saxum.

Juvenal. *satyra ult.*

Eodem modo Alemannorum & Burgundorum confinia, Lapides Terminales olim distinguebant; apud Ammian. Marcell. *histor. lib. 18. cap. 4.* Id quod in hunc usque diem ubique fere locorum usurpatur; *arg. l. in finalibus 11. ibi:* Vetera momumenta *D. fin. regund.* secundum Gloss.

in

in cap. cum causam X. de probat: Guid Papæ *decis. 193. num. 1.* Ferrar. Papiens. *in prax. libell. de actione real. verb. cui cohereat. num. 3.* Joan. Bonifac. *de furt. §. Possessiones 9. n. 78.*

§. V.

1. Vocabulum Termini originem traxisse videtur à vocabulo *Termes* qui erat ramus cum fructibus ex arbore decerptus nec foliis repletus, nec minus glabro, præsertim olivæ ad agros separandos desixus. juxta Horatium *in versiculo*:

Germinat & nunquam fallentis termes olivæ.

Horat. *lib. Epodon. Clausul. cap. 16. num. 45.* Qui tanquam *Ramus olivæ* tam fidelis & certus erat ut spem Domini nunquam falleret. Joan. Bond. *in notis ibidem num. 45.* De hinc postea cæteri limites & metæ, quamvis Lapideæ, termini dicti sunt. Unde *termino*, *determino*, *extermino*, & alia hujusmodi devenere vocabula, Gerh. Joan. Vossius *in Etymolog. lit. T. Verb. Termes.* sicuti constat ex Ovidio *in fastis*:

Termine, sive lapis sivè es defossus in agris,
Stipes, ab antiquis, tu quoque nomen habes.

Et Tibullus:

Nam Veneris seu stipes habet desertus in agris
Seu Vetus, in trivio, florida serta lapis.

Joan. Bonifac. *tr. de furt. §. Possessionibus 9. num. 66.* Proinde Termini dicuntur extremitates & ultimæ quasi lineæ, quibus quantitas clauditur. Nam linea dicitur, quod litem agris dirimat, juxta illud Virgilii *lib. 12. Æneid.*

Limes erat positus, litem ut discerneret agro.

Quod repetiit Pontifex *in cap. forus X. de V. S.* Petr. Gregor. Tholosan. *in syntagm. Iur. lib. 39. cap. 13. num. 2. & 3.* vel aliter & quidem realiter, *Terminus* vocatur, *quod mensuram terræ definiat*, quanta scilicet, unicuique habentium

agros finitos debeatur, atque ita certamen agrorum tollat, dum quisque suis finibus contentus acquiescere, nec supra mensuram juris sui affectare debeat; *secundum cap. si quis Episcopus caus. 7. quæst. 1.* Cornæ. *consil. 158. lib. 1.* latè Joachim. Scayn. *decis. Bonon. 10. num. 38. & seqq.* Hieron. de Monte. *de finib. regund. cap. 15. n. 3.* Quæ tamen realis derivatio, utpote ex *Isidoro*, malo latinitatis authore, non placet Alciat. *in l. quinquepedum pen. D. fin. regund.* & Joan. Oetinger. *de finib. cap. 2. lit. G.* Cum tamen certum sit, & communiter à scriptoribus observetur, *ut in derivationibus vocabulorum conjecturari liceat.*

§. VI.

1. *Terminus Finalis* rite definiri potest, *limes agrorum possessionumque finium causa positus, quo fines cujusque prædij dignoscantur.* Joachim. Scayn. *decis. Bonon. 10. num. 38.* Joan. Bond. *ad Horat. lib. 2. carmin. ode 18. num. 24.* Germanicè comuniter vocatur ein Marckstein/ deductum ab vetustissimo vocabulo Marck. Unde terminatum oritur Marckscheidung. Gloss. *in specul. Saxon. art. 59. n. 2.* vel magis Saxonicè ein Mahlstein/ vom Wort/ Mahl/ daß ist ein Zeichen oder Gemerck/ seu lapis finalis. Sachs. Landrecht. seu specul. Saxon. *art. 59.* Nominantur quoque Termini Finales à Saxonibus Weichbild; quasi dicas, ein Bild dem man weichen solle/ arcens vicinorum Jurisdictionem. *Heig. lib. 2. quæst. Iur. 2. num. 57.* Gryphiand. *de Weichbild. cap. 75. num. 8. &c.* Ubi tradit: Weichbild heist so vil/ als weit ein Gebiet umb ein Statt gehet. h. e. *Weichbildum tantum significat, quantum in districtu civitatis comprehenditur.* Gloss. Jur. Sax. Feud. *art. 9. & 12.* Schneidew. *ad §. quadam num. 22. I. de action.* Rutg. Ruland. *de commiss. part. 2. lib. 6. cap. 3. num. 5.* Joan. Oetinger. *de finib.*

nib. lib. 1. cap. 2. lit. E. Limes autem, secundum Urbic. ad Sext. Iul. Frontin. *de re agrar. fol. m. 146.* vel aliter ab aliis: *Terminus est signum quod agrum ab agro dividit, sic dictus, quod fines agrorum propter limitare iter, maximè teruntur.* Varro. *de latin. lingua. lib. 4.* Oetinger. *dict. cap. 2. lit. G.* Montanus vero, *Terminos* dicit, *esse signa, cujuscunque finis demonstrativa per l. Divus 2. in pr. D. de term. mot. cap. forus X. de V. S.* Hieron. de Monte *de finib. regund. cap. 15. num. 2.* Farinac. *in criminal. quæst. 168. num. 112.* Termini enim seu limites sunt *quævis signa seu signacula*, quæ agros & fines à se invicem distinguunt; veluti Pali, Botones, sepes, Fossæ, viæ publicæ sepulchra & similia Sext. Jul. Frontin. *de limitib. lib. 1. in fin.* Tholos. Gregor. *dict. lib. 39. cap. 13. num. 8.* August. Barbosa *ad cap. cum causam 13. num. 7. & 12. X. de probat.* Monumenta quoque pro Terminis sunt, & habentur, tanquam fines & termini quia permanent & docent, quousque protendantur fines. *per l. in finibus 11. ibi; vetera monumenta D. finium regund. l. successionum 2. C. eod. tit.* Hieron. de Monte *cap. 15. num. 5.* Vivius *comm. opin. concl. 870. num. 5.*

§. VII.

1. *Dividuntur* Termini in *Naturales* & *Artificiales.* Joan. Bonifac. *d. furtis §. Possessiones 9. num. 68.* Mynsing. *cent. 6. observat. 25.* Besold. *de jur. territor. cap. 2. num. 3. in oper. polit.* Secretarius noster Oetinger *de finib. lib. 1. cap. 2. lit. I.*

2. Naturales limites sunt quos Deus & natura ipsa constituit tales sunt Montes, colles, rigores, valles, Saxa, Arbores, viæ regales, Fontes, amnes, rivi, flumina, Petræ & similia. Bald. *consil. 420. vol. 1. ac consil. 445. vol. 5.* Hier. de Monte *dict. tr. cap. 24.* Gryphiand. *de Insul. cap. 24. num. 91.* Hæc sunt naturalia signa, & proinde

proinde perpetua & immutabilia, opinione & præsumtione hominum, propter immortalem durationem, ideò terminis immobilibus accensentur à Parid. de-Puteo *de finib. feud. cap. 1. num. 1. & 20* Mascard. *de probat. concl. 393. num. 9. ac conclus. 403. num. 8.* Garsia *de Expensis cap. 27. num. 44.* Proinde hosce fines à natura positos, æternos dixit. Bald. *in dict. cap. cum causam. X. de probat.* Cravetta *consil. 949.* Hier. à Monte. *dict. tr. cap. 17. num. 3. & 11.* Joan. Oettinger. *de finib. lib. 1. cap. 2. lit. I.* Et hi sunt termini naturales, quos Deus singulis Regionibus & Provinciis constituit. *Psalm. 74. vers. 17. l. 5. D. de just. & jur.* Eoque immutabiles & perpetui. Et quamvis illudere videatur Seneca hosce Gentium Terminos naturales in *Quæst. Natural. lib. 1. in præfat.* Dum scribit: *O quam ridiculi sunt mortalium Termini? Ultra Istrum Dacus non exeat: Strymo Thracas includat; Parthis obstet Euphrates: Rhenus Germaniæ modum faciat; Pirenæus medium inter Gallias & Hispanias jugum extollat: Inter Ægyptum & Æthiopias harenarum inculta vastitas jacet.* Hoc tamen de fortuita & inconstanti Gentium migratione intelligendum. Ideò notabiliter dicit Bald. *in cap. cum causam. num. 3. X. de probat.* Quod fines territoriales, ut montes & flumina sint invariabiles, vel situ perpetuo, vel immutabili rerum natura: In quibus optime locum habet illud Glossæ: semel verum, semper verum. Et in Montibus quod olim verum & justum fuit, etiam hodie præsumitur esse tale, quia montes sunt æterni. Alciat. *2. præsumpt. 13. n. 2.* Et cursus fluviorum perennis existit. *l. 1. §. 2. D. de flumin.* Gryphiander. *de Insul. cap. 14. num. 92.*

3. *Artificiales* terminos dico, qui hominum ope & industria positi & fixi sunt. Quales sunt lapides finales, Burgi, clausuræ, sacellæ, fossæ, viæ parvæ & vicinales,

cinales, cruces & similia signa manibus aut industria mortalium erecta. Quæ mutabilia sunt, & lapsu temporis pereunt vel mutantur, vel perduntur, aut ad minimum ita obfuscantur, ut eorum origo ferè ignoretur. *arg. l. fin. ibi: sepem fixerit. D. fin. regund. l. 1. & 2. ibi: deserant, C.* de fund. limotroph. *lib. 11. cap. longinquitate caus. 12. Q. 2. cap. ex literis X. de probat.* Bald. *consil. 286. vol. 2.* Joan. Bonifac. *dict. §. 9. num. 68. & 69.* Hier. Monte. *dict. tr. cap. 15.* Joan. Oetinger. *dict. cap. 2. lit. E.* Unde hujus divisionis occasione scribit Baldus: *Quod Termini positi ab homine sint mutabiles: sed illi qui à natura constituti sint, sicuti montes & flumina, immutabiles præsumantur.* Bald. *ad l. in finalibus. 11. D. fin. regund.* Hier. de Monte. *dict. tr. cap. 21.*

§. VIII.

1. Dividuntur præterea *Termini finales*, in *Publicos* & *Privatos*. Quæ distinctio *à Numa Pompilio*, Secundo Romanorum Rege originem traxisse, ex Dionysio Halicarnasseo constat; qui Jus Terminale non solum in privatis agris, sed etiam in publicis complexus est, ut Populus Romanus agrum à vicino & publicum à privato veluti Dii Terminales discernerit Halicarnass. *histor. lib. 2. prop. fin. Publici Termini* sunt, qui Regna, Ducatus, Comitatus, territoria & alia superioritatis jura discernunt; quorum alii superioritatem territorialem, alii jus conducendi, alii jus securitatis Foresti, venandi, decimandi, pascendi & similia denotant & separant. Knipschilt. de *civitat. Imper. lib. 2. cap. 5. num. 216.* Hieron. de Monte *de finib. regund. cap. 17.* Besold. *de jur. territor. cap. 2. num. 3. & 4. in oper. polit.* Hi termini Finales publici, propriè *Territoriales termini* vocantur à Boet. *de Geometr. lib. 2.* Cujac. *lib. 10. observat. cap. 2.* Coras. *ad l. ex hoc iure. D. de Iustit. & jur.* Et Germanicè Bannstein dici merentur; Bann

 enim

enim extremitatem territorii denotat, ac Banniti dicuntur, ij qui finibus excluduntur. Gail. *de Pac. Publ. lib. 1. cap. 1.* Ruland. *dict. part. 2. lib. 6. cap. 3. num. 7. lit. B.* vide Dan. Heider. *in actis Lindav. fol. m. 291. in fin.* Terminorum publicorum *duodecim genera* numerat noster *Oetingerus* V. G. und erstlich werden etliche durch Menschen Hand auffgerichtet / daß sind gesetzte Marckstein / deren zwölff Geschlecht sein / als Banstein / welche Zwing und Bann / oder die hohe Obrigkeit scheiden / daher mans auch Oberkeitstein nennt. etlicher Orthen heist manns Landstein Landgräntz und Land-Marcken / und wo man an den Gräntzen keine Stein setzt / sondern Gräben aufwirfft / und dücke starcke Häger zeucht / werden sie Land-Gräben und Land-Wehren genennet. Gleit Stein / welche das Gleit und die gleitliche Obrigkeit bemercken; Freyhungs-Stein / die sonderbahre Freyheiten / deren man sich in einem gewißen bezirck gebrauchen kan / bedeuten. Forst-Stein sind die / so die forstliche Obrigkeit und Jagen unterscheiden / heissen auch Jag-Stein / wiewol die Forst-Stein etwas mehrers auff sich haben. Marckungs-Stein / so einer Statt oder Dorffs Zwing und Bann / die man Marckung nennet / unterscheiden; Zehend-Stein / die den Zehenden und Zehend-Recht ausweisen. Weid-Stein welche den Vich-Trieb und Weidgangs Gerechtsame bedeuten / der wird auch ein Tratt-Stein genandt. Güter-Stein / die Gärten / Äcker / Weingärt / Wiesen / Felder / Wald / und andere ligende Güther von einander absondern / werden auch genent Scheid-Stein welche die Weite der Strassen und Weeg verziehlen; Wasser-Stein / so die Flüß / Bäch / Fischwasser und Fischentzen untermarcken. Loch-Stein / welche in den Bergwercken die Fund und Ertz-Gruben mit jhren Maßen und Mehrzielen unterscheiden /

werden

werden auch Schnur-Stein genennt / weil man die Gruben und Gäng / mit angeschlagenen Schnürlen marscheidet und versteint. h. e. *Et primò quidam per manus hominum eriguntur, qui sunt lapides terminales positi, quorum duodecim sunt genera: ut lapides territoriales, qui territorium, districtum vel Superioritatem territorialem determinant; unde & lapides superioritatis vocantur; alicubi & locorum appellantur lapides, termini & limites Regionis, & ubi in finibus Regionum nulli ponuntur lapides, sed fossæ fodiuntur, dumeta vel vepreta densa plantantur, vocantur fossæ & defensiones & munimenta limitanea Regionis. Lapides qui conductum & Ius conducendi significant. Lapides immunitatum, jura singularia, privilegia & immunitates, quibus in certo aliquo districtu homines gaudent, denotantes. Lapides forestales, quibus termini Iurisdictionis forestalis & venationum discernutur; vocantur etiam lapides venationum, licet forestales aliquantum plus comprehendant. Lapides terminales & limitane, civitatis alicujus vel pagi districtum & bannum sive ut vocant marcam dividentes. Lapides decimales, decimas & jus decimandi & denotantes. Lapides pascuorum, jus agendi & pascendi jumenta connotantes; Lapides prædiorum hortos, agros, vineas, prata, campos, sylvas, & hujusmodi generis fundos ac bona immobilia à se invicem separantes; vocantur etiam terminales, quod itinerum & viarum latitudines terminent. Lapides aquarum, flumina rivos, piscinas limitantes. Saxa terminalia, quibus in re metallica fodinarum area & capita dimetiuntur; vocantur etiam lapides & termini funiculares, quoniam cuniculi ac venæ, ductis funiculis terminantur, extremitatesque earum lapide notantur.* Joan. Oetinger. *in dict. tr. lib. 1. d. cap. 2. num. 9.*

3. *Termini privati* sunt signaculo, quæ prædiorum agros, prata, vineas ab aliorum privatorum prædiis segregant & distinguunt. Oetinger. *dict. lib. 1. cap. 17. num.* 2. damit

2. damit ein jeder wisse wie weit sich seines Nachbars Guth erstrecke/und niemand in der Erndt oder Herbst ubervortheilt werde. h. e. *ut quilibet scire possit, quousque prædia tam propria quam vicinorum se extendant, nec quisquam tempore messis vel vindemiæ defraudetur.* Dn. Speidel. *in specul. lit. M. verb.* Marckstein *49.* Ex qua causa, scilicet, ut Dominus quisque sua sorte contentus esset, nec res alienas appeteret, hanc publicos agros à privatis separandi curam, Imperator *Divus Pius, Præsidi Provinciæ* singulari rescripto demandavit, quo publici Imperii reditus potius augeantur, juxta Ulpianum *in l. si legatum 51 §. finis 1. ibi:* curabit Præses Provinciæ, fines publicos à privatis separare. *D. de operib. publ.* Quod Regis Numæ seculi monumentum Romani ad ætatem quoque Imperatorum servarunt. Halicarnaß. *dict. lib. 2. in fin. fol. m. 72.* *Aliter* hos Terminos finales, scilicet, in Publicos, Privatos, communes ac Mixtos, distinguit Ruland. *dict. cap. 3. num. 18.*

§. IX.

1. Cæterum Termini finales variis modis turbantur & confunduntur, veluti *aratione, Fluminis irruptione, eversione, chasmate, terremotu, motione, vel superveniente aliqua confusione.* Petr. Gregor. Tholosan. *in Syntagm. jur. lib. 39. cap. 13. n. 11.* quamvis Terminis enim, alioqui vetustissimis stãdum sit: attamen destinatione Dominorum vel Successorum, illi subjiciuntur mutationi. *per l. in finalibus. 11. D. fin. regund.* Andr. Knichen. *de jur. territor. cap. 4. num. 211.* Imò etiam Lapides terminales lapsu temporis sæpe pereunt, obfuscantur aut mutantur, ut eorum origo ignoretur. *juxta l. fin. ubi DD. D. fin. regund. cap. longinquitate. caus. 12. Q. 2. cap. ex literis. X. de probat.* Mynsinger. *cent. 6. observ. 25. num. 4.* Lapides enim vitam, senectutem, & mortem patiuntur; ac eos parere ex Theophra-

sto

sto & Mutiano refert Plin. *lib. 3. histor. natur. cap. 18.* contra tamen dissentit Bern. Cæsius *de mineral. lib. 1. cap. 4. num. 16.* Hinc senio confectus *Magnes*, non trahit ferrum. Cardan. *subtilit. lib. 7.* Ac quamvis Lapides nec vivere nec ali quidam asserant, cum anima careant. Cæsius *dict. tr. lib. 5. cap. 1. num. 4. & 5.* Hi tamen, etiam Lapides senescere, necessum est, ut concedant: Non quod illis aliquid loco alimonii deficat, sed quod materia illorum vel dissolvatur vel corrumpatur, adeò ut Mors quoque saxis & lapidibus adveniat id est dissolutio, & abolitio. Rutger. Ruland. *de commission. part. 2. lib. 6. cap. 4. num. 13.* Proinde quo Termini finales, ab omni falsitate aut fallacia firmiter tuti existant, cautelæ quædam usu imprimis *observantur*: & quidem *Primò* Ut ad figendos hosce Terminos *viri Terminales*, bonæ fidei & famæ specialiter jurati eligantur, & in hunc finem ad Terminos finales in confinibus vicinorum figendos & refigendos mittantur, qui vel officio judicis vel à partibus ipsis ad inspiciendos demetiendos & judicandos confines controversos deputantur. *responsum Ulpiani in l. si irruptione. 8. ibi*: mensores mittere, ut æquum est. *D. finium regund.* Sichard. *ad l. si quis 3. num.* 3. *& 7. C. famil. ercisc* Adam Keller. *de offic. jurid. polit. lib. 1. cap. 11.* Unde de Mensore ita Aggenus Urbicus: *Totum hoc judicandi officium, hominem bonum, justum, sobrium, castum, modestum, & artificem egregium exigit.* Aggen. Urbic. *in Sex. Jul. Frontin. in fin.* dann die Untergänger seind erkieste Richter und geschworne Schiedmänner / welche die Marckstein setzen und die nachbarliche Streitt in den ligenden Güttern entscheiden. Die heist man Steinsetzer / Landscheider und Umbgänger / weilen sie jährlich die Marckung umbgehen / und die Grentzen der Felder zubesichtigen pflegen; so man

auch untergehen heist; darzu gemeinglich drey oder vier/ auch etwan mehr: nach dem ein Ort Volckreich ist/ aus dem Gericht Rath und der Gemein/ darzu allerzeit/ wo mans haben kan/ deß Feldmessens erfahrne und bawverständige Werckmeister verordnet werden. i. e. *Agrimensores enim sunt iudices electi, & arbitri Iurati, qui limites ponunt, & vicinorum controversias in prædijs confinibus dirimunt: hi vocantur limitum terminatores, Geometræ & agrimensores; quoniam quotannis circumferentiam & districtum loci circumeunt, & terminos agrorum visitare solent; quod etiam circumire & limites visitare dicitur; ad hoc munus plerunque tres aut quatuor vel etiam plures, juxta loci frequentiam, è judicio, consilio & plebe, si haberi possunt Geodesiæ & Architecturæ periti artifices vocantur.* Fürstl. Würtemb. Landrecht *part. 1. tit. 8.* §. erstlichen. *Ac* Fürstl Würtemb. Baw-Ord. *fol. 1. & 2.* Joan. Oetinger. *de finib. regund. lib. 1. cap. 16. num. 4. & seqq.* Ruland. *de commission. part. 2. lib. 6. cap. 3. num. 15.* ubi tradit, *quod inter viros Terminales, unus ad hanc inspectionem electus à tribus milliaribus loci controversi, seorsim ut habitaret, necessum sit.* Quid autem ij, qui positioni Terminorum intersunt, observare & notare debeant, tradit Schneidev. §. *quadam actiones.* Rubr. *de act. fin. regund. num. fin.* Hier. de Monte. *dict. tr. cap. 32.*

§. X.

1. *Secundò* necesse est, ut lapidum finalium positio fiat *citatis partibus*, ac in præsentia partium, quo quilibet, sua causæ merita in confinibus controversis oculari inspectione præhabita proponere possit. *per text. in l. si quis super 3. ibi:* si altera pars se subtraxerit. *C. finium regund. l. si irruptione. 8. ibi:* oculisque suis subjectis. *D. finium regund.* Afflict. *decis. 316. num. 4.* Hieron. Cagnol. *ad l. 2. num. 262. C. de rescind. vendit.* Hier. de Monte. *dict.*

tr.

tr. cap. 31. num. 4. Petr. Gregor. Tholosan. *in Syntagm. jur. lib. 39. cap. 13. num. 11. in fin.* quod latissimè disputat Ruland. *dict. part. 2. lib. 6. cap. 7. per tot.* Camill. Borell. *controvers. 84. num. 11. & seqq.* Unde *Oetingerus* noster scribit: es ist insonderheit zuwissen/ daß alle Stein-Satzungen in beyseyn der Parteien/ die darmit interessirt seind/ und mit ihrem einwilligen müssen vorgenommen werden/ sonst dieselbe nicht gültig und an ihnen selbst nichtig seind; auch von den Untergängern nicht angenommen/ sondern cassiert und außgeworffen werden sollen. h. e. *specialiter sciendum est, omnes lapidum terminalium positiones, in præsentia partium, quarum interest, consentientium, peragi debere, alias actus isti essent invalidi, & ipso jure nulli; Nec etiam termini ab agrimensoribus recognoscantur & approbentur, sed potius cassentur & exterminentur.* Joan. Oetinger. *dict. tr. cap. 17. num. 45.* Dn. Speidel. *in Specul. l. M. verb.* Marckstein. latè Rutger. Ruland. *dict. part. 2. lib. 6. cap. 5. num. 9.* ubi tradit, *Quod ad lapidum finalium positionem, etiam proximè prædia possidentes citandi sint.* Eorumque prædiorum Termini melioris informationis gratia inspiciendi sint. Ruland. *dict. lib. 6. cap. 9. lit. B. in fine.*

§. XI.

1. *Tertio* necessum est, ut Termini etsi Finales *certo aliquo signaculo* notentur: quo veri à falsis dignoscantur; olim enim communiter in usu erat, ut lapides Terminales signo *Crucis* notarentur. Ruland. *dict. de formulis tr. part. 2. lib. 6. cap. 3. formul. 5.* Quod subsecutis temporibus quoque observatum. Hinc in ardua quadam causâ à Camera Imperiali Commissario injunctum fuit, ut inquireret; ob die Stein so Güther zuunterscheiden pflegen/ kein Creutz auffhaben/ h. e. *an lapides qui prædia terminare solent, signo aliquo crucis sint notati.* prædictus Ruland.

land. *de commissar. part. 2. lib. 6. cap. 3. num. 22. lit. C.*

2. Quæ *Crucis* annotatio præcipuè usurpatur, si pro confinibus Arbores figuntur de quo Hieronymus de Monte: *In Sylvis consuevit plantari arbor, appellata, vivace, & nemoribus quercuum vel fagorum, ubi enim plantantur arbores diversi generis, solet fieri in Arbore, quæ dividit territoria Magna quædam Crux, quæ signum est, quod arbor illa fuit plantata pro territoriorum termino; quod tum signum est fallax & in hoc periti quoque decipi possunt; dum rustici pro lubitu & voluntate arboribus grandævis, ad aquirendas aliorum sylvas, Cruces incidere soleant*: Hieron. de Monte. *de finib. regund. cap. 19. num. 4.*

3. Hodiè tamen Termini isti Lapidei non semper *Cruce* sed aliquo alio *signo vel stigmate* multò apparenti, præsertim signo aut literis pagi aut Civitatis marcari solent, ut eis plena fides adhibeatur Hier. de Monte *de finib. regund. cap. 17. num. 2. & cap. 18. num. 3.* Interjectis quibusdam lapidibus concomitantibus & secundariis; de quibus sequentia noster *Joannes Oettinger.* Aber heutigs Tags pflegt man ein Runsen / so man eine Schlaiffen nennet / entweder gerad oder krumm / oder eckicht wie die Marckscheidung gehet / darauff zuhawen / das man sehen kan / wo die Marckstein hinweisen / welches der richtigste Weg ist / die Marcken zubezeichnen / und von den umbgängern fleissig in acht genommen werden soll. Darnach pflegt man ins Gemein die jenige Stein / welche man zu Anfangs / oder in ein Eck / oder an das Orth der Marckung setzet / Haupt-Stein / Eck / und Orth Stein zunennen. Die andere / so mit anlauffen / und darzwischen stehen / heist man Lauffer / die etwas klein / und nicht gewapnet sein. h. e. *hodierno die lineola quadam, quam rimulam aut fossulam appellant, lapidibus limitaneis, vel recta vel curva, aut etiam angularis,*

juxta

juxta ductum extremitatum confinium, incidi solet, ut eò melius dignosci possit, quo termini isti tendant & monstrent; hic modus simplicissimus & optimus est signandi limites, ideoque ab agrimensoribus diligenter attendi debet. Deinde lapides ij, qui in principio vel in angulo, vel in confinio locorum ponuntur, communiter lapides principales & angulares vocari solent; reliqui verò minores, qui inter principales insiti, nec ullis insignijs aut armis notati reperiuntur, concomitantes, secundarij & intermedij appellantur. Hæc Oetinger. *de finib. regund. cap. 17. num. 6. & seqq.*

§ XII.

1. Quod si agamus de distinguendis duorum & plurium Principum ac Comitum territoriis, *Lapides isti Dominales*, seu Domaniales vulgò Herrligkeit-Stein oder Grentz-Stein/ olim nominibus Dominorum, hodiè verò eorum *Armis & insignijs* signantur, per Rescriptum *Imperatorum Theodosii & Valentiniani in l. diurnos: ibi*: tesseræ designentur *l. 2. C. de frument. Alex. lib. 11.* Chassan. *in Cathal. gl. mund. part. 1. consider. 38. conclus. 55.* Franc. Marc. *part. 1. decis. Quæst. 170. in pr.* Theod. Höppingk. *de jur. Insign. cap. 10. num. 113. Tum 1.* Quod Domini terrarum exinde demonstrare voluerunt, ut omnibus nota sit, natura & qualitas horum Terminorum. *Tum. (2.)* ut quilibet ex hisce insignijs incisis cognoscere & discernere possit, quid sit publicum quid privatum confinium, cujusque Principis aut Domini hoc territorium existat. *Tum (3.)* Ne evellens aut amovens hujusmodi lapides, conventus in judicio de termino moto, excusationem ignorantiæ objicere possit. Ruland. *dict. part. 2. lib. 6. cap. 3. num. 27.* De quo signandi more ita *Noster Oetingerus.* Die Bann und Oberkeit-Stein/ die man auch Gräntz und Land-Stein heist/ anbelangt/ scheiden selbige

Gg die

die Länder/ Fürstenthumb/ Herrschafft und Gebiet von einander/ darumb sie auch mit der Herren Wappen bemercket/ und gewapnete Stein genennt/ und mit derselbigen zuthun und einhelligem Willen an den Gräntzen auffgerichtet werden. Dannenher/ wo man eines Herren Wappen an den Marckstemen gehawen findet/ ist ein Anzeigen und Beweiß/ daß jhme der Enden/ gegen seiner Seitten/ die Ober- und Herrlichkeit zugehörig sey. h. e. *Lapides domaniales & territoriales, in confinÿs provinciarum positos, quod attinet, ÿ provincias, principatus, dominatus & ditiones â se invicem separant, quare etiam incisis insignÿs dominorum notantur, lapides armati vocantur, eorumque unanimi consensu & sumtibus communibus, in confinÿs eriguntur. Unde ubi domini alicujus insignia in lapidib. terminalib. incisa reperiuntur, indicio hoc erit & documento, â latere isto, loci illius superioritatem, sibi competere.* Joan. Oetinger. *dict. tr. cap. 17. num. 14. & seqq.* Unde in facto consultus de hoc lapidum genere scribit Regner. Sixtinus: *Lapides quos Domini Castri H. terminos esse asserunt, eorum non habere Insignia sed lapides esse vulgares, bene considerandum. Mos enim in plurimis locis observatur etiam hodiè, maximè in finibus territoriorum Principum, qui Insignia sua, ut fines cognoscantur, lapidibus insculpere solent.* Cum Rulando, Sixtin. *consil. Marpurg. 8. num. 38. vol. 3.* Tilman. de Benign. *decis. Camer. Syntag. 4. Decad. 4. vot. 2. num. 36.* Insignia enim Principis, Domini aut Civitatis in Curia, mœnibus aliisvè in locis posita vel depicta, Wappen an den Stätten/ Thoren/ Thüren/ Uhren/ Kirchen/ Rathshäusern/ Tabernen/ Grentzsteinen/ h. e. *insignia & arma in civitatum portis, valvis, horologÿs, templis, Curÿs hospitÿs publicis, & saxis limitaneis, depicta & incisa,* jurisdictionem probant. Bartol. *de insign. num. 2.* Fr. Mar. *part. 1. decis. q. 98. in fine.* Wesenbec. *consil.*

fil. 21. *num.* 68. Joan. Oetinger. *dict. cap.* 17. *lit. H.* Hinc Mœniorum aut territorii dominium esse Principis, cujus arma & insignia ineis depicta sunt, latè deducit Andr. Knichen. *in Epops. Dauth. num.* 289. Theod. Höppingk. *de jur. insign. cap.* 13. *num.* 108. Quo loco tamen hoc observandum erit, quod Principes aut Dominus Superior, in alterius Principis Superioris territorio *Bona Civica* possidens, absq; ullo superioritatis aut exemptionis jure, arma & insignia sua lapidibus terminalib9 incidere nequit: Nec ut illud committat, ei indulgendum erit; Id quod pro singulari cautela annotandum, ne Princeps aut Dominus forensis longissimo temporis cursu, hâc armorum incisione exemptionem à territoriali jurisdictione acquisivisse prætendere possit. Anton. Capyc. *decis.* 189. *num.* 8. Hier. de Monte *de finib. regund. cap.* 75. *n.* 17. Quod sequentibus nostro idiomate asserit quoque *Ioannes Oetingerus*: darumb wann ein Fürst oder Herr / in einem andern Gebieth / Güeter und darauff kein Obrigkeit hat / das sie nicht besonders exempt und privilegiert seind / so ist ihme nicht zugestatten / daß er solche mit gewapneten Steinen vermarcke. Dann er sonsten durch die Verjährung eine Gerechtigkeit / oder Herrligkeit erlangen köndte. i. e. *Ideò si princeps vel dominus in alieno territorio, fundos & prædia, citra jurisdictionem possideat, quæ etiam singulariter exemta & privilegiata non sunt, concedendum ei non erit, ut lapides armatos in limitibus ponat; Nam alioqui mediante præscriptione facilè Ius Superioritatis territorialis ibidem assequi posset.* Oetinger. *dict. cap.* 17. *num.* 17.

§. XIII.

1. Præterea, *quarto* communi consuetudine hodierna necessum est, ut lapidibus terminalibus, *parvi lapilli* tanquam tesseræ & notæ substernantur. Paris de

Puteo *tr. de finib. feud. cap. 1. n. 21.* *Qui tradit:* quod lapides qui adponũtur, pro finibus, habeant alios parvos lapides, etiam ibi affixos, qui vocantur, Indices, ostendentes locum, quem signant: quod est de Consuetudine, & solet de hoc fieri instrumentum, quando affiguntur per Judicem vel per Arbitros. *arg. l. inter Castellanum. 44. D. de recept. arbitr. Ac capit 7. num. 1. & seqq.* Mascard. *de probat. conclus. 400. num. 2. & 4.* Menoch. *consil. 21. num. 30.* Andr. Knichen. *de jur. territor. cap. 4. num. 66.* Choppin. *ad leges And. lib. 4. tit. 39. num. 11.* Lapides enim terminales, non modicam fidei suæ Virtutem ex appositione parvorum lapillorum sumunt. Quos vulgò *Indices* vocamus, idque ex eo dictum esse censeo, ut indicent, eorum vim, significationem & efficaciam, Hieron. de Monte. *dict. tr. cap 17. num. 3.* vel *secundum Puteum*, ut tanquam Indices, locum ostendant quem signant. *Paris.* de Puteo *dict. cap. 1. num. 21.* Alii lapillos istos, *Testes*, vocant sic dicti, quod quasi de hisce Lapidibus finalibus testificentur, lapides istos esse terminos ac ritè fuisse positos. Hier. de Monte. *dict. tr. cap. 18. num. 1.* Quo vocabulo etiam nos Germani utimur, dum hosce lapillos Zeugen / vocamus. Rutg. Ruland. *de Commissar. part. 2. lib. 6. cap. 3. num. 12.* *Itali* verò eos vocant, *La Guardia*, quod custodiam significat, quasi lapidum finalium efficaciam & fidem custodiant & conservent. Hier. de Monte *dict. cap. 18. num. 1.* *Gallica lingua* lapilli isti *La Guarde*, vulgariter *les Garens*, appellantur; à custodiendo ita dicti; Ideo lapides finales plantati in confinibus, etiam ab antiquo, nisi gardas habeant pro territoriorum Limitibus non judicentur; sicuti decisum fuisse in suprema *Delphinatus* Curia, refert. Franc. Marc. *part. 2. decis. quæst. 416.* *In Ducatu Wurtembergico* viri terminales die Untergänger

tergänger *vocabulo technico*, lapillos istos, Ayer i. e. ova nominant, ac lite de veritate lapidis finalis, mota in cooperiendo lapide, mox investigare solent, ob der Stein seine Ayer habe oder nicht / *id est*, *an lapis indices & testes suos habeat*, *vel non*.

2. Quæ si deficiant, lapis pro vulgari lapide für einen Feldstein judicatur. Sicuti respondit Menoch. *consil.* 21. *num.* 30. Rutg. Ruland. *d. part.* 2. *lib.* 6. *cap.* 11. *num.* 1. Dn. Speidel. *in specul. V.* Marckstein. 49. *à pr.* Lapidibus namque terminorum signum habentibus, standum erit, licet partes quæ litigant non posuerint, & eos pro terminis non habeant; secundum Papinianum in *l. in finalibus* 11. *ibi*: si non varietate successionum postea permutatos probetur *D. fin. regund.* juxta Cornæ. *consil.* 313. *n.* 12. *vol.* 1. Qui sub *num.* 7. tradit: *quod quando excavatur locus* (germanicè wann man einen gesetzten Stein auswirfft/ i. e. *si lapis positus è terra ejicitur. in quo dicebatur esse terminus, si ibi reperitur lapis cum lapidibus parvulis hinc inde ad custodiam adjectis qui signant lapidem medium fuisse positum pro fine terminante, & designante, istud videbitur evidens signum divisionis territorij aut bonorum.* Paris de Puteo *de finib. feud. cap.* 1. *num.* 21. *ac cap.* 3. *num.* 10. Hier. de Monte *cap.* 19. *num.* 1. & 2. latè Mascard. *de probat. conclus.* 400. *num.* 2. & 4. De quo sequentia *Noster Oetingerus*: es werden aber nicht allein die Marckstein für sich selbsten/ also mit Kennzeichen notirt/ sondern auch ihnen etliche Steinlein/ als rechte Zeugen beygelegt/ welche gewisse Kundschafft und Zeugnus geben/ das sie rechtmässig gesetzt und bekräfftiget seyn/ darumb nennen wirs Zeugen/ und die Italianer *Guardia*. und wann in Erhebung der Marckstein keine Zeugen bey denselben gefunden werden/ daß ist/ wann sie ohne Eyer seyn/ wie die Untergänger zureden pflegen/ so sind sie unkräfftig/

kräfftig/ und nicht gültig/ sie weren dann für bekandtliche Marcken von Alters jederzeit gehalten worden. Etliche nehmen zwey/ etliche drey Steinlein/ zu zeugen/ sonderlich zu den Orthsteinen/ die sie aus eim breiten Stein oder Blatten von einander schlagen das sich/ wann man dieselbe ersuchet/ die Stuck recht wieder zusammen fügen/ die legt man im eingraben also bey und neben die Marckstein/ daß man wol sehen und Vrtheilen kan/ wo sie hinzeigen. h. e. *Non solum autem lapides terminales per se, talibus signaculis notantur, sed apponuntur iis etiam aliquot lapilli, qui certo testimonio & documento esse possunt, quod justo & debito modo positi & confirmati fuerint, propterea hos lapillos nos testes vocamus, Itali verò Guardia dicunt, quod si elevatis terminalibus, nulli reperiantur testes, hoc est, si ovis carent, ut agrimensores loqui amant, tunc ii invalidi sunt & nihil operantur, nisi ab antiquo semper pro notoriis limitibus fuerint habiti; quidam autem duos, aliqui tres supponunt lapillos loco testium, præsertim lapidibus angularibus; & sunt isti lapilli fragmenta è lapide majori, vel lateritio & cocto, quæ hoc modo fracta sunt, ut aptè rursum conjungi queant veteres scissuræ; reponuntur verò in fossa quadam, juxta & ad latus terminalium, ut ex eorum locatione benè colligi possit, quid indicent, & quo monstrent.* Hæc Joan. Oetinger. *de finib. regund. lib. 1. cap. 17.*

§. XIV.

1. Quibusdam in locis, loco horum lapillorum, aut cum istis lapillis, Ziegelstein/ Gläser ja gar Kohlen/ zerknischte Eyerschalen/ Kalch i. e. *lapides cocti, vitra, imò carbones, putamina ovorum comminuta, calx, propter immortalem durationem* supponuntur. Id quod jam olim in usu erat. Ita namque Siculus Flaccus: *quando* (inquit) *signum in terminis voluntarium est, non necessarium, aliquibus terminis nihil subditum est. Aliquibus verò, aut cineres, aut carbones,*

aut

aut testes, aut vitra fracta, aut ossa succensa, aut calcem aut gypsum, substernere inventum est. Sicul. Flacc. *de agror. condit. & constit. limit.* Et hæc signa etiam tempore *B. Augustini* & ante eum pro certissimo lapidum terminalium Indice habita fuerunt. Damhoud. *in Prax. Crimin. cap. 127.* Joan. Oetinger. *dict. cap. 17. num. 10.* latè Werlich. *in Chron. Augustan. part. 1. cap. 4. fol. 25.* De Carbonibus fixo lapidi terminali supponendis sequentia scribit B. Augustinus: *quid (inquit) in Carbonibus? Nonnè miranda est, & tanta infirmitas, ut ictu levissimo frangantur, pressu facillimò conterantur; Et tanta firmitas, ut nullo humore corrumpantur, nulla* ætate *vincantur, usque adeò, ut eos substernere soleant, qui limites figunt ad convincendum litigatorem, quisquis, post quantalibet tempora extiterit, fixumque lapidem limitem non esse contenderit? Quis eos in terra humida infossos, ubi ligna putrescerent, tam diu durare incorruptibiliter posse, nisi rerum ille corruptor, Ignis effecit!* B. Augustin. *de Civitat. Dei. lib. 21. cap. 4. circa medium.* Qui *B. Augustini* locus convenit cum dicto Boetij *lib. 2. de Geometr.* Ubi tradit: *semper signum in omnibus terminis positum est. aut aliquot carbones, aut cineres, aut Testas aut ossa, aut vitrum, aut massas ferri* &c. *Ratio* cur olim veteres, terminis finalibus pro Indice, *vitra, ossa,* præcipuè verò *Carbones* supponebant, in perduratione & incorruptibilitate consistebat, quo lapides finales hæc signa pro testibus perpetuis, & Indicibus quasi immortalibus haberent.. Proinde *Chersiphron Architectus*; Templi *Dianæ* Ephesiæ, fundamenta jacturus, quo diuturnius esset, loco palustri opus, carbones substravit, rejecta ligni materia, soliditatem accipere humori inviolabilem, existimans. Plinius *Rerum natural. lib. 36. cap. 14.* Laert. *in Vita Aristip. lib. 2.* Leon. Coque *ad dict. August. cap. 4. lit. θ. fol. m. 950.* Et Mos iste substernendi *Carbones,*

nes, loco lapillorum, pro testibus finalibus, adhucdum hodie in plurimis locis observatur. De quo *Noster Oetingerus*: es brauchen etliche zu solchen zeugen / Ziegelstein oder Gläser / oder auch Kohlen / die man vor alters für gewisse Wahrzeichen zu rechten Marckstein gehalten. Dahero man nachgehents / wann man in vielen Jahren zu den Marcksteinen geraumbt und die Aschen und Kohlen gesehen / sie als unverwerffliche Marckzeichen gehalten. h. e. *quidam pro supponendis testibus, lateribus coctis, vitris, aut etiam carbonibus utuntur, quæ omnia olim pro certis & indubitatis indicijs, lapidum terminalium fuerunt habita; unde si post effluxos multos annos, denudabantur tales lapides, & cineres vel carbones reperirentur, ea pro infallibilibus indicijs terminalibus habebantur.* Oetinger. *de finib. regund. cap. 17. n. 20.*

2. Proinde circa lapides attestantes quæsitum aliquando fuit: *quot testes seu lapilli, in omni lapidum terminalium consignatione requirantur?* sanè hæc quæstio *certâ regulâ* definiri non potest. Sed potius ad consuetudinem cujusque loci respiciendum esse censeo. Sicuti in finalibus quæstionibus vetera monumenta sequenda sunt; respondente Papiniano *in l. in quæstionibus. 11. ibi:* vetera monumenta. *D. finium regund.* Ita quoque ob paritatem rationis & naturæ qualitatem, amborum finalium quæstionum, in ponendo numero lapillorum testimonialium mos regionis, civitatis aut pagi servandus & observandus erit. Ea enim quæ longa consuetudine comprobata sunt, ac per annos plurimos in civitate observata; non minus, quam ea quæ scripta sunt jura, servantur. juxta Hermogenianum *in l. sed & ea. 35. cum leg. seq D. de legib. l. si servus 50. §. fin. ibi*: deinde consuetudo regionis in qua versatus es. *D. de legat. 1.* Joan. Bapt. Larrea *decis. Granat. 62. num. 1.* Chr. Crespi de Valdaura *decis. observ.*

serv. 1. num. 89. & seqq. Nam non tantum quælibet Natio, quilibet districtus, sed etiam quodlibet dominium suas proprias apponendi lapillos consuetudines habet. Cujus assertionis Exempla varia passim sunt obvia.

3. Exinde autem illa signandi & apponendi diversitas lapillorum oritur, quod collegia illa Agrimensorum sunt privata, (quæ licita esse constat ex *l. sodales. 4. ibi*: ad negotiationem aut quid aliud) *D. de Colleg. & corporib.* ac inter sese tantum, certum signandi modum constituunt, quem ita secretum esse volunt, ut alicui pandere nefas & perjurium esse putent; Plures tamen lapillos quam unum substernere communiter placuit. Ita parcè Paris de Puteo, *de finib. feud. cap. 1. num. 21.* latius Rutger. Ruland. *de commissar. part. 2. lib. 6. cap. 3. n. 15. & seqq.* De quo signandi modo *Noster Oetingerus* in hac finium regundorum materia versatissimus practicus sequentia tradit: es kan keine gewisse Weise / wie die Marckstein zubezeugen / fürgeschriben werden / weilen die Untergänger ihre privata und sonderbahre collegia haben und alles unter ihnen gar geheimb halten. Etliche nemmen zwey / etliche drey Steinlein zu Zeugen / sonderlich zu den Orthsteinen / die sie auß einem Breiten Stein oder Blatten voneinander schlagen / das sich / wann man dieselbe ersucht / die Stück wider recht zusamen fügen: die legt man im Eingraben also bey und neben die Marckstein daß man wol sehen und urtheilen kan / wa sie hinzeigen. h. e. *quid lapidibus terminalibus loco testium sit substernendum, certus modus præscribi nequit, quoniam agrimensorum collegia sunt privata & singularia, in ijsque cuncta secretò tractantur aliqui duos, quidam tres lapillos, terminalibus præsertim angularibus, ut testes adjungunt, quos contundendo diminuunt, ex lapidibus latioribus, aut lateribus coctis, cum tali fractura, ut si olim rursum effodiantur,*

fragmenta invicem quadrent, & veteres juncturas admittant; hæ particulæ terminali applicantur, & à latere in fossa reponuntur, ut ex loci situ haud difficulter judicari possit, quò monstrent & tendant. Joan. Oetinger. *de finib. regund. lib. 1. cap. 17. num. 9. & 13.*

§. XV.

1. *Quintò*, necessum est ad roborandam terminorum finalium fidem, ut lapides positi & fixi, etiamsi certo signaculo aut Insigiis notati sint, *in instrumentum* redigantur; ac locus iste cum suo circuitu, adjectis confinibus scripto mandetur *arg. l. inter Castellianum D. de recept. arbitr.* Aggen. Urbic. *ad Frontin. de re agraria. cap. suscepimus 1. fol. m. 145. in oper. veget.* Hier. de Monte *de finib. regund. cap. 17. num. 4.* Mascard. *de probat. conclus. 499. per tot.* Joan. Oetinger. *de finib. regund. cap. 19. num. 3.* Instrumenta enim & scripturæ inventæ sunt, ut omnia perpetuæ memoriæ consecrentur *per l. 1. C. de edict. Div. Hadr. toll. l. divo D. de quæst.* Menoch. *consil. 147. num. 4.* Romanis mos erat valde celebris & reipublicæ proficuus, agrorum limitatorum monumenta publicè custodire id est, in tabulis æneis ad æternitatem fixis custodire; quæ formæ dicebantur. Flacc. Sicul. *de condit. agr. lib. 1.* Aggen. Urbic. *de controv. agros.* De quibus æneis tabulis ita respondet Venuleius: latè Barnab. Brisson. *selectar. antiquit. lib. 4. cap. 5.* *Qui tabulam aneam, leges, formamve agrorum, aut quid aliud continentem refixerit, vel quid inde immutaverit, lege Iulia Peculatus tenetur.* Sunt verba Jureconsulti *in l. qui tabulam 8. ubi late* Dion. Gothofred. *D. ad l. Iul. pecul.* Jacob. Cujac. *lib. 10. observ. cap. 2.* *Ideò in controversiis inspici solebant, ut si quæstiones* de modo inter possessores essent, per formarum fidem lis dirimeretur. Veluti cum quis majorem locum in territorio habere

dice-

diceretur, quàm in formis contineatur, cæteris qui minorem locum possiderent, integrum locum adsignare compe[redacted]; de qua est textus, *in l. de modo agror. D. fin. reg.* [redacted]onsum Ulpiani *in l. Forma. 4. §. 2. ibi:* in publicis tabulis *D. de censib.* Petr. Faber. *semestr. lib. 1. cap. 22. à princip.* vel, si fluminis irruptione fines turbati essent, ut facilius quisque revocata modi controversia ad æs publicum, & adhibito mensore modum suum agnosceret, ut ait Ulpianus, *in l. si irruptione D. eod.* Et has tabulas apprimè observandas à Papiniano dictum est, *in l. in finalibus D. eod.* & ab Imperatore sancitum, *in l. 2. C. fin. regund.* Joan. Aymus *de jure alluvion. lib. 1. cap. 2. num. 7.* Ex hisce enim tabulis æneis, controversiæ de agrorum modo finibusque, decidebantur. Cum ex modo illo, qui ære scriptura continetur, forma liquet; ait Agg. Urbic. *ad Frontin.* latè Barnab. Brisson. *antiq. selectar. lib. 4. cap. 5. & 6.*

2. Veruntamen Mos iste incidendi terminos finales & limites in tabulis æneis ab aula recessit; ac solent lapides isti ritè fixi, cum suis adjacentibus confinibus in librum civicum inscribi & condi. Joan. Aymus *dict. cap. 2. num. 7.* Joan. Oetinger. *de finib. regund. cap. 19. lit. A.* qui sub *num. 2.* tradit: es ist aber diser Gebrauch bey den fürgangenen vihlfaltigen Verenderungen der Regimentern / vorlängsten in Abgang kommen / und werden heutiges Tages die Güter und Marckungen / mit dem Meß und ihren Anstossern den Läger-Büchern und Fertigungs-Brieffen einverleibt; zu Zeiten auch sonderbahre Verträg darüber auffgerichtet / und in denselben die Gräntzen oder gesetzte Marckstein und Lauchen außführlich und umbständlich beschriben. h. e. *sed mos iste, propter crebras mutationes Rerumpublicarum, earumque Regiminis, jam dudum obsolevit,* &

& hodierno die, prædia cum suis limitibus, mensura & confinijs, catastro & instrumentis emtionum venditionum inseruntur; quandoque etiam pacta super his inita, in certis tabulis comprehenduntur, in ijsque limites, & termini positi cum arboribus antemissis & perforatis cum omnibus circumstantiis latè describuntur. vide speculat. *tit. de Emption. §. sciendum vers. item nota. num. 12.* Paris de Puteo *dict. tr. de finib. cap. 1. num. 16.* Joan. Oetinger. *dict. tr. cap. 14. lit. I.* Proinde lapides terminales non solum ex appositione lapillorum, sed etiam ex Instrumentis aut literis finalibus, vulgò Bezirck-Brieff / aliisque signis probari & confirmari possunt. de quibus Mascard. *de probat. conclus. 394. num. 1.* Zasius *consil. 16. num. 3.* Joan. Sichard. *inter consil. Feud. 1. num. 89.* Ruland. *dict. part. 2. lib. 6. cap. 11. num. 5.*

3. Observandum tamen est hoc loco, quod finium mutatio non præsumatur, sed ubi olim fuerunt termini, ibi etiam hodie adhuc existere censendum erit; secundum tradita Hieron. de Monte. *de finib. regund. cap. 15. num. 5. & cap. 21. num. 3.* Alciat. *lib. 2. præsumpt. 13.* Fr. Marc. *decis. 216.* Mascard. *de probat. conclus. 393. num. 8. & conclus. 403. num. 7.* Menoch. *6. Præsumpt. 43. per tot.* Gryhiand. *de Insulis cap. 14. num. 92. & 93.* Proinde standum est finibus antiquis, nisi novi probentur, & quanto antiquiores, tanto sunt efficaciores. *per l. in finalibus 11. D. finium regund. l. 2. C. comm. dividund.* Gregor. Lopez. *ad leg. Hispan. part. 7. tit. 15. leg. fin.* Gloss. *17.* Alphons. *de Azevedo ad l. 3. num. 38.* Recopil. *lib. 7. tit. 7.* Ubi tradit, in conflictu probationum se invicem contrariantium, prout quotidie contraria evenire solent, & in finalibus quæstionibus, antiquior probatio tam testium quam instrumentorum debet prævalere. Qui late hoc persequitur sub *num. 39. & 40.* Michael Grass. *comm. opinion.*

lib.

lib. 3. tit. 26. num. 2. Ab hujusmodi tamen præsumtione receditur per contrarias præsumptiones, & conjecturas, quibus fines ipsi & terminales lapides probari solent. *per l. censu D. de probat.* Guid. Papæ *consil. 88.* late Menoch. *consil. 147. num. 1. & 36.* August. Barbosa. *ad l. successionum 2. C. finium regund. num. 2. & 3.*

§. XVI.

1. Hisce ita præmissis, quæritur hoc loco præcipuè, *an terminorum ac columnarum Finalium Cura & positio sit actus Iurusdictionis territorialis?* Respondeo *quod sic.* sivè terminos istos ut *Publicos* sive ut *privatos* consideremus. 1. *P*ublici namque termini confinia Ducatus aut Comitatus concernunt ac territorialia & alia superioritatis jura à vicinis segregant, quo Bona Domanialia in suo integro statu illibata à cujuscunque invasione rite custodiantur. Quæ jura præcipuè *P*rincipi tanquam proprio sui territorii defensori incumbunt; cujus proprium est suum Domanium & suam jurisdictionem terminis publicis unicuique palam facere, eamvè à cujusvis insultu defendere. *arg. l. 2. §. originem 13. D. de origin. jur. l. 1. §. 12. D. de offic. præfect. urb.* Gylman. *1. decis. Camer. 1. num. 24. & conseq.* Mager. *de advocat. arm. cap. num. 64.* Dn. Knipschilt. *de iur. civit. lib. 5. cap. 12. per tot.* Et hanc curam separandi agros publicos à privatis, jam *Divus Pius* Imperator, *P*ræsidi *P*rovinciæ singulari rescripto mandavit, *in l. si legatum 5. §. finis 1. ibi:* fines publicos à privatis *D. de operib. publ.* Ut unusquisque sua sorte contentus esset, nec res alienas appeteret. Quod primum Rex *Numa Pompilius* singulari de terminandis agris lata lege cavit. teste Dionis. Halicarnass. *histor. lib. 2. in fine* quæ tamen cura, successu temporis penes Imperium tenentes, permansit & ad eos derivata fuit. *P*ræ-

 sidis

sidis namque officio incumbit, ut jubeat quemlibet ab alieno abstinere juxta Ulpianum *in l. si consliterit. 4. ibi:* Ne quispiam rem alienam usurpare attentet. *C. eod. tit.* Hæc ideò cura & sollicitudo non judicis, sed ad *Præsi*dis & Magistratus officium pertinet; qui in sua provincia Imperatorem repræsentat. Quod benè animadvertit Anton. Faber *in rational. ad dict. l. si* irruptione *11. D. dict. tit. fol. m. 958.* Hier. de Monte. *de finib. regund. cap. 2. qui sub num. 11. tradit. Quod ad principem spectet, vel senatum, qui vice principis fungitur, affigere custodire terminos regnorum territoriorum. arg. l. quod princeps 23. ibi:* principis jussu. *D. de aq. & aq. pluv.* ac quod actus ponendi custodes finium arguit jus superioritatis, & summi imperii constat ex rescripto Imperatoris Justiniani *in l. 2. §. in sardinia. 3. ibi:* ubi Barbaræ gentes sedere videntur, milites pro custodia locorum. *C. de offic. Præfect. Afric.* M. Anton. Natta *consil. 672. num. 9.* Mascard. *de probat. conclus. 402. num. 2.* Knipschilt. *de civit. Imper. lib. 2. cap. 5. n. 217.*

§. XVII.

1. Sin verò II. *privatorum prædiorum terminos finales* consideremus, eorum cura & custodia non minus ei qui publicè imperio præest, id est principi aut comiti Imperii incumbit, ut unicuique sua prædiorum confinia, sarta tecta conserventur, & ut subditi ab alienis abstineant; nec ullis machinationibus aut molitionibus alterius bona usurpare tentent; quam curam officio præsidis provinciæ, utpote Imperatoris vicarii incumbere rescripsit Divus *Pius in d. l. si legatum 5. §. 1. ibi:* publicum à privato *D. de operib. publ.* Ac quod irreptor agrorum pœnalibus mandatis ab alienis arceatur rescriptum habemus Divi Constantini *in d. l. si consliterit 4. ibi:* alienam usurpare. *ubi D. Brunnemann. C. fin. regund.* Omnis namque

namque contentio & cuncta gentium bella orta fuerunt propter *Meum & Tuum*; Ideo ex jure Gentium concordiæ conservandæ gratia termini agris positi fuere: juxta Hermogenianum *in l. ex hoc jure. 5. D. de just. & jur.* ne quispiam aliena invadere attentet. Besold. *de jur. territor. cap. 2. num. 3. in oper. Polit.* ac *in Thesaur. Pract. lit. M. verb.* Marck. Quod omnium primò ad conservandam quietem publicam inter Cives Romanos *Numa Pompilius* Rex, Dominia distinguenda per positionem terminorum finalium instituit, idque etiam ad successores Imperii Romani transivit teste Halicarnassæo, qui tradit: *Hoc illius seculi terminorum monumentum Romani ad nostram ætatem servant, idque sanctitatis tantum gratia.* Dion. Halicar. *Roman. antiquit. lib. 2. in fin.* unde Joannes Corasius: *Hæc distinctio dominiorum, non solum magna ratione, sed etiam necessitate recepta fuit: ut civilis scilicet hominum societas tranquille foveretur, nullæque suborirentur discordiæ, quas communionis natura solet excitare per l. cum pater §. dulcissimis. D. de legat. 2.* Ex qua causa ab imperantibus, termini agris fuere positi per certos lapides ad distinguendos prædiorum fines: Joan. Coras. *ad l. ex hoc jure 5. num. 5. D. de instit. & jur.*

2. Gravissimum erat olim apud Romanos crimen, publica vindicatione dignum: terminos & confinia publica turbare & invadere. Ita Romani causam belli contra Mithridatem suscepti, apud Cassium legatum prætendebant, attrectari terminos suos à Nicomede Bythynico. Jul. Flor. *lib. 3. histor. cap. 5.*

§. XVIII.

1. *Proinde* ad exemplum *Imperatorum Romanorum*, Principis Imperii officio incumbit, qui publica imperandi potestate in suo Ducatu præcellit, curam terminorum finalium, suscipere, cunctos subjectos jure superioritatis

rioritatis in possessione confinium manutenere, & contra quoscunque agrorum irruptores defendere *per d. l. si constiterit 4.* ubi Dn. Brunnemann. *C. fin. regund.* Ita namque Imperator Justinianus edixit; *quod omnes dies & noctes communi lucubratione & cogitatione degere continuet, ut subjecti sub omni quiete consistant, ac omni onere liberentur, & à damno extrinseco illato defendantur. in Novell. 8. in præfat.* unde Andreas Knichen. scribit: *ubicunque coercitio criminalis intercedit, ut puta limites decernere & constituere,* Marck-stein setzen/ *non nisi per centenam vindicatur admissum;* (*quæ superioritati territoriali utplurimum adhæret*) Andr. Knichen. *de jur. territor. cap. 4. num. 214.* ac *sub num. 357.* Quo argumento *in Galliis*, medius Juridicus accommodat notionem & cognitionem suam. Renat. Choppin. *ad leg. Andia. lib. 1. cap. 39. num. 14.*

2. Quamvis enim agrorum Possessoribus non denegetur, eos secernere palo aut Saxo, testibus seu lapillis quibusdam suppositis Joan. Bonifac. *tr. de furtis §. 9. num. 30.*

3. Lapides tamen finales, ut auctoritatem & fidem publicam mereantur, non nisi Centgravii seu domini territorialis auspiciis, per designatos *viros terminales* (Steinsetzer vulgo dictos) ritu quodam speciali & technico, nimirum, ut lapidi finali subdantur certæ tesseræ & notæ, veluti *carbones, lateres,* frusta *vitri* & similia, quæ ipsi inter mysteria referunt, constitui possunt. Mascard. *de probat. conclus. 400. num. 2. & 4.* Ita in terminis Laurent. Calcan. *consil. 90. num. 7. & 15.* Hier. de Monte *de finib. regund. cap. 2. num. 11.* ubi tradit: *sic terminorum publicorum affixio est de reservatis Papæ & Principis in signum universalis Imperii, quia ad eos solos spectat, totum dividere orbem* ac *cap. 21. num. 3.* Wehner. *in Pract. observat. verb.*

verb. Vogtey. *fol. m. 600. Et verb. Zent. fol. 708.* Andr. Knichen. *de jur. territor. cap. 4. num. 357.* Ubi tradit, quod intuitu universalis territorii juris, Princeps fundatam habeat intentionem, in omni caularum genere Dn. Am. Knipschilt. *de jur. civitat. lib. 2. cap. 5. num. 214.* In terminis specificis Joan. Oettinger. *de finib. regund. cap. 17.* qui sub *num. 47. tradit:* die Steinsatzung und Landscheidungen hangen der hohen Lands-Obrigkeit an / und hat ein jeder Herr in seinem Land und Gebieth allein Macht Marckstein zusetzen / die Untergäng führen / und keine ausgesessene zuzulassen / und werden solche Anstellungen / unter die actus jurisdictionales, oder die oberkeitliche handlungen gezehlet. Und da jemand einen daran verhindern / und am Herbringen des Steinsetzens Eingriff thun wolte / wird wider denselben rechtmässig gehandelt / er in die Straff erkannt / und ihme durch ein mandatum aufferlegt / daß er von der turbation abstehen / und den Kläger weiter nicht beunruhigen solle. Wo auch die Lands-Obrigkeit von der malefizischen und zentbarlichen Obrigkeit abgesondert / und zweyen unterschiedlichen Herren zugehören / so hat doch der Centherr über die Steinsetzer nichts zugebieten / sondern sie sind dem Herrn des Lands unterworffen. h. e. *positio terminorum, & ius limitandi provinciam, dependent à superioritate territoriali; & quilibet dominus territorij in territorio & ditione sua potestatem habet, lapides terminales ponendi, inspectiones limitum suscipiendi, ac extraneos quosque removendi; quæ negociationes omnes, actibus jurisdictionalibus, vi Magistratus competentibus accensentur; quod si verò quispiam alterum in hoc exercitio impedire, & in usu lapides ponendi turbare conaretur, contra illum legitimo modo proceditur, pœnam decernendo, & per mandatum injungendo, ut à turbatione desistat, nec actorem ulterius inquictet. Ubi etiam Iurisdi-*

rudictio territorialis, à criminali & centena fuerit separata, duobusve diversis dominis competeret; tamen dominus centenæ imperium in agrimensores exercere non poterit, sed illi potius subjecti erunt domino territorij. confer. Caspar. Klock. *consil. 10. num. 489. vol. 1. ubi tradit*, quod jus dirigendi fines, sit pars Jurisdictionis. Et hoc *Gallicis moribus* non absimile esse videtur. Choppin. *ad leg. Andia. lib. 1. tit. 39. num. 11.*

§. XIX.

1. *Effectus* terminorum finalium *multiplex* est; quorum præcipuus est, dominiorum distinctio, ex qua quies & pax publica inter cives conservatur quas communionis materia solet excitare *per l. cum pater. 77. §. dulcissimis. 20. ibi:* cum discordiis propinquornm sedandis prospexerit, quos materia communionis excitare solet. *D. de legat. 2.* Hier. de Monte *de finib. regund. cap. 15. num. 1.* unde Plutarchus, *terminum finalem*, præsidem pacis & arbitrum justitiæ vocat. *in vita Numa Pompilij.*

2. *Tum*, ut propensior unusquisque circa culturam agrorum redderetur: siquidem plerumque soleat negligi, quod communiter possidetur. Naturale enim vitium est, negligi quod communiter possidetur; atque se nihil habere, qui non totum habet arbitretur: denique suam quoque partem corrumpi patiatur, dum invidet alienæ. secundum *Theodosium & Valentinianum in l. 2. meminimus C. quand. & quib. quart. pars. lib. 10.* In eoque Socratem reprehendit Aristotel. *lib. 2. Polit. cap. 1.*

3. *Tum* etiam, ut cætera hominum negotia, distributis in hunc modum rebus, certiore ordine tractarentur. *c. cum singula de præbend. in 6. can. 1. distinct. 89.* Joan. Coras. *ad l. ex hoc jure 5. num. 5. D. de justit. & jur.*

4. Nec modicum effectum, termini legitimè positi

siti habenti, *in probando* territorio, jurisdictione & confinibus: per lapides enim antiquos certis insigniis notatos, confines territorii probari, extra controversiam esse solet, *per l. 1. §. qui in rationibus 4. D. ad L. Cornel. de falsf. l. qui tabulas 27. in pr. D. de furt.* Mascard. *de probat. conclus. 400. per tot.* Guid. Papæ. *decis. 193.* Joan. Oettinger. *de finib. regund. cap. 18. lit. A. in notis.* post plures Menoch. *consil. 147. num. 36.* Regulariter namque fines antiqui sunt attendendi in probando districtu, & non præsumuntur mutati, nisi probetur, & ideò eis standum erit. *pr. l. 2. C. fin. regund.* Hieron. de Monte, *dict. tr. cap. 21. num. 1.* Sixtin. *consil. 8. num. 40. vol. 3.* Hopping. *de jur. insign. cap. 13. num. 109.* Unde Gilkenius scribit: *quod si monumenta quædam ostendam, quæ hujus rei fidem faciunt, utputa, sepulchra, obeliscos, columnas inscriptione veri domini insignitas, idoneam dominij præscriptionem continere solent.* Bald. & Bart. *in l. monumentorum C. de religios. & sumpt. fun.* Petr. Gilken. *de præscript. part. 2. membr. 2. cap. 2. n. 66.* Et hoc adeò verum est, etiamsi partes, quæ litigant, hosce terminos finales, nec posuerint, nec eos pro terminis habeant; secundum Cornæ. *dict. consil. 333. num. 12.* Mascard. *dict. conclus. 400. num. 3.* Proinde quando effoditur locus, in quo censetur territorii terminus, si ibidem reperitur lapis cum suis Indicibus ad custodiam substratis, hoc certissimum indicium erit divisionis territorii vel bonorum. *per l. in finalibus 11. D. finium regund.* Hieron. de Monte *dict. tr. cap. 19. num. 2. & 3.* Cornæ. *consil. 333. num. 12.* Menoch. *consil. 21. num. 30.* Nam ubi territorium diversos habet limites, diversos quoque habere dominos, meritò censetur *per l. fin. ibi:* cum terminos urbis exierit. *ac l. 1. §. Initio. 4. ibi:* quicquid igitur intra urbem admitti-

mittitur. *& ibi* : egressum est præfecti urbi notionem. *D. de offic. præfect. urb.* Losæ. *de jur. universit. part.* 3. *cap.* 16. *num.* 5. Victor. *de exempt. posit.* 27. *in fin.* Knipschilt. *dict. cap.* 5. *num.* 215. Riminald. Junior *consil.* 355. *num.* 95. *&* 96.

5. Addita tamen declaratione, quod confinia & Jurisdictio territorialis etiam aliis mediis probari possint. Nec bona sit consequentia: Insignia & terminos finales in territorii confinibus non habet; ergo nec jurisdictionem, cum jurisdictio etiam sine illis cognosci possit, Mascard. *dict. tr. conclus.* 401. *&* 402. *per tot.* Natta *consil.* 636. *num.* 123. *& seqq.* Quod consideratum quoque fuit in causa Ingelheimb contra Pfaltz Ruland. *de commissar. part.* 4. *lib.* 2. *cap* 17. *num.* 17. Hopping. *dict. tr. cap.* 13. *num.* 110. *ubi alias declarationes adfert.*

6. Præterea ut lapides terminos finales probent, necesse est, ut recta linea alios lapides terminales respiciant. Et quidem ad se invicem mutuo & non per obliquum. Mascard. *de probat. conclus.* 400. *num.* 5. *vol.* 1. unde Relator apud Galleotum Accatinium asserit: *quod ex quatuor nominatis terminis, unus tantummodo fuerit repertus, qui de mandato virorum terminalium evacuatus, ultra ejus parvitatem, in duobus deficiebat*; Et *quia non habet testes*: Et *quia non respiciebat recta linea ad alios terminos non repertos*. Accatinius *apud* Joan. Bapt. Cæsar. *consil.* 4. *num.* 10. *part.* 3. Fr. Vivius *Comm. opinion.* 870. *num.* 11. ubi tradit: *probatis & verificatis saltem duobus confinibus identitas rei, seu intermedia probata censentur.* Cæsar. Ursill. *ad afflict. decis.* 23. *num.* 11.

§ XX.

1. Probatur præterea territorialis superioritas, & confinia, aliis quoque mediis, loca territoriorum distinguentibus. Quandoque per *vias Regales* quandoque *per*

flumina

flumina publica, aliquando per *montes & valles* vel per aliqua alia *signa territoria* communiter distinguuntur, ideo hisce quoque mediis & modis termini finales probari possunt. Bald. *consil. 420. vol. 1.* Guid. Papæ *decis. 193.* Valasc. *de jur. emphiteut. quæst. 49. num. 22.* Stephan Gratian. *discept. forens. 595. num. 7. & seqq.* Azevedo *ad l. 3. num. 39. Recopil. lib. 7. tit. 7.* Quod consideravit Dn. Referens apud Tilman. de Benignis, *in causa civitatis Spandau syntagm. 4. Decad. 4. Vot. 2. num. 32.*

2. Quod si contigerit, ut lapidum finalium fides propter antiquitatem in dubium vocetur, illique suos custodes & judices non amplius habeant; eorum valor & fides, etiam per testes vel alia signacula fidem indicantia probari potest, vide Natta *consil. 104. num. 3. & seqq.* Joseph. Mascard. *de probat. conclus. 395.* Id quod constat *ex articulo defensionali 3. & 4. civitatis Spandaviensis* in Camera Imperiali item daß die Statt Spandaw ultra hominum memoriam und dero gemarcken / mit vielen eingesenckten auffgerichten Steinen / eingegraben Löchern / und andern Gemarcken bezeichnet gewesen / und noch / item daß der Spandawer Gemarcken-Stein / ausgestochene Löcher und andern Gemarcken durch ihre Inwohner / und andere umbligende / je und je / als der Statt Spandaw / Gemarck erkant / geachtet und gehalten worden seindt. h. e. *quod civitas Spandaviensis, cum suis confinibus, ultra hominum memoriam, per multos lapides erectos, effossa foramina, & alia plura, quibus fines designari solent, fuerit notata, & adhuc sit; quod item Spandaviensium lapides finales, foramina excisa, & alia terminalia, per civitatis incolas, & ejus vicinos circumjacentes, ab antiquo semper, pro finibus & terminis civitatis Spandaviensis, fuerint agnita & habita.* Idque consideravit & benè trutinâ rationis ponderavit *Dn. Referens* apud Thilemannum:

num: *Hosce articulos Reorum, testes ferè omnes, attestantur veros esse.* Reddentes rationem suæ scientiæ; *eò quod viderint lapides vel terminos.* und die Loch-Gruben: *audiverunt à majoribus & senioribus, vicinuque publicis, per eos, territorium à Spandau à vicinis separatum & distinctum esse: adduntque tempus, hoc est ante 30. 40. & 50. annos; semperque quandiu rei recordantur ita audiverunt: & quod à vicinis ita habiti & reputati fuerint pro limitibus.* latè Referens apud Thilem. de Benign. *decis. Camer. Syntagm. 4. Decad. 4. vot. 2. num. 31. & 32.* Confines enim per famam publicam, & vicinorum attestationem probantur; præsertim si sint senes; vicini enim senes, Limitum notitiam habere præsumuntur *per l. 1. in pr. D. de flumin. cap. quomodo cap. cum causam X. de præscript.* Baid. *consil. 420. vol. 1.* Mascard. *de probat. conclus. 396. per tot.* Hier. de Monte *dict. tr. cap. 55. num. 10.* unde scribit Alexander. *consil. 25. num. 1. ac consil. 17. in fine lib. 7.* Quod confines territorii præsumantur sese extendere, usque quo antiquitus extendebantur. *per text. in l. in finalibus. 11. ibi:* vetera monumenta. *D. fin. regund. & l. 2. C. eod. tit.* In terminis Alciat. *de præsumpt. Regul. 2. præsumpt. 13.* Ægid. Boss. *in oper. tit. de Principe. num. 269.* Ubi tradit: tu si vis probare per testes, ut articules de confinibus pro ut erant tempore antiquo, non ut sunt de præsenti. *num. 270. & 271.* Mynsinger. *lib. 6. observ. 26. per tot.* Decian. *consil. 17. num. 6. lib. 3.* Menoch. *lib. 6 præsumpt. 43. num. 3.* vide Alphons. de Azevedo. *ad l. 3. Recopil. num. 35. & seqq. lib. 7. tit. 7.*

§. XXI.

1. Cæterum, quod flumina quoque publica vel stagna in loco discriminis & confinium consistentia sint, & habeantur, pro lapidibus terminalibus *supra hoc cap. 14. num. 13.* traditum est. Valde autem est controversa

quæstio;

quæstio; *quid si flumen vel stagnum, cursum suum vel alveum mutet: An termini quoque confinales vel jurisdictio terminalis per alluvionem mutentur?* Sanè causa hæc acriter ventilata fuit ex inconstantia Padi fluminis inter *Principes Gonzagas, Rudolphum dominum Luzariæ & Franciscum dominum Bossuli* fratres quibus contraria respona dederunt collegium *Papiense & Ferrariense*, in confiniis territoria possidentes. Quam refert Joan Aymus *de alluvion. lib. 2. cap. 6. num. 1.* Similes controversiæ sæpius quoque *in Frisia Orientali* propter crebrerrimam mutationem fluvii *Amasis* contingere solent; teste Gryphiandr. *de Insulis cap. 14. num. 113.*

2. Equidem *primò*; in eo conveniunt doctores, quod in lacu aut flumine publico confinia constitui, ac super illis actio finium regundorum institui queat; adeò quidem, ut confinia quoque in Mare determinari possint, secundum tradita Hieron. de Monte *cap. 39.* Modest. Pistor. *part. 1. Q. 43. & lib. 1. consil. 14.* Selden. *tr. de mare claus.* Nam etsi aqua in superficie sit, certum tamen est, alveum ipsum; sivè solum esse in dominio certi possessoris: quemadmodum in simili dicimus, licet aqua in superficie sit, territorium tamen in fundo seu solo esse, quod aquam continet. Bald. *consil. 195. lib. 2.* Jacob Schultes. *ad Mod. Pistor. Q. 43. num. 4.*

3. *Secundò* conveniunt quoque doctores in eo quod si flumen sit loco termini, tunc illud sit commune, ratione piscationis & cujusque generis fruitionis. Veruntamen quoad jurisdictioeem, ea utrique domino vicino usque ad medium fluminis competat, *arg l. arbor. 19. in princip. ibi:* è regione cujusque finium, utriusque sunt. *ubi* Anton. Faber. *in rational. D. commun. divid.* Simile responsum dedit idem Paulus *in l. illud. 83. ibi:*

por

pro qua parte in fundo fuerat *& Paulo post*: pro indiviso cummunis fit. *D. pro socio.* Hieron. de Monte. *dict. tr. cap. 24. num. 9. ac cap. 25. num. 1. & 4.* quem sequitur Casp. Manz. *decis. Pal. Neoburg. 99. num. 2.*

§. XXII.

1. Hisce præmissis ad propositam quæstionem progrediendo sciendum est, quod communiter scriptores hoc discrimen in casu præsenti animadvertere solent, *an fluminis mutatio per alluvionem facta fiat Impetu! an sensim & pededentim.* Joan. Gryphiander. *de Insulis cap. 14. num. 111.* vel ut aliter distinguit Bartolomæus Cœpolla; *an mutatio per alluvionem contigerit naturaliter, an casu fortuito!* Cœpolla *de servit. P. R. cap. 4. & cap. 34.* *Primo Casu* si inundatione vel impetu quodam fluminis simul & semel alveus mutatur, derelicto suo priori lectu, ita ut ex uno loco, in alium perrumpat; sicuti *in Italia* per mutabilem fluvium *Padum* quotannis contingere solet; aut quemadmodum talis mutatio *in Frisia Orientali sæpe in Fluvio Amesi Flevo Dullanto & Iada* evenit; tunc territorii fines & limites non mutantur; nec prædii dominium amittitur. Quoniam novus Fluvius à priori planè diversus esse censetur: nec Jurisdictio vel territorium, flumen sequitur, sed intra priores terminos permanet, æque ac ipsa proprietas. Is enim, cujus agrum fluvius temporario incremento ripis effusus occupavit, quamvis agrum possidere desinit, dominus tamen ejus manet, *per l. adeo. 7. §. 6. D. de acquir. rer. domin.* Quamvis enim inundatio possessionem auferat, non autem dominium adimit. *l. 3. §. 13. D. de acquir. possess.* Tulden. *in Cod. de alluvion. n. 1. unde Vlpianus*: si aquam ex flumine publico duxeris & flumen recesserit: non potes subsequi flumen quia ei loco servitus imposita non est, quamvis is locus meus sit

per

per Responsum *in l. hoc jure. 3. §. si quam 2. ibi. medius locus non servit. D. de aq. Cottidian. & æstiv. l. adeo. 7. §. quod si. 5. ibi.* quicquam in eo alveo habere. Idem Pomponius *in l. ergo 30. §. alluvio 3. ibi:* sed eodem impetu, Recessu fluminis restitutus *D. de acquir. rer. domin.* Joan. Bapt. Aymus *de alluv. lib. 1. cap. 10. num. 10. & 11.* Peregrin. *de jure fisc. lib. 8. num. 83.* Ideò mutato alveo, non mutatur Jurisdictio, quia medius locus non servit; Unde scribit Bartolus: Quod saltus aquæ nihil detrahet, antiquis Dominis. *per d. l. hoc jure 3. §. si aquam 2. ibi:* non servit. D. *de aq. quotidian.* Bartol. *in D. de flumin.*. Felin. *in cap. ult. x. de constitut.* Sed attendendi sunt fines, qui fuerunt, tempore constitutorum confinium. Ægid. Boss. *in oper. tit. de Princip. num. 277.* Cæpolla *de S. P. R. cap. 4. num. 35. & cap. 34.* Hotoman, *Quæst. illustr. 8.* Menoch. *Consil. 26. num. 3.* Ludov. Molina Jesuita *de justit. & jur. tr. 2. disput. 57.* Ubi scribit: *Quod si fluvii inundatione ager alicujus mutatus fuerit, non propterea ejus esse desiit, cujus ante inundationem erat.* Joan. Gryphiand. *de Insulis cap. 14. num. 114.* Manz. *decis. Pal. Neob. 99. num. 3.*

§. XXIII.

1. *Ampliatur* prædicta Resolutio: Etiamsi alveus fluminis *opera manuum seu facto* hominis aliorsum versus fuerit; ac antiquam stationem dereliquerit: Veluti in Regno Lusitaniæ contigit tempore Regis *Ioannis III.* qui partem fluvii Tagi & *Beneventani*, industria humana mutavit. Joan. Molina *de justit. & jur. tract. 2. Disput. 57. Aut si flumen Principis jussu ære impenso aliorsum avertatur, quod in Parmæ Ducatu, in flumine Costumiæ prope Regiam Lepidi, delabente contigit.* Vel *si Paludes publicæ, aquis derivatis culturæ gratia exsiccentur;* De quibus casibus Baptist. Aymus *dict. tr. lib. 1. cap. 9. in pr.* Nec hæc fluminis mutatio, territori-

um & Jurisdictionalia extendit. Quoniam etiam hæc mutatio Violenta censetur. Non naturalis, propter Responsum Imperatoris Gordiani *in l. 1. C. de alluvion.* Ubi ager quem possessor circumdedit, per fluvii alveum, non mutatur, sed prioris Domini manet. Marc. Anton. Peregrin. *de jur. fisci. lib. 8. num. 82.* Naturalia enim artificialibus oppununtur, juxta Jureconsultum *in l. si mihi 20. §. 1. ibi:* Servitus naturaliter non manu facta *D. de S. P. R. l. 1. §. 10. D. de aq. pluv.* Natura idem & ars sunt opposita, juxta Aristotel. *in pr. Mechanic Quæst.* Natura quoque & cura differunt secundum Senecam. *Epistol. final.* Sicuti natura & Cultura. Plin. *lib. 14. in proëm.* Joan. Gryphiand. *de Insul. cap. 8. num. 1. & 2.* Ita Hieron. de Monte *dict. cap. 24. num. 5.* Qui *sub num. 4.* authoritate Responsi Ulpiani *in l. si irruptione 11. D. fin. Regund. scribit.* Quod si flumina pro Terminis finalibus posita fuerint siccata aut derelicta, Territoria & limites novis signaculis terminalibus distingui debeant. Gryphian. *dict. tr. cap. 14. num. 118.* Manz. *dict. decis. 99. num. 4.*

2. Quamvis dissentiat Joan. Aymus. *dict. tr. de alluvion. lib. 1. cap. 9. in pr. cap. num. 1.* Ubi tradit, hoc incrementum, jure quasi alluvionis acquiri. Et ante eum Bero. *consil. 40. num. 18. & seqq.*

§. XXIV.

1. Secundo Verò casu, si Fluminis terminalis mutatio pededentim per incrementum latens, seu alluvionē contingat; *An exinde mutatio incrementum & extensio territorii & Iurisdictionis eveniat?* Seu; *An Alluvio mutet Iurisdictionalia?* Gravis est hæc inter Jurisconsultos concertatio. Diversa enim est *Alluvio*, ab *Inundatione*. Nam Alluvio dicitur, quando flumen abluendo & sic paulatim carpēdo alicubi ripam, terram ejus occultè adjicit vicino prædio.

pr. L

per l. adeo. 7. §. 6. D. de acquir. rer. domin. Hoc enim, quod ita latenter, abraditur, accedit Dominio vicini prædij. *l. 1. C. de alluvion.* Joan. Gryphiander. *de Insul. cap. 18. per tot.* Casp. Klock. *de arar. lib. 2. cap. 36.* Quod *Lucanus* expressit de flumine Pado:

Illos terra fugit Dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado.

Et hæc accessio latens ad instar Usucapionis rationem habet in negligentia ejus, qui ripam sui prædii non munit, adversus incursum fluminis: Hoc enim unicuique permissum est, hactenus tamen ne à naturali cursu flumen divertat. *tot. tit. D. d. ripa muniend.* Diodor. Tulden. *in Codic. de Alluvion. num. 3.* Quo loco Respondit Jureconsultus: *Flumina enim Censitorum vice funguntur, ut ex privato in publicum addicant, & ex publico in privatum Itaque sicuti hic fundus, cum alveus fluminis factus esset, fuisset publicus: Ita nunc privatus ejus esse debet, cujus antea fuit.* Fr. Niger Cyriac. *Controvers. forens. 376. num. 37. & seqq.* Concordat Responsum Alpheni *in l. Attius 38. ibi:* viam publicam sustulit. *D. de acquir. rer. domin.* Bapt. Aymus *de alluvion. lib. 2. cap. 22.* Ideò *Baldus de Bartolinis* respondit apud Cornæ. *in consil. 322. num. 5.* Fatuum namque esse (*ait*) si quis dicat: Hoc semper habitum est pro confinio, ergò & hodie habendum est. *arg. l. adeò §. fin. cum l. seq. D. de acquir. rer. domin. l. arbor. 9. D. Comm. divid.* Ubi habetur, *quod si arbor finalis crescat, & alienum solum presserit, sivè lapis terminans per utrumque fundum extendatur: non ideò vitiantur fines, nec crescunt vel decrescunt agri: Sed ea communia fiunt vicinorum vel illi acquiruntur, in cujus solum transierunt. Hac ille.* Aucta igitur ab una parte Ripa, eatenus quoque censetur aucta Jurisdictio cum proprietate; sicut ab altera parte, diminuta Ripa, Iurisdictio quoque diminuitur

nuitur. Propter rescriptum Impp. Arcadii, Honorii & Theodosii *in l. 2. ibi*: tributorum præstatio. *C. de alluvion.* Ubi propter prædia per alluvionem accreta, tributorum præstatio mutatur, & novis Possessoribus injungitur. Tributorum autem solutio est Jurisdictionis species ac sublimioris dominii & eminentiæ Symbolum. *per l. nulli. 28. C. de episc. & cler. cap. 2. x. de censib.* Gail. *1. Observ. 21. num. 9.* Andr. Knichen. *de jur. territor. cap. 3. n. 312.* Census quippe solutio, probat, Castrum, Villam aut prædium esse de territorio, cui exhibetur, & adhæret. *Novell. 89. cap. 2. §. 2.* Cephal. *consil. 458. num. 29.* late Bapt. Aymus *dict. tr. lib. 2. cap. 9. num. 18.* Quod confirmat quoque Rescriptum *subsequens l. 3. C. eod. tit.* Ubi Imperatores Theodosius & Valentinianus, Constituunt, *ut pars prædii per alluvionem* accedens prædio principali, separatim censeri non debet, sed naturam principalis habere debet, adeò ut hæc, accessio, pro Uno integrali nec diverso jure censeri, nec in partes scindi debeat. Fr. Niger. Cyriac. *dict. cap. 379. n. 41.* Proinde cujus prædium alluvione diminutum est, is sublevatur in quantitate tributi, quemadmodum propter aliam quamcunque vastationem & alteri accrescit, quod augmentum accepit. *per dict. l. 2. C. de alluv.* Mynsinger. *cent. 3. observ. 34.* Gail. *lib. 1. Observat. 21.* Et in hoc Rescripto suum præcipuum fundamentum ponit, cunctos communem sententiam foventes redarguendo, Joan. Aymus. *de alluvion. lib. 2. cap. 6. per tot.* Qui sub *num. 53.* scribit: *Hæc sunt, ex quibus audacter censeo, per alluvionem, sicuti etiam cætera, Iurisdictionem quoque, sivè territorium augeri & diminui. Nec aliter aut responderem, aut judicarem, Quamvis contraria opinio crebriori calculo sit recepta.* Et cum eo Petr. de Ubald. *de Societ. part. 5. Quæst. 38.* Azo. *in Summa D. de Rer. divis* Hieron. de Monte. *dict. tr. cap. 24. per tot.*

per tot. Francisc. Curt. Senior *consil.* 56. Carol. Molinæ. *ad consuet. Paris.* §. 1. *Gloss.* 5. *num.* 100. Qui scribit: *Quamvis eodem tempore, & super eodem themate in contrarium (sed male) consuluerit* Iason *consil.* 146. *lib.* 1. Quos sequitur Joan. Gryphiand. *de Insulis cap.* 14. *num.* 83. *&* 111. Casp. Manz. *decis. Palat.* 99. *num.* 4. Ubi *se ita causam decidisse asserit.*

§. XXV.

1. Verum enimverò, *Contraria Sententia* Verior est, Communior, & æquitate & sana ratione magis conformis. Scilicet, Quod per Alluvionem, nec confines limitanei amplientur, nec territorium nec Jurisdictio mutetur vel extendatur, Et hoc propter Responsum JCti. Florentini *in l. in agris.* 16. *D. de Acquir. R. D.* In agris enim (ait JCtus) limitatis *jus alluvionis locum non habere, publicè Constat. Quod etiam Imperator Divus Pius Constituit.*

2. Hujus asserti ratio est; Quoniam agri limitati per mensurarum extremitates suos statutos habent terminos, ideòque incrementum ex alluvione aut Insula accipere nequeunt. *per l.* 1. §. *si. insula* 6. *ibi*: si limitati agri fuerint. *D. de flumin.* Finis enim ipse declarat, qualis res sit censenda. Tiraquell. *de retract. lign.* §. 1. *Gloss.* 7. *n.* 47. Unde Trebatius scribit: *Agrum qui hostibus devictis, ea conditione concessus fuit, ut in Civitatem Veniret, habere alluvionem; neque esse limitatum. Agrum autem manucaptum, limitatum fuisse, ut sciretur, quid cuique datum esset, quid venisset, quid in publico Relictum esset. per dict. l. in agris.* 16. Jul. Frontin. *de Limitaneis agris.* Cujac. *lib.* 2. *Observ. cap.* 9. Alciat. *in prætermiss. lib.* 1. *Verb. Limitati.* Forcatul. *in Necyom. Dialog.* 18. Gothofred. *ad dict. l. in agris* 16. *lit. M. N. & Q.*

3. Limites enim finales non demonstrationis, sed taxationis gratia positi sunt, ut dominia distinguerentur,

publicè tranquillitatis gratia; ideo per extrinsecum & fortuitum augmentum, extensionem non admittunt Quod acutè deducit Carol. Molinæ. *ad Consuet. Paris.* §. *1. Gloss. 5. num. 101. ac* §. *7. Gloss. un. num. 6.* Quo faciunt tradita Carol. Ruin. *consil. 28. num. 2. lib. 1.* Ubi concludit, quod in feudis limitatè concessis, cesset Jus alluvionis. Riminald. Jun. *Consil. 504. n. 29.* Latè Ludolph. Schrader. *de feud. part. 5. cap. 6. num. 26.* Qua ratione inferunt Doctores; quod Alluvio non mutet nec alteret Confines Plebanatuum, Diæcesium & Civitatum, Quoniam habeant suos fines Limitatos *per cap. super eo. 4. x. de decimis* Bald. *in cap. 1.* §. *si quis marchio. num. 6. de Controvers. invest.* Jason. *Consil. 146. vers. 8.* Cornæ. *consil. 327. lib. 1.* Ægid. Boss. *in oper. tit. de flumin. num. 2.* Paris de Puteo *de finib. feud. cap. 38. num. 3.* Marc. Anton. Peregrin. *de jur. fisc. lib. 8. num. 77.* Augustin. Barbosa. *ad dict. cap. super eo 4. n. 3. x. de decim.* Qui *sub. num. 2.* in terminis præscriptionis tradit: *Hujus incrementi ratio prohibitiva imprimis recepta sit, tam in Iurisdictionalibus quam in Reliquis publicam utilitatem concernentibus, ne detur occasio incertitudinis & Confusionis; secus quam in prædiis privatorum.*

§. XXVI.

1. Huic sententiæ accedit *præterea & secundo* etiam hæc *Ratio*, Quod in omnibus dispositionibus Limitatis cesset & prohibitum censeatur Jus accrescendi *per l. Lucius* §. *quæ habebat D. ad SC. Trebell.* Bald. *in l. dominus* §. *1. D. de Usufr.* Carol. Molinæ. *ad Consuet. Paris.* §. *1. Gloss. 5. num. 106.* Jus enim accrescendi locum enim habet inter personas diversas & omnino disjunctos, qui ad res diversas vocantur. *per l. sempronius. 26.* § *fin. D. de Usufr. legat.* Unitas enim rei & identitas Requiritur ad hoc, ut jus accrescendi consideretur. *per l. si mihi & tibi. 12. in pr. D. de legat. 1.* Surd.

Surd. *Consil. 31. num. 40.* Anton. Bellon. *de jur. accresc. cap. 5. Q. 24. per tot.* Jus autem alluvionis jure accrescendi comparatur, *per. l. si titius. 33. §. fin. D. de Vsufr. legat.* latè Joan. Gryphiander. *de Insulis, cap. 18. num. 7. & seqq.* Andr. Knichen. *1. de pact. Investit. cap. 1. in fine.* Ea scilicet ratione, quod sine hominis facto & per se, tacitoque fiat, & per se veniat, dum res Rei accedit. *per l. si ego 13. §. idem ait. D. de publ. action.* Quamobrem dicimus, alluvionem Rem sequi, & ad eos tantum pertinere, qui rem habent. *per l. quod in rerum 24. §. si. quis post D. de legat. 1.* Anton. Govenan. *de jur. accresc. num. 1.* Bartol. Romulæ. *de jure accrescendi. num. 13. 217. & passim.* Bellon. *dict. tr. cap. 1. Quæst. 1. num. 6. & seqq.*

3. Ad cohibendum autem accretionis incrementum per alluvionem, in Jurisdictionalibus, aliisve juribus territorialibus, Carolus Molinæus requirit, ut territorium sit certis finibus & certa mensura taxatum, ita ut appareat, Quid, Quantumvè sit concessum, ut totum residuum, sit concedentis, tanquam à Concedente reservatum: Et sic non simplex appositio terminorum, sed illa quæ ita expresse & præcise gratia taxationis requiritur. Molinæ. *ad Consuet. Paris. §. 1. Gloss. 5. num. 105.* Simili modo de hisce limitibus finalibus scribit Tamburinus: *Eam esse debere naturam limitum & finium Diœcesium ut ita sint conjuncti, quo ab omnibus lateribus capiant, & quodammodo concludant omnia loca Confinata per l. patronus §. Sempronius D. de legat. 3. l. inter cor. 29. ibi:* Regionibus quoque divisis. *D. de aquir. Rer. domin.* Ascan. Tamburin. *de jur. Abbat. tom. 3. in Decis. 71. num. 9. & 10.* Et ita decisum fuisse testatur Card. Mantica. *decis. 169. num. 4.*

§. XXVII.

1. *Tertio* corroboratur assertio, Quod alluvio non

mutet,

mutet, nec extendat jurisdictionem territorialem hac insuper Ratione: Quoniam ipsum territorium est jurisdictionis subjectum quoddam occupans, cum exerceatur in territorio, ipsa jurisdictio, *per l.fin.D. de jurisdict. l. pupillus.239.§.territorium D.de V.S.* Vbi Joann. Gœddæ.*n.1.& seqq.* Ac Jurisdictio ex vi sermonis inhæret glebis & prædiis confinalibus, tanquam nebula paludibus, Veluti acidum, aut mucidum Vino. Raudens. *Consil. 2. num. 150. lib. 2.* Andr. Knichen. *de jur. territor. cap. 1. n. 233.* Vnde eleganter scribit Baldus: *Iurisdictionem super territorium est, sicuti nebula super paludem; Quæ nebula generatur per activam potentiam solis: At jurisdictionis subjectum, cui ipsa inest, & cui cohæret, est persona maximè Principis, tanquam Sol in terris & in suo territorio.* Bald. ad tit. *de allodiis num. 7. in fin. lib. 2. F. 54.* Ac Bartolus *tradit. in l. 1. num ult. D. de jurisdict. Ex hoc patescit, quod Iurisdictio non cohæreat propriè territorio: Personis autem inhæret & personarum est.* Petr. Jacob. Aurel. *in Practic. Rubr. 12. num. 4.* Natta *Consil. 149. num. 10.* Boer. *decis. 222. num. 7.* Dn. m. Henr. Bocer. *de jurisdict. cap. 8. num. 17.* Igitur nebula jurisdictionis concomitatur terram, glebam vel terrenum in alienum territorium per alluvionem translatum. Quæ à Principe, utpote territorii Sole regitur & exercetur. Marc. Anton. Peregrin. *de jur. fisci lib. 8. num. 81.* Vbi tradit, *quod Iurisdictio status Ferrariæ perseveret usque ad locum in quo prius se extendebat, scilicet ad medietatem alvei Veteris. Si flumen paulatim recessit, & à parte agri Mantuani, magnam terreni molem.* Qui ad majorem dilucidationem hujus Quæstionis ulterius infert: *Si flumen paulatim retrocessisset, & à parte agri Mantuani magnam terreni molem adjecisset per spatium satis considerabile, hoc quippe casu de jure scripto terrenum additum, & alluvionatum jure alluvionis quæreretur quoad dominium, & possessionem privatis*

vatis Mantuanis, prope ripam prædia possidentibus, *d. l. adeò*; §. *præterea, de rerum divisione*, *sed quo ad jurisdictionem Principis Mantuani, an porrigatur*, *& se extendat ad terrenum additum, alia est causa, aliaque difficultas. Nam non inconveniens est, ut Mantuani possideant jure dominii agros subditos, quo ad jurisdictionalia Principi Ferrariensi, & è contra prout nec etiam inconveniens est, ut territorium sit unius, jurisdictio autem sit alterius.* Bald. Alvarotus, & Feudistæ *in c.* §. *è contrario, in titulo de investit. de re alien. fact.* Ruin. *Consil. 14. col. 1. & 2. lib. 1.* Capyc. *decis. 27. num. 36.* Peregrin. *dict. lib. 8. n. 80.* Ita in terminis Bartol. *tr. de fluminib. Verb. acquiritur. num. 6.* Bald. *in Rubr. de rer. divis. num. 19.* Cæpolla *de S. P. R. lib. 2. cap. 34.* Cornæ. *consil. 327. & 287. lib. 3.* Socin. *consil. 127. num. 6 lib. 1.* Reminald. Senior *sub nomine Collegii Ferrariens. consil. 64.* Et in eodem casu Jason. *consil. 146. per totum. lib. 2.* Quem sequitur in eadem causa de Gonzagis; Reminald. Junior. *consil. 237. qui sub num. 47.* tradit. *Quod alluvio non operetur circa ea, quæ sunt juris publici & in usu publico, nec habeat locum in lacu & stagnis.* Par. de Puteo *de finib. feud. cap. 38.* Ægid. Boss. *in oper. tit. de aquis. num. 7. ac in tit. de Principe num. 280.* Marc. Anton. Peregrin. *de jur. fisci. lib. 8. num. 80.* Carol. Molinæus *se ipsum declarans* in agris & prædiis limitatis, ad excludendum augmentum per alluvionem, *ad Consuet. Paris.* §. *7. Gloss. 1. num. 6. ac* §. *1. Gloss. 5. n. 102. & 105.*

§. XXVIII.

1. Succedit alia Quæstio; *An Limites Provinciarum finales, temporis quoque cursu intereant, & jure præscriptonis amittantur vel mutentur?* Quæ causa inter *Episcopum Herbipolensem & Abbatem Fuldensem* in Camera Imperiali in controversiam deducta fuit: teste Mynsinger *cent. 5. Observ. 28.* Sane confines Regnorum, Ducatuum, Comitatuum vel

ſtatuum ſæcularium nullo temporis præter lapſo præſcribi poſſe, tradunt Abbas Panormit. & Canoniſtæ *in cap. 4. ſuper eo. x. de decimis.* Pariſ. *in cap. Quia. num. 17. x. de præſcript.* Adjectâ hâc declaratione. modo Limites regionum ſint clarè & manifeſtè diſtincti, ut publice appareat. Hier. de Monte *de finib. Regund. cap. 76. & cap. 107. n. 2.*

2. Cujus Reſolutionis hæc potiſſima *Ratio* exiſtit; Ne aliàs admiſſa terminorum finalium præſcriptione, maxima oriatur confuſio & turbatio, inter Principes & Comites confinantes, ac eorum ſubditos, maximo Reipublicæ damno. Quod conſideravit, Gelaſius *in epiſtol. ad Siculos in cap. Quicunque. 4. ibi:* ne Provinciarum termini confundantur. *Cap. Licet. 5. ibi:* ne univerſalis confuſio naſcatur. *Cauſ. 16. Quæſt. 3.* Joan. Parlador. *Rer. Quotidian. lib. 1. cap. 2. §. 17. num. 5.* Confinia enim Provinciarum quatenus Confinia, ſunt publici juris, & publicâ authoritate conſtituti. *per l. id quod 7. §. 1. ibi:* Limites, viæ publicæ *D. de pericul. & Commod. rei vendit.* Ac Provinciarum diſtinctio Civilis ſeu politica res eſt, qua territoria, per Conſtitutionem imperiorum, Regnorum & Ducatuum determinãtur & diſtinguuntur, publicæ quietis cauſa: juxta Pomponium *in l. Pupillus. 239. §. 8. ibi:* intra fines cujusque Civitatis. *D. de V. S.* Knichen. *in Velitat. apologet. num. 107.* Gryphiand. *de inſulis, cap. 15. num. 22.* Proinde Finales iſti termini, immutabiles eſſe debent, ac ab omni temporis lapſu immunes & impræſcriptibiles: Ne aliàs, privata cujusque præſcribentis authoritate, ſublatis paſſim antiquis, Novi Limites ſubſtituantur, & ne tam in jurisdictione quàm in reliquis publicam utilitatem concernentibus rebus, frequens detur occaſio incertitudinis & confuſionis *per l. in finalibus 11. ibi:* Vetera monumenta. *D. fin. Regund. cap. ſuper. 4. ibi:* præſcribendis. *x. de parochiis.*

3. Id

3. Id quod non ita contingit in finibus prædiorum, qui non publici sed privati juris sunt, ideò non semper publicâ, sed etiam privatâ uniuscunque auctoritate & Voluntate Contrahentium, scilicet consensu, institui & mutari possunt *per l. 1. C. finium Regund.* Abbas Panormit. *ad cap. super eo. 4. num. 6. Felin. num. 5.* August. Barbosa. *num. 2. x. de parochiis.* eleganter Cardin. Paris. *ad cap. quia indicante. num. 16. x. de præscript.*

4. Quod confirmatur quoq; ratione, *ex l. merito. 51. D. pro Socio* desumpta; Quod Domini Confinales & conterminales, lapides finales & terminos in communi & pro indiviso possideant, adeò ut sint socii terminorum finalium, ideò is qui partis Dominus est, suo quoq; jure confinia possidet. Nemo autem rem propriam sibi ipsi præscribere potest. Res enim indivisim comunes pluribus, ab aliquo Sociorum præscribi non possunt; cum is nomine aliorum possideat. *per l. communium. D. quemad. Serv. amitt.* Boer. *decis. 58.* Andr. Valens. *in Paratitl. Iur. Can. lib. 2. tit. 26. §. 8. num. 6.* Unde scribit Mynsingerus: Limes, ut Limes, est impræscriptibilis.

5. Cujus hæc est Ratio; *Quia inter confines & confinantes socios, uterque termino finali utitur tanquam fine & limite communi, nec unquam solus suo nomine possidet: ideo neque præscribit, sed socio & confini suo nomine communi semper communem limitem retinet: Et sic ratione suæ partis, nunquam bonam fidem haberet, si solus Limitem vindicaret:* Mynsinger. *cent. 6. Observat. 28. num. 2.* Ita Abbas Panormit. *hic in fine.* Felin. *hic num. 7.* Paris. *ad d. cap. quia. num. 16. x. de præscript.* Hieron. de Monte *de finib. regund. cap. 76. num. 2.* Balb. *de præscript. part. 4. part. princip. 4. q. 114. num. 2.* Parlodor. *lib. 1. rer. quotid. cap. 2. §. 17. num. 4.* Mich. Grass. *Comm.*

Opinion. Verb. Confines. q. 8. Menoch. *consil. 21. num. 21.* Andr. Valens. *dict. lib. 2. tit. 26. §. 8. num. 6.*

6. Quibus assentit Joan. Bouvot. *quæst. notab. tom. 2. part. 3. Verb. Bornes. quæst. 1.* Vbi tradit, quod ita judicatum fuerit, inter Carthusianos Divonenses & Abbatem monasterii Cistercienssum: *D'autant qu'il est presumè par telle longue possession & jouyssance*, h. e. *quod eò magis est præsumendum propter tam longam possessionem & usum.* Quod furtim positi fuerint termini *sans le gre & consentement des Parties* h. e. *Sine Voluntate & consensu partium. fol. m. 14.* Gryphiander *de Insulis cap. 25. num. 10.*

7. Dissentit Carol. Molinæ. *ad consuet. Paris §. 1. Gloss. 5. num. 99. per. l. 2. §. cum stichum. 6. & l. qui fundum 7. §. 1. D. pro emptor. l. final.* Ubi Dn. Brunneman. *C. fin. regundor.* Extat quoque *cap. ad aures. 6. & cap. Quia indicante. 9.* Vbi dicitur, quod quadragenalis præscriptio omnem prorsus actionem excludat. *x. de præscrips.* Menoch. *consil. 21. num. 21.* Sayr. *in clav. Regia. lib. 9. cap. 12. num. 7.* Molina *de Iustit & Iur. tr. 2 Disput. 79.* Aug. Barbosa *ad dict. cap. quia. 9. num. 2.* Vide Dn. Struv. *ad Pandect. tit. de finib. regund. disput. 14. thes. 60.*

§. XXIX.

1. Ampliatur, *Primo* hæc Negativè resoluta Quæstio, etiam in præscriptione *tanti temporis, cujus non extat memoria in contrarium*; Quo temporis cursu, Finales termini ritè positi, non amittuntur, nec Jurisdictio territorialis ampliatur seu extenditur. Abbas Panormitan. *ad dict. cap. super. num. 5. x. de parochiis.* Vbi Felin. *num. 5.* Qui hanc præscriptionem quoque cum centenario temporis lapsu comparat: Consentit Farinac. *in oper. Quæst. 47. num. 112.* Matth. Stephan. *de jurisdict. lib. 2. part. 1. cap. 7. num. 149.* Contra tamen Card. Paris. *ad cap. cum nob. num 6.*

num. 6. *x. de præsc.* & Gryphiand. *de Insulis cap.* 25. *Qui sub num.* 10. tradit, *quod fines Episcopatuum nunquam præscribantur, ne confundantur termini jurisdictionis Ecclesiasticæ.* Augustin. Barbosa. *ad dict. cap. quia indicante* 4. *num.* 3. *x. de præscript. ac in dict. cap. super.* 4. *x. de Parochiis.* Ubi tradit, quod propter generalia verba *d. Cap. super.* 4. etiam immemorialis præscriptio in terminis finalibus excludatur. *Rationem* addit Abbas Panormitanus: *Vbi materia est impræscriptibilis, ibi nulla cadit præscriptio.* Abbas *in dict. cap. super.* 4. *num.* 5. Mynsing. *cent.* 6. *observ.* 28. *n.* 6.

2. Contrariam tamen assertionem de jure veriorem esse censeo, *per l. competit. C. de præscript.* 30. *vel* 40. *annor.* Est quoque *Cap.* 1. *de præscript. in* 6. Ubi præscriptio temporis, cujus contrarium memoria temporis non existit, admittitur. Franc. Curt. *consil.* 56. Cardin. Paris. *ad dict. cap. quia indicante. num.* 17. *x. de præscript. ac ad dict. cap. cum nobis n.* 19. Siquidem contra Ecclesiam Romanam centum annorum spatium: Contra alias Ecclesias quadraginta annos præscriptionem legitimam dare, constat. *ex cap. cum vobis.* 14. *Vbi* Card. Paris. *cap. de quinta.* 4. *x. de præscript. cap. fin. x. eod. tit.* Covar. *ad Regul. Possessor.* §. 2. *num.* 3. Andr. Vallens. *in Iur. Canon. lib.* 2. *tit.* 26. *num.* 6. & 7. Gilken. *ad leg. final. num.* 1. *C. de SS. Eccles.* latissimè August. Barbosa. *ad dict. cap. ad aures.* 6. *num.* 3. *x. de præscript.* Est enim Bona Regula, Doctorum, quod immemoriali præscriptione, acquirantur etiam ea, quæ aliàs de sui natura, sunt impræscriptibilia. Schurff. *consil.* 70. *num.* 43. *cent.* 1. Coler *in cap. quanta. num.* 63. *x. de præscript.* Neque Romani, æternam auctoritatem, ultra seculum extendere voluerunt. *l. an Vsusfructus.* 56. *ibi*: centum annis tuendos esse. *in fin. D. de Vsufr.* latè Gryphiander. *de Insulis cap.* 25. *num.* 38.

3. *Ampliatur secundò*, hæc præscriptionis immunitas terminorum finalium, etiã in annexis & connexis, seu in iis rebus & juribus, quæ finibus territorialibus cohærent. *per cap. super eo. 4. ibi*: quæ cohærent. *x. de de præscript.* Annexorum enim ea Ratio censetur, quæ rerum principalium. *per l. 1. D. de contrah. empt.* Hyppolit. de Marsil. *singul. 251.* Menoch. *2. Arbitr. Cas. 95.* Mun. de Escobar. *de ratiocin. cap. 13. num. 11.* Sunt tamen cohærentia Finalium limitum, *Arbitrio Iudicis* moderanda, ut non intelligatur de prædio amplissimo cohærente finibus, sed arbitrio judicis definiatur modicum spatium, quantum statuendum de cohærentiis. Mynsinger. *cent. 6. Observ. 28. n. 7.*

§. XXX.

1. *Limitatur* præfata Resolutio, *In terminis Finalibus, turbatis, dubiis & ab adversario in controversiam deductis*: Ex quo enim fines turbari cœperunt, eo ipso nata est actio. Bald. *in l. fin. quæst. 2. C. finium regund.* Ideò antequam orta est actio, nulla currit præscriptio. *per l. in rebus. §. omnis. C. de jur. dot.* Balb. *de præscript. part. 4. princip. quæst. 14. num. 2.* Brunnemann. *d. l. fin. in fin. C. de fin. regund.* Quamprimum enim fines turbati sunt & interversi, ita ut amplius de Limite non constet, saltem quantum ad personam præscribentis qui ignorat, illum locum non esse Limitem finalem, sed eo utatur & possideat tanquam prædium proprium, licet aliàs constet, locum istum esse limitaneum vel Lapidem istum esse terminalem, Præscriptio benè locum habebit, & quidem trigenta annorum. *per l. fin. C. fin. regund. l. licet. 8. C. de petit. hereditat.* Hier. de Monte. *de finib. regundis. cap. 74. n. 2.* Guid. Papæ. *consil. 88.* Menoch. *consil. 21. num. 21.* Mynsinger. *dict. cent. 6. Observat. 28. num. 3.* Hoc enim in casu terminus finalis præscribitur tanquam solum proprium, & desinit

habere

habere qualitatem Limitum. *per cap. Quicunq; 4. Cauſ. 16. Quæſt. 3.* Pariſ. *ad cap. ſuper. 4. n. 17. x de paroch.*

2. Unde ſcribit Auguſtinus Barboſa. *Quando Termini finales, non conſiderantur tanquam fines, ſed tanquam ſolum proprium, illudque quoad dominium & proprietatem occupatur, utique admittenda eſt præſcriptio, quia propriè loquendo non præſcribuntur fines, proinde ceſſant verba prohibentia præſcriptionem.* Baboſa *ad dict. cap. ſuper. 4. n. 4.* Dn. Speidel. *Mynſingeri Obſervationem contrahens in Specul. lit. M. v.* Marckſtein. Ita cum Caſtrenſ. *conſil. 458. lib. 1.* Menochius *contra Magnum Etruriæ Ducem reſpondit pro Civitate Maſſa & Principe Plombino, quod dum tringinta ab hinc annis, quietè & pacificè poſſederint fines, de quibus quæſtio & lis erat, eos igitur tanquam proprios, tanto temporis ſpatio acquiſiverint.* Menoch. *conſil. 147. num. 43. & ſeqq.* Quâ Limitatione obſervatâ, Reſcriptum imperiale *in l. fin. C. finium regund.* cum aliis in contrarium adductis juris Canonici Decretis facilè in concordiam reducere poteris.

§. XXXI.

1. *Obſervandum tamen eſt hoc loco*, quod finium mutatio non præſumatur, ſed uti olim fuerunt termini, ibi etiam hodie adhuc exiſtere cenſendum erit; ſecundum tradita Hieron. de Monte. *de finib. Regund. cap. 15. num. 5. & cap. 21. num. 1.* Alciat. *lib. 2. præſumpt. 13.* Fr. Marc. *deciſ. 216.* Maſcard. *de probat. concluſ. 393. num. 8. & concluſ. 403. n. 7.* Menoch. *6. Præſumpt. 43. per tot.* Gryphiand. *de Inſulis cap. 14. num. 92. & 93.* Proinde ſtandum eſt finibus antiquis, niſi novi probentur, & quanto antiquiores, tanto ſunt efficaciores. *per l. in finalibus 11. D. finium regund. l. 2. C. comm. dividund.* Gregor. Lopez. *ad leg. Hiſpan. part. 7. tit. 15. leg fin. Gloſſ. 17.* Alphonſ. de Azevedo *ad l. 3 num. 38. Recopil. lib. 7. tit. 7.* ubi tradit; *in Conflictu*

proba-

probationum se invicem contrariantium, prout quotidie contraria evenire solent, & in finalibus quæstionibus, antiquior probatio tam testium, quam instrumentorum debet prævalere. Qui late hoc persequitur *sub num. 39. & 40.* Michael. Graff. *Comm. opinion. lib. 3. tit. 26. n. 2.*

2. Ab hujusmodi tamen præsumptione receditur, per contrarias præsumptiones & conjecturas, quibus fines ipsi & terminales lapides probari solent. *per l. census. D. de probat.* Guid. Papæ. *Consil. 88.* latè Menoch. *Consil. 147. num. 1. & 36.* Aug. Barbosa *ad l. successionum. 2. C. finium Regund. num. 2. & 3.*

§. XXXII.

1. Præterea etiam hoc observandum est; Quod Terminis & lapidibus motis aut turbatis, si de authore & motore non constiterit, in dubio præsumatur Vicinum deliquisse, & eos in vicina prædia possidentes terminos movisse & falsificasse. *arg. l. si ita 15. §. mulier 2. ibi*: ne quid vicini, aut agri aut fructuum occupent. *D. de instruct. legat.* Ex quo responso infert Jacob Aretinus: Quod damnum datum in agro, præsumatur à Vicinis illatum. Hippolit. de Marsil. *in Pract. Crim. §. Diligenter num. 97.* Joan. de Amicis *consil. 25.* Joseph. Altograd. *inter consil. Cæsar. 45. num. 187. part. 3.* Malus enim vicinus leges, ædificiis & prædiis positas, suis calumniis & fraudibus facile decidere potest. *per Novell. 63. cap. 1. in fin. Ubi Gothof ed.* Blanc. *ad l. fin. num. 413. D. de Quæstionib.* Hinc cædes, furta, latrocinia & similia delicta publica in Viciniâ perpetrata, à Vicinis commissa existimantur, si Vicini sinistrâ famâ & opinione laborant. Menoch. *2. Arbitrar Cas. 222. num. 6.* Ex qua ratione, *Itali* sua statuta quorundam locorum defendere conantur, Quibus dispositum legimus; ut vicini habitatores Pagorum, damnum

num

num Transeuntibus & peregrinantibus per rapinam illatum emendare teneantur. Scilicet, Quod præsumatur, delictum hoc vel ab ipsis vicinis, vel culpa eorum scilicet, ope, Consilio, sollicitatione, aut machinatione factum fuisse. Dum impossibile sit, Quod Vicini aliqualem horum Latronum & Ribaldorum notitiam vel conversationem non habuerint. Tiraquell. *de pœnis temperand. caus. 23. num. 9.* Guttierez. *Canon. Quæst. lib. 2. cap. 30. num. 26. & 27.* Panseman. *Quæst. singul. in caus. 1. num. 99.* Cum Declaratione Fr. de Amaya *ad l. providendum, 23. num. 27. C. de decurion. lib. 10.* Alphons. Moditius §. *Plebiscitum. Dubit. 189. num. 1.*

2. Vicinus enim præsumitur scire facta Vicini. Menoch. *lib. 6. præsumpt. 24. per tot.* Adeò, ut liceat ex naturali æquitate, cuilibet, suo Vicino vel proximo pro repellenda injuria, suum impertiri auxilium; Imò si potest Vicinum adiuvare, & id facere negligit, videtur injuriantem fovere ac ejus culpæ particeps esse, secundum Innocentium *in cap. dilecto filio 6. vers. Et quid. in medio. de sentent. excomun. lib. 6.* Consil. Argentorat. *1. num. 66. Vol. 2.* Unde optime scribit Albericus de Rosate, Bonum est interesse, habere bonum Vicinum. *per Novell. 63. cap. 1. in fine ibi: ne malus vicinus constitutus vadat deridens legem.* Alber de Rosate *in l. 1. num. 3. D. de term. mot.* Quamvis enim vicinus cogi non possit, ut vicino prosit, sed ne noceat aut interpellat, Vicino injungi potest. *per. l. in Summa. 2. §. Item Varus. 5. ibi*: ne noceat *D. de aqua & aq. quotid.* Huc facit illud Martialis:

Non de vi, neque cæde, neque veneno;
Sed lis est mihi, de tribus capellis,
Vicini, queror, has abesse furto.

Martial. *lib. 60.* Extat quoque locus insignis Demosthenis

Mm

henis in Callictem: Quod ita Vertit Tiraquellus: Non erat quicquam, Viri Athenienses, pernitiosius quam improbum Vicinum, nec suis contentum finibus. *arg. l. si constiterit. 4. C. fin. regund.* Tiraquell. *de pœnis temperand. cap. 23. num. 9.* Christ. Crus. *de indiciis part. 2. cap. 36. n. 104.*

§. XXXIII.

1. Cæterum alius Casus circa Quæstiones finales in Considerationem venit; *Lata est Sententia in Supremo appellationis Judicio de certis territorij finibus inter Duo Castra ponendis; Pars succumbens Revisionem sententiæ petiit, & obtinuit,* Quæritur; *An pendente Revisione, Iudex supersedere debeat, in figendis terminis finalibus?* Hoc factum in supremo Senatu *Neapolitano*, deliberatum, & per totum Consilium conclusum fuit, Quod (non obstante pendentia causæ Revisionis) *Termini finales pro executione sententiæ latæ, ponendi sint.*

2. *Ratio hujus decisionis* Consistit, in vexato olim theoremate, *An Revisio obtenta à Principe aut suprema Curia, executionem sententiæ prolatæ, suspendat vel impediat, nec ne:* Seu An Revisio *effectum habeat tantū devolutivum, An verò suspensivum?* Quam Quæstionem latius tractat Martin. Rhumelin. *ad Aur. Bull. part. 2. dissert. 2. thes. 31. per tot.* Ubi Ego varias authoritates *pro & contra*, junctis quatuor Quæstionibus, addidi. Et attento jure Civili, *Negativa sententia* æquitati magis consentanea visa ferit. Idque per Clarissimam Imperatoris Justiniani Constitutionem *in Auth. quæ supplicatio C. de precib. Imper. offerend.* & ex *Novell. 119. cap. 5.* deductam, ubi dispositum est; Quod in casu, quo nulla appellatio amplius Conceditur, (qualis est Sententia à *Præfecto Prætorio* lata. *l. un. §. 1. D. de offic. præfect. prætor. l. un. C. eod. tit.*) Sed tamen Supplicationis beneficium superest, ibi sententia subitò executioni

cutioni

cutioni mandanda est, modo pars victrix dignos fide jussores præstiterit, in casu futuræ Reformationis prioris sententiæ, si postea, modo legitimo procedente, sententia Resolvatur. Maranta *in Pract. tit. de appellat. num. 172.* Trentacinq. *lib. 2. Var. Resolut. tit. de appellat. Resol. 1. num. 1.* Merckelbach. *ap.* Klok. *tom. 3. consil. 100. n. 6.* Matth. Steph. *in Comm. ad Novell. dict. Nov. 119. cap. 5.* Cunrad. Rittershus. *ad Novell. part. 10. cap. 4. num. 6.* Petr. Gudelin *in jure novissimo lib. 4. cap. 15. in med.* Non enim admittitur supplicatio contra Senatus Consultum, quin prius illud executioni fuerit madatum, *l. un. C. de sent. praef. praetor.* Anton. Faber. *7. Cod. tit. 14. Definit. 2.* latè Mar. Giurba. *decis. Sicil. 7. num. 2. & 4. & per tot.* Fr. Reverter. *decis. 178. num. 1.* Vide Donat. Anton. de Marinis *lib. 1. Var. Resolut. cap. 328. num. 8. & seqq.*

3. Revisio autem in locum supplicationis surrogata est, Cum per modum gratiæ obtineatur à Principe Supremo, Rescripto Speciali, ut acta priora Revideantur. *Ord. Camer. Imper. part. 3. tit. 53. §. 1.* Daß die Acta folgends nach gesprochner Urthel / auch besichtiget ꝛc. h. e. *ut acta postmodum, post pronunciatam sententiam, etiam revideantur.* & paulo post. daß die Partey solches an den Ertz-Bischoff zu Maintz schrifftlich zuerkennen geben ꝛc. darauff die Acta solcher Sachen mit fleiß zu Revidieren und besichtigen und die Billichkeit zuverfügen / h. e. *ut pars Supplicans illud Archi-Episcopo Moguntino in scriptis notum faciat; post hac acta illius causæ, diligenter sunt revidenda & examinanda, juxtaque æquitatem statuendum.* Surrogatum autem sapit & induit naturam ejus, in cujus locum surrogatur. *per l. in duobus. 28. §. 1. ibi:* quia in locum ejus succedit *D. de jurejur. l. decernimus 10. C. de aquaduct. lib. 11.* Gail. *2. Observ. 148. num. 9.* Everhard. *in Topic. loc. à Vi Surrogat.*

Adeò quidem, ut ipsa Revisio in locum supplicationis surrogata sit, non tantum quoad naturam accidentalem, sed etiam quoad naturam primordialem, *per. l. item dixerimus. 20. §. prædiximus 4. ibi:* cum sua natura *D. de petit. heredit.* latè Dn. noster Bender. *de Revision. Conclus. 20. num. 59. & seqq.* Gudelin. *dict. lib. 4. cap. 15.* Non enim est tanta Vis hujus Remedii Revisionis, ut executionem & authoritatem sententiæ, quæ in rem judicatam transivit, impedire & repellere possit. Valasc. *lib. 1. decis. Lusitan. 51. num. 28.* Perez. & Brunneman. *ad l. un. C. de sentent. præf. præt.* Et hoc ad tuendam Summi Judicii authoritatem & honorem, quem temerè invadere & attrectare nefas erit, per dict. *Nov. 119. cap. 38. ibi:* gloriosissimorum Præfectorum sententia cujusque Regionis. *tot. tit. D. & C. de Præfect. Prætor.* Afflictis *in prælud. Regn. Neapolit. num. 6.* Klock. *in Vot. Cameral. Relat. 30. num. 97.* Rumelin. *ad A. B. part. 2. dissert. 2. thes. 19.* Credidit enim Princeps (*ait Arcadius*) eos qui ob singularem industriam, explorata eorum fide & gravitate, ad hujus officii magnitudinèm adhibentur, non aliter judicaturos esse, pro sapientia & Jure dignitatis suæ, quam ipse foret judicaturus. *in l. un. D. de offic. præfect. prætor. l. un. C. de sent. præfect. Prætor.* Afflictis *decis. 231. per tot.* Jul. Cæsar. Bulenger *de Imperio lib. 3. cap. 2.* Ita Grammat. *decis. 19. num. 99. in fin.* Lancellot. *de attentat. part. 2. cap. 19. num. 16. & seqq.* Sforz. Oddus *de restitut. part. 1. q. 43. n. 3.* Raudens. *respons. 24. vol. 1.* Latissime Bender. *de Revis. dict. Concl. 20. per tot.* Mynsinger. *6. observ. 15. num. 3. & 4.* Græven. *ad Gail. 2. concl. 154. concl. 1.* Consil. Marpurg. *22. num. 144. vol. 3.* latissimè Thomas Merckelbach. ap. Klock. *vol. 2. consil. 100. n. 7. & per tot.*

4. Et

4. Et hanc assertionem comprobant præjudicia Parlamentorum Regni Galliæ; teste Petr. Rebuff. *de Supplicat. quæst. 7. num. 38. & seq. in oper.* Fran. Marc. *decis. 83. num. 3. part. 1.* Guid. Papæ *decis. 50. & 420.* Ubi refert, quod nunquam stetur Rescripto Principis indulgentis, ut sententia non mandetur executioni, donec de meritis causæ Revisionis sit cognitum; Nec unquam talibus Rescriptis obtemperatum fuerit. *In Hispania* hanc sententiam usu quoque obtineri, tradit Covar. *Pract. quæst. cap. 23. n. 8. & cap. 25. num. 1.* *De Lusitania* Regno similia scribit & quidem authoritate Legum seu Ordin. Regn. Alvar. Valasc. *tom. 1. decis. 51. num. 28.* Supremi Pedemontani Senatus sententias, subito executioni mandari, non attenta Revisione, scribit. Tessaur. *decis. 2.* Idem in supremo Mantuano Senatu observatur, sicuti scribit. Fr. Niger. Cyriac. *controv. forens. lib. 1. cap. 185. per tot.* In Regno *Aragoniæ*, retractionem sententiæ non suspendere executionem, tradit Sesse *decis. Aragon. 40. num. 2.* In regno *Siciliæ*, Rescriptum Principis, ne sententia executioni detur, donec de meritis causæ constet in judicio revisorio, non attenditur, nec Revidenti audientia conceditur, ante sententiæ executionem; *ex Ritu 188.* tradit Mar. Giurba *decis. sicil. 7. per tot. Ubi de communi DD. sententia.* Et ante eum Petr. de Gregor. *de judic. feud. quæst. 52. num. 4.* Vincent. Caroc. *de remed. contr. præjud. sent. Except. 106. per tot.* Ampliationes & Limitationes refert Io. Aloys. Riccius *collect. decis. 1920.* De sententia lata in supremo Regiæ Cameræ Tribunali, Regni Neapolitani hoc asserit Francisc. Reverter. *decis. 178. num. 1.* Præjudicia alia recenset Claud. Expilly *es Plaidoyez. Arrest. 104. per tot.*

5. In terminis Lapidum finalium, præjudicium & decisionem Supremi Neapolitani Senatus Recenset Matth. de Afflictis *decis. Neapol. 341. per tot.* *Ubi Cæsar. Ursil. in addit.* Aliud præjudicium in nostris terminis Recenset, Carol. Tapia *decis. Neapol. 18. n. 13.*

6. In Statutis quoque *Ducatus Würtembergiæ* dispositum legimus, quod Revisione non obstante, sententia à Judice ad quem, lata executioni mandanda sit Addita tamen hac Declaratione; si graves circumstantiæ inciderint, quæ executionem retardare possint; Quo casu Judicium Supremum die Ober-Räth/ cognitionem habet, juxta Tenorem dicti statuti: Doch soll auff deß andern Theils zuvor beschehene gnugsame caution der restitution halben/ nichts desto weniger mit würcklicher Vollziehung der Urthel fürgegangen werden. Es were dann die Sachen dermassen beschaffen/ daß es dem Verlustigten Theil in der Hauptsach sehr beschwerlich und nachtheilig sein möchte: Da es dann zu unserer Obern-Räth Erkantnuß steht/ ob die Execution zu suspendieren/ oder die Urthel auff deß obsiegenden theils geleistete gnugsame Caution zu Exequiren seye. h. e. *attamen ad alterius partis prius factam sufficientem cautionem, ad restituendum, nihilominus sententia lata executioni demandetur, & effectivè procedatur; nisi causa ita esset comparata, ut ejus executio parti contemnatæ in principali graviter præjudicaret; in quo casu cognitio erit penes supremum nostræ Cancellariæ Iudicium, an executio sit suspendenda, vel Sententia, ad partis Victricis præstitam sufficientem cautionem, executioni demandanda.* Statut. Würtemberg. Judical. *part. 1. tit. 78.* §. doch soll auff.

§. XXXIV.

1. *Contrariam opinionem* sustinet Andr. Gail. *lib. 1. observ. 154. num. 4.* Et cum eo Petr. Heig. *lib. 1. quæst.*

10. num.

to. num. 64. & seqq. Qui sententiæ executionem pendente *R*evisione, tam jure communi quam jure Camerali suspendendam esse defendunt.

2. *Tum, Primò*, quod lite pendente, nihil sit innovandum. Pendet autem totius causæ controversia, per concessam & obtentam Revisionem, dum super lite principali, decisio finalis expectetur. Concedenda namque est *R*evisio, ne veritas pereat, sicuti respondet Decian. *consil. 47. vol. 1.* Riminald. Jun. *consil. 13. num. 46.* Et præcipuè in criminalibus eo facilius impetratur *per l. 1. §. fin. D. de quæst.* Fulgos. *consil. 43. num. 2. vol. 1.* Fr. Niger. Cyriac. *Controvers. Forens. 132. num. 52.* Propter damnum irreparabile, quod per Executionem parti infertur. Anton. Faber. *7. Cod. 14. Definit. 2. sub. num. 4.* Præjudicium refert Senatus Parisiensis Joan. Papon. *lib. 19. Arrest. tit. 8. Arrest. 8.* Et hoc, ne absurdum videatur; dignum est observatu, quod de *Philippo Macedone Rege* scriptum reliquit *Valerius*: Quod cum Rea quædam accusata de delicto, & à *Rege temulento* condemnata fuisset, causam, eam, ad eundem ipsum Philippum, magis sobrium appellasse, causaque diligentius inspectâ, *Philippum* æquiorem tulisse sententiam, memorat *Valerius Maximus.* Igitur æquitatem, quam impetrare non potuerat, extorsit. *In exempl. memorabil. lib. 6. cap. 2. in extern. num. 1.*

3. *Tum Secundo*; Quoniam Recursus, Retractatio seu Revisio prioris sententiæ, appellationis naturam imitari solet. Hypol. de Marsil. *singul. 68.* Menoch. *1. Arbitr. Quæst. 71. num. 18.* Surd. Consil. *277. num. 33* Lancellot. *de attentat. part. 2. cap. 19. num. 11. & seqq.* Et hoc ex causa finali ipsius Revisionis apparet, quæ instar judicii appellationis in hunc finem introducta & recepta est,

ut per

ut per eam tam iniquitas quam imperitia Priorum Judicum examinetur, & reformetur, ne quispiam injuria afficiatur, id quod appellationis magis, quam supplicationis proprium est, Dn. Bender. noster. *de Revision. conclus. 10. num. 13.* Petr. Heig. *d. lib. 1. q. 10. num. 66.* Ego *in addit. ad Rumelin. A. B. part. 2. dissert. 2. thes. 20.* Unde Doctores dicunt: Quod revisione sententiæ concessa, Princeps priorem sententiam tacitè annullare videatur; Dum revisionis concessio præsupponit, sententiam esse invalidam. Menoch. *consil. 992. num. 22.* Præterquam, quod aliàs executio secundi actus impeditur, ubi præsens status rei dubiæ tendit ad annullationem alterius actus. Bart. *in l. Iulianus num. 38. D. de condict. indebit.* Bursat. *consil. 274. num. 21. lib. 3.*

4. Et hoc in Imperio R. G. jam pridem nullum dubium habuit, propter *Recess. Deput. de Anno 1600. in fine*, ap. Græven. *1. Conclus. 154. Consider. 1. num. 4.* Ante hunc Recessum præjudicia Cameralia refert Gilman. *1. Symphor. part. 2. tit. 14. Vot. 4.* Et Andr. Gail. *dict. observat. 154. num. 4. ac. tr. de Arrest. cap. 12. num. 4. & seqq.* Petr. Frider. Mindan. *2. de mandat. cap. 28. num. 2.* Quibus assentiunt latè Schrader. *part. 2. consil 35. & 36. per tot* Modest. Pistor. *part. 4. quæst. 157. ubi* Jacob. Schult. *num. 22.* Frider. Mindan. *2. de mandat. cap. 28. num. 2. & seqq.* Besold. *ad Ius municipal. Würtemb. disput. 1. thes. 168.* ac *in tr. de Appellat. cap. 9. num. 5. circ. fin.* Hering. *de fidejuss. cap. 15. num. 89* Becht. *de Salv Conduct thes. 121.* Et hanc posteriorem sententiam publicè utilem esse, asserit Rudinger. *observat 34 num 11. & per tot. cent. 4.* Klock. *in Vot. Cameral. Relat 30. num. 99. & seqq.* Relativè tantum. *consil. 46 num. 9. vol. 1.* Conqueruntur *Brunsuicenses* contra *Hildesianum Episcopum*, de facta executione, non attenta impetra-

petrationis Revisione. *in Actis Brunsuic. Hildens. in praelud. cap. 1. fol. 18. & seqq.* Carpzov. *in Iurupr. Forens. part. 1. Constit. 20. Definit. 16. num. 5.* Knipschilt. *de Civitat. Imper. lib. 2. cap. 33. n. 217.*

§. XXXV.

1. Nec obloquitur *Vulgata Regula*, quod lite pendente nihil sit innovandum: Ac quod Revisio induat & habeat naturam appellationis. *Nam* huic Regulae meritò contradicimus; Ratione desumpta ex utriusque tam Revisionis quam appellationis naturae & qualitatis diversitate. Quoniam *Revisio* per modum supplicationis à Summo Principe impetratur, & ex singulari gratia & Clementia conceditur, quando ob personae excellentiam beneficium appellationis cessat, *per cap. ex literis. x. de Restitut. l. un. C. de sent. Praefect. Praetor.* Nicol. Reusner. *lib. 3. Consil. 21. num. 23.* Menoch. *consil. 1044. num. 4. & 11.* Et quidem in hunc finem, ut acta appellationis à certis à Principe nominatis Consiliariis revideantur, an appellatorii Judicii Assessores sivè per somnolentiam, sive per negligentiam, unam vel alteram causae circumstantiam substantialem animadvertere intermiserint & praeterierint. Abbas Panormit. *ad dict. cap. ex literis.* Bender. *de Revision. Conclus. 1. & seqq.* Knichen *de Saxon. non prov. jur. Verb. Ius. cap. 2. num. 87.* Mindan. *de Mandat. cap. 28. num. 3. & seqq.* Rumelin *ad Aur. Bull. part. 2. Dissert. 2. thes. 20. ubi.* Ego *in Addit. lit. A.* Proinde Revisionis judicium nova acta non admittit, sed acta reiteratò perlustrantur & ex iisdem actitatis integra causa examinatur, an per errorem juris aut per ignorantiam legum priores Judices sententiam tulerint. *arg. Auth. Qua supplicatio ibi:* legitima Retractatione *C. de precib. Imper. offerend.* Valasc. *decis. Lusitan. 51. num. 57.* Suanemann.

nemann. *in processf. Camer. cap. 75.* Menoch. *Consil. 1044. n. 1.* Klock. *consil. 82. num. 29. vol. 3.* Knipschilt. *de Civit. Imper. lib. 2. cap. 33. num 220.* Zepper. *de Revision. num. 25. in opuscul.* Appellatio autem innitatur justitiæ, & ipsa Justitia exigit, quod appellatione pendente nihil sit innovandum; Quoniam in judicio appellationis, non deducta deducere, & non probata probare licet. *Si quid enim* (Rescripsit Imperator Diocletianus) *in agendo negotio minus se allegasse litigator crediderit, quod in judicio acto fuerit omissum, apud eum, qui de appellatione cognoscit, persequatur. in l. eos qui. 6. §. 1. C. de appellat. l. per hanc 4. ibi: novis quoque assertionibus utendi. C. de temporib. appellat.* Quam Constitutionem, divinam, & Lilium inter spinas vocat Tessaur. *decis. 246. num. 4.* Bald. *in l. à causa C. de transact.* Besold. *de appellat. cap. 13. num. 2.* Ita respondet Matth. de Afflictis. *dict. decis. 341. num. 4.* Zepper. *dict. dissert. de Revision. n. 25.*

2. Veruntamen huic Concertationi Metam posuit Constitutio Imperialis *de Anno M. DC. LIV.* lata in §. *116. & 117.* Ubi clarissimis verbis effectus Revisionis suspensivus latæ sententiæ sublatus est, quoad Revisiones futuras; Exceptis *Causis Ecclesiasticis*, quarum sententiarum Executio per Revisionem impetratam, publicæ tranquilitatis gratia, suspenditur.

§. XXXVI.

1. Quæritur autem Circa Revisionis materiam hoc loco non abs re; *An ratio Status Imperij R. G. olim exegerit; & adhucdum aliquando Requirere videatur: Sententiarum in judicio Revisorio pendentium Executionem suspendere?*

2. Sanè inter morbos Rerum publicarum non exiguos recensetur quoque dilatio & suspensio sententiæ definitivæ, siquidem *sententia sine executione est campana sine pi-*

ne pistillo: Ac Revisio executionem suspendens, Asylum maleferiatorum esse videtur, dum nunquam morituram litium mortalitatem nutrit, quod conqueritur Merckelbach. *ap. Klock. consil. 46. num. 9. vol. 1.* Ideo de eorum abusu sequentia scribit Rulandus: Hodiè Revisionem petentibus idem evenit, quod ægrotantibus, qui ad Sanitatem tendentes, licet incurabilem morbum videant, remedia quærunt talia, quæ morbis quidem Curabilibus constituta sunt, ipsi verò illis sæpe ad interitum utuntur. Ruland. *de Commissar. part. 1. lib. 2. cap. 21. num. 11. circa fin.* Longa siquidem dilatio & Quæstio Litigantium patrimonium non tam auget, quam evertit. Cassiodor. *lib. 4. Rescript. Varior. cap. 37.* Imò si Sententiarum executionem per Revisionem ex Ratione status suspendere liceret, foret res periculi plena, dum inter Potentiores adversarios tota causa tandē ad turbas, violentias, & seditiones reditura sit in Imperio, scilicet animadverteret Victor, quod pars victa per Remedium suspensivum ab executione libera & exempta, bona litigiosa & restitutioni obnoxia dissipare & abligurire tentans, absq; mora bona adjudicata vi & armis invaderet, ne futura executio lapsu temporis inanis & elusoria existeret. Omnis igitur occasio evitandi majores tumultus ab Imperatoribus evitanda *l. in singulis 136. D. de Reg. Iur. sicuti deducit latè* Merckelbach *ap. Klock. Consil. 100. num. 13. & seqq.* Sane Imperantium authoritas anima cujusque Regiminis dici potest, qua labefactata etiam ipsum Imperium labefactatur. Q. Curt. *lib. 8. cap. 5.* Quid enim amissa authoritate ejus, qui in Imperio præcipuus, qui caput ejusdem esse debebat? Hic omninò aditus patefactus foret invadendi Rempublicam, multique potentiores inquietis animi, commodam nacti essent occa-

 sionem

sionem res novas moliendi. Cassiodor. *lib. 3. Rescript. Imper. 35.* Dn. Brüggman. *de statu Reipubl. German. sect. 2. fol. 24.* Proinde si Sententia à Camera Imperiali nomine Imperii & Imperatoris lata non executioni datur, actum est de utriusque majestatica authoritate & Reputatione, præcipuo Imperandi instrumento. Nam Optimæ licet reportentur sententiæ in Camera Imperiali, noxa tamen præsto est, propter Potentiorũ Refractationem. Revisio, in se quidem medium legale & laudabile, sed hoc tristissimo Sacri Imperii R. G. statu, refractariorum opportunum remedium & effugium, quo omnis eluditur executio, in quo stat nervus Victoriæ, Acta Brunsvic. *in Quart. fol. 105.* Besold. *de appellat. cap. 9. num. 5. in fin.* Vide Conring. *ad Lampad part. 3. cap. 17. §. 6.* Dn. m. Philip. Andr. Burgold. *tr. de notit. Imper. Roman. part. 2. discurs. 19. §. 17. fol. m. 1100.*

3. E contra verò *Gailius* latius tradit, *non tantum Imperio R. G. utile, sed quoque etiam necessarium* esse; Camerales sententias ad Judicium Revisorium delatas executioni non dare. Ita enim infert *in lib. 1. Observ. 154. sub num. 4. Quod autem pendente Revisione executio Sententiæ Cameralis suspendatur, publicè utile est: ne repetita executio, præsertim inter Status Imperij, novas turbas excitet, & futuris scandalis occasiones præbeat. Neque Victori mora revidendi multum molesta, sed ob id levior & tolerabilior esse debet, quod tempus revidendi brevioribus finibus tam ex ordinatione Cameræ, quam juris communis beneficio circumscribatur.* Hæc Gailius. Hanc *Gaily* intentionem prosequitur noster *Ioannes Ludovicus Binderus*, hisce verbis: *Cum in Revisionis casu per novam & repetitam executionem, maximas inter Potentiores Imperij Status, præsertim si de integrorum territoriorum restitutione ageretur, turbas Imperij sane perniciosissimas excitari*

citari contingeret: Mirum sanè non est, si executionem usque ad finem Revisionis interposita, publicæ utilitatis & tranquillitatis gratiâ, (quæ omnium Civilium actionum Scopus est, & esse debet) *suspendi dicamus, Siquidem publicæ utilitatis causa à regulis juris communis receditur, multaque ejus injusti permittuntur, quæ aliàs interdicta & prohibita sunt;* teste Juliano *in l. si ita vulneratus. 52. §. multa D. ad L. aquil.* Gail. *2. Observat. 26. num. 4.* Extat ad propositum, Rescriptum Imperiale *in l. ædificia 14. ibi: dirui præcipimus C. de Oper. public.* Schrad. *de feud. part. 4. num. 29. & 30.* Mynsing. *cent. 5. Observ. Camer. 97.* Quirin. Cubach. *Quæst. illustr. Cent. 1. Decad. 3. quæst. 6.*

§. XXXVII.

1. *Quid in tanta Difficultate dicendum?* Sane totam hujus contentionis futuræ definitionem, Imperatoris & Imperii determinationi relinquendam esse judico, utpote in quorum est arbitrio & potestate, Leges figere, & refigere, vel declarare. Præpotentes sanè Principes amant justitiam, ast plerunque ægerrimè in ædibus suis, præsertim ubi de restitutione certæ territorii partis, imò integri Ducatus agitur, ac ubi Viri militaris ordinis in Consilio secretiori prævalent, quod exempla Imperii quotidiana comprobant; Proinde is, qui Imperii clavum gerit, ita causam & quæstionem moderare solet, ut quies publica conservetur, etiamsi hoc cum unius aut alterius injuria contingeret. Quod latius deduxi *in Nomolog. Princip. Imper. cap. 9. num. 11.* Sicuti enim Medicus temperat medicinam ad temperamenti constitutionem & necessitatis conditionem; Ita quoque is, qui habenas Regiminis tenet & moderatur. *Lex enim temporis* (ait Saavedra) *est Necessitas* Reipublicæ. Michael. Montaign. *es Essais lib. 1. cap. 22.* Urgente namque publica

necessitate, à legibus etiam fundamentalibus V.G. *à Bulla Carolina* ex parte receditur. Dn. Fritsch. *de necessitat. sect. 6. Conclus. 6. fol. m. 596. in operib.* *Multum enim* (ait Quintilianus) *Contra justitiam necessitas valet.* Bene olim Cato Senior apud Livium : *Nulla lex satis commodo est: Id modo quaeritur, si majori parti & in Summa prodest.* Livius *lib. 34.* Nam ij, qui Reipublicae praesunt, parum curant, hunc aut illum conqueri, modo tota Civitas bene se habeat. Et hoc juxta aureum Cornelii dictum: *Habet aliquid ex iniquo omne magnum Exemplum, quod contra singulos, utilitate publica rependitur.* Tacit. *Annal. lib. 14. cap. 44.* Vernuleus Politicus aequanimus *ad Tacit. lib. 10. observ. 11.* Dn. Fritsch. *de Monopol. cap. 10. n. 11. & seqq.*

CAPUT XV.

De Poena Termini Motoris.

SUMMARIA.

§. 1.

1. *Terminus Deus antiquissimus, & primus ex Legum praescripto cultus.*
2. *Veterum Romanorum poena constituta in terminorum motores.*
3. *Poena LL. 12. tabularum in tales transgressores constituta.*

§. 2.

1. *Poena à Iure Divino constituta in terminorum motores.*

§. 3.

1. *Poena Secundum Ius Canonicum.*

§. 4.

1. *Poenarum diversitas de Iure Civili.*

§. 5.

1. *Poena termini motoris de Iure Civili non est uniformis, sed ratione circumstantiarum arbitraria.*
2. *Poena in bosce delinquentes, juxta Leges Wisgothorum, Longobardorum & Suevorum.*
3. *Poena in Sanctione Criminali Caroli V. Sancita.*

4. Poe-

4. Pœna juxta constitutionem ordinum Illustrium provinciarum unitarum.
5. Pœna termini moti de Iure Saxonico.
6. Pœna juxta Consuetudines Ducatus Britanniæ.
7. Pœna de Iure Hispanico.
8. Pœna Secundum Constitutiones utriusque Regni Siciliæ.

§. 6.

1. Extenduntur hæ pœnæ ad terminos quocunque modo violatos & corruptos.

§. 7.

1. Varii sunt modi, per naturam & machinationes hominum, quibus termini moveri & corrumpi solent.
2. Vt pœna supra memorata locum habeant, requiritur, ut violatio terminorum præcesserit ex animo nocendi & doloso:
3. Terminorum motor dolosus pœna ordinaria puniri debet, licet dolosa sua turbatione nemini nocuerit.

§. 8.

1. Punitur terminorum motor dolosus, qui alienos terminos movet, dilatandi sui dominii causa.

§. 9.

1. Gravissimam pœnam merentur ii, qui terminos publicos malo animo amovent, vel corrumpunt.
2. Tales invasores, ut publicæ quietis turbatores, corporali quandoque pœna affici possunt.
3. Hæc pœna locum etiam habet, in ruptoribus aggerum publicorum, fines territorii terminantium.
4. Non minus exitiosa est claustrorum perforatio.

§. 10.

1. Qui amovet lapides finales animo furandi, tenetur actione termini moti, & actione furti.
2. Nisi quis ignoraverit lapidem amotum esse terminalem.

§. 11.

1. Qui terminos movet finales lite pendente, animo obfuscandi terminos Vicini, merito majorem pœnam subire tenetur.
2. Hanc pœnā dupli sustinere tenetur etiam turbator terminorum finalium, licet Violatio termini confinalis peracta sit ante litem contestatam.
3. Dissentientes referuntur.

§. 12.

1. Terminos finales moventem, animo duntaxat nocendi, & rixas seminandi inter Vicinos, pecuniariè tantum puniri debere, statuit Farinacius.
2. Author cum Menochio talem turba-

turbatorem arbitrariè puniendum, censet.

§. 13.

1. Is qui actu continuo plures amovit terminos finales, graviori pœna est plectendus, quam is, qui unum tantum amovit.
2. Talem delinquentem ad tot pœnas teneri, quot commisit delicta, quidam volunt.
3. Tot sunt delicta, quot sunt invasiones terminorum finaliũ.
4. Quidam contrarium statuunt, quòd unica tantum pœna sit afficiendus.
5. Furta plura commissa in eadem re, & eodem tempore, pro uno tantum delicto æstimantur, & una tantum pœna expiantur.
6. Declaratur, hoc procedere quoad vindictam publicam, non quoad persecutionem privatam.
7. Author sentit, pœnam hoc in casu Iudicis esse committendam arbitrio, si Statutis locorum aliud non sit constitutum.
8. Salvatur Tribonianus ab imputata negligentia circa hanc rem.

§. 14.

1. Is qui privatim dolo malo terminos ponit, incidit in crimen falsi, & hâc pœna punitur.
2. Terminus falsus non tribuit possessionem.

§. 15.

1. Pœna amotionis terminorum etiam locum habet contra eum, qui mandato alterius terminos turbat.

§. 16.

1. Qui terminos finales amovere tantum tentavit, sed non perfecit, is extra Legis pœnam est.
2. An attentans movere lapides finales, sit omninò extra Legis pœnam?
3. Qui tantum terminos movere cogitavit, nec ad ullum exteriorem actum pervenit, Legis pœnam nullam subit.
4. Qui ad actus externos perrexit, sed prepeditus Crimen perficere non potuit, is impunis permanere non debet.
5. Non tamen ordinaria, sed mitiori aliqua pœna extra ordinem puniendus est.
6. Ad exemplum sollicitatoris alienarum Nuptiarum.
7. Ejus, qui conatus fuit sibi aut servo legatum adscribere, sed res ad effectum non pervenit.
8. Ejus, qui conclave intravit, furti faciendi gratia, sed nihil adhuc sustulit.
9. Adducuntur Doctores assentientes.
10. Removetur dubium ex l. 4. C. fin. reg.

§. 17.

§. 17.

1. *Is qui casu fortuito evellit terminos, extra Legis pœnam esse censetur.*
2. *Quod si culpa casum præcesserit, & quasi causam casui dederit, tunc delinquens arbitrariè puniri debet.*
3. *An Vicini propria authoritate fines prædiorum suorum determinare & lapides figere poßint? Aff.*
4. *Negat hoc Caspar Klock.*
5. *Limitatur, nisi statuto provinciæ aliud cautum reperiatur.*
6. *Quod Statutum summam habet rationem, ne scil. quies publica per talem positionem terminorum, turbetur.*
7. *Viri terminales, ne quidem in propriis prædiis, lapides finales figere possunt.*

§. 18.

1. *An pœna termini moti hodiernis moribus arbitraria, ad pœnam mortis extendi poßit? Aff.*
2. *Referuntur dissentientes.*

§. 19.

1. *Actio Civilis termini moti per accusationem à fiscali institutam non tollitur, nec altera alteram absorbet.*
2. *Iudex rerum Criminalium, de crimine termini moti judicans, etiam super actione Civili de finibus motis, sententiam ferre potest.*
3. *Declaratur hæc assertio, ut instituta una ex istis actionibus, altera cesset, donec actio instituta, ad finem sit perducta.*
4. *Quod si tamen actio Criminalis inciderit in actionem Civilem institutam, actio Criminalis omnium primò terminanda erit.*
5. *Nisi una actio alteri præjudicet:*
6. *Casus in quo de termino moto, non nisi civiliter agi potest.*

§. 20.

1. *Cum diversæ pœnæ sint constitutæ termini motoribus, dubitatur, an una indicta altera tollatur?*
2. *Affirmantium sententia expenditur.*
3. *Sententia Negantium refertur.*
4. *Deciditur, hoc omne, ut in Crimine extraordinario, Iudicis arbitrio committi debere.*
5. *An pœna pecuniaria ex Lege Agraria, concurrere poßit cum accusatione adversus motorem dolosum; an verò per l. 1. ff. d. term. moto antiquata sit? Accurs variè distinguendo, rem magis involvit quam expedit.*
6. *Negativa sententia placuit communiter.*
7. *Respondetur ad l. 1. ff. d. t.*

8. *Cum extraordinaria accusatione in Crimine termini moti, concurrit quoque actio popularis.*

9. *Exoletis hodiè actionibus popularibus; interesse privatum pars læsa persequi potest.*

§. II.

1. *Contra motores terminorum datur juramentum in litem.*

2. *Pars læsa damnum à doloso motore illatum, per juramentum in litem in infinitum æstimare potest.*

§. I.

1. INter antiquissimos Romanorum Deos, Terminum DEUM fuisse habitum, loquuntur Legum Regiarum fragmenta, à Viris doctis digesta: Et argumento liquido existit, nullum DEUM prius illo, à legum præscripto cultum. Memorant namque Historici, hunc primum Fideî & Termini Templa excitavisse. Plutarch. *in Numa Pompil. fol. m. 47.* Joan. Rosin. *antiquit. Roman. lib. 4. cap. 6. fol. m. 563.* Terminus autem DEUS, dictus est, teste Festo, quod in ejus tutela essent agrorum fines. Hic secundum *Varronem, à Tito Tatio,* consecratus est, ast secundum alios, *à Numa Pompilio,* secundo Romanorum Rege. Vide latius Rosin. *dict. tr. lib. 2. cap. 20. & ibidem* Thom. Dempster. *in Paralipom. lib. 2. cap. 20. Tit. de Termin. Deo.* Nam Dionysius Halicarnasseus scribit: *Numa Lapides finales, Jovi Terminali sacros esse voluit, jussitque omnes die stato, quotannis in eum locum convenientes, illis sacrificia facere, die festo, cum primis nobili; In Deorum etiam Terminalium honorem sacrato. Nam existimant Romani, ipsos Terminos esse Deos, & ipsis etiam nunc sacrificant, nullam quidem rem animatam, (nefas enim lapides cruentare) sed liba cerealia, & quasdam alias frugum primitias.* Proinde lapides Terminales, inviolabiles & sanctos esse voluerunt. Halicarnass. *Roman. antiquit. lib. 2. prope fin. fol. m. 72.* Rationem addit Plutarchus: *scilicet debere, DEUM*

Ter-

Terminalem, cum pacis sit Præses, & arbiter justitiæ cæde purum esse. Plutarch. *in Numa Pompil.* Proinde inter Gentiles antiquissimi Reges ex jure Gentium desumpto argumento, & ex cultu gentili divini numinis moti veneratione dira execratione persequuti sunt Terminorum Propulsores. *Divinus Plato*, de agricultura, de victu, & de iis qui labore suo ipsum parant, Leges ponendo; Primam Jovi terminalem Legem hanc esse voluit: *Nemo* (inquit) *fines atque Terminos agri moveat, nec Civis vicini, nec finitimi peregrini, si agri extrema possideat, sed putet, id esse verum, quod dici solet; Hic immobilia movet: Malitque unusquisque saxum ingens movere, quam parvum lapidem jurejurando à Diis, firmatum, quo amicitia & inimicitia terminentur. Qui Legi obtemperat indemnis utique sit: Qui eam despexerit*, duplices *pœnas luat*; Primo *quidem DEO vindice*, deinde *lege, quæ jubet, ut nemo spontè vicini agri terminos moveat. Eum verò qui moverit, quicunque voluerit, ad Agricolas deferat, agricolæ ad judicium ducant, à quo damnatus, utpote Terminorum clam, vique Turbator, reddat, patiaturque prout Iudices judicaverint.* Plato *de legib. lib. 8. fol. m. 914. Numa verò Pompilius* Romanorum Rex II. (qui Regis *Manassis* tempore imperium tenuit.) De Lapidibus Terminalibus hanc legem sanxit: *Ut unusquisque sua sorte contentus esset, nec Res alienas appeteret, cavit, lege de terminandis prædiis lata; Hosque Lapides Iovi Terminali sacros esse voluit.*

2. Adjecta contra Terminorum motores gravi pœna. *Si quis verò, sustulisset, aut suo loco movisset Terminos, Eum qui tale quid patrare ausus fuisset. Huic DEO* (Terminali) *sacrum esse sanxit, ut cuilibet impunè Eum interficere, tanquam sacrilegum, liceret, & purus ab eo piaculo esset.* Quasi Deos Terminales violasset. *Quod usque ad nostram ætatem* (ait Historicus) *Romani servant, illius seculi monumentum, idque*

sanctitatis tantum gratia. Dionys. Halicarnass. *Roman. antiquit. lib. 2. in fine fol. 72.*

3. Legibus duodecim Tabularum, hoc gravissimum crimen, pœna capitali fuit castigatum. In quibus ita constitutum fuit: Qui Terminum exarasset, ipsus & bovis sacri sunto. Voluit enim Legislator, illum, qui terminos occultasset, aut transtulisset, sacrum esse DEI lege ita ut volenti eum occidere tanquam sacrilegum, & securitas adesset, & pollutionis expiatio. Gyrald. *de Diis Gentium.* Bonifac. *de furt.* §. *9. n. 79.* Quod paucis hisce verbis contraxit Argentræus: *Neque enim talis admissi parvum piaculum vel veteribus fuit, quia lapides finales sacri esse putantur Iovi Terminali: Inest igitur & religio: inde illud proverbio dicitur, & Plato repetit: Non movenda non movere.* Bertr. Argentr. *ad Consuet. Britan. Art. 590. n. 1. lit. A.*

§. II.

1. *Sacræ Tabulæ* solenni maledictione devovent & maledictionis horrendum carmen, (sicuti loquitur Wissenbachius) publicè promulgant in Eos, qui Terminos finales propulsant & amovent. Ita namque DEUS T. O. M. Populo suo Israelitico, & cunctis Bonis præcipit: Ne assumes & transferes Terminos proximi tui, quos fixerunt priores in possessione tua, quam Dominus DEUS tuus dabit tibi in terra, quam acceperis possidendam. *Deuteron. cap. 19. vers. 14.* Ac alio in loco maledictionem gravissimam D. T. O. M. imponit his Motoribus dolosis Terminorum finalium: Maledictus (inquit) qui transfert Terminos proximi sui, & dicet omnis Populus, Amen. *Deuteron. cap. 27. vers. 17.* Eodem modo, ad discendam disciplinam Rex Salomon: Ne transgrediaris vel transferas Terminos antiquos, quos posuerunt Patres tui. *Proverb. cap. 2. v. 28.* Wissenbach. *ad tit. D. de termin.*

mot.

mot. disput. 32. th. 9. Quamvis autem Lex Divina in adductis dictis præter maledictionem, nullam aliam pœnam politicam Terminorum Motori imposuerit: Ea tamen arbitrio Judicis definienda relicta fuit. Quædam enim scelera Lex Divina prohibet quidem, pœnas autem nullas decernit, sed Magistratui tanquam Legum positivarum Custodi, Libertatem pœnas infligendi & pro circumstantiarum ratione vel exasperandi vel minuendi, permittit: Sicuti in Termino Motore cernimus. Wilhelm. Zepper. *de Legib. Mosaic. lib. 1. cap. 11. fol. m. 99.*

§. III.

1. *Iure Canonico* Clericus Terminos finales movens, graviter quoque coercetur; & quo in majori dignitate constitutus est, eo acriori pœna animadvertitur; *arg. l. Divus. 2. D. de termin. mot.* Nam Episcopum Januarium graviter increpat P. Gregorius; Eumque ob turbationem & amotionem Limitum majori excommunicatione dignum judicavit in Capit. tanta, 24. Distinct. 86. *Tanta* (inquit) *nequitia ad aures meas de tua senectute pervenit, ut eam, nisi adhuc humanitus pensaremus,* fixa jam maledictione feriremus: Dictum quippe mihi est, quod Dominico die priusquam Missarum solennia celebrares, ad exarandum messem Latoris præsentium perrexisti, & post exarationem ejus, missarum solennia celebrasti: post missarum solennia, etiam Terminos possessionis illius eradicare minimè timuisti. Quod factum quæ pœna debeat insequi, omnes, qui audiunt, sciunt. Propter quod delictum, excommunicationis pœna fuisset jaculata in Episcopum, nisi senectilis simplicitas mitigationem sententiæ singulari dispensatione meruisset. *Capit. tanta. 11. caus. 1. quæst. 7.* Igitur Amotoris termini Pœna regulariter est excommunicatio major. *per dict. cap. tanta.* ibi:

 fixa

fixa jam maledictione. Cui pœna corporalis, imò capitalis æquiparatur. Cum secundum Canonistas, excommunicatio, gladius spiritualis vocetur *in cap. sollicitudinem. X. de appellat. cap. quoniam. X. de offic. ordinar.* Referens apud Meichsner. *tom. 2. lib. 2. fol. 255. num. 127.* Zæsius *in Comment. jur. Canon. lib. 5. tit. 39. num. 74.* Qui quod pro civiliter mortuo habeatur, *in n. 77. & seqq.* recenset. Proinde Papa Eugenius, scribit: *Terminos transferens, non præsumitur absque ultione, aut illud exercens absque sua damnatione. in cap. In legib. 10 caus. 12. quæst. 2.* Joan. Bonifac. *de furt. §. 9. num. 79.* Præterquam quod ipse amovens clericus in carcerem ad tempus conjiciatur pro pœnitentia agenda, *per Gloss. in dict. cap. tanta.* Joan. Berber. *in Viator. jur. Rubr. 27. num. 9.* Quamvis aliter censeat Didac. Cantera *quæst. criminal. cap. 9. sub num. 26.* Ac ulterius propter hoc delictum, jure Canonico, pœna infamiæ notetur. Hieron. de Monte. *de finib. regund. cap. 34. num. 7.* Sicuti Laicus, condemnatus in foro seculari: nam quicunque fit infamis secundum Leges; etiam infamis fit secundum Canones. *arg. cap. infamis. caus. 6. quæst. 1.* Andr. Vallens. *in Paratitl jur. Canon. lib. 5. tit. 18. §. 2. num. 4.* Is verò qui Episcopo aut Clerico consilium dederit ad perpetrandum hoc amotionis delictum, duobus mensibus excommunicari jubetur. *per dict. cap. tanta 24.* Ita cum dicto *Berberio* Farinac. *quæst. crimin. 168. part. 5. num. 111.*

§. IV.

1. *Iure Civili* Pœna termini motoris varia fuit, juxta varietatem Imperantium & diversitatem temporum. Terminorum avulsorum (respondit Modestinus) non mulcta pecuniaria est, sed pro conditione admittentium, coercitione transigendum. *in l. 1. D. de termin. mot.* Divus autem Hadrianus clarius & gravius pœnam addicendo

cendo rescripsit; referente Jureconsulto Callistrato *in l. Divus. 2. D. dict. tit. Quin pessimum factum sit, eorum qui terminos finium causa positos propulerunt, dubitari non potest. De pœna tamen modus ex conditione personæ, & mente facientis magis statui potest: Nam si splendidiores personæ sunt, quæ convincuntur, non dubiè occupandorum alienorum finium causa id admiserunt: Et possunt in tempus, ut cujusque ætas patitur, relegari. Id est si Iuvenis in longius, si Senior recisius; si verò alij negotium gesserunt, & ministerio functi sunt, castigari & biennio ad opus dari possunt. Quod si per ignorantiam aut fortuitò lapides furati sunt, sufficit eos verberibus decidere.* Farinac. *crimin. quæst. 168. num. 9.* Petr. Gregor. Tholosan. *in Syntagm. Iur. lib. 39. cap. 13. num. 18.* Lege Agraria, quam tulit Imperator Cajus Cæsar (de qua Florus *histor. cap. 103.* Sueton. *in August. cap. 20.*) adversus Eos, qui terminos statutos extra suum gradum finesque moverint, dolo malo, pecuniaria pœna constituta est. Nam in terminos singulos, quos ejecerint, locovè moverint, Quinquaginta aureos in publico dari jubet: Et ejus actionem & petitionem, ei qui volet esse jubet. *per l. lege. 3. D. de termin. mot.* Ideò hæc actio popularis erit, unicuique qui vult ex populo competens. Damhouder. *in Prax. crimin. cap. 127. à num. 1. ad num. 7.* Joan. Bapt. Plotus *tr. de in lit. jurand §. 44. num. 2.* Modestini responso consimili, *Divus Nerva* constituit: Ut hi quoque, qui finalium quæstionum obscurandarum causa, faciem locorum convertunt; ut ex arbore, arbustum, aut ex sylva novale, aut aliquid ejusmodi faciant, pœna plectendi sint, pro persona, conditione & factorum violentia. *d. l. Lege agraria. 3. §. fin. D. dict. tit. l. sed si. 4. §. si dicatur. 4. ibi:* Judex, qui de crimine cognoscit. *D. fin. regund.* Hier. de Monte *de finib. regund. cap. 19 num. 5.* Jul. Clar. *in Pr. crim. quæst. 83. num. 68.* Joan. Bonifac. *de*

furt.

furt. §. *9. num. 79.* Tandem Imperator Alexander Severus *in l. 1. C. de accusat.* hisce verbis singulari rescripto Imperiali Pœnam Termini avulsoris aut motoris definit: Eos qui terminos effoderunt, extraordinaria animadversione coerceri debere, Præses Provinciæ non ignorabit. Et hoc ex sententiis Jureconsulti Paul. *lib. 1. sententiar. tit. 17. de fin. regund.* Cynus Alber. Fulgos. Bellapertica, Salycet. & Gloss. *ad l. 1. D. de termin. mot.* Abb. Panormit. & Canon. *ad cap. ex literis. 3. X. de probat.* Matth. Coler. *decis. 145.* Didac. Cantera *quæst. crimin. cap. 9. num. 27.* Et hasce pœnas, juxta diversitatem temporum, varias recenset Joan. Ottinger. *de finib. regund. lib. 2. cap. 9. num. 4. & seq. Et in notis lit. D. & seqq.*

§. V.

1. Ex quibus jam traditis patescit, quod *de Iure civili* Pœna termini moti *non fuerit uniformiter* definita & constituta, sed juxta circumstantiam personæ, temporis & loci variam fuisse, & extraordinariam, quam communiter arbitralem vocamus, ac discreto Judicis arbitrio Legumlatores relinquerunt; Sicuti etiam hodiè adhucdum Motor Termini, tanquam Turbator quietis publicæ ubique ferè locorum, *Extraordinariè & Arbitrariè* coercetur, & vel pecuniaria vel corporali pœna afficitur. Decius *& alij in dict. cap. ex literis. 3. X. de probat.* Francisc. Viv. *Comm. opin. lit. T. verb. Termini.* Jul. Clar. §. *fin. quæst. 83. num. 10.* Menoch. *2. Arbitr. cas. 393.* Farinac. *dict. quæst. crim. 168. part. 5. n. 92.* Forster. *de jurisprud. Roman. part. 2. in not. ad Leg. V. Numæ. num. 4.* Qui tradit: *Postrema Iurisprudentia, quæ revocato & iterum in lucem producto jure, ex interpretatione nostrorum emersit, crebriori sententia existimatum est, pro persona & delicti qualitate, Pœnam esse arbitrariam.* Anton. Matth. *de Crimin. ad tit. D. de termin. mot. tit. 14. cap. 2.*

Carpzov.

Carpzov. *in Prax. crim. quæst. 83. num. 68.*

2. In Codice legum *Wisigothorum* de Limitibus turbatis ita cautum legimus: *Antiquos Terminos & Limites, sic stare jubemus, sicuti antiquitus videntur esse constructi, nec aliqua patimur eos commotione divelli. Qui studio pervadendi limites complanaverit, aut terminos fixos fuerit ausus evellere, si ingenuus est, per singula signa vel notas, viginti solidos, cui fraudem fecit, cogatur inferre. Cod. Leg.* WisiGothor. *1. & 2. C. de Termin. lib. 10. tit. 3.* Graviori pœna afficere jubet *Longobardorum Rex Rotharis in Cod. leg. longobard;* termini motores: *si quis liber homo, terminum antiquum corruperit, aut exterminaverit, & probatum fuerit, sit culpabilis, LXXX. solidorum medium Regi, & medium, in cujus fine fuerit terminus. l. 1. C. longob. De eo qui term. lib. 1. tit. 26. Suevicis legibus,* pœna propulsoris terminos capitalis erat. grabt einer (ait Imperator) Stein us/ die zu Marckstein gesetzt sind/ man soll jme Haut und Haar abschlagen: oder er soll es lösen/ mit dreyssig Schilling: wa man jn vint/ man mag jn wol uffheben/ untz an den Richter h. e. *si quis effodiat lapides, qui pro terminis in confiniis fuerint positi, tunc in cute & crinibus luet, eorum abscissione; vel redimet hanc pœnam solvendo triginta solidos; ubicunque reperitur, deprehendi potest, usque ad judicem.* Specul. Suevic. *lib. 1. cap. 217. fol. m. 77.*

3. In Constitutione *criminali Caroli V.* Pœna in termini motorem definita est & sancita. welcher bößlicher und gefährlicher Weis/ ein Untermarckung/ Reynung/ Mahl/ oder Marckstein verruckt/ abhawet/ abthuet/ oder verändert/ der soll darumb peinlich am Leib nach Gefährligkeit/ Gröss/ Gestalt und Gelegenheit der Sachen/ und Personen/ nach Rath gestrafft werden. Hoc est *de pœna ejus qui dolo malo terminum lapidem, fines, sepes, fossas, arbores,*

bores, columnas, vel quicquid distinguendorum dominiorum fit, collocatur, ponitur, statuitur, mutaverit, loco moverit, effoderit, transposuerit, alveum fluminis termini alio direxerit. constituit Carolus V. hoc artic. 114. quod is pro atrecitate criminis, præsertim cum publicos amoverit terminos, vel capitali supplicio, vel mitius plectatur, aut castigetur. Matth. Stephan. *ad constit. crimin. art. 114. ubi Vigelius & Remus.*

4 In Constitutione *ordinum illustrium provinciarum unitarum* de hoc crimine dispositum est; *quod ij qui terminos agri conducti obscuraverint*, prima vice *damnantur ad æstimationem ejus portionis, quam finibus obscuratis intercipere annisi sunt.* Iterum convicti, *præter æstimationem exilio perpetuo multantur.* Quod *si mutatis finibus agrum, vel partem agri, majorem quinque pedum spatio, abstulerint, quod solet fieri, cum agri non limitati, non mensi locantur, tum pro qualitate admissi* (*restituta* Sabini *sententia, qui existimabat* etiam fundi furtum fieri) *tanquam fures agri terræve laqueo puniuntur.* vide const. Ord. *vulgò Placcaet teghens de huysluyden art. 20.* apud Anton Matthæ. *in crimin. lib. 47. tit. 14. cap. 2. in fine.*

5. *Iure Saxonico* levior pœna Violatoribus terminorum imposita, scilicet 30. solidorum, in quibus Motores parti læsæ condemnantur. De qua ita der Sachsen Spiegel: hawet er Holtz abe / daß gesetzet ist oder tragende Bäume / oder bricht einem sein Obst abe / oder hawet Mahlbäume abe / oder gräbet Steine aus / so zu Marcksteinen gesetzet sind / er muß 30 Schilling zur Busse geben h. e. *si quis arbores plantatas inciderit, aut insertas fructiferasve, vel fructum decerpserit, seu arbores & lapides limitum seu finium effoderit; triginta solidos exsolvet pro mulcta* &c. Specul. Saxon. *lib. 2. art. 28. §.* fischet aber *ubi Gloß. Latina lit. C.* Ultra quam mulctam etiam cogitur evulsos terminos suis sumptibus in pristinum

ſtinum ſtatum & locum reſtituere, *Gloſſ. dict. lit. C.* Et delictum emendare judicium ſexaginta ſolidis. Matth. Coler. *part. 1. deciſ. 145. num. 13.* Petr. Theodor. *in Colleg. crim. diſp. 3. th. 11. in fin.* Quamvis alii exiſtiment, violentum & temerarium amotorem terminorum capite plectendum eſſe, Ludov. Fachs. *diff. 65. verſ. quidam volunt.* Sed neutram harum pœnarum hodie in foro Saxonico obtinere, ſed pœnam termini motoris eſſe arbitrariam nec vel carcere, pecuniariè vel relegatione coherceri tradit Carpzov. *in Prax. crimin. Q. 83. num. 71.* Præjudicia Lipſienſium & Jenenſium adducit Matth. Coler. *deciſ. 145. num. 9. & 10.*

6 In Conſuetudinibus *Ducatus Britanniæ* de Pœna termini motoris ita ordinatum eſt; *Celuy qui oste ou arrache Bornes, de fait à pensè, doit amender à l' arbitrage du Iuge: outre les domages & l' amende á la partie; Et qui mettroit fausses bornes, doit estre puny comme Larron.* Hoc eſt: *Qui terminos movet dolo malo, debet pendere mulctam Iudicis arbitrio, præter damnum parti datum, & mulctam ei adjudicandam: Et qui falſos apponeret terminos, puniri tanquam furem convenit.* Conſuet. Britan. *art. 590. Vbi* Bertr. Argentræ. *in Commentar.*

7 De Jure *Regni Hiſpaniæ* hæc pœna in legibus fori conſtituta eſt, ut is qui ſcienter limites tollit: ſolvi debet parti læſæ, decem marapetinos, & ut ponat limites ſuo loco, & ſi aliquid accepit de agro vicini, reddat duplum, & ſolvat illud: Et ſi ignoranter fecit, nihil ſolvat. *El fuero Real leg. 6. tit. 4. lib. 4.* De jure partitarum Regni Caſtellæ hæc pœna uſu obſervatur erga terminorum motores: *ut is qui ſcienter amoverit terminos, Regi ſolvere debet, pro quolibet Limite, Quingentos Marepetinos aureos, qui ſunt tria millia marepetinorum* (Maravedeys)

ex usualibus: Et si habet jus aliquod in illo agro, quod voluerit acquirere, perdat illud, & si nullum jus habet, perdat tantundem, per leg. final. tit. 14. part. 7. Didac. Cantera *quaest. crim. 9. num. 28.*

8. In Constitutionibus *Regni utriusque Siciliae, Regis Caroli I.* de termino motore ita ordinatum legimus: *Barones Regni, contenti antiquis territoriis terrarum suarum, videlicet quas Praedecessores eorum pro tempore habuerunt, ad territoria vicina, tam Domanii quam ad alia territoria se aliquatenus non extendant. Et si contra factum fuerit, occupata in pristinum statum ante omni termini reducantur, & in aestimatione occupatorum curia nostra teneantur.* Carol. Tapia. *in constit. Regn. Utr. Sicil. lib. 4. Rubr. 15. constit. 1. fol. m. 68.*

§. VI.

1. Quae huc usque dicta sunt, *de termino moto*, Ea quoque locum habent in termino *dejecto, & amoto.* secundum *l. sed & 4. §. si dicantur. 4. D. finium regund. Iul. Paul. lib. 1. sentent. tit. fin. regund. 17. §. un.* in termino everso. & convulso. *Iul. Paul. lib. 5. sentent. tit. 22. de seditios. §. 2.* In termino *effosso. l. 1. C. de accusat. Iul. Paul. dict. tit. 22. §. 1.* In termino *prolato l. Divus 2. D. de term. mot.* In *alveo averso*; Nam si quispiam alveum fluminis termini (vulgo Reinung) movet aliorum, poena termini tenetur. Constit. crim. *Carol. V. art. 114.* In fluminis publici *aggere rupto. arg. l. un. C. de Nili agger. non rumpend. l. penult. D. de extraordin. cognit.* Menoch. *2. Arbitrar. cas. 386.* Brunneman. *in Cod. ad tit. de Nili agger.* His enarratis casibus termini finales violantur, & quies publica turbatur, ideo tale delictum committentes, poenis termini moti, sive legibus sive statutis determinatis subjiciuntur. Collegi. Argent. *lib. 47. tit. 21. thes. 5.* Praeterea hac poena tenetur, qui agri terminum moverit, sive *lapideus* fuerit,

sive

five *pertica*, *arbor*, *sapes*, *fovea*, vel *quodcunque aliud signum*, pro more regionum positum. Damhoud. *in prax. crim. cap. de translat. limit. l. 27. num. 8.* Fr. Vivius *comm. opinion. 870. num. 5.* Farinac. *in crimin. quæst. 167. num. 113.* Proinde is qui arbores terminales inciderit, aut amoverit, pœna termini moti tenetur. juxta Paul. *5. sentent. 22.* Hier. de Monte *de finib. regund. cap. 34. num. 10.* De arborum terminorum incisione & evulsione, hæc pœna in legibus, seu Edicto Theodori Regis Gothorum constituta extat, erga transgressores: *qui effodiunt terminos, vel exarant Limites, finem scilicet designantes, vel arbores terminales evertunt, si servi sunt, aut Coloni, & sine conscientia vel jussu domini fecerint, capitaliter puniantur.* Edict Theodor. Reg. *art. 104. apud* Lindenbrog. *in Corpor. leg. antiq. fol. m. 255.* Aliam legem in Vastatores arborum finalium tulit Rex Longobardorum Rotharis: *si quis liber homo, arborem, ubi theclatura (id est signatura) facta est, inter fines discernendos inciderit, aut deleverit, LXXX. solidorum sit culpabilis, medium Regi, medium ejus, cujus arbor fuerit.* Leg. Longobard. *lib. 1. tit. 26. leg. 3. apud* Lindenbrog. *fol. m. 573.* Eadem pœna termini moti tenetur quoque is qui testes, seu lapillos terminibus finali substratos, effodit, ut fidem lapidibus positis adimeret. Hosce lapillos Geometræ ex disciplina limitanea Aggeni Urbici, supponere didicerunt. Bertr. Argentræ. *ad Consuet. Britan. art. 590. num. 4.* Circulus etiam in quem *P. Pompilius* Romanorum Legatus, *Antiochum* Regem virga inclusit, jussitque, antequam ex illo exiret, responsum dare; Pacem an Bellum cum Romanis mallet, de quo Justin. *histor. lib. 34.* non impropriè terminus dici potest. Joan. Bonifac. *de furt. §. 9. num. 86.* Eadem ratione, cum *Dido ab Sarba in Africa*, tantum terræ emisset, quantum taurino

rino culeo circundare posset, corio inciso (quod *Birsam* etiam dicunt) in tenuissima lora, tantum terræ spatium circumdedit, quantum sufficeret ad arcem construendam, quam in medio Carthaginensium urbis condidit, Terminus Circularis dici potuit, quem ultra egredi fas non erat. De quo sequentes versiculi:

Mercatique solum, facti de nomine Birsam
Taurino quantum posset circundare tergo.

Virgil. *Æneid. lib. 1.*

§. VII.

1. Variis autem machinationibus & modis, termini finales moventur & turbantur, quorum alii malitia vel culpa mortalium contingunt; Alii verò ipsa natura eveniunt. Quos in unum brevibus congessit *Ioannes Oetingerus*. **Dann erstlich** werden etwan die Gräntzen von den Nachbarn aus eim bösen Vorsatz verruckt / damit sie einem andern von dem Seinigen etwas einnehmen und ihre Gütter erweitern mögen. **Fürs ander** / geschicht es / wann zween zusammen gräntzen / und deß Untermarcks halben strittig sein / daß von der einen Parthey die Marckstein verborgen oder hinweg gethan; oder die Lochbäum umbgehawen: oder die auffgerichte Merckzeichen aus dem Weg geraumbt / oder die Marckungen zweiffenlich und dunckel gemacht werden. **zum dritten** / werden gleichwol zu Zeiten die Marckungen nicht verändert / aber von einem Nachbarn über dieselbe Eingriff gethan / daß der Besitzer daß Seinig nicht geruhig niesen kan; **vierdtens** lassen sich etliche / aus Anstifftung und Befehl anderer Gebrauchen / daß sie die Marckstein ausgraben und nicht zumachen. **Fürs fünffte** / läst etwan ein Diener seinem Herren zu gefallen / und eine Gnad zu erlangen die Marckstein auswerffen / damit sich sein Gebieth weiter erstrecke. **zum sechsten** werden

werden sie auch in Bawung deß Felds aus Vnachtsamkeit umbzackeret und ausgerissen / oder umbgefahren. zum siebenden begeben sich in Kriegs-Läuffen gäntzliche Zerstörungen und Vmbkehrungen der Marckstein / daß die Anwand nicht mehr zu unterscheiden. zum achten / werden sie auch bißweilen gewalthätiger Weis aus Frevel ausgeworffen. Fürs neundt / unterstehet sich mächer ein grossen Marckstein zustehlen / und zu seinem Nutzen zugebrauchen und nicht der Meinung daß er die Gräntzen verrucken wolle. zum zehenden gerathen auch durch Erbfäll und Veränderungen der Gütter manchmal die alte Ziel in solchen Abgang / das selbige nicht mehr zuerkennen sein. Also und zum Eilfften / verschliessen sich von Natur die Gräntzen aller Dings / das selbige offtmahls durch länge der Zeit gar verlohren werden / das man nicht allein an den Loch-Bäumen / sondern auch an den Steinen kein richtig Vnterziel finden kan. zum zwölfften verfallen die Marckstein durch die Erdklufft / und versincken in den Erdfallen / daß man darzu nicht mehr kommen kan. zum dreyzehenden / werden sie durch Ergiessung der Wasser ausgerissen und verflößt. Vnd dann zum vierzehenden / pflegen die Flüß am allermeisten die Gräntzen durch daß Anstossen des Wassers / Alluvio genandt / zu verändern / da sie jetzt einem etwas von seinem ligenden Guth hinweg nemmen / und einem andern darlegen. Endtlich zum fünffzehenden / werden vielfältig auß Mißverstand / die Marckungen zweiffelhafftig gemacht / da man die Marckstein / so man einstheils für Land und Herrligkeit Stein angibt / andern Theils aber nur für privat- und Gütterstein halten will / von jhrer rechten Bedeütung abziehet. h. e. *Nam primò fines aliquando per vicinos mutantur ex malo proposito, ut alij de suo aliquid arripiant, & prædia sua dilatent. Secundò fieri solet, si duo confines, quoad ter-*

mino

minos litigent, ut ab altera parte lapides limitanei occutentur aut amoveantur; vel arbores perforatæ in confinio positæ succidantur, vel signa erecta aliò transferantur, vel aliàs limites dubij & obscuri reddantur, tertiò quandoque quidem termini non mutantur, sed vicinus à vicino in suo ultra metam turbatur, ita ut quietè possidere & suis commodè frui nequeat. Quartò interdum quidam ex instinctu aliorum operas suas impendunt, lapides limitaneos effodiendo, nec fossas ulterius tegendo. Quintò interdum Minister in gratiam domini, ad consequendam benevolentiam, lapides confinales eijciendos curat, ut eò latius extendantur termini suæ ditionis. Sextò aliquando circa culturam agrorum, ex negligentia circumarantur, & de loco eijciuntur. Interdum septimò tempore belli penitus evertuntur lapides limitanei, ita ut confinia amplius discerni nequeant. Octavò quandoque etiam violenter per vim & ex proposito deijciuntur. Nonò aliquando quispiam lapides limitaneos majores furatur, in alium sui usum, non eo fini quidem, ut fines mutare velit. Decimò per successiones & crebras permutationes prædiorum veteres termini ita obfuscantur, ut dignosci amplius haud queant. Ita & undecimò ob senectutem & per naturam lapides sæpius deficiunt, ut lapsu temporis in totum perdantur, ut neque in arboribus neque in lapidibus, notæ & lineæ certæ & requisitæ reperiri queant; duodecimò per hiatus terræ quandoque operiuntur lapides & ita terra obruuntur, ut effodiendo amplius inveniri non possint: quin & tredecimo, per aquarum inundationes & eluviones, è terra eruuntur, & fluminis impetu abripiuntur. Sed & decimò quartò per alluvionem fluminis interdum pededentim lambendo mutantur; quomodo nunc uni aliquid detrahitur, alteri verò adijcitur. Tandem & decimò quintò sæpius per errorem limites in dubium vocantur; & lapidum vera nota & significatio amittitur; dum ex una parte, pro lapidibus territorialibus & jurisdictionalibus, ab altera verò parte pro lapidibus prædiorum privatis habentur

bentur & depradicantur. Joan. Oetinger. *de finib. regund. lib. 2. cap. 1.*

2. Hisce præmissis non incongruum esse censeo, pro ulteriori dilucidatione præsentis materiæ quasdam Conclusiones & Casus seu quæstiones subjicére. *sit prima igitur conclusio.* Actio termini moti & exinde promerita pœna tum demum locum habet, modo termini turbatio & violatio processerit ex proeresi & mente nocendi; hoc est si committatur *dolo malo*, ac ut loquitur *constitutio Carolina* criminalis: gefährlicher und böslicher Weis. h. e. *dolosè & malitiosè. art. 114.* Animus enim est & propositum, quæ maleficia distingunt. *l. 1. C. de sicar.* Ac animus cujusque declaratur per acta & gesta extrinseca secuta *arg. l. non codicillum. C. de testament.* Joan. Turri. *consil. crim. apud Zillet. 81. n. 7. vol. 2.* ac finis est causa causarum qui movet agentem, juxta Philosophos. Anton. Corset. *consil. 25. n. 47. & seqq. apud Zillet. lib. 2.* Pœna igitur termini motoris, juxta Divum Hadrianum, ex mente facientis statuenda est. Proinde ii qui terminos statutos, extra suum gradum finesque moverint, dolo malo, certam pœnam lege agraria in publico dare jubentur. propter rescriptum *in l. lege agraria. 3. D. de termin. mot.* Nec enim ulla actio criminalis aut pœna constituta est de termino moto, nisi in Eos, qui moverunt lapides finales, dolo malo. Anton. Faber. *in Codic. lib. 9. tit. 18. definit 2. num. 5.* Aliter igitur leges animadvertunt, in eos qui per ignorantiam aut fortuito lapides moverunt, secundum Divum Hadrianum *in l. Divus 2. D. dict. tit.* Farinac. *dict. quæst. 168. num. 117.* Damhouder. *in Prax. crim. cap. 127. num. 6.* Franc. Vivius *Comm. opinion. 870. num. 1. & 2.*

3. Quæritur autem; *An terminorum motor dolosus,*

pœna ordinaria puniatur, licet sua dolosa turbatione & invasione, nemini nocuerit? Hoc utique *Affirmamus*. Quoniam ad infligendam pœnam, dolus & fraus consideratur non ex eventu sed ex proposito & consilio. *l. 1. in pr. D. de dol. mal.* Siquidem dolus malus definitur, machinatio fraudulenta alterius decipiendi causa commissa *per l. fin. C. de litigios.* Roland. à Valle. *consil. 49. num. 27. vol. 1.* Cels. Bargal. *de dolo lib. 2. cap. 1.* Proinde falsitas, etiam minimè nocibilis puniri debet: Ne delictis fenestra aperiatur. Ideò dolus impunitus esse non debet. *per l. in delictis. 4. §. cum dominus D. de noxal. action.* Bargal. *dict. tr. lib. 6. Regul. 44.* Proinde is qui malo animo terminum movit aut turbavit, quantum in eo fuit, delictum commisit, licet effectus secutus non fuerit. Exemplum sit falsi crimen quod debitæ pœnæ subjicitur, licet effectus sequutus non fuerit, attenditur namque potentia puniendi. *Gloss. in cap. 1. X. de crimin. fals.* Socin. *consil. 60. in fin. lib. 4.* Menoch. *2. Arbitr. Cas. 306. num. 30.* Imò pœna criminis falsi tenetur, is qui legatum sibi adscripserit, quamvis inutile legatum fuerit. *per l. si quis 6. D. d. leg. corn. d. fals.* Ratio hujus assertionis ea traditur: quoniam quando dolus comissus aliquo modo nocere potuit, nec tamen nocuit, non stetit per dolosum, cur effectum non obtinuerit, ideò ne cuiquã malitia sua prosit, aut quo malitiosi & lascivi homines cautiores reddantur, æquum visum fuit, eos sine pœna non dimittere. Et hoc tantò magis dicendum, cum motor lapidum finalium, terminos publicâ authoritate sacratos, violaverit, *ut Plato ait, immobilia movit*, etiamsi damnum nullum dederit, quod crimen veteres pro specie quasi sacrilegii habuerunt. Id quod ne inultum maneat, Reipublicæ & publicæ quieti interest. Plato *de*

legib.

legib. lib. 8. Halicarnass. *in Numa. fol. 72. vide supra §. 1.* ita Farinac. *quæst. 150. num. 339.* Gabriel. *comm. conclus. tit. de crimin. conclus. 5. num. 18. lib. 7.* Grammat. *decis. 27.* Joan. Bapt. Feuzon. *in statut. urb. fol part. 2. inspect. 2. num. 138. & seq. fol. m. 416.* dissentit Marc. Anton. Natta. *consil. 588. num. 10. & seqq.* Ruin. *consil. 83. vol. 4.* Decian. *in crimin. lib. 7. cap. 25. num. 14.* distinguit Cels. Bargal. *de dolo lib. 4. cap. 4. num. 9. scilicet an dolus nocere potuerit nec ne.*

§. VIII.

1. *Sit secunda conclusio:* præcipuè pœnæ termini moti subjicitur is, *qui dolo malo terminos movet & alienos terminos invadit, dilatandi sui dominij causa* seu, *qui agri sui fines versus fines vicini extendit.* Requiritur igitur ad ordinariam pœnam termini moti infligendam, dolus malus propter rescriptum Imperiale *in l. Divus 2. ibi:* dolo malo. *D. de termin. mot.* Quod Galli hisce verbis exprimunt: *de faict à pensé,* quod consultum meditatumque & scientem significat. Bertr. D' Argentræ. *ad consuet. Britann. art. 590. num. 2.* Perez. *in Cod. de fin. regund. num. 7.* Plerunque enim termini figuntur & complanantur, animo sibi appropriandi, amovendiq; partem agri vicini, infra quem, propulsi sunt termini: id quod pessimum factum, eorum qui terminos finium causa positos propulerunt, vocat Imper. Hadrianus *in l. Divus 2. D. de termin. mot.* Quasi *propello* idem denotet quam *procul pello*, juxta Gloss. *in via-tor in l. fin. D. dict. tit.* Joann. Berber. *in Iur. part. 1. Rubr. 27. numer. 3.* sicuti talem invasorem *Imperator Constantinus* propter turbationem quietis publicæ, irreptorem agrorum vocat *in l. si quis 4. Cod. finium regund.* Alber. de Rosate *in l. 1. numer. 3. D. de termin. mot.* ubi notabiliter scribit: *Magnum interesse est, habere bonum confinem & vicinum.* Nec tam absonum est, id quod Sabinus *in lib. de furtis* scripsit *Non hominum tantum neque rerum moven-*

moventium, quæ efferri occultè & Surripi possunt, sed fundi quoque & ædium fieri furtum: Condemnatum quoque furti colonum, qui fundo, quem conduxerat vendito, possessione ejus Dominum intervertisset. A. Gellius *lib. 11. noct. atticar. cap. 18. num. 18.* Quamvis contra hoc assertum tanquam abrogatum Gaius respondeat *in l. quam rem 38. D. de Vsucap. & Vsurpat.* In ordinatione tamen Statuum Hollandiæ restituta fuit *Sabini* Sententia, dum termini motores tanquam fures agri terræve laqueo puniuntur. *Art. 20. Tit.* van Huyssluyden ap. Anton. Matth. *de Crimini. lib. 47. tit. 14. cap. 2. in fin.* Communiter ideo hodie Termini motores prædii ac dominii dilatandi causa puniendi sunt, juxta conditionem personæ & qualitatem violentiæ, *per l. 1. C. de accusat.* Ita ut aliter *Nobiliores* & splendidiores, aliter *plebei* & viles personæ, juxta ætatem arbitraria pœna vel pecuniaria vel corporali afficiantur *per l. 2. D. de termin. mot.* Puteus *de finib. feud. cap. 4. num. 4.* Farinac. *quæst. crim. 168. num. 94.* Menoch. *2. Arbitrar. cas. 393. num. 15.* Didac. Cantera *quæst. Crimin. cap. 9. num. 27. fol. m. 302.* Id quod congruit cum Constitutione *Crim. Caroli V. art. 114.* Colleg. Jur. Argent. *lib. 47. tit. 21. thes. 8.*

§. IX.

1. *Sit Tertia Conclusio.* Gravissimam pœnam merentur ii, qui *Terminos insuper Publicos malo animo amovent, rumpunt, pervertunt, vel quocunque modo invadunt:* Nam cum quies Gentium in confinibus & Terminis Regnorum consistat; ex quorum invasione turbatione vel obfuscatione inter Populos vicinos jurgia & lites, oriuntur, ut de hinc ad arma cædes, homicidia & invasiones Provinciarum procedatur: incentatores, & sicuti Romani *Bruto & Collatino* Ducibus pro finibus publicis tuendis arma sumpserunt. *Flor. lib. 1. cap. 9.* ita Romani *Manlio* Tu-

lio Tuſculano Duce, de finibus cum latinis aſſiduè & ſine intermiſſione pugnarunt Flor. *dict. lib. 1. cap. 11.* Ita *Mithridates* cauſam belli cum Romanis prætenderet apud *Caſſium* Legatum, attrectari terminos ſuos à *Nicomide* Bithiniæ Rege queſtus eſt. Flor. *lib. 3. cap. 5.* Siquidem Terminos publicos, *compedes eſſe* virium, ſi ſervarentur, & injuriæ indicium ſi non ſervarentur, ſtatuit Numa Pompilius *ap. Plutarch. in Numa Pompil. fol. 47.*

2. Ex quibus conſtat, quod multò gravius ſit delictum amotionis terminorum publicorum, quam privatorum, quod Judicem in arbitrio pœnæ definiendo movere debet; ut talis amotio acrioribus remediis vindicetur, adeo tales Invaſores tanquam publicæ quietis turbatores corporali pœna affici poſſint. Menoch. *2. Arbitrar. caſ. 393. num. 10. in fin.* Quamvis aliter ſecundum leges Hiſpaniæ *in Partitis* judicetur teſte Didac. Cantera *Quæſt. Crimin. 3. cap. 9. num. 28. in fin.* Quæ pœna exaſperanda eſt *in ruptoribus Aggerum publicorum* fines territorii terminantium. Horum enim delictum propter ingens periculum & damnum, ex tanta invaſione promanans, pœna capitali vindicatur, adeo is qui Aggeres perforaverit, rogo ſubmittatur. Quoniam in eorum conſervatione, totius provinciæ ſecuritas conſiſtit. *per l. un. ibi:* flammis eo loco Conſumatur. *C. de Nili agger. non rumpend.* Cæpolla *de S. P. R. cap. 37.* Cui concordat Jus Saxonicum: Wer Teich abgräbt oder abſticht/ den ſoll man brennen: wer rath darzu gibet/ ſoll ewiglich verwiſen werden. h. e. *Qui aggeres rumpit aut perforat, igne comburatur; is cujus conſilio hoc fit, in perpetuum relegetur.* Spec. Saxon. *2. art. 16. num. 9. ubi Gloſſa.* quantum enim r[illegible]li oriatur, ex aggerum perforatione, ex Hiſto[illegible] conſtat, de quibusdam *Regni Daniæ* inſulis ita Helmolaus: *Amoti*

sunt vecti & ostia, quibus jam pridem conclusum erat mare, & erumpebat in undas, & intentans exitium multis Danorum Insulis & regionibus maritimis. Helmon. *lib. 2. Chronic. Sclavor. cap. 1. num. 5.*

3. Nec minus exitiosa est claustrorum (der Schlutsen oder Syhl) perforatio: sicuti *Cataractis* (à limo, ita nomen habentibus) ruptis, maxima pars Rustringiæ *Anno MCCXVIII.* periit, Chron. Oldenburg. *lib. 2. cap. 4.* Ulbo Emmius *in Chron. Frisiæ.* Ita ut pari pœna horum violatores quoque digni sint. Gryphiand. *de Insulis cap. 27. num. 48.*

§ X.

1. *Sit Quarta Conclusio: Is qui scienter amoverit lapides finales, non dilatandi dominii & prædii causa, sed animo furandi lapides,* excolendi prædii causa & in usum proprium convertendi, is utraque duplici *actione & termini moti & actione furti* tenetur. Quod Exemplificat hisce verbis Joannes Berberius *in Viator. Iur. part. 1. Rubr. 27. num. 2.* V.G. *Sit Terminus lapideus insignis & utilis ad ædificia construenda, ac is qui talem lapidem amovet, arbitratur, talem lapidem utilem esse suo ædificio, & sic furatur, quamvis non animo transferendi aut propellendi vel obscurandi fines, sed lapidis tantum suo ædificio adoptandi gratia, Limitem lapideum moveat;* Talem motorem utriusque criminis reum esse censeo; adeò ut si scienter animo furandi terminum amoverit, & ut fur, & ut terminorum motor puniatur. Idque propter rescriptum Divi Hadriani *in l. Divus 2. in fine ibi: si per ignorantiam furati sunt terminos D de termin. mot.* Argumento deducto à contrario, in eo Termini motore, qui scienter talem lapidem furatus fuerit, *Rationem adducit Menochius:* Quoniam Fur terminorum finalium utrumque crimen commisit: siquidem sciebat vel scire

debebat

debebat pœnam inesse delinquenti & amotori tam pro amotione termini quam pro furto ipso, proinde graviori pœnâ hoc delictum vindicandum erit. Jacob. Menoch. 2. *Arbitrar. cas. 393. num. 11.* ubi tradit quod aliter & male senserit Abbas Panormit. *in cap. ex literis num. 13. X. de probat.* Quod Menochii assertum ego ulterius deduco, *Tum Primo* siquidem terminorum finalium motor, sua invasione, etiam absque lucrandi animo peracta, crimen termini moti committit, dum contra legum constitutiones, etiam immobilia movit, & lapidem juramento à Deo firmato, eivè dedicato quasi per sacrilegium avertit, adeò ut Deum Vindicem expectare cogatur, juxta Platonem *de legib. lib. 8.* licet & nullum lucrum suo delicto perceperit. *vide supra cap. 15. n. 1. & 2.* *Tum Secundo,* quoniam ille qui terminos finales, tanquam Deo vel quieti publicæ sacratos lucrandi animo dolose abstulit, eo ipso crimen quoque furti commisit, sicuti ex definitione Furti constat. Nec novum est in jure, ut ex uno facto, duplex nascatur actio, & duplex pœna exigatur: Menochium sequitur Coll. Jur. Argentor. *lib. 47. tit. 21. thes. 8. in fin.* Sichard. *in Rubr. Cod. de finib. reg. num. 10.* Dum supra probatum fuerit, quod rerum quoque immobilium, scilicet prædiorum furtum quasi fieri possit; juxta A. Gellium *lib. 11. Noct. Atticar. cap. 18. num. 18. vide supra §. 8.* *Licet post plures dissentiat,* & terminos finales dolose auferentem, pœna tantum pecuniaria affici velit Farinac. *quæst. 168. part. 5. num. 102.* Colleg. Jur. Argentor. *lib. 47. tit. 21. thes. 6. num. 5.* ubi furti tantum pœnam injungendam esse, asserit. Zæsius *ad Cod. tit. de termin. mot. in not. lit. E.* Crusius *de indiciis part. 2. cap. 35. num. 50.* Quam assertionem inter communes opiniones refert, Franc. Vivius *Comm. opin. 870. num. 3.*

2. Limi-

2. *Limitatur hæc affirmativa conclusio*, in eo, qui ignoranter aut fortuito, lapidem terminalem, quem non credebat esse terminalem, movit & abstulit: Hunc verberibus tantum cædendum esse Divus Antoninus rescripsit *in d. l Divus 2. in fin. ibi:* si ignoranter *D. d. termin. mot.* Quod manifeste comprobat Constantinus Harmenopolus *in lib. 5. tit. 7. suorum responsorum*, quibus tradit: *Quod si quis per ignorantiam aut fortuito finales lapides sustulerit, tantum verberibus cædatur.* Cujus Rescripti *Ratio* esse potest; Quoniam hoc in casu Invasor terminorum, non consideratur tanquam violator lapidis Consecrati, sed tanquam Fur, ideò furti pœnam propter talē contrectationem, subire teneatur, ita censet Canter. *quæst. crim. 9. num. 27.* Plotus *de in lit. jurand. §. 44. sub n. 2.* Menoch. *2. Arbitr. cas. 393. sub num. 12.* Aliam rationem addit Dn. Wissenbacius: *Eâ nempe ignorantiâ, quæ culpam involvit, non verè quidem & propriè crimen contrahitur; Contrahitur tamen quodammodo, per l. 1. D. de leg. l. qui ædes. 9. l. si fortuito 11. D. de incend. ruin.* Dum quilibet scire debet, quod tuum non est, hoc ad alium pertinere *l. etiam hanc*, Wissenbac. *in Pandect. Disput. 32. numer. 11.* Et hanc assertionem Statuto Brixiensi & Veroniensi consentaneum esse, tradit idem Menoch. *in dict. cas. 393. n. 12.* Quamvis etiam hanc virgarum pœnam valde duram esse, & vix aliter nisi in casu, quo delinquens pecuniariam pœnam solvere nequit, locum habere censeo. vide Plotum *de jurament. in litem §. 44. n. 2.* ubi varias pœnas varie refert, & inter alias, quod is qui lapidem finalem abstulit, ignorans hunc lapidem, Terminum esse, si vilis sit, verberibus cedendus sit, sin verò Nobilis, arbitrariè puniatur. juxta *l. 2. D. dict. tit. & l. 1. C. de accusat.* Et ante eum Abbas Panormit. *in cap. ex literis.*

teris. X. de probat. Cantera *dict. cap. 9. num. 27. in fin.* Joan. Bapt. Costa *tr. Aut sciebat, aut ignorabat. Distinct. 50. n. 3.* Fortuito quoque Terminos movere dicimus, si quis animum induit furandi lapides ædificandi gratia, ast forte fortuna incidit in lapides terminales, eosque abstulit. Quamvis enim casus fortuitus, fato magis quam noxæ imputetur, scilicet, si omnio fortuitus fuerit: Ast si culpa intercesserit, non erit extra legis pœnam *d. l. Divus 2. in fine. l. 5. §. fin. l. 11. §. casu D. de pœnis.* Cujac. *lib. 19. observ. 10.* Burg. *1. Elector. cap. 15.* Wissenbach. *dict. disput. 32. num. 11.*

§. XI.

1. *Sit Quinta Conclusio*: Si quispiam Terminos movit, *non fines suos dilatandi causa, sed illos ita turbat ut lite pendente, veri termini difficulter investigari possint*, quo facilius in causa iniqua palmam & victoriam obtineat. Qui cum majorem contumaciam committit, ideò majorem pœnam merito subire tenetur. Bertrand. Argentræ. *ad Consuet. Britan. act. 590. num. 4.* Contingere enim potest hoc crimen, quando duo litigant de confinibus agrorum, & unus evellit terminos finales animo obturandi vel obfuscandi terminos vicini. *Aliam* pœnam Turbator subit, quoad *Fiscum*, *aliam* quoad *partem adversam*. *Quoad adversarium læsum*, extat Constitutio Imperatoris Constantini ad Bassum Præfectum: *Si constiterit, eum, qui finalem detulerit quæstionem, priusquam aliquid sententiâ determinetur, rem sibi alienam usurpare voluisse: Non solum id quod male petebat, amittat*; sed, (quo magis unusquisque contentus suo, rem non expetat juris alieni) *qui irreptor agrorum fuerit in lite superatus, tantum agri modum, quantum adimere tentavit amittat, in l. si constiterit 4. C. finium regund.* Cui rescripto adde responsum Ulpiani *in*

l. si irruptione 8. D. eod. tit. Quod illustratur ex Harmenopolo: *Qui terminum agri, de quo controversia est, ante litem absolutam occuparit, eum in duplum reddit: nam & locum ipsum quem occupavit, dat victori, & tantundem insuper, quod si locus ille proprius erat, sufficit ad pœnam eo excidere.* Harmenopol. *in Cod. de termin. mot.* Et si non habet tantundem de suo, tenetur ad interesse *arg. l. qui restituere D. de rei vindic. l. in executione D. de V. D.* Concordat Caroli M. Constitutio in Capitularibus: *Si quis perversor finium fuerit approbatus, eo quod priusquam aliquid judicio terminetur, id quod alter tenuerat, invasisset, non solum illud, quod malè præsumpserit, amittat, sed ut non unus, qui rem alienam occupet, cum fuerit in causa convictus, pervasor juris alieni, tantum spatii restituat, quantum præsumpserit invadere,* Capitul. Carol. M. *lib. 7. capit. 245* apud. Lindenbrog. *in Corpor. Leg. antiquar. fol. m. 1054.* In legibus Hispaniæ, quas partitas vocant, Statutum est; *Quod evellens fines prædia dividentes de vicini prædio, sine mandato Regis aut Iudicis, perdit jus si quod habebat in eo, quod si ex mutatione appropriavit: & si jus non habebat, duplicatum restituat. in l. fin. tit. 14. part. 7.* Gomez. *3. V. R. cap. 4. cas. 7.* Barbosa *ad d. l. si constiterit. 4. n. 2.* Bonifac. *de furt. § Possessionis 9. num. 84.* Greg. Tholosan *in Syntagm. jur. univers. lib. 39. cap. 13. num. 8.* Farinac. *quæst. crim. 168. part. 5. num. 97.* Joan. Ottinger. *de finib. reg. lib. 2. cap. 9. n. 11.* Attamen hoc annotandum est *ex Menochio*, quod parti læsæ plenius provisum sit contra Turbationem finium terminalium per constitutionem *l. si quis in tantam 7. C. unde vi.* Quam per Rescriptum *d. l. si constituit.* Menoch. *de recuper. possess. in præjud. num. 33.* Et ante eum Soarez. de Paz. *in practic. tom. 3. cap. 1. §. 8. num. 11.* Verum quoad *Pœnam Fisco adjudicandam*, quæ Reipublicæ causa, propter turbatam quietam

quietem publicam indicitur, ea est *Arbitraria*, quâ Turbator pro conditione personæ & factorum violentia affligitur. Eaque vel corporalis existit, vel pecuniaria per Constitutionem D. Nervæ *in l. fin. D. de termin. mot. l. 1. Cod. de accusat.* Abbas *in cap. ex literis 3. num. 30. X. de probat.* Hier. de Monte. *d. cap. 34. num. 7.* Farinac. *dict. q. 168. num. 96.* Menoch. *dict. cas. 393. num. 29.* Cantera *dict. cap. 9. num. 27.* Bonifac. *d. tr. §. Possessione. 9. n. 84.*

2. Quæritur autem; *An Turbator terminorum finalium pœnam dupli ex constitutione l. si constiterit. 4. inductam sustinere teneatur*, etiamsi *invasio prædii & violatio termini confinalis, ante litem contestatam peracta sit?* Et hoc in casu quoque locum habere remedium dictæ constitutionis *in l. si constituit 4.* censeo; Modo jungatur *l. extat. 13. D. quod met. caus. & d. l. si quis. in tantam 7. C. unde vi.* Quoniam talis invasor sibi ipsi propria authoritate jus dicere maluit, quam judicio experiri; Licet enim etiam vero debitori injuriam non fecerit suum repetendo, facit tamen & magistratui injuriam, cujus authoritatem neglexit. *tot. tit. C. ne quis in sua caus. l. 2. §. 2. D. quor. legat.* Et ipsi publicæ quieti, cujus gratia & authoritate lapides terminales ab Imperantibus figuntur. Non enim singulis concedendum est, quod per magistratum publicè fieri debet, ne occasio sit majoris tumultus. *l. non est 176. D. de Regul. jur.* Anton. Faber. *in Rational. ad dict. l. extat. 13. tom. 1. Rat.* Proinde sive ante litem contestatam sivè post litem contestatam invasionem vel eversionem Terminorum finalium Turbator fecerit, ex paritate Rationis dictæ legis pœnalis se reum fecerit; modo res sit litigiosa & controversa. Ludov. Molina *Iesuita de Iustit. & jur. disput. 695. num. 10.* Barbosa *ad d. l. si constiterit. 4. n. 4.* Dn. Brunneman. *ad eand. leg. si constituit. 4.*

Ac quamvis dictum rescriptum tantum de eo verba faciat, qui jam finalem quæstionem in judicium detulerit. Attamen in ea constitutione observandum est, hoc factum ita in specie *à Basso Præfecto* fuisse narratum, & hanc constitutionem ad certam facti speciem esse directam: Præterquam quod ex talibus Rescriptis non facile admittatur argumentum à contrario sensu ita Dn. Brunneman. *ad dict. leg. si constiterit 4. C. finium regund.* & ante eum Hunnius *de interpretat. jur. lib. 2. cap. 24. vers. 7.* Quod consentaneum est in nostris terminis Platonis assertioni, dum *in libro, de Legibus Reipublicæ dandis* tradit: *Propterea caveat Vicinus, ne vicino noceat, tum in aliis, tum vel maximè in agris colendis; Nocere namque non difficile, cujuslibet hominis est: prodesse vero non cujuslibet. Quicunque ergò fines egressus, vicini coluerit agros, damnum restituat, & impudentiæ atque illiberalitatis pœnas luat, duplum loco mulctæ ipsi deponat, cujus agrum coluit.* Plato *de legib. lib. 8. fol. m. 915. in oper. gr. lat.* Extat quoque Constitutio *Carol. M.* verba *cap. 116. si quis pervasor approbatus fuerit, tantum spatium restituat, quam præsumpsit invadere, cum fructibus duplis* Capit. Carol. M. *lib. 116.* ap. Frider. Lindenbrog. *in Cod. Leg. antiquar. fol. m. 1069.*

2. Dissentit. Hieron. de Monte *de finib. regund. cap. 34. numer. 9.* Gomez. *tom. 3. var. Resol. cap. 4. cas. 7.* Menoch. *de recuper. possess. in prælud. num. 53.* Ex quibus sine dubio motus *Mornacius* observat, harum legum pœnam non esse in usu, quantum ad juris privationem, sed violentos invasores mulctari pœna arbitraria fisco applicanda. Mornac. *addit. de finib. regund.* Perez. *in Cod. cod. tit. num. 8.*

§. XII.

1. *Sit Sexta Conclusio*: Qui Terminos finales moverit

verit

verit, *non animo furandi, nec prædium vicini occupandi. Sed animo duntaxat nocendi ac ſeminandi rixas & diſcordias inter vicinos*, per limitum confuſionem, ut eas cognoſcere difficile ſit; *An pecuniaria, tantum: vel Arbitraria pœna teneatur?* diſputat Farinacius *dict. Q. 168. part. 5. num. 98. & 104.* contra Menoch. *dict. caſ. 393. num. 22.* Et Invaſorem terminorum invidioſo & petulanti animo nocendi, pœna tum *pecuniaria* ex lege Agraria teneri & quidem *quinquagenta* ſolidorum fiſco applicanda, cenſet; *authoritate l. fin. in pr. D. de term. mot.* Berber. *in viator. jur. part. 1. Rubr. 27. num. 5.* Plotus *de in lit. jur. §. 48. num. 2.* Clar. *in pract. §. final. Q. 83. num. 10. verſ. terminos* Hieron. de Monte *dict. cap. 34. num. 7.* Et hanc opinionem communem dicit Fr. Vivius *comm. opin. 870 num. 3.*

2. Veruntamen ego contra Farinacium cum Menochio talem turbatorem arbitrarie eſſe puniendum, dico; ita ut juxta conditionem perſonæ & qualitatem damni illati Invaſor ſecundum diſcretum judicis arbitrium vel corporaliter vel pecuniariè coerceatur. Et hoc propter text. *in l. fin. §. hi quoque D. d. tit.* ubi ita reſpondet Calliſtratus: *Hi quoque, qui finalium quæſtionum obſcurandarum cauſa faciem locorum convertunt, ut ex arbore arbuſtum, vel ex ſylva, aut aliquid ejusmodi faciunt, pœna plectendi ſunt, pro perſona, & conditione & factorum violentia:* ex quibus verbis conſtat, quod arbitrariè puniatur is qui fines obſcurandi cauſa turbat, ſive exinde utilitatem capiat, nec ne. Sicuti jam ſupra *hoc cap. 15. ſub num. 7.* latius deductum eſt, quod pœna termini moti arbitraria etiam ille Turbator teneatur, qui lapides finales dolo malo movit, etiamſi propulſio lapidum nullum effectum habuerit; cum non effectus ſed animus & propoſitum diſtinguant maleficia. Ita Decius *ad cap. ex litteris 3. X. de probat.*

bat. Menoch. *2. caſ. 393. num. 22.* Didac. Cantera *quaſt. crimin. 9. num. 27. verſ. ſecundo caſu.* Joan. Ottinger. *de finib. regund. lib. 2. cap. 9. in notis lit. N.* Aliter ipſe Farinacius cenſet, diſcrimen faciendo inter termini motorem, qui abſque ullius commodi intentione lapides evellit; & inter eum qui litium ſeminandarum cauſa terminos finales propellit, quo poſteriori caſu, reum arbitrariè eſſe puniendum, cenſet ac in hoc caſu poſſeſſori, Menochio aſſentit, *in quaſt. crim. 167. part. 5. num. 95.*

§. XIII.

1. *Sit Septima Concluſio;* Is qui ſimul *actu continuo plures evulſit & amovit terminos finales,* graviori pœna quam qui unicum tantum terminum amovit, afficiendum eſſe æquum eſſe cenſeo.

2. *An verò ille qui ſimul plures evulſit finales lapides, ad unicam tantum pœnam teneatur? An verò ad plures pœnas?* Sanè ſi ex Lege Agraria agatur, is qui terminos ſtatutos extra ſuum gradum finesque moverint dolo malo, inter nos ſingulos quos ejecerint, locovè moverint, quinquaginta aureos in publico id eſt Fiſco inferre & dare jubetur. Propter reſcriptum C. caligulæ Cæſa. *in l. lege 3. in pr. ibi: in terminos ſingulos D. de term. mot.* Quæ pœna legibus WiſiGothorum quoque conſtituta eſt reſcripto particulari: *qui ſtudio* (reſcribit Rex) *perſuadendi limites complanaverit, aut terminos fixos fuerit auſus evellere: ſi ingenuus eſt, per ſingula ſigna vel notas viginti ſolidos, cui fraudem fecit, cogatur inferre: ſi ſervus eſt, per ſingula ſigna quinquagenta flagella ſuſcipiat. leg. 2.* Wisgothor *legib. tit. 3. lib. 10.* Cai Cæſaris reſcriptum ſecuti ſunt leges Hiſpaniæ, *quod is qui ſcienter amoverit limites Regi ſolvere debet, pro quolibet limite quingentos aureos, qui ſunt tria millia marapetinorum Regni Caſtellæ. in Partit. leg. fin. tit. 14. part. 7.* Didac. Cantera

tera *dict. cap. 9. num. 28.* Ita Joan. Bonifac. *dict. tr. §. Possessionisvè. 9. num. 87. parce* Duaren. *ad tit. de termin. mot. tit. 21. thes. 8. num. 3.* Perez. *in cod. tit. finium regund. num. 8.* Qui pœnam hanc non parti læsæ sed fisco applicandam esse censet *per l. 3. ibi:* in publicum. *D. de termin. mot.* Joan. Ottinger. *de finib. regund. lib. 2. cap. 9. lit. E. in notis.* brevissimis Dn. Wissenbach. *ad digest tit. dict. disput. 32. thes. 10.*

3. *Ratio* harum constitutionum hæc esse potest: quoniam tot sint delicta, quot invasiones terminorum finalium: quod tot sint violationes lapidum publicæ quieti consecratorum, quot irruptiones: ac quod tot sint turbationes substratorum lapillorum testificantium, quot emotiones & eversiones: Ideò quodlibet delictum per se subsistit, & de per se puniri debet. Quamvis enim motor terminorum plurimorum, si pro quolibet *Quinquagenta aureos* solvere teneatur, in gravissimam pœnam & rei familiaris ruinam incurrat; nihil tamen impedit, quin ei de jure tanta pœna infligatur. Delicta enim geminata, ob reiterationem efficiuntur capitalia, quamvis sui natura & qualitate talia non sint. *per l. omnes C. de delator lib. 10.* ubi rescripsit Imperator: *Reum mortis pœna puniri, propter consuetudinem delinquendi.* Angel. *in l. 1. C. de super exact. C. lib. 10.* Crescentibus enim delictis exasperandæ sunt pœnæ *l. aut facta 16. §. ult. D. de pœnis* Dn. Bocer. *de furt. pæn. cap. 1. num. 146.* Menoch. *2. Arb. Cas. 295. num. 17* Ac Thomas Grammaticus scribit: *eum misericordia dignum non esse, qui delictum reiterat.* per *cap. ita nos. caus. 25. quæst. 2. & cap. pervenit. caus. 27. num. 8.* Farinac. *in crimin. quæst. 22. per tot.* Joan. Bonifac. *de furt. §. quòd jure 10. num. 28. & seqq.*

4. *Veruntamen contrarium* voluerunt Angel. & Alexander

xander de Imola *in l. inficiando. §. infans D. de furtis* adeò ut per tradita ibidem, motor terminorum plurimorum, continuo actu eversorum *unica tantum pœna* afficiendus sit.

5. Quoniam furta etiamsi aliquot fuerint commissa, attamen in eadem re & eodem tempore, pro uno tantum delicto æstimantur, adeoque ut una tantum pœna expianda sint. *per dict. leg. inficiando §. infans. D. de furt.* & *arg. l. Prætor 7. §. si mihi plures. 5. D. de injur.* ubi plures injuriæ simul prolatæ tanquam unica injuria judicantur. *l. cum duobus 52. §. si plures. D. pro socio. l. heredes 25. §. de pluribus 3. D. famil. ercisc.* Jul. Clar. *in crimin. §. furtum num. 14.* Menoch. *dict. cas. 295. num. 18.* Joan. Bonifac. *dict. §. quod jure 10. num. 35.* Sichard. *ad auth. sed novo jure num. 23. C. de serv. fugit.*

6. Quod tamen *declarat Plaza*, & intelligendum esse censet, quoad pulicam vindictam, ut pro unico tantum furto puniatur: secus tamen dicendum esse censet, respectu eorum quibus res fuerunt subtractæ. Petru à Plaza *in Epitom. delictor. lib. 1. cap. 1. num. 20.*

7. Sane in hac legum & constitutionum varietate, ego juri & æquitati consentaneum esse censeo, ut hoc in casu ex facti contingentia, terminorum motori & violatori pro varietate circumstantiarum, atrocitate admissi, & damni tam publico quam privatis illati, *Arbitraria* pœna indicatur. *Panormit. in cap. ex literis. num. 13. X. de probat.* Jul. Clar. *lib. 6. sentent. §. final. quæst. 83. num. 10.* Joan. Ottinger. *dict. tr. lib. 2. cap. 9. num. 13. & lit. N. in notis.* Præsertim ubi constitutione regni vel statuto loci pœna quinquaginta solidorum seu aureorum pro singulis terminis imposita recepta non est. Et hoc authoritate Callistrati *in l. fin. §. fin. D. de termin. mot.* ubi respondet Jureconsultus: *ut hi qui finalium quæstionum obser-*

observandarum causa faciem locorum convertunt, ut ex arbore, arbustum, aut ex sylva, novale, aliquid ejusmodi fecerint pœna plectendi sint, pro factorum *violentia.* Ex quibus verbis apparet, quod pœna lapidum finalium motoris sit varia, pro circumstantiarum varietate: ideo Imperator Alexander*: eos qui terminos effoderunt, extraordinaria animadversione coerceri debere, rescripsit in l. 1. C. de accusat.*

8. Nec reprehendendus est *Tribonianus* de solita & culpata negligentia; quoniam plures plurium temporum & auctorum leges uno titulo compegit, cum alias ab aliis abrogari omninò ex temporis diversitate & legum varietate intelligi necesse fuisset. Aliter enim *Hadrianus* statuit: aliter *Cajus* Cæsar lege agraria: aliter *Nerva* Imperator, quæ prorsus congruere nequeunt, ut non alterius atque alterius sensus sint. Unde scribit Argentræus: *cum hæ leges distinctione conciliare penè impossibile sit, profuit illas dispositiones, consuetudinaria compesci, ita ut magistratuum sit arbitrium, quid de termino fraude cujusquam moto statuere velit.* Betrand. Argentræ *ad consuet. Britan. art. 590. num. 3.*

§. XIV.

1. *Sit octava Conclusio: Is qui non vetera monumenta movet, sed falsos terminos absque vicinorum præscitu & consensu dolo malo, de novo fixit*: Non quidem actione termini moti tenetur*: sed in crimen falsi* incidit & falsi pœnam luere debet; quæ est deportatio & omnium bonorum confiscatio *per l. 1. §. pæna 13. D. de L. Corn. de fals.* terminus enim finalis propria authoritate positus, non est monumentum finale verum & legitimum, utpote non ab eo plantatum, qui à publico jus & fas habet. Quod de jure requiritur. *per l. si irruption. 8. ibi: ibi mensores mittere. D. fin. regund.* sed est signum adulterinum, quod pœna legis

Corneliæ de falsis coercetur. *l. lege 30. ibi: signum adulterinum D. de l. Cornel. de fals. l. instrumentum 10. §. Paulus 1. ibi: aliavè in re D. dict. tit.* Unde prætoris nomine literas falsas reddens, pœna de falsis obligatur. *per l. qui 25. D. dict. tit.*

2. Proinde terminus falsus non tribuit possessionem; sicuti ex contractu simulato non transit dominium *per l. ex initio 18. ibi: falsus terminus. C. ad l. Corn. de fals.* Paria namque sunt, nullum habere titulum, vel habere titulum, ast invalidum; Farinac. *in crimin. quæst. 162. num. 27. & seqq.* Joan. Brunneman. *ad dict. leg. ab initio. 18. in fin.* Sane juxta consuetudines Britaniæ: *qui mettroit fausses Bornes, doit estre puny, comme Larron.* Hoc est: *is qui falsos terminos apponit, tanquam fur punitur, & pœna furti tenetur,* Bertr. Argentræ *ad consuet. Britan. art. 590. num. 5.* Numa Pompilius, falsos terminos ponentes tanquam sacrilegos coercendos esse censuit apud Halicarnass. *Roman. antiquit. lib. 2. in Numa fol. m. 72.* Cæterum quoniam deportationes in Insulam & publicationes bonorum obsoleverunt, idcirco pœna falsi, & ponentis terminos adulterinos arbitraria judicatur. *constit. Caroli crim. art. 112.* Clarus *in crim. §. falsum num. 40.* Menoch. *2. Arbitrar. cas. 306.* Perez & Tulden *in Cod. tit. de fals num. 18.*

§. XV.

1. *Sit Nona Conclusio*, Pœna amotionis terminorum non solum locum habet contra ipsum principalem amoventem, sed etiam *contra eum, qui mandato alterius*, terminos invadit & turbat. *per text. in l. divus 2. ibi:* si verò alii negocium gesserant. *D. de termin. mot.* ubi expressis verbis rescripsit Divus Hadrianus: Quod si in terminis movendis & evellendis alii negotium gesserunt, & ministerio functi sunt, verberibus castigandi & ad opus publi-

publicum biennio dandi sint. Alber. de Rosate *in d. l. 2. in pr.* Berber. *in viator. jur. part. 1. Rubr. 27. num. 8.* Damhouder. *in pract. crim. cap. 127. num. 6.* Menoch. *dict. quæst. 168. num. 110.* unde respondet Jureconsultus: *si Titius mandato Caij, mihi injuriam atrocem intulit, & Titium & Cajum fecisse injuriam censetur, illum per se, hunc per alium, ideoque utrumque teneri ad pœnam tenendam, æquitatis ratio exigit. per l. non ideo 5. D. de accusat. l. ejusdem 3. §. item is. 4. l. nihil interest. 15. D. de sicar.* Extat quoque optimum responsum Jureconsulti *in l. non solum 11. §. si mandata 3. ibi:* tam me qui mandavi, quam eum, qui suscepit, injuriarum teneri *D. de injur.* mandans enim & mandato consentiens pari pœna sunt puniendi: mandans ex proprio delicto. *l. si quis id 7. in fin. D. de jurisdict.* Mandatarius propter susceptum mandatum fraudulentum: cum nemo invitus, mandatum suscipere cogatur. *l. is. damnum 169. D. de Reg. jur.* dum turpis rei nulla sit obligatio *l. si remunerandi 6. §. rei turpis 3. D. mandat.* Clar. *in oper. § fin. quæst. 89.* Decian. *in tr. crimin. l. 9. cap. 39.* Ac in facto quoque illicito opem ferens, eadem pœna tenetur qua principalis. *per l. un. C. de rapt. virgin.* unde Divus Paulus inquit: *digni sunt morte, non solum qui malum faciunt, sed etiam qui consentiunt male facientibus.* ad Roman. *cap. 1.* In Edicto Theodorici Gothorum regis sancitum est; *qui imperante Domino, terminos effodiunt, aut limites exarant, dominus tertiam partem bonorum suorum perdat, Fisci juribus profuturam: servo ipso aut colono nihilominus capite puniendo.* Edict. Theodor. Reg. *leg. 104.* Plaza *in epitom. delict. cap. 16. num. 2.* Joan. Bonifac. *dict. tr. §. contrectatio. 3. num. 64.* Anton. Matth. *de crimin. tit. de pœnis cap. 4. num. 14. & 15.* latè Dn. Tabor. *in criminal. Racemat. 4. num. 4. & seqq. & per tot.*

§. XVI.

1. *Sit Decima Conclusio*; & quidem *limitativa* ad prædicta, in eo *qui terminos finales amovere vel turbare aut invadere tantum tentavit, sed non perfecit*: talem motorem extra legis pœnam esse, Baldus & alii asserunt *in l. si constiterit 4. C. finium regund.* Nam ad pœnam termini moti imponendam requiritur occupatio & continuatio; verba enim cum effectu sunt accipienda. Ac leges loquentes de amotione terminorum, requirunt consumationem delicti. *per l. 1. & 2. D. de termin. mot.* Hieron. de Monte. *de finib. regund. cap. 34. num. 11.* Farinac. *dict. quæst. 168. part. 5. num. 116.*

2. Quæritur autem; *An attentans movere aut invadere terminos finales, sit omninò extra legis pœnam?* Hæc quæstio resolvitur ex alio criminali quæsito; *An conatus in delictis puniatur?* de quo latè Joan. Bonifac. *de furt. §. contrectatio 3. num. 49.* Anton. Matthæ. *de criminib. in proœm. num. 5. & 6. & tit. de sicar. cap. 3. num. 10. & seqq.* Placet distinctio, etiam à Gentilibus approbata, & *à Tullio Cicerone* relata: *aliter leges, aliter Philosophi tollunt astutias; leges quatenus manu teneri res possunt: Philosophi, quatenus ratione & lege.* Et hoc ante eum Plato *lib. 9. de legibus*: ubi ait: *ab eo qui vulnerat, supplicium mortis auferemus, cui fortuna favit, ne vulnus letiferum vulnerato inflixerit.* unde Apulejus: *in maleficiis* (ait) *etiam cogitata scelera, non perfecta adhuc vindicantur, cruenta mente, parata manu.* Apul. *lib. 3. florid.*

3. Proinde quoad leges, is qui cogitavit, & in animo tantum habuit terminos movere, nec ad ullam extrinsecam actionem pervenit, extra legis pœnam esse censeo. Quoniam cogitationis pœnam nemo patitur. *l. cogitationis D. de pœnis can. cogitationis. de pœnitent. distinct. 1.* Alex. ab Alexand. *genial. dier. lib. 2. cap. 15.* Cujac. *lib. 8. obser-*

8. observat. cap. 22. & 25. Anton. Matthæus *in crimin. Prolegom. cap. 1. num. 5.*

4. Quod si quispiam ad amovendos terminos, manus admoverit, ligones præparaverit, ac vel effodere inceperit, aut præventus & impeditus fuerit, ad consumandum delictum, ille utique impunis non permanebit, *per d. l. si constiterit 4.* ibi: *usurpare voluisse C. fin. regund. si quis sepulchra 2. ibi: attigerit. C. sepulch. violat.* Quoniam dolus ad pœnam punitur, quamvis effectus secutus non fuerit. *l. Divus 15. ibi:* voluntas in lege *7. D. ad l. Corn. de sicar.* Hinc is qui tentaverit rem alteri obligatam alienare, (quod est furti species) de ipso conatu ad vendendum punitur. *l. ult. C. de crim. stellion.* Menoch. *2. Arbitr. cas. 360. num. 70.* Hippol. de Marsiliis *in l. 15. qui cum telo num. 16. C. ad l. corn. de sicar.* Unde Bonifacius de vitalinis scribit: *quod si quis incipit ferire arbores causa cadendi, licet ex toto non incidat, tamen videtur incidere in pœnam termini moti.* Bonifac. de vitalin. *in crimin. tit. de termin. mot.*

5. Hunc tamen Attentatorem lapidum finalium, non ordinaria sed alia mitori pœna puniendum esse censeo. *per l. Divus 2. ibi: ex mente facientu & l. final. in fin. ibi: factorum violentia D. de termin. mot.* Conatum enim non eadem pœna, qua perfectum crimen, sed mitius extra ordinem puniendum esse, exceptis criminibus atrocissimis, jam pridem plerisque placuit. Tiraquell. *de pœnis temperand. caus. 37. & 38.* Farinac. *quæst. crimin. 124. n. 8. & 41.* Mynsing. *cent. 3. observ. 9.*

6. Proinde sollicitator alienarum nuptiarum minus punitur, quam adulter *per l. 1. in pr. & §. ult. ibi:* puellam interpellaverit: *& ibi:* imperfecto *D. de extra ord. crimin.*

7. Pœna falsi ordinaria remittitur ei, qui conatus

fuit, sibi aut servo suo, legatum adscribere, si res effectum non habuerit *per l. si quis 6. ibi: si non signatum fuerit. l. impuberem 22. §. & si 4. ibi: ad cogitationem animi. D. de leg. Corn. de fals.*

8. Qui conclave intravit furti faciendi gratia, si nihil dum sustulerit, pro fure non punitur pœna facti ordinaria; sed injuriarum, aut de vi accusabitur, si per vim introivit. *l. vulgaris 21. §. qui furti 7. ibi: nondum fur est. D. de furtis l. qui in domum 21. D. de injur.*

9. In terminis nostris assentit Farinac. *dict. quæst. 168. num. 116.* casu quo terminos movere attentans, ast impeditus delictum ad actum producere nequit. Joan. Brunnemannus *ad dict. l. si constiterit. 4. C. fin. regund.* qui tradit: *cum grano salis accipiendam esse opinionem Menochij & Farinacij: nam si actu non perfecit Motor, pro eo tamen habendus non est, ac si nihil egit, qui semel tentavit.* Ita in terminis delictorum generalibus Petr. Rebuff. *ad constit. Regn. Gall. in proœm. Gloss. 5. num. 28.* Menoch. *2. Arbitr. cas. 360.* Jul. Clar. *in §. fin. Q. 92.* latè hoc disputat. Anton. Matth. *dict. loco: Etsi hæc non improbabiliter disputari possint: usus tamen communi sententiæ palmam tribuit; quam sententiam, universa propè Europa consensus probavit.* Gudelin. *de jur. noviss. lib. 5. cap. 17.* Dn. Tabor. *in crimin. Racemat. 4. num. 40.* Joan. Sande *lib. 5. decis. Fris. tit. 9. definit. 11.*

10. Sed graviter resistit, attentanti movere terminos, constitutio *d. l. si constiterit. 4. C. fin regund.* ubi is qui alienos terminos tantum usurpare voluit, ordinaria pœna plecti jubetur. Huic dubio *respondet Dn. Brunnemannus*, quod verba, usurpare voluisse, ita interpretanda sint, quasi volens usurpaverit; qualem locutionem legimus *in l. fin. ibi:* voluit transcendere. *D. de rer. divis.* Quamvis hic dici possit, quod occupaverit quidem terminos, sed dete-

cta occupatione, retinere non potuerit possessionem, pro-
ut proposuerat. Brunnem. *ad d. l. si constiterit. 4. C. fin. re-
gund.* dissentientium rationes collige ex Anton. Matthæ.
de crimin. in proœm. fol. 7. & 8.

§ XVII.

1. *Sit undecima conclusio; limitativa* ad superius dicta: *is qui non animo furandi, vel non confines dilatandi, aut terminos vicinales obscurandi causa*, lapides movit, sed *casu fortuito*, quod contingit in rusticis, qui arando, aut fossas fodiendo; ex incuria terminos finales sæpius evellunt; hunc extra legis pœnam omnino existere censeo. Quoniam hoc delictum ex mente & animo facientis judicatur *per l. Divus 2. ibi; ex mente D. de termin. mot.* Casum autem fortuitum nemo præstare tenetur. *l. quæ fortuitis 6. C. de pignor. ait* ita Salicet. *in l. 1. C. de accusat.* Petr. Gregor. Tholosan. *in Syntagm. Iur. univers. lib. 30. cap 13. num. 11.* Farinac. *dict. quæst. 168. num. 115.* Quod legibus Wisi-Gothorum quoque constitutum fuit hisce verbis; *si quis dum arat, aut pomeria vel vineam plantat, terminum casu, vel involuntate convellet, vicinis præsentibus restituat terminum; & postmodum ex hoc nullum damnum aut periculum vereatur.* leges Wisigoth. *lib. 10. tit. 3. capit. 2. apud* Lindenbrog. *fol. 201. ratio hujus conclusionis est*; quia quantum ad casum attinet, ille fato non noxæ imputatur. Sicuti Plato scripsit: *fortuna imperare, nullus legislator potest.* Plato *de legib. 9.* ac mox alibi: *mali ignavique semper puniendi sunt, ut meliores & fortiores evadant: in fortunati verò, minimè.* Franzk. *lib. 1. var. resolut. 20. num. 43.* Anton. Matth. *de crimin. in prolegom. num. 2.*

2. Quod si culpa casum præcesserit, & quasi caussam casui dederit, committens delictum non est extra pœnam, ast temperamentum recipit juxta Marcianum

in

in l. absentem 5. §. refert. 2. ibi: casu verò. D. de pœnis Culpa enim tunc afficit culposum, quando est ordinata ad casum. Petr. Caball. *resol. crimin. cas. 79. num. 3.* Dn. Bocer. *de homicid. lib. 2. cap. 1. num. 79. & seqq. & 80.* latè D. Asuer. Fritsch. *ad Reyger. in Thessaur. pr. verb. casus fortuitus.*

3. Quæritur autem hoc loco, non incongruè: *An Partes vicini propria authoritate, ad determinanda vicinorum prædia à propriis, cum consensu omnium eorum quorum interest, sibi ipsis lapides finales figere & refigere possint?* Hoc est quod asserimus. Sanè hanc potestatem partibus concedit Imperator Diocletianus & Maximinius singulari rescripto *in l. successionum 2. C. fin. regund.* Ubi vicinorum novo consensu additis vel detractis alterutro agris, veteris determinationis monumenta permutare licet; ac cuilibet novo consensu, novos confines inducere concessum est; scribit Gothofred. *ad dict. l. 2. num. 10.* Et hoc jam antea æquum visum fuit Jureconsulto Paulo *in l. in finalibus 11. ibi: arbitrio possessorum permutare fines D. fin. regund.* Quilibet enim est moderator & arbiter rerum suarum, modo tanta moderatio fiat sine præjudicio vicini. *l. in re mandata 21. ibi: quilibet rei suæ C. mandat.* Tabor & Gamsius *in Thesaur. jurisprud. lib. 4. cap. 47. axiomat. 14.* Dn. Brunneman. *ad dict. leg. in re mandata 21.* Proinde subditi, etiam non adito magistratu, per viam transactionis fines pro lubitu dirigere & mutare possunt, absque legis pœna, sicuti in terminis decisum fuit in Electoratu Saxoniæ; daß von den Unterthanen zu Grumberck wegen Reinstein zusetzen / einige Straff nit genommen werden möge. h. e. *ut à subditis Grumbergensibus, eò quod fines agrorum inscio magistratu posuerint, nulla exigi debeat mulcta.* teste Bened. Carpzov. *in jurisprud. forens. lib. 2. constitut. 41. definit. 17. per tot.* Dn. Brunneman. *ad dict. leg. successionum 2. C. fin. regund.*

4. Dis-

4. Dissentit Caspar. Klock. *consil. 10. num. 489. vol. 1.* ubi tradit, quod jus dirigendi fines terminales, sit pars Jurisdictionis. *vide supra hoc cap. 15. §. 14. Limitatur* præfata Resolutio, in Casu quo statutum provinciæ aliud exigit. Ita namque in Ducatus Würtembergiæ statuto Ædili ordinatum est: ut nemini lapides terminales figere aut refigere, nisi viris terminalibus, jus fasque sit. daß niemanden Marckstein zusetzen oder zucassieren alß den Untergängern allein gebühre. Fürstl. Würtemb. Baw-Ordnung *fol. 18.* Et hoc summam habet rationem, ne quies publica inter concives vicinos per positionem terminorum propria authoritate susceptam turbetur; quod ut evitetur Princeps summopere cavere debet. Quam rationem consideravit prædicta ordinatio nostra hisce verbis: demnach sich ergeben / daß zwey Nachbar zwischen jhren Häusern / Höffen / Gärten und anderen Güthern sich eines untermarcks mit einander verglichen / ohn die Untergänger / selbsten Marckstein gesetzt / und solche / als wann sie verzeugt weren / für bider und redlich gehalten worden. solche unverzeugte Marckstein aber vielfältige / grosse Streitigkeiten und schwehre Rechtfertigungen erwecket / und die Underthanen in grosse Kosten / Schaden und Nachtheil gebracht: als thun wir solchem Unheil zubegegnen / ordnen und wollen / das hinfüro alle Marckstein / sie seyen von newem zusetzen / oder da sie auff eine Seitten hangen / wider auffzurichten / zuerhöhen / auch zuerniedrigen / oder gar zucassieren / durch die Untergänger allein gesetzt / auffgerichtet / erhöcht / auch erniedriget: oder wa man solche nimmer von Nöthen / cassiert werden sollen. h. e. *cum acciderit, ut duo vicini, circa fines intra ædes, atria, hortos & alia prædia mutuo consentientes, non adhibitis viris juratis terminalibus, propria authoritate lapides finales posuerint, & tanquam lapillis & testibus armati essent, pro terminis veris ju-*

Tt stis

stis & indubitatis habuerint; tales sine solennitatibus requisitis positi lapides autem, multiplices ingentes controversias, & lites inexplicabiles causassent, per quas subditi magnis sumtibus, expensis & damnis, maximo cum eorum præjudicio vexarentur; itaque malo huic obvenientes, ordinamus & volumus, ut in posterum omnes lapides limitanei, sive de novo terræ sint infigendi, sive casu partim collapsi, & pendentes quasi, rursum erigendi, altius vel suppressius ponendi, vel in totum evellendi, solùm per viros terminales, figi, altius aut pressius poni, vel etiam, quando eorum usus amplius non est necessarius, in totum evelli & ejici debeant. Wurtemb. ordinat. Ædil. titul. von Marck-steinen. *dict. fol. 18.* Et hoc adeò verum est, ut viri terminales, ne quidem in propriis prædiis lapides finales ad distinguenda vicinorum prædia à propriis, figere possint, etiamsi de officio legaliter administrando, & bona fide terminos ponendo juramentum præstiterint. Ne in propria causa quasi judices esse velint, & sibi ipsis jus dicant. De quo statutum Würtembergicum Ædile sequentia ordinavit: es soll auch kein Untergänger selbsten auff seinem Eigenthumb kein Stein setzen/ oder verändern/ sondern mit Vorwissen seines Nachbars/ solches seine Eyds-Brüder verrichten lassen. i. e. *Nullus item vir terminalis, in proprio suo prædio, lapidem confinalem ponere vel mutare per se præsumat, sed consensu vicini & confinii sui, collegis suis juratis, hoc perficiendum relinquat. dict. ordinat. Ædil. fol. 19.*

§. XVIII.

1. *Sit duodecima conclusio*; cum pœna termini moti hodierno jure & usu Imperii sit *arbitraria*; quæritur, *an illa casu eveniente, etiam ad pœnam mortis extendi possit?* hoc est quod asserimus. Tanta enim gravitas criminis ab homine perverso committi potest, præsertim invasione & irruptione terminorum publicorum, coadunatis

tis hominibus armatis factâ, in tam grave damnum reipublicæ redundante, ut reus corporaliter, imò ultimo quoque supplicio plecti possit. Exemplum habemus in *scopelismo* in Arabia Petrea olim à sceleratis usitato, sicuti constat ex *l. sunt quædam 9. D. de extraordin. crim.* ubi Ulpianus respondit, *quod in lapidum positorem, ne quispiam proprium agrum, sub periculo vitæ ingrediatur (quod extraordinarium crimen est) præses provinciæ graviter exequatur, usq; ad pœnam mortis, quia & ipsa res mortem comminatur.* pro majori hujus conclusionis firmamento adducitur *text. in l. 1. §. generaliter 3. D. de pœnis*; ubi Præses Provinciæ, adversus eum qui pecuniariam pœnam sua egestate eludit, coercitionem extraordinariam inducere potest. Per regulam; qui non habet in ære, luat in corpore *l. si is qui 7. §. in servos 3. D. de jurisdict.* Præses item Provinciæ, qui extra ordinem cognoscit, graviorem pœnam irrogare potest, modo rationem non excedat. *l. hodie 13. D. de pœnis.* extat quoque clarum responsum Ulpiani *in l. sacrilegij 6. in pr. D. ad l. Iul. pecul.* Et jureconsulti Macri *in l. lex Iulia 7. in fin. ibi: capite plecti D. ad l. Iul. repetund.* Menoch. *2. Arbitrar. cas. 89. num. 20.* Fachinæ. *lib 9. controvers. cap. 45.* Ludov. Peguerra *decis. 6.* Hartman. *observ. cam. tit. 49. de injurijs. cap. 1. num. 18.* Wisenbac. *ad tit. de extraord. crim. num. 3. disput. 31.* Ita in terminis termini motoris Ægid. Bossius *in operib. tit. de termin. moto. fol. m. 408.* ubi tradit; *Iudex arbitrium usque ad mortem potuisset arbitrari in casu qui meis diebus contigit, de quodam, qui adeò tyrannicè vivebat, ut quadam noctu ausus fuerit in civitate Mediolani immutare in omnibus & per omnia faciem cujusdam Cameræ, quæ erat vicini sui, & adjacebat domui ipsius; faciebatque aperiri ostium per quod pateret aditus è domo sua in Cameram illam, & obturari illud per quod ingrediebatur vici-*

nus & equos induxit in eum locum, ut eo uteretur pro equorum stabulo, & adeò mutavit pristinam faciem cameræ illius, ut quilibet ignarus, judicaturus esset, dictam cameram, non ad verum dominum, sed ad usurpatorem pertinere: propterea ex qualitate, arbitrium debuisset esse ad mortem. Hæc Bossius *dict. tit. fol. m. 409.* Prosp. Farinac. *dict. quæst. 168. num. 93.* ubi scribit. *quod pœna mortis, termini moti posset vigore Bullæ Sixti V. P. M. contra facientes cavalcatas locum habere, quando quis coadunatis hominibus armatis terminos publicos amovit* Hæc Farinacius. Dissentientium rationes collige *ex l. 1. §. f. D. de effract. l. 3. §. per D. de stellionat.* Sichard. *ad l. 3. C. de serv. fugitiv.* Clar. *§. fin. Q. 83. num. 11.* Scipio Gentil. *lib. 3. de jurisdict. cap. 34.* latissimè Diodor. Tulden. *de caus. corrupt. judicior. lib. 2. cap. 15. per tot.*

2. Dissentit quoad ædificia, ac quod eorum termini turbari non possint Joan. Bonifac. *de furt. §. possessionisve. num. 85.* Perez. *in Cod. tit. fin. regund. num. 7.*

§. XIX.

1. *Sit decima tertia conclusio.* Actio *civilis termini moti per accusationem à fiscali institutam non tollitur; nec altera alteram absorbet:* Quando enim ex eodem facto vel crimine duæ actiones descendunt, altera civilis, altera criminalis, una aliam non tollit, sed licet una intentata & ad finem perducta sit, adhuc tamen altera agi potest. *l. un. C. quand. civil. act.* Clar. *§ fin quæst. 2. n. 7.* Mastril. *decis. 200.* Farin. *quæst. 100.* Ottinger. *de finib. regund. lib. 2. cap. 9. num. 10. & lit. G. in notis* Proinde is qui in supradictis casibus dolo malo terminos evulsit aut turbavit, non solum criminaliter à judice puniri potest, pœna fisco applicanda, aut corpore expianda, *per l. 2. & 3. D. de termin. mot.* sed etiam civili actione obligatus est, parti læsæ *omne id*, quod de prædio amovendo terminos abstulit, restituere: *per*

re: *per l. fin. D. finium regund.* Imò insuper tantum agri modum de suo reddere tenetur pœnæ loco, quantum vicino sua invasione sibi propria authoritate addixit. *per l. si constiterit. 4. C. finium regund.* Alber de Rosate *ad l. 1. C. de accusat.* Azo in summa *Cod. fin. regund. num. 9.* Farinac. *dict. quæst. 178. num. 97. & 108.* Wissenbach. *ad dict. l. si constiterit,* præterquam quod terminorum Motor, tanquam violator publicæ quietis ad damna illata & interesse parti adversæ teneatur *arg. l. qui restituere D. de rei vindicat. l. in executione D. de V. O.* Hieron. de Monte *dict. tr. cap. 34. num. 9.* Petr. Greg. Tholosan. *in syntagm. jur. lib. 39. cap. 13. num. 8.* Menoch. *2. Arbitr. cas. 393. num. 19.* Sichard. *in Rubr. Cod. fin. regund. num. 11.*

2. Et hoc adeò verum est, ut Judex rerum criminalium, de crimine termini moti judicans, etiam de finibus motis actione civili instituta sententiam ferre possit, per *l. sedet 4. §. si dicantur ibi*: qui de crimine cognoscit, etiam de finibus. *D. fin. regund. l. Interdum 4. D. de publ. judic.* Oldendorp. *de action. class. 3. act. 14. Rubr. Affinia remed.* Joan. Ottinger. *de finib. regund. lib. 2. cap. 9. lit. M.* id quod ratione connexitatis evenit. Cum actio civilis in consequentiam veniat & incidenter, ratione damni illati, non autem principaliter intendetur. *t. tit. D. finium regund.* ac judex datus in principali quæstione, cognoscit etiam, de qualibet incidente *per l. 1. ibi: universam incidentem quæstionem C. de ordin. judic.* Joan. Bonifac. *de furt. §. possessionis 9. num. 87.* Anton. Faber. *in rational. ad dict. l. sed & 4. §. 4. fol. m. 955.*

3. Hac tamen addita *declaratione*; ut instituta una ex istis actionibus altera cesset, donec actio instituta ad finem perducta sit. *per l. un. ibi*: ut cum altera prius actio, intentata sit, *C. quand. civil. act. crim.* Marant. *in Process.*

part. 4. distinct. 1. num. 9. Lancellot. *tr. de attentatis lib. 2. cap. 4. limit. 23.* Joan. Ottinger. *dict. cap. 9. lit. M.* Dn. Bocer. *class. 6. disput. 11. thes. 80. & 83.* Dn. Brunneman. *in Cod. l. un. quand. civil. act. crim.*

4. Quod si tamen durante actione civili, criminalis actio inciderit, omnium primo actio criminalis terminanda erit. *per l. fin.* utpote majus, merito minori præfertur *C. de ordin. judic.* Joan. Anton. ab Ecclesia *observat. forens. 14. num. 16.* sicuti decisum fuisse in supremo Neapolitano Senatu, testatur Matth. de afflictis *decis. 229. n. 1.*

5. Hac tamen addita *consideratione, an* una actio alteri præjudicet, nec ne; *proinde cum quæstio falsi termini positi, in causam civilem incidit, an in civili supersedendum sit;* Placet illa distinctio communis à doctoribus recepta: an falsum sit tale, quod causæ civili præjudicium faciat, nec ne? *ut priori* casu supersedendum sit; *posteriori* verò non. Hippolit. de Marsil. *in rubr. D. de fals. num. 20.* cum declaratione Cæsar Ursill. *in annotat. ad* Matth. de Afflictis *decis. 229.* Anton. Faber. *in Codic. lib. 9. tit. 18. defin. 1.* semper enim causa præjudicialis, sive sit criminalis, sive civilis, retardat processum alterius causæ. Natta *consil. 138. num. 6.* Quod per exempla illustrat *dict.* Joan. Anton. ab Ecclesia *observ. forens. 14. num. 17. & 18.* Brunneman. *in Codic. ad dict. tit quand. civil. act.*

6. Accidere tamen potest casus, *in quo non potest agi de termino moto, nisi civiliter:* Veluti si de eo termino moto agatur, qui lite pendente suppositus sit ab adversario, vel inscia parte, vel ut id pateretur, per vim aut dolum coacta & in continente reclamante; non criminaliter ex ea causa agendum erit, sed civiliter, ut sciatur, an à priori finium constitutione recedi debuerit, utiliterque recessum fuerit, nec ne; quasi reus, juris sui tuendi

tuendi potius, quam alieni intervertendi animo, posteriores lapides finales moverit, qui ex ea causa convenitur *per l. fin. in pr. & §. 1. D. de termin. mot. l. meritò 51. D. pro socio.* Ita decisum fuisse in supremo Sabaudiæ Senatu tradit Anton. Fab. *in Codic. lib. 9. tit. 18. definit. 2. fol. m. 1181.*

§. XX.

1. *Sit Decima Quarta Conclusio*: cum diversæ sint pœnæ constitutæ his, qui terminos effodiunt vel turbant; dum illi extra ordinem & quidem corporaliter puniri possunt *per l. 1. D. de termin. mot.* insuper pœna quinquaginta solidorum mulctari queant, ut fisco inferantur. *l. lege 2. D. eod. tit.* igitur dubitari potest; *an unâ pœnâ indicta alteram tollat? V. G. Pamphilius ob violationẽ terminorum condemnatus est in exilium, quæ est una pœna, an teneatur quoque solvere fisco, quinquaginta aureos?*

2. Asserit hoc Cynus *in l. 1. C. fin. regund.* Et hoc authoritate *l. si servus 2. C. de sepulch. violat.* Ubi multæ pœnæ violatori sepulchrorum constitutæ sunt, ac solvendo unam reus non liberatur. Nam ob violatum sepulchrum servus exilio mulctatur, & domus in quam illata fuerunt sepulchraria, confiscatur. Farinac. *quæst. crim. 20. num. 120.* Decian. *tr. crimin. lib. 6. cap. 42. num. 10.* Proinde si uno delicto à lege, diversæ pœnæ indicuntur, delinquens ad omnes tenetur. *arg. l. sanctio ibi: quibus ipsa lege specialiter addita est. 41. D. de pœnis.* Decianus *de crimin. lib. 7. cap. 18. num. 1. & seqq. ubi hoc declarat.* Nævius *ad l. senatus 14. D. de accusat. qui hoc similiter declarat.* Et hanc affirmativam assertionem defendit Joan. Sichard. *in rubr. C. fin. regund. num. 20.*

3. Contrariam tamen sententiam sustinet Gloss. Accursii *in l. fin. D. de termin. mot.* adeò ut violator terminorum una tantum, non verò duplici pœna afficiendus

sit.

sit. Nam Papinianus respondit: non est verisimile delictū unum, eadem lege variis æstimationibus coerceri. *l. sanctio 41. D. de pœnis.* Eodem ratione censuit Senatus Romanus; ne quispiam ob idem crimen, pluribus legibus reus fieret, teste Paulo *in l. Senatus 14. D. de accusat.* Treutler. *vol. 1. disput. 19. thes. 7. lit. e. in fin.* Joan. Oettinger. *de finib. regund. lib. 2. cap. 9. lit. M.* Wesenbec. *in paratitl. D. de injurijs num. 18.*

4. *Verum enim verò*, in extra ordinariis criminibus, pœnæ extra ordinem arbitrio judicis irrogantur; nam in constitutionibus imperialibus & prudentum responsis, variæ pœnarum species in terminorum motores commemorantur, quæ delinquentibus infliguntur, ut judici instar speculi quod intueri licet, inserviat: unde provenit, ut pœna hæc arbitraria sit effecta Bertr. Argentræ *ad consuet. Duc. Britan. art. 590. num. 4.* Wisenbach. *in digest. tit. de extraordin. crim. disput. 31. num. 2.* Hinc evulsor terminorum finalium, licet pœna pecuniaria puniatur. *per l. fin. in pr. D. de termin. mot.* Extra ordinem tamen, insuper criminaliter puniri potest, vel verberibus vel exilio, vel alia pœna corporis afflictiva ratione habita personæ & rei. *d. l. fin. §. fin. D. dict. tit.* Farinac. *dict. Q. 168. num. 91.* Coler. *decis. 145.* Carpzov. *in criminal. quæst. 83. num. 67.* Brunnemann. *ad l. eos 1. C. de accusat.*

5. Ex quibus jam deductis, lucem capessere [illegible] hæc quæstio, *an pecuniaria ex lege Agraria, quinquaginta solidorum intentata & imposita, concurrere possit cum accusatione adversus motorem dolosum, an verò per l. final. D. de termin. mot. abrogata & antiquata sit?* Accursius quidem *in d. l. 3. D. eod. tit.* quæsitum hoc cum variis suis distinctionibus magis involvit quam dilucidat; sicuti censuit Bertrand. Argentræ *ad consuet. Britann. art. 580. num. 4.*

6. Ve-

6. Verum Negativa ſententia communitor placuit; adeò ut cum extraordinaria accuſatione, actio ex lege agraria ad pœnam pecuniariam fiſco inferendam merito concurrere poſſit; ſicuti pateſcit ex Reſcripto Divi Adriani & Nervæ *in l. 2. & 3. D. de termin. mot. l. 1. C. de accuſat.* Cujac. *lib. 5. ſentent. Paul. tit. 22.* Anton. Matthæ. *de Crimin. tit. de term. mot. cap. 2. n. 2.* Wiſſenbach. *eod. tit. diſput. 32. num. 10.*

7. Nec Contradicit hiſce Reſcriptis Modeſtinus *in l. 1. D. eod. tit.* Ubi reſpondit: *Terminorum avulſorum non mulctam pecuniariam eſſe, ſed pro conditione admittentium coercitione tranſigendum eſſe.* Particulæ enim iſtæ, Non: ſed: uſurpatæ & poſitæ pro iſtis: *Non tantum, ſed etiam*; ſumendæ & intelligendæ ſunt, ſicuti paſſim alibi hæc locutio non inconſueta fuit Romanis tam Hiſtoricis quam Jureconſultis. Uſus eſt hac loquendi formula Titus Livius: *Non enim receperunt Averni, eum deincepsque aliæ Galliæ & Alpinæ gentes, ſed etiam ſecutæ ſunt ad bellum.* Livius *Hiſtor. lib. XXVII.* Uſi ſunt hac formula Jureconſulti *in l. ſed etſi. 25. §. ſed & fructus. D. de petit.* hæred. *l. ergò ſecundum 5. D. de ſervit. P. V. l. 1. §. Cotidiana D. de aqua Cotid. & æſtiv. l. 5. §. domum. D. de injur.* Quod clarius apparet ex ſcriptoribus & Reſcriptis Græcorum, Veluti Baſil. *lib. 58. tit. de termin. mot.* Harmenop. *lib. 6. tit. 9.* Ita Anton. Matthæ. *dict tit. 14. de termin. mot. cap 2. n. 2.*

8. Cum extraordinaria accuſatione in Crimine termini moti concurrit quoque ex lege agraria Cai Cæſaris, Popularis actio. *d. l. 3. §. 1. D. de termin. mot.* Populares autem actiones publici juris tuendi gratia, cuivis è populo dantur, ac omnibus patent. *per l. 1. D. de popul. action. l. mutus. 43. §. 2. D. de procur.* Wiſenbach. *in Digeſt. tit. de popul. action. diſput. 32. n. 14.*

9. Veruntamen moribus hodiernis, actiones populares exoleverunt. Siquidem nullo privato licitum est hodie, præsertim in Regno Galliæ, prosequi propria authoritate delicta, sive publica sive privata, quoad publicum interesse & pœnam fisco applicandam, sed hoc officium Fiscali aut Procuratori Regio incumbit, ut crimina publica sua accusatione vindicet. Veruntamen interesse privatum pars læsa persequi potest *per l. un. C. de Sentent. quæ pro eo* Ubi Petrus Rebuff. *in proœm. Constit. Reg. Gloss. 5. num. 92.* Bugnon. *de leg. in Gall. abrogat. l. 1. sat. 13.* Græneuvegen *de legib. abrogat. in D. tit. d. popul. act.*

§. XXI.

1. *Sit decima Quinta Conclusio. Contra Motores terminorum datur Iuramentum in Litem.* Non solum pro damnis & interesse, sed etiam ad probationem loci, in quo ante amotionem termini extabant. Et hoc per Responsum Iavoleni in *l. cum furti 9. ibi:* jurare ita oportet, tanti rem fuisse, cum furtum factum est *D. de in litem jurand. arg. l. si quando. 9. ibi:* pro negotii qualitate, Sacramento æstimationem rerum quas perdidit. *C. unde vi.* Decius *in l. in actionibus 5. num. 13. Iason ibidem num. 3. D. eod. tit.* Quoniam ipsa Terminorum amotio non absone cum Crimine furti comparari potest. Dum termini motor, quantum in se est, etiam fundi vicini furtum committere, & tantum spatii ex prædio vicini ad se rapere tentat. *Vel ex alia* Ratione *à Bartolo* adducta: Quod ubicunque Quispiam Judici non paret, ejusque authoritatem contemnit, toties contra eum juratur in litem, *per l. sed & loci. 4. §. sed & si 3. ibi:* non pareat. *Vbi Bartolus D. finium Regund.* Hieron. de Monte. *de finibus Regund. cap. 69. num. 3.* Quod adeò verum est, etiamsi testes nesciant

ciant locum termini plantati, in quo prius fuisset positus. Nam in quonam loco loci essent, standum est juramento in litem præstando per illum in cujus præjudicium moti dicuntur termini, Contra illum, qui ipsos terminos scienter & dolose movit, & turbavit, vel movere & turbare curavit vel præcepit. *per dict. l. in actionibus. 5. §. sed in his 3. ibi*: ob solum dolum. *D. dict. tit.* Joan. Bapt. Plotus *de in litem jurand. §. 44. num. 2.* Farinac. *dict. Quæst. 168. n. 114.* Seraph. de Seraphin. *de privileg. juram. privil. 31. num. 106.*

2. Quo loco insuper etiam illud observandum est, ut Pars adversa læsa, damnum à Doloso Motore illatum, per juramentum in litem in infinitum æstimare & taxare possit. Lex enim certam quantitatem non expressit, sed propter contumaciam Rei dolosi, affectioni jurantis tale privilegium indulsit, licet modum justæ æstimationis supergrediatur. *per dict. l. sed. si 4. §. jurare 2. ibi*: jurare in infinitum licet. *D. de in litem jurand.* vid. Hieron. de Monte. *dict. cap. 69. per tot.* Franzk. *in Digest. tit. de in lit. jurand. num. 18.* Cum Declaratione Gothofred. *ad dict. l. sed & 4. §. jurare 2. num. 23.*

Caput XVI.

De jure & potestate statuendi circa Molas, easque Visitandi.

Summaria.

§. 1.

1. *Molendinarum inspectio, delictorum moletrinorum coercitio, reliquaque de molis statuendi potestas, accensetur Iuri Superioritatis territorialis.*

§. 2.

1. Ratio prima hujus asserti est, quod molarum inspectio, cum cura mensurarum & ponderum, propter frequentiam fraudis & deceptionis pari Iure censeatur.

2. Molitorum improbitas & fraudes.

§. 3.

1. Molitores præsumuntur esse fures.

§. 4.

1. Deinde, quod solus princeps territorii Iure Superioritatis, de iis quæ publicè utilia sunt, aliquid Lege cavere possit.

2. Maxima necessitas boni publici ergo efflagitat, ut circa causas molendinarias optimè prospiciatur.

§. 5.

1. Agitur inibi de annona, & victu quotidiano, ubi Reipublica interesse Vertitur.

2. Furtis & deceptionibus molitorum, acri remedio obviandum est.

§. 6.

1. Tertia ratio est prisca comparatio Iuris monetæ, cum Iure molendinarum.

2. Zygostatas nemo ordinat, nisi princeps, quò Iure territorialis Superioritatis cluit.

§. 7.

1. In Monarchia Romana Soli Imperatores Romani, de pistoribus, de frumento, de pane, de molendinis &c. constitutiones promulgabant.

2. Moletrinarum curam, Imperatores, subsecutis temporibus, commiserũt præfecto annonæ.

3. Molitores nostri, sunt veterum pistorum successores.

§. 8.

1. Status Imperii moderni, cum iis competant Iura territorialia, non minùs ordinant de molendinarum Visitatione & inspectione, quam olim Imperatores.

§. 9.

1. In Ducatu Wirtembergico, soli principi competit inspectio molendinarum.

2. Idem habetur in Statutis Misniæ, Saxoniæ, Ducatus Iuliacensis &c. Electoratus Brandeburgici, & Ducatus Brunsuicensis.

§. 10.

1. Exterorum Leges & consuetudines circa hanc rem.

2. Apud Romanos, pistores sive molitores, propria habuerunt collegia, jura & privilegia.

§. 11.

1. Theodoricus Gothorum Rex Romanus

manus pistorum & molitorum causa, constituit præfectum annonæ.

2. *In Gallia olim ignominiæ datum fuit, Inspectores molendinorum à Rege nominatos fuisse.*

§. 12.

1. *Ubi species Iurisdictionis in castro vel pago, sunt penes duos, cuinam Competat inspectio molendinarum?*

2. *Ea regulariter spectat ad Dominum territorij.*

3. *Quoniam statuta condere ejus proprium est.*

§. 13.

1. *Deinde, quia ad territorij Iurisdictionem territorialem pertinent ea, quæ totius provinciæ utilitatem respiciunt.*

§. 14.

1. *Tertiò quia, qui suprema Iurisdictione pollet, omnes alias Iurisdictionis species simul exercere potest.*

2. *Referuntur ij, qui dissentiunt.*

§. 15.

1. *Ampliatur hæc sententia, ut nihil intersit, sive superior solam possideat Iurisdictionem territorialem, sive cum illa altam habeat seu Criminalem.*

2. *Declaratur, quod Dominus inferior delicta in molis commissa pecuniariè possit punire; graviora verò facinora Superiori punienda relinquuntur.*

§. 16.

2. *Deinde declaratur, quod ei quoque competat Visitatio molendinorum, cui competit Ius constituendi mensuras & pondera.*

2. *Limitatur non procedere, si Nobilis in pago aliquo bassam Iurisdictionem habens, immediatè Imperio sit subjectus, cui inspectio nolendini non competit, nisi ratione delicti commissi.*

§. I.

1. SIcuti in re monetaria & nummis probandis miscendisque publica lege ordinatos videmus *Wardinos* seu *Zygostates*; vel *Libripendes* per *l. 2. C. d. Ponderat. lib. 10.* Ac in mensuris & ponderibus justè observandis visitatores jurati eliguntur, Bestellte Gewicht und Maaß-Beschauer und Wagmeister. h. e. *juratò constituti inspectores,*

res, ponderum, mensurarum, & Libripendes. Simili ratione Territorii dominus vigore der Landesfürstl. Obrigkeit. *sive Superioritatis territorialis. Ius visitandi Molendinas* sibi soli sumit, ac in hunc finem Magistros Molarum Wasser- und Mühlmeister constituit, Quorum fidei & peritiæ incidens aliquod negotium committitur definiendum, qui insuper Molitorum fraudes detegere tenentur. Ideo hanc Molendinarum inspectionem die Mühlbesichtigung/ delictorum moletrinorum coercitionem, aliave de Molis statuendi potestatem, meritò *Iuri superioritatis seu centenariæ Iurisdictioni* (ut quidam loquuntur) accenseo, cum Andr. Knichen. *d. Iur. territor. cap. 4. num. 306. & seqq.* eumve sequitur Joachim Schepliz. *ad Consuet. Brandenb. part. 4. tit. 23. §. 1. num. 6. in fin.* Wehner. *in observat. verb.* Zent. *fol. 704. 706. & 715.* Joan. Hering. *in tr. de Molend. Quæst. 37. num. 3. & seqq.* Ac *Quæst. 45. num. 36. & seqq.* Besold. *in Thesaur. Pract. lit. M. verb.* Mühl. *num. 76.*

§. II.

1. Ratio autem cur molendinarum inspectio & visitatio Juri Superioritatis ceu proprium attributum accenseatur, multiplex existit. Et quidem *Primo* molarum inspectio cum cura mensurarum & ponderum propter frequentiam fraudis & deceptionis pari Jure censetur & æquiparatur; Prout enim emere vendere ita quoque molere à natura liberum est ac meræ facultatis. Consult. Saxon. *part. 5. cap. 6. num. 1. vol. 1.* Imprimis autem Frumenti modius variis fraudibus præ ceteris contractibus obnoxius est, propter frequentiam mensurandi farinam & frumentum, dann falsche Gewicht/ Maaß und Metzen insonderheit bey den Wirthen/ Becken und Müllern zusuchen und zufinden seynd. h. e. *quoniam pondera, mensuræ & modij falsificati, inprimis quærendi & inveniun-*

tur

tur in hospitiis publicis, item penes pistores & molitores. Nulli enim in re concredita aut negligentius aut malitiosius versantur quam molitores. Andr. Knichen. *de jur. territ. cap. 4. num. 313.* Qui non tantum victum votumque eorum qui molas adeunt, falsis sponsionibus suspendunt; sed etiam plerumque per fraudem sortem ordinariam in mercede egrediuntur, Indem sie zu weit zugreiffen Gelegenheit genug haben. h. e. *cum occasionem furandi sufficientem habeant.* Joan. Hering. *d. Molendin. Quaest. 44. num. 13. & 14.*

§. III.

1. Unde Molitores quoque fures esse præsumuntur, si credimus. Fulgos *in l. Iulianus. col. 2. D. d. act. empt.* Frider. Scot. *respons. 6. in fin. lib. 4. tom. 1.* Pauci enim molitores contenti sunt *ut alant furfure sues*, sicut *de pistoribus* loquitur Plautus; de quo latè & eleganter Joan. Hering. *dict. tract. Quaest. 1. num. 66. & seqq.* Unde bonum argumentum vulgus format in molitore: *Est molitor, Ergo est Fur.* Hi enim servant. Gloss. *in §. si. tres. 2. de pac. tenend. & ejus violat.* dicentem: Beatus qui tenebit: ideò ipsi accipiunt & tenent vehementer. Ordin. seu Consuet. Paris. *Rubr. des meusniers & Chartiers.* Petr. Rebuff. *tr. de mercat. minut. vendent. art. 1. Gloss. 10. oper. tom. 2.* Ideò ad exemplum ponderum & mensurarum, *cura quoque molarum ratione* inspectionis ad occurrendas fraudes & furta, ad Principem territorii pertinere debet, per regulam quod æquiparatorum par sit ratio ac eadem Juris dispositio. *per l. 1. ubi Dd. ff. d. Legat. 1. Iason in §. ex maleficiis. num. 39. inst. d. action.* Surd. *consil. 384. num. 22. & seqq. lib. 3.* Borgnin. Cavalc. *tr. d. tut. & Curat. sect. 4. sub. num. 1.* Carpzov. *in Iurisprud. forens. part. 2. Constit. 14. defin. 14. num. 5.*

§. IV.

§. IV.

1. *Tum Secundo*, quod ſolus Princeps territorii, Jure ſuperioritatis de iis quæ publicè omnibus & ſingulis abſque diſcrimine utilia ſunt, diſponere aut certa lege aliquid ſtatuere poſſit. Cephal. *conſil.*, *38. num. 18. & 19.* eumque referens Coppen. *deciſ. 20. num. 16.* faciunt quæ tradit Joan. Hering. *de Molendin. Quæſt. 10. num. 5.*

2. Attamen ſi ulla in re, maximè in cauſis molendinariis publica utilitas efflagitat, ut in cauſis molendinariis ſedulò invigiletur; Cùm enim molitoria ſit ars & quidem neceſſaria, utilis & frequentiſſima, conſequens eſt, certos viros conſtituere, qui jurgia & lites circa aquæ fluxum aliasve cauſas moletrinas obortas tanquam periti in arte dijudicent & finiant: legitimi mercedis macinæ fructuumque taxatores exiſtant; molitorum adminiſtrationem veluti rigoroſi Cenſores examinent, ac inſuper procurent quo in molendis frumentis cuique ſatisfiat, ſimulvè farina juſto modio & tempore reddatur, ac crebra inſpectione & viſitatione fraudibus quibuscunque obvietur: Inſuper in transgreſſores & delinquentes mulcta nummaria, quandoque etiam pœna capitalis conſtituatur. Renat Choppin. *ad leg. Andeg. lib. 1. cap. 24.* Ex eo Andr. Knichen. *d. cap. 4. num. 313.* Quos refert Schepliz. *ad Conſuet. Brand part. 4. tit. 23. §. 1. num. 6.* Eosve ſequitur Joan. Hering. *d. tr. Quæſt. 45. num. 36. & ſeqq.*

§. V.

1. Agitur enim de alimentis, de pane pauperum ac de frumento, quod rerum omnium eſt pretioſiſſimum & ad victum humanum perneceſſarium. *arg. l. 3. §. effracturæ. 2. ibi*: pretioſiſſimam partem fortunarum ſuarum *D. d. Offic. Præfect. vigil.* Langlæ. *in Semeſtr. lib. 8. cap. 3.*

Carpzov. *in Prax. crim. Quæst. 81.* ubi de pœna furti frumentarij. *num 37. & seqq.* Cui bono, Reipublico adjuvandæ causa circa annonam variæ leges à Reipublicæ moderatoribus constitutæ fuerunt; De quib. vide *t. t. D. ad L. Jul. d. annon. t. t. C. Quas res export.* Constitut. Theodorici Regis Romani apud Goldast. *tom. 3. Constit. Imp. fol. m. 78.* latè & distinctè Martin. Coler. *de aliment. lib. 1. cap. 17. per tot.* bene Renat. Choppin. *tr. d. Privileg. Rustic. lib. 2. cap. 9.* Francisc. Marc. *decis. 155. & 236.* Petr. Gregor. Tholosan. *Syntagm. lib. 36. cap. 30. per tot.* Doctor Marta *in Digest. noviss. tom. 5. verb. Annona.*

2. Furtum autem molendinarium maximè molitorum calliditate adumbratur, qua ceu periti in arte vario modio simplices egregiè decipere norunt, præsertim cum hoc delictum plerumque noctu & in tenebris perpetrent; *arg. l. 1. in pr. D. d. Furt.* Joan. Hering. *dict. tr. d. molend. Quæst. 37. num. 6. & seqq.* Quod aliàs pænam aggravare solet. *l. 2. D. d. Effractor. l. aut facta. 16. §. tempus. 5. ibi:* nocturno. *D. d. pæn.* Ripa. *d. nocturn. tempor. cap. 24.* Remus *ad Nemesin Caroli. V. art. 150. lit. F.* Jul. Ferret. *d. re milit. tit. d. milit. instit. & pæn. num. 224* Petr. Caball. *in Resol. crim. cas. 21. num. 3. & 4.* Quibus ut obvietur, acriori remedio opus est, quod nemo melius quam Princeps territorii prudenti & circumspecto statuto providere potest, cum ille solus in suo territorio statuendi ac leges locales condendi potestate præfulgeat; per Jura vulgata.

§. VI.

1. Facit quoque *Tertio*; prisca comparatio Juris monetæ cum Jure Molendinarum, Gerechte Müntze/ Gewicht Maß und Ehle/ h. e. *justa moneta, pondus mensura & ulna.* quæ à Politicis & JureConsultis traditur. V. Theodor.

 dor.

dor. Reinkink. *d. jur. retract. Quæst. 6. num. 215. & seqq. & 256.* De qua Glossa Juris Saxonico-feudalis ista: Dieses ist gesetzt zu dem gemeinen nutzen und frommen: Das solt jhr wissen / Mühlrecht ist gleich zuvernemmen als das Müntzen; dann der Mühlmeister soll halten seine Metzen gleiche / das ist / sein Metzen soll sein unterm halben Vierthetle. h. e. *hoc positum est ad commodum & utilitatem publicam; scire enim debetis Ius molendinarum æquiparari Iuri monetarum; Molitorem namque æquabiles oportet habere modios; hoc est, ut modius ejus sit infra dimidium quadrantis.* Glossa Lehen-Recht. *cap. 11. num. 9. in princ.* Joan. Hering. *d. tr. Quæst. 45. num. 40.* In moneta & nummis publicè probandis & miscendis, nemo Zygostatas seu Wardinos, quam Princeps territorii, superioritatis Jure ordinat.

§. VII.

1. In quorum confirmationem, *Quarto* considerandum est, quod olim in Monarchia Romana Imperatores soli *de pistoribus, de frumento, de pane, de molendinis, molitoribus* eorumve cura & diligentia constitutiones promulgabant; *prout patet ex* tot. tit. *ubi* Joan de Platea *&* Arena. *C. d. Pistor. lib. 11. l. in excoctione. 2. C. de Excoct. & translat. milit. lib. 12. l. Iubemus. 16. C. d. Erogat. milit. ann. lib. 12. text. in l. 1. ibi* · frumentum de horreis. *l. 2. C. d. frument. Vrbis Constant. lib. 11. tit. 23.* ubi Gothofr. tot. tit. *Cod. ut nemini liceat in empt. spec. 27. lib. 10.* Hinc Pistrinorum Curatores constituti quorum munus personale erat, eave de causa immunitate gaudebant. *text. in l. munerum. 18. §. legati, 12. ibi:* Pistrinorum Curatores: *D. d. muner. & honor.* Noluerunt item Impp. Valentinianus & Valens, ut facionorosus quispiam pro coercitione delicti pistoribus addicatur. *text. in l. ne quis. 19. ibi:* Pistoribus *C. d. pœn.* vide *l. 3. 5. & 6. C. Theod. d. Pistor.*

2. Hanc

2. Hanc moletrinarum curam Imperatores subsecutis temporibus præfecto annonæ (quem Provantmeister vocare solemus) commiserunt. Prout *Rex Romanorum & Gothorum Theodoricus* constitutionem edidit ad Maximum Præsidem, ejusve officium descripsit; Quam vide ex Cassiodoro desumptam apud Goldast. *in Constit. Imp. tom. 3. in Constitutionib. Theodorici, cap. 154. fol. 78.*

3. Ac quamvis in quibusdam textibus Juris sermonem faciant de pistoribus, optimo tamen Jure ad Molitores nostrates extendi possunt; utpote qui veterum pistorum sunt successores; siquidem (autore Attejo Capitone) apud Romanos ii tantum pistores nominabantur, qui ante inventas molas far pinsabant, & panem tostum lautioribus coquebant; adeò ut non tantum panem fecerant sed etiam farinas moluerant; Hinc in pistrinum damnare. Senec. *Epist. lib. 14. cap. 91.* Cujac. *lib. 16. Observat. 5. in pr.* eleganter Gothofred. *ad d. l. munerum 18. §. 12. verbo. pistorum. D. d. muner.* Joan Hering *dict. tr. quæst. 1. num. 30. & 34. ac Quæst. 4. n. 25.*

§. VIII.

1. Ideo cum hodie Status Imperii quoad territorium suum, summi Juris participes facti sint, quid obstat, quod pari modo & ratione de molendinis, eorum inspectione & visitatione sicut olim Imperatores, Leges & statuta condant, & hanc curam sibi sumant. Quoniam Status Imperii Imperatorem in suis territoriis representant, siquidem per investituram omnia ea Jura, quæ Imperator, in territorio possedit, Jure hereditario acquisiverint. Unde *Regula* vulgata emanavit, *Quod Status Imperii omnia ea possint in suo territorio, quæ Imperator in Imperio potest.* Andr. Gail. *lib. 1. d. Pac. publ. cap. 6. num. 10.* Ludolph. Schrad. *d. Feud. part. 2. princip. Sect. 10. num. 36. & seqq.*

seqq. Modest. Pistor. *consil. 24. num. 1. vol. 1.* Matth. Wesenbec. *consil. 27. num. 29.* Caspar. Klock. *de Contribut. cap. 4. num. 126. 136. & seqq.* Carpzov. *in Iurispr. forens. part. 2. Constit. 2. defin. 2. num. 3.* Et quidem hodie ubique cernimus ac in evidentia facti consistit, quod Principes & status Imperii soli in suo territorio Jus molendinas visitandi & statuta moletrina condendi habeant & usurpent, ac Civitates municipales vel Nobiles mediatos ab hoc Jure penitus excludant;

§. IX.

1. Ideo in *Ducatu VVürtembergico* Princeps noster inspectionem molendinorum solus habet, ac in hunc finem Magistros molendinarios Mühlmeister ordinat, leges molinarias Mühl-Ordnungen sancit, und es werden Jährlich alle sowol Walck-als Maal-Mühlen deß gantzen Lands durch solche Mühl Meister beschawet/ ob sie dem gemeinen Nutzen zu Nothdurfft in Tach und Fach und wesentlichen Gebäwen erhalten werden/ und mit redlichen Geschirren versehen seyen/ auch wa mangel vorhanden/ sollen sie darinn Bescheid und Maaß geben. h. e. *quotannis omnes tam fulloniæ quam moletrinæ Universi Ducatus, per tales magistros molendinarios visitantur, an scil. in commodum boni publici, ædificia moletrinarum sub tectis sine detrimento, & à ruina conserventur; an item molitores instrumentis justis utantur; nam ubi harum rerum defectus aliquis apparet, hic ab illis emendari solet, & emendatio injungitur.* Videri potest Fürstl. Würtemberg. Lands-Ordnung *fol. 180.* Dn. Lidenspür. *in Ordinat. VVürtemb. fol. 277.*

2. Pari ratione singulare statutum *in Misnia & Saxonia* extat, quod non tantum modum visitandi molendina sed etiam de mercede molitoris, aliave ad causas molendinarias pertinentia definit ac præcipit; Quod videsis

videſis. Apud Joan. Coler. *in Oeconom*; *part. 1. lib. 2. cap. 3. in pr.* ac Joan. Hering. *d. molendin. Quæſt. 45. ſub. n. 43. v.* Beſold. *conſil. 211.* Simili modo *Dux Iuliacenſis* ordinavit, wie und welcher geſtallt es in den Hertzogthumb Gülch/ Cleve und Berg mit denen Müllern/ jhren Knechten dem Mühlwagen ſolle gehalten werden; was ihr Eyd ſeye/ wie ſie jhre Becher und Maſſen halten/ die Eychen und Zaubnen/ alle viertel Jahr beſichtigen/ und was geſtalten die Gemahls-Leuten zubefürdern und zuthun befugt. h.e. *Quomodo in Ducatu Iuliacenſi, Cliviæ & Montium, Molitores cum famulis ſuis, & curru uſitato, ſint habendi, in quo conſiſtat eorum juramentum; an juſtè conſerventur eorum mody & menſuræ, prout ſunt probatæ & ſignatæ; per ſingulas angarias viſitentur; quomodo & quatenus, is qui prior apportavit annonam, ſit promovendus.* Policey-Ordnung deß Hertzogthumb Gülch. *fol. 25. & ſeqq.* In Electoratu *Brandenburgico* de molendinis extruendis ſolus Elector jus dicit Joachim. Schepliz. *ad Conſuet. Brandenb. part. 4. tit. 23. §. 1.* Ac Juramentum Molitoribus eorũq; famulis præſcribit, quod in omnibus articulis ordinationi Moletrinæ der Braw- und Ziese-Ordnung conformes vivere velint. Vide Joan. Coler. *in Oeconom. part. 1. lib. 2. cap. 15.* Ac Joan. Hering. *d. tr. Quæſt. 45. ſub. num. 43.* In Ducatu *Brunſuicenſi* cum olim contentio oriebatur inter Ducem Ottonem & aliquos vicinos molitores de molendino noviter erecto, præfatus Dux litem hanc per certos deputatos, peritos aquarum & rei molendinariæ der Waſſer und Mühlverſtändigen præhabitâ oculari inſpectione determinari curavit. Acta Brunſuic. *part. 1. membr. 1. cap. 9. num. 80.* Quod refert quoque Joan. Hering. *d. Molendin. Quæſt. 40. ſub num. 6.*

§. X.

1. Exterorum Leges & Consuetudines quod attinet, in Italiæ *Ducatu Mediolanensi*, peculiaris officiarius viæ publicæ (seu *stratarum* ut Itali loquuntur) constitutus est, qui simul Judex aquarum & Magister molendinorum existit, cujus curæ incumbit sedulo prospicere, quo aquæ continuè fluant, nec alio deriventur, ac ut molendina à Molitoribus absque ullo damno tertii dirigentur ac frumenta bona fide moliantur. Carpan. *ad statut. Mediolan. cap. 140. vol. 2.* In singulis *Galliæ* Municipiis jam olim à Rege institutus fuit Generalis Moletrinarum Inspector, *Vn Sergent general, visiteur des moulins.* Renat. Choppin. *d. doman. franc. lib. 3. tit. 24. sub num. 2. in Margin.* Ac Jus dicere *in Gallia* de Molendinis superioritati seu Juridicæ potestati attribuitur eive coheret; Proinde *Andegavensium* lex constituit, ut Molitor & Furnarius à Domino Juridico damnetur ac cogatur indemnem præstare eum qui frumenta molat, panesque coquat ad quinum usque assem vel quantum damni datum fuerit, quod si cunctetur Dominus Juridicus damnum sarcire jubere, subditus denuo furnum adire aut molam dominicam frequentare non tenetur. Vide Latius prædictum Choppin. *ad leges Andiæ lib. 1. cap. 24. num. 1. & seqq.* quem refert quoque Joan. Hering. *d. tr. d. Molend. Quæst. 45. n. 44. & 45.* Latissimè quoque de Molendinorum & Molitorum Judice & jure provisum & dispositum legimus in Constitutionibus *Ducatus Britanniæ, tit. 17. act. 348. & seqq.* Ubi Betrand. Argentræ. *ad Consuet. Britan. in Comment.* De jure & tributis eorumque exemptione, reperitur Constitutio *Regni Vngariæ* Regis Maximiliani II. *de Anno M. D. LXVI. art. 12. & 13.* Ac ejusdem Constitutio *de Anno M. D. LXIX. In Regno Scotiæ*, Reges varios de Molen-

lendinis Leges tulerunt, & de hisce controversiis jus dixerunt. Ita namque *Rex Wilhelmus* statuit apud Sconam: per commune Concilium Regni *M. CC. IX.* Quod omnes qui habent molendina in terris suis; habeant Magistrum & duos servientes, qui jurent fidelitatem Domino loci & hominibus suis. Et liber homo, dabit ad molturam molendini, decimum sextum Vas, vel vigesimum, vel trigesimum secundum, quod feofatus & seqq. Statut. Reg. Wilhelm. *cap. 9. Statut. Reg. Robert. part. 2. cap. 35. & passim ap.* Sknæum. *Vidè* late Thom. Crag. *de jur. Scotico lib. 2. Diegeſ. 8. fol. m. 185. & seqq.* Parilis molendinorum sollicitudo antiquitus quoque *summum Magistratum* exagitabat, prout cum ex legibus Romanis tum ex historiis Francicis liquet.

2. Apud Romanos, repertore & firmatore *Trajano*, Pistores Molitores proprium habuerunt collegium, peculiaria Jura, eorumve Curatores à muneribus personalibus sese excusare potuerunt, quod patet ex *l. ult. D. d. excusat. tutor. l. 1. ibi: Pistorum. D. quod cuisque Univers. nom. text. in l. munerum. 18. §. 2. D. d. muner. & honor.* Tot. tit. *C. Theodos. & Iustinian. d. Pistor. lib. 11. Cujac. lib. 26. Observ. cap. 17.* Joan. Gœddæ. *in l. Neratius. 85. num. 1. D. d. Verb. Signif.* Rittershuſ. *in Trajano. fol. 3.* Salmut. in Panzirol. *lib 2. tit. 22. pag. m. 714.* Unde pistorias quoque caussas feriatis geminatisque mensibus audire & distinguere licuit. per text. *in l. publicas. 4. §. 1. C. d. Feriis.* Joan. Hering. *d. tr. d. molend. Quæst. 1. num. 30.* Pistrini porro Principis Curator vocabatur Comes horreorum, qui certa mancipia purgandis horreis ac coquendo pani principis adscripta habebat. *per l. un. C. d. Pistor. lib. 11. Novell. 80.* Cujac. *d. præscript. cap. 13.* Gothofred. *ad d. l. publicas. 4. §. 1. C. d. Feriis.* Hering. *d. tr. Quæst. 4. n. 8.*

§. XI.

1. *Theodoricus Gothorum Rex Romanus* haud minorem curam pistorum & molitorum habuit, dum eorum causa annonæ Præfectum constituebat, ejusve officium in singulari constitutione hisce verbis descripsit: *Tui siquidem studii est, ut Sacratissimæ Urbi præparetur annona, ubique redundet panis copia, & tam magnus populus tanquam una mensa satietur, per officinas pistorum cibosque discurris, pensum & munditiem panis exigis, nec vile judicas esse, unde te possit Roma laudare: merito quando gloria singularis est illius Civitatis affectus.* Aurel. Cassiodor. *lib. 6. Rescript. Et ex eo* Goldast. *tom. 3. Constit. Imperial. cap. 154. Constit. Theodor. fol. m. 78.*

2. Minori cum laude sed majori ignominia in Gallia olim objectum fuit illis, qui Molendinorum Inspectores à Rege nominati fuerant; Ita enim *Aymonius Monachus* de quodam scribit: E medio aufferatur hominum Tyrannus hic, cujus, Pater Procurator fuit Regalium Molendinorum. Aimon. *lib. 3. Histor. Francic. cap. 63. fol. 124.* Pari modo antiquitus primario Medico Regis Chliperici Marileifo in ignominiam vertebatur, quod parens ejus Molendina Ecclesiastica administraverit, fratresque ejus culinis dominicis & pistrinis subjecti fuerint. Gregor. Turonens. *Histor. Francor. lib. 7. cap. 14.* Quod refert Joan Hering. *d. tr. Quæst. 1. sub. num. 11.*

§ XII.

1. Ex quibus jam adductis exemplis & legibus palam fit, *quod & olim & hodie Inspectio & Cura Molendinorum ad superiorem territorii pertinuerit ac superioritatis Iuri meritò addicatur.* Et hoc minus dubium habet in casu quo species Jurisdictionis penes unum resident; Ubi autem Jurisdictionis species in Castro vel pago aut Civitate sunt penes duos, veluti si Nobilis in Pago Jurisdictionem

bassam

bassam die nidergerichtliche Obrigkeit possideat, Princeps autem ibidem Jurisdictionem altam die hohe Obrigkeit aut Jurisdictionem territorialem die Landsfürstliche Obrigkeit habeat; Acriter controvertitur, *Cuinam competat Inspectio & visitatio molendinarum* und wer die Mühl-Beschawung fürzunemmen berechtigt seye?

2. In qua quæstione *distinctè* procedendum esse censeo. Et quidem regulariter Inspectio & Visitatio molendinorum ad dominũ territorii vigore der Landsfürstlichen Obrigkeit *sive superioritatis territorialis.* pertinere censeo.

3. *Primo* Quoniam visitatio hæc secundum certa statuta & ordinationes Provinciæ vel loci fieri debet, und die Mühlbeschawung wird nach der Mühl-Ordnung fürgenommen; atqui dum statuta condere sit proprium domini territorialis ac superioritatis Juri accenseatur, Haud dubium est, quin etiam is, qui eodem loca statuta molendinaria condidit, ibidem quoque Jus visitandi molendina habeat; Sicuti enim Princeps legem facit, ita eam quoque exequitur, nec alius de ea cognoscere potest; Ne unus seminet & alter metiat. *arg. l. cum quædam puella. 19. in pr. D. d. Jurisdict. ubi* Alex. Jason. & latè Joan. Petr. Surd. *consil. 152. num. 21. & seqq.* Menoch. *consil. 604. num. 24.*

§. XIII.

1. *Et hoc Secundo* ex eo confirmatur, quod visitatio hæc utilitatem publicam totius districtus tam universorum quam singulorum respicit per ea quæ supra *cap. 13. num. 4.* dicta sunt. Ea autem quæ totius Provinciæ utilitatem respiciunt, non ad Jurisdictionem bassam sed propriè ad territorii Jurisdictionem universalem ejusve Principem ac Dominum pertinent. *per text. in l. littora. 3.*

§. 5. ibi: concedendum non esse, ut deterior littoris usus. D. Ne quid in loco publ. Communis enim omnium utilitas à Principibus procuranda est, ut testatur ipse Imperator Justinianus *in l. Communium. 9. in pr. ibi: rerum omnium utilitatem. C. d. Natural. liber.* Ac quibusvis commoditatibus privatis etiam Iure admissis præferenda est. *l. unic. §. penult. ubi* Br. & Dd. *D. d. Caduc. tollend. can. scias ibi:* nam plurimorum. *Quæst. 1.* text. *in l. ita vulneratus. 51. §. 2. ibi:* pro utilitate communi. *D. ad L. Aquil.* Schurff. *consil. 9. num. 9. cent. 2.* Ac *Consil. 60. num. 8. & 9. ead. cent. 2.* Alexand. *consil. 190. num. 13.* Covarr. *lib. 2. Var. Resol. cap. 3. num. 5. & lib. 3. cap. 14.* Joan. Hering. *d. Iur. molend. Quæst. 10. num. 18.* Baro Enenckel. *tr. de privileg. lib. 3. cap. 6. num. 33.* Francisc. de Amaya. *Observat. lib. 1. cap. 1. num. 1.* Joan. Mar. Novar. *Decis. 60. num. 11. & per tot.* Est enim Magistratus officium omnia ad Subditorum utilitatem dirigere. *per l. si quis filium. 34. C. d. Inoff. testam.* text. bonus *in pr. Novell. 8.* Hinc Princeps dicitur communis omnium pater. *per Novell. 98. cap. 2. in fin.* Seneca *lib. 1. a. Clement. cap. 14.* Roland à Valle *consil. 18. num. 18. lib. 2.* Cravet. *consil. 9. num. 37.* Baro Enenckel *tr. d. Privileg. lib. 3. cap. 6. num. 30.* Francisc de Amaya. *dict. c. 1. num. 5. & seqq.* Pastor populi & Minister Dei in terris. *Can. ne 13. can. qui. 13. quæst. 1. Et can. non solum. 23. quæst. 5.* Philipp. Cornæ. *consil. 162. num. 25.* Ac Universalis protector miserabilium *L. un. C. Quand. Imp. inter pupill & vid.* prout hæc latius deducit Laudens. *tr. de Princip. Quæst. 155.* Cravet. *dict. consil. 9. num. 38. part. 1.* Joan. Cœppen. *decis. 59. per tot.* Morla *in Emporio Iur. tit. d. Legib. num. 16* abundè & eleganter Mar. Giurba. *decis. crim. 1. per tot.* doctè & acutè Francisc. de Amaya. *dict. lib. 1. cap. 1. per tot.*

XIV.

§. XIV.

1. *Ulterius Tertio* faciunt quæ Besoldus hanc quæstionem in terminis decidendo scribit: Fals nun der Ober-Gerichts-Herr zumal Lands-Fürst ist/ gebühret jhme diß Orths ein mehrere Gerechtigkeit und kan fürnämblich derselbigen Inspection haben/ ob es durchaus in der Mühl rechte zugehe/ was man für Maaß gebrauche/ ob man bey dem alten Mülter verbleibe? und was sonsten in guter Policey dienlich. h.e. *In casu, ubi dominus Iurisdictionis supremæ, simul est princeps Regionis, tunc ei ratione hujus rei, latius Ius competit; & inprimis inspectionem moletrinarum instituere potest, An omnia recte & debito ordine in molendino gerantur, quibus utantur mensuris, an adhuc præstatio macinæ sive multuræ consuetæ observetur? & quid simile instituatur, quod ad conservationem Reipublicæ conducit.* Besold. *in Thesaur. Pract. lit. M. verb.* Mühlen. *num. 76.* Et hoc sane ex illa ratione; Cum is, qui suprema (quam territorii vocant) Jurisdictione pollet, omnes alias Jurisdictionis species simul exercere possit; Unde descendit illud quod dicunt: *Principem in suo territorio, ratione cujuscunque Iurisdictionis, infimæ & supremæ, fundatam habere intentionem.* Paul. d. Castro, Socin. & Modern. *ad l. 1. in pr. D. d. acquir possess.* Abb. Anton. d. Butrio & cæteri omnes *in cap. nimus x. de Iurejur.* Socin. *consil. 127. lib. 1.* Andr. Alciat. *Respons. 172. num. 9. & Resp. 175. num. 1.* Quod ceu Regulam communem in Imperio practici attestantur Thom. Michael. *d. Iurisdict. thes. 46.* Andr. Knichen. *d. Iur. territ. cap. 5. num. 133. & plurib. seqq.* Besold. *d. Iurisdict. Imper. Rom. Quæst. 18. & 21. in pr.*

2. Utcunque autem hic dissentiat Consil. Argentorat. *2. num. 156. 157. & 163.* Besold. sibi contrarius *consil. 211. per tot.* Eumve sequutus Dn. Lindenspur. *in Ordin.*

VVürtemb. fol. 278. num. 10. ac. tr. de Imperior. mutat. cap. 30. num. 86. fol. m. 114. Et hoc ex eo per varias digressiones, deducit Dn. Casp. Manz. *decis. 92. per tot.* Ubi, quid in jure Bavarico obtineat, *sub. num. 17.* refert.

§. XV.

1. Hanc tamen sententiam *I. Ampliandam* censeo, Nihil in visitatione Molendinorum interesse, sive Territorii Dominus solam Jurisdictionem territorialem possideat, sive cum illa insuper Altam seu criminalem habeat Jurisdictionem; Ut enim die Lands-Fürstl. Obrigkeit *superioritatis territorialis* longè superat das Ober- und Hals-Gericht/ *seu merum Imperium*, per ea quæ tradita sunt, ita majus sua natura & potestate id quod minus est facile absorbet.

2. II. *Declaro* eandem decisionem, daß allhier vorderist zuwissen von nöthen/ ob der Ober-Gerichs-Herr sich zumahl der Lands-Fürstl. Obrigkeit anmasse/ oder allein die Criminal-Jurisdiction in dem Flecken oder dem Orth habe. h. e. *quod inprimis hic scire necesse sit, an Dominus Superior, simul appetat Iurisdictionem territorialem, an verò tantum Iurisdictionem Criminalem possideat in pago vel loco illo.* Hoc enim in casu, si tertius sit Territorii dominus, ac in visitatione Molendinorum subsistat; Is qui Iurisdictionem inferiorem in pago habet, visitando molendinas minora delicta ibidem commissa pecuniariè punire potest; At si gravius quid ibidem admissum reperiat, potest inferior præparatoria ad superiorem Iurisdictionem facere; Utputa capere ipsi licet etiam delinquentes & malefactores, modo eos Iudici superiori habenti merum Imperium mox sistat. per text. Cardinalem *in Novell. 15. cap. 6. §. 1. ibi*: castigationi competenti contradent. Ioan. Schneidew. *tr. d. Feud. part. 2. sub. num. 88.* Matth. Coler. *in pro-*

in process. execut. part. 2. cap. 1. num. 13. 205. & 139. Besold. *consil. 211. num. 2. 3. & 4.* Ac *Consil. 233. num. 132.*

§. XVI.

1. *Ulterius III. declaro* præfatam quæstionem; scilicet inspiciendum quoque esse, wer der Enden über Gewicht / Maaß und Meß ein Anstalt zumachen berechtigt und befugt seye; h.e. *qui sibi locorum Ius habeat, Constituendi pondera, mensuras & ulnas.* Nam cui competit Ius constituendi mensuras & pondera in pago aut districtu, eidem visitatio quoque molendinorum attribuenda erit; Siquidem hæcce visitatio in usurpatione mensuræ legitimæ & publico stigmate signatæ consistit, ne sub fide publica quispiam in mensura & farina decipiatur & omne furtum evitetur, nullibi enim frequentior est mensuratio, quam in molendinis, Adeo ut inspectio mensurarum & molendinorum penitus sint connexa, ac mensurarum & ponderum inspectio ut generale quid, molarum quoque visitationem ceu speciem realiter in se contineat. *vid. quæ supra sub num. 30. seqq. dicta sunt.* Besold *in Thesaur. Pract. lit. M. verbo* Mühlen. *num. 76.*

2. IV. *Limitanda* est supradicta opinio, si Nobilis in pago illo bassam Jurisdictionem habens ratione illius pagi, Imperio immediatè subjectus sit, ac collectas Imperiales in die Ritterttruchen solvat; Dann wann der Ober-Gerichts-Herr daselbsten allein die Criminal-Jurisdiction hat der Orthen aber nicht zugleich Lands-Fürst ist / h.e. *ac collectas Imperiales ærario ordinis Equestris inferat, si enim domino Superiori tantum ibidem competit Iurisdictio Criminalis, neque simul princeps est Regionis &c.* molendinorum inspectionem & visitationem haud alia ratione quam in casu delicti sibi sumere aut affectare potest, veluti si Molitor

litor aut alius quiſpiam in Molendino furtum aut conſimile crimen admiſerit; *De quo caſu Ego* capio opinionem Beſoldi in prædicto *Conſil. 211. per tot.* Prout is ipſe mentem ſuam poſtmodum. *In Theſauro Practico dict. lit. M. verb.* Mühlen. *num. 76.* declaravit, faciuntque ea quæ mox antea in declaratione ſecunda tradidi.

CAPUT XVII.

Quinam Molendinorum inſpectioni & viſitationi ſint præficiendi?

SUMMARIA.

§. 1.

1. *Huic molendinorum inſpectioni præficiendi ſunt Viri boni, & periti in arte.*
2. *Ille cui aliquid cognoſcendum committitur, ſcientiam & peritiam illius rei habere debet.*

§. 2.

1. *Huic muneri optime præficiuntur, qui artem molitoriam non amplius exercent.*
2. *Deinde qui ſunt concives, non exteri.*

§. 3.

1. *Procurare debent Viſitatores, ut ſtatuta molendinaria quam ſtrictè obſerventur.*
2. *Ordinatio molendinorum in Ducatu Würtembergico.*

§. 4.

1. *An molendinorum inſpectio etiam ad alias ſpecies poſſit extendi? Affirmatur.*
2. *Quoniam utrobique eadem eſt ratio.*

§. 5.

1. *Deinde quia hanc Viſitationem efflagitat publica territorii utilitas.*
2. *Ea quæ omnibus proſunt univerſaliter, præferuntur ſingulorum perſonarum commodis.*

§. 6.

1. *Qui Ius habet viſitandi molinas, habet quoque facultatem decidendi lites molares.*
2. *In molendinis locum habet regula: quò*

la: qui prior tempore, potior etiam est Iure.

§. 7.

1. Confirmatur hac sententia ulterius.

§. 8.

1. In concursu Duorum ad molam accedentium, frumenti molendi causa, dominus mola, alteri etiam tempore priori præfertur.

2. In Materia præventionis, ea nihil operatur, si personæ non sint ejusdem qualitatis & conditionis.

§. 9.

1. Nisi actio jam cœpta, & res non sit amplius integra.

§. 10.

1. Deinde, nisi Dominus molendinum locaverit, citra retentionem prioritatis.

2. Ratio est abdicatio & translatio hujus Iuris in conductorem, per receptionem mercedis.

§. 11.

1. Pœna molitorum, res sua fidei concreditas, fraudulenter administrantium aut subtrahentium, est arbitraria.

§. 12.

1. Constitutio Iuris Würtembergici circa hanc rem.

2. An Magistratus Superior Vigore Regalium, omnia Molendina in suo territorio sibi privativè arrogare, & subditos ab eorundem ædificatione arcere possit? hic caute & distinctè progrediendum esse statuitur.

§. I.

1. HUic Molendinorum Inspectioni & visitationi præficiendi sunt viri boni, legales & approbatæ vitæ, imprimis autem necesse est ut eligantur Magistri hujus artis, non Tyrones sed periti in arte, Müller/ Becker und Bawverständige; dann vor der andern Augen/ so das Müller und Becker-Handwerck nicht erlernet/ die Errata und Ohnrichtigkeiten (utpote arcana artis) verborgen/ welche der Müller Betrüg und Vortheil nicht so leicht warnemmen können. h. e. *Molitores, pistores, & architectonicæ artis periti; quoniam oculos aliorum, qui artem pistoriam aut molitoriam*

riam non didicerunt, Errata si quæ sunt, & difficultates latent, eò quod molitorum fraudes & deceptiones, tam facile animadvertere nequeant. Sebast. Muller. *tr. d. Pacific. part. 1. num. 11. & seqq.* quem refert Joan. Hering. *d. Molendin. Quæst. 45. sub n. 42.*

2. Quia ille cui committitur ad cognoscendum & probandum aliquid, oportet ut insigniter illud cognoscat. *l. quos nos. 234. §. 1. ibi:* idoneè. *D. d. verb. signifi. §. cum itaque. 3. in proœm. Instit.* Petr. Rebuff. *tom. 2. oper. tr. d. Pannar. mercat. art. 1. Gloss. un. num. 3. & 4.* Pront enim unusquisque artis suæ disceptator optimus existit; ita quoque horum assertionibus & dispositionibus propter peritiam creditur; *arg. text. in l. si. irruptione. 8. §. 1. ibi:* per eos dirimere. *D. Fin. regund. l. fin. C. d. Iurisd.* Alexander. *consil. 174. in fin. lib. 2.* Tessaur. *decis. 41. num. 24.* Ruland. *d. Commissar. part. 1. lib. 4. cap. 29.* Annæ Robert. *Rer. Iudic. lib. 2. cap. 16. fol. m. 489.* Stephan. Gratian. *discept. forens. cap. 572. num. 49. & 50.* Per Regulam ex Juris præsumptione ortam: Quod perito de sua arte attestanti credendum sit; Et text. *in cap. proposuistis. ubi* Abbas Panorm. & *Dd. x. d. probat.* text. *in l. Semel 6. ibi:* nisi quos constet, Medicis denunciantibus. *C. d. re militar. l. in bonorum. 10. D. d. bonor. possess. l. fin. C. d. iurisdict.* Br. *in l. 1. D. a. Ventr. inspic.* Mascard. d. probat. *Concl. 1169. num. 1.* Tessaur. Pater. *decis. 25.* Gratian. *decis Marc. Marchi. 32. num. 4. & seqq.* Finckelthaus. *observat. 61. num. 9. & 10.* Joan. Aloys. Ricc. *Coll. decis. 136.*

§. II.

1. Insuper conducit, ut huic muneri præficiantur ii qui artem hanc ulterius non exercent, sed per alia manuaria artificia licita victum quotidianum quærunt; die das Becken und Müllerhandwerck auffgeben haben; und

durch

durch andere ehrliche Handthierung ihr Brod erwerben; siquidem illi qui artem moletrinam adhuc exercent, vix absque suspicione in causa propria cognoscere & judicare possunt, und können in ihren eignen Sachen ohne Verdacht nicht wohl Richter seyn. Alias commune illud proverbium de illis prædicetur: die Becken beschawen einander das Brodt. h. e. *pistores sibi ipsi panes visitant*. Prout patet & constitutum est in der Pfaltzgräffischen/ Bayerischen und Nürnberger Becken und Mühl-Ordnung. Videri quoque potest Fürstl. Müller-Ordnung. Sebast Muller. *d. tr. d. Panific. part. 1. n. 10. & passim.*

2. *Vtile* præterea est, ut Inspectores eligantur Concives non Exteri, ne si ex aliis eligerentur, Cives eos possint reprobare; prout de Inspectoribus rei Pannariæ tradit Petr. Rebuff. *d. pannar. mercat. art. 1. Gloss. 1. num. 4. tom. 2. oper.*

§. III.

1. **Procurare autem debent Visitatores isti diligenter, ut statuta molendinaria quam strictè observentur à molitoribus, ut unicuiq; in molendis frumentis satisfiat, & farina justo modio ac tempore debita reddatur.**

2. **In specie autem (ut hîc Molendinorum ordinationem quasi per epitomen subjiciam) videndum & respiciendum est; 1. Daß der Müller ehe und dann er die Mühle zurichte/ den Stein mit allem Fleiß behawe 2. Denselben alsdann nicht mit Kleyen sondern mit seinem eignen und gutem Korn/ wie sichs gebühret/ recht wohl bemahle und den Stein recht vollständig speise. 3. Die Frucht/ als Dinckel/ Rocken und dergleichen nach der Becker Arth mit allem Fleiß mahle/ damit sich das Meel im backen wohl erheben könne; Dann wa das Meel Kisig oder sonst verdorben/ wird das Brod gantz unessig/ und kan die Prob**

secundum qualitatem nicht bestehen/demnach die Substantz in pejus transferirt worden. 4. Daß der Müller das völlige Gewicht und Maaß juxta loci statutum liffere/ siquidem in plurimis locis, farina juxta pondus non verò mensuram reddenda est; Dann in dem Mahlen dem Meel in pondere nichts abgehet/ sondern vielmehr einen Zuwachs bekommet; in specie aber gibt ein Meß Kern ein halben Theil Oberschuß. 5. Wafern das Korn oder Waitzen mit Wasser besprengt oder genetzet/ muß der Zugang deß Wassers am Gewicht wider aus der Mühle geliffert werden. h.e. *Vt Molitor antequam molam ad molendum præparat, lapidem molarem diligenter prius exactè cædat & exæquet; 2. Non furfures primum molat, sed frumento bono & proprio, lapidem expleat. 3. Summa cum industria, juxta morem & artem pistoriam, frumentum, veluti far, sive zeam, siliginem, & ejusmodi generis alia, molat, quo melius farina dum coquitur sese extollere possit; Nam farina sabulosa vel alio modo vitiosa, panem afficit appetitui minus gratum, nec subsistere potest in examine ratione qualitatis, cum substantia ejus sit corrupta & deteriorata. 4. Vt molitor plenum pondus & mensuram, juxta statutum loci restituat; siquidem plurimis in locis farina juxta pondus non verò mensuram reddenda est; cum per molitinem farinæ nihil decedat, sed potius pondus crescat, & ei aliquid accedat; in specie verò modius tritico plenus, efficit modium unum farinæ cum dimidio. 5. Dum triticum aut frumentum, antequam molæ subigatur, aqua aspergitur, & ita madefactum in farinam redigitur, tunc tantum ponderis farinæ, quantum accessit aquæ à Molitore reddi debet.* Plura & varia capitula, quæ molendinorum visitatores animadvertere debent vide & huc transpone. In Fürstl. Würtemb. Müller-Ordnung *art. 1. & pl. seqq.* Gülchische Policey-Ordnung. *fol. 25. & seqq.* Hering. *d. molend. Quæst. 45. n. 42. & seqq.*

IV.

§. IV.

1. Quæritur autem; *An Molendinorum inspectio, visitatio & constructio non tantum ad moletrinas, sed etiam ad alia molendina extendi possit?* Nam experientiâ constat, varia esse molarum genera; non solum ratione formæ quibus frumentum contunditur. Als Windmühlen / Wassermühlen / Roßmühlen / Schiffmühlen / i. e. *ut molendina pneumatica sive alata, & ventis agitata, aquatica, navalia, ut & molæ equinæ.* sed etiam respectu rerum quæ per eas contunduntur, veluti; Oehlmühl/ Palter und Schleiffmühl/ Lohemühlen/ Sägmühlen/ Pulvermühlen/ Walckmühlen/ Bohrmühlen/ Stampffmühlen / Gewirtzmühlen/ Kupffermühlen / Dratmühlen / Hammermühlen seu Schmitten/ Papirmühlen. h. e. *molæ oleariæ; politoriæ & acuminantes; Coriariorū pro contundendis corticibus; serratoriæ; ad conficiendum pulverem pyrium, fulloniæ, terebratoriæ, contusoriæ, aromatariæ, æs, calidum in laminas deducentes, æs aut ferrum in fila prolongantes, ea in quibus prægrandes mallei, per rotas in altū sublati, incudem subinde quatientes & feriētes, fabricæ ferrariæ, molæ Chartariæ &c.* De quibus speciebus explicitè & distinctè scribit. Joan. Hering. *tr. d. Molendin. Quæst. 6. per tot.* Et quidem hoc Inspectionis Jus *Ego* ad hasce omnes molendinorum species extendendum esse & Domino territorii competere censeo;

2. *Primo*, ob paritatem rationis quæ in omnibus Molendinorū Inspectionibus versatur; videlicet, ut cuilibet suū legitimò & justo modo tribuatur, omnisq; fraus & deceptio evitetur; quæ cura præcipuè ei competit qui Reip. præest ac publica Jurisdictione armatus existit, *arg. l. hodie. 32 §. 1. D. Ad L. Corn. d. fals. l. Imperatores. 3. D. Ad L. Iul. d. Annona.* Ac *l. modios. 9. C. d. Susceptor. tit. 70. lib. 10.* & eorum quæ habet Knichen. *tr. d. Iur. territor. cap. 4. n. 296.* Quæ autem

 ratione

ratione parificantur, eandem Juris dispositionem habent, non extensivè sed Comprehensive. *per l. his solis.7. ibi* : satis etiam tacite cautum putamus. *C. d. Revoc. don.* Menoch. *consil. 290. num. 7.* August. Barbos. *Axiomat. Iur. 197. Rubr. Ratio num. 7.* Besold. *consil. 112. num. 43. & 44.* Sigism. Finckelth. *Observ. 67. num. 7. & seqq.* Ubi enim ratio eadem & similitudo formalis militat, ibi etiam jus triumphat idem, nullo extensionis adminiculo *per l. illud. 32. D. Ad L. Aquil.* Roland à Valle. *consil. 72. num. 19. vol. 1.* Coler. *consil. 60. num. 57.* Cravet. *consil. 562. num. 7.* Petr. Anton. de Petra *de Fideicommiss. Quæst. 11. n. 380.*

§. V.

1. *Secundò*, efflagitat hanc visitationem publica territorii utilitas, ne intempestiva & promiscua Molendinorum constructione Jus tertii jam quæsitum lædatur, aut via publica deterior reddatur, vel cursus aquæ etiamsi privatæ, aliorsum derivetur, quam quo à tempore immemoriali fluere consuevit; Aliave innumerabilia contingentia accidere possunt, quæ ejusmodi ædificationem ceu insularem non admittant. Magistratui autem superiori semper licuit, causarum momentis ex æquo perpensis, modum privatis præscribere, quomodo communibus rebus uti debeant. per text. *in l. littora. D. Ne quid in loc. publ.* Ammian. Marcell. *lib. 22.* Bapt. Aymus. *tr. de Alluv. lib. 1. cap. 9.* §. *2. num. 2.* Petr. Heig. *Quæst. 15. num. 36. lib. 1.* Joan. Hering. *d. Molendin. Quæst. 10. n. 9.*

2. Ac ea quæ prosunt omnibus universaliter, præferuntur singularum personarum commodis. *Auth. Res quæ C. Commun. d. Legat. l. utilitas. C. d. Primip. lib. 12.* Alexand. *consil. 190. num. 13.* Renat. Choppin. *ad Leges Andiæ. lib. 1. cap. 18. num. 3. & 4.* Hieron. Schurff. *cent. 2. consil.*

90. num.

60. num. 8. & 9. Joan. Hering. *d. tr. Quæst. 11. num. 92. & 93.*

§. VI.

1. Sane is qui jus habet Visitandi Molendinas, facultatem quoque & potestatem habet cognoscendi & dicendi controversias & lites molares. Hinc Quæstio oritur; *Quo ordine frumenta molenda sint, Adeò, ut si Dominus molendini posterior tempore sua frumenta in molendinum adferat, præferendus sit Privato, qui prior tempore cum frumentis advenit?*

2. Sanè Vulgata est Regula, qui prior est tempore, potior sit jure. *per l. potior 11 ibi:* qui prius credidit pecuniam *D. qui pot. in pign. l. diversis 8. C. eod. tit. Mascard. de probat. conclus. 1235.* Neguzant. *de pignor. part. 3. membr. 2. num. 1.* Occupantis enim melior est conditio. *l. pluribus 32 D. de procurat.* Cujus juris Ratio tota, in præventione consistit & in prioritate posita est; Cum jura Vigilantibus scripta sint *l. pupillas 24. ibi: alij* Creditores suæ Negligentiæ. *& in fin.* vigilantibus *D. quæ in fraud. Cred.* Mascard. *dict. tr. conclus. 233.* latè Mercur. Merlin. *de pignor. lib. 4. tit. 1. Quæst. 2. per tot. & seqq.* Hinc Vulgo dicitur: *Tardi venere Bubulci. Post festum venire miserum est.* Negligentibus jura non subveniunt. *per l. Non enim. 16. D. ex quib. caus. major.* Joan. Gryphiand. *tr. de Insulis cap. 21. num. 26. & seqq.* Id quod præcipuè quoque in molendo locum habet. Joan. Hering. *de Molendin. Quæst. 13. num. 20. & Quæst. 24. num. 19.* Unde Vulgare proverbium ap. Germanos. Wer vorkombt der mahlet vor/ und das ist Mühlrecht. h. e. *qui prævenit, prius molere debet, & hoc est Iuris in molendinis.* Ideò, ipsa æquitas exigit, ut is qui prius annonam molendino præsentaverit, prius molere debeat.

§. VII.

§. VII.

1. Quod comprobavit quoque noster Imperator *Fridericus* Suevus; in suis Constitutionibus: Welcher Wagen zu erst an die Brugk kompt/ der soll auch deß ersten überfahren/ er seye geladen oder nicht. Der auch ehe zu der Mühlen kommet/ der soll auch ehe mahlen. *hæc sententia est ejusdem tenoris cum sequenti.* Frider. Imper. *in Specul. Suevic.* Vulgò Schwaben Spiegel. *lib. 1. articul. 233. §. 1.* Id quod congruit cum *jure Saxonico*, de quo sequentia constitutum legimus: Welcher Wagen erst auff die Brucken kommet/ der soll zum ersten überfahren/ er seye lehr oder geladen. Wer auch erst zu Mühlen kompt, der soll zum ersten mahlen. Hoc est: Currus prius pontem ascendens, primus transeat, sive vacuus sit, sive plenus. Qui prius annonam molendino præsentaverit, prius molere debet. *Specul. Saxon. Vulgo* Sachsen Spiegel *lib. 2. art. 59. in fin. fol. m. 283.* Idem Repetiit Gloss. *Iur. Saxon. feudal.* Lehen-Rechtens *cap. 11. in Gloss. fol. 23. B.* Et hoc juris est naturalis quo nihil æquabilus dici potest. Cum id in postulationibus quoque audiendis ad tribunalia, & magistratibus ordine recipiendis attendatur *per. l. 1. D. de albo scribend.* Bertr. Argentræ. *ad Consuet. Britan. art. 375. lit. A. fol. m. 1547.* Id quod *Ducatus Britanniæ Consuetudines quoque* observant: *Les moulans doiuent mouldre leur ble au moulin de leur Seigneur cen leur rang, comme ils y arriuent. Et si le meusnier le faict autrement, il est tenu l'amender & des dommager.* Hoc est: *Molentes molere triticum, debent in Domini moletrina, servato temporis ordine, prout quisque prior moliturus accessit.* Quod si secus molitor faciat, damnum Resarcire tenetur, ei cui mora fraudi fuit. *Consuet. Britann art. 365. per tot.* Ita in terminis Matth. Wesenbec. *consil. 34. n. 10. & 26.* Joan Hering. *in tr. de molend. Q. 44. sub. n. 29.*

§. VIII.

§. VIII.

1. Verum enim verò, *Contrarium*, ac quod in concursu duorum ad molam accendentium, frumenta molendi causa, Dominus Molæ, cæteris etiam tempore prioribus, præferendus sit, *Verius esse judico.* Et hoc propter Rescriptum Imperatoris Claudii & in eo adducta Ratione *in l. Præses Provinciæ 6. C. de servit. & aqua*; Qui durum esse ait, tuis ex prædiis aquæ agmen ortum, sitientibus agris tuis, ad aliorum usum Vicinorum injuria propagari. Ex quo textu Baldus deducit; Quod quilibet præsumatur, Rem suam primum curare; deinde alienam, & sic ordinatam charitatem incipere à se ipso. *per cap. non satis. distinct. 88. cap. sanè cavendum. de pænit. distinct. 3.* Quæ unguem pedis magis diligit, quam alterius verticem, juxta Bald. *consil. 312. num. 3. lib. 4.* Cravetta *consil. 350. num. 24.* Afflict. *decis. 290. num. 8.* Menoch. *3. Præsumpt. 89. & 91.* Freundeb. *de morat. rescript. cap. 38. n. 28.* Schrader. *in Instit. de Rer. divis. §. 15. num. 5. & seqq.* De quo Alciatus quoque *lib. 1. præsumpt. 52.*

2. Undè in materia prioritatis dicitur, quod præventio nihil operetur, quando persona præventa non est ejusdem qualitatis & conditionis, cum illa quæ prævenitur, sed sunt diversæ qualitatis, sicut Dominus molendini & alius privatus. Rota Roman. *decis. 5. tit. de for. competent, in antiquis, aliàs decis. 55.* Joan Petr. Surd. *consil. 222. per tot.* Petr. de Tonduti *de prævent. part. 1. cap. 30. n. 1. & 51.* sine dubio causa fuit, ut in Consuetudinibus Britanniæ Ducatus ordinatum sit: Quod inter Molentes temporis ordo servandus quidem sit. Nisi triticum Domini fuerit, aut illius, qui in moletrinam dominium habet tunc enim is debet præferri in molendo. *Si non que ce fust le bled du Seigneur, ou de celuy, qui a Seigneurie sur le dict.*

le dict. moulin, qui doit estre preferè en la moulture. Ita Consuet. Britan. *art. 365. Ubi* Bertrand. Argentræ. *lit. A.* Cui assentit Renat. Choppin. *ad leg. Andegav. lib. 1. tit. 1. cap. 19. in fin.* Nicol. Hennel. *in otio Vratislav. cap. 44. fol. m. 391.*

§. IX.

1. Quod tamen *Limitatur I.* in frumento aut tritico privati, Quod molitor permolit tantum sed nondum emolit, hoc est, in frumento ad medietatem tum permolito, welche allein auffgeschüttet und noch nicht auffgemahlen ist; h. e. *quod infundibulo quidem est inditum, & per crebras circinationes adhuc teritur & rotatur, sed nondum perfectè est emolitum.* Quo casu Dominus prioritatem in molendo prætendere nequit. propter actionem cœptam, & rem non amplius integram, quæ meritò absque turbatione Domini perficienda & ad finem perducenda erit; per rescriptum Imperatoris *in l. sancimus. 5. ibi:* intacta jura. *C. in quib. caus. in integ. restit.* Unde scribit Bertrandus Argentreus: *Le ble du Seigneur dotit estre prefere; Apres L'engrainè toute fois. Car il ne faut pas oster celuy, qui est demy moulu.* h. e. *frumentum domini debet præferri, & ita infundibulo indi omnibus vicibus; sed illum non oportet cedere ipsi, qui ex dimidio permolit.* Argentræ. *ad Consuet. Britann. dict. art. 365. lit. B.*

§. X.

1. *Limitatur II.* Si Dominus Molendinum locaverit, absque ullo jure prioritatis in molendo frumento. *Si le Moulin est affermè, Sans Retention de ce droict.* h. e. *Si molendinum est locatum, sine reservatione hujus Iuris.* Quo casu quilibet tempore prior ad Molam accedens, prærogativam quoque tempore quæsitam in emolendo frumento obtinebit. *arg. text. in l. si mercedem 53. §. 2. ibi* præter dominum *D. de act. empt.* Ita Argentræ. *dict. art. 365. lit. C.*

2. Huic

2. Huius assertionis *Rationem hanc* esse assero: Quoniam Dominus molendinum locans certa mercede stipulata & acceptata, omne utile dominium à se abdicavit, & in Conductorem transtulit; qui in molendino conducto utile dominium, & jus in re habet: Quo casu, inter ipsum Dominum, & Titium vel Mævium, nulla amplius prærogativa consideratur, sed quilibet suum prioritatis jus exercet, nec Dominus molæ majorem potestatẽ in dominio utili exercendo habet, quam privatus, cum jus illud in Conductorem transierit. *l. 1. §. 1. ibi: competere eis in rem actionem. Cum leg. fin. D. si ager. vectig. l. 1. §. quod autem. D. de Superficieb.* Boer. *decis. 234. num. 2.* Caroc. *de locat tit. de effectib. Locat. ad long. temp. num. 1.* Ruland. *de Commiss. part. 4. lib. 4. cap. 8. num. 31.* latè Klock. *de contrib. cap. 11. n. 182. & seqq.*

§. XI.

1. Pœna Molitorum aliorumve, qui res suæ fidei concreditas fraudulenter administrant, aut dolose subtrahunt, arbitraria est, cum delinquendo tam furti quam falsi crimen commmittant, per text *in l. si quis uxori. 52. §. majora. 22. D. d. furt. l. penult. §. 1. D. ad L. Cornel. d. fals.* vide ea quæ *supra in materia mensurarum latius dicta sunt.* Quod adeo verum est, ut in molitores falsa mensura utentes quandoque relegationis vel virgarum pœna statuatur; prout in Saxonia Anno 1553. Molitor quidam, weil er falsche Scheffel und Meßmaß gebrauchet/ i. e. *quoniam modiis & mensuris falsificatis usus erat*, virgis cæsus fuit; tradente Georg. Beat. *in Sentent. part. 4. d. Crimin. tit. 44.* Imo solent quandoque perfidi & furaces molitores ultimo supplicio affici; Quemadmodum quidam molitor von Plawen in Anno 1615. daß er den Leuthen so bey ihme gemahlen/ so unerewlich häßlich und betrieglicher weiß ver-

gestanden/ und jhnen das Jhrige/ durch seine listige/ und bübische und tückische Renck und Practicken abgestohlen / h. e. *eo, quod res sibi ad molendum concreditas tam malitiosè & fraudulenter administraverit, & hominibus qui molam suam molendi causâ frequentarunt, frumentum apportatum per fallaces inventiones, & dolosas ac fraudulentas nequitias & machinationes surripuit, & furatus est*, laqueo suspensus fuit. attestante. Bened. Carpzov. *in Iurisprud. forens. part. 4. Constit. 41. def. 5.*

§ XII.

1. Jure Würtembergicò Molitores defraudantes molendi causa venientes jhre Mahlgäst arbitrariè & variè puniuntur; vide die Mühl-Ordnung *art. 22. 23. 31. & passim.* Quod si quispiam in autumno, den Most / so er auff Rechnung oder zu Gült und Landgarb zugeben schuldig/ mit Wasser mischt oder hierin sonst betrüglich handlet / der wird nach Jnhalt der Peinlichen Halßgerichts-Ordnung gestrafft werden. h. e. *qui mustum, quod pro pecunia sibi credita promisit, aut quod ex fundo censitico, in vicem census debet, aqua miscuerit, vel alias fraudulenter in hac re se gerit, juxta tenorem Ordinationis Criminalis punietur.* Ordin. Würtemb. *fol. 208.*

2. Et hucusque de Molendinorum inspectione & visitatione, quam Principes & status Imperii in suo territorio jure superioritatis possident; Non desunt tamen quidam ex JureConsultis, qui eisdem Jus longe potentius & quidem circa Molendinorum constitutionem attribuunt, ac tradunt; Quod Princeps, Comes, Baro, Civitas Imperalis ac Nobilis immediatus, vigore Regaliorum ac Jure Superioritatis omnia molendina in suo territorio sibi privativè arrogare, ac subditos suos ab eorundem ædificatione planè arcere possit; Et hoc theorema latè

latè examinat & aſſerit. Joan. Hering. *tr d. Molendin. Quæſt. 10. per tot.* In qua tamen propoſitione cautè & diſtinctè progrediendum eſt, ne ſtatibus Imperii plus æquo tribuamus, aut ſubditis plus quam Juſtum eſt, adimamus.

CAPUT XVIII.

De Jure Torculorum Principi, jure Superioritatis competente.

SUMMARIA.

§. 1.

1. *De ſignificatione Vocabuli Torculum; & quot modis dicatur.*

§. 2.

1. *Unde derivetur torculum.*
2. *Nominalis definitio hujus Verbi.*
3. *Quorundam definitio realis refertur.*
4. *Vera definitio traditur.*

§. 3.

1. *Differentia torculi à prælo.*
2. *Preſſorium conſtruitur vel ex lignis vel lapidibus.*

§. 4.

1. *Diviſio torculi.*
2. *Quid ſit torculum privatum.*
3. *Quid publicum.*
4. *Quid liberum.*
5. *Quid bannale.*

§. 5.

1. *Quilibet privatus in fundo aut ædibus ſuis, torculum ſui & aliorum uſus gratia, inconſulto Principe, liberè ædificare poteſt.*
2. *Quod fundatur in libertate naturali, quæ non privata, ſed publica res eſt.*

§. 6.

1. *Deinde, quoniam libera hæc ædificandi poteſtas, in mera cujusque facultate juxta æquum & bonum conſiſtit.*
2. *Quin quis Iure ſuo utatur à nemine prohiberi poteſt.*
3. *Qui dominum re ſua uti impedit, vel in uſu rei ſuæ turbat, tenetur actione injuriarum.*

§. 7.

1. *Fundatur ulterius prædicta aſſertio, in Vetuſtate Imperii*

Romano-Germanici, quam aliorum regnorum.

2. Hujus libertatis naturalis vestigia adhuc in plurimis locis ubique terrarum occurrunt.

3. Convenit hac assertio cum Iure Civili Romano.

§. 8.

1. Probatur itidem illa assertio exemplo molendini, quod quilibet in suum usum, in proprio fundo, erigere potest.

2. Ædificatio torculorum, nec à Iurisdictione, nec ab authoritate Domini pagi dependet.

§. 9.

1. Ampliatur dicta assertio procedere, ut torculum ædificare mihi liceat, etiamsi vicinus in suo fundo torculum jam extructum possideat, quod damnum aliquod occasione hujus novi torculi pateretur.

2. Damnum dare non videtur, qui lucrum impedit.

3. Ita judicatum in Suprema curia parisiensi.

4. Limitatur, nisi tale ædificium extruatur dolosè, & principaliter ad æmulationem, injuriam & damnum alterius.

§. 10.

1. Extenditur, novum torculum extruere permissum esse, etiamsi Dominus territorii, longo tempore solus torculum in loco possederit, ad quod vicini ad exprimendas uvas venerint.

2. Ea quæ ex libero arbitrio dependent, non præscribuntur etiam tempore longissimo.

3. Limitatur, nisi dominus loci inhibuerit ædificationem torculi, & incolæ loci tali inhibitioni acquieverint.

§. 11.

1. Ius ædificandi torcularia de Regalibus non est.

2. Quia, quod cuilibet privato liberum est, inter jura Regia numerari nequit.

§. 12.

1. Deinde quia torculum habere non est Iurisdictionis, sed Iuris Dominij.

2. Domino licet privato, in proprio solo fundum vallare concessum est.

§. 13.

1. Item quod ipsa natura & qualitas torculi hoc exigat; sc. proprii usus gratia.

2. Ad Exemplum molendini in privato flumine extructi.

3. In Principis potestate & tutela, tantum sunt ea, quæ sunt publica.

4. Quæ in cujusvis privati Dominio existunt, libera dispositioni ejusdem relinquuntur.

§. 14.

§. 14.

1. *Authoritas Doctorum pro resolutione prædicta.*
2. *adducuntur dissentientes.*

§. 15.

1. *Limitatur hæc sententia, nisi Consuetudine loci aliud sit introductum.*
2. *Consuetudine introduci potest, ut ea quæ olim Regalia non erant, tractu temporis pro Regalibus custodiantur.*

§. 16.

1. *Item limitatur, nisi Statuto aliud sit dispositum.*
2. *Quale Statutum Viget in Ducatu Würtembergico.*
3. *Idem obtinet in Ducatu Lotharingiæ.*
4. *Similiter in Civitate Imperiali Eßlingensi.*
5. *Vnde Consuetudine receptum, ut licentia extruendi torcula, Iuribus Superioritatis annumeretur.*
6. *Ratio hujus Consuetudinis redditur.*

§. 17.

1. *Vlterius limitatur sententia prædicta, nisi princeps vel Comes Imperii per Investituram contrarium ab Imperatore obtinuerit.*
2. *Imperator ex certa causa & ex plenitudine potestatis hanc facultatem concedere potest; & inde jus in re acquiritur.*
3. *Maximè si tali prohibitioni, subditorum accedat patientia.*

§. 18.

1. *An torcular bonis mobilibus, an verò immobilibus sit annumerandum?*
2. *Torculum sui natura est bonum immobile.*
3. *Fundo absque instrumentis relicto, adhuc tamen dolia comprehenduntur.*

§. 19.

1. *Molendina & torcularia, an bona sint mobilia vel immobilia, quæstio facti est non voluntatis.*
2. *Licitum non est, torculare ita construere, ut pro labitu destrui possit.*
3. *Furnum, molendinum & torcular, res sunt individua.*

§. 20.

1. *Statutum parisiense huic sententia conforme.*
2. *Idem tenendum, de tabulis clavis fixis ad perpetuam memoriam.*

§. 21.

1. *Dubium, quod ea, quæ sinè ædificii destructione moveri possunt, mobiliũ jure habeantur.*
2. *Torcularia & pressoria de loco ad locum transferri possunt, sine deformitate ædificii.*

§. 22.

1. *Solutio dependet à destinatione patrisfamilias.*
2. *Torculum non tam est Instrumentum fundi, quam pars ædificii.*
3. *Ad intentionem principalem potius, quam ad id quod ex accidenti supervenit respiciendum.*

§. 23.

1. *Confirmatur prædicta sententia authoritatibus & præjudiciis*

§. 24.

1. *Limitatur prædicta assertio in torculo portatili, quod pro instrumento fundi habetur.*
2. *Exemplo molendini manuarij, quod suppellectili annumeratur.*

§. 25.

1. *Torculo empto aut legato, Vasa quoque Vinaria, Emtori aut legatario cedunt, ac instar bonorum immobilium cum torculo transeunt.*
2. *Cuppæ tanquam instrumenta torculi substantialia, necessariò tam in contractũ, quam legatum veniunt.*
3. *Sine cuppis & vasis torculariis, quæstus torculorum acquiri nequit.*
4. *Cuppæ vinaceæ cum torculis unum corpus constituunt.*

§. 26.

1. *Cuppæ perpetui usus gratia, ut instrumenta torculi comparantur, ejusque pars censentur.*
2. *Dolia, quæ in fundo domini sunt Emtori accedunt.*
3. *Res destinata ad usum rei legatæ, cum ipsa re legata venit.*

§. 27.

1. *Ratio dissentientium Paponi & Guerini affertur, quod cuppæ non sint terræ affixæ.*
2. *Cephali opinio refertur.*

§. 28.

1. *Refutatur eorum opinio*
2. *Vt res sint immobiles, non necesse est ut affixæ sint.*
3. *Consuetudine Leodiensi, Cuppæ & similia immobilibus annumerantur.*
4. *Quando quæstus fundi, pro majore parte in vini reditibus consistit, tunc vendito fundo vel torculari, sui natura veniunt vasa vinaria.*

§. 29.

1. *Venditioni domus accedit quoque pressorium magnum, & importatile.*
2. *Mola vel torculum, si immobili ædificio inhæret, res soli existimatur, & ædium pars.*

§. 30.

1. *Locator ædium tenetur Conductori concedere torculare, ædibus*

bus annexum ad, premendas uvas destinatum.

2. *Actio conducti datur, quoties locator possessionem totius agri aut partis non præstat, ut conductor commodè re conducta uti frui nequeat.*

§. 31.

1. *Vendito torculo sine expressione districtus, ipse districtus quoque torcularis sive jus cogendi vicinos, in venditorem transit.*

2. *Vendito prædio, cui servitus aquæductus debetur, etiam aquæductus ipse in Emtorem transit.*

3. *Princeps concedendo castrum, intelligitur quoque concessisse adiacentia & suppellectilia.*

4. *Torcularia per se non subsistunt & frustra habentur, nisi adjiciatur districtus, veluti agens in suum subjectum.*

5. *Subjecti bannales censentur pro parte torculi.*

6. *Emtor per Contractum Emtionis non acquirit Ius cogendi districtuales, ad suum torcular bannale; nisi dominus territorialis venditor, expressè quoque hoc Ius in eum transtulerit.*

§. I.

1. DE Torculis eorumvè jure aliquid agendo, ejusdem vocabuli variam nominationem & derivationem primum inspiciamus. Dicitur autem *Torculum*, apud quosdam Authores *Torculare*, seu per apocopen *Torcular*; sicuti ex *Columella* loco constat, de olei loquens factura in Verbis: *Tum diligenter mundatam protinus in torcular deferri & integram in fiscinu novis includi, præloque subjici, ut quam tum possit, paulatim exprimatur.* Columell. *lib. 12. cap. 50.* Ab aliis vero Torcularium nominatur, authoritate Catonis *qui cap. 8. art. 1. scribit*: *Torcularium si ædificare velis.* Unde *Torcularius, a. um.* Verbum adjectivum Oritur, quo omne id, quod ad *Torcular* pertinet, denominatur. *Teste Varrone*: Si prædium sit centum jugerum, habere oportet Vasa torcularia instructa trina.

Varro,

Varro, *de re rustica lib. 1. cap. 22.* Ac Columella. *Tum Lacus* (ait) *uivarii, torcularij & fora, omniaque vasa & cætera, Torcularia cella* Columell. *lib. 1. cap. 6.* similia C. Plinius: *Cæterò distat, an maturitas illa in Torcularibus fiat; an ramis* Plinius *histor. natural. lib. 15. cap. 1. in fine.* Ambr. Calepin. *in Diction. verb. Torculare.* Gerard. Joan. Vossius *in Etymolog. Verb. Torculum.* Jn jure Civili Torculum, ab *Vlpiano* appellatur, *Torculare*, dum inter instrumenta fundi legata, refert quoque Cogendi instrumenta; qualia sunt Torcularia, corbes, falces messoriæ, falces fenariæ, quali vindemiatorii; *in l. instrumenti 8. D. de instrum. legat.* Eodem vocabulo utitur quoque modo dictus Ulpianus Jureconsultus *in l. fundi 17. D. de act. empt.* Ubi respondet: *Multa Ædium esse, quæ tamen ædibus adfixa non sint: Sicuti multa defossa esse, neque tamen fundi aut Villæ haberi, utputa vasa Vinaria, Torcularia.* Quoniam hæc instrumenta magis sunt, etiamsi ædificio cohæreant, Card. Mantica *de Tacit. Convent. lib. 4. tit. 15. n. 5.* Prosper. Rendenella *de vinea & vindem part. 1. De* Torculi idiomate *cap. 3.* Eodem modo Julianus vinaria vasa, propriè vasa torcularia esse, dicit, *in l. vinaria. 206. D. de V. S. ubi Gæddæus num. 1.* Quæ alibi *Cuppæ* vel *Cuppulæ* nominantur, veluti *in l. si cui vinum 3. §. in cuppis D. de tritic. legat. vide infra num. 25.* Germanicè vocatur eine Trott. vel alibi, veluti circa lacum Lemannum eine Torcul, nomine ex Romanis desumpto; comuniter verò eine Kelter/Kelterbaum/ Quod *Beatus Lutherus in S. Bibl.* quoque versionibus retinuit, de unico *Salvatore* nostro Christo loquens: Er hat die Kelter allein getretten. Alibi, eine Weinpreß / sicuti ap. *Italos*, hoc instrumentum *Pressorium*, dictur *Torculo Torcolare Strettoio*: *à Gallis* verò *un Pressoire* nuncupatur.

§. II.

§. II.

1. *Derivatur* Vocabulum *Torculi*, à Verbo *torqueo*; quasi tanto & tali instrumento succus olivarum aut uvarum extorqueatur. Vossius *dict. verb. Torculum.* Priscianus secundam hujus dictionis Syllabam, præcipit, longè esse pronunciandam. Alii tamen contra corripiendam esse contendunt, analogiam sequendo, quod in dictione specular, quæ huic per omnia similis videtur, mediam Syllabam constet corripi. Calepin. *dict. Verb. Torcular.*

2. Nominalem hujus Verbi; Torculum, definitionem, hoc versiculo tradidit Comenius: Torcularius extorquet Torculari, tortivum vinum, in torcula vasa. Comen. *in Lexic. Ianual. Verb. Torcular.*

3. *Definitur* Torculum (à quibusdam) *Lignum quo premuntur & torquentur Uvæ.* Et quidem lignum maximum, quod olearum & vinetarum fructibus imponitur, ut oleum & vinum exprimatur. *Scholast. Synops.* ap. Gothofred. *in d. l. fundi 17. in pr. D. de act. empt.* Nam interdum multitudo baccorum, torcularium vincit laborem Columella. *lib. 12. cap. 50. n. 3.*

4. Magis propriè autem Torculum definiri potest, *Machina, Uvis & olivis exprimendis inventa, apta, & accommodata.* Plinius. *Rer. natural. lib. 15. cap. 1. in fine* Calvin. *in Lexico. jur. verb. Torcular.* Gerhard. Vossius *in dict. Etymolog. Verb. Torculum.*

§. III

1. *Differt* autem Torculum à prælo, sicut genus à specie, vel totum à parte: Prælum solam trabem denotat, qua uvæ aut olivæ præmuntur. Torculum autem est totum machinæ vel instrumenti integrale. Quod jam olim animadvertit Columella: *olivam diligenter mutatam,*

tatam, oportebit protinus in torcular deferri, & integrum in fiscinis novis includi, preluque subjici. Columel. *de re rustic. lib. 12. cap. 50.* Idem quoque asserit vitruvius. *Ipsum autem torcular, si non cochlea torquetur, sed vectibus & prælo premitur, nec minus longum quadraginta pedes constituatur.* Vitruv. *lib. 6.* Gerard. Joan. Voss. *in Etymolog. verb. Torculum.*

2. Torculum autem seu Pressorium vel lignis & trabibus construitur, vel Lapidibus ædificatur, ac uvæ lapidibus quoque premuntur, quod præcipuè in Italia, observatur. De quo sequentibus Prosper Rendella: *Nos in loco solido propè Vineas è lapide Construi curamus Torcularia, utque pavimentum superius murus ejusdem materia sepiat, sit etiam sub dio. Hic stratas Vvas pede primum Vinitores calcant, dehinc collectas, & compositas congerie quadam lapidum premunt, inde extractas, ac pedibus magis attritas super præla in medio decreta, quasi congeriem construunt, instructa vinaria funibus, vectisque allegant: Supernè tympanum versatile collocant, vectibus postea ligneis torculari circumacto toto pondere urgent. Cumque desiit mustum sub prælo fluere in lacum, circumdunt extrema, ac rursus premunt. Quidam post excolatum in lacunam mustum remittunt, & refundunt super vinacea in ipso pavimento, ut aliquantulum ebulliat, exhalatis vaporibus ac feneresisa exhaurirent, quasi defecatum & in dolia recondunt.* Hæc Prosp. Rendella *de Vino & Vindem. part. 1. cap. 43.*

§. IV.

1. Torculum vel *est Privatum* vel *Publicum*: vel *Liberum* vel *Bannale*.

2. *Torculum privatum* dicitur, quod vel à privato extructum vel possessum est dominii jure.

3. *Publicum Torculum* appellamus, quod à Principe ac Domino territorii vel loci extruitur vel possidetur.

4. Tor-

4. *Torculum liberum* dicimus; quo cuilibet integrum eſt, ad illud, cum Uvis collectis accedere, vel ab eo recedere, ac in cujuslibet torculo premere.

5. *Bannale* verò *Torcular* dicitur, ad quod omnes de Univerſitate vel pago, Uvis collectis premendi cauſa accedere tenentur. Quod Vulgò in Ducatu Würtembergico Bann Keltern dahin der Poſſeſſor ſeines Weingarts nachfährtig iſt/ h. e. *torcularia bannalia, in qua poſſeſſor vinea uvas ſuas apportare & invehere cogitur.* nominatur.

§. V.

1. Veruntamen hoc loco omnium primo Quæritur; *An Quilibet privatus in fundo aut ædibus Torculum ſui & aliorum uſus gratia libere absque Principis conſenſu ædificare poſſit?* Ac ſecundum jus commune Reſpondetur. *Quod ſic.*

2. Præcipuum hujus aſſertionis fundamentum *Primò* ſitum eſt in libertate naturali, quæ non privata ſed publica res eſt. *l. ſi quis 53. ibi: quatenus libertas, non privata. D. de fidecommiſſ. libert.* Ac pecunia nec lui nec reparari poteſt. *l. ſtatuliber. 9. §. 2. D. de ſtatulib.* Qua namque pereunte, cuncta perire neceſſe eſt. Iſidor. *lib. 5. Etymolog. cap. 5.* Hinc frumenta ſerere, metere, & excutere: Item Vineas plantare, uvas colligere, collectas ſingulari machinâ exprimere, inſtrumentum in hunc finem conſtruere, actus ſunt meræ facultatis, unicuique hominum, citra reſtrictionem, pro habendo Victu quotidiano, permiſſi, absque ullius impedimento aut turbatione arg. traditorum, Anton. Teſſaur. *deciſ. 16. num. 1. & 2.* Cacheran. *deciſ. 17. num. 8.* Weſenbec. *Conſil. 34. & 67. per tot.* latè & acute Jacob. Vander Graef. *de Regalib. cap. 6. num. 6.* Jacob. Cancer. *part. 3. Var. Reſolut. cap. 13. n. 122. & 255.*

§. VI.

1. *Secundo* firmat hanc assertionem ipsa ædificandi in suo fundo potestas libera, in mera cujusque facultate, juxta æquum & bonum consistens. Licitum enim est Unicuique in proprio ædificare ad suam utilitatem; absque ullius tertii impedimento. Ait enim Trebatius, teste Ulpiano; *Non teneri me damni infecti, neque existimari operis mei Vitio damnum tibi dari in ea re, in qua, jure meo usus sum. in l. fluminum. 24. §. item. fin. D. d. damn. infect.* Cum quilibet sit rei suæ moderator & arbiter. *l. in re mandata 21. C. de mandat.* Cicer. *pro Balbo & Roscio Amerino.* Valent. Wilhelm. Forstner. *tr. de Dominio cap. 11. num. 6.* Ideò Proculus respondit: Cum quis jure quid in suo faceret, non teneri eum stipulatione damni infecti. *in l. proculus 26. in pr. D. de damn. infect.*

2. *Rationem* adduco ex Ulpiano: Quoniam ita ædificando, aut opus faciendo, jure meo usus sum quo ut utar fruar, à nemine prohiberi possum. *per l. 1. §. Denique 12. ibi:* cum in eo, qui in suo fodiens *D. de aqua & aq. quotid. l. Quod autem 6. §. 6. ibi: Qui suum recipit, nulli videri fraudem facere D. quæ in fraud. credit.* Schrad. *de feud. part. 6. cap. 6. num. 117.* Borcholt. *de Regal. num. 34.* Sixtin. *eod. tr. lib. 2. cap. 3. num. 46. & seqq.* Hondæd. *2. Consult. 84. per tot.*

3. Quod adeò verum est, ut actio injuriarum detur in eum, qui Dominum in rei suæ usu turbat. *l. injuriarum 13. §. si quis me prohibeat D. de injur.* Gravetta *consil. 4. num. 3. & consil. 6. num. 121.* Hinc Dominus, qui re propria uti impeditur, actionem injuriarum habet, adversus impedientem, sicuti consuluit Menoch. *Consil. 666. num. 3. ac consil. 721. num. 13.* Forster. *dict. tr. de dominio cap. 11. num. 8.* Proinde ex hac ratione Torcula & alia

quæ-

quælibet habitationi accomoda ædificia, cuilibet Privato in suo, jure dominii, extruere liberum erit & concessum, nec vetitum est.

§. VII.

1. Et hoc, *Tertiò*, Sancta quoque Vetustas, tam Imperii Romano-Germanici, quam aliorum Regnorum in considerationem traxit, dum unicuique privato, in privatis suis ædibus ac prædiis, ac ferè domesticatim, *torcula*, *Furnos*, *ferrarias*, imò etiam *moletrinas* ædificare, easve ut proprias possidere permisit.

2. Hujus libertatis naturalis vestigia adhuc in plurimis locis ubicunque terrarum occurrunt, Privatis in hunc usque diem absque ulla Principum territorii contradictione & impedimento Torcula possidentibus; Quorum exemplo se alii quoque boni Principes meritò conformare debent.

3. Et hoc *juri* quoque *Romano* consonum est, quo Torcularia, corbes, Quali vindemiati, aliaque ad premendas Uvas excogitata aut comparata instrumenta, ad prædia rustica, eorumque possessores pertinent, nec inter publica instrumenta vel ædificia numerantur, ac cuivis possessori pro lubitu de eis disponere licet, juxta responsum Ulpiani *in l. Instrumenti 8. D. de instrum. legat. l. fundi 17. ibi: instrumenta magis sunt. D. de action vend.* Prosper. Rendinella *de Vino & Vindem. part. 1. cap. 3.*

§. VIII.

1. Quod maximè confirmatur ex traditis *Andreæ Rauchbari*; dum in casu non plane dissimili scribit: *Illam legem, qua Dominus subditis mandat ac præcipit, ne alibi quam in suo molendino molant, aut quidpiam aliud jubeat, quod ante libertati ac libero arbitrio subditorum relictum erat, iniquam, injustam, & naturali libertati contrariam esse.* Rauchbar. *part.*

1. *Quæst.* 27. *num.* 12. Ac *Petrus Friderus* in terminis Molæ tradit: *Quod ad suum ipsius solius usum, molendinum erigere, quilibet in suo fundo liberrimè possit, lege municipali, si quæ adsit, non obstante, utpote quæ de Usu publico tantum, in dubio intelligenda est.* Petr. Frider. Mindan. *de mandat. lib.* 2. *tit.* 38. §. 3. Ita quoque in terminis ædificandi Moletrinas unicuique liberas in proprio solo. Renat. Choppin. *ad leg. Andeg. lib.* 1. *tit.* 14. *pag.* 202. Matth. Wesenbec. *consil.* 67. *num.* 27. Jul. Clar. *recept. sentent. verb. Feudum. Quæst.* 30.

2. Ac quod ædificatio Torculorum, nec à Jurisdictione nec ab authoritate Domini pagi dependeat, tradit Gloss. *in l. qui limitibus D. de servit. urban. prædior.* Joan. Papon. *lib.* 13. *tit.* 8. *Arrest.* 3. Quibus adde in terminis Molarum Rosenthal. *de feudis cap.* 5. *Conclus.* 26. *Gloss. lit. B.* Sixtin. *de Regal. lib.* 2. *cap.* 3. *num.* 44. *& seqq.* In terminis Molarum, vi ventorum exagitatarum Ludolph. Schrader. *ad tit. Instit. de. Rer. Divis.* §. 5. *num.* 9. *& seqq.* Quamvis in terminis Molendinorum aliquatenus dissentiat Joan Hering. *de Molendin. Quæst.* 10. *n.* 5.

§. IX.

1. Et hæc assertio, per modum *Ampliationis*, adeò vera est, *Etiamsi Vicinus meus, cujuscunque conditionis in fundo suo Torculum jam extructum possideat*, et ex hac novi Torculi constructione ille aliquod *damnum* pateretur; Ea ex causa, quod occasione hujus Torculi noviter ædificati, Vinearum possessores non in tanto numero ad Vetus Torculum accederent, quo ante solebant Vvas suas exprimere, nihilominus tamen Torculum novum in meo prædio construere licitum erit *arg. l.* 1. §. *denique fin. l.* 2. §. *pen. l. si in meo. D. de aq. pluv. arcend.*

2. Nam

2. Nam si Titius in agro suo, qui tuo vicinus est, aquam tuam fossa vel cuniculo avocet, damni infecti actione non tenetur. Non enim, ait Ulpianus, tam videri damnum tibi dari, quam lucrum impedire *in l. fluminum 24. §. fin. l. Proculus 26. D. damn. infect.* Ac nemo damnum facit, etiamsi damni tantum occasionem præstiterit, nisi qui id facit, quod facere jus non habet. *per l. qui occidit. §. hæc. D. ad l. aquil.* latè Vasquius *lib. 1. Controvers. cap. 4. num. 3.* Frider. Mindan. *lib. 2. de mandat. cap. 42. § 2.* Gail. *2. observ. 69. num. 11.* latissimè Joan. Gæddæ. *consil. Marpurg. 51. num. 19. & 76. vol. 4.* In terminis Molæ, Schrader. *ad §. 5. num. 14. Instit. de Rer. divis.* Sixtin. *de Regal. 2. cap. 3. num. 48.* Fr. de Ponte *Consil. 7. num. 3. vol. 2.* Bocer. *eod. tr. cap. 2. pag. 171.* Hondæd. *2. Consult. 84. num. 44. & 58.* Fr. Niger. Cyriac. *Controvers. cap. 310. num. 12.* Cum Declaratione *sub n. 13. & 98.*

3. Quod Consideratum quoque fuit in Suprema Curia Parisiensi ap. Barnab. Le Vest. *decis. seu Arrest. 10. fol. m. 50.*

4. Nisi dolosè & ad æmulationem, injuriam & damnum alterius principaliter tale ædificium extruatur sicuti hoc limitat Schrader. *dict. §. 5. num. 15.* Sixtin. *dict. cap. 3. num. 50. & seqq.* Riccius *collect. decis. 1041.* Dn. Knipschilt. *de jur Civit. Imper. lib. 5 cap. 27. num. 13.* Quid sit ad æmulationem ædificare; Vide Vincent. Hondæd. *1. Consult. decis. 80. num. 8. & 35.* Chassan. *ad Consuet. Burg. Rubr. Forest. §. fin. fol. 1748.*

§. X.

1. *Extenditur* prædicta *Ampliatio*, Etiamsi Ipse Princeps territorii vel Dominus pagi, longo tempore solus in aliquo pago Torculum, Molam, aut Furnum habuerit,

rit, ad quæ subditi, aut proprii homines ipsius pagi aut vicinorum locorum tempore etiam immemoriali, ad Uvas exprimendas, aut molendum vel coquendum panem Venerunt, nullus tamen privatus pagi aut incola impediri potest à Domino loci, Torculum aut Molendinum novum extruere. Cæpolla *de servit. V. P. cap. 50. Quæst. 2. num. 2.* Boer. *decis. 125. num. 5.* Afflictis *decis. 388. num. 4.* Albert. Brun. *Consil. 56. num. 1.* Jacob. de S. Georg. *de feud. Verb. Et cum Molendinus num. 5.* Rosenthal. *de communi contestans tr. de feudis cap. 5. conclus. 25. num. 3. & lit. C.*

2. Hujus assertionis hæc Ratio adducitur, Quod ea, quæ in mera subditorum facultate consistunt, & ex libero arbitrio dependent, non præscribuntur, etiam longissimo temporis spatio. *per cap. significante cap. possessiones §. 1. x. de appellat.* Cynus *in l. cum notissimi § sed cum illud. C. de præscript. trigint. ann.* Roland. à Valle *Consil. 21. num 13. & seqq. vol. 2.* Balbus *de præscript. part. 4. part. 5. principal. Quæst. 5. num. 2.* Extruere autem & ædificare Torcularia & Molendina in suo fundo liberi est arbitrij & meræ facultatis, ideò nullo temporis cursu obligationem inducit *arg. l. cum eo. l. Imperatores. 14 ibi: in area quæ nullam servitutem debet, posse dominum vel alium voluntate ejus ædificare. D. de servit. P. V.* Schneidew. *de feudis part. 2. num. 24.* Schrader. *de jur. incorporal. §. 5. num. 44.* Borcholt. *de Regal. num. 34.*

3. Nisi subditi aut Incolæ illius pagi, in ædificando Torculo aut Molendino à Domino loci prohibiti fuerint, & illi tali inhibitioni acquieverint. Guid. Papæ *decis. 498. num. 1. & 2.* Bald. *dict. Quæst. 5. num. 3.* latius Sixtin. *de Regal. lib. 2. cap. 3. num. 56. & 60.* Quod decisione supremi Senatus Cathaloniæ Principatus confirmat.

firmat. Jacob. Cancer. *part. 2. cap. 2. num. 106.* Licet Dissentiat Ludolph. Schrader. *de jur. incorporal. §. 6. per tot.* Aliter. Dn. Bocer. *de Regal. cap. 2. n. 182.*

§. XI.

1. Ex quibus jam deductis facile plana fit Quæstio; *An jus ædificandi Torcula sit de Regalibus, adeò ut soli Principi aut Domino territorii jure Superioritatis Competat facultas ædificandi Torcula? vel prohibendi, ne subditi in suo prædio vel solo absque Principis speciali Consensu & Concessione Torcularia extruant?* Sanè Considerata juris Civilis ratione, & unicuique in suo ædificandi libera potestate ex jure Gentium promittente, Jus exstruendi Torcula Regalibus annumerari non potest.

2. *Et hoc Primò* ex hac Ratione Quia id, quod cuilibet privato liberum, inter jura Regia numerare non possumus: Præsertim cum in specie talis Torculorum extructio, nec Regalem dignitatem Concernat, nec ad decus Reipublicæ tuendum conducat. Quod proprium Regaliorum esse solet. Bocer. *de Regal. cap. 1. n. 3.* Regner. Sixtin. *tr. lib. 1. cap. 1. & 2.* Unde benè scribit. *Petrus Belluga: Ea quæ soli Principi sunt Reservata, meritò à singularibus videntur exempta l. 2. C. nova Vectig.* Bellug. *in Specul. Princip. tit. 28. num. 20.* Vide Cunrad. ab Einsidel. *de Regal. cap. 1. num. 15. & seqq.* Quicquid igitur est supra solum, id usque ad cœlum liberum esse debet, ac ejus est facultas ædificandi, cujus est solum. *l. altius l. si in ædibus C. de servit. & aq. l. cujus 24. ibi*: in infinito. *D. de Serv. P. V.* Imò, etiamsi per mille annos area mea steterit juxta Palatium tuum, non ædificata, tamen possum pro lubitu ædificare, nec Vicinus me prohibere poterit, ait Gloss. *in l. qui luminibus 11. in fin. D. de Serv. P. V.* Bartol. Cæpolla *de Servit. P. V. cap. 39. num. 1.* Nicol. Boer.

decis. 320. num. 6. & passim. Cephal. *Consil. 150. num. 2. lib. 2.* Rosenthal. *de feud. cap. 5. Conclus. 28. num. 2.* Jean. Bouuot. *ad Consuet. Burg. tom. 1. fol. m. 564.*

§. XII.

1. Cui Rationi accedit *Secundò.* Quòd Torculum habere aut ædificare, non sit jurisdictionis, aut à juris dicendi vel terrendi potestate proveniat, sed magis juris Dominij, & à Dominio cujusvis procedat. Ideò Dominus aliquem ex subditis, torculare ædificare prohibere nequit. Chassan. *ad Consuet. Burgund. Rubr. des Forestr. §. fin. num. 1.* Diversam enim naturam habet Jurisdictio à dominio, quæ inter sese longè differunt *arg. l. 2. C. de quadrien. præscript.* Wesenbec. *Consil. 67. num. 27.* latè Matth. Stephan. *de jurisdict. lib. 2. part. 1. cap. 7. num. 90.* Klock. *Vol. 1. Consil. 33. num. 4.* Jurisdictio enim est de jure Constituto decernendi potestas, competens ei, qui aliis publicè præest *l. 1. & l. 3. D. de jurisdict. l. quidam 57. D. de re judicat.* Dn. Bocer. *de jurisdict. cap. 1. n. 1. & seqq.* Dominium verò dicitur, Jus dominii Rerum privatarum, ac de eis dominandi potestas *l. 1. D. de Rer. divis. l. bonorum D. d. V. S.* Forster. *de Dominio cap. 4. per tot.* Unde Imperator hanc ædificandi libertatem in suo prædio Unicuique Relinquendo rescripsit: Si Loci proprietas, ædificandi, juxta publicas ædes animum tibi dederit, utique permissum erit; *in l. si loci 9. C. de ædific. privat.*

2. Adeò ut ex hac dominii potestate in proprio solo, privato fundos quoque proprios Vallare licitum sit; juxta Rescriptum Imperatoris *in l. per Provincias 10. ibi: ac Cunctis volentibus, permittatur murali ambitu fundos privatos, seu loca sui dominii Constituta, vallare. C. de ædif. privat.* Nicol. Boer. *dict. decis. 320. n. 13.*

§. XIII.

§. XIII.

1. *Tertiò* firmat hanc assertionem argumentum, ex ipsa Torculi natura & qualitate depromptum, Cujus ædificationem ea de causa inter Regia jura numerare non possumus, cum quilibet illud in suo prædio construat, proprii usus gratia. Sicuti autem cuilibet liberum existit, poma & pyra Colligere, eavè ad usum rei familiaris premere & mustum exinde perficere, absque superioris Consensu & authoritate: Utique etiam idem de Uvis Collectis Statuere licebit, tanquam de fructibus ex vinetis privatorum Collectis, qui privato patrimonio accensentur, adeò ut nihil Principis intersit, quonam instrumento aut machina Vineæ Dominus, Uvas exprimere velit: Modo Decimator non defraudetur, aut consuetudo loci non violetur.

2. Et hoc ad exemplum Molendini, in privato flumine extructi. Juris enim est constituti, quod unicuique etiam privatæ conditionis, liceat in fundo suo molendinum Construere, rivoque seu flumine privato per fundum proprium decurrente ad usum molæ, seu molendini uti, nulla Superioris, aut magistratus licentia petitâ aut obtentâ *per l. 1. §. hoc interdictum 4. ibi: si autem flumen privatum sit. D. de flumin.* Flumina enim privata, ut sunt Rivuli & torrentes, eodem jure censentur, quo quæcunque alia loca privata, ideò ratione usus in ejusdem potestate sunt. *per l. 1. §. non autem 12. ibi:* ad Cætera non pertinet. *& d. l. quo minus 2. ibi*: in usu publico non erit. *D. de flumin.* Anton. de Padilla *ad l. 7. C. de servit. & aq.* Modest. Pistor. *1. Consil. 19. num. 3. & seqq.* Joan. Wames. *1. Consil. 36. num. 2.*

3. Quoniam in Principis potestate, tutela, & superioritate tantum sunt ea, quæ publica sunt, qualia sunt

flumina publica, viæ publicæ, Ripatica & similia, eorumvè Cura & inde proveniens utilitas ad Imperatorem vel Principem, tanquam Regia jura, pertinet. *per l. 2. D. de flumin. l. fin. C. de aquæd. lib. 11. cap. unic. lib. 2. feud. 56.* Rosenthal. *de feudis cap. 5. Conclus. 24.* Dn. Bocer. *de Regalib. cap. 2. num. 153. & 164.* Caspar. Klock. *vol. 1. Consil. 5. n. 7. & 8.* Georg. Everhard. *1. Consil. 27.*

4. Non verò, quæ in cujusvis privati Dominio existunt; Talia enim meritò dispositioni liberæ ipsius Domini Relinquuntur, sicuti in terminis Molendini in flumine privato Constructi acutè deducit Joan. Wames. *lib. 1. Respons. Iur. Civ. 36. per tot.* Cui astipulatur Joannes Bouuot; dum scribit: *l'on puit edifier moulin en rivire non navigable pourueu qu'il n' y ait moulin bannie, & que le lieu soit disposè pour se faire* h. e. *potest ædificari molendinum ad flumen non navigabile, modo ibi non sit, molendinum bannale, & quod locus sit dispositus & accommodatus ad id faciendum.* Jean. Bouuot. *ad Consuet. Burgong. in Comment. tom. 1. fol. 545.* Vide Anton. de Padilla *ad l. si manifestè 7. C. de Servit. & aq. num. 11. & seqq.*

§. XIV.

1. Ita in terminis Molendinorum. *in Specul. Princip. tit. 28. num. 11.* Petrus à Petra *de fidecommiss. Quæst. 11. n. 580.* Cacheran. in terminis Furni. *decis. 17. per. tot.* Anton Tessaur. *decis. 16. num. 4.* Chassan. *in Consuet. Burgund. Rubr. de Forest. §. ult. num. 1. fol. 1747.* ubi scribit: Licet Dominus loci habeat molendinum, non tamen posse prohibere unum ex subditis, aliud ædificare, post Decium *Consil. 244.* Jul. Clar. *Recept. sentent. §. Feud. Quæst. 30.* Wesenbec. *Consil. 67. num. 27.* Ruland. *de Commissar. part. 4. lib. 2. cap. 13. num. 1.* Sixtin. *de Regal. lib. 2. cap. 1. num. 87. & seqq.* Proinde in terminis Torculi scribit Joan.

Joan. Papo: *Iura Torcularia juris sunt naturalis & gentium, quorum dictamine, nemini liberum non est in suo aut facere, aut extruere, quod volet, etiamsi vicino nocivum sit, per l. Trebatius l. Proculus D. de damn. infect.* Joan. Papo. *ad Consuet. Borbon. art. 543. fol. m. 454.* Ideò in nostris terminis scribit Joannes Marius Novarius: *Vasalli gravantur quando Barones prohibent, ne ipsi subditi seu Vasalli Construant molendina, Furnos, Tapita Battenderia Ferrerias vel Serras, vel jam Constructorum usum Vetant.* Novar. *latè tom. 1. Gravam. Vasall. 59. per tot. ac Gravam. 64. per tot.*

2. Dissentit Valent. Guilielm. Forstner *de dominio cap. 9. num. 76.* Qui se fundat in universali Consuetudine *sub num. 78.* Aliter Joan. Hering. *de molendin. Quæst. 66.* Cujus fundamentum in feudali investitura Consistit. adducta tamen distinctione *sub. num. 56.* Dubitativè Dn. Am. Lindenspur, *ad ordinat. Würtemberg. tit. 84. num. 12. in fine.*

§. XV.

1. *Limitatur* modo adducta Resolutio I. Nisi consuetudine Ducatus aut Comitatus vel totius Provinciæ jam dudum Receptum sit, ne subditi etiam in propriis prædiis aut ædibus absque Principis territorii aut Domini pagi Consensu & Veniæ Concessione Torcula Construant & ædificent: Quo casu Torculorum extructio tanquam Jus Reservatum Regalibus accensere possumus, sicúti enim Consuetudo legitimis Requisitis munita, jus efficit, instar legis observatur, legem vincit, ac pro Servitute prædio imposita reputatur, *per l. 1 ibi:* Servitutis *C. de Servitut. & aqua l. 2. C. qua sit long. Consuet.* Regn. Sixtin. *de Regal. lib. 1. cap. 5. num. 132. & seqq.* Lælius Mancin. *Quæst. Genial. cap. 282. per tot.* Prout de Molendinorum extructione scribit Joan. Hering. *de molend.*

Quæst. 9. num. 60. Sixtin. *de Regal. in proœm. num. 17.* In tantum, ut Bartolomæus Chassanæus, ducenta & octo Regalia recenseat. *in Catalog. Glor. mund. part. 5. consil. 24.* Matthæus Verò *de Afflictis*, centum Viginti Sex Species Regaliorum Congesserit. *in cap. un. lib. 2. Feud. 56.* Hering. *de molend. Q. 9. num. 62.*

§. XVI.

1. *Limitatur II.* præfata Resolutio de ædificando Torculo, etiam absque superioris licentia & concessione; *Nisi statuto aliud provisum sit, & ordinatum.*

2. Proinde *in Ducatu Würtembergico* tam inveterato usu Receptum, quam inter jura localia relatum est; Ne quispiam subditorum *Torculare* sivè in prædio sive in ædibus, absque Consensu Principis ac Domini territorii ædificet. *Ordinat. Ducat. Würtemb. Tit.* vom Kelterbaw *fol. 86.* Clarius in Ordinat. ædili. in der Fürstl. Würtemb. Baw-Ordnung; *fol. 20.* Ubi expresè dispositum legimus Quod nullum ædificium novum, cujusvis generis absque Consensu serenissimi Dn. Ducis Würt. ac ejusdem officialium extruatur. Daß kein neu Gebäu ohne Ihrer Durchleucht oder dero Amptleuch Bewilligung auffgerichtet werde. De quo casu intelligendum esse censeo Besold. ad Lindenspur. *ad dict. Ordin. Würtemb. fol. m. 279.*

3. In Ducatu *Lotharingiæ*, moribus quoque Receptum est, ut furni, Molendina, & Torcularia, seu Pressoria ad Dominum superioritatis territorialis pertineant. De quo sequentia: Consuetudines Lotharingiæ: *Les Droits de bannalites de Fours, Moulins & Pressoirs, appertiennent aus Hautes Iustitiers: Si par usage, ou droit particuliers il n' appent du contraire.* h. e. *Iura bannalia furnorum, molendinorum & torcularium, pertinent ad altam Iurisdictionem; nisi*

per

per consuetudinem aut Iura singularia pertineant ad partem adversam. Consuet. Lothar. *tit. 6. §. 98* Ubi Abraham Fabert. *in Comment. fol. m. 122.*

4. Pari modo *in Civitate Imperiali Eslingensi* ab antiquo observatur, ut nemini Civium liceat torcular vel de novo Construere, vel etiam destruere, aliive vendedere, sine consensu Senatus amplissimi. testatur Dn. Am. Knipschilt. *de jur. Civit. Imper. lib. 5. cap. 26 n. 41.*

5. Ex qua inveterata Consuetudine fluit, ut hodie extructio Torculorum & aliorum actuum ad torcularia pertinentium jure Superioritatis meritò annumerentur: Et si quid à Parte in contrarium suscipiatur, pro turbatione juris Superioritatis censetur. Also nach deme Lazarus Kimpel Oesterreichischer Ambtmann der vier Lindawischen Keelen Höff und Dörffern *in Anno 1638.* sich der Beeydigung deß Troggelmeisters underfangen / ist solches von der Stadt Lindau als eine turbatio in dero Lands-Obrigkeit / am Käyserl Hof geklagt / und durch darauff erkandte und ergangene Kayserliche Rescripta gedachte Beeydigung *in Anno 1639.* und *1640.* unterlassen worden. h. e. *ita postquam L. K. Domus Austriacæ officialis quatuor mansorum, sive hobarum colonariarum & pagorum Lindaviensium, Magistrum torcularium ad jurandum compellere annisus esset; super hoc facto utpote turbatione Superioritatis territorialis, res ad aulam Cæsaream delata, & per decreta & emanata Rescripta Cæsarea, postmodum in Annis 1639. & 1640. juramenti susceptio ulterior fuit omissa.* Acta Lindau. *fol. m. 463. in princip.*

6. Nec caret hæc Consuetudo & hoc statutum prohibendi ædificationem Torculorum propria authotate & absque sufficienti Principis territorii, vel ipsius Civitatis causæ cognitione *sana & gravi ratione.* Si enim omnibus subditis in commune permitte-

mitteretur, Molendina, Torcularia, & quælibet alia, in suo prædio quotidie extruere, Quis quæso (cum stultitiam patiantur opes) esset modus hac in re futurus? Quales fierent sumptus? Quanta nascitura esset æmulatio? Ligna certe Lapides & molares vix tali libidini sufficerent; Imò unum Torculare, alterum planè everteret & annihilaret; Quæ vel singula tanti sunt momenti, ut melius sit, gubernationis sublevandæ causa, Principes & Dynastas talem facultatem sibi ipsis reservare, quam ut promiscue & indiscriminatim subditi in certissimam rei familiaris pernitiem ea abutantur. Qui plerunque contra propria commoda laborare solent. *arg. l. non est singulis. D. de Reg. jur.* Sicuti hoc latius deducit Joan. Hering. *de molendinis Quæst. 10. sub. n. 8.*

§. XVII.

1. *Limitatur III. supra allata Resolutio*, de libertate ædificandi Torcularia; *Nisi* Princeps aut Comes Imperii, per Investituram specificam Ius Torculariorum ab Imperatore aut alio supremo Principe de novo acquisiverit, in suo territorio habendi privativè, cum potestate prohibendi Cæteros privatos, imò etiam Nobiles in territoriali jurisdictione habitantes.

2. Quod Imperatorem ex certa causa, & ex plenitudie potestatis facere posse, probabiliter definiri potest, Secundum ea, quæ de molendinis tradit Petr. Surd. *consil. 127. num. 20. & seqq.* Andr. Knichen. *de jure superioris. cap. 3. num. 216.* Et hoc latè disputat Ioan. Hering. *de Molendin. Quæst. 24. per tot.* Per Investituram enim Cæsaream vel Domini Superioris Jus Reale, non tantum ad rem, sed etiam in re acquiri Investito, Feudistæ Communiter tradunt. *arg. l. cum heredes 23. D. de acquir. hered. cap. un. lib. 1. Feud. 25.* Ubi Paul. Balzeran. *ac cap. 3. in pr. ibi*:

ibi: alienare *lib. 2. Feud.* Præposit. seu Joan. Anton. de S. Georg. *de feud. cap. un. in pr. Quid sit investit. lib. 2. F. 2.* Schneidev. *de feud. part. 4. in pr.* Ferrar. Montan. *eod. tr. lib. 3. cap. 1.* Petr. Gudelin. *eod. tr. part. 2. cap. 5. num. 10.* Quis igitur dubitare Velit, exinde quoque sequi, penes Principem aut Comitem investitum de jure Torculorum, vim & arbitrium esse, num ferre velit, subditos & incolas in territorio indiscriminatim huic juri per investituram quæsito, ædificatione novorum Torculorum sese opponentes: Sicuti in terminis Molarum tradit M. Anton. Natta *Consil. 106. num. 1.* Francisc. Marc. *decis. 584. n. 2. part. 2.*

3. Præsertim, si huic prohibitioni, jure Investituræ subnixæ Subditorum Patientia accedat. Anton. Tessaur. *decis. 16. num. 4.* Petr. Heig. *lib. 1. Quæst. 15. num. 50.* Hering. *dict. tr. Quæst. 10. sub num. 5.* Dissentit aliquatenus Bald. *consil. 410. lib. 5.* Ursill. *ad Afflictis decis. 388.* Grammat. *consil. 13.* Novar. *tom. 1. Gravam. Vasallor. 58. n. 2.* Et hæc sufficiant de Torculis inprimis privatis.

§. XVIII.

1. Quæritur, *An Torcular sit bonum mobile vel immobile; Ac an illud inter mobilia vel immobilia bona numerandum sit?* Quod Quæsitum, conducit ad dilucidationem dispositionis ultimi Elogii; *An legato prædio sive Urbano sive Rustico, Torcular quoque Legatario cedat?* vel ad declarationem Statuti, quo omnia bona mobilia Uxori in portionem legitimam imputantur; *An Torculare quoque ei obveniat?* Occasionem hujus Concertationis præbuit responsum Ulpiani *in l. instrumenti 8. de instrum. legat.* Qui ibidem inter Fundi instrumenta *Torcular* quoque refert. Cum responso *in l. fundi 17. D. de act. empt.* ubi Torcularia non inter fundi partes recenset, etiamsi sit instrumentum fundi.

2. Sane Torculare ſive inædificatum, ſivè terræ affixum ſit, cum bonis immobilibus quoque ad Legatarium tranſire cenſeo. Ita namque Pomponius conſultus reſpondit: Cum fundus, ſine inſtrumento, legatus ſit, dolia, molæ olivariæ, & prælum, & quæcunque infixa inædificataque ſunt, fundi legato continentur, nulla autem ex his rebus, quæ moveri poſſunt, paucis exceptis, fundi appellatione continentur in l. cum fundus 21. D. de inſtruct. vel inſtr. legat. Alciat. & Rebuff. *ad l. fruges D. de V. S.* Tiraquell. *de jure Retract. Conſang. §. 1. Gloſſ. 7. num. 95.* Peck. *de teſtam. Conjug. lib. 5. cap. 30. n. 2.* Menoch. *4. præſumpt 154. num. 3.* Ex cujus reſponſi *Ratione* prono quaſi alveo fluit, Quod Torculum ſui natura ſit bonum immobile; Cum machina iſta ea mente & intentione certo loco inædificatur, & terræ maximis ſumptibus infigitur, graviſſimis in aream defoſſis ſtipitibus, ad ſimilitudinem domus vel cujuscunque alterius ædificii, ut vineis inſerviat, & ibidem perpetuò maneat: Et hoc propter Reſponſum Pomponii *in l. in prædiis 7. §. 1. D. in quib. cauſ. tacit.* Ubi Jconſultus reſpondit: omnia ea mente in fundum illata, ut ibi ſint & permaneant, tacitè quoque pignoris nexu ligari. Perpetuitatis enim ratio hoc loco ſpectanda eſt, juxta Scævolam. *in l. Debitor 32. ibi: ut ibi perpetuò eſſent, non temporis cauſa commodarentur. D. de pignor. & hypot. l. malum 242. §. ſtraturam 4. ibi: perpetui Uſus.* ubi Gædd. *D. d. V. S.* Cephal. *conſil. 92.* Caroc. *de Locat. part. 3. tit. de invectis* Renat. Choppin. *ad Conſuet. Pariſ. lib. 1. tit. 1. num. 14.* Proſper Rendella *de vino legato. Verb. Quantum. fol. m. 71.*

3. Unde Scribit Joannes Baptiſta Larrea: *Licet Fundus ſolus absque inſtrumento relinquatur, adhuc tamen dolia comprehenduntur, quaſi infixa ſint, quo caſu magis Fundi pars,*

pars, quam instrumenti debentur judicari. Larrea *decis. Granatens. 81. num. 16. & per tot. vol. 2.* Hilliger. *in D. E. lib. 8. cap. 19. lit. C. & lib. 16. cap. 14. lit. F.*

§. XIX.

1. Unde bene in terminis scribit *Claudius Guerin.* Hac insuper dilucidatione adjecta, de molendinis & Torcularibus, an bona sint mobilia vel immobilia? *Quæstio hæc voluntatis non est, sed facti.* An Ea integrè aliorsum transferri possint, nec ne? Præsumitur enim, qui ædificavit, inter immobilia ædificium suum destinasse, habita ratione ædificationis. Præsertim cum Statutum, Consuetudo, vel Lex, utens Verbo, ædificare, naturam ædificii indicare voluit: Sicuti patet. *ex l. 1. §. plane 8. D. de vi & vi armat.* Ubi respondet Ulpianus: Si quispiam de ligneis ædibus dejectus fuerit, nemo ambigit, interdicto locum fore: Quia quale quale sit ædificium, modo solo cohæreat, inde qui vi dejectus est, habet interdictum: habita scilicet ratione structuræ. *arg. l. adeo §. cum in suo D. de aquir. rer. domin.* Menoch. *de Recuper. possess. Remed. 1. num. 46.* Sicuti Granaria, quæ ex tabulis fieri solent, ita ædium sunt, si stipites eorum in terra defossi sunt. Quod si supra terram sunt, rutis & cæsis cedunt. *per l. granaria 18. ibi*: in terra defossi *D. de action empt. l. Titius 60. D. de acquir. rer. domin.* Claud. Guerin. *ad Consuet. Paris. art. 90. Verb. Comme un Moulin au Veut. fol. m. 97.* Card. Mantica *de Tacit. Conv. lib. 4. tit. 15. n. 2.*

2. Nec licitum est Torculare ita construere, ut pro lubitu destruere possis, & aliorsum transferre velis; arg. *Imperialis Rescripti Iustiniani* Quo ita Sancivit, ut nemini liceat sic ædificare, vel alio modo versari, ut idoneum Ventum, & sufficientem ad præfatum opus infrin-

 gat,

gat, & inutilem Domino aream & fructuum inutilitatem faciat. *in l. fin. §. 1. C. de Servit. & aqua Vbi* Anton. de Padilla *num. 2.* vide Carocc. *decis. 107. num. 20.* Joan Hering. *de molend. Quæst. 53. 54. & 55. num. 4.*

3. Qua de causa *Ioannes Parladorius* scribit: *Furnum, Molendinum, Torcularque individua esse: Etenim nulla alia ex causa hæ res divisionem non recipiunt, quam quod earum Vsus in facto Consistit* facta autem sunt individua. Parlador. *Rer. quotidian. lib. 1. cap. 6. in pr. num. 10. & 11.*

§. XX.

1. Et hoc illustratur Statuto Parisiensi discrimen Bonorum mobilium & immobilium satis clarè exprimente: Hisce Verbis: *Vtencilles d' Hostel, qui se peuuent transporter sans fraction & deterioration, sont aussy reputez Meubles: mais si tiennent à Fer & Clou,* (*germanicè,* was Nagel und Eisen hebt.) *ou sont seellez en plastre, & sont mis pour petuelle demeure, & ne peuuent estre transportez, sans fraction ou deterioration, sont censez & reputez immeubles, comme un moulin à Vent & à eau; Pressoir edifiè en une maison, sont reputez immeubles, quand ne peuuent estre ostez, sans despecer, ou desassembler; autrement sont reputez meubles.* Hoc est: Instrumenta prædii, quæ integra, & absque diminutione, aufferri possunt, mobilia sunt: sed si Clavis affixa fuerint, aut in murum immissa, & gypso agglutinata, ibi perpetuò mansura, utputa molendina, quæ Vento aut aqua ducuntur, vel prælum, pro immobilibus habentur, quando absque solutione aufferri non possunt: Secus mobilia censentur. *Consuet. Paris. §. 90.* De Torculari nominatim, quod terra teneatur, ceu immobile quoddam bonum, jactatur Senatus Decretum Rothomagense, *Quarto Cal. Ian. Anni 1528.* Jani Doly Vidua cum Heredi-

redibus, altercante, *ap. Territunum*; Quod refert Renat. Choppin. *de morib. Parif. lib. 1. tit. 1. num. 14. fol. m. 19.*

2. Idem dicendum est de tabulis clavis affixis, ac mobilibus perpetui usus gratia comparatis, secundum Consuetudinem Burgundiæ, Quod Gallico idiomate ita legimus: *Les tableaux attachez à clau A cheulle: meubles mis pour perpetuelle memoire.* h. e. *tabulæ affixæ clavis ligneis, mobilia sunt, posita ad perpetuam memoriam.* Jean. Bouuot. *Sur, la Coustume de Bourgongne in Epitom. fol. m. 44.* Ac quod ea tantum bona, mobilibus accensenda sint, quæ sine fractione de loco ad locum transferri possunt, tradit Decius *consil. 472. & 653. Qui se peuuent mouuoir de lieu en un autre sans fraction*; h. e. *qui se possunt movere de uno loco in alium, sine fractione.* Secus autem erit in Contrario casu; juxta *Consuetudines Lotharingiæ* secundum Verba *§. 326. Les autres Meubles de bois cloues, ou tellement appropries, que sans deterioration, ou euidente incommoditè de la chose, ne puissent estre transportes, sont censes Immeubles.* h. e. *Reliqua mobilia ligno affixa aut ita apposita, ut sine detrimento, vel evidenti incommodo rei, non possint transferri, accensentur immobilibus.* De quo Abrah. Fabert. *ad Consuet. Lotharing. tit. 2. §. 25. Verb. Meubles fol. m. 24. ac §. 303. fol. m. 484. ac §. 325.* Joan. Papon. ubi de Consuetudine *Borboniæ* loquitur *§. 288.*

§. XXI.

1. Nec evertit hanc assertionem de Torculis inter bona immobilia numerandis, *Ratio* ex translatione Torculi desumpta, Quod ea, quæ arte aut sine ædificii destructione moveri possunt, bonis mobilibus sint accensenda, & mobilium jure habeantur, *per l. malam 242. l. vinaria 206. ibi:* ad alium usum transferri. *D. de V. S. l. in prædiis. D. in quibus caus. pign. tacit.* Unde Jureconsultus

 Respon-

Respondit; Ea; quæ ad tempus sunt, non videntur legata, *in l. Uxorem. 41. §. legaverat l. si fundus 44. de legat. 3.* Tiraquell. *de retract. lign. gloss. 7. §. 1. num. 98.* Larrea *decis. Granat. 81. n. 16.*

2. Torcularia autem & Pressoria de uno loco ad alium transferri possunt, eorumque avulsio & translatio non inducit ædificii deformitatem; etiamsi facilè & sine labore moveri nequeant: Quod illustratur in horreo frumentario secundum Jureconsultum *in l. Titius 60. D. de acquir. rer. domin.* Unde Ulpianus torcularia etiamsi defossa sint, etiamsi ædificio cohæreant, inter instrumenta fundi vel vineæ refert non Verò inter ædificia, aut ædificii partes. *in d. l. fundi 17. in pr. D. de act. empt.* Coler. *decis. 286. n. 32.* Berlich. *part. 3. Conclus. 30. n. 17.*

§. XXII.

1. Veruntamen huic dubiosæ Rationi, Repagulum ponemus *ex l. ex facto 35. §. rerum Italicarum. 2. D. de heredib. instit.* Ubi Ulpianus respondit: *Res, quas quis ibi perpetuò habuit, atque ita disposuit ut perpetuo haberet, inter immobilia censeri.* Cæteroquin, *si tempore, in quo transtulit in alium locum, non ut ibi haberet, sed ut denuò ad pristinum locum revocaret, inter mobilia bona numeranda esse.* Concordat. *l. generali 32. §. uxori D. de Usufr. legat.* Anton. Faber. *1. Conjectur. cap. 6.* Covar. *lib. 2. Var. Resol. cap. 5. num. 3.* Hier. Gabriel. *1. consil. 98. n. 36.*

2. *Præsertim dum Torculum non tam sit instrumentum fundi, quam pars ædificii, cum integra illa machina ad hunc finem constructa sit, ut Vineæ inserviat perpetuò.* Unde terræ infigitur, tegulis tegitur, & pars ædificii, imò ædificium ipsum existit, & dici meretur. Rendinella *de Vino & Vindemia part. 1. cap. 3. fol. m. 23.* Ideò ad propositum Respondet Pomponius: CumFundus

dus sine instrumento legatus, dolia, molæ olivariæ, & prælum, & quæcunque infixa, inædificataque sunt, fundo legato continentur. *in l. cum fundus 21. D. de instr. vel instrum. legat.* Huc facit Quæsitum Firmi à Proculo: *An venditis ædibus, plumbeum castellum de quo fistulæ sub terram missæ aquam ducerent in ahenum, lateribus circumstructum, Veniat?* Respondit Proculus: *Quod si nihil de ea re neque Emptor neque Venditor cogitaverit; nonnè propius est, ut inserta & inclusa ædificio, sic partem ejus existimemus esse. in l. si Venditor 38. §. Firmus 2. D. de action empt.* Tiraquell. *dict. Gloss. 7. §. 1. num. 96.* Mantica *de Conject. V. V. lib. 9. tit. 3. num. 5.* Qui tradit, quod sub legato, mobilium, non comprehendantur ea, quæ parieti ita affixa sint, ut facilè avelli non possint. *per l. liberorum. 52. §. sed si Bibliothecam. 7. vers. plane ibi: cum adhærentia ædificii loco sint. D. de legat. 3.* Cephal. *consil. 92.*

3. Ac quamvis Torculum aliqua arte vel industriosâ solertia submoveri & aliorsum transferri possit: Cum tamen id rarissimè fieri soleat, & sine periculo fracturæ extrahi nequeat, illud potius attendendum, in quem finem ædificium principaliter constructum sit, quàm quod accidentaliter fieri potest. *l. pen. C. de Servit. l. fin. C. de long. tempor. præscript.* Joan. Bapt. Larrea *decis. Granat. 81. num. 18. part. 2.* Philipp. Knipschilt. *de fidecommiss. famil. cap. 5. n. 44.*

§. XXIII.

1. Ita de Torculis inter Bona immobilia numerandis censent. Bartolom. Chassanæ. *ad Consuetud. Burgund. Rubr. 4. §. 2. num. 28.* Renat. Choppin. *ad Consuet. Paris. lib. 1. tit. 1. num. 14.* Joan. Papon. *ad Consuet. Borba. §. 288. ac §. 543. fol. m. 454.* Claud. Guerin. *ad Consuet. Paris. §. 90. fol. m. 96.* Abrah. Fabert. *ad Consuet Lotharing.*

ring. §. 326. *Verbo: Pressoir. ibi: tellement appropriès, que sans deterioration ou evidente incommoditè de la chose, ne puissent estre transportès.* h. e. *ita appropriata, ut sine deterioratione, aut evidenti incommodo rei ipsius, non possint transportari.* Qui ex Choppino ita in Supremo *Rothomagensi* Senatu judicatum fuisse, in causa Viduæ Joannis Dolii & Hæredum, attestatur *sub fol. m. 503.* Thom. Maul. *de empt. vendit. tit. 3. num. 161.* Philipp. Knipschilt. *de fideicommiss. famil. cap. 5. num. 69.* Qui tradit, quod etiam in Torcularibus tanquam bonis immobilibus fideicommissum constitui possit, Jean. Bouuot. *ad Consuet. Burgund. in Epitome. Tit. de Droits appertinents à Gens mariè.* Ubi tradit: *Vn pressoir qui ne peut estre ostè, Sans despecer les cuues, sont reputeès immeubles.* h. e. *torculum quod non potest amoveri, sine laceratione cupæ, est reputandum pro re immobili. fol. m. 45.* Vide Casp. Klock. *de ærario. lib. 2. cap. 8. num. 31. fol. 235.*

§. XXIV.

1. *Limitatur* dicta resolutio, de Torculo portabili, quod in hunc finem constructum est, ut de loco ad locum facile transferri possit; Ac Vulgò ap. nos Trotten vocantur, eorumvè usus præcipuè in Austria viget. Hæc enim Torcula magis instrumenta, quam partes fundi censentur, de quibus intelligendum est Responsum Ulpiani supra allegatum *in l. instrumenti 8. D. de instr. & instrum. legat. & l. fundi. 17. in pr. D. de act. empt.* Bart. Chassan. *ad dict Consuet. Rubr. 6.* §. *4. fol. m. 999.* Tali enim asportatione vel avulsione non inducitur aliqualis deformitas ædificii, prout contingit in Torculis solo affixis, *per l. 2. C. de ædific. privat.*

2. Et hoc ad exemplum molarum manuariarum quæ suppellectili annumerantur *in l. Dolia 26.* §. *1. ibi:* molas manuarias. *D. d. instr & instrum.* [illegible]

cætera

cætera §. *fin. num. 1. D. de legat. 1.* Matth. Coler. *decis. 286. num. 32.* Berlich. *part. 3. Conclus. 30. num. 17.* Sicuti scabini Lipsienses pronunciarunt; in Verbis: Jedoch verbleibt euch auff solchem Gut/ die Weinpreß/ auffm Weinberg/ neben andern Mobilien billich. V. R. W. h. e. *attamen vobis meritò in hoc prædio remanebit torcular Vinarium in Vinea, cum aliis rebus mobilibus, de Iure.* Carpzov. *in Iurisprud. Forens. part. 3. Constit. 24. Definit. 7. n. 7.*

§. XXV.

1. Sed hac occasione alia occurrit Quæstio? *An legato aut Empto Torculo, Vasa quoqua Vinaria* (*quæ aliàs* latinè *Cuppæ*, Gallicè *Les Cuues*, Germanicè Büttin oder Kelter-Geschirr vocantur) *Legatario aut Emptori cedant*, ac *instar bonorum immobilium cum Torculo transeant*? Hoc est, quod asserimus.

2. *Tum Primò*, quòd Cuppæ, tanquam instrumenta Torculi Substantialia, necessariò tam in contractu quam in legato veniunt. Nam sine his Cuppis Torculi usus aut ususfructus nullus esse potest. Ideò nisi de contraria voluntate vel Testatoris vel contrahentium appareat, etiam hoc instrumentum fundi aut domus quacunque dispositione continetur, per Responsum Ulpiani *in l. sed si 15. § proprietatis 6. ibi:* & in Cuppis. *D. de Vsufruct.* Anton. Faber. in Rational. *ad dict. l. sed si 15. §. De quibusdam 5. D. dict. tit.*

3. Ac cum Torculi quæstus & utilitas imprimis in Vini torcularii perceptione & reditibus consistat, Utique etiam Cuppæ & vasa torcularia pro parte præcipuâ ipsius Torculi censentur, sine quibus quæstus hic acquiri non potest. *per l. in fundo l. instrumento D. de instr. & instrum. legat.* Casp. Anton. Thessaur. *lib. 1. Quæst. forens. 84. num. 7.*

4. Præferrim cum Cuppæ vinaceæ adjiciantur Torculo ad inducendam unionem, ut unum corpus Constituant, quo tanquam parte essentiali separatim uti frui non possumus: Quæ autem Unam essentiam perficiunt, diverso jure censeri non debent. *per l. cum fundus D. de legat. 2.* Alexand. *consil. 169. vol. 5.* Franc. de Ponte *Consil. 63. n. 42.& seqq. vol. 1.*

§. XXVI.

Tum *Secundò* Cuppæ & Cuppulæ istæ perpetui usus gratia tanquam substantialia Torculi instrumenta comparantur, & ei tanquam pars accensentur, quarum remotio propter magnitudinem difficillimè fieri potest. Ac licet earum Usus semel tantum in anno tempore autumnali necessarius sit, nihil impedit, quin inter immobilia & substantialiter Torculo annexa referantur. *per l si cui vinum 3.* §. in Cuppis autem, sive Cappulis. *D. de tritico legat. l. dolia 26. in pr. ibi:* ut ibi perpetuo posita sint. *D. de instruct. vel instr. legat.* Cæpolla. *de Servit. cap. 61.* Joan. Bapt. Larrea *decis. Granat. 81. num. 11. & seqq.* Prosper. Rendella *de vini substant. Verbo: Quantum. fol. 69.* Ea autem, quæ perpetui usus gratia parata sunt, licet æstate tollerentur, & hyeme ponerentur, ædium esse: Neque ad rem pertinere, quod interim tollerentur, Paulus respondit *in l. malum. 246. §. straturam. 4. Ubi Geddæus & DD. D. de V. S.* Cephal. *Consil. 92.* Surd. *decis. 134. n. 4.*

2. Ideò de Doliis quoque modo allegatus Paulus dixit: Dolia, quæ in fundo domini essent, Emptori accessura. *in l. qui fundum 40. §. Dolia 5. ibi: emptori cessura D. de contrahend. empt.* Prout in simili casu Respondit: *Dolia in horreis defossa, si non sint nominatim in Venditione excepta, horreorum Venditioni cessisse videri. in l. Dolia 76. in pr. D. dict. tit.* Francis. de Ponte *consil. 63. num. 46. lib. 1.* Joan. Bapt.

Bapt. Hodierna. *observat. ad Surd.* 134. *num.* 2. latissimè in terminis doliorum Joh. Baptist. Larrea *decis. Granat.* 81, *per tot.*

3. Cum res destinata ad usum rei legatæ, Veluti Cuppæ ad usum Torculi summe necessariæ, Veniant cum ipsa re legata, *per l. quæsitum.* 12. §. 1. *ibi: cuppa & culei. D. de instruct. & instrum. legat.* Joh. Petr. Surd. *Consil.* 195. Gizzarel. *decis.* 32. *per. tot.* Prosper. Rendella *de vini substant. Verb. Mensura. fol.* 71.

§. XXVII.

1. *Nec adversatur* nostræ Resolutioni, contraria *Ioannis Paponi & Claudii Guerini* assertio, ex ea ratione desumpta: Quod *Cuppa* & vasa torcularia terræ affixa non sint; Ideòque à Torculo facillimè removeri possint. Nam ut Vasa vinaria, dolia, & similia instrumenta cum torculo, legatario cedant tanquam bona immobilia, Jureconsultus requirit, ut defixa sint; sicuti respondet Scevola: *in l. Lucius* 91. §. *Collegia* 4. *ibi*: Item machina, vasa vinaria, id est, cuppæ & dolia, quæ in cella defixa sunt. *D. de legat.* 3. Idem respondit Jureconsultus *in l. cum fundus* 21. *in pr. D. de instr. & instrum. legat.* Ubi ea tantum instrumento legato cedunt, quæ affixa & inædificata sunt. Joan. Papon. *ad Consuet. Borbon.* §. 288 *fol.* 256. Claud. Guerin. *ad Consuet. Paris.* §. 40. Ubi lex innuit, Quòd instrumenta pro immobilibus habeantur, quæ sine dissolutione non possunt amoveri. *Quand ne peuvent estre ostèz, sans despecer. fol. m* 96.

2. Quamvis item *Cephalus*, ad Constituenda bona immobilia, utrumque requiri velit: *Vnum* scilicet, ut ea sint ad usum perpetuum destinata: *Alterum* verò, ut sint affixa vel defossa. Cephal. *consil.* 92. Mantica *de Tacit. Convent. lib.* 4. *tit.* 15, *n.* 6. *aliter tamen sub. n.* 5.

Eee 2 §. XXVIII.

§. XXVIII.

1. Hæc tamen *opinio Erronea* est, nec temerè sequenda. Quoniam sufficit ad inducenda bona immobilia; ut instrumenta perpetui usus gratia sint destinata, vel invecta, & allata. per text. *in l. malum. 242. §. Staturam 4. ibi: perpetui usus parata, licet interim tollerentur. D. de V. S. l. fundi. 25. in pr. ibi: duo millia D. de instruct. legat.* Cavalcan. *part. 2. decis. 6. n. 4.*

2. Ædium enim multa sunt, quæ ædibus adfixa non sunt, ait Vlpianus *in l. fundi 17. in pr. D. de act. empt.* Quod clare quoque probatur *per l. granaria 18. §. tegulæ 1. D. eod. tit.* Vbi Javolenus respondit, quod tegulæ in tecto ædium existentes, pro parte domus habeantur, etiamsi detractæ sint, animo tamen reponendi: Et tamen certum est, tegulas non affigi. *L. eum qui 23. in pr. D. de Vsucap.* Bero. *Consil. 48. num. 12. vol. 2.* Petr. Peck. *de testam. Conjug. lib. 5. cap. 30. num. 2.* Card. Mantica. *de Tacit. Convent. lib. 4. tit. 15. num. 3. & 5.* Ac Petr. Surd. in terminis Vitriatis *ita decisum fuisse, refert. decis. 134. per. tot.*

3. Qua, sine dubio, de causa Consuetudinibus *Leodiensibus* receptum est, ut non solum immobilium numero censeantur, Cuppa & lebes braxatorius, qui plerunque ædificiis cohærent, sed etiam cacabi, aliaque dolia minora & instrumenta necessaria ad usum braxandæ cerevisiæ, licet non cohærentia ædificiis; sicuti decisum fuit aliquoties Leodii, teste Carol. de Mean. *in observ. decis. Leod. 98. n. 14.*

4. Ita in terminis Doliorum & Cupparum Renat. Choppin. *ad Consuet. Paris. lib. 1. num. 15.* Casp. Anton. Tessaur. *lib. 1. Quæst. forens. 84.* qui sub *num. 7.* scribit: Quòd quando quæstus fundi pro majori parte in vini reditibus consistit, tunc Vendito fundo vel torculari, sui na-

ſui natura talia quoque vaſa Vinaria veniant: Prout. *Senatus Pedemontanus* declarando cenſebat, Quòd vaſa Vinaria, quæ in Abbatia quadam repoſita erant, cujus reditus pro majori parte in Vino conſiſtebant, ad Abbatem ſucceſſorem pertinerent, non Verò ad hæredes. In terminis *Doctorum*, Joh. Bapt. Larrea *deciſ. Granat. 81. per tot. vol. 2.*

§. XXIX.

1. Ex quibus deductis facile reſolvitur quoque hæc Quæſtio: *An venditioni Domus, veniat & accedat quoque Preſſorium magnum & importatile? ſeu, quod* eodem recidit? *An Appellatione Ædium veniat quoque Torculare?* Quod utique *Affirmamus.* Modo Torculare ædificio contiguum ſit. Torcularia enim, (*Preſſoier edifiè en une maiſon.*) & id genus alia, quæ in ædificiis ſunt, ædificiis eſſe Videntur Antiſtitia Labeoni; quamvis minimè affixa, modo perpetui uſus gratia in ædibus poſita ſint. *l. fundi 17. §. antep. 9. ibi: columnas D. de act. empt.* Ac ea ædium eſſe ſolemus dicere, quæ quaſi pars ædium vel propter ædes habentur *l. Iulianus 13. § fin. ibi: quaſi pars D. de act. empt. l. cætera §. quid ergo D. de legat. 1.* Abraham. Fabert. *ad Conſuet. Loth. §. 326. fol. m. 503.* Nec non cum Proculo reſpondemus: *Nonne propius eſt, ut inſerta & incluſa ſic partem ædificii, exiſtimamus eſſe. in l. ſi venditor 38. §. Firmus. D de act. empt.* Joh. Bapt. Larrea. *deciſ. Granat. 81. num. 5. & ſeqq. vol. 2.*

2. Unde rectè dicimus, quod Mola, vel Torculum ſi immobili ædificio inhæreat, res ſoli exiſtimetur, & ædium pars, inſtar tegularum domus, quæ quandiu illi applicatæ ſunt, pro una contignatione cenſentur. *l. eum qui ædes 23. in pr. D. de Vſucap. l. granaria. 18. §. tegula 1. D. de act. empt.* Petr. Peck. *de teſtam. Conjug. lib. 5 cap. 30. num. 2.*

Unde Jure-Consultus respondit; Quod appellatione Ædium, omnes ædificii species comprehendantur. *in l. Qui ædes 9. in fin. ibi: omnes species D. de incend. ruin.* Eumque textum, etiam in eo locum habere, qui Torcularia combussit, id in facto vidisse observari, tradit Bartolus *in dict. leg. Qui ædes.* Cæpolla. *de S. P. R. cap. 44. de Igne. num. 9.* Ita in terminis Bart. Chassanæ *ad Consuet. Burg. Rub. 6. §. 4. num. 4. fol m. 998.* parcè Bertach. *in Repertor. Verb. Torcular.* latius Renat. Choppin. *ad Consuetud. Paris. lib. 1. tit. 1. num. 14.* Abrah. Fabert. *ad Consuet. Lothar. §. 326. Verb. Moulig. fol. m. 502.*

§. XXX.

1. Ex præfata resolutione, alia oritur Quæstio: *An Locator ædium teneatur quoque Conductori Concedere Torculare, ædibus annexum &, pro premendis Vvis destinatum.* Ac, nisi specialiter alium actum sit, *Affirmativè Respondeo.* Locator enim instrumenta ad fundum locatum pertinentia præstare debet, sicuti constat, *ex epistola Neratii ad Aristonem:* Dolia utique colono præstanda esse, & prælum & trapetum, instructa funibus: Si minus, Dominum instruere debere, sed & prælum vitiatum reficere teneri: *in l. sed addes. 19. §. illud. 1. ibi: & trocleas, quibus relevatur prælum. D. Locat.*

2. Ac per textum *in l. ex conducto 15. §. 1. D. eod.* Ubi actio ex conducto datur, quoties Locator possessionem aut totius agri aut partis non præstat; adeò ut commode uti frui re conducta nequeat. *l. si in lege 24. §. colonus 4. ibi: frui patiatur. D. eod. tit.* Covar. *2. Var. Resol. cap. 6.* Thom. Maul. *de locat. tit. 6. num. 5. & seqq.* Unde Ulpianus respondit: *Officio Iudicis Continetur, ut cogat Locatorem, aditum & facultatem inquilino præstare ad arcam tollendam. in dict. l. sed addes. 19. §. si inquilinus 5. D. dict. tit:*

Domus

Domus enim intelligitur locata, ad plenum usum & habitationem, ut Conductor usum rei sivè patientiam, locator verò pecuniam habeat. Card. Mantica *de Tacit. Convent. lib. 5. tit. 1. num. 19. & passim.* Ideò Torculum quoque ædibus affixum seu sub ædificii contignatione subsistens, conductori liberè præstandum erit. *per l. malum 242. §. stratura 4. D. de V. S l. granaria 18. §. tegulæ 1. ibi: pro parte domus D. de instruct. & instrum. legat.* Ita Socin. Senior. *Consil. 15. num. 20.* Ubi tradit, *Quod Locator præstet instrumenta ad premendos fructus liquidos, Veluti Torcular. vol. 1.* Carpan. *ad statut. Mediolan. cap. 385. n. 3.*

§ XXXI.

1. Præcedenti Quæstioni succedanea est hæc; *An Vendito Torculo sine districtus quoque torcularii*, der Kelter-Sach *id est, jus cogendi vicinos, in Venditorem transeat, in hunc finem ut vicini Vineas possidentes, Vvas quoque in eodem Torculo cogere teneantur?* Ac *Districtum* quoque cum torculo Venire & in Venditorem transire *censeo.* Nam simplex rei appellatio, etiam nullo alio expresso, pertinentias rei, accessiones & dependentias continet; Quod perspicuè probatur per responsum Jureconsulti in *l. si. aquaeductus 47. D. de Contrah. empt. l. qui fundum §. 1. D. de acti. empt.* Ubi Paulus respondit; *Quod Vendito jure aquæ ducendæ, canales quoque & fistulæ accedant, licet extra ædes sint.* Imo etiam Castellum (die Wasserstube) ex quo aqua deducitur, & putei, & opercula puteorum, etiamsi de his expresè nihil conventum fuerit, nec scriptura contineatur. *secundum Labeonem in l. fistulas 78. in pr. D. de empt. Vendit l. fundi. 17. §. fin. D. de act. empt.*

2. Nam Vendito prædio, cui servitus æqueductus debetur, etiam aquæductum, seu jus aquæ ducendæ in Emptorem tacito jure transire necesse est. *l. certo generi. 13. §. 1*

13. §. 1. D. de serv. rustic. præd. l. pen. D. de evict. Ac cum Ædes venditæ in causa sint, ut servitus aquæductus sequatur in Emptorem; etiam in causa esse debet, ut fistulæ & canales eundem sequantur. Juxta. *Axioma* Philisophicum: *causa causæ, est etiam causa causati.* latè Anton. Faber. *in Rational. part. 3. tom. 2. Pandect. ad d. l. si aquæductus. 47. & l. fistulas 78. D. de empt. Vendit.*

3. Unde Doctores tradunt; quod Princeps concedendo castrum & fortalitium intelligatur adiacentia quoque & suppellectilia concessisse. *per text. singul. in l. si aliquando. 15. ibi: opus publicum sibi præberi postulaverint. C. de oper. publ.* Id quod firmat Baldus in casu non ineleganti; scilicet, si Princeps concedit fortalitium, in quo multa sunt fornimenta, seu munitiones, illæ omnes simul intelligentur concessæ. Bald. *in l. beneficium, D. de Constit. Princip.* Alphons. Modit. *in §. Principum Placita Quæst. 27. per tot.*

4. Et hoc in nostro casu eo magis dicendum, Quoniam *Torcularia* non per se subsistunt, nec sicuti ædificia tam Urbana quam Rustica in habitatione consistunt, sed in hunc usum habentur & construuntur, ut Uvas exprimant & cogant, non Domino simpliciter, sed subjectis & Vicinis, à quibus proventus, hoc est, vinum torculare percipitur; ac propter jus bannale ex certo districtu oriens, quasi in fructu esse dicuntur. Vnde evenit, ut frustra Torcula habeantur, nisi districtus adjiciatur, veluti agens in suum subjectum. *per l. qui fundum 40. §. 1. ibi: iter quoque Venditorem tradere oportere. D. de empt. Vendit.* Joan. Hering. *de molend. Quæst. 10. num. 23. ac Quæst. 19. num. 1.* Itaque hoc casu verum est, quod Accursius notat: sæpè evenire, ut ratione accessionis aliquid debeatur, quod alioquin non deberetur. *per d. l. fistulas 78.*

Accurs.

Accurſ. & Anton. Faber. *ad l. & quanquam 49. D. de contrah. Empt. Vendit.*

5. Itaque ſubjecti bannales, die zur Nachfahrt geſeſſen ſeyn/ pro parte Torculi cenſentur juris dependentis non contingibiliter, ſed neceſſariò, ex uſu rei appropriato, & connexo, veluti in furno bannali contingere ſolet. Nam ii, qui fortuitò & ſpontè ad Torculum meum accedunt, in nulla æſtimatione aut fructu habentur veluti ex quorum acceſſione ad meum Torcular, nullus certus proventus ſperari poteſt; Cum hoc ex mera facultate dependeat, nec jure obligationis fiat. *arg. l. viam publicam 2. ibi. non utendo. D. de via public.* Ideò Doctores inferunt, quod Molitori ex uniformi uſu & acceſſione ad molendinum, etiam mille annorum, nullum jus acquiratur *per l. proculus. 26. D. de damn. infect.* Teſſaur. *deciſ. 16. num. 2.* Matth. Weſenbec. *conſil. 67. num. 21. & 22.* Ita in terminis diſtrictus molendinaris, Bertrand Argentræ. *ad Conſuet. Britan. tit. 17. in princip. num. 4. qui in art. 348. & ſeqq. de jure diſtrictus varia deducit.* Quem literaliter ſequitur Joan. Hering. *de molendin. Quæſt. 30. num. 36.* Diſſentientium rationes collige ex Anton. Fabro. *in Rational. ad dict. l. & quanquam 49. l. fiſtulas. 78. in pr. D. de empt. vendit.*

7. *Hæc tamen aſſertio declaratur;* Ut emptor ſuo contractu *non acquirat Ius cogendi diſtrictuales* ad ſuum torcular Bannale, propriâ authoritate; ſive Venditor Torculi fuerit privatus, ſive dominus territorii vel Jurisdictionalis: niſi dominus territorialis Venditor, cum Torculo, expreſsè quoque Jurisdictionem cogendi diſtrictuales in Emptorem transtulerit; Quoniam dominus, directum dominium, in Torculo, ſeu debitam obedientiam ac jus ſuperioritatis ſibi ipſi reſervaſſe cen-

ſetur; ſimplici tantum debito in Emptorem tranſeunte, *ſans Iurisdiction n'y obeiſſance* h. e. *Sine jurisdictione & obedientia. Ideò* non poteſt Emptor Torculi ſeu Ceſſionarius, jurisdictionaliter coercere eos, qui Torculum bannale non adeunt, aut debitaritè non ſolvunt, ſed neceſsè habet, ut eos per Judicem ſui domicilii compellat. *arg. traditorum* Carol. Molinæ. *ad conſuet. Pariſ.* §. 55. *n.* 31. Ubi tradit, quod nulla jura debeantur, per conceſſionem in cenſum. In terminis Bertr. Argentræ. *ad d. Conſuet. Britan. art.* 329. *num.* 12.

Caput XIX.

De Torculo Publico & Bannali.

Summaria.

§. 1.

1. *Quid ſit torculum publicum?*
2. *Comes Imperii vel univerſitas habens torculum, publicum, ſubditos vel concives, ſecundum aliquos, ad id cogere poteſt.*
3. *In libero arbitrio eſt ejus, qui Jura principis in territorio poſſidet, an & quando onus tributi ſubjectis ſuis imperare velit.*
4. *Juramento ſubjectionis ſubditi promittunt & obligantur, ad promovendam domini utilitatem, quocunque modo poterunt.*
5. *Domini territoriorũ poſſunt inhibere ſubditis, ne aliorſum emigrent habitandi gratia, aut commercia exerceant in locis peregrinis, vel invehant cerevisiam & vinum forenſe.*
6. *Subditi poſſunt cogi, ne ad alia, quam ad domini molendinum accedant.*

§. 2.

1. *Alii Contrarium ſtatuunt rectius; præcipue in moletrinis.*
2. *Quorum prima ratio conſiſtit in libertate naturali.*
3. *Deinde quod ſubditi per Edicta principum conſtringi non poſſint, ut in certo loco habitent, domi-*

domicilium figant, aut ne provincia excedant.

4. Improbatur hæc coactio in Jure Canonico.

§. 3.

1. Authoritates quibus Negativa resolutio firmatur; præjudicia & constitutiones locorum.

2. Variæ mutationes circa hanc rem, in Gallia.

§. 4.

1. Contra hanc Negativam, nec statutum prohibitorium Valere potest.

2. Etiamsi Contravenientibus certa pœna fuerit indicta.

3. Sed à tali statuto intra tempus præstitutum appellari potest.

4. Post tempus appellationis effluxum, via querelæ demum locum habet.

§. 5.

1. Hæc interdictio Monopolium sapit, quod omni Jure prohibitum est.

2. Tam in foro fori, quam in foro poli.

§. 6.

1. Etiam Vicini forenses, contra talia Statuta & Edicta prohibitoria, pro suo interesse agere possunt.

2. Afferuntur præjudicia.

§. 7.

1. Ampliatur assertio Negativa, quod ii, qui cum publica authoritate in pago præsunt subditis inhibere non possint, ne torcula & similia ædificia in aliorum usum extruant.

2. Quoniam unicuique liberum est, in proprio ædificare ad sui suorumque commodum.

3. Gravis est injuria, si homines in rebus suis aliquid facere aut pati cogantur inviti.

§. 8.

1. Ulterius ampliatur assertio negativa, licet dominus loci torcular possideat bannale, tamen subditis, novi torculi ædificationem in privatum eorum usum, inhibere non possit.

2. Erectio torcularis non est actus Jurisdictionis, sed competit Jure dominii.

3. Pro confirmatione hujus asserti adducuntur authoritates.

§. 9.

1. Tertio ampliatur assertio negativa, quod incola licet per plures annos torcular sui domini accesserint, id tamen exinde bannale non fiat quominus etiam eo invito, pro lubitu alibi uvas cogere possint.

2. Ea quæ Jure familiaritatis aut amicitiæ peraguntur, nec servitutem nec possessionem inducunt.

3. *Ex actu qui est meræ facultatis, nulla omninò possessio vel quasi acquiritur.*

4. *Operis non impositis manumissus, licet ex sua voluntate, aliquo tempore ea præstiterit, compelli tamen ad præstandos quas non promisit, non potest.*

§. 10.

1. *Fallit hæc ampliatio tunc, si subditi prohibitioni domini sui paruerint & acquieverint.*

2. *Etiamsi hæc prohibitio facta sit non judicialiter, sed extrajudicialiter per Rescriptum aut Edictum.*

3. *Hanc servitutis acquisitionem, dominus torculi etiam adversus ipsum dominum territorii, si sciat & patiatur, obtinere potest.*

4. *Dissentit Bocerus, sed ei respondet Heringius.*

5. *In dubio pro subditis est respondendum.*

6. *Quoniam qualibet res & qualibet persona censetur libera, & ab onere immunis.*

§. 11.

1. *Quartò ampliatur assertio negativa, non procedere, si ordinatio domini non publicam territorii utilitatem, sed saltem Cameræ fiscalis Commodum privatum concernat.*

2. *Detrahere aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam, quam mors aut reliqua, quæ possunt corpori, aut rebus externis accidere.*

§. 12.

1. *Boni principes non solent obviare subditorum utilitatibus, cum ii ærario in publicis necessitatibus subvenire teneantur.*

2. *Platonis præcepta à M. Tullio relata, ab omni qui Republica præest, sanctè sunt custodienda.*

3. *Monita & exempla aurea, bono principe digna.*

4. *Augustum Regis Gothorum Theodorici Edictum, de novis indictionibus.*

§. 13.

1. *Plerunque in Magnatum aulis exactionum Novatores sese ostentant, qui principes ad Civium opes exhauriendas, ad insolita impositionum genera persuadent.*

2. *Hæ pestes Reipublicæ ab Aulis principum sunt arcendæ.*

3. *Pœna Inventorum novorum tributorum, æterna & temporales.*

§. 14.

1. *Ulterior invectura in tales archigegolances.*

2. Ta-

2. *Talibus Exactoribus principes oportet resistere, & eorum liberationem pro beneficio divino æstimare.*

§. 15.

1. *Limitatur superius adducta assertio, nisi aliud inter dominum & subditos convenerit.*

§. 16.

1. *Si dominus cum Universitate pactum de torculari bannali ducendo inire velit, an singuli de universitate consentire debeant; vel an sufficiat consensus majoris partis?*
2. *Varia super hac quæstione recensentur Dd. opiniones.*
3. *Autor ad inducendum Jus bannale in torculis & furnis publicis, Civium & subditorum omnium & singulorum consensum expressum requiri judicat.*

§. 17.

1. *Quibusdam Incolis ad prohibitionem domini, ne privatum torculum accedant, parentibus, reliquam Universitatem, si prohibitio talis ad majorem partem populi pervenerit, teneri, quidam asserunt.*
2. *Contrarium asseritur.*
3. *Minor pars singulorum de Universitate, parti majori præjudicare non potest; præsertim cum agitur de amittenda libertate.*

§. 18.

1. *Limitatur Secundò dicta resolutio, nisi dominus pagi longissimo tempore Jus bannale, in torculo dominico acquisiverit.*
2. *Præscriptione triginta annorum etiam Jura incorporalia acquiruntur.*
3. *Modo ista prohibitio suum legitimum effectum obtinuerit.*
4. *Hac præscriptio tamen per actus contrarios interrumpitur.*
5. *Vasallus libertatem à certis præstationib. contra dominium præscribere potest, si Dominus Vasallitica onera requirens, Vasallo deneganti, per longissimum tempus acquieverit.*

§. 19.

1. *Ad inducendum Jus bannale in torculo dominico, secundum quosdam requiritur, vel prohibitio domini, vel subditorum scientia & patientia.*
2. *Verior est sententia, utrumque requiri.*
3. *Sola patientia sine titulo sufficit ad servitutis acquisitionem.*
4. *Confirmatur hac sententia in termi-*

terminis ædificati furni, torcularis & molendini.

5. In terminis capetorum, quo oliva triturantur.

6. In terminis tabernæ pro Vino, & macelli, pro carnibus conquirendis.

7. In terminis piscationis.

8. Traditur cautela, si subditi mox contradicant, & Contrarium agant.

9. In præscriptione immemoriali Juris torcularis, aut alicujus servitutis, nec titulus, nec patientia adversarii est probanda.

§. 20.

1. Limitatur tertia superior resolutio, nisi dominus pagi longissima Consuetudine, torcula bannalia obtinuerit, & quietè possederit.

2. Talis consuetudo valida est, & dominos ab omni coactione violenta excusat.

3. Ad hanc Consuetudinem inducendam requiritur, tacitus consensus eorum, contra quos præscribitur.

4. Hæc patientia à domino torculi Jus bannale introducente legitimè probanda est.

§. 21.

1. Allegata Resolutio limitatur quartò, nisi inevitabilis necessitas, aut publica Universitatis utilitas Constitutionem torculorum bannalium requirat.

2. Necessitas probabile efficit, quod alias improbabile est.

3. Reipublicæ salus & utilitas unicuique civi curæ esse debet.

§. 22.

1. Limitatur quintò secundum quosdam si domini torculum sit æque aptum ad premendas subditorum uvas, & propius juxta vineas situm, quam privatorum torcula; dominusque eundem vel minorem censum exigat pro labore.

2. Quod maximè obtinet in subditis, qui ob homagium præstitum tenentur fortunam & commoda dominorum promovere, & nociva avertere.

3. Dominus cogere potest subditos, ne alienos agros extra territorium sitos colant, & vel proprias vel dominicales derelinquant, sed istos potius accepta certa mercede proscindant, & excolant.

4. Hæc limitatio accipienda est de urbanitate, ut dominus subditos Civiliter inducere possit, ut ad torcula domini præ aliis accedant, omni accessionis obligatione rejecta.

5. Plures limitationes remissivè.

§. 13. Si

§. 23.

1. *Si dominus torculi convenerit cum aliquo, quod ipsi & ejus heredibus gratis uvas in suo torculo premere velit; & familia hujus Valdè creverit, an nihilominus hoc pactum duret?*

2. *Quidam affirmant.*

3. *Augmentum per viam unionis, & eandem rem constituens, omnes qualitates rei cui unitur, suscipit.*

4. *Verior censetur sententia eorum, qui hoc pactum ad æquitatem reducendum esse censent.*

5. *Omnis dispositio ita est intelligenda, ut infinitas evitetur.*

6. *Obstat, quod à pactis conventis non sit recedendum.*

7. *Respondetur huic objectioni.*

§. 24.

1. *Privilegia principum, dum iniqua fieri, & tertium graviter lædere incipiunt, ad æquitatem reducuntur.*

2. *Affertur præjudicium à Senatu Supremo Cathaloniæ, in causa piscatoris.*

3. *Item in terminis barbitonsoris, furnarii & possessoris nemoris.*

§. 25.

1. *Affertur hanc in rem lepida historia, quæ olim contingit in Ducatu Pictaviensi.*

2. *Decisio casus per distinctionem, quam suppeditavit Johannes de Tempore.*

§. 26.

1. *Census torcularis, præstatur vel in pecunia numerata, vel in musto seu vino.*

2. *Dominus torculi bannalis, qui pago cum Jurisdictione præest, censum torcularem pro lubitu mutare vel augere non potest.*

3. *In reditibus præstandis, veterem Consuetudinem Domini possessionum observare debent.*

4. *Circa exactiones consuetas debitores habent Jus acquisitum, quod illis invitis facilè adimi non potest.*

5. *Operæ rusticorum quoad qualitatem & augmentum nullatenus sunt extendenda, sed potius intra consuetos fines cohibenda.*

6. *Ex novitate fraus arguitur, quando contra antiquam Consuetudinem quidpiam attentatur.*

§. 27.

1. *Controversia inter Dominum & districtuales existente, circa censum torcularem, omnium primò pacta conventa sunt inspicienda, quæ actus natu-*

naturam informant & reformant.

2. Dominus cui competit Jus prohibendi, ne subditi alibi eant molendum vel coquendum panem, non potest in eorum prejudicium alterare Jus molitura aut furnatici extra solitum, aliasque eos gravaret.

§. 28.

1. Ipsum bannum seu necessitas necessaria premendi uvas in torculo, est onus reale, & servitus prædio non personæ inhærens.

2. Ubicunque fructus prædii aut torculi maximè in vineis consistit, tunc servitus prædio magis, quam personæ debetur.

3. Illustratur hoc exemplo Juris pascendi, quod Universitati & habitatoribus competens, servitus realis censetur.

§. 29.

1. Jus prohibendi districtuales, cumque obtinet, quocunque dominus torculi facultatem habet subditos citò expediendi.

2. Districtuales in moletrina domini 24. horas expectare tenentur, quod si intra hoc tempus molitura non promovetur liberè recedere, & alias moletrinas accedere possunt.

3. Hoc tempus, tam in moletrinis quam torcularibus, comprehendit dies feriatos & non feriatos.

§. 30.

1. Dominus torculi bannalis, Juri banni, invitis etiam districtualibus renunciare, & ipsum bannum torculare refutare potest.

2. Dominus torculi hanc cogendi districtuales potestatem acquisivit, non contra seipsum, sed ad inducendam subjectionem & servitutem; ideòque ei etiam renunciare potest.

3. Potestas cogendi districtuales dependet ex voluntate ipsius domini, ideoque eam pro libitu mutare is potest.

4. Omnis dispositio intelligenda est, rebus sic stantibus, nisi aliud expressè cautum sit.

5. Si causa aliqua accidat, de qua à partibus contrahentibus nihil fuit cogitatum, & quæ natura negocii tacitè non insit, sed tamen negocii rescissionem urgeat, ea omninò attendenda.

§. 31.

1. Refertur dissentientium argumentum, quod Contractus formam dent futuris negociis.

2. Respondetur, Contractui tractum successivum habenti, semper

semper inesse clausulam, rebus sic stantibus, & ex aequitate succurri laeso.

3. *In pacto reciproco, quod tam domini, quam districtualium utilitatem, respicit, dominus torculi bannum pro lubitu refutare non potest.*

4. *Ita tamen, ut ingruente caritate, census torcularis pro aequitate augeri, & laboribus ac sumptibus adaequari possit.*

§. I.

1. NNunc *de Publico Torculo* Verba quaedam faciamus. *Publicum Torculum* dicitur, quod ab eo extructum est, & possidetur, qui publicè in territorio cum potestate praeest, & jus in districtu exercet; Qualis est Princeps territorii, Comes, vel Civitas, aut similia corpora publica, cum potestate publica munita. Quo loco omnium primo Quaeritur?

2. *An Comes Imperii, vel Universitas possidens Torculum publicum subditis vel Concivibus imperare possit, ut nullum aliud quam Domini torculum accedant, & in eo solo Uvas recollectas exprimant?* Sane *affirmativam* opinionem sustentant in terminis Molarum Bald. *consil. 11.* Socin. *Consil. 222.* Calderin. *consil. 21. tit. Decr. de Consuetud.* latè Matth. Wesenbec. *consil. 69. n. 9.*

3. Pro quibus, *Primò*, Ratio ex jure supremae jurisdictionis & subjectionis desumpta militat; quoniam in libero Comitis aut ejus, qui jura Principis in territorio possidet, arbitrio situm est, an & quando subjectis suis onus tributi vel capitationis imponere velit; Et hoc propter Rescriptum Imperiale *in l. cum antea 10. ibi: capitis norma sit census. C. de agrico. & censit. lib. 11. l. 2. ibi: annonam congruam praestet. C. Ne rustic. ad ullum.* In hunc scilicet finem, subditi indictiones, & contributiones suas solvant; juxta modum possessionum vel in annona fru-

mento, vino, vel juxta patrimonii facultates in tributo auri & argenti. *per l. indictiones 3. ibi: sed Rebus indici solent. l. omnes 4. cum l. seq. ibi: ad obligationem functionum C. de annon. lib. 10. Novell. 128. cap. 1. & 2.* Cujac. *in Rubr. C. de annon.* Bocer. *de Regal. cap. 3. num. 207.* Petr. Heig. *1. Quaest. illustr. 17. num. 10.* Klock. *de Contribut. cap. 4. num. 1. & seqq.* Fr. de Amaya. *ad dict. leg. indictiones. 3. num. 5.* Multo magis igitur Principi aut Civitati integrum erit, subditis suis injungere, ut in conterendo frumento aut in cogendis Uvis ipsorum Torculum accedant, quo modicum censum tanquam lucellum aliquod ab eis percipiant. Praesertim cum census ille molaris vel vinalis Principi & Domino territorii non gratis tribuatur, nec instar doni gratuito persolvatur sed pro labore ministrantium & impensis in ipsum Torculi aedificium erogandis, pendatur. Non minori ideò favore digna erit haec perceptio, quam illa, quam dominus quotannis ordinariè in signum subjectionis à subditis percipit; quod latius persequitur Joan. Hering. *de molendin. Quaest. 11. num. 7.*

4. *Secundò* adducunt Doctores pro hac assertione argumentum à vi & energia *Homagii seu juramenti subjectionis* deductum, quo subditi promittunt & juratò obligantur Domino territorij, Ejusdem utilitatem, quoquo modo promovere: in quantum poterunt. Ihrem Herrn getreu und hold zusein / seinen Nutzen zubefordern und Schaden zuwarnen. Rosenthal. *de feud. cap. 6. conclus. 86. num. 2. & in Gloss. lit. D.* Georg. Ritter. *de homag. cap. 6.* Ideò ad fidelis subditi officium pertinebit, ut inprimis Domini sui moletrinis faueat, earumque reditus & emolumenta potius quam aliòrum privatorum promoveat. *per cap. un. de forma fidelit. lib. 2. F. tit. 6. cap.*

de nov. form. fidelit. lib. 2. F. 7. Laur. Sylvan. *de feud. recognit. Quæst. 109.* Joan. Coppen. *decis. 19. num. 2. & 21.* Quidni enim subditus in casibus, ubi gratificationi locus est, Domino suo non potius bene velit, quam aliis, inter quos non tam arcta est obligatio, necessitudo & correlatio, quam inter Dominum & subditos? Tiraquell. *de jur. primogenit. Quæst. 17. opin. 2.* Hering. *dict. Quæst. 11. num. 10.* Unde benè ad propositum scribit Thomas Cragius: Ut Domini suos Vasallos astringant, ad molendum in suo molendino, non sine summa æquitate ab initio institutum fuit. Nemo enim inficias ibit ex ipso æquo & bono Vasallos, Domini potius commodis inservire debere, quam extranei, & si fructus ex molitione segetum debeantur, eos potius Domino suo appendere debere, quam extraneo. Thom. Crag. *de feud. Scot. lib. 2. Diegessi. 8. fol. m. 186.*

5. *Tertiò facit* pro hâc opinione; Quod Principes, Marchiones & Comites habentes jurisdictionem perpetuam, in suis territoriis statuere possint, ac inhibere, ne subditi & Vasalli territorium emigrent aliorsum habitandi gratia; aut ne mercimonia exerceant in locis peregrinis, vel ne invehant cerevisiam aut vinum forense. de quo Bartol. *in l. fin. in pr. D. de Decr. ab ordin. faciend.* Abbas *in cap. venientes num. 3. x. de jurejur.* Surd. *consil. 210. num. 14.* Bursat. *consil. 34. num. 14. vol. 1.* Idque publicæ utilitatis gratia, ut Civitas vel Provincia fiat populosior, vel ne pecunia extra patriam transportetur. secundum Menoch. *2. Cons. 155. num. 7.* Ex qua ratione, Edictum *Ducis Parmensis* latissimè defendit *Bellonus*, quo gravi pœnâ prohibuit, ne Vasalli vel subditi territorium habitandi gratia egrediantur, ac domicilium alibi constituant. Anton. Bellon. *Consil. 5. n. 23. & per tot.*

6. Ita in causa *Comitatus Manerii Aprutii* pro Comitissa *Ortia Colomna* respondisse, asseritur *Marinus Freccia*, scilicet, illius Castri subditos cogendos esse, ne ad alia quam ad Domini Molendinum accedant. Freccia *de subfeud. lib. 2. authorit. 41. in fine.* Similiter decisionem refert supremi Consilii Neapolitani *Vincentius Anna*, pro Barone, quod ille lite pendente conservandus sit in prohibitione, ne subditi accedant ad alia quam Baronis Molendina. Anna *singul. allegat. 557.* Quorum opinio confirmatur ex traditis *Franchisii*, qui in suis Decisionibus statuit: *Posse statuere Universitatem, ut nemo ex Civibus accedat ad alia molendina, quam ipsius Universitatis, etiam in præjudicium Ecclesiæ, quæ in eodem loco Molendinum haberet.* Vincent. de Franchis. *decis. 380.*

§. II.

1. *Veruntamen* hisce & aliis Rationibus non attentis, Alii Contrariam sententiam tenent, & latissimè defendunt, quorum catalogum in terminis Moletrinarum recenset Joan. Hering. *de molendin. Quæst. 11. num. 50.* Earumque rationes & præjudicia congessit Benedictus Carpzov. *in Respons. lib. 1. tit. 5. Respons. 43.* Donat. Anton. de Marinis *lib. 1. Resol. jur. cap. 32.*

2. Quorum præcipuè ratio & quidem *Prima*, in libertate naturali consistit. Cuilibet enim licitum est, liberè, quò velit, ire, nec ullo jure regulariter mens libera restringi potest. *per cap. significante. ubi Abbas x. de appellat.* Roland. à Valle *lib. 3. consil. 8. num. 38.* Et hoc ne quidem à Principe, aut eo, qui publica cum potestate præest, cohiberi potest. Princeps enim non potest ea constringere, quæ juris sunt Naturæ vel Gentium, vel ea aliquo modo aufferre, etiamsi certæ sint speciei, *per Clem. Pastoralis. vers. Cæterum. de re judic. §. naturali*

Inst. de

Inst. de jur. N. G. & C. Menoch. *consil. 20. num. 4.* Consequenter non potest dominus eatenus libertatem subditorum cohibere, ut ad nullum aliud torculum quam domini accedant, & à privatorum torculis abstineant. *arg. l. libertas D. de Reg. jur.* Boer. *decis. 125.* Afflictis *decis. 388.* Capyc. *decis. 209.* Quoniam inter cætera libertatis jura, ex quibus hominis libertas æstimatur, non modicum Jus in eo consistit, ut possis libere ire & commeare, quorsum libet. *arg. l. in bello 12. §. manumittendo. D. de captiv. & postlum. revers. l. non utique 4. l. nihil interest. 31. D. ad municipal.* Nec potest liberum dici, quod aliqua ratione impeditur. *l. in re mandata 21. C. mandat. l. nemo exterus 9. ibi: justum est, suum cuique committere C. de judiciis.* Menoch. *Consil. 261. num. 61. & seqq.* Rauchbar. *1. Quæst. 27. num. 2.* Quam libertatem naturalem, ut subditis illibata permaneat, sequentibus præcepit Imperator *Fridericus III.* in sua Reformatione *Anno 1441.* Moguntiæ lata: Anders / als auff den Nothfall / soll dem gemeinen Mann in Stätten und auff dem Land kein beschwehrunge oder Newerunge / uffgelegt werden; damit sie der Christlichen und Menschlichen Freyheit / jhnen von Gott verliehen / auch geniessen mögen. h. e. *nisi in casu necessitatis, nemo ex plebe vel in Civitatibus vel in rure habitantes, ullo novo onere gravetur; quò melius libertate Christiana & humana à Deo ipsis concessa, frui possint.* Reform. *Frider. 3. art. 8. declarat. 4. in fine.* Anton. Hering. *de Fidejuss. cap. 6. num. 5.* latè ejusdem Filius Joannes *de Molendin. Quæst. 11. num. 15. & seqq.*

3. *Secundò*, ex hac libera commeandi facultate, seu eundi & redeundi arbitrio illimitato, promanat, quod subditi per Edictum Principale constringi non possint, in certo loco habitare, vel domicilium figere, aut ne Pro-

vincia excedant *per l. Titio centum. 71. §. Titio. 2. D. de condit. & demonstr.* Ubi Papinianus respondit; *Iniquas esse conditiones, nec locum dare cautioni eam dispositionem, per quam jus libertatis infringitur.* Quod confirmatur Rescripto Imperatoris Diocletiani & Maximiniani *in l. qui manu mittuntur 12. ibi: Liberum ubi voluerint, commorandi arbitrium habent. C. de oper. Libert.* in terminis Ruinus *vol. 1. consil. 202. num. 5.* Capyc. *decis. 118. num. 13.* Menoch. *lib. 4. præsumpt. 115. num. 22.* Multo minus igitur edictis publicis subditos adigere licitum erit, ut præcisè ad Domini moletrinam & non aliorsum frumenta aut Uvas coactum vadant. Quod tale Bannum, speciem servitutis induceret, dum subditis recedere à moletrina Domini impune non liceret. Tessaur. *decis. 16. num. 4.* Ranchin. ad Papæ. *ad Guid. Papæ. Quæst. 298. Verb. acquisiverit* Bocer. *de regal. cap. 2. num. 182.* Præsertim cum secundum Imperatorem Valentinianum, gravis injuria fieret, *si homines de rebus suis aliquid facere cogantur inviti. in l. dudum 14. C. de contrah. empt.* Pruckman. *de absolut. potest. cap. 4. membr. 2. Quæst. 4. num. 17.* Cacheran. *decis. 17. num. 12.* Quod variis rationibus firmat Hering. *dict. tr. Quæst. 11. & seqq.* Unde benè scribit de accessione ad Dominorum Molendinas (quibus Torcula assimulantur) in Regno Scotiæ Thomas Cragius; *Quod quamvis ab initio hoc jus non sine æquitate fuerit introductum, hoc tamen successu temporis in durissimam servitutem evasisse: Cum Domini Vasallis suis primò astrictis, ad molendum in mola dominica, certam quantitatem assignarent, alii majorem, alii minorem: Adeò ut astrictæ multuræ, non amplius sint mercedes operarum,* (quam *Kravischip.* vocant) *sed certæ insuper pensiones, de segetibus ibidem tritis debeantur, ac inter maximos prædiorum rusticorum fructus numerentur. Imò Dominorum iniquitas hisce non contenta, eti-*

am ſiccas multuras introduxerit, quas etiam deberi volunt, ſive in Domini molendino grana conterantur ſivè non Dato igitur uno inconvenienti, ſequuntur infinita. Thom. Cragius *de feud. Scotic. lib. 2. Diegeſi 8. fol. m. 186.*

4. *Tertiò* Redarguit hanc ad uſurpanda Dominorum Molendina exactionem ipſe Pontifex *in cap. ſignificaſti. in pr. x. de appellat.* Ubi tale præceptum Decani & Capituli iniquum pronunciat, & ſuſtolli præcipit. Ne ſubditi alibi quam in certis laniis carnes emant. Pari modo ipſe Pontifex Clemens V. inter Prælatorum exceſſus penitus abrogandos & coercendos refert quoque, quod nonnulli Epiſcopi, quietem publicam in eo inquietant, dum auditores in propriis molendinis molere & in eorum furnis panem coquere præcipiant. *Decet enim* (ait Pontifex) *ut & Prælati & alii tam exempti quam non exempti ſuis juribus ſint contenti, & alter in alterius injuriam non proſiliant ſeu jacturam faciant, ſub pæna excommunicationis. in Cl. un. in pr. & fin. De exceſſib. Prælat.* ubi Bonifac. de Vitalinis, *num. 24. & 25.* Dn. Bocer. *de Regal. cap. 2. num. 179. & 182.* Joan. Hering. *de Molend. Quæſt. 11. num. 49.*

§. III.

1. Ac talem prohibitionem, adjuncta coactione Dominorum ad propria molendina, nec æquam nec juſtam eſſe, late defendunt plures ſcriptores. Ex quibus quoſdam refero, inprimis Bald. ap. Anchor. *Conſil. 11.* Idem Bald. *conſil. 109. lib. 1.* Boer. *deciſ. 125.* Papæ. *Quæſt. 299. ubi Addit.* Afflictis *deciſ. 388. ubi Addit.* Anton. Theſ. ſaur. *deciſ. 16. num. 1. & 2.* Koppen. *deciſ. 19. per tot.* Rauchbar. *l. 1. Quæſt. 27.* Roſenthal. *de feud. cap. 5. Concluſ. 25. n. 3. & in Gloſſ.* Schultes. *ad Modeſt. Piſtor. lib. 1. Quæſt. 36. n. 5.* Hartmann. Piſtor. *obſervat. Practic. 200. per tot.* Knichen. *tract. de jure Superioris. cap. 3. num. 15.* Maſtrill. *de magiſtrat. lib. 4.*

lib. 4. cap. 18. num. 25: Marc. Anton. Macerat. *lib. 1. Var. Resol. 65. num. 3. & 10.* Tentacinq. *1. Var. Resol. tit. de Servitut. Resol. 1. num. 7. & seqq.* Jacob. Cancer. *part. 3. Var. Resol. cap. 13. Quæst. 22. num. 255.* Qui pro Vasallis de hac coactione conquerentibus in Ducatu Cataloniæ in terminis granæ extrahendæ ita respondit, *sub. num. 258. & seqq.* Carol. Tapia *ad Constit. Regn. Vtr. Sicil. vol. 6. Tit. 38. fol. 293.* late Donat. Anton. de Marinis *lib. 1. Resolut. cap. 32. per tot.* Singulare præjudicium Cameræ Imperialis in causa *Pappenheim* contra *Elgau*, refert Rutger Ruland. *decis. Quæst. 24.* latissimè authoritates conglomerat Joan. Hering. *de molendin. Quæst. 11. num. 50.* Quorum assertio quamvis in specie de molendinis tantum loquatur; horum tamen rationes, æque in Torculis bannariis instituendis ob paritatem conditionis locum sibi vindicant. Casp. Klock. *de ærario lib. 2. cap. 14. num. 14.* Qui in unam eandemque classem *Torcularia, Furnos publicos & Clibanos Bannales refert.* Proinde in terminis Joannes Maria Novarius scribit: *Vasalli gravantur si à Baronibus coguntur accedere, ad eorum Molendina, Furnos, Trapeta, ad triturandas olivas, Battenderia, Forrerias, & serras. in tr. de Gravam. Vasall. tom. 1. Gravam. 58* Qui sub *num. 3.* ex Tassone refert, quod decisio *Vincentii de Franchis* non emanarit è Sacro Consilio, sed domi exarata fuerit. Idem Novar. *tom. 3. Gravam. 64.* Et hoc ante eum, cum præjudicio supremæ Curiæ Neapolitanæ asserit Carol. Tapia. *ad Constit. Regn. Neapol. lib. 6. tit. 28. De gravam. Vasall. num. 41.* Camill. Borell. *de edict. magistrat. lib. 4. cap. 7 num. 24.* Vbi notabiliter scribit: *Animadvertendum tamen existimo, pro illis, qui nimirum student Dominis ac Baronibus placere: Ego vero, nec illis negari debere, eorum jura, quæ competunt; Neque detrahi debere libertati Vasallorum & subditorum, arbitror; ideò veri-*

veritatem ipsam statuo, nullo modo superiori competere jus, ut prohibere valeat Subditos, quin Molendina & Trapeta ædificent, aut ædificent, aut ad alia molendi aut premendi causa accedant. Quam æquitatis rationem animadvertentes Reges Utriusque Siciliæ, singulari Pragmatica sanctione constituerunt, *Ne Barones Regni cogere possint Vasallos & subditos, accedere, ad sua Molendina, Furnos & similia: Nisi privilegio, aut legitima præscriptione, aut Consuetudine præscripta, hoc jus prohibendi, ne vadant ad alia, obtinuerint. In Pragmat. 14. Rubr. de Baronibus.* Novar. *dict. Gravam. 58. num. 1.* Mar. Muta. *ad Cap. Regn. Siciliæ 10. num. 41. tom. 3.* Extat quoque similis Pragmatica Constitutio in Regno *Arragoniæ*, de quo in Legib. fori Aragon. *lib. 9. cap. Actus Curiarum §. Prælati.* quam refert. Marcell. de Mauro *allegat 32. num. 7.* Carol. Tapia. *ad dict. 38. Reg. V. S. fol. m. 293.* Eodem modo in *Principatu Cathaloniæ* dispositum est; *per Constitut. 1. tit. De commerc.* quà conceditur omnibus Cathalanis, liberum commercium, ut possint ire quo velint, teste Jacob. Cancer. *part. 3. cap. 13. num. 261.*

2. *In Regno Galliæ*, cum olim Dynastæ quidam prætenderent, sibi ipsis competere Jus publicorum furnorum; *Philippus Pulcher Rex* liberam Unicuique Civi potestatem fecit coquendi panis, privatim & domesticatim, Vicinisque præterea divendendi, *Quod in Veteri Codice de Anno 1305.* reperitur; teste Renat. Choppin. *de morib. Paris. lib. 2. tit. 8. sub. num. 1.* Quod plurimis Annis in variis *Regni Galliæ Provinciis* ita observatum fuit. Veruntamen cum post fatalem *Henrici II.* Regis necem, ab initio bellorum civilium, Ducibus partium, *Antonio Borbonio, Navarræ Rege, Ludovico Borbonio, Duce Guysio, Annæo Monmerancio Connestabili, & Casparo Collignio Galliæ Admiralio*, Nobiles armis induti, adversos cæteros Galliæ

 mortales

mortales & subditos inermes, grassari, cæpissent, & Paganos ad indebita obsequia & molendina, furnos pressoria, cogere solerent; Consuetudo Parisiensis, juxta *Edictum Blesense* revocata fuit, quòd opera corporalia, *Furni, Pistrina, Torcula* ex consuetudine, bannalia non sint, sed liberum sit Unicuique, ubi velit, molendi triticum & annonam coquendi; referente Claud. Guerin. *ad Ius Civil. Paris. art. 71. fol. m. 74.*

§. IV.

1. Hanc *Negativam Resolutionem* IurisConsulti adeò *extendunt*, ut talis prohibitio bannalis nequidem *statuto* munita valeat, in præjudicium subditorum molendina aut torcula habentium, juxta Cynum & DD. *in L. 1. C. de servit. & aq.* In terminis quoque Anchoran. *Consil. 398.* latè Covan. *in cap. Possessor part. 2. relect. §. 4. num. 7. & 8.* Roland. à Valle *consil. lib. 2. consil. 22. num. 19. & 23.* Ubi hanc sententiam communem dicit. Nicol. Boer. *decis. 125* Marc. Anton. Macerat. *lib. 1. var. Resol. cap. 65. num. 1. & 3.* Nam accedere Vvas cogendi gratia ad hoc vel illud torculare, est actus voluntarius & meræ facultatis, ex quo nec obligatio nec quasi possessio domino, per tale statutum prohibitivum acquiri potest. *per l. Lucius 88. § testator. 5. D. de legat. 2. l. 2. §. 1. l. & habet. 15. D. de precar.* Menoch. *2. Arbitrar. Cas. 160.* Cravetta latè disputans *tr. de antiquit. tempor. Part. 4. §. circa præmissa num. 22. & seqq. fol. m. 520.* latè Ludolph. Schrader. *Instit. de Rer. Divis. §. 14. num. 2. & seqq.* Carpzov. *lib. 1. Respons. El. Sax. 43. num. 5. & 6.* Dn. Fritsch. *de monopol. cap. 13. num. 4.* Novar. *de Gravam. Vasall. tom. 1. Gravam. 58. num. 3.* Albert. Brunus *consil. feud. 131. vers. Ultimo moveor.* Ideò Jacobin. de S. Georgio, *hanc Quæstionem* diffusè

diffusè examinans concludit: Baroni tale Bannum permittendum non esse; tanquam in rem privatam & particularem utilitatem in bursam Domini, veluti ambitiosam ordinationem, non tenere. *arg. l. ambitiosa. D. de decret. ab ordin. faciend.* Jacob. de S. Georg. *de feud. Verb. Et cum molendin. num. 3.* Don. Anton. de Marin. *lib. 1. Var. Resol. cap. 32. num. 6.* Cancer. *art. 3. Var. Resol. cap. 13. num. 257.* Camill. Borell. *de magistrat. Edict. lib. 4. cap. 7. n. 24.*

2. Et hoc adeò verum est, ut ne quidem certa pænâ contravenientibus indictâ, tale statutum validetur, nec subditi ad ejus exolutionem obligari possint, *arg. l. Sejus & Angerius. Ubi Br. & Alex. D. ad l. falcid.* Felin. *ad cap. 1. num. 13. x. de Sponsal.* Schrader. *§. 14. num. 10.* Vide tamen Joan. Hering *dict. tr. quæst. 11. n. 91.*

3. Proinde subditi, tali Banno gravati, non tantum intra legitimum tempus in jure præscriptum, ab hoc statuto appellare possunt, *per l. 2. §. exactio D. de origin. jur. l. 1. §. solent. D. quand. appell.* Fr. Balb. *de præscript. part. 5. Quint. Part. princip. Quæst. 5. num. 4.* Thom. Grammat. *consil. 67. num. 14.* Schrader. *in dict. §. 14. Instit. de rer. divis. num. 11.* Cacheran. *decis. 17. num. 9.* Quoniam contra ejusmodi statuta & ordinationes, jura & leges beneficium appellationis seu provocationis indulgent. *arg. l. qui se gravatos. ibi: proclamant. C. de censib. lib. 11.* Bart. *in l. omnes populi. num. 13. Quæst. 5. D. de justit. & jur.* Roland. à Valle *consil. 99. num. 12. & seqq. vol. 3.* Surd. *consil. 65. n. 9.* Camill. Borell. *consil. 9. n. 6.*

4. Sed etiam tempore appellationis effluxo, contra tale statutum per viam querelæ sese defendere, *arg. dict. l. qui gravatos 5. C. de censib. lib. 11. cap Concertationi x. de appellat. Cl. Un. §. molentes. de excess. Prælat. l. cum satis. vers. caveant. C. de agr. & censit.* Tessaur. *decis. 16. num. 6.* Gail.

1. observ. 17. Klock. *de contribut. cap. 1. num. 352.* Adeo ut ipsi per exceptionem doli mali sese tueri queant. *arg. l. 1. §. fin. D. de except.* Ex quo talis iniquitas, nunquam transeat in rem judicatam. Surd. *consil. 65. num. 9.* licet hoc in casu appellandum esse censeat Menoch. *consil. 390. num. 25.* Vide latè Joan. Hering *de Molendin. Quæst. 11. num. 100.* Schrader. *in dict. §. 14. num. 12. & seqq.* ubi latius tradit & examinat, *An tale statutum Confectum fuerit, cum debitis solennitatibus, nec ne? sub num. 21. & seqq.* Ac *quanto tempore officio Iudicis præscribatur, Quo subditi amplius non audiantur?* tradit Fr. Balbus *de præscript. Quart. part. Princip. Q. 30. n. 7. & seqq.*

§. V.

1. Præterea eò quidam, *extendunt hanc Negativam Resolutionem*, scilicet quod subditos vel Concives compellere ad macinendum frumentum, aut cogendas Uvas non alibi, quam in Domini molendino aut torculo, *Monopolium* sapiat, juxta tradita Socin. *vol. 2. Consil. 272. num. 5. & 6.* Boss. *de Vint. & Colligat. num. 7.* Covar. *in dict. cap. Possessor part. 2. cap. 4. num. 7. & 8.* Caspar. Klock. *de ærar. lib. 2. cap. 26. num. 7.* Quæ omni jure prohibita, & legibus tam Civilibus quam Publicis Imperii interdicta sunt; Et hoc tam per Rescriptum Imperatoris Zenonis *in l. un. C. de monopol. l. 2. D. ad l. Iul. de annona.* Quam per *Recess. Imper. Spirens. de Anno 1529. §.* Nachdem die *Monopolia. & Recess. imper. August. de Anno 1548. §.* Wiewohl die *Monopolia.* Besold. *tr. de ærar. cap. 3. num. 6. ac in Thessaur. Pract. Verb. Monopolien* Klock. *de ærario lib. 2. cap. 26. num. 1. & seqq.* Lather *de censu lib. 3. cap. 14.* Hæc enim Monopoliorum natura est, negotiantis tum lucrum sectari in populi perniciem & Reipublicæ damnum; Ideò Monopolia cum injuria semper ferè sunt conjuncta, cum omnes actiones

ex fine æstimentur, & finis monopoliorum communis sit, sibi plus sumere, & alteri minus relinquere vel quantum in se est, integrum lucrum privatæ suæ utilitati attrahere. Hering. *de molendin. Quæst. 10. num. 16.* Dn. Jacob. Lampad. *de natura nummi in fin.* Dn. Fritsch. *de monopol. cap. 3. num. 13.* Monopolium enim dicitur, quasi sit, unica Venditio: Et monopola unicus venditor. Klock de *ærario lib. 2. cap. 26. num. 2.* De monopolii iniquitate graphicè differit Imperator Sigismundus *in sua Reformat. part. 2. cap. 22. §. 3.* Wann wir im Fürkauffen den unsern Nächsten schätzen und betriegen wissentlich / so brechen wir das Gebott Gottes / und ist ein Todsünde / das ist nun also gemein worden / das männiglich Todsünde auff jhme hat / h e. *Si monopolium exercendo, proximum nostrum scienter emungimus & defraudamus, eo ipso præceptum Divinum violamus, & mortaliter peccamus; quod nunc tam vulgare est, ut plerique peccatis mortalibus sint inquinati.* ac in §. *seq.* Es ist auch ein ander Gericht was der Mensch / mit bösem verkauffen / mit Auffsätzen / mit Wuchern hat und an jhn kompt / das mag nicht natürlich verzehrt werden: Es muß eintweder gestohlen werden / oder verbrennen / oder an dem Beth mit Kranckheit verzehret werden; und ob es gleich verzehrt wird / zu Auffhaltung der Natur so muß doch von jhm brechen oder Schwitzen. h. e. *Adhuc aliud restat judicium, quæcunque homo fraudulenter contrahendo vel vendendo, dolosis machinationibus & usuris illicitis acquisivit & lucratus est, ea consueto & modo naturali consumi utiliter nequeunt; sed furto auferri aut igne conflagrari, aut etiam à decumbentibus in lecto per morbos tabificos ea absumi oportet; & licet quidem iis fruantur quidam exigente naturæ necessitate ad sustentandam vitam, tamen ut purgamenta evomuntur aut per sudorem expelluntur.* ap. Goldast *tom. 2. Constit. Imper. Germ. fol. m. 137.*

2. Qua de causa tam Theologi quam Conscientiosi Sani Politici tradunt, Monopolium odiosum & grande peccatum esse, non solum in foro fori. Berous. *Consil. 171. num. 1. vol 3.* Tholosan. *de Republ. lib. 4. cap. 7. num. 11.* Bodin. *de Republ. lib. 6. num. 2.* Menoch. *6. Arbitr. cas. 569.* Verum etiam, in foro poli, chori, & Conscientiæ, sicuti hoc deducit Mengering. *in Cas. Conscient. Tit.* vom Kauffhandel. Castro Palao *tr. 30. disput. 5. Punct. 34. num. 4.* post Lessium *de Iustit. & iur. lib. 2. cap. 21. dub. 21. num. 155.* Vide Dinner. *de just. rer. pret. Quæst. 3. num. 3.* Fritsch. *de monopol. cap. 5. & 6.* Quid prohibet igitur, *cur hujusmodi Torcula publica ab ipsis Dominis in Bannalia & coacta Torcula transmutata, non Monopolia vocare possimus?*

§. VI.

1. *Vlterius Extenditur* hæc *Negativa Resolutio*, ac Torculi Bannalis nova introductio *quod etiam vicini & Forenses*, adversus Dominum erigentem Torcular Bannale in detrimentum viciniæ, utili actione in judicio experiri possint; scilicet ut Dominus sublato tali mandato contra libertatem cogendi uvas, evulgato, & abrogata tali prohibitione, subditos pristinæ libertati, cum integra & tota causa plenè in integrum restituat, & de non amplius prohibendo cautionem præstet. *Harum enim actionum* (ait Jureconsultus Paulus) *eventus hic est, ut victori officio Iudicis aut res præstetur, aut cautio; ut adversarius vitium commissi emendet, in l. harum 7. l. egi. ibi:* ut de futuro quoque opere caveri debeat *12. D. si servit. vindic.* Menoch. *de remed. Retinend. Possess 3. num. 811.*

2. Quemadmodum in summo Judicio, *Lipsiensi* & *Wittebergensi* in terminis Moletrinæ judicatum fuisse, tradit Rauchbar. *lib. 1. Quæst. 9. num. 14.* Quem Refert & sequitur Klock. de ærario *lib. 2. cap. 34. sub num. 6.* Dn. Fritsch.

Fritsch. *de monopol. cap. 13. num. 5.* Pari modo in Imperio R. G. ad instantiam Civitatis *Brunsuicensis* contra Ducem *Brunsuicensem, 12. Decembris Anni 1559.* Item in causa *Passau*, contra *Passau*, ratione talium prohibitionum & statutorum in Camera Imperiali mandata pænalia decreta fuisse, refert Casp. Klock. *de Contribut. cap. 1. n. 351.* In simili hat Herr Johann Adam Abt deß Fürstlichen Stiffts Kempten in obern Schwaben/ sambt andern Consorten; am Käys. Hoff/ wider die Stadt Memmingen/ auch eines gleichmässigen statuti halber/ darinn den Frembden/ so innerhalb zwo Meil ausser der Stadt Korn kauffen würden/ eine vermeinte Straff auffgesetzt/ ein Mandatum pœnale Cassatorium, *1. Martii Anno 1602.* zuwegen gebracht. h. e. *Similiter Abbas Campidunensis in Suevia Superiori, cum consortibus, in Aula Cæsarea, contra Civitatem Memmingam, propter simile Statutum, quo sub indicta pæna peregrinis interdictum fuit, ne intra duo milliaria extra Civitatem frumentum emerent, 1. Martii Anno 1602. mandatum pænale cassatorium obtinuit.* teste Thom. Merckelbach. *ap. Klok. consil. 10. num. 841. vol. 1.* Latè aliter disserit de hac Extensione Ludolph. Schrader. *ad §. de Rer. Divis. 15. per tot.* Qui tamen ipse, quoad præjudicialia statuta erga non subditos, inter jura acquirenda & acquisita discrimen esse habendum, censet, *sub num. 44. & 45.* Et ante eum Aymon. Cravetta *de antiquit. tempor. Rubr. Molere. §. Circa præmissa. num. 28. fol m. 523.*

§. VII

1. **_Ampliatur_ Primo hæc assertio Negativa introducendi torcula bannalia; quod Baro, Nobilis, aut Universitas, quæ cum publica potestate in pago præest, _inhibere non possit_, ne subditi aut Cives in fundis & prædiis, Torcula, Furnos, Trapeta, Battenderia, Ferreria, Serras, & si**

& similia ædificia aliis inserviendo, ac in usum aliorum *de novo extruere*, vel jam ædificatis liberè uti frui possint, secundum ea tradit Afflictis *& cum eo Ursill. decis. 38.* Clar. *Recept. sent. §. feudum Quæst. 30.* Cacheran. *decis. 17.* Regn. Sixtin. *2. de Regal. cap. 3. num. 59.* Camill. Borell. *de magistrat. Edict. lib. 4. cap. 7. n. 24.*

2. *Ratio* hujus Ampliationis est hæc, quoniam unicuique liberum est, & licitum in proprio solo ædificare, ad sui suorumque & rei suæ familiaris utilitatem & commodum, absque ullius tertii inhibitione. *Non enim teneri* (ait Trebatius) *me actione damni infecti, neque existimari, operis mei vitio damnum tibi dari, in ea re, in qua jure meo usus sum, in l. fluminum 24. §. item fin. D. de damn. infect.* Ac cuilibet liberum est & licitum ædificare in suo, *il est loisible à Chacun de batir in suo l. si cui loci 9. C. de ædific. privat. Claud. Expillus Playd. 34. num. 20.*

3. Imò gravem injuriam esse, ipse Imperator censet, si homines in rebus suis, aliquid facere aut pati cogantur inviti. *in l. dudum 9. C. de Contrahend. empt. Alciat. lib. 3 præsumpt. cap. 23.* Schrader. *de feud. part. 6. cap. 6. n. 117.* Sixtin. *dict. cap. 3. num. 46.* Honded. *lib. 2. Consult. decis. 84.* Præterquam, quod exactio vini torcularis non videtur sui natura actus jurisdictionis, sed compensatio laboris præstiti in cogendis Uvis & exprimendo vino, Aymon Publit. *ad Consuet. Avern. tit. 17. art. 9. num. 11.* Ita in terminis Molendinorum, Torculorum, & Ferrariorum Capyc. *decis. 209.* Joan. Papæ. *in Consuet. Borbon. art. 543. fol. m. 454.* Koppen. *decis. 19.* Borell. *de Magistrat. lib. 4 cap. 7.* Et hanc ampliationem variis Franciæ arrestis confirmatam esse asserit Renat. Choppin. *ad leges Andia lib. 1. cap. 14.* In nostris terminis specificè Jo. Mar. Novar. *de Gravamin. Vasallor. tom. 1. Grav. 59. n. 1.*

§. VIII.

§. VIII.

1. *Ampliatur* Secundò, hæc quæstio negativa, quod quamvis Baro, nobilis, vel Civitas torculum Bannale in pago possideat, ac exinde jus competens forsitan præscriptione, investitura, aut Consuetudine acquisiverit, prohibendi ædificare torcularia, Trapeta, Furnos, &Battenderia; Als da seynd Keltern/ Oelpressen/ offentliche Backöfen/ Hammerschmidten/ꝛc. Hoc tamen jus prohibendi eatenus intelligendum sit, *ne subditi in Usum aliorum Concivium* Torcula & similia ædificia Construere possint: Secus verò dicendum sit, *si pro suo proprio usu*, & in privatam vinearum utilitatem talem structuram facere velint secundum authoritatem Avendan. *de exequend. mand. Reg. cap. 4. num. 122.* Cancer. *lib. 3. var. Resolut. cap. 13. num. 122.* Stat enim & firma manet etiam in hoc casu, Regula: Quod cuilibet liceat in suo prædio torcula sui usus gratia construere, domus ædificare, fundos proprios murali ambitu Vallare, & similia in usum rei familiaris & patrimonii augendi causa peragere, juxta Rescriptum Impp. *in l. si. cui 9. cum l. seq. ibi: cunctis volentibus permittatur fundos proprios vallare. C. de ædif. privat. l. si servus 27. §. si furnum 10. D. ad l. aquil.* Jacobin. de S. Georg. *de feudis §. Et cum molendinis.* Menoch. *in Arbitr. Cas. 160. n. 8.*

2. Idèo in meo fundo possum ædificare molendinum aut torcular, etiamsi territorium ad dominum loci pertineat; Cum hoc fiat non vigore jurisdictionis, sed jure dominii privatis in rebus & prædiis suis competente *l. altius 8. ibi: dominus minimè prohibetur si domus servitutem non debet. C. de servit. & aqua.*

3. Ita in terminis Molendini Bannalis late Aymon. Publit. *ad Consuet. Avern. tit. 17. art. 9. num. 10.* Pro-

 inde

inde authoritate *Avendani & Cancerii* Novarius scribit: *Quod cum in Anno M DC XXXI. casus in facti contingentia evenisset, suum votum pro parte cujusdam Principis Regni Neapolitani expeteretur, aliud praetendentis contra duos Vasallos, qui centimulo pro suo usu Construxerant*; Et hoc non obstante Pressorio Bannali, licitum esse respondit. Joan. Mar. Novar. *dict. tr. tom. 3. Gravam. 60. num. 2.* Qui hoc verum quoque obtinere in Torculo pro integra familia, asserit *sub. num. 4. & 5.* Stephan. Gratian. *decis. 133. & Disceptat. forens. cap. 340. & 341.* Dissentit Bart. Chassanae *ad Consuet. Paris. tit. de fiefs §. 9. vers. ista Quaestio.*

§. IX.

1. *Ampliatur Tertiò*, Negativa Resolutio; quod si Incolae cujusdem pagi, aut Cives alicujus Civitatis, *per decem, viginti aut plures annos* ad torculum publicum accesserint, & ibidem uvas collectas tempore vindimiali premi curaverint; *Exinde tamen Bannale, Torculum non efficitur*, quominus subditi ab eo recedere, & etiam invito Domino torculi alibi pro lubitu Uvas cogere possint. Etiamsi Dominus pagi & torculi jura superioritatis ibidem possideat. Jacobin. *de S. Georg. de feudis §. Et cum molendinis num. 5.* Jason. *consil. 161.* Cynus & Bald. *in L. 1. C. de servit. & aqua* Joan. Papo. *ad Consuet. Borbon. art. 543.* Qui in terminis *Prali* de cogendis Uvis loquitur; ac insuper in simili refert de Episcopo, qui commeando in domum Episcopi vicini diverterat: Aut de *Milite* eo pergente, ubi lustranda erat ejus turma. Nam continuis hisce hospitiis, jus necessarii diversorii quaesitum dici non potest: Cum ex his, quae bona gratia fiunt, non nascatur in futurum obligatio, *per cap. possessiones. caus. 16. Quaest. 1.* Papo. *dict. art. 543. fol. m. 456.* Boer. *decis. 125.* Schneidev. *§. flumina. num. 13. Inst. de R. D.* Frider. Mindan.

lib.

lib. 2. de mandat. cap. 38. num. 8. Mod. Pistor. *part. 2 Quæst. 84. num. 2.* Jacob. Schultes. *ad Mod. Pistor. part. 1. Quæst. 36.* Quod adeò verum esse asseritur, ut etiamsi subditi per id tempus, cujus memoria non extat in contrarium, imò *per mille annos*, usi sint tali torculo publico; Dominus tamen jus congendi subditos, non obtinuerit nec Jus Servitutis exinde acquisiverit, Bartol. *in l. cum notissimi in fin. pr. C. de præscript. 30. vel 40 ann.* Trentacinq. *lib. 1. var. Resolut. tit 1. de Servitut. num. 5.* Anton. Tessaur. *decis 16. num. 2.* Bertrand. Argentræ. *ad Consuet. Britan. art. 355.* Qui sub *num. 1.* tradit: Quod etiamsi non subjectus per mille annos alienam moletrinam frequentaverit, molendo, non per hoc quæratur, subjectio, aut cogendi jus, nec quis constituatur in possessione, sine qua nulla currit præscriptio. *l. sine possessione. D. de Usucap.* Balb. *de præscript. part. 4. Quint. part. pr. Quæst. 5.* Albert. Brun. *consil. feudal. 131. vers. secundo moveor.* Camill. Borell. *de magistr. Edict. lib. 4. cap. 7. num. 28.* Gryphiand. *de Insulis cap. 25. num. 68. post plures.* Hering. *de Molendin. Quæst. 11. num. 70.*

2. Et hoc ex duplici Ratione; *Tum*, quod ea, quæ jure familiaritatis, consanguinitatis, amicitiæ aut vicinitatis peraguntur, nec servitutem nec possessionem, inducunt. Ita namque Paulus Jureconsultus. *Qui jure familiaritatis amici fundum ingreditur, non videtur possidere: Quia non eo animo ingressus est, ut possideat, licet corpore in fundo sit. in l. qui jure 41. D. de acquir. vel. amitt. possess. l. usu 20. D. quemadm. servit. amit. l. & habet 15. §. Hospites D. de precar.* Trentacinq. *1. Var. Resol. de servit. Resol. 1. n. 5.*

3. *Tum*, quod ex actu, qui meræ Voluntatis & facultatis est, nulla omnino possessio vel quasi acquiratur *l. 2. D. de via public. l. si in meo 21. D. de aq. & aq. pluv. arcend.*

latè Casarate *consil. 39. num. 8. & seqq.* Ideò dominus nec præscriptionem prætendere potest. Covarr. *in cap. possessor. part. 2. §. 4. n. 6. d. R. I. in 6.*

4. *Tum* propter Responsum Modestini *in l. operis 31. D. de oper. libert.* ubi Jureconsultus respondit; operis non impositis manumissus, etiamsi ex sua voluntate, aliquo tempore præstiterit, compelli ad præstandas, quas non promisit, non potest, *l. Creditor 7. C. de Usur.* Facit. *cap. significasti in pr. x. de appellat.* Ita in terminis Molendini post alios Menoch. *Consil. 201. num. 61.* Fichard. *Consil. 31. part. 1.* Cæpolla *de servit. P. V. cap. 50. num. 2.* Quir. Cubach. *Quæst. illustr. cent. Decur. 4. Quæst. 2. fol. m. 357.* Klock. *de ærario lib. 2. cap. 8. num. 29.* latissimè Novar. *2. Gravam. cap. 3. per tot.* Carol. Tapia. *ad Constit. Regn. Neapol. lib. 6. tit. 28. num. 42.* infinitos allegat, Hering. *dict. Quæst. 11. num. 66. & seqq.* Dn. Bocer. *de Regal. cap. 2. num. 174. & seqq.* Quod clare explanatur in Consuetudinibus Borboniæ hisce verbis: *La Possession faite d'aller au Moulin, four ou Pressoir, par ceux, qui ne sont tenus, ny subjects; Mais y sont allez de leur volontè, sans contrainte, & par forme d' aisance, courtoisie, ou Voisinage; Ne leur prejudice, par quelque temps que ce soit: Et ne acquiert droit au seigneur des dits Moulins, Four bannier, ou Pressoir, de les y contraindre pour l' advenir.* h. e. *possessio facta eundi ad molendinum, furnum vel torculum, per illos qui non sunt obligati neque subjecti; sed illuc iverunt de mera voluntate sine coactione, per modum commoditatis, familiaritatis aut vicinitatis, nullum præjudicium affert, per qualecunque tempus, quod id sit; Nec acquirit Ius Dominus dicti molendini, furni bannalis, vel torcularis, eò illos cogendo, in posterum.* Consuet. Borbon. *ap. Ioan. Papo. art. 543.* Dissentit. Paul. Busius *ad l. 2. cum 2. seqq. D. de via publica.* Cui tamen responderi potest ex traditis D. Bocer. *dict. cap. 2. n. 179. fol. m. 176.*

§. X.

§. X.

1. Hæc tamen *Ampliatio*, notabilem *Fallentiam* habet; In casu, si Dominus Torculi, suæ Jurisdictioni *subjectis seriò mandaverit*, ut ad solum Torculum, *nec ullum alium locum Vvas cogendas deportent, & subditi huic præcepto & prohibitioni acquieverint & paruerint*; Tali enim præcepto, & patientia subditorum Dominus constituitur in quasi possessione servitutis ac juris cogendi subditos, ut præscriptione legitimo tempore adimpleta, Torculum Bannale acquisitum sit. Quo casu, subditi, libertatis suæ quasi possessionem amiserunt, & in posterum Torculare Dominicum visitare coguntur. Idque arg. Responsi Cai. *in l. hæc autem 6. D. de Servit. P. Vrb.* Ubi ita Jureconsultus: *Si Ego per statutum tempus fenestras meas præfixas habuero vel obstruxero, ita demum jus meum amitto, si tu per hoc tempus ædes tuas altius sublatas habueris: alioquin, si nihil novi feceris, retineo servitutem.* Quo conducit Responsum *Marciani in l. si quisquam 7. ibi: alterum eodem jure uti prohibet. D. de divers. & tempor. præscript. l. cum de consuetudine. 34. contradictorio aliquando judicio. D. de consuetud.* Francisc. Ripa *in l. quo minus. n. 133. & 134. D. de flumin.* Ac in *Respons. 194.* Schrader. *ad tit. Inst. de Rer. Divis. §. 5. num. 43.* Rosenthal. *de feud. cap. 5. Conclus. 25. num. 3. ac in Notis lit. E.* Klock. *de ærario lib. 2. cap. 8. num. 29.* Decisionem refert. Jacob. Cancer. Cathalan. *part. 2. cap. 2. num. 106.* Camill. Borell. *de magistr. Edict. lib. 4. cap. 7. n. 11. & seqq.*

2. Quod verum est; etiamsi hæc prohibitio facta fuerit non in judicio sed extrajudicialiter, nempe per Rescriptum aut Edictum; De quo Trentacinq. *1. Var. Resolut. tit. de Servitut. Resolut. 1. num. 8.* Ruland. *de Commiss. part. 4. lib. 2. cap. 13. num. 13.* Joan. Hering. *de Molend. Quæst. 11. num. 108.* Ludov. Casanate *consil. 39. num. 14.*

Satis enim erit, utcunque appareat Dominum eo jure uti velle, ut ſubditi aſſentiant, nec propriam libertatem Uvas cogendi perſequantur, ſed malle ut ſervituti cedant. Etiamſi tutius erit, ſi res in judicio proponatur & peragatur. Panormitan. *in cap. Abbati S. Sylvani.* Ioan. Papo. *ad Conſuet. Borbon. art. 543.. fol. m. 457.* Nam Poſſeſſio in actibus incorporalibus neceſſariò inchoanda eſt à Coactione, ſcilicet ſi Dominus Torculi, ſubditos invitos cogit, ad Uvas in proprio Torculo premendum, & illi cogenti per tringinta vel quadraginta totos annos, tanquam diſtrictuales ſine lite & oppoſitione paruerint. Ex tali principio naſcitur poſſeſſio, quæ per tempus legitimum continuata, præſcriptionem perficit. *per cap. ſignificante x. de appellat. l. qui luminibus. 11. D. de S. P. V.* Cynus & DD. *ad l. 1. C. de ſervit. & aq.* Cæpolla *de S. P. V. cap. 20. num. 8. & cap. 50. num. 2.* Ludolph. Schrader. *de rer. diviſ. §. 9. num. 46. & ſeqq.* Covar. *ad cap. poſſeſſor. part. 2. §. 4. num. 6.* Quam Fallentiam communiter Practici obſervant; & inſtar Regulæ tenent, teſte Carol. Tapia, *in terminis noſtris, ad Conſtitut. Regn. Neapol. lib. 6. tit. 28. num. 42.* latè Joſeph. de Seſe *deciſ. 139. num. 34. & 35.* Weſenbec. *conſil. 67. num. 29.* Bertrand. Argentræ. *ad Conſuet. Britan. art. 350. n. 2.*

3. Et hanc juris ſervitutis acquiſitionem Dominum Torculi, in tanto tempore, etiam adverſus non ſubjectos, & forenſes, imò etiam adverſus ipſum Dominum territorii, datâ ejus ſcientiâ & patientiâ obtinere poſſe, notant Doctores *in d. l. qui luminibus 12. D. de S. P. V.* Bald. *in l. lapilli Quæſt. 3. D. de Rer. diviſ.* Quoniam jus diſtrictus & facultas cogendi quempiam ad ſuum torculum, ſeparabilis eſt à dominio utili & juriſdictione. Argentræ. *ad Conſuet. Britan. art. 355. 356. & 359.*

4. Dissentit latè quoad hanc Fallentiam Dn. Bocer. *de Regal. cap. 2. num. 182.* Cui respondit Hering. *de molendin. Quæst. 11. num. 109.* Quantum autem tempus hæc patientiæ præscriptio requirat? scilicet, An longum tempus? An longissimum? An tempus immemoriale? Vide breviter Dn. Bocer. *dict. cap. 2. num. 182. in fin.* De quo infra *latius sub §. 16.*

5. Hujus Fallentiæ hanc *Rationem* adferunt JureConsulti; Quoniam possessio ex actibus merè voluntariis non acquiritur. *per l. Proculus. 26. D. de damn. infect.* Sine quâ præscriptio non procedit. *l. sine possessione. D. de Usucap.* Klock. *dict. cap. 8. num. 29.* Gratian. *discept. forens. cap. 450. num. 15.* Riccius. *collect. decis. 2293.* latè Novar. *de Gravam. tom. 2. Gravam. 3. num. 6. & 7.* *Quod si in dubio Versemur* An *subditi jure Servitutis*, An verò *jure familiaritatis ad Torculum Domini accesserint*, ac An *prohibitio Domini solenniter intervenerit*, Aut *An subditi huic prohibitioni locum dederint*; In dubio, *pro subditis* Respondendum erit; scilicet, quòd illo Torculo publico jure facultatis & familiaritatis usi sint, non verò jure servitutis. Vasquius *Controvers. illustr. part. 2. lib. 1. cap. 4.* Gallien. *de Verb. Signif. lib. 7. cap. 31. num. 3.* Vivius *decis. 183.*

6. Quoniam quælibet res censetur libera & ab omni onere immunis. Nec enim servitutes habent causas naturales, sed conventas aut præscriptas, *arg. l. 1. in pr. D. de S. P. V.* Parlador. *rer. quotid. cap. 15.* ac quælibet persona præsumitur libera, dum omnes sua origine & secundum naturam liberi nascimur. *l. altius 8. ibi: Dominus minime prohibetur. C. de Servit. & aq.* Nisi Servitus probetur. Alciat. *de præsumpt. lib. 2. cap. 3.* Gail. *2. observat. 18.* Trentacinq. *1. Var. Resol. 1. num. 15.* Cubach. *cent. 2. Decad. 4. Quæst. 2. in fin.* Et hoc rationabiliter illustrat.

Gra-

Olradus de Ponte in Locatione facta à quodam *Archidiacono*, omnium suorum fructuum & proventuum annuorum, quorum appellatione, non venire Donum Archidecano præstari consuetum in læto suo introitu, aut anniversarium, Oldrad. de Ponte. *Consil. 129.* Moneta *de option. Canon. cap. 8. num. 21.* Dn. Anton. de Marinis. *1. Var. Resolut. cap. 125.* latissimè in nostris terminis Joan. Mar. Novar. *tom. 2. Gravam. Vasall. cap. 3. per tot.* Ac quod gesta à Vasallis & subditis in favorem Baronum ex metu præstita censeantur, latè deducit Mascard. *de probat. conclus. 1301.* Schrader. *de feud. part. 10. sect. 5. num. 109.* Dominos enim Castrorum, esse hominibus subjectis, seu subditis semper infestos & avaritiæ plenos, illamque de die cogitare & de nocte somniare, juxta Prophetam *Ezech. cap. 22.* scribit Antibol. *tr. de munerib. §. 4. num. 196.* Quod de plerisque Nobilibus Italis & Neapolitanis Ribaldis, intelligendum esse, ac de hisce capio Joan. Mar. Novar. *dict. tr. tom. 2. Gravam. 2. per tot.*

§. XI.

1. *Ampliatur Quartò*, Negativa Resolutio, ut ea tanto magis procedat in Torculis Bannalibus non erigendis; Si Baronis aut Nobilis ordinatio subditos cogendi ad Domini Torcularium accedere, *non Publicum totius Dynastiæ aut pagi utilitatem, sed saltem Cameræ fiscalis Commodum Privatum* concernat; Quò proventus & reditus Dominici patrimoniales, perceptione amplioris vini vel census Torcularis augeantur. Talem namque ordinationem, taleque Edictum tanquam ambitiosum, improbant & rejiciunt Jacobin. *de S. Georg. de feudis Verb. Et cum molendinis Quæst. 6.* Cravetta *de antiquit. tempor. part. 4. §. circa prætermissa. num. 3. & 6.* Rol. à Valle *Consil. 91. num. 43. vol. 2.* Joan. Papo, *ad Consuet. Borbon. art. 543. fol. 455.*

Vin-

Vincent. de Anna *allegat. 116.* Quod latè examinat, Joan Francisc. Capiblaneus *in Pragmat. Reg. Neapolit. 14. Tit. de Baronibus*; Concludens: *tale Bannum non valere*: adjiciendo hanc *Rationem*, quod talia Statuta vel Banna ratione careāt, proinde non secundum justitiam & æquitatē emanata dicantur. *contra text. in cap. erit autem lex. Distinct. 4. Tum enim, ait lex, statutum sive Bannum* justum dicitur, quando *nullo privato commodo, sed* pro communi Civium *utilitate emanatur*; *Quod secus* est in Banno ad *fiscalis Cameræ utilitatem*, publicato, in quo dum *Consideratur privatum* commodum, *cum maximo subditorum decremento* & onere, propter *inæstimabilis libertatis carentiam*, & quanta *alia mala secum adferat*, quis est, qui non *videat, hujus ordinationis iniquitatem*. Hæc Capiblanca, *dicto loco*. Quem refert & sequitur Donat. Anton. de Marinis *lib. 1. Var. Resolut. cap. 32. num. 5.* Non enim decet Principem, cum alterius jactura cogere nummos; Ac de Regibus scribit Lipsius: *Præestis hominibus, sed hominum causa*: *Nec Domini modo, & arbitri rerum privatarum, sed Tutores & administri estis.* Auth. *Obs. Pol. de motib. Gall. cap. 3.* Similia ferè scribit Hieronomus de Laurentiis: *Cum tales prohibitiones non alia de causa fiant, quam propria utilitatis Dominorum, certum est talia statuta aut decreta Dominorum Castri, facta in damnum subditorum, ob privatam Domini utilitatem, tanquam irrationabilia & damnosa esse nulla.* secundum. Bald. *in l. nulli C. de sentent. & interloc.* Ita Hieron. de Laurent. *decis. 40. num. 3.* consentit Jacob. Cancer. *in terminis frumenti. part. 3. Var. Resolut. cap. 13 num. 255. & seqq.* Joan. Mar. Novar. *tom. 1. Gravam. Vasall. 58. & 59.*

2. *Rationem* ex Cicerone adducimus, *Detrahere namque aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cætera quæ possunt aut corpori accidere aut re-*

bus externis. Hoc enim natura non patitur, ut aliorum, spoliis, nostras facultates opes & copias augeamus. Cicer. *de officiis. lib. 3. cap. 3.* Et mox alibi: *Ergò unum debet esse omnibus propositum, aut eadem sit utilitas Vnius cujusque & Vniversorum: Quam si ad se quisque rapiat, dissolvetur omnis humana societas.* Cicer. *dict. lib. 3. cap. 6.* Cacheran. *decis. 17. num. 12.* Nec sine ratione scribit *Guido Papaus:* Illum, *qui cogit sua potentia molere in molendino homines, qui propinquius & cum minore perditione temporis possint alibi molere, teneri ad restitutionem tanquam Vsurarium.* Guid. Papæ. *de Vsur. num. 14. Et hoc ante eum.* Sylvester. *in summa. Verb. Vsura Quæst. 3. num 5.* Marchisell. *Quæst. 36. num. 7.* Quod hisce Verbis constituit Imperator *Fridericus III.* in sua Reformatione *de Anno M CCCC XLI.* Moguntiæ edita: Es sollen im H. Römischen Reich alle Anschläg und Beschwehrung fürbaß hin todt und ab sein; darmit der eygen Nutz/ dem gemeinen nit beschwehre/ auch an allen Gewerben und täglichen Händlen kein Hindernuß bringe. h. e *In posterum omnes auctiones & media quibus subditi gravantur, in Sacro Romano Imperio penitus abolentor; Ne commoda privata obsint Commodo publico, & exinde commercia necessaria & negocia quotidiana impediantur.* Qui in declaratione adjicit: Dann die Fürsten in diesen Sachen jhren eygnen Nutz nicht suchen sollen: Allein Gemein Nutzen mehren. h. e. *quoniam principes in hisce rebus, non proprio eorum commodo inhiare, sed salutem universi, & commodum publicum augere debent.* Reform. *Frid. 3. art. 8. ac in Declarat. art. 8. Decl. 2. in fin.* Vide Hering. *de molend Quæst. 46. num. 18.* Pruckman. *de absolut. potest. cap. 4. effect. 5. & alios ibidem. allegatos.*

§ XII.

1. Sane *boni Principes* non solent obviare subditorum legitimis utilitatibus, cum ij Principis ærario ege-

ſtate ſine ſua culpa laboranti in publicis neceſſitatibus de propriis bonis ſubvenire tenentur: ſecundum Covar. *ad cap. peccatum §. 5. num. 5. x. de R. I. in 6.* Cives namque bene habiti, juxta Livium, in pace erga Principem liberales, & belli temporibus fideles ſunt: Expilati verò, nec in pace prodeſſe, in bello etiam plurimum nocere poſſunt: Idquod corroboratur notabili Reſcripto Imperatoris *in l. 1. C. de quib. munerib. lib. 10.* Bonis enim Principibus (ſcribit Symmachus ad Valentinianum Imperatorem) Bona bene parta libamus. Symmach. *lib. 10. Epiſtol. 35.* Molina *de Iuſtit. & jur. tom. 3. diſput. 674.* Bartol. à S. Fauſto *in Specul. diſput. 33. Quæſt. 2.* Quod latiſſimè deducit Thom. de Bene *tr. de Parlament. tr. 6. Dubit. 8. ſect. 1. per tot: ac Dubitat. 3. per. tot.* Proinde ego conſulerem Principi ac omnibus, clavum Reipublicæ tenentibus, ut animo evolvant aureum *Iambilici* dictum, non Ethnico ſed magis Chriſtiano dignum: *Verus* (inquit) *Princeps, magna cum dignitate & bonitate præeſt: magnifica bonorum munera ſubditis exhibet: Victus abundantis, ſalutis commodæ, & vitæ tranquillitatis, author eſt; ut ſubditos felices efficiat. Et tum ſanè præ cæteris, qui ab eo gubernantur, imprimis eximius eſt, cum illi beatam vitam agunt, qui Seipſos ei commiſerunt. Siquidem utilitas publica, non ſeparata eſt à privata: Quin potius in Vniverſali, ſingulis etiam utile continetur: & partes in toto ſervantur, tum in animalibus & Civitatibus, tum in aliis quoque naturis.* Jambilich. *in epiſtol. ad Dyſcol.* Stobæ. *in Sentent. Sermon. 44. fol. m. 313.*

2. Aurea quoque ſunt duo Divini *Platonis*, Præcepta, *à M. Tullio* ſuis in officiis relata, & ab eo, qui Reipublicæ præeſt, ſanctè cuſtodienda, quorum *Vnum* eſt, ut Princeps civium utilitatem ſic tueatur, ut quæcunque agat, ad eam referat, oblitus propriorum commodo-

rum. *Alterum*, ut totum Corpus Reipublicæ ita curet, ne dum partem aliquam tueatur reliquas deserat. Joan. Petr. Ceremat. *de recta Regni administrat. cap. 20. fol. m. 215.* Egregium quoque habemus D. Vespasiani dicterium ad Amicos & Senatores Romanos: *Sinite me Populum pascere.*

3. Præterea animum vertat Providus Princeps ad Exempla Imperatoris Valentiniani & Theodosiii, de quibus gloriosè scribit Symmachus: *Omnia regitis, sed suum cuique servatis; Pluris apud vos justitia quam licentia valet.* Symmach. *in epistol. lib. 2.* Ob oculos ponat, Pragmaticam formam D. Imperatoris Justiniani, Quo edixit: *Nihil tam magno studio tamque seriò affectamus, quam ne novo quisquam vectigali oneretur. Novum autem est, non tantum, quod nunc primum impositum est, sed etiam, quod primum modum excedit.* Novell. *43. cap. 1. §. 1.* De Imperatore Trajano *C. Plinius secundus: Moderationis est* Cæsar, *eligere ad honores & officia parcissimos. Quo temperamento & Nobis & Ærario prodes, quo sumptibus ejus adhibes modum, qui exhaustum, non sis innocentium bonis repleturus.* Plin. *in Panegyr. Trajan. fol. m. 105.* De Imperatore *Iuliano* Refert. Eutropius: *In Provinciales justissimus; & tributorum, quantum fieri possit, oppressor, civilis in cunctos, mediocrem habens ærarii curam.* Confirmat hoc Ammianus Marcellinus: *liberalitatis ejus, testimonia plurima sunt etiam verissima: Inter quæ indicta sunt tributorum admodum levia: Remissa debita multa diuturnitate congesta! æquata fisci jurgia cum privatis: Vectigalia Civitatibus restituta cum fundis: Quodque nunquam augendæ pecuniæ cupidus fuit, quam cautius apud Dominos servari existimabat, id aliquoties prædicans; Alexandrum Magnum, ubi haberet thesauros, interrogatum;* apud Amicos, benevole Respondisse. Marcellin. *histor. lib. 25.*

4. De

4. De novis indictionibus augustum extat Regis Gothorum Theodorici Rescriptum, quo regia mente Edixit: *Sed à nobis, qui fisci utilitatem stabili diuturnitate volumus consistere, excludenda est dispendiosa semper enormitas: Ne augmento suo tumens summa, deficiat, incipiatque magis deesse quam immaniter visa est accrescere.* Cassiodor. *lib. 4. Rescript. 38.* Et alibi piè prædictus Rex Theodoricus: *Detestamur miseros premi: commovemur etiam, non querentium malis;* ap. Cassiodor. *lib. 2. Rescript.* Vide Klock. *de ærar. lib. 2. cap. 50. n. 3. & 5.*

§. XIII.

1. Cæterum in plerisque Magnatum Aulis sese ostentant, exactionum Novatores, qui suis inventionibus Civium opes exhaurire & Principes ad inusitata impositionum genera blandissimis verbis artificiosè urgere solent. Quos *Itali*, juxta Boccalinum *Archigogolanti*, Galli verò, *Forgeurs de Daces* vocare solent. De quibus jam olim Salustius: *Semper in Civitate quibus opes nulla sunt, nova expetunt, & vetera odêre, odioque rerum suarum, mutare omnia student.* Hæc Salustius. Hi namque accommodant sese ad ingenium Regis, partim in indagando modos inveniendi argentum; partim removendo obstantia, quæ Regis consiliis & proposito, moram aliquam injicere posse videntur. Connestag. *de conjunct. Portogall. & Castell. lib. 1. fol. 36.*

2. Hi exactionum illegitimarum Architecti cum suis blandimentis ab imperante non sunt audiendi sed potius à regimine abigendi; siquidem isti Placentini & laudenses, (sicuti istos appellat Lipsius *in notis Polit. cap. 5. lib. 3.*) Libertatem in proloquendis consiliis vendunt, ac cum ipsius Principis fortuna potius, quam cum ipso loquuntur. Tacit. *lib. 1. histor.* Bodin. *de Republ. cap. 2. in pr. lib. 6.*

lib. 6. Quos Gabellarũ Fabricatores ita describit Petrus Gregorius Tholosanus: *Hosce quippe detestor Consiliarios, Eosque Hirundines Populi, Vastatores, Rapaces, Lupos, pauperum homicidas, Dæmonum instrumenta, flagella pessima Dei, avaritiæ mancipia esse puto.* Tholosan. *de Republ. lib. 3. cap. 2. num. 10.* Nam tales Consiliarii qui Potentiorum blandiuntur emolumentis cum subditorum detrimento, *non sunt Iureconsulti* (ait Rolandus à Valle) *sed iniquitatis ministri: Non justitiæ Sacerdotes, sed Apostatæ; Non Philosophantes, sed* Hypocritæ *improbissimi.* Roland à Valle. *Cons. 91. n. 55. vol. 2.*

3. Eorumvè actiones *Riminaldus* vocat *Diabolicas*, quos nisi resipuerint, possidebit infernus, ubi est fletus & stridor dentium, latius Riminald. Junior *Consil 5. num. 229. vol. 1.* De iisdem in terminis loquitur Propheta *Zephanias. in cap. 1. vers. 9. Visitabo inquit super implentes domum Dominorum suorum rapina & dolo.* Hoc est, ut Jonathan. Paraphrastes Chaldæus interpretatur: *Opibus fraude & rapto quæsitis.* Quod ita explicat noster Lucas Osiander: *Visitabo & puniam illos Aulicos, qui fiscum & thesaurum atque possessiones Regis sui augent & amplificant, non justitia & fidelitate atque frugalitate, sed violentia, quo tenujoribus sua eripiant, & variis dolis, adeo quidem, ut juris etiam prætextum aliquem habeant. Meminerint sanè, Regum & Principum Consiliarii, & præcipuè Officiarii, facultates Dominorum suorum non feliciter augeri novis & malis artibus, sed fidelitate Quæstorum & parsimonia, quæ certè magnum est Vectigal.* Lucas Osiander. *in Comment. ad dict. cap. 1. vers. Et visitabo. fol. m. 502.* Sanè subeant isti novorum tributorum & onerum inventores judicium, sententiam & executionem Imperatoris Juliani, qui de hisce Consiliariis sequentia tradit: *Neque sane harum injuriarum causa Constantio fratri, Viro memorabili potius tribuenda videatur, quam nonnullis animo barbaris & mente im-*

te impiis, *Qui ejus causa utebantur: Quos Ego manibus meis arreptos, atque in foveam conjectos perdidi, ut ne memoria quidem ulla, de eorum interitu, apud nos supersit.* Julian. Imperat. *epistol. 25. in oper. fol. m. 153.*

§. XIV.

1. Omnes igitur *Consiliarii*, animo mentique inscribant id, quod tradit Petrus Rebuffus: *Consulentes* (ait) *Principibus, ut nova imponant tributa & vectigalia* sine magna causa, *esse in inferno* pœnis tartareis cruciandos, perpetuò nisi satis fecerint, allegando dictum Macchabeorum *lib. 2. cap. 2. vers. 31.* Qui postmodum infert. *Et tu qui inventor omnis malitiæ factus es, non effugies manus Domini: Cogita itaque quod morieris, & citò;* Et generatio tua citò *extinguetur.* Petr. Rebuff. *ad l. eum qui. 16. D. de V. S. fol. m. 98. Illi enim Deo quo pacto possunt esse grati, qui ut floreant, faciunt ut proximo in calamitate, nulla spe salutis apparente, sit tabescendum.* Besold. *de ærario cap. 7. §. 1. num. 3.* Sanè Imperator *Fridericus III.* in sua Reformatione & Declaratione *Anno 1442. Moguntiæ* promulgatâ, *Principes Comites, Barones, Abbates, Civitates & Nobiles Imperii* de ipsorum Consiliariis & administratoribus novas impositiones suggerentibus ita alloquitur: Wa seynd ewere erbare und tapffere Räth/ die euch zum besten gegen gemeinen Nutzen rathen? viel Schmaichler Heuchler und Suppenesser habt ihr an eweren Höffen: Dann ihr mögt die Warheit nicht leiden. Welcher euch aber euer Ambt bessert mit der Nutzung/ daß ist ein geschickter Gsell: Niemand fragt/ ob es rechtlich daher kom/ so wirs nur haben; Als ob Gott/ die seinen/ euch zu Narren geschaffen habe. Hettet ihr ein Christlich Gemüth/ ihr würdet die Göttliche Creaturen bas bedencken. h. e. *Ubi sunt honesti ac egregii vestri Consiliarii, qui pro vestro commodo, contra bonum publicum vobis Consilia suppeditant? ingentem*

tem numerum adulatorum, hypocritarum & parasitorum, in aulis vestris alitis; quoniam veritatem aversamini. Quisquis autem reditus officii & muneris vestri cum emolumento auget, istum bonum & idoneum judicatis virum; Nemo vestrum disquirit, an justè res acquirantur; modò vobis obveniant, & eas habeatis; Non aliter ac si Deus homines stupidos & fatuos condidisset, & vobis subjecisset; Si aliquid mentis Christianæ & Conscientiæ superesset, majorem & meliorem curam haberetis Creaturarum divinarum. Reformat. *Imper. Frider. 3. art. 8. Declarat. 1. in fine fol. m. 174.* Hosce *ArchiGogolantes* vivis coloribus depingit quoque Dominus Lansius: *Licet verò Aulici illi Protei, in speciem maximis honoribus undique afficiantur, iisque in via transeuntibus nemo non loco cedat, iis optimates obvii, venerationem capite, manibus pedibusque exhibeant, & honorifica officiorum oblatione suam promptitudinem, atque inserviendi studium, verbosè polliceantur; tamen, ubi præterierint, tergo illi inhonestissima vulnera excipiunt:* Hic hic, inquiunt *optimates*, est ille Nebulo, ille furcifer, ille patriæ nostræ hostis, *qui Principem nostrum corrumpit, qui bellum suadet, qui felicitati nostræ infestus, enormi & intolerabili Vectigalium, tributorum & onerum auctione, nos & posteritatem nostram, ad miseriam & mendicitatem adigere scelerate satagit; qui ex communi omnium infortunio gloriam, dignitatem, & divitias parat: quem Deus malè perdat, & Sathanæ lorarij mox abripiant; ne diutius tyrannide ejus opprimamur.* Dn. Lansius, *de prærogat. certam &c. fol. 24. & seqq.* Cui calculum suum adponit Joan. Pontan. *de obedient. lib. 4. cap. 7.* Besold. *de ærario cap. 7. §. 1. n. fol. m. 222.*

2. Concludit igitur de istis Dacium Architectis Hyppotus à Collibus: *Hisce Nebulonibus, Princeps omni conatu obsistere tenetur, & illud cogitare: Deum pro maximo beneficio, Populo suo dato, illud recensere, quod ab exactoribus Eum liberaverit.* Hyppolit. à Collib. *in Principe cap. 33.*

§. XV.

§. XV.

1. *Limitatur supra §. 2. allata* Resolutio, de non introducendo torculo bannali propria authoritate à Domino pagi, in præjudicium & detrimentum subditorum; *Primò* Nisi *Dominus convenerit cum subditis*, ne illi alia Torcula cogendi uvas accedant, quam ipsius Domini, forsitan si in Civitate vel pago nullum existens torculum publicum, illud dominus loci propriis sumptibus ædificet: Quo casu cum non tantum Domini, sed & subditorum emolumentum vertatur, ideò pacto convento eorum quorum interest, legitime Torcular Bannale constituitur. Afflictis *decis. 388. num. 2.* Ripa *ad l. quominus num. 134. D. de flumin.* Ranchin. *ad Papæ. decis. 298.* Thessaur *decis. 16. num. 11.* Trentacinq. *Var. Resolut. tit. de servitut. Resol. 1. n. 12.* Hinc bene in terminis de Trappetis Oleariis scribit Camillus Borellus: *Census solutio octavæ partis olei, quam quis colligit, non solum fit Baroni & Feudi Domino, in signum recognitionis Dominici juris ac feudi: Sed etiam intuitu laborũ, expensarum ac sumptuum, quæ à Barone quotannis erogantur, in aptandis & reparandis trapetis & purgandis aquarũ cursibus, incidendis molis lapideis, torcularibus, rotis, prælis, quibus omnibus adimplendis, sua mercede tenet certas personas ad servitia.* Camill. Borell. *consil. 3. n. 27.* Quoties enim inter Dominum & subditos convenit, ut ad solum Torculum Domini subditi accedere velint, tali conventione jus Bannale titulo legitimo acquiritur, & tali pacto imposita dicitur obligatio vel servitus personalis ipsorum inhabitantium, ex quo prohibetur accessio ad aliud Torcular. Nam ex tali conventione & obligatione quæsita servitus, sicuti dicit. Bald. *in l. si plures C. de condit. insert.* Petr. de Bella pertica *in l. de pecoribus C. de servit. et aq.* Eaque constitutio partitia Torculi Bannarii conservanda est, ob æquita-

æquitatem pactorum; Prætor enim ait, *Pacta servabo. in l. 1. D. de pact.* Joan. Papo. *ad Consuet. Borbon. art. 543. fol. m. 455.* Gregor. Tholosan. *in Syntagm. lib. 18. cap. 22. num. 8.* Carol. Tapia *ad Constit. Regn. Neapolit. lib. 6. tit. 28. num. 42.* Ac quod talia Statuta conventionalia inter Dominum & Subditos vel incolas castri valeant, tradit Francisc. Pegna *tom. 2. Decis. 1463. num. 29. & 30.* Rationes adducit Schrader. *ad tit. Instit. de Rer. divis. §. 14. num. 96.* Unde pro Cautela scriptum reliquit Joannes Koppen. *Rectius & cautius agitur si Dominus cum subditis de visitandis Molendinis conveniat.* Koppen. *decis. 19. num. 12.* Hering. *dict. tr. Quæst. 11. num. 114. & 227.* Carpzov. *lib. 1. Respons. 43. num. 10.* Declarationes huic Limitationi subjicit Trentacinq. *dict. Resolut. 1. num. 12.*

§. XII.

1. Quæritur autem hic; *Quid si Dominus cum pago aut Universitate talem pactionem de Torculo Bannali introducendo inierit; An omnes & singuli de universitate consentire teneantur;* Vel *An sufficiat, ut consilium Universitatis cum eorum Syndico, vel Major pars Incolarum in talem obligationem consenserit?*

2. Sanè in constituendo torculo Bannali consensum omnium & singulorum requiri *per l. per fundum 11. D. de S. P. R.* tradit Cravetta *de antiquit. tempor. part. 4. §. circa præmissa num. 29.* Schrader. *in dict. §. 14. num. 99. & 100.* Anton. Thessaur. *decis. 16. num. 7. in fine.* Rationes adducit. Petr. Peck. *ad cap. quod omnes. cap. 29. num. 5.* Distinguit in hac Quæstione; *An Quispiam ex facto alterius, obligetur ad hoc Bannum?* Claudius Guerinus, *Singula ab universis:* Si quid commune sit pluribus, ut singulis, tunc ille, consensum omnium absolutè requiri, tradit, adeò, ut uno contradicente adversus eum nihil cum efficacia concludatur, ac una faba nigra, (sicuti Itali loquuntur) con-

contradicenti Jus suũ conservet, per decisionem *l. per fundum 11. D. de S. P. V. & l. sæpe. D. de judicat.* Sed quando quidpiam commune est pluribus, aut Universis, tunc major pars cæteros obligat, *per l. quod major. 19. D. ad municipal. & l. planè fin. D. quod cujusq; Universit. nomin.* Attamen duæ tertiæ partes ad minus, pro majore parte desiderantur *per cap. quod omnes de Reg. Iur. in 6.* Claud. Guerin. *ad Consuetud. Paris. §. 71. fol. m. 74.* Et ante eum Pacquet *de jur. Gall. tit. d. jurisdict. cap. 29.* Dec. & Petr. Peck. *num. 6. in dict. cap. quod. omnes 29. de R. I. in 6.* Veruntamen Alii hanc Quæstionem ita commodè resolui posse tradunt; si Civitas aut universitas habeat Magistratum perpetuum, quem ad placitum deponere non potest, Als Burgermeister und Rath oder Gericht; sed in quem omnis populi potestas translata est, talem civium conventionem cum Domino valere censent. Quoniam in hac regiminis forma penes Consules & Senatores administratio Reipublicæ consistit, qui ex consuetudine totam Civitatem vel integrum pagum repræsentant *arg. l. munerum. §. defensores D. de muner. & honor.* Zasius *ad l. Civitas 27. num. 11. D. de Reb. credit.* Gabr. Roman. *lib. 6. Comm. Conclus. tit. Quod quisque universit.* Ludov. à Casanate *consil. 39. num 12.* Gail. *de Arrest. cap. 4. num. 8.* Mynsinger. *1. Observat. 18.* Rauchbar. *lib. 2. Quæst. 1.* Besold. *de jur. universit. cap. 4. num. 5.* Hering. *de molend. Quæst. 11. num. 117.* Alphons. Moditius *in § Plebiscitum. Quæst. 115.* Jacob. Cancer. *part. 3. var. Resolut. cap. 3. num. 168. & n. 342.*

3. Verum enim verò, ad introducendum jus Bannale, in torculis & furnis publicis, Civium & subditorum omnium & singulorum consensum expressum requiri judico. Quoniam in actibus merè voluntariis, major pars Universitatis minorem partem Civium ob-

ligare non potest *per cap. quod omnes 29. de R. I. in 6.* Cravetta *Consil. 379.* Præsertim cum hac in Quæstione agamus de restringenda Civium libertate naturali, & amittenda, quæ nobis, nisi consentientibus adimi non potest. Id enim, quod nostrum est, sine nostro facto aufferri non potest *l. venditio. §. si constat. D. Comm. prædior* Doctor Marta *Consil. 1. num. 14.* Ac libertati naturali contrarium est, ut quispiam invitus ex contractu alterius obligetur: aut ex facto vel negligentia Concivis, suam libertatem eundi ad premendum Uvas, amittat. *per l. un. C. ut nullus ex vican. lib. 11.* Nec potest major pars universitatis, jus libertatis cæterorum concivium suâ conventione, iis invitis infringere, secundum responsum JureConsulti *in l. Titio centum 71. §. 2. D. de cond. & demonstrat.* Ita in terminis generalibus Henn. Gædden. *consil. 5. tit. de jur. Civit.* Trentacinq. *lib. 1. Var. Resol. tit. quod cujusque universit. Resol. 1. qui sub. num. 9.* tradit, quod in actibus maximæ importantiæ, omnes de Civitate per sonum campanæ aut tubæ sint vocandi. Francisc. de Clapperiis *decis. jur. Causa 14. Quæst. 1. & 2.* latè Besold. *de jur. Universit. cap. 6. num. 3.* latè Joan. Gæddæus. *4. consil. 16. n. 432.*

§. XVII.

1. Alia succedit quæstio: *Quid juris si Dominus Civitatis aut pagi quosdam tantum Incolas, torculum privatum accedere, prohibuerit, & illi Edicto paruerint, An ex tali prohibitione acquisita possessio vel quasi, extendatur ad omnes de Universitate, si talis prohibitio transivit ad notitiam totius populi vel majoris partis?* Sane nō desunt qui asserunt, quod si talis prohibitio pervenerit ad notitiam omnium Incolarum aut majoris partis, ac illi non contradixerint, sed ad exemplum Concivium cessarint visitare torcula privata & proclamationi paruerint,

rint, lapso tempore 30. annorum à tempore dictæ prohibitionis, cum scientia & patientia, totius populi vel majoris partis, Dominum acquisivisse jus prohibendi in posterum totam Universitatem, & ejusdē Incolas, ne privata Torcula accedant. Aymon. Cravetta *de antiquit. tempor. part. 4. §. materia ista, n. 86.* Ludov. Casanate *consil. 39. num. 29.* Qui tradit, hoc eo magis procedere, si prohibitio facta sit in locis publicis quo casu præsumatur notitiam pervenisse ad omnes. Jacob. Cancer. *3. V. R. cap. 4. num. 122.* Abbas. Panormit. *consil. 18. num. 4. lib. 2.* Ubi scribit, quod privilegium collatum Universitati perdatur per usum Contrarium, etiam per singulares de Universitate, ex quo universitas sciens, per singulares committi contra privilegium, patiatur & non reclamet. Roland. à Valle *consil. 70. num. 32. vol. 1.* Qui tradit, quod universitas sciens Procuratorem suum excedere fines mandati, si non contradicat, consentire videatur & obligetur. Assentiunt Marc. Anton. Natta. *consil. 520. num. 16.* Anguisola *consil. 59. num. 11.* Tessaur. *decis. 16. num. 7. in fine.* Capyc. *decis. 20. n. 29.*

2. Contrarium tamen æque rationibus satis validis sustineri potest; scilicet quod quidam Incolarum toti universitati facto suo nocere non possit; Tota namque universitas ob factum hujus vel illius ex Civibus, gravari non debet. Pruckman. *1. Consil. 30. num. 2.* Siquidem universitatis jus, singulorum Jus dici non potest Surd. *de aliment. tit. 7. Quæst. 32. num. 23.* Schultes. *ad Modest. Quæst. 134. num. 20.* Nec quod singulis debetur, universitati debetur, juxta Ulpianum *in l. sicut. 7. §. ibi: singuli debent D. quod quisque univers. nomin.* Cephal. *Consil. 515. num. 33.* Hondæd. *Consult. 86. num. 11.* universitas enim, non est quid abstractum, sed concretum ex singu-

 lis

lis tanquam corpus conflatum, ex distantibus collectivè tamen, non distributivè. *per l. rerum mixtura 30. D. de Usucap. l. 1. §. fin. cum. l. seq. D. de rei vindicat.* Anton. Faber. *in Rational. ad dict. l. sicuti. 7. §. 1.* Quod adeò verum est, etiamsi non pauci ex universitate huic immunitati non accedendi ad torculum dominicum contravenerint, modo non major pars fuerit;

3. Quoniam minor pars singulorum de universitate, majori parti præjudicare non potest. Paris. *consil. 105. num. 9. lib. 4.* Joseph. Ludovic. *decis. Perus. 98. num. 3.* Jacob. Cancer. *part. 3. V. R. cap. 4. num. 117 & seqq.* Et hoc tanto magis in proposito casu dicendum est, dum agimus de libertate amittenda, eavè in Servitutem ducenda quo casu plures ut singuli, universis præjudicare nequeunt ubi enim agitur de jure singulorum, & quod universis tanquam singulis competit, nimirum in casu libertatis aut immunitatis amittendæ, singuli Universis nocere non possunt *per l. juris gentium 7. §. fin. in fin. D. de pact. l. fin. C. qui bon. cedere.* Causam namque libertatis ad omnes cives tanquam singulos pertinere vel exinde liquet, quod ea singulorum fortunas concernat & immunitatem. Jason. *in l. jurisgentium 7. §. hodie 19. num. 8. D. de pact.* Menoch. *Consil. 75. num. 1. & 2.* Joan. Gæddæus *Consil. Marpurg. 16. num. 371. & 422.* Unde *Andreas de Barulo* de immunitate à Rege Apuliæ, Genuensibus & Pisanis concessa decidit; Quod per solutionem vectigalium factam ab aliquibus de populo, etiam voluntariè, non intelligatur præjudicatum, dicto Populi privilegio. Barulus *ad l. 1. C. de his qui spont. mun. sub. lib. 10.* Jason. *ad l. fin num. 58.* D. *d. Constit. Princip.* Idem de Civibus Auximii consuluit Abbas Panormit.

Consil.

Consil. 18. ad fin. lib. 2. Bertrand. *consil. 200. num. 7. vol. 3.* Jacob. Cancer. *dict. cap. 4. n. 118. & seqq.*

§. XVIII.

1. *Limitatur Secundo*, dicta Resolutio: Nisi Dominus Pagi *longissimo tempore* Jus Bannale in torculo dominico acquisiverit; *verbi gratia:* Si Dominus per publicum Proclama subditis prohibeat, ne ad aliud quam domini torculum accedant, cumque aliò ire vellent ipsi prohibiti & retracti sint, ac subditi huic prohibitioni, ad minimum *per triginta annos* acquieverint & obtemperaverint.

2. Præscriptione enim triginta annorum, etiam jura incorporalia acquiri à legibus constitutum est, & communiter in summis Curiis receptum est. *per l. cum notissimi C. de triginta. ann. præscript. L. 1. C. de servit. & aq. L. hoc actio. 4. L. 15. D. de S. P. V.* Petr. Jacob. *in Pract. Rubr. 17. num. 10.* Francisc. Ripa. *ad l. quo minus num. 133. D. de flumin. Ac in respons. 294.* Joan. Papo. *ad Consuet. Borbon. art. 543. fol. m. 457.* Menoch. *Consil. 1061. num. 28.* Tessaur. *decis. 16. num. 2. & 7.* Wesenb. *Consil. 67. num. 29.* Sicuti in simili dicimus, quod taciturnitas triginta annorum, impediat executionem sententiæ, cum per hoc tempus intelligatur facta renunciatio. *l. apud eum. D. de cens.* Joan. Bapt. Bilocta *decis. Benevent. 34. per. tot.*

3. Modo ista prohibitio suum effectum legitimum obtinuerit *per L. Inter. 15. ibi: prohiberi potest. & l. si testamento. 31. D. de S. P. V.* Anton. Faber. *3. Cod. tit. 24. Definit. 10.* Hering. *de molend. Quæst. 21. num. 25.* Jacob. Cancer. *part. 3. Var. Resolut. cap. 4. num. 146.* In terminis Torculi Bannarii Joan. Papon. *ad Consult. Borbon. art. 543. fol. m. 495.*

4. Con-

4. Contra hanc præscriptionem à Barone legitimè acquisitam pro Subditis & Vasallis *Cautelam* tradit *Iacobus Cancerius*; Ut ii contrarios actus etiam præterlapso triginta annorum spatio exerceant; Ac in terminis nostris consuluit, quendam Baronem amisisse jus districtus furni Bannalis, quod habebat compellendi Vasallos ad coquendum in furno suo, eo quod elapsi essent, plures quam triginta anni, quod dicto jure non fuisset usus: Quinimò, Vasalli & subditi gesissent se ut liberi & quo volebant ire, ibant, & sic præscripsisse libertatem secundum Franc. de Ripa *in dict. l. quo minus. num. 3. D. de flumin.* Cancer. *3. Var. Resol. cap. 4. num. 157.* Qui supremi Senatus *Cathaloniæ* decisionem in causa *Alexandri Domicelli* de *Cartella* & Universitatis *Bissulduni* refert. Pari, modo *Io. Mar. Novarius* respondebat, contra quendam Baronem, qui tacuerat, permittendo Subditos construere furnos, hosteria, tapeta & similia, longissimo tempore; Dicendo, quod cum ipse & Pater ejus scivisset à subditis exerceri libertatem in hujusmodi ædificiis, non obstante, quod vigore præscriptionis immemorialis, quam habebant, eorum Antecessores, jus prohibendi, nequeant postmodum uti tali antiqua præscriptione: Quia ea per tot actus tantos annos fuerit interrupta, & Vasalli ac subditi se posuerint in libertatem. Joan. Mar. Novar. *tom. 1. Gravam. 59. n. 5. & 6.*

5. Sicuti Vasallus libertatem à certis præstationibus contra Dominum præscribere potest, casu quo dominus onera Vasallatica requirens, ast Vasallus denegans, ille longissimo temporis spatio acquieverit. *l. hæc autem jura. D. de S. P. V.* Bertr. Argentre. *ad Consuet. Britan. art. 281. num. 3.* Dn. Bocer. *tr. de præscript. feud. cap. 2. n. 51. & seqq.*

§. XIX.

1. Quæritur autem; *An ad inducendum jus Bannale Torculi Dominici, requiratur non tantum prohibitio domini torcularis, sed etiam subditorum scientia & patientia, seu acquiescientia (ut Itali loquuntur) uniformiter longissimo temporis curriculo præstita?* Sane *Bartholomæus Chassanæus* hoc in casu alterutrum horum sufficere, vel prohibitionem vel patientiam, ad inducendam juris Bannalis quasi possessionem voluit, *in Comm. ad Consuet. Paris. tit. de Forest. part. 1. §. 2. Gloss. l'onne. penult. num. 16.* Et hoc authoritate *l. 1. C. de Servit. & aq.* Et *l. sequitur. §. si viam D. de Usur.* Huic opinioni accedit aliquatenus Jacob. Cancer. *dict. cap. 4. num. 139.* Dn. m. Bocer. *de Regal. cap. 2. n. 182.*

2. *Contraria tamen sententia* communiter placuit, & adeò, ut utrumque desideretur, & prohibitio Domini & patientia seu obedientia subjectorum, qui contra proclama facientes retrovocati, acquieverunt. Nec sufficit, alterum esse factum. Et hoc per textum *in l. cum scimus C. de agricol. & censit. lib. 11.* Ac *per l. si ego 11. §. 1. D. de publician. in rem act.* Ubi Jureconsultus respondit, quod servitutes prædiorum Urbanorum per traditionem vel per patientiam constituantur. Hoc est aut aperta concessione facta ex justa causa, sivè titulo; aut tacita Concessione facta per solam patientiam sine titulo manifesto.

3. Cogniti namque juris est, solam patientiam etiam sine titulo sufficere ad servitutis acquisitionem *per l. 1. §. fin. ibi:* traditio planè & patientia servitutum, inducet officium Prætoris. *D. de S. P. R. l. hac autem. D. de S. P. V.* Ursill. *ad Afflict. decis. 388.* Steph. Gratian. *discept. forens. 89. num. 11.* Novar. *1. Gravam. 58. num. 7.* Ac illa scientia & patientia est instar traditionis & concessæ pos-

ſeſſionis. *Gloſſ. in l. qui luminibus. Verb. formam. D. de S. P. V.* Joan. Gæddæ. *4. conſil. Marpurg. 40. num. 75. & 76.* Decantatum enim eſt axioma: Patientiam in incorporalibus rebus eſſe loco tituli, *dict. l ſi. ego 11. §. 1. D. de public. in rem. act.* Dn. Pr. & Am. M. Aurel. Galven. *in ſubtili tr. de Vſufr. cap. 12. num. 8.* Qui alibi tradit. *Et profectò ita ſe res habet, ut ſicuti Traditio eſt actus ille per quem Conſtituens ſervitutem, id agit, ut corporalem poſſeſſionem corporis ſervientis, concedat: Sic Patientia eſt ceſſatio ejus, qui nullam tradens corporis poſſeſſionem patitur tantum, ut alter utatur ſervitute per l. fin. D. de ſervit. l. 3. §. ſi iter D. de act. empt.* Dn. Galvan. *in dict. tr. cap. 33. fol. m. 485.* Ita Cynus *in l. 2. C. quæ ſit long. conſuet.* Alexander. *conſil. 136. vol. 2.* Joan. Papo. *ad Conſuet.* Borbon. *art. 543.*

4. Qui in noſtris terminis ita ſcribit; *Si quis privato ſuo jure voluit aut cæpit furnum aut torcularium aut molendinum ædificare, ſi item aliò frumentum molitum aut decoctum, aut Vvas calcatum eat, & furnum, prælum & molas Domini relinquat, qui, ut offenſus reclamat, prohibeatque talia perfici: Si huic prohibitioni ſubditus annuat & aſſentiatur, & idcirco ceſſet ab opere inchoato, Dominus proculdubio ea prohibitione, poſſeſſionem ſervitutis ingredi videtur: Et viciſſim ſubditus à libertatis quaſi poſſeſſione abire cenſetur.* Joan. Papo. *dict. artic. 543. fol. m. 456.* Conſentiunt. Petr. Jacob. *in Pract. Rubr. 17. num. 4. & 5.* M. Anton. Natta *conſil. 446. & 486.* Cravetta. *conſil. 111. num. 4. & 6.* Anton. Teſſaur. *deciſ. 16. num. 6. in fin.*

5. In terminis Tapetorum, quo *Olivæ* triturantur Joan. Mar. Novar. *de Gravam. Vaſall. tom. 1. Gravam. 59. num. 5.*

6. In terminis Tabernæ pro vino, & Macelli pro carni-

carnibus conquirendis, Donat. Anton. de Marinis *ad Fr. Reverter. decis. 68. Observ. 1. sub n. 4.*

7. proinde ita consuluit in nostris terminis Jacobus Cancerius: *Nihil profuisse cuidam Baroni quaedam Instrumenta, quorundam proclamatum, antiquo tempore factorum, quibus praecipiebatur Vasallis sub poena, ne piscarent sine sua licentia: eo quod non probaretur dictis cridis, seu Edictis obtemperatum fuisse à Vasallis; quoniam licet fuissent talia proclamata facta, si subditi illis non pareant, remanent subditi in sua libertate.* Jacob. Cancer. *lib. 3. Var. Resol. cap. 4. n. 147.* Brunneman. *ad l. 2. C. de servit. & aq.*

8. Proinde pro singulari *Cantela* tradit *Novarius*; Ut subditi advertant, eo tempore quo Barones faciunt hujusmodi prohibitiones, ne construant *molendina*, *Trapeta*, *Batenderia*, *Furnos* & similia, quod mox contradicant, & contrarium agant; Quo modo Barones se non immittunt in possessionem juris Bannalis: Ac tractu temporis Domini non possunt allegare acquiescentiam & praescriptionem, & illi continuant possessionem Libertatis. Jo. Mar. Novar. 1. *Gravam. 59. n. 7.*

9. *Declaratur* haec Quaestio, *in Praescriptione immemoriali* juris Torcularis, aut alicujus juris Servitutis; Quo casu, nec titulus, nec patientia adversarii probanda est. Siquidem ex pluribus multiplicatis actibus per tempus immemoriale, praesumtio libertatis, amicitiae & familiaritatis cessat. Mascard. *de probat. Conclus. 1214. à num. 11.* Joan. Koppen. *decis. 57. num. 57.* Steph. Gratian. *discept. forens. cap. 681. num. 33.* Ita decisum fuisse in terminis juris pascendi, in supremo Sardiniae senatu tradit. Joan. Dexart. *decis. 83. per. tot.* Anton. Faber. *3. Codic. tit. 24. definit. 9.* Fr. de Tonduti *Var. Resol. part. 2. cap. 169. num. 8* Carol. Tapia *ad Constit. Regn. Neapol. lib. 6. tit. 28. n. 42.*

§. XX.

1. *Limitatur tertio* superius adducta Resolutio, nisi dominus terræ vel Pagi *longissima Consuetudine* Pressoria seu torcula bannalia obtinuerit, eavè quietè possederit. In terminis Moletrinis Bannalibus Roland. à Valle *consil.* 5. *num.* 70. *vol.* 1. Wesenbec. *consil.* 67. *num.* 29. Frid. Mindan. *lib.* 2. *de Mandat. cap.* 38. §. 3. Hering. *de molend. Quæst.* 11. *num.* 111. Ac Domini *Rota Romana coram Remboldo* non dubitarunt, non tantum ex privilegio sed etiam Consuetudine legitimè præscripta, acquiri posse jus cogendi homines alicujus Universitatis ad molendum in suo molendino, vel ad triturandas olivas in suo trapeto, teste. Joan Mar. Novar. *tom.* 3. *Gravam. Vasall.* 84. *num.* 2. Et ante eum, latè hoc deducit, *in Molis Olearii*, à Catone, *Trappeta* Olearia, vocatis *lib.* 1. *de re Rustic. cap.* 55. Camill. Borell. *consil.* 3. *num.* 25. *& passim.* Plurima namque talia Torcula Bannalia *in patria Ducatu Wurtembergico* reperiuntur, quorum authoritas ut plurimum in antiqua consuetudine consistit.

2. Hæc enim Consuetudo valida est, ac Dominos ab omni coactione violenta excusat. *per l. un. C. quæ sit long. Consuet.* Mæstert. *de justit. leg. Roman. lib.* 1. *cap.* 19. latè Camill. Borell. *consult.* 3. *num.* 4. Qui *sub num.* 12. tradit: *Quod Consuetudini tanquam Matri debeatur reverentia: Quoniam è duobus, quibus mundus regitur, maxima & potissima pars, Consuetudo existit.* Consuetudo enim facit licitum, quod aliàs licitum non esset; Ac longævi temporis præscriptio, privilegio aut Concessioni Principis æquiparatur: adeò ut appellari possit jus commune in loco, quo illa viget. *per l. de quibus* 32. *D. de legib.* Choppin. *ad leges Andia lib.* 1. *cap.* 29. Consuetudo item & privilegium, Jurisdictionem conservant. Mar. Giurba *consil. crimin.* 52. *num.* 2. Novar.

2. Novar. *de gravamin. Vasall. tom. 1. Grav. 192. n. 4.* latè Lælius Mancin. *Quæst. Geniali. cap. 107. per tot.*

3. Veruntamen ad inducendam hujusmodi consuetudinem requiritur, ultra cursum tanti temporis, præscriptionem inducentem, *Tacitus quoque Consensus subditorum* & eorum, contra quos præscribitur. Cum enim actus accedendi ad hoc vel illud torculum, sit meræ fafacultatis, non potest per similes actus, etiam longissimo tempore continuatos, introduci aliqua servitutis consuetudo, nisi prohibitus accedere ad privati Torculum, obiedierit & acquieverit: Quod si à die prohibitionis, præterlapsum si tempus legitimum ad præscriptionem complendam subditi in posterum compelli possunt, ne alibi Uvas cogant quam in Torculo Dominico. *arg. l. qui fluminibus D. de S. P. V.* Francisc. Ripa. *respons. 187. num. 5. ac ad cap. cum Ecclesia Sutrina num. 50.* Nicol. Boer. *decis. 125. num. 5.* Jason. *Consil. 161. num. 9. lib. 2.* Menoch. *2. Arbitrar. Cas. 160. n. 8. & seqq.*

4. Quæ tamen patientia aquiescentia & obedientia à Domino Torculi, jus bannale allegante legitimè *probanda* est. Steph. Gratian. *discept. Forens. 450. num. 8.* Petr. Fr. de Tonduti. *Resolut. Civil. part. 2. cap. 169. num. 17.* Proinde bene respondit in nostris terminis Joannes Maria Novarius: *Nam dato, quod testes deponant, homines Montis Cœli publico edicto prohibitos fuisse, alibi quam in molis Domini Ducis molere; nihilominus cum non probent ipsos hujusmodi prohibitioni acquievisse, exinde tum præscriptio legitima argui non potest.* Novar. *dict. tr. tom. 2. Gravam. 84. n. 1. & 2.*

§ XXI.

1. *Limitatur Quartò* præallegata Resolutio, *Nisi inevitabilis necessitas*, aut *publica* & universalis Civitatis vel pagi *utilitas* (quæ duo æquiparantur in Rescripto Impe-

 rato-

ratoris Arcadii & Honorii *in l. obsistere 10. ibi. commodis publicis & Statutis necessitatibus C. de annon & tribut. lib. 10.* Sebast. Medic. *de casib. fortuit. part. 1. Quæst. 6. num. 8.*) constitutionem torculorum bannalium requirat; sicuti hoc in terminis Moletrinæ Bannalis asserit Roland. à Valle *Consil. 91. num. 43. vol. 2.* Petr. Anton. à Petra. *de potest. Pr. Q. principal. 7. §. subjiciamus. num. 68. fol. m. 198.* Tessaur. *decis. 16. num. 13.* Schrader. *de rer. divis. §. 14. n. 47.* Dn. Bocer. *de regal. cap. 2. num. 182.* Tanta enim ærarii publici tenuitas & inopia accidere potest, ut cum summa Reipublicæ aut Universitatis utilitate, necessum sit, ad extinguenda forsitan debita publica, ex Torculis Bannariis subsidium aliquod capere, & ex vino seu censu torculari aliquid pecuniæ comparare sicuti hoc consideravit in Molendinis Bannariis, Rosenthal. *de feudis cap. 5. Concl. 26. num. 5.* Donat. Anton. de Marinis lib. 1. *Var. Resolut. cap. 32. num. 6.* Hoc enim casu eveniente probabiliter dicimus, utcunque privatorum Torculis, in vel extra territorium possessis aliquid lucri præripiatur: potiores tamen hoc in casu, Reipublicæ vel universitatis partes esse debent *per l. Proculus 26. D. d. damn. in fect.* ubi Ulpianus respondet: *Quamvis enim & hic aquam mihi abducas, & illic luminibus officias: tamen ex ea stipulatione actionem mihi non competere, scilicet, quia non debeat videri, is damnum facere, qui eo, velut lucro quo ad huc utebatur prohibetur: multumq; interesse Vtrum damnum quis faciat? An lucro quod adhuc faciebat, uti prohibeatur.* Facit. *l. si donaturus. 9. §. 1. D. de condict. sin. caus.* Joseph. Sesse *decis. Arragon. 187. num. 108.* Alex. Trentacinq. *1. Var. Resol. tit. de Servit. Resol. 1. num. 11. fol. m. 88.* Jacob. Cancer. *part. 3. Var. Resol. cap. 13. num. 262.* Hering. *dict. Quæst. 11. n. 119.*

2. Ne-

2. Necessitas enim probabile efficit, quod aliàs improbabile est; Ac multum contra Justitiam, ipsa necessitas valet, secundum Quintil. *in Declam. 260.* Utpote quæ ab omni dispositione semper censetur excepta. *l. alienationes 13. ibi: Vetustiorem causam D. famil. ercisc. l. tutor. §. 7. in pr. D. de admin. & pericul. tut.* Mastrill. *decis. 286. num. 16.* Dn. Fritsch. *in telo necessitat. concl. 5.* Mestert. *de justit. Leg. Roman. lib. 1. cap. 19. Habent hoc* (scribit) *Symmachus* ad Imperatorem Valentinianum) *publicæ necessitates, ut impossibilia plerunque persuadeant; Diue Imperator: sed cauto opus est, ne asperitas negotii effectu irrito solas arcessat offensas: Qui nulli magis vitandæ sunt quam Iuveni, & Principi, cujus gratia cum ætate debet adolescere.* Symmach. *lib. 10. Epistol. 34.* Eodem modo ad Genrellum Theodoricus Gothorum Rex aliquid gravius imperans scribit: *Ordinatio nostra nulli videri debet ingrata, cum necessitas temporis excuset onera jussionis.* ap. Cassiodor. *lib. 4. Rescript. 21.*

2. Reipublicæ namque Salus & utilitas unicuique bono Civi curæ esse debet; cujus derelictio contra naturam est; sicuti ait Cicer. *lib. 3. officior.* stare enim omnes debemus tanquam in orbe aliquo Reipublicæ, qui cum jam versatur, eam deligere partem debemus, ad quem nos, illius utilitas salusque converterit. *in Orat. pro Cn. Plancio.* latissimè Ego in Nomolog. *cap. 8. num. 1. & 2.* Quod variis exemplis exornat Petr. Anton. de Petra. *de potest. Princip. cap. 32. Dubit. princip. 2. fol. m. 515.* Dn. Fritsch. *late tr. de monopol. cap. 10. num. 22. & 49.* De hac communi Reipublicæ salute optime scribit Dn. & Am- David Mevius: *Ex hac Summa erga Rempublicam obligatione naturali, summum jus illi accessit, in omnia, quæ nostra sunt, ut nec vita, nec libertas mortalium pretiosissima excepta sint. Nec inepte loquuntur, qui exinde jus quoddam supereminens &*

excel.

excellens in omnia, quæ singulorum sunt, constituunt. Illud velut suprema Civitatis Domina, & omnium Constitutionum regula est. Vnde quod isti conveniens, in Civitate justum, quod adversum, injustum est. Illi obtemperant Edicta magistratuum, fori solennia, populi negotia. Illud tribuit potestatem in vitam, corpora, bona Civium, ut ubi Reipublicæ causa necesse, nihil in eâ fiat injustè: Hæc Dn. Mevius de Levamin. debit. cap. 2. num. 26. & 29. Vide Hugo Grot. *de jur. Bell. & Pac. lib. 2 cap. 25. n. 3. ac lib. 1. cap. 4. n. 4.* latè Dn. Fritsch. *dict. cap. 10. n. 54. & seqq.*

§. XXII.

1. *Limitatur*, secundum quosdam, hæc affirmativa Resolutio, *Quintò*; si domini torculum sit æque aptum ad premendas subditorum Uvas, imò si propius vineis eorum situm sit, quam Torculum privatorum, ac Dominus pagi eundem, vel minorem censum pressorium pro labore exigat quam privatus. Quo casu subditos cogi posse, ut ad domini torculum accedant, prætereundo torcula privata asseritur; juxta rescriptum Claudii Imperatoris *in l. præses 6. C. de servit. & aq. Injuriosum namque erit*, (ait Imperator) *& durum, aquam ad aliorum usum nempe vicinorum propagari, sitientibus agris tuis.* Extat quoque rescriptum Imperatoris Valentiniani & valentis *in l. 1. C. de metall.* ubi metalla potissimum fisco quam privatis distrahenda, jubetur, competente accepto pretio. Aliena enim appetere & Dominorum Torcula derelinquere, tenderet in contumeliam domini & ex cervice libertatis proveniret. Nam ex regula naturæ promanat hoc dictum, ut quod nemini nocet & alicui prodest, facile sit admittendum. *in pr. Inst. de leg. fus. canin. toll.* Unde Martinus Freccia scribit: Si Dominus habet molendinum in pago feudali, subdit autem magis quærant aliena molendina foras, in hyeme & æstate longo itinere, ad gra-

na tri-

na trituranda eadem mercede, quia dominus jus prohibendi non habet; Quod hoc sine gravi causa tolerandum non sit. Non enim est contra libertatem, tueri honestatem libertatis, dum nemo in damno existat, officio igitur Judicis succurrendum erit. Martin. Freccia *de subfeud. lib. 2. de authorit Baron. 41. fol. m. 231.* Qui præjudicia Regni Neapolitani recenset. Joan. Vincent. de Anna *de feud. tit. de feud. decrept. ætat. num. 69.* Carol. Tapia. *ad Constitut. Regn. lib. 6. tit. 28. num. 42.* Jul. Clar. §. *feudum. Quæst. 30* Koppen. *decis. 29. num. 10.* Ita in terminis Molendini à Supremo Regni Neapolitani Senatu in causa Illustrissimæ Oritiæ Columnæ, contra Universitatem Maynerii fuisse judicatum, refert Trentacinq. *lib. 1. Var. Resolut. 1. tit. de Servit. n. 9.*

2. Et hoc maximè in subditis procedi, qui ex homagio præstito tenentur fortunam & commoda Dominorum fovere & nociva avertere. Koppen. *d. decis. 19. num. 12.* Nec malitiis & inobedientiæ subditorum nullum probabile interesse habentium, tantum est indulgendum, ut ad æmulationem tantum, per proterviam domini Torcularia & Molendina visitare, detrectent *per l. 1. §. denique Marcellus 12. ibi*: agrum suum meliorem faciendi. *D. de aq. pluv. arcend. l. in fundo 38. §. Constituimus, ibi: si paratus est, dominus, tantundem dare, quantum habiturus est possessor D. de Rei Vindic.* *Curam enim agit Prætor*, ait Ulpianus, *ut hominum improbitates reprobaret, in l. & ita 3. §. 1. D. nautæ, caupon. Stabul.* Zasius *Consil. 14. num. 105. lib.* 1. Ruland. *de Commissar. part. 4. lib. 2. cap. 13. n. 13.* Hering. *de Molendin. Quæst. 12. n. 128. & 129.*

3. Unde *Lucas de Penna*, tradit: Quod Baro cogere possit subditos, ne alienos agros extra territorium sitos colant, & vel proprios vel Dominicales ac feudales

derelinquant, sed istos potius accepta certa mercede proscindant & excolant, Luc. de Penna *ad l. quuquis. 2. C. de censib. lib. 11.* optimè igitur in terminis propositis scripsit Gregorius Magnus: *Dictum nobis est, quod rustici possessionis Ecclesiæ jura propria deserentes in privatorum possessionibus culturam laboris adhibeant; ex qua re agitur, ut possessionis ecclesiæ patrimoniale, occupato cultore depereat, atque ad tributa sua persolvenda idonei non existant, in qua re omninò experientiam suam volumus esse solicitam, nec tale quiquam fieri, post hac, nostra data sibi authoritate permittere sciturus.* Gregor. *in regest. lib. 6. cap. 108.* Vide *l. 1. cum l. seq. C. de omni agr. desert. col. lib. 11.* latissimè Mart. Freccia *de subfeud. lib. 2. Authorit. 41. fol. m. 231.*

4. Verum enim verò *hæc Limitatio* de urbanitate tantum intelligenda est, ut Dominus subditos suos Civiliter, hoc est, ut persuasionibus benevolis inducere possit, ut ad torcula domini præ aliis accedant; omni accessionis obligatione rejecta; nec ut vicinis Torculis à privatis possessis damnum adferatur. *Ita namque* (ait Marcellus) *agrum suum meliorem facere licet, modo non fiat animo, vicino nocendi. in d. l. 1. §. Denique Marcellus. 12. D. de aq. pluv. arcend.* Hering. *de molend. dict. Quæst. 11. num. 128. Ac oportet.* (inquit Ulpianus) *in rebus & negotiis, utilitatem & tutelam facientis attingentibus, considerare ut fiat sine injuria accolentium & vicinorum, per l. un. §. si quis 4. & §. sunt autem 6. D. ne quid in flumin. publ.* Matth. Wesenbec. *Consil. 34. num. 13.* Damno autem & injuria comprehenditur quoque interversa utilitas, *per l. 3. § fin. D. de eo quod cert. loc.* Wesenb. *Consil. 67. num. 6.* Dn. Bocer. *de regal. cap. 2. n. 166. & 167.* Hering. *dict. tr. Quæst. 15. n. 32.* Ad legem *in fundo 38. §. Constituimus.* Respondet Anton. Faber. *in Rational. tom. 2. Verb. Constituimus.*

5. *Limitationes alias* adducere poteris ex Trentacinq. *lib. 1. Var. Resolut. tit. de Servit. Resolut. 1. num. 9. & 11.* & Hering. *dict. Quæst. 11. num. 128. & seqq.* Dissentit, quoad publicam utilitatem, in terminis Molendini Bannarii, post Covarr. *in cap. possessio part. 2. §. 4. num. 7.* Albert. Brunus. *in consil. feudal. 131. vers. Ultimo. moveor.* M. Anton. Macerat. *lib. 1. Resolut. 65. num. 1.* Rauchbar. *lib. 2. Quæst. 27. n. 17.*

§. XXIII.

1. Quid verò, *si dominus torculi Convenerit cum Pamphilio, quod ipsi & ejusdem heredibus gratis Uvas in suo torculo premere velit;* Attamen *Pamphilii familia creverit in tantum, ut Dominus Torculi vix suas uvas nec dum alienas cogere possit; An hoc pactum perpetuò duret?* Hanc Quæstionem tractat inprimis Joh. Pileus *in Quæst. aureis 88. per tot.* Ac cum eo Bartholom. Brixiensis, *Qui centum annos ante Bartolum, scilicet tempore Durandi Speculatoris* floruit, *part. 1. Quæst. Dominical. 50. per tot.* Andr. de Isernia & Matth. de Afflictis *ad §. omnes. lib. 2. Feud. 26.*

2. Sane si conventio & inde promanans obligatio fuit simplex, concepta sub nomine collectivo, non variatur obligatio, licet crescat vel diminuatur numerus sub tali nomine collectivo, comprehensorum. Familiæ enim nomen talem habet vigorem, ut parentes & liberos, omnesque propinquos & eorum substantiam comprehendat, secundum Imperatoris Justiniani Rescriptum *in l. fin. ibi: non solum propinquos sed & generum & nurum C. de Verb. Signif.* Jason. *in l. quo minus num. 136. & 145. D. de flumin.* Alexander. *consil. 178. vol. 2.* Cephal. *cons. 273. lib. 2.* Octav. Cacheran. *decis. 91. num. 15. & 16.* Schrader. *ad §. 8. Inst. de R. D. num. 40. & seqq.* Koppen. *decis. 17. num. 3. & 13.* Præterea constat ex variis Jureconsultorum re-

ſponſis, quod omnis contractus contra eum in dubio interpretetur, qui poterat apertius loqui & ſibi ſtipulari. Debuit enim contrahens prævidere, quod multi ex familia naſci poterant, quibus ſervitus hæc deberetur, ac is qui convenit cum Titio, etiam naſcituris proſpexiſſe ſeu proſpicere voluiſſe cenſetur. Quo caſu ſuperveniens cauſa contractum non reſcindit, quæ prævideri potuit tempore contractus. *per cap. propter x. de locat. l. planè. 4. ibi: ſi nova cauſa D. ut in poſſeſſ. legat.* Ac in contractibus, quicquid eſt omiſſum, pro omiſſo habetur. *l. ſi repetendi. C. de condict. ob cauſ.* Andr. Alciat. *conſil. 80. num. 4.* Octav. Cacheran. *deciſ. 91. num. 15. & 16.*

3. Proinde Doctores de augmento verba facientes pro Regula tradunt, *quod augmentum perviam unionis & eandem rem conſtituens* omnes qualitates rei, cui unitur, ſuſcipiat. Joſeph. Seſſe *deciſ. Aragon. 25. num. 104.* Et augmentum eſt ejuſdem naturæ, ac id, cui additum eſt. Tiraquell. *de Retract. lign. §. 1. gloſſ. 18. num. 51.* Seſſe *deciſ. Aragon. 124. num. 28.* Aug. Barboſa. *ad cap. quanto. 16. num. 3.* Brunus *de augment. concluſ. 10.* Joan. Bapt. Larrea *deciſ. Granat. 37 num. 5.*

4. *E contra verò* hoc pactum, dum in infinitum tranſire cæpit, tanquam iniquum, ad æquitatem reducendum eſſe alii verius eſſe cenſent. Non enim eſt verò ſimile, nec menti contrahentium congruum præſumptivè, quoſpiam ſe velle in infinitum obligare. Talis enim obligatio moderatè & cum grano ſalis ſumenda & intelligenda eſt. *Nec enim oportet* (ait Julianus) *patronum, ut operis liberti ſui utatur, aut ludos ſemper facere aut ægrotare, in l. ſi libertus 27. D. de operis libert.* Ex quo reſponſo colligitur: Quod omnes promiſſiones & ſtipulationes ad arbitrium boni viri reducendæ & ad modum

justæ exactionis redigendæ sint. Ita namque *Divus Marcus* ad Fortunatum rescripsit: *Præsidem provinciæ adi, qui stipulationem, de cujus iniquitate quæstus es, ad modum justæ exactionis rediget: Hæc namque Constitutio ad finitum* (i. e. summum) *modum excedit. Quid ergò? sic res temperanda est, ut in futurum duntaxat. ex die cessationis crescat Usura*, apud Paulum *in l. cum quidam 17. in pr. D. de usuris* Mascard. *de probat conclus. 696. Tessaur. decis. 226.*

5. Quælibet enim dispositio ita intelligenda est, ut infinitas evitetur, quippe quæ in omnibus est fugienda, & quæ in jure reprobatur. *l. qui bona 13. §. fin. D. de damn. infect. l. fin. C. de S S. Eccles.* Thoming. *Consil. 2. num. 56.* Steph. Gratian. *discept. forens. cap. 600. num. 30.* Niger. Cyriac. *Controv. forens. cap. 100. num. 1.* Zepper. *in Cynos. legal cap. 63. per tot.* Nam de infinitate vitanda habemus responsum Ulpiani, ne infinitam custodiam quispiam debeat præstare *in l.* si quis *vina 4. in fin. D. de pericul & commod rei Vendit.* Unde Jason. *in l. quo minus num. 136. D. de flumin.* regulam ponit: Quod sermo generalis & indefinitus non trahatur ad futura, quando resultat magnum præjudicium. Joan. Pileus *in Quæst. aur. 48.* Eousque autem infinitas in omnibus dispositionibus evitari debet, ut & verba etiam apta ad infinitatem, attamen restringantur secundum mentem & subjectam materiam ad certum tempus, Berous. *Consil. 155. num. 22. & seqq.* Anton. de Amatis. *decis. 54. num. 8.* Quo modo contractus successivus reducitur ad æquitatem, si devenerit ad immensum. *per d. l. si libertas 27. D. de oper. libert.* Roland. à Valle. *consil. 1. num. 173. lib. 2.* Dn. Zepper. *dict. cap. 63. n. 14.*

6. Et quamvis dici possit à contrarium asserentibus; quod à pactis conventis non sit recedendum;

cum Prætor ait: Pacta Conventa, quæ neque dolo malo, neque adversus leges, Plebiscita, Senatus Consulta, Edicta Principum, neque quo fraus, cui eorum fiat, facta erunt, servabo *in l. Iurisgentium* 7. §. *ait. Præter*. 7. *D. de pactis*. Aristotel. *Ethicor. lib*. 5. Schurff. *consil*. 7. *consil*. 32. & *consil*. 59. Quia contractus initi necessitatem inducunt. *per l. sicuti D. de O. & A.* Alciat. *respons*. 137. *num*. 2. Nathan. *de pactis*.

7. Illis tamen regerimus: Non tantum esse tribuendum iniquitati, ut cum damno alterius, paciscentium heredes locupletentur. Cum sub nimia juris subtilitate & authoritate juris scientiæ nonnunquam pernitiosè erretur *juxta Paulum in l. si Servum*. 91. §. *sequitur* D. *de V. O. cap. Quanta* 16. *Vbi Canonistæ x. de censib.* Quem textum mirabilem & suo tempore à nemine cognitum, vocat Paltios Ruvios *ad Rubr. de donat. inter. vir. & ux.* §. 69. *num*. 14. Et ex hoc capitulo infert, Principem posse donationem aut concessionem ab alio factam modificare, & in æqualitatem ex postfacto supervenientem ad modum justæ exactionis reducere. Mascard. *dict. tr. Conclus*. 696. Quod in terminis pensionum & censuum deducunt latius Rebuff. *de pacific. possess. num*. 141. Gigas. *de pension. Quæst*. 5. *num*. 4. Nicol. Garsia *de benefic. part*. 1. *cap*. 6. *num*. 400. In terminis locationis Tessaur. *decis*. 120. *num*. 2.

§. XXIV.

1. Præterea ex eadem ratione Privilegia Principum, quorum authoritas longè gravior esse debet quam contractuum, nihilominus ad æquitatem reducuntur, dum iniquia fieri, & tertium graviter lædere incipiunt. propter Responsum Pauli *in l. ex facto*. 43. *ibi: Beneficia quidem Principalia. D. de vulg. & pupill. substit. Cap. Suggestum. ubi Abbas*

bas Panormit. x. de decimis. Menoch. *in Respons. caus. Finar. 3. num. 17. & seqq.* Baro Enenck. *de priviteg. lib. 3. cap. 19. num. 3.* Pari modo successores destruunt & mutant majorum instituta, quamvis ab initio bona, si successu temporis tendunt ad noxiam. Bart. Chassanæ. *ad Consuet. Burg. Rubr. 13. §. 2. post. num. 30.* Ideò in Regia Camera *Neapolitana* fuit restricta immunitas exemptionis à Gabellis, ad certam quantitatem, quæ tendebat ad destructionem Regiarum Dohanarum, seu vectigalium. latè Paul. Balzeran. *ad §. omnes. num. 15. & 16. lib. 2. Feud. 26.* Per superius adductam rationem etiam *à Iasone & Alexandro* approbatam: Quod quando magnus excessus & læsio ex conventione eveniret, non veniant futura. Iason *ad dict. l. quo minus. num. 144.* Alexander. *Consil. 178. num. 7. & 8. vol. 2.*

2. Quibus rationibus motus fuit (referente Petro Fontanella,) *supremus Cathaloniæ Senatus* ut judicaverit in favorem *Piscatoris*, qui conventionem inierat Anno MDLXX. cum civibus *Dertusæ*, de piscibus certo pretio vendendis, tempore quo pisces vilissimo pretio constabant. Dum verò cursu temporis constabat, quod non tantum pisces & alimenta omnia ad vitæ humanæ sustentationem necessaria, sed etiam instrumenta & apparatus ad piscandum multo majori pretio communiter venderentur, quam tempore conventionis; Senatus piscium pretium ad æquitatem reduxit. Petr. Fontanella *de pact. dotal. Clausul. 4. Gloss. 18. part. 1. n. 118.* Ita cum supra allegatis censent. Tiraquel. *de retract. lign. §. 34. Gloss. 1. num. 5.* Anton. de Padilla *ad l. non modus. C. de servit. & aq.* Valasc. *consult. 58. num. 4.* Bobadilla *in Politic. lib. 3. cap. 4. num. 28.* Card. Tusch. *tom. 3. Pract. Conclus. lit. E. Conclus. 695.*

3. In

3. In terminis Molitoris, Barbitonsoris, Furnarii & Possessoris nemoris Aug. Barbosa *ad cap. Quanto 16. n. 7. x. de censib.* Steph. Gratian. *decis. 87. num. 10.* Rosenthal. *de feud. cap. 9. conclus. 51. in Gloss. lit. B.* latè Claud. Expilly, *Decis. Gratianopol. Arrest. 222. per tot.* Variè Distinguit Joan. Hering. *de molendin. Quæst. 20. n. 19.*

§. XXV.

1. Sane hanc quæstionem illustrare placet eleganti & lepido exemplo, quod *in Ducatu Pictaviensi olim* contigit, referente *Ioannne de Tempore*, in Commentariis ad Consuetudines Turonenses. Nobilis quidam, plurima possidens nemora in suo territorio, concessit cuidam Rustico, habitanti in suo terriorio facultatem & jus cædendi ligna in nemoribus domini pro necessitate domus & familiæ suæ, & pro calefaciẽdo furno familiæ suæ cum obligatione, ut dictus rusticus vel primus de familia teneatur in Castello Domini quotannis cantare cantilenam unam vel alteram, in ultima die Aprilis circa crepusculum; Ac illuc deferre viridem & florigerum arboris ramusculum, in signum reverentiæ & recognitionis. Evenit, tractu temporis, quod ipsius rustici familia supra modum & affluenter fuerit aucta, ita ut nemoribus Domini multum damni illatum fuerit, excidendo indies tantam copiam lignorum, dum ter quatervè in hebdomade furnum calefaciebat; usque dum villa ista in pagum ferè integrum tandem excrescebat. Dominus nemorum hoc perpendens, familiam rustici primi acquirentis à succidendis lignis arcere intendebat. Rusticus cum integra familia sese opposuit, cum oblatione, quod juxta tenorem conventionis, & bene cantare & ramusculos offerre annuatim quam promptè velit. Controversia hæc ad Dominum Senechallum seu locum tenentem regium Pictavi-

ctaviensem delata & coram eo variè tam à Nobili quam Rusticis exagitata fuit.

2. Sanè *Ioannes de Tempore* seu Saissonius quæsitus à Locum tenente dicti loci, *Quid juris?* ab initio ad exemplum Ludovici Romani in suis singularibus, mussitavit. Re tamen maturius deliberata & utriusque partis rationibus perpensis, quas latè ibidem congessit, controversiam hanc, hac distinctione dirimendam esse censuit; *Aut* Nobilis percepit commodum à Rustico & lucrum aliquod, tunc oportet eum pati, Rusticum incidere ligna forestica cum sua integra familia; Eo quod obligatio fuit simpliciter concepta, sub nomine collectivo; ideò obligatio non debet variari, licet crescat vel decrescat numerus comprehensorum sub nomine collectivo. Idque per egregium responsum Alfeni *in l. cum proponebatur 76. ibi: partibus commutatis, eodem res permanet. D. de judiciis. l. grege 21. D. de legat. 1.* vide de collectivo Verbo, Anton. Bellon. *de jur. accrescend. cap. 5. Quæst. 35. num. 58. & per tot.* Præsertim cum Nobilis perciperet aliquod emolumentum & commodum ex pactis conventis. *Aut* Nobilis nihil lucri à Rustico ejusque familia sentiebat; quo casu ipsi, officio Judicis subveniendum, propter nimiam familiæ excrescentiam. Quoniam cantilena, non est lucrum, sed recognitionem denotat. Saison *ad Consuet. Turonens. tit. 1. art. 13. fol. m. 17.* Quæ tamen distinctio nostram Resolutionem supra traditam non evertit. Aliter distinguit Joan. Hering. *dict. Quæst. 20. sub. num. 19.*

§. XXVI.

1. Cæterum *Census Torculares*, quem districtuales domino torculi Bannalis, in Recognitionem & pro opere & labore in cogendis Uvis præstito solvunt, (qui *Ius*

pressura vocatur à Camill. Borell. *Consil. 3. num. 2.*) Consistit, *vel in pecunia* numerata *vel in vino* seu musto profluente; In patriæ Ducatu *Würtembergico* dominus torculi de quolibet Cado musti, mensuræ Würtenbergicæ, trigesimam secundam partem pro censu torculari percipit; ultra mercedem operariorum, quam Dominus Uvarum der Keltere Kundt / solvere tenetur. In quibusdam *Italia* locis, præsertim Regni *Neapolitani* Baro Trappetorum Olearium ultra *certum* nucleorum numerum, *octavam* olei partem pro jure pressuræ exigit, cum obligatione mercedem operariorum solvendi; teste Camill. Borell. *dict. Consil. 5. n. 3. & 27.*

2. Queritur autem hoc loco non incongruè; *An Dominus torculi Bannalis, qui in pago, cum Iurisdictione præest, censum Torcularem pro lubitu mutare vel augere possit.* Ob der Keltern Herr / könne den Kelternwein staigern? Ego sanè respondeo quod *Non*; sive Census Torcularis ex pacto sive ex consuetudine percipiatur. Hanc enim Quæstionem decidit Imperator *Constantinus* singulari Rescripto, ad Maximum trientalis vicarium exarato: *Quisquis* (ait) Colonus *plus à Domino exigit quam ante consueverat, & quam in anterioribus temporibus exactum est, adeat Iudicem, cujus primum poterit habere præsentiam, & facinus comprobet; ut ille qui convincitur amplius postulare, quam accipere consueverat, hoc facere in posterum prohibeatur: prius reddito, quod super exactione perpetrata noscitur extorsisse in l. 1. C. in quib. caus. colon. lib. 11.* Rationem adducit ipse Imperator *Iustinianus*; in rescripto ad Joannem Præsidem Provinciæ;

3. *Quoniam in reditibus præstandis, veterem consuetudinem Domini possessionum observare debent. in l. cum satis 23. C. de agricol. & censit. lib. 11.* Qui ibidem quoque rescripsit: *Caveant igitur Possessionum Domini, in quibus tales Coloni consti-*

constituti sunt, aliquam innovationem vel violentiam eis inferre: Si enim hoc approbatum fuerit, & per Iudicem pronunciatum, Ipse Provinciæ moderator, in qua aliquid tale fuerit perpetratum, omnino provideat, & læsionem (si qua subsecuta est) eis resarcire curet. Ex eadem ratione Imperatores *Arcadius & Honorius* præcipiunt, Ut exactiones militaris annonæ, servata regionum consuetudine fierent. *in l. missi. 7. C. de exactor. tribut. lib. 10.* Pari modo Imperatores *Honorius & Theodosius* in pollitici canonis solatione, nullam adjectionem vel innovationem sustinere jubent. *in l. si quis auctoritate 16. C. de omni agr. desert. colend. lib. 11.* Alexand. *Consil. 145. lib. 2.* Nicol. Boer. *decis. 132.*

4. Et hoc robur accipit ex ea juris ratione, quod circa exactionem decimarum & portionis congruæ, consuetudo solvendi attendatur, per quam Debitores acquisitum habent, quod ipsis invitis facilè adimi non potest. *per cap. dilectis. cap. cum sine. cap. aliquibus x. de decimis.* Petr. Rebuff. *de decim. Quæst. 10. num. 6.* Guttierezad. *Pract. Quæst. lib. 1. Quæst. 10. num. 2.* Petr. Moneta. *de decimis cap. 5. n. 87.* Ac quod decimæ insolitæ non exigendæ sed consuetæ solvendæ sint tradit Christinæ. *decis. Rotæ Belg. 236. vol. 1.* Novar. *tom. 1. Gravam. 305. per tot.* Ex eadem ratione Molituræ decimationem vel exactionem juxta consuetudinem loci fieri debere, *arg. l. 4. §. fin. D. de publican. tradit.* Fr. Niger. *131. n. 13.*

5. Proinde in casu non dissimili dicimus, quod operæ rusticorum, quoad qualitatem & augmentum, nullatenus sint extendendæ sed potius intra consuetos fines cohibendæ *per l. 1. ibi: in anterioribus temporibus C. in quib. caus. colon. lib. 11. cap. delicto 10. ibi: de hujusmodi Consuetudine x. de officio Archi Diacon.* Vultei *consil. 132. num. 3. vol. 2.* Schepliz. *ad Consuet. March. part. 4. tit. 11. num. 3.* Cyriac.

 contro-

controverſ. forenſ. Erhardus *de operis Ruſticor. concluſ. 24. lit. B.*

6. Omnis enim novitas fugienda eſt; nam ex novitate fraus arguitur, quando contra antiquam conſuetudinem quidpiam attentatur. Aymon Cravetta *Conſil. 138. num. 14.* Novaque ſervitia per vim & metum extorta præſumantur. *per l. ſi per impreſſionem 11. C. de his quæ vi metusvè cauſ. d. l. cum ſatis 23. verſ. careant. C. de agric. & cenſ. lib. 11. cap. ſane x. de exceſſ. prælat.* Jacobin. *de S. Georg. de homag. num. 43.* Thom. Maul. *de homag. tit. 4. num. 11.* Qui præjudicium Cameræ Imperialis in cauſa Pagorum in Hatgau Contra Hanaùu refert. Dn. Am. Balthaſar. *tr. de oper. ruſticor. cap. 12. fol. m. 300.* Præſertim cum Doctores inſtar Regulæ firmare ſolent, quod ſervitia indebita à Vaſallo, ſeniori ſeu Domino feudi, vel à ſubdito Magiſtratui, ſive ſuperiori ſuo præſtita, per vim metum & impteſſionem extorta fuiſſe præſumantur. Surd. *conſil. 127. num. 25.* Berlich. *deciſ. 74. num. 8. cum. ſeq.* Sixtin. *de regalib. lib. 2. cap. 13. num. 21.*

§. XXVII.

1. Quod ſi inter Dominum & diſtrictuales per pacta convenerit, quid quamtumve vini Torcularis pro quolibet Cado ſolvendum ſit, huic conventioni meritò ſtandum erit: Nam in tali controverſia rite dirimenda omnium primò pacta conventa introſpicienda erunt, utpote quæ omnem contractus ſeu actus naturam informant & reformant. *l. jurisgentium 7. §. quinimò 5. D. de pactis l. pacta 22. in pr. D. de contrah. empt.* Card. Mantica *de tacit. conventionib. lib. 1. tit. 3. & ſeqq.* Dn. Pr. Læl. Mancin. *in diſquis. genial. cap. 57. & 58.* Hinc Feudorum interpretes tradunt: Quod in Controverſiis feudalibus ante omnia diligenter inſpiciendus ſit tenor inveſtituræ, utpote

pote quæ informet & reformet omnem Feudi naturam *per cap. un. ibi: propter tenorem investituræ. 2. Feud. 18.* Vult. *de feud. cap. 2. num. 13.* Klock. *3. Consil. 133. num. 79.* Dn. Balthasar. *dict. tr. cap. 11. fol. 264.* latè Joan. Coppen. *de feudis observ. 1. num. 33.* unde scribit Joannes Maria Novarius:

2. *Quando Barones habent ex privilegio vel alia ex causa jus prohibendi suis subditis, ne alibi eant ad molendum vel coquendum panem, non possunt in eorum præjudicium alterare jus molituræ, aut furnatici extra solitum, aliàs gravarent Vasallos.* Ac ita in terminis per Regiam Audientiam Comitatus Provinciæ Molysi *Anno 1607.* judicatum fuit, qui insuper ex hisce rationibus cuidam *Baroni* quærenti quid juris in hoc casu; consuluit; *Alterationem molituræ factam per Baronem non posse subsistere, in præjudicium Vasallorum & subditorum.* Ac in fine concludit: *Ita stante rerum judicatarum authoritate abstinere se debent Barones ab hujusmodi alteratione, Molituræ & Fornacii, aliàs tenentur in conscientia restituere, id quod plus reciperent, sicque observare debent conscientiati Confessarii cum eorum* pænitentibus. Hæc Joan. Maria Novar. *tom. 1. Gravam. Vasall. 63. num. 3. & 4.* Et ante eum Reg. Roitus *in pragmat. Reg. Neapol. 14. Baron. num. 3.* Alber. Brunus *in terminis molturæ consil. feudal. 131. Vers. Et insuper.* Camill. Borell. *consil. 1. per tot.* Ac quod nec quantitas nec qualitas solutionis mutari possit à Decimatore tradit Georg. de Cabedo *part. 1. decis. 205. per. tot.* Don. Anton. de Marinis *lib. 1. Var. Resol. cap. 81.* In terminis de censu antiquo non augendo. Thom. Maul. *de homag. tit. 15. per tot.* Hering. *de molend. Quæst. 10. num. 29. ac Quæst. 45. num. 16.*

§. XXVIII.

1. Succedit hic alia Quæstio; *An ipsum Bannum seu accessio necessaria premendi Vvas in Torculo sive Dominico sive privato, sit servitus personalis vel realis?* Quamvis subditis plebeisque agrestibus injunctum onus premendi uvas in dominico torculo, non facile transmittatur in exteros, & tanto minus in Vinearum emptores & liberos possessores Urbanos. Utpote, qui non sunt Districtuales, secundum tradita Renat. Choppin *de legib. Andia lib. 1. cap. 27. art. ult.* Cardin. Mantica *decis. 63. num. 1.* Verius tamen est, onus hoc esse potius reale, ac servitutem hanc magis prædio quam personæ incumbere. Cum sine prædiis jus hoc consistere non possit. *arg. l. pater filia 6. ibi: si quis non Vsum transeundi persona datum sed legatum servitutis esse plenum intelligat. D. de servit. legat. l. 2. §. 1. D. Comm. prædior.* Proinde jus hoc bannale Torculi, passivè ipsis vineis tanquam nebula paludi inhæret, & cum eis ad quoscunque possessores, cujuscunque dignitatis præfulgentes transit. Quoties namque personalis servorum seu possessorum status prædiaria servitute mutatur, tunc prædii onus, purum & banni servilis lex fundis indicta, in novum quemvis possessorem transfertur. Jacob. Cancer. *3. Var. Resol. cap. 4. num. 50.* Quod Joan. Coppen. *decis. 57. num. 6.* in terminis juris pascendi latè deducit, & decisionem supremi Senatus Sardiniæ refert. Joan. Dexact. *decis. Sardin. 97.* latè Joseph. de Sesse *decis. 139. num. 27. & seqq.*

2. *Rationem* adducimus ex responso Papiniani: Quoniam ubicunque fructus prædii aut Torculi maximè in vineis consistit, tunc servitus, prædio magis quam personæ debetur. *per l. pecoris. 4. ibi: prædii fructus. D. de Servit. P. R. Vbi.* Anton. Faber. *in Rational.* Ita namque

fert

fert natura servitutum prædialium ut suis prædiis in quorum gratiam sunt constitutæ, semper inhæreant, licet personæ pereant vel mutentur *l. juxta Paulum. in l. cum fundo 36. ibi:* empto prædio, quæsita est servitus *D. de S. P. R.* *ac l. pen. §. ibi:* id à successoribus etiam eorum est observandum. *D. si servit. vindic. l. 4. ibi: si prædii fructus magis in pecore consistat, prædii magis. D. de S. P. R.* Zasius *lib. 1. respons. cap. 11.* Hilliger *in D. E. lib. 11. cap. 7.* latè in terminis juris pascendi Francis. Pegna *tom. 2. Decis. 1463. per dolum; Qui etiam contrariis respondet.* Card. Mantica *decis. 17. num. 8. & 9.* Dn. & Am Mar. Aurel. Galvan. *de Usufruct. cap. 39. num. 10. fol. m. 551.*

3. Id quod exemplo juris pascendi illustratur, quod jus Universitati & habitatoribus competens, servitus realis censetur, sicuti in supremo *Sardiniæ* Senatu judicatum fuit, cum servitus hæc dependeat à prædio dominante, teste Joan. Dexact. *in decis. Sardin. 89. num. 1. Qui per totam decisionem hoc tractat.* Casanate *consil. 42. num. 12. Qui sub num. 13.* tradit; quod si servitus pascendi, aut similes (*v. g. Uvas premendi*) respiciat principaliter utilitatem alicujus prædii & etiam respiciat diminutionem alterius predii, dicuntur merè reales, quia tunc adest prædium in utroque extremo dominante. Consentit. Cancer. 3. *Var. Resol. cap. 4. num. 50.* Anton. Faber. *2. Codic. tit. 24. Destruit. 2.* Decker. *1. Dissert. 13. num. 4.* Proinde in suprema *Parisiensi Curia* de simili controversia, partibus corvinus constitutis Anno 1600. Senatui placuit, Jus publici Torcularis, verius prædiis impositum, quam personis, ac licitè exerceri in quemvis fundi comparatorem etiam extraneum, attestante Renat. Choppin. *ad Consuet. Parisiens. lib. 2. tit. 8. num. 1. in fine.* Dissentit Accursius & cum eo Albericus *de Rosate per l. mela. 14. in fine.*

ibi:

ibi: in tuo uvas promendi. *D. de aliment. & cibar. legat.* Qui exinde deducunt, quod Jus in tuo Torculari premendi Uvas, non ſit ſervitus, nec realis nec perſonalis, ſed jus quoddam debitum actione perſonali, quos ſequitur. Aym. Publit. *ad conſuet. Avernia. tit. 25. act. 2.* Cravetta *conſil. 4. num. 8.* Joan. Grivel. *deciſ. 66. num. 9.* Anton. Faber. *lib. 19. conjectur. cap. 15.* Proſper. Rendella *de Vino & Vindem. cap. 3. fol. m. 23. circa fin.*

§. XXIX.

1. Cæterum de Torculis Bannalibus inſtar *Regulæ* obſervandum eſt, *ut Ius prohibendi Diſtrictuales ad alia Torcula privata accedere, eo usque vigorem ſuum obtineat, quousque Dominus torculi* Bannalis *facultatem & commoditatem habet Subditos cito expediendi,* ſcilicet, *ſi torcula, molendina Serra, Battinderia & Trapetta ita comparata & inſtructa ſint, quo ut Diſtrictuales ritè & debito tempore expediantur*; aliàs prohiberi minimè poſſunt, qui in aliena Torcula Molendina & ſimilia ædificia Bannalia pro lubitu viſitare poſſint. Nam jus eundi & cogendi ſubditos ad Bannalia Torcula & ſimilia, videtur reſpectu domini & ſubditorum quaſi contractus ultro citroque obligatorius, ideò uno deficiente, alter quoque recedere poteſt. *arg. l. Iulianus §. offerri D. de act. empt.* Steph. Gratian. *deciſ. Rot. March. 86. num. 22. & ſeqq.* Mareſcot. *Var. Reſolut. cap. 90.* Nam exceptio iſta non adimpletionis Contractus, dicitur exceptio litis finitæ & impedit litis ingreſſum. Aymon. Cravetta. *Conſil. 127. num. 14. poſt alios. Carot. de Except. 30. ac in tr. de locat. part. 4. cap. de eviction num. 42.* Ac nunquam per ſtatutum ſublata cenſetur, cum oritur petitio. Roman. *conſil. 244. num. 5.* Alexander *conſil. 119. num. 2. lib. 1.* Cephal. *conſil. 402. num. 19. lib. 3.* Mareſcot. *dict. lib. 1. cap. 8. num. 2. & 3.* Ac contractum non ſervanti vel

ex ſua

ex ſua parte non adimplenti, ab altera quoque parte obſervari non debet. *arg. l. cum proponas. ubi Decius num. 5. C. de pactis.* Surd. *de aliment. tit. 7. Quæſt. 17. num. 26.* In terminis Torculorum, Joan. Mar. Novar. *dict. tr. tom. 1. Gravam. 65.*

2. Sane dominus molendini bannalis ita ſuos diſtrictuales in terendo frumentum promovere tenetur, ne ultra viginti quatuor horas in moletrina domini ſtare teneantur; quod ſi tanto temporis ſpatio molituram, ſeu macinam habere non poſſunt, libere recedere & alias moletrinas accedere poſſunt. Tepat. *Var. Iur. Deciſ. Tit. de Molendin.* ſicuti in Regno *Galliæ* deciſum fuiſſe refert Joan. Papon. *in Arreſt. lib. 13. tit. 18. Arreſt. 1. & 2.* latè Joan. Mar. Novar. *dict. tom. 1. Gravam. 61.* Quod de conſuetudine vel conſtitutione *Regni Neapolitani* ac aliarum Provinciarum intelligendum. *In Ducatu Britanniæ* tenetur Vaſallus ac diſtrictualis in moletrina Bannali trinos dies noctesque aquam expectare, ſi ſit aquaria moletrina: Sin verò moletrina ſtabilis diem noctemq;, juxta tenorē Conſtitutionis Britanniæ: *Et eſt tenu l'homme attendre l'eau trois iours & trois nuicts: Et aux Moulins a Vent jour & une nuict.* h. e. *tenetur homo obligatus expectare per tres dies & tres noctes; vel in molis pneumaticis, per diem & noctem.* Conſuet. Britan. *art. 365.* computando tempus de momento ad momentum, ſicuti regulariter traditur *in l. in temporalibus D. de oblig. & act. l. 3. §. minorem. D. de minor.* Non enim dicitur aliquid factum, cum adhuc ſupereſt aliquid agendum. *per l. penult. C. ad SC. Syllan.* Laurenz. Fœnut. *latè in tr. de momentan. tempor. jur. cap. 30. num. 1. & 9. fol. m. 270. & 271.*

3. In quo tempore, dies quoque feriati computantur; *à Compter l'heure, qu'il arrivera* h. e. *horam computando*

tando & numerando ab eo tempore, quando advenit. Bertr. d' Argentre. *ad Consuet. Britan. art. 365. lit. D.* Nam omni tempore pane egemus, *inquit Accurs. in l. publicas. C. de feriis.* Ac quotidiè editur, igitur & panem coquere, & frumenta molere, etiam diebus feriatis, in honorem Dei institutis, licitum erit, secundum Archi-Diacon. *in cap. jejunia. de consecrat. dist. 3.* Joan. Saison. *ad Consuet. Toronens. tit. 1. art. 10 Verb. Non. feriable.* Hinc causam alimentorum, etiam diebus feriatis agitari posse, deducit latè Surd. *de aliment. tit. 8. priviieg. 2.* Camill. Borell. *de magistr. lib. 4. cap. 7. num. 45.* Id quod communiter quoque in Locis vineariis qui vinetis abundant locum habet, ut Uvæ collectæ, diebus noctibusque etiam feriatis premantur & Torcula publica exerceantur, ob periculum corruptionis Vvarum calcatarum, quæ quam citissimè putrescere solent, nec servando servari possunt.

§. XXX.

1. Quæritur ulterius; *An Dominus Torculi Bannalis, juri Banni, etiam invitis Districtualibus renunciare & ipsum Bannum torcularc refutare possit?* Casus in [illegible] parum dissimili in *Parlamento Gratianopolitano* Regni Galliæ contigit. Nam Dominus Salvianus, *Le Sieur de Salvaing* proprietarius Furni Bannalis in pago Vouray, censum seu retributionem coquendi panis singulorum Civium dicti pagi ab antiquo obtinuit, ac quælibet persona ultra decem annos ætatis existens annuatim quatuor solidos cum dimidio solvere obligata erat. Quæ annua pensio retributoria ad annum 1630. strictè soluta fuit. Cum autem successor familiæ Dionysius mutato rerum pretio, ligna non aliter nisi longè carius emere posset, adeò ut expensæ ipsum censum superarent; nec hoc censu quatuor solidorum cum dimidio absque notabili damno contentus

tentus esse posset, nisi census antiquus augmentetur, ad. dita declaratione, nisi Incolæ pagi hanc retributionem furnalem augerent, quod Dominus Furni Bannalis jus suum seu potius onus refutare velit. Ac ut verba Gallica sonant: *Qu'il faisoit, de leur delaisser la bannalitè du dit four, & les remettre en plaine libertè d'aller cuire leurs pains, ou bon leur sembleroit*. h. e. *quod is facere velit, ut remittatur bannum dicti furni, & permittatur plena libertas cuivis eundi ad coquendum panem, in loco ubicunque placuerit*. Quæritur *Quid Iuris*. Sanè hanc Quæstionem *Affirmativè* resolvendam esse assero.

2. Siquidem Dominus Torculi bannalis hoc Banni jus & hanc cogendi potestatem Districtuales acquisivit, & possidet, non contra seipsum, ac cum intentione, servitutem aliquam in semetipsum recipiendi, ut perpetuò Districtualibus obligatus permaneat, etiam invitus aliorum Uvas in torculo proprio exprimere: sed multo magis ad inducendam subjectionem & servitutem aliquam ut districtuales torculo bannali ratione accessionis subjiciantur, ac dominus torculi jus quoddam non tam honorabile quam proficuum, in ipsos incolas eorumque vineas acquirat: Ideo ei tanquam domino acquisitæ servitutis liberum erit, hanc banni facultatem & cogendi potestatem derelinquere & refutare, quandocunque placuerit. Quod enim in favorem alicujus introductum est, in ejusdem odium non est retorquendum; dum bannum torculi sit jus merè facultatis, respectu domini, quod in ejusdem odium sivè damnum interpretandum non est, quasi dominus huic juri bannali renunciare non possit. Renat. Choppin. *ad Leges Andia. lib. 1. cap. 23. num. 5.* Quilibet enim jure pro se introducto, uti vel non uti, totum vel partem aliquam re-

mittere vel renunciare potest *per l. pen. C. de pact. l. si quis in conscribendo. C. de episc. & Cler. l. fin. §. fin. D. ad SC. Vellejan.* Joan. Gæddæus *Consil. Marpurg. 26. n. 315. & 316. vol. 4.*

3. Et hoc secundò, eo magis dicendum cum hoc jus bannale & potestas cogendi districtuales dependeat ex voluntate ipsius domini; Quilibet autem juri prohibitivo, in favorem prohibentis introducto renunciare potest, quoties illud ipsius domini servitutem activam habenti commodum concernit. *per leg. 1. D. de feriis. l. si mulier. D. ad SC. Vellejan.* Paul. Gallecat. *tr. de renunciat. cent. 1. cap. 8. n. 12. & 15.*

4. Huc facit *tertio*; quod omnis dispositio intelligatur, Rebus sic stantibus; pro ut stant tempore dispositionis, nisi expressè aliud cautum sit. *per l. quaro. §. inter locatorem. D. locati. l. cum quis. 38. in pr. l. si cum. 82. D. de solut.* Cephal. *Consil. 187. num. 1. vol. 2.* Modest. Pistor. *consil. 55. num. 9. vol. 1.* Quam regulam communiter approbant scribentes ad *l. quod Servius. 8. D. de condict. caus. dat.* Eamque vulgatam esse scribit Bursat. *Consil. 284. num. 7. vol. 3.* Vincent. Honded. *consult. decis. 97. num. 24. vol. 1. ac consil. 89. vol. 2.* qui sub *num. 24.* scribit: Nova causa superveniente, licitum esse, à qualibet dispositione, etiam jurata, recedere, ex verisimili mente contrahentium, quod verisimile sit, si de supervenientia novæ causæ cogitassent, disposuissent promissionem servandam non esse. Camill. Gallin. *de verb. Signif. lib. 9. cap. 37. num. 13.* qui hanc conclusionem sibi locum vindicare, ait, in Ultimis voluntatibus, in contractibus, in privilegiis, in promissionibus, in statutis, multisque aliis casibus. Gallin. *dict. cap. 37. num. 20.* Herm. Vult. *4. Consil. 55. num. 94. Quid igitur,* si causa aliqua accideret, quæ contractus aut dispositionis rescissionem urgeret,

ret, utpote de qua à partibus nihil cogitatum fuit? *cap. nequis. cauſ. 22. Quæſt. 2.* Nam ſecundum Jureconſultos: Verba diſpoſitionis, ad tempus ipſius referenda ſunt. *l. Rutilia. 69. D. de contr. empt.* Quomodo in obligationibus ſemper initium contractus & id tempus ſpectatur, quo contrahitur. *per l. non omne. 144. §. 1. D. de R. I. l. in lege. 77. D. de contrah. empt.* Honded. *2. conſult. 49. num. 8.* Gratian. *diſcept. For. 976. num. 14.* Zepper. *in cynoſ. legal. cap. 52. per tot.* Conditiones etiam, quæ tacitè, ex natura rei negotio inſunt, ſemper ſubintelliguntur. Quemadmodum cauſa diſpoſitionis, vel conventionis, ipſum actum regulat. *arg. l. fin. D. de petit. heredit. l. cum tale. §. falſum. D. de condit. & demonſtr.* Bald. *in l. jubemus. C. ad SC. Vellejan.* Alciat. *de Verb. Signif. lib. 3. num. 36.* Ludov. à Caſanate *conſil. 44. num. 54.* Herm. Vultei. *4. Conſil. Marpurg. 32. num. 237. & ſeqq.* Ideò benè ad propoſitum, pro Domino Salviano in ſuprema Delphinatus Curia, quæ Grationopoli viget, Advocatus propoſuit: *Parce que les Devanciers de Salvings n' avoient pas acquis ce droit de Bannalitè pour ſervir contre eux, d' une attachè de ſervitude: mais pour aſſuietir le dis habitans de leur Four, & acquerir ſur eux un droit non moins honorable, qu' utile; Et que par ſe moyen il luy eſtoit loiſible de quiter cete facultè, quan bon luy ſembleroit.* h.e. *Quoniam Anteceſſores Domini dè Salvengy, Ius illud banni non acquiſiverant, ut contra ſemet ipſos nexus eſſet ſervitutis, ſed ut incolas diſtrictus ſui furni ſibi ſubjicerent, & per ipſos Ius non minus honorabile quam proficuum acquirerent; Et quod propterea ipſi licitum eſſet illi facultati, quandocunque liberet renunciare, & eandem derelinquere.* Ita deciſum fuit in Pariſienſi Curia ſuprema, Renat. Choppin. *ad Conſuet. Andia lib. 1. cap. 23. num. 5.* Eodem modo in cauſa Furni bannalis in Parlamento Gratianopolitano *Anno 1634.* judicatum fuit, teſte Claud. Expilly, *Arreſt. 222. per tot.*

§. XXXI.

1. *Nec contrarium* evincunt, ea quæ adversæ partis Advocatus regerebat; Quod Contractus formam dent futuris negotiis; ac læsio æstimanda sit è tempore contractus. *l. si voluntate. C. de rescindend. vendit.* Ac ea quæ ab initio sunt voluntatis, ex post facto sint necessitatis. Ea namque læsio in contractibus consideratur, quæ intervenit tempore conventionis. *l. habitationem. D. de pericul. & commod. rei vendit. l. 3. §. divi. D. de jure fisci.* Ut et; quod tempus futurum, quando cogitari potuit, saltem implicitè, ex nova superveniente causa, non operetur, ut à priori contractu recedendum sit. *per l. planè. D. ut in possess. legat.* Natta *consil. 525. num. 18.* Alciat. *respons. 137. & respons. 80. num. 4.* Octav. Cacheran. *decis. 91. num. 15. & 16.* Jacob. Cancer. *part. 3. Var. Resolut. cap. 15. num. 152.*

2. *Respondent* namque Doctores hoc verum esse, ut unus contrahentium propter damnum superveniens, non possit recedere à contractu; in casu quo contractus perficitur, uno momento. Secus verò dicendum erit in contractu tractum successivum habente. *Doctores in d. l. si voluntate 8. C. de rescind. vend.* Quoniam in contractibus successivis, in quibus aliquid venit explicandum de futuro, inspiciatur & consideretur damnum, quod evenire potest de futuro, adeò ut eo in casu semper clausula subintelligatur, *Rebus sic stantibus & in eodem Statu permanentibus.* Quo casu ex æquitate succurritur læso & gravato. *arg. l. inter stipulantem. §. sacram. l. si stipulatus fuero §. 1. l. si à colono D. de V. O. l. cum Cornelius 82. ibi: nec melius nec æquius D. de solut:* Petr. de Anchoran. *consil. 402. num. 4.* bene Marc. Anton. Natta. *consil. 548. num. 36.* Ideò secundum Bartolum, non minus attenditur

ditur ea læsio, in conventionibus tractum successivum habentibus, quæ post contractum evenit, quam ea quæ in ipso contractu accidit. Bartol. *in d. l. inter stipulantem §. sacrum. D. de V. O. l. nam. postea. §. si minor. D. de jurejur.* latè Octav. Cacheran. *Consil. 47. num. 16. & per tot.* Quæ causa est, ut Divus Marcus Imperator Fortunato rescripserit: *Quod Præses Provinciæ, stipulationem, de cujus iniquitate constat, ad modum justæ exactionis redigere debeat. per l. cum quidam. D. de usuris.* Et propter hoc rescriptum, scribit *Antonus Thesaurus:* Hanc mirabilem esse facultatem datam Judicibus, ut possint, etiam contra paciscentium pactionem & stipulationem pronunciare, & conventionem ad æquitatem reducere. Tessaur. *decis. 226. num. 1.* Qui insuper supra allatæ rationi adjungit: Quod in contractibus qui obligationem successivam continent, non respiciatur læsio tempore contractus, sed læsio quæ post contractum initum supervenerit. Ita in terminis generalibus Petrus de Anchoran. *Consil. 402.* Qui *sub num. 4. tradit:* Quod regulariter ex nova causa superveniente in contractibus, recedatur à dispositione etiam legitimè celebrata, quasi sub ea conditione facta sit, si res remanserit in eodem statu, Decius *consil. 335. n. 3.* Qui tradit: Quod in his, quæ tempore mutationem recipiunt, liceat ex causa nova supeniente à qualibet dispositione recedere. Alexander. *Consil. 178. num. 7. & 8.* Balzeran. *de feud. ad §. omnes 2. F. 26. num. 25. & 26.* Fab. de Anna. *allegat. 16. num. 4.* Nicol. Boer. *decis. 213. num. 9. & 10.* Quod paulo aliter explicat Jacob. Cancer. *part. 3. Var. Resol. cap. 15. num. 154.* Etiamsi pensio modica per longum temporis spatium solutum fuerit, juxta Petr. Fontanellam *de pact. dotalib. Claus. 4. Gloss. 18. part. 1 num. 119. Non enim* ait Tessaurus, *tantum tribuendum est iniquitati præscriptionis, ut lo-*

cator,

cator, cum damno alterius locupletetur. Tessaur. *dict. decis.* 226. *num.* 4. Ac in terminis nostris præjudicium adducit Choppin. *ad leges Andiæ lib.* 1. *cap.* 23. *num.* 5. latè Claud. Expilly *Arrest. Gratianop.* 222. *n.* 12. *& per tot.*

3. *Declaratur hæc Quæstio*, in pacto reciproco; dum pactum Bannale, inter Dominum & subditos conventum favorem & utilitatem non tantum Domini, sed etiam subditorum & districtualium respiciat, quo casu vix est, ut Dominus torculi, bannum pro lubitu refutare possit. Præsumitur namque tale bannum in favorem quoque subditorum factum esse, ne ii Torculo ad Premendas uvas tempore vindemiali collectas commodato destituantur; nam si dominus bannum hoc pro lubitu refutare & dissolvere posset, illud in gravissimum Districtualium damnum redundaret, præsertim si in vicinia, aliud æquè commodum Torcular, non extaret. Igitur quod in favorem subditorum introductum est, illud in eorum odium detorqueri, non potest. *per l. quod favore. C. de legib. cap. quod ob gratiam de reg. jur. in* 6. Francis. Ripa *ad l. quo minus. D. de flumin. num.* 135. Jacob. Cancer. *part.* 2. *Var. Resolut. cap.* 2. *n.* 111.

4. Hac super *addita modificatione*; ut si ipsi Districtuales, censum Torcularem proter expensas in ædificio & instrumentis torcularibus factas & annuatim erogandas, augere, in ampliori summa solvere obligati sint. Eò casu ipsa conventio ad æquitatem redigenda erit: sicuti hoc in omnibus annuis præstationibus observari solet. *per cap quanto* 16. *ibi: quod sine gravamine ampliato fratrum numero x. de censib.* Ubi enim crescit labor & expensæ, ibi pretium quoque & salarium crescere debet: Salarium enim crescit, geminato labore. *per l. fin. C. de Princip. agent.* Molina *de Iustit. & jur. disput.* 83. *col.* 7. Dn. Ja-

cob.

cob. Gothofred. *de Salar. cap. 8. num. 2.* Quia tam labor quam pecunia, mutuam functionem & reciprocam divisionem recipiunt. Bartol. Cæpolla *de Servit. P. R. cap. 50. de Furno. num. 14.* Caspar. Roder. *lib. 2. de annuis redit. tit. 15. num. 95.* Anton. Tessaur. *dict. decis. 226. num. 26.* Ideò in terminis scribit Arius Pinellus: Quod cursu temporis, læso & gravato succurratur; cum tunc læsio singulis refricetur & sic quotannis adveniente tempore, solvendi pars gravetur. Pinellus *in l. 2. C. de Rescind. vendit. part. 2. cap. 1. num. 27.* Anchoran. *consil. 402. num. 3.* Cravetta *Consil. 95. num. 3.* Marsil. *singul. 134. in fin.* Menoch. *2. Arbitr. cas. 515. num. 5.* Ita in terminis Furni bannalis de augendo Censu ob caritatem lignorum in Suprema, Gratianopoli Curia seu Parlamento judicatum fuit, teste Claud. Expilly. *Arrest. 222. in fine & per tot.*

Caput XX. & ultimum.

De jure Statuendi circa Torcula, tam Publica quam Privata, Domino territorij jure Superioritatis competente.

SUMMARIA.

§. 1.

1. *Dominus territorii, vi superioritatis potestatem habet visitandi torcula, & de iis statuendi.*
2. *Ut Reges & principes Jure Superioritatis summam habent curam annonæ & rei frumentariæ; ita & Vinum à summo Magistratu diligenter est procurandum.*

§. 2.

1. *Vinum est donum Dei, tum ratione virtutis, per usum.*
2. *Tum ratione fœlicitatis per culturam.*
3. *Meritò domino territorii cura incumbere debet, ut omnia ordine*

ordine disponantur, ne penuria laboret Provincia.

§. 3.

1. *Licet quilibet sit rerum suarum moderator & arbiter.*
2. *Nihilominus dominus territorii, quoad usum bonorum, legitimum modum praescribere potest.*
3. *Illustratur exemplo maris.*

§. 4.

1. *Dominus territorii vi superioritatis territorialis, de torculis ritè aedificandis, & legitimè dirigendis, statuta condere potest.*

§. 5.

1. *Ut torcularia, sive aedificia ipsa, quam eorum instrumenta, sarta tecta conserventur, & purgata custodiantur.*
2. *In hunc finem adducitur Constitutio provincialis in Ducatu Würtembergico.*

§. 6.

1. *Pari modo & dominus Jurisdictionalis, ordinationes publicare potest, circa ministros suscipiendos, & eorum officium.*
2. *Ordinatio Würtembergica circa hanc rem.*

§. 7.

1. *Officium praefecti torculi in Ducatu Würtembergico.*
2. *Munus Scribae publici.*
3. *Decimatoris.*
4. *Famulorum torcularium.*

§. 8.

1. *Mores Romanorum circa usum torcularium, in praeficiendis Ministris.*
2. *Ordinationes Würtembergicae de hac re.*

§. 9.

1. *Uva recenter collecta, citò devehenda sunt ad Cuppas, ideòque cupparum inprimis habenda cura,*
2. *Explicatur ordinatio Wurtembergica.*

§. 10.

1. *Dominus territorii, circa tempus Uvas colligendi & vindemiandi, ordinationes optimè potest promulgare.*
2. *Quare apertura Vindemiarum publicè fieri soleat.*

§. 11.

1. *Apertura Vindemiarum fieri solet à domino loci, communicato prius consilio, in forma informationis cum peritis vinitoribus, per Judicem ordinarium.*
2. *Observantia in Ducatu Wurtembergico circa hanc rem.*
3. *Consuetudines Bituricenses.*

§. 12.

1. *Si vindemiator ante aperturam vindemiae, contra publicum proclama, propria authoritate uvas*

te uvas collegerit, non tantum debita pœna plectitur, sed & vicinis damnum & interesse præstare cogitur.

2. *Consuetudines Bituricenses de hac re.*

3. *Ordinationes Wurtembergicæ.*

§. 13.

1. *Tempore vindemiæ, aliorum vineas adhuc dum clausas, pro uvarum racematione ingredi prohibitum est.*

2. *Post aperturam vinearum, & uvas collectas, cuilibet liberum est racemos omissos colligere.*

§. 14.

1. *Dominus vineæ, absoluta vindemiâ, & uvis jam collectis, racemationem prohibere non potest.*

2. *Racemi isti tanquam derelicti, & res nullius, cuivis occupanti cedunt.*

3. *Dominis rem repetendi aditus non relinquitur, si res ab ipsis exposita sit quodamodo ad mortem.*

§. 15.

1. *Racemi non collecti, de Jure Divino, addicti fuerunt, pauperibus viduis & advenis.*

2. *In legibus Hebræorum relinquitur angulus vineæ.*

§. 16.

1. *Per aliena prædia invitis dominis aucupium non est faciendum.*

2. *Quod fieri potest damni avertendi causa è fundo nostro.*

§. 17.

1. *Hoc tum demum procedit, nisi fundus servitutem ingrediendi debeat.*

2. *Quod alicui prodest, & alii non nocet, facilè est concedendum.*

3. *Hæc responsio exemplis illustratur.*

§. 18.

1. *Is qui aliquem uti prohibet re Jure Gentium omnibus communi, ob id actione injuriarum conveniri potest.*

2. *Prohibitio ingressus eò minus concedenda, quia concernit piam causam, & pauperes.*

3. *Ad dilatandum cœmiterium, vicinus ad vendendum agrum suum justo precio, compelli potest.*

§. 19.

1. *Objectio, quod Lex de racemis divina, sit tantum forensis & in novo fœdere antiquata.*

2. *Respondetur huic Objectioni.*

§. 20.

1. *Limitatur dicta resolutio, nisi*

Magistratus ex urgente causa recemationem prohibeat.
2. *Ratio hujus prohibitionis redditur.*

§. 21.

1. *An diebus festis, Uvarum collectio bona conscientia fieri aut à Magistratu permitti possit? ubi Sabbathi observatio Hebrais demandata declaratur.*
2. *Hac Lex ab Hebrais Superstitiose observabatur.*

§. 22.

1. *Ratio hujus Legis adducitur.*

§. 23.

1. *Hoc praceptum, ad diem dominicum sanctificandum, in Novo testamento, sub pœna maledictionis fuit repetitum.*
2. *Sanctio diei dominica ab Imp. Constantino Magno, & sequentib. Imperatoribus.*
3. *Rationes hujus mutationis afferuntur.*

§. 24.

1. *Vera & solida ratio, quare dies dominicus sit sanctificandus.*

§. 25.

1. *Imperatoris Constantini Magni ratio.*
2. *Castigatio Imp. Leonis.*

§. 26.

1. *Imperatoris Leonis ordinationem secuti sunt Imperatores & Reges Occidentales.*
2. *Ratio quam reddidit Imp. Carolus Magnus.*

§. 27.

1. *Constitutio Legibus Alemannorum super hac re lata, tempore Regis Lotharii.*
2. *Item Legum Baiwariorum, & Frisiorum.*

§. 28.

1. *Festorum venerationem etiam Ethnici observarunt.*

§. 29.

1. *Limitatur pradicta assertio, locum non habere, in operibus momentaneis, & ex causa necessitatis suscipiendis.*
2. *Uvarum collectio ingruente aëris intemperie, ex necessitate permittitur.*

§. 30.

1. *Etiam gentiles in diebus festis admiserunt opera necessitatis.*

§. 31.

1. *Hac limitatio etiam obtinet moribus Hollandicis.*
2. *Ut & moribus Gallorum.*
3. *Declaratur illa limitatio, si sacra prius fuerint peracta.*

§. 32.

1. *Requiritur ad relaxationem observationis diei dominica, ut necessitas sit evidens, & prasens.*
2. *Respicere debet necessitas hac, incommodi alicujus extra ordinem*

dinem incidentis evitationem; non verò lucrum aut voluptatem.

3. *Necessitas evidens, non ex incerta conjectura concipienda est.*

§. 33.

1. *Secundum Canones & Canonistas, urgente necessitate, opera servilia, die feriato permittuntur.*

2. *Extenditur hac concessio ad collectionem uvarum, tempore vindemiarum, & alios casus necessitatis & Charitatis.*

§. 34.

1. *Respondetur dubio, quo assertio prius posita, Sanctificationem Sabbathi à Deo ipso praecepta, contrariari videbatur.*

§. 35.

1. *Judaei nec ipsi, in casu necessitatis, Sabbathum tam strictè observarunt.*

2. *Necessitatis causa, aliquid mutari potest de forma assignata.*

§. 36.

1. *Licet necessitas opera servilia die Sabbathi peragenda excuset, fieri tamen hoc nequit absque dispensatione & concessione Magistratus.*

2. *Ordinationes Ecclesiasticae in Electoratu Saxoniae; & Ducatu VVurtembergico de hac re.*

§. 37.

1. *Quoad festa Christiana in hominum honorem instituta, facilius dispensari potest.*

2. *Ordinatio Synodalis in Ducatu VVurtembergico circa hanc rem.*

3. *Poena transgressorum Sabbathi & reliquorum festorum.*

§. 38.

1. *Juxta Canones, impetrata hac dispensatio, distributione eleemosynarum est compensanda.*

§. 39.

1. *Forensis, dominus vineae, uvas tempore vindemiarum collectas & contusas, contra loci consuetudinem, extra territorium ad aliud torculum, vehere nequit.*

2. *Forensis tenetur ad onera imposita prediis, & possidere censetur illa bona cum sua causa & onere.*

§. 40.

1. *Statutum ne tempore Vindemiae avehantur uvae contusa & brisa subacta, nititur sua aequitate, & pro valido habetur.*

2. *Praeses provinciae in causa messis vel vindemiarum, juxta consuetudinem cujusque loci, certum tempus vel modum statuere potest.*

3. *Confirmatur hæc assertio præjudicio Senatus supremi, in Ducatu Burgundiæ.*
4. *Decisione item à Supremo Senatu Cathaloniæ.*
5. *Statuto vindemiali Ducatus VVurtembergici.*

§. 41.

1. *Colonus ob malam culturam, Vineam certo annuo censu conductam amittit, & dominus eum fundo expellere potest.*
2. *Major cura requiritur in vinea, quam in agro aut prato colendo.*

§. 42.

1. *Modica Vinearum intermissio vel negligentia, maxima agrorum deteriorationi æquiparari potest.*
2. *Colonus Vinitor, etiam ob modicam deterioriationem, jus colendi amittit, ut à vinea repelli possit.*

§. 43.

1. *Hæc assertio à Doctoribus extenditur etiam ad Emphyteutam, & alium vinitorem censualem.*
2. *Differentia inter negligentiam & deteriorationem commissam ab Emphyteuta in prædio rustico, & vinitorem colonum in vinea.*

§. 44.

1. *Agens de negligentia & deteriorationе contra colonum, debet probare statum, ut erat tempore concessionis.*
2. *Petens pœnam, probare debet, se pro sua parte adimplevisse id, ad quod tenebatur.*

§. 45.

1. *Liberatur conductor, si secundum morem Regionis, statutum loci, ac juxta boni viri arbitrium, culturam fecerit.*
2. *Cultura ritè peracta à colono conductore, & ita negativa, probanda est.*
3. *In dubio negligentia non præsumitur, sed ab allegante est probanda.*

§. 46.

1. *Vinitorem alterius persuadens, ut culturam vineæ desereret, conveniri potest à domino vineæ, de dolo malo.*
2. *Plus potest efficere persuasio dolosa, quam violenta coactio.*

§. 47.

1. *Promittens dare operariis suis vinitoribus, tantum pro mercede, quantum alii Cives solvunt, & constet Cives diversimodè mercedem solvisse, ad eam quantitatem tenetur, quæ minima est.*
2. *In ambiguis & obscuris, id quod minus est, sequimur.*

§. 1. Do-

§. I.

1. DOminum territorii, vigore juris ſuperioritatis, facultatem & poteſtatem habere viſitandi torcula tam publica quam privata, de eorum uſu & uvas premendi modo ſtatuendi probabiliter nec ſine ratione aſſerimus. Sicuti enim menſurarum & ponderum Jus, item Molendinorum cura ad Principem territorii pertinet; Ita quoque torculorum Jus & viſitatio, ac de ipſis regendis inſpectio & ordinatio. Molendinorum enim curæ, compar eſt Torculorum inſpectio. *arg. traditorum* Ulpiani *in l. in Inſtrumento 8. ibi: aratra, ligones. & ibi: torcularia D. de inſtruct. legat.* Prout hæc duo à Scriptoribus comparantur paſſim, per ea, quæ tradit Petr. Gregor. Tholoſan. *in Syntagm. Iur. lib. 18. cap. 22. num. 8.* Joan. Papon. *in Deciſivis lib. 13. tit. 8. Arreſt. l. 2. & 3.* Guido Papæ. *Quæſt. deciſ. 298.* Quæ duo in quibusdam legibus Provincialibus conjunguntur, ſicuti conſtat ex Conſuetudinibus Lotharingiæ ap. Abraham Fabert. *in Comment ad tit. 6. §. 98. ibi: Le droit de Bannalites de Fours, Moulin & Preſſoir.* h. e. *Ius bannalitatis, furnorum, molendinorum & torcularium. Et tit. 8. §. 118. ibi: Et adjuſtement de Poids & Meſures: Meſmes de pouuoir eriger Preſſoir & Moulin en ſon uſage.* h. e. *adæquare pondera & menſuras; & per ſe poſſe erigere torcula & molendina in ſuum uſum.*

2. Sicuti enim frumentum, pretioſiſſima pars eſt fortunarum noſtrarum per reſponſum notabile Jureconſulti. Pauli *in l. nam ſalutem. 3. §. effractura. 2. ibi: pretioſiſſimam partem. D. de offic. Præfect. vigil.* latè Hieron. Marſtall. *de divit. part. 2. cap. 8.* Adeo ut ex hac cauſa, Reges & Principes jure ſuperioriatis ſummam curam ſuis præceptis

tis

tis impendant, ne annona ac res frumentaria per falſas menſuras cum totius Provinciæ damno turbetur, ac ne populus per ejusdem auctionem gravetur *per l. 2. C. de monopol. l. 2. in pr. ibi: cura annonæ. & ibi: quo annona carior fieret. D. ad l. jul. de annona* Extat quoque ſingulare Reſcriptum Imperatoris *in l. 1. ibi: Quoniam creſcit inopia, ſi frumenta. C. de frument. verb. Conſtan. lib. 11.* ut non malè Stobæus: omnia, quorum quibus egemus, in agricultura ineſſe dixerit. Stobæ. *tit. de Agricult. Sermon. 56.* Petr. Greg. Tholoſan. *lib. 48. tit. 9. cap. 2. num. 4.* latè Caſp. Klock. *de ærar. lib. 2. cap. 91. per tot.* latè Andr. Dinner. *tr. de juſt. rer. pret. Quæſt. 3. num. 1. & ſeqq.* Marſtall. *dict. tr. part. 1. cap. 3. per tot.* Ita quoque vinum ſingulare Dei donum exiſtit, ac à ſummo Magiſtratu diligenter procurandum, & prævidendum, ut uvæ collectæ juſtè & absque fraude premantur.

§. II.

1. Vinum namque maximum eſt donum Dei; *Tum* Ratione *virtutis* ſuæ, *Tum* Ratione *Felicitatis:* Ratione Virtutis; Quòd Deus (ſecundum Platonem) hominibus vinum quaſi remedium, contra ſenectutis duritiem largitus eſt, ut rejuveneſcere videamur, & mœſtitiæ nos oblivio capiat, quo ipſa animi affectio ſicuti ferrum in igne, ex duritie in mollitiem deducta flexibilior fiat. Plato *de legib. lib. 2. fol. m. 796. in op. gr. lat.* Quod enim animam ſimul, cum corpore calefacit, Vinum dicitur, teſte eod. Platon. *in Timæo. fol. m. 1064.* Unde Plinius ſcribit: *ſunt* (inquit) *liquores corporibus humanis gratiſſimi, intus vini, foris olei, arborum è genere, ambo præcipui, ſed olei neceſſarius. In nulla enim parte operoſior vita eſt, ceu non ſalubriorem ad potus aquæ liquorem natura dederit, quo cætera omnia animantia utuntur, quam Vinum.* C. Plinius *in pr. & in fin.* Et alibi:

Vino

vino natura est, hausto accendendi calore viscera intus, foris infuso, refrigerandi. Adeò ut prorsus jure dici possit, neque viribus corporis utilius aliud, neque aliud voluptatibus pernitiosius, si modus absit. Plin. *dict. lib. 14. cap. 5.* Proinde vini dulcedine olim etiam Barbari illecti, Romani Imperii fines invaserunt. Prosper. Rendella *de vinea & vino. sect. 1. fol. m. 60.* De quo Livius sequentia: *Gallicam Gentem, traditur fama, dulcedine frugum, maximeque vini, nova tam voluptate captam, Alpes transisse; agrosque Etruscis possedisse, & invexisse in Galliam, vinum, illiciendæ gentis causa:* Livius *histor. lib. 5. cap. 33.* Quæ forsitan causa erat, quod Imperatores vini exportationem prohibuerunt. *l. 3. C. quæ res export. non debeat.* Alciat. *lib. 5. dispunct. 11.* Hier. de Laurent. *decis. 40. num. 3.* Brunneman. *in Cod. ad dict. leg. 1.* latè ad hanc legem 1. Prosper. Rendella *de vinea & vino sect. 1. fol. m. 61.*

2. *Tum* quia cultura vini, subditos *feliciores* reddit, ac in multis Provinciis Germaniæ subditi & Incolæ hac cultura præcipuam sui & suorum sustentationem habent; hac via victum & amictum quærunt, per vini commercia, abundantiam exteris Regionibus elargiendo, maximas pecuniæ summas acquirunt, & instar magnetis tanquam ferrum attrahunt; unde *Columella* quoque scribit, quòd vinearum cultura, ubi solum aptum existit, adeo quæstuosa sit, ut quovis fœnore majora reddat emolumenta, ac sua ætate vineas condi solitas fuisse, in regionibus Beticis & Gallicis *refert. in oper. de re rustic. lib. 4. cap. 3.* Imò in hisce locis viniferis, per decimarum, vel tertiarum perceptionem præcipui reditus Cameræ Ducali inferuntur.

3. Merito igitur principis, utpote domini territorii, curæ incumbit, ut Torcularia quoque utpote præci-

pua vini instrumenta, observet, visitet, à quo & quomodo ædificentur invigilet, ordinem uvas colligendi, modum ac tempus uvas collectas premendi, certa lege definiat; item de vineis novellis plantandis certum quid constituat, ne ex vinearum augmento penuriâ provincia laboret. Laudem meretur in hoc Imperator *Domitianus*, quod, postquam animadvertit, nimio vinearum studio negligi agriculturam, in Provinciis vineta ut succiderentur imperavit, relicta ut plurimum, dimidia parte. Sueton. *in Domitiano* vide Marstall. *de divit. part. 1. cap. 3. fol. m. 22.*

§. III.

1. Quod corroboratur alia juris *Ratione*; scilicet, quòd, quamvis quilibet sit rerum suarum moderator & arbiter, ac de bonis suis liberè disponere possit; *L. in re mandata 21. C. mandat. ubi.* August. Barbosa. Justum namque est suum cuique committere *l. nemo. 9. C. de Iudeis.* Cicer. *pro Balbo & Roscio Amerin.* Anchoran. *Consil. 155. n. 7.* Octav. Cacheran. *decis. 17. num. 13.* non tantum utendo, sed etiam abutendo. *l. etsi lege §. consuluit. D. de petit. hered.* Adeò ut cuilibet, in administratione proprii patrimonii, quod ei specialiter prohibitum non est, permissum censeatur. *l. nec non §. quod eis D. ex quib. caus. major.* Card. Mantica *de ambig. convent. lib. 13. tit. 26. n. 1.*

2. Nihil tamen impedit, quò minus Dominus territorii, jure superioritatis de bonis tam privatis quam publicis juxta utilitatem publicam utendis legitimũ modum præscribere possit; Brunneman. *ad dict. L. in re mandat.* Tabor & Gambs *in Axiomat lib. 4. cap. 47. Axiomat. 14.* Principi enim, ac ei, qui in territorio cum sũma potestate præest, competit Jurisdictio in omnibus sui territorii bonis, ideòque etiam in ædificiis in territorio suo existentibus.

Tor-

Torcula autem publica legitimè ſecundum utilitatem publicam & cunctorum de univerſitate commodum administrare, ac ut ea juxta modum ſcriptum conſerventur, viſitare, Jurisdictionis eſt, quæ Domino loci merito competit, nec denegari poteſt.

3. Et hoc ad exemplum Maris; cujus reſpectu tria conſiderari poſſunt, *Proprietas*, *Vſus*, *& Iurisdictio*; *Proprietas* eſt communis, ſeu nullius: *Vſus*, eſt publicus, juris Gentium, quia omnibus patet. *§. littorum l. de rer. diviſ.* At *Iurisdictio* in mare; eſt Supremi principis. Alvarot. *ad cap. un. num. 7.* Quæ ſint regal. Alciat. *ad l. ex hoc jure 5. num. 40. D. de I. & I.* Peregrin. *de jur. fiſci lib. 1. tit. 1. num. 17.* Qui etiam, publica lege, mari ſervitutem imponere poteſt, ſcilicet, ut prætern avigantes portum, Domino territorii certum vectigal ſolvant. *arg. l. un. C. de Claſſic. lib. 11.* cum utilitas publica poſtulet, ut etiam in mari ſit jurisdictio. *l. quamvis 50. ibi: in mari extruxerimus D. de acquir. rer. domin.* Cæpoll. *de S. P. R. cap. 26. num. 6.* Balzeran. *de feud. lib. 2. tit. 56. verb. vectigalia num. 5.* Natta. *Conſil. 661. num. 12.* Id quod haud obſcurè innuit Ulpianus *in l. venditor 14. D. comm. prædior.* Ubi ſcribit: *Mari, quod natura omnibus patet, ſervitus imponi privata lege non poteſt*; quibus Verbis innuit, quòd haud dubiè publica lege, hoc eſt Principis poteſtate id fieri poſſit. Surd. *conſil. 321. num. 5. & 40.* Cæpolla *dict. cap. 26. num. 1.* Schrader. *ad Inſtit. de Rer. diviſ. §. 25. num. 14. & ſeqq.* latè Joan. Anton. Ballon. *Conſil. 14. n. 55. & per tot.*

§ IV.

1. Cæterum ex modo deductis & allatis *prono quaſi alveo fluit*; quòd dominus territorii vel pagi poſſit, vigore jurisdictionis territorialis ac juris ſuperioritatis, de *Torculis ritè ædificandis*, & legitimè dirigendis certa ſtatuta,

vulgò Keltern-Ordnung/ condere, ut unicuique Incolarum uvæ recollectæ, debito modo & tempore premantur; ac, ut vulgariter dicimus, daß die Secker fleissig auffgeschüttet/ gebührend gehauen/und rechtmässig außgedruckt und gekeltert werden. h.e. *ut pes diligenter prælo subdatur, debito numero & modo circumcidatur, & mustum exactè exprimatur.*

§. V.

1. Ex eadem Superioritatis ratione Dominus territorii statuta condit, ut *Torcularia*, hoc est, tam ædificia ipsa, quam eorum instrumenta ab officialibus & ipsis torculorum dominis *Sarta tecta* conserventur, imprimis verò ut non tantum cuppæ, sed etiam cuppullæ cum doliis & vasis minoribus ab omni mucore & putredine custodiantur & purgentur;

2. De quibus sequentia disposita legimus in statutis Würtembergicis: Der Keltern halb ist höchlich vonnöthen/ auch unser sonder ernstlicher Befelch/ daß ihr Amptleuth und Vorstmeister mit ernst/ und besonder in Besichtigung der Häuser/ Gebäw/ wie ob/ darob seyn/ damit die Keltern/ so uns zustehn/ oder denen wir sonst Holtz zugeben schuldig seynd/ an Tachung/ Beschlitzung und anderm/ für das Wetter/ und nach Nothdurfft versehen/ auch sonst mit Raum und Außführung der Dröster/ und in anderwege/ und sonderlich bey und unter den Bietten und Bütten/ auch vor Verlegung ausserhalb der Herbst- und Keltergeschirr/ dermassen verhüt/ sauber/ und im gutem Wesen gehalten/ damit das Holtz trucken stehe/ durchgehenden Lufft hab/ und durch solchen Wust und Unfleiß/ ehe der Zeit erfaulle/ und darnach mit mercklichem Kosten widerumb gebauen werden muß/ und insonderheit fürsehen/ daß die Lattseül gegen der Spindel/ und dann beseits vom Bück mit angeschiff-

ten

ten und eingesetzten Biegen verbiegt werden / damit das Bieth / noch die Fierling sich desto weniger schieben und verschiessen mögen / damit es nicht sonst viel Geschirr und Holtz brauche: h. e. *Quoad torcularia maximè necessarium est, Nosque seriò mandamus, ut vos Officiales, & Forestorum præfecti, in inspiciendis ædificiis & cellis torculariis, exactam diligentiam adhibeatis; ut torculariis ad Nos pertinentibus, vel quibus Nos ligna ad conservanda ædificia suppeditare tenemur, quoad tecta, tibicines, clausuras, Cantheria, Columina & alia, ad avertendas tempestatum injurias, sufficienter & pro exigentia prospiciatur; & aliàs etiam pro avellendis & evehendis brisis vinaceis vel alio modo amovendis sordibus, præsertim sub cuppis, pitynis, & lacubus torcularibus commodum spacium assignetur, ne cuppæ & vasa torcularia, obtegantur, sed munda pura & integra conserventur; ut vasa & instrumenta lignea in locis exsiccatis situata, aeri pervia maneant, nec sordibus obruta, per incuriam talem, præmaturè putrescant, & ita postmodum sumtibus immensis reparari ea oporteat; Inprimis verò cunctis ut columna intermedia, versus ergatam qua cochlea sive axis capreolatim sursum versus, striatus arrigitur, & ex altera parte penes lacum torcularium, insitis repagulis transversis ita firmiter muniatur, ne lacus ille aut orcæ quoquo modo moveri, vel protrudi possint, & pro reparatione horum multum ligni, juxta vasa & instrumenta plura, requiratur.* Statut. Würtemb. Polit. *tit. 86. in princip.*

§ VI.

1. Pari modo & jure dominus Jurisdictionalis *Pagi Ordinationes publicare potest, quales Ministri* ad coactionem Uvarum suscipiendam eligendi sint, & quomodo illi instrumenta torcularia dirigere debeant, ne damnum aliquod ædificio torculari inferatur quod alias non sine modicis expensis reficitur;

 2. De

2. De quo sequentia in ordinatione Würtembergica. Wir befehlen auch allen unsern verrechneten Amptleuten/ daß sie hinfüro verständige Werckmeister und Knecht/ zu Keltergebäuen und Herbst-Arbeit mit einem Gericht bestellen und annemmen/ und sich dahin richten und versehen/ Spindel/ Strauben/ Brack/ und Brittholtz im Vorrath zu haben/ daß man die nicht erst gegen dem Herbst grün nemmen und brauchen müsse/ auch nicht gestatten/ eines jeden Gefallen die Kälterbähm zutreiben und zuspannen/ wie dann solchs eines theils den Amptleuten in jhr getruckten Rechnung-Ordnung von uns ausgangen/ aufferlegt ist. Dann solte und würde etwas hinfürter/ von einem oder mehr Ambtmann/ also durch jhren Unfleiß versaumbt und verwahrloßt werden/ gedencken wir dasselbig bey jhme einkommen zulassen. *Quod latinè ita reddidimus: Injungimus insuper omnibus nostris præfectis & officialibus quibus expensi & accepti reddenda ratio est, ut in posterum architectos peritos, & ministros torculares ad extruenda & raperenda ædificia torcularia & peragendos labores vindemiales cum Iudicibus cujusq; loci suscipiant & constituant, & summo studio in id incumbant, ut ergatæ, sive tota illa machina, qua prælum attollitur & demittitur; cochlearum cardines cavi & striati, ligna pressoria, tabulæ, cum omnibus instrumentis, quæ ad lacus torcularis usum spectant, in parato sint; ne ingruente autumno, ligna recenter cæsa adhuc succiplena in hunc usum adhibere necesse habeant; nec cuiq; faciant copiam pro lubitu præla vel suspendendi, vel demittendi, prout Officialibus nostris Ordinationes nostræ & rationum regulæ typis impressæ id quodammodo exigunt, à quibus omne damnum & interesse exigere decrevimus ejus, quidquid in posterum ex illorum incuriâ neglectum fuerit, aut damnum emerserit.* Statut. Würtemb. Polit. *dict. tit. 86. §. 2.*

§. VII.

§. VII.

1. In *Ducatu autem Würtembergico*, Principes nostri ab antiquo singulari cura & prudentia torculares viros & Ministros ad regenda torcula eligi voluerunt; quorum Primus & præcipuus est, *Rector seu Præfectus Torculi*, der Keltern-Meister vulgo dictus, qui cæteras personas torculares gubernat, eas ad debita officia adigit, & sine ejus concessione, nemo Uvas recollectas prælo subjicere & cogere potest, ut omnis confusio evitetur, nec alter alteri tempus & locum coactionis præripiat. *Ordinat. Würtemb. Vindem. articul. 13. & 22.*

2. *Secundò* præponitur Torculo *Scriba publicus*, der Kelterschreiber/ cujus præcipuum munus in consignandis Decimis & censibus in constituto torculo perceptis, quo domino decimarum & torculi justa ratio reddatur, & census competens ritè solvatur. *ordinat. Würtemb. Vindem. art. 27. 29. & 30.*

3. *Tertiò*, constituitur Decimator, qui nomine domini Decimatoris deß Zehentheren/ decimas & census vindemiales ex vino seu musto dimisso percipit, & debitè consignat in certum libellum, sine cujus permissu & præsentia nemini licitum est, palum foramini Cuppæ immissum laxare & protropum dimittere, den Zapffen zucken und den Most abzulassen vocamus; Et quidem sub pœna decem florenorum domino territorii solvenda; de cujus munere latè disponit *ordin. nostra Vindem. artic. 27.*

4. *Quartò* necessario quoque adsunt Famuli torculares, Kelterbuben/ qui uvarum congeriem prælo subjiciunt, vectibus ligneis urgent, congeriem proscindunt aliquoties, & debitè expressam dejiciunt. Welche die Tröster aufftragen/ den Secker gebührend behauen und wider abwerffen müssen. De quorum officio ritè peragendo &

do & fraudibus coercendis, passim agit. *ordin. nostr. Vindemial. art. 8. & 23.*

§. VIII.

1. Habuerunt quoque Romani servus suos, quos Torcularibus destinarunt, quorum unus pro custode torculari electus erat, qui tamen in numero servorum non existebat. De quo Laurent. Pignor. *de servis, fol. 265.* Erat quoque ap. Romanos, in unoquoque Torculo, Prælator addictus & præpositus qui de prælo ritè custodiendo & observando nomen accepit;

2. Quorum usus & necessitas moribus quoque nostris in torculis tam publicis quam privatis Ducatus Würtenbergici observatur, adeò ut in quolibet Torculo vindemiarum tempore, certus carpentarius constituatur, qui Prælum, cochleas, & alia torculi instrumenta animadvertere debet, ut si quid vi coactionis rumpatur, subitò reparetur, ne districtuales cum periculo Uvarum diutius, quam par est, detineantur. *Ordin. Vindem. Würtemberg. art. 24.* Cæterum in omnibus ferè Torculis tam publicis quam privatis, omnes ij, qui circa Torcularia Versantur, viri boni & integræ famæ ut sint, necesse est. *Sicuti juxta ordinationem Camer. part. 1. tit. 36.* inter alias qualitates Nuncii Cameralis, etiam integritas vitæ, die Redligkeit/ requiritur. Stamm. *de Servit. personal. lib. 2. cap. 20. sub num. 3.* Præsertim verò in patria Ducatu nostro, ubi omnes viri Torculares quolibet anno, tempore vindemiarum, Præfecto cujusque loci, nomine Principis Serenissimi, juratò promittere tenentur, quod vindemiatores promovere, torculi prælum observare, omne lucrum turpe, imò illius quoque suspicionem effugere velint. *Ordinat. Vindem. Wurtemb. articul. 23. & seqq.* Et hoc ad exemplum Apparitoris, Forestarii, Nuncii publici, & alicu-

alicujus alterius ministri publici, qui de officio bona fide & legaliter administrando in ingressu officii jurare solent. *l. Theopompus. D. de dot. praleg.* Herman. Stamm. *de Servit personal. lib. 2. cap. 20.*

§. IX.

1. Sanè cum vino generoso nihil sit nobilius, ideòque ut uvæ recenter c[illegible]tæ cum bonitate intrinseca quam citò devehan[illegible] cuppas, (quas patria lingua Bütten vocamus) is, [illegible] Reipublicæ præest, valdè sollicitus esse solet, ut *Cupppa & Cupulæ vindemiales* legitimè conficiantur, ab omni immunditie purgentur, ac, ne fraudi locus sit, debito modo & ordine ponantur, de quo prudenter dispositum *in ordin. Wurtemberg. Vindemial. articul. 15. & seqq.* Cuppæ autem & Cuppulæ sumptibus Domini torcularis conficiuntur, & circulis constrictis partè tectè custodiuntur, in quarum impensarum compensationem Vir Torcularis, der Keltere Kunde/ certos musti modios domino solvere tenetur; Cuppæ autem tempore, quo Torcula exercentur, famulorum custodiæ tam diurnæ quam nocturnæ committuntur. *Ordinat.* [illegible]*. articul. art. 12. & seqq.* Quod si mustum, culpà famulorum torculariorum, damnum aliquod vel sordibus & diminutione patiatur, ipsi damnum resarcire tenentur. Hasce enim cuppas nemo impunè violat. *Dict. ordin. articul. 13.* In hasce cuppas & c[illegible]pulas uvæ conjectæ jam contritæ conteguntur, ne pluviis adulterentur, vel alio modo spurcentur. Nam is, qui vinum spurcavit, vel effudit, vel acetum fecit, actione legis aquiliæ convenitur; juxta Celsum *in l. si servus 27. §. cum eo 15. D. ad L. aquil.* ubi Budæus *fol. 453.* Rhag. *cap. 10. num. 3.* Qua de causa in multis ordinationibus vindemialibus optima ratione provisum est, *ne Cuppæ ac Cuppulæ Stillicidiis adium*

is adium aut Torculorum, dem Nachtrauff, supponantur, quo minus, ortâ pluviâ autumnali, Uvæ congestæ aquâ pluviali diluantur.

2. De qua ita *in ordinat. Wurtemb. Vindemialibus* provisum est: Es solle von den Zehendern und andern unter die Keltern verordneten Personen / mit fleiß Achtung gegeben werden / daß niemand seine Büttinen / wie von theiln bißhero beschehen / unter die Nachtrauff oder Rinnen setze. h. e. *In id sedulò incumbant decimatores, & aliæ in usum torcularem constitutæ & juratæ personæ, ne quisquam cuppas suas sub canali aliquo aut stillicidio, ut hactenus fieri consuevit, ponat.* Id quod de canali stillicidii intelligendum esse censeo. Nam si vindemiarum tempore aliquæ pluviarum guttulæ in Vasa vinaria & dolia ceciderint, propter hoc non solvitur species vini, sed pro vino integro vendi potest; quoniam quædam guttulæ aquæ non mutant substantiam vini. Joan. Saison. *ad Consuet. Turonens. tit. 10. art. 1. in pr. fol. m. 60.* Prosper Rendell. *de vindem part. 2. Quæst. 59. fol. m. 36.* Ex qua ratione *Canonistæ* tradunt, quod si data opera parum aquæ vino commisceretur, absque speciei mutatione, posse de hujusmodi vino fieri consecrationem, *per cap. cum Matthæus. ubi Augustin. Barbosa num. 11. x. de celebrat missæ.* Domin. Soto. *lib. 4. sentent. distinct. 9. Quæst. 1. art. 5.* Joan. Saison. *dict. tit. & art. 1. fol. m. 61.* Zach. Pasquaglius *de Sacrific. nova leg. tr. 1. Quæst. 308. & Quæst. 310. per tot.*

§ X.

1. Ex eodem Superioritatis jure dominus territorii, etiam invitis districtualibus & subditis, vineas possidentibus, *Inhibitiones promulgare potest*, de non vindemiando pro lubitu, sed expectando certum Uvarum tempus plenæ maturitatis; id quod Dominus pagi, invito territorii

torii Domino, Superioritatem in pago habènte, vix inhibere aut permittere poteſt, argumento à Romanis deſumpto: *Præſides namque Provinciarum* (reſpondit Paulus Jureconſultus) *ex conſuetudine cujusque loci, ſolent meſſis vindemiarum cauſa tempus ſtatuere in l. Præſides. 4. D. de feriis.* Et hoc pro locorum & temporum varietate, quod aut maturius & brevius, aut tardius & longius ſtatui debet, usque dum Uvæ juxta temperiem aeris vel tardius vel citius ad maturitatem perveniant. *l. ſi in aliam 7. D. de offic. proconſ.* Anton. Faber. *in Rational. ad dict. l. præſides 4.* unde in conſuetudinibus Bituricenſibus ſtatutum eſt: *Il n'eſt permis de Vendenger les vignes en elas jusques à ce que l'ouuerture des vendanges ſoit faite.* h. e. *Non licet Vindemiare vineas cuiquam, donec de hoc apertura fuerit facta vindemiandi.* Joan. Bouuot, *ad Conſuet. Burgund. fol. 574.*

2. Dicitur autem, *Apertura* Vindemiarum *Bannie*, quod derivatur à voce, *Bannus*, ac ſignificat *Proclamationem* publicam, eo quod prædicta vindemiandi licentia publicari ſoleat; cujus rei & uſus duplex eſt utilitas publica: *Tum*, ne vicini aliis damni quid inferant, ſi antequam aliis ſignificatum fuerit, vindemiam incipiant. *Tum*, ne Vineis nondum maturis vindemietur. Quibus addi poteſt etiam privatum commodum vindemiarum, ſcilicet Cenſus & decimarum ſolutio, ac Uvarum perfecta maturitas, quo vinum cariori pretio à ſubditis vendatur. Joan. Papon. *in Arreſt. lib. 6. tit. 1. Arreſt. 12.* benè igitur in terminis ſcribit Joannes Bouuotus: *C'eſt le bien & utilitè d'auoir abondance de vin: Et ne peut cela aduenir de raiſins verds, & non encores paruenus à parfaite maturite. A ceſte utilitè publique doit faire place la libertè, que chacun doit auoir en particulier, d'uſer de ce qui eſt ſien à ſa volonte, & ſans pour cela eſtimer, qu'on luy face tort, aucun ny agir pour l'intereſt,*

qu'il peut auoir comme luy permet. h. e. *Bonum & utile est habere abundantiam vini; quod neutiquam fieri potest ex uvis viridibus, & ad perfectam maturitatem nondum perductis: sed publicæ huic utilitati cedere debet ea libertas, quam quisque habet in suo particulari, re sua pro lubitu utendi fruendi, neque propterea existimandum est, quod ipsi ulla fiat injuria, neque ratione interesse, quod exinde habere possit. per l. qui pendentes 25. D. de action empt.* Joan. Bouuot. *in Comment. ad Consuet. Burgund. tit. de servitut. fol. m. 574.*

§. XI.

1. Hac tamen addita *declaratione*, ut hujusmodi vindemiandi inhibitio, non absolutè à Domino pagi, qui jurisdictionem habet, procedat, nisi *prius communicato, captoque Consilio* in forma quadam probationis & informationis, *à peritis vinitoribus*, cum quorum voto & consilio, juxta pluralitatem votorum, à Judice ordinario, qui est Judex Politiæ, vindemiarum apertura statuitur; sicuti in Suprema Parisiensi Curia judicatum fuit, teste Joanne Papon. *de Arrest. lib. 6. tit. 1. Arrest. 12.*

2. *In Ducatu Wurtembergico* antequam Vindemiæ apertura statuitur, trina vice à peritis vinitoribus, vulgò Feldsteislern/ vineæ inspiciuntur, & consilio cum Senatoribus in præsentia Præfecti urbis habito, juxta majoritatem votorum, vindemiæ dies determinatur. Ac ne alter concivium alterum impediat, communiter triplex Bannum intercedentibus quibusdam diebus decernitur, ij verò, qui circa torcularia occupati sunt, unam vel alteram termini prærogativam (quod der Vorlest vulgò dicitur) in colligendis uvis obtinent, quò postmodum officio commisso majori diligentia vacare possint.

3. *In Consuetudinibus Bituricensium* ita dispositum legimus: *Si l'onvent vendanger en clos, on doit appellez quatre Labou-*

Laboureurs quatre Vignerons, pour aduiser en leur conscience, si les fruicts & raisins y pendants sont en maturitè sustisante, pour estre recuellis & vendangez, & en quel endroits & contrees, A fin que par l'aduis de l'assemblee, ou de la plus pact l'ouuerture soit faite des vendanges, & permise en chacune de contreès, pour le bien & utilitè commune, en declairant le iour, que l'on commecera en chacune contrèe. Et furent declairèes les defenses faites, de ne vendanger, & d'attendre jusques à certain temps, sans auoir informè, super commodo & in commodo nulle. h. e. *Quando Vindemiandum est, in aliquo certo vineti districtu, debent ad hoc vocari quatuor operatores, quatuor vinitores, ad dicendum & referendum secundum conscientiam, utrum fructus & uvæ pendentes sint in justa & sufficienti maturitate, adeò ut jam colligi & vindemiari possint, idque in quibus plagis & locis, ut secundum monita conventus, seu majoris illius partis, apertura vindemiarum fiat, & in quavis plaga pro bono & commodo publico permittatur, cum declaratione diei, quo initium fieri debeat in quovis loco. Et ideo prohibitiones de non vindemiando ad tempus certum usque, absque informatione super commodo & incommodo factæ, declaratæ fuerunt nullæ.* Consuet. Bituricens. *ad Consuet. Burgund. dict. tit. de Servitut. fol. m. 574.*

§. XII.

1. Hisce consectarium est; Quod si vindemiator ante aperturam vindemiæ, contra publicum proclama, *propria authoritate, uvas collegerit*, non tantum *debita pœna* à statuto definita vel in defectu hujus, statutaria teneatur, sed etiam vicinis damnum & interesse, ex hac præmature vindemia proveniens, præstare obligetur.

2. *In Consuetudinibus Bituricensibus* tali proclamati contraveniens, centum solidos Magistratui solvere debet; de quo ita consuetudo: *Ceux qui vendangant auant l'ouuerture, mulctes d'amende de cents souls par la Coustume de Berry art.*

ry art. 6. Et aux interest de leurs Voisins, qui ont receu pete ou degast aucun. h. e. *Quicunque vindemiant ante aperturam, centum solidis mulctantur, secundum Consuetudinem de Berry, art. 6. & simul ad interesse tenentur vicinorum, qui incommodum vel devastationem aliquam sunt passi: referente* Joan. Bouuot. *ad Consuet. Burgund. tit. de servitut. fol. m. 574.*

3. *Iure Wurtembergico* is, qui Banna vidēmiæ publica sua contumacia violat, & pro lubitu, ante vinearum aperturam, suas uvas colligit, mulctam decem florenorum solvere astringitur. *Ordin. Vindem. Wurtemb. art. 2.* ubi *custodibus publicis* serio injungitur, ut contravenientes juxta tenorem præstiti juramenti serio observent eosque Magistratui indicent.

§. XIII.

1. Nemini autem permissum est, *tempore Vindemiarum, alienorum vineas ingredi ad Vvarum racemationem instituendam*, dum vineæ adhuc sunt clausæ, nec uvæ à Dominis collectæ. Quod si quispiam agrum aut vineam alterius invito Domino ingrediatur, non tantum actione injuriarum tenetur, per responsum Ulpiani in *l. injuriarum 13. §. si quis me prohibente. fin. D. de injuriis.* Sed etiam, si segeti, fructibus aut vineis damnum dederit, vel uvas abstulerit, actionem furti evitare vix poterit *per l. 1. & seqq. D. de furt. Il. n' est permis* (ait Bouuot.) *d'entres aux vignes pour y chercher fruicts, jusques à ce que le clos Vendangè, à peine de l' amende.* h. e. *Non licet in vineas ingredi ad fructus quærendos, donec vinetum sit vindemiatum, sub pœna mulcta.* Joan. Bouuot. *in dict. Comment. tit. de Servitut. fol. m. 575.*

2. Quod si tamen Dominus vineæ uvas collegit, & omnium vinearum apertura facta est; cuilibet liberum erit, racemos omissos colligere, quasi voluntate Domini

mini pro derelicto habitos, qui cuilibet inventori proprii fiunt jure dominii. Quod *Nos vulgò* Afftterbergen vocamus, Gallicè verò *Grappeter* appellatur.

§. XIV.

1. Quæritur autem, *An Dominus vineæ, absoluta vindemiâ & uvarum collectione, racemationem prohibere possit?* Respondeo, *quòd Non*; quoniam racemi omissi & neglecti, amplius in dominio vel possessione Domini non existunt, sed tanquam pro derelictis habiti, quasi Dominus eos in potestate sua amplius habere noluerit. *arg. l. 1. D. pro derelict.* ubi Ulpianus respondit: *si res pro derelicta habita sit, statim nostra esse desinit, & occupantis statim fit, quia iisdem modis res desinunt esse nostræ quibus acquiruntur. l. quod servus 36. ibi*: ad se pertinere nolit. *D. de stipul servor. l. fin. D. de evict.* Quemadmodum enim occupando rem communem, eam facimus propriam: Ita deserendo propriam, eam facimus communem omnibus, adeò ut primo occupanti cedat; si scilicet eam derelinquamus negligendo, & animo abjiciendi §. *pen Instit. de rer. divis. l. si id quod 5. D. pro derelict.* Diodor. Tulden. *ad Institut. lib. 2. cap. 14.* Præsertim si Dominus rem, quam facile recuperare possit, nihilominus tamen negligit, eo magis animus derelinquendi præsumitur: quasi nollet eam amplius in numero rerum suarum habere; veluti si arbor ex fundo meo ceciderit, ut itineri impedimento sit, eamque pro derelicto habeam, statim dominium amittitur juxta responsum Ulpiani *in l. 2. §. si ex. 40. D ne quid in loco publ. l. quemadmodum 28. D. de nox. action.* Novar. *de restitut. cap. 17. num. 170.* Bartol. de S. Fausto *de restitut. Disput. 29. Quæst. 20. num. 1.* ubi scribit: *Satis est ad probandum res pro derelicto habitas, si animus Domini ex conjecturis colligitur, quamvis eum verbis non exprimat, ut si cum rem facile recuperare*

perare possit, eam negligit. Ferdin. de Castro. Palao *part. 7. De Iustitia. Disput. un. Punct. 18. num. 2.* Res autem quæ amplius in mea potestate non existit, & in dominio meo esse desiit, meæ dispositioni ulterius non subjicitur; quilibet enim rerum suarum tantum est moderator & arbiter, secundum Constantinum *in l. in re mandata 21. C. mandat.*

2. Ideò racemi isti tanquam derelicti & res nullius, cuilibet occupanti cedunt, in quibus Dominus nullum amplius dominium habet. *per l. 1. D. pro derelicto.* Nec exinde damnum domino censetur esse datum, si quis ea occupat quæ ita jacent, ut pro derelicto habeantur secundum JureConsultum *in l. evenit. 6. cum l. seq. §. fin. D. de damno infect.* Montical. *de invent. hered. num. 40.* Menoch. *in Arbitrar. cent. 6. Cas. 571.*

3. *Præterea* huic assertioni non modicum robur adfert Rescriptum Imperatoris Valentiniani, Valentis & Gratiani *in l. unus quisque 2. de infant. exposit*; Ex qua lege *hanc rationem* ad propositum casum adducimus; quòd dominis repetendi aditus non relinquatur, si res ab ipsis exposita sit quodamodo ad mortem usque. Nec enim suum quis amplius dicere poterit, quem pereuntem contempsit. *l. fin. C. dict. tit.* Ex quibus rescriptis Doctores inferunt, quod si Dominus aut Patronus mancipium suum aut libertum abjicit, dominium vel jus patronatus amittat. Mart. Mager. *de advocat. armat. cap. 16. num. 27.* Finckelthaus. *de jur. patronat. cap. 7. num. 8.* Simili modo Vasallus deserens Dominum, jura vasallagii amittit, si ipsum defendere potuit. *cap. un. Quib. mod. feud. amitt. lib. 2. F. 24.* Rosenthal. *de feud. cap. 10. Conclus. 16.* Schrader. *eod. tr. part. 6. cap. 8. num. 74.* Ex eadem ratione, civis periclitantem patriam deserens, jura Civitatis

tis amittit, Menoch. *2. Arbitrar. quaest. Cas. 396. num. 12.* Magon. *decis. 24.* Brunneman. *ad dict. leg. 2. Cod. de infant. exposit.*

§. XV.

1. Et hæc inhibitio eò minus invalida erit, quia isti Racemi non collecti sed derelicti, Pauperibus, Viduis, & Proselytis *sanctissimâ lege Divinâ* addicti fuerunt. Ita namque Deus T. O. M. populo suo præcepit: *Neque in vinea tua racemos & grana decidentia congregabis, sed pauperibus, afflictis & peregrinis carpenda dimittes; Ego Dominus Deus vester.* Levit. *cap. 19. vers. 10.* ubi Dn. noster Osiander. *Ego pater Orphanorum & pauperum; In meam igitur gratiam relinquetis hac miseris hominibus: Id officium pietatis vobis larga benedictione compensabo.* Quod Præceptum repetitur. *Deut. 24. vers. 20.* hisce verbis: *Si Vindemiaveris vineam tuam, non colliges remanentes racemos, sed cedent in Usum advenæ, pupilli, & viduæ.* Ex qua præcepti misericordiæ geminatione, enixa divina voluntas apparet, quam temerè negligere nefas, imò piaculum erit.

2. Unde juri Hebræorum inserta est *lex seu præceptum 215.* De relinquendo angulo vineæ: *Relinquamus* omnes racemationes, quæ in vinea sunt, loco anguli, quæ pauperibus & proselytis deferenda. *Ac leg. 231. præcipitur: Ne colligamus particularitatem idest, acinos deciduos vineæ, sed relinquamus eos pauperibus.* Ex Rabbi Levi Dn. Joan. Henr. Hottinger. *in Iur. Hebraor. ad leg. 215. 216. & 231.*

§. XVI.

1. *Nec contra* hanc assertionem pugnat Ratio Juris desumpta, *ex l. Divus Pius 16 D. de S. P. R.* Ubi Imperator Divus Pius aucupibus ita rescripsit: *Non est consentaneum, ut per aliena prædia, invitis dominis aucupium faciatis.* Ideo

nec in meo torculari Titius uvas premendi facultatem, me invito habere potest, *per l. Mela. 14. §. 3. in fin. D. de aliment. legat. le Maistre des vignes à droit de defendre d'y entrer.* h. e. *Dominus vinearum Ius habet ingressum in eas prohibendi.* ait. Joan. Bouuot. *ad Consuet. Burgund. fol. m. 575.* Proinde quamvis aucupandi aut piscandi vel venandi facultas jure Gentium cuilibet libera sit, attamen ipsa ingrediendi potestas venandi vel aucupandi gratia à Domino, si providerit, jure prohiberi potest ne fundum ingrediatur; secundum Gaium *in l. quod enim 3. §. 2. ibi: prohiberi. D. de A. R. D. l. naturalem 5. §. Favor. 3. D. eod. tit. l. un ibi: in alienis C. de thesaur.* Anton. Faber. *in Rational. ad d. l. Divus. 16. D. de S. P. R.*

2. Et hoc damni avertendi causa è fundo meo. Non possunt enim nec feræ capi, nec uvæ colligi sine agri mei detrimento. Nemo autem damnum pati cogitur in suo, etiamsi indemnitatem postea sit consecuturus *arg. l. nemo. 71. D. de R. I.* Interest enim nostra, sicut non solvere, ita nec damnum pati potius, quam repetere. *l. 3. D. de compensat.*

§. XVII.

1. *Respondeo ex l. per agrum. 11. C. de Servit.* Nisi fundus servitutem ingrediendi debeat. Nam ob thesaurum indagandum vel fructus legendos, fundum alienum etiam invito Domino ingredi jus & fas est. *per l. thesaurus. 15. D. ad exhibend. l. un. D. de gland. legend.* Dn. Brunneman. *ad dict. l. Divus Pius 16.* Et hoc eo magis in racemationibus colligendis dicendum erit, cum ipsi Pauperes & Forenses jus acquisitum in uvis neglectis colligendis habeant. *per d. l. 1. D. pro derelict:* Quod Dominus agri vel vineæ impedire non potest. *d. l. thesaurus 15.*

2. Quod

2. Quod enim alicui prodest, & alii non nocet, facilè est concedendum. *per l. creditore. 38. in fin. D. de evict.* Nec tibi permittendum est, ut propter tuam malitiam & pervicaciam cogar Ego, re mea carere *l. in causa 13. §. interdum. D. de minor.* Anton. Faber. *in d. l. thesaurus 15. vers. ut si per me. D. ad exhibend.* Præsertim cum præsumptio non sit, Proselytos & pauperes, damni inferendi gratia, vineas alienas jam post uvarum collectionem vacuas & apertas ingredi velle, præsertim si ipsi Pauperes de damno non inferendo spondeant.

3. Ita namque in terminis thesauri respondet *Pomponius:* Non esse iniquum, juranti mihi, non calumniæ causa id postulare, vel interdictum vel judicium dari, Ne vim mihi facias, quo minus thesaurum effodiam. *in d. l. thesaurus 15. D. ad exhibend.* Anton. de Padilla *ad dict. l. per agrum 11. num. 17. C. de servitut.* Præterea huic responso opem fert ea assertio Doctorum; quod is, qui colligit decimarum fructus sibi debitos, optimo jure per agrum ejus, qui debitor est decimarum, ingredi potest; & hoc ad exemplum Emptoris, qui pendentem vindemiam emit, pro lubitu uvas legere, etiam invito domino, & vineam intrare potest. *per l. pendentem 25. D. de act. empt.* Bartol. Cæpolla *de S. P. R. cap. 1. num. 24.* Anton. de Padilla *ad d. l. per agrum 11. n. 16. C. de servit.*

§. XVIII.

Secundò Respondetur cum Ulpiano *ex l. injuriarum 13. §. fin. Conclus. seq. D. de injuriis.* quod si Pamphilius prohibeat uti re jure Gentium omnibus libera & communi, & ob id actione injuriarum rectè conveniri possit; utique etiam Injuriarum tenetur, qui prohibet ingredi fundum suum jam ab uvis vacuum eum, qui jus colligendi racemos à lege habet. Ita namque Ulpianus:

Vsurpatum tamen & hoc est, tametsi nullo jure, ut quis prohiberi possit ante ædes meas vel Prætorium meum piscari in mare. Quare si quis prohibeatur, adhuc injuriarum agi potest. Non enim dubitari potest quin actio injuriarum detur; cum injuria fiat Pauperibus, qui jure suo uti prohibentur. *d. l. injuriarum 13. §. si quis me 13. l. 1. §. si quis tabulas 38. D. deposit.* Anton. Faber. *ad dict. l. qui pendentem 25. D. act. empt. in Rational. tom. 3.*

2. *Tertiò*, hic fundi aut vineæ ingressus eo minus prohiberi potest ad colligendas uvas derelictas, quia pauperes tantùm concernit, & de eorum præjudicio seu exclusione à competente jure agitur, adeo ut in causa pia quæstio versetur. Optima autem est Ratio, & quidem summa, quæ pro pietate & religione facit. *l. sunt personæ 43. D. de religios. & sumpt. fun. ubi* Anton. Faber. *in Rational.* Hinc fauore religionis, ad sepulchrum, etiam per alienum fundum, ire concessum & licitum est, ut perveniamus ad sepulturam propriam *per l. si quis sepulchrum 12. in pr.* Præses provinciæ compellere debet, justo pretio iter præstare. *ubi* Joan. Bapt. Asinius *sub num. 2. D. dict. tit.* Ant. de Padilla *ad dict. l. per agrum. num. 11. 15. ubi* Dn. Brunneman *C. de servitut.*

3. Exinde probant etiam Doctores, quòd ad dilatandum cæmiterium Vicinus ad vendendum agrum suum justo pretio, compelli possit. Mindan. *de interdict. tit. 2. num. 29.* Aloys. Riccius *collect. decis. 33.* Carpzov. *lib. 2. Iurispr. Eccles. definit. 388.*

§. XIX.

1. *Non obstat* ea Doctorum tam Theologorum quam Politicorum assertio, quod Lex de racemis Pauperibus colligendis sit tantum forensis, Israeliticum solummodò Populum obligans; leges autem forenses ad vetus

tus tãtum testamentum pertineant, ideò promulgato fœdere Novo antiquatæ sint. *Ierem. 31. vers. 31. Osea 6. vers. 7. Hebræor. 8. vers. 13.* Dn. Theod. Thumm. *de lege ceremon. & forens. fol. m. 3. & 71.* Reinking. *de R. S. & E. lib. 2. class. 2. cap. 3. num. 2. & seqq.* Hunn. *de authorit. jur. lib. 1. cap. 1. Quæst. 8.*

2. *Placet namque Responsio* Dn. nostri *Osiandri; Quod etiamsi hæc lex Christianos in Politia Romana non obliget eo modo, quo Iudæos: Ea tamen lege de racemis pauperibus relinquendis admonemur, ut etiam pauperum Vindemiarum tempore, rationem habeamus, & ut nos deterreat ab illiberali, sordida, & avara fructuum collectione.* Osiander. *ad dict. Lev. cap. 19. vers. 10.* Qui alibi tradit: *Quo enim sumus juxta proportionem facultatum nostrarum liberaliores in egentes: tantò liberalior erit Deus erga Nos; id quod cum hodie pauci credant, & avarè ac sordidè cum suis facultatibus agant, mirum non est, quòd Deus benedictionem suam, posteris præsertim, subtrahat.* Dn. Osiander. *ad Deuter. cap. 24. vers. 20.* Secundò animadvertendum est, quod si leges forenses in ratione & lege morali fundamentum, aut de iis aliquid annexum habent, tunc non ut forenses, sed ut morales, & quatenus de iis participant, adhucdum obligationem inducunt. Reinking. *dict. cap. 3. num. 6.* Tiber. Decian. *de Crimin. lib. 2. cap. 11. num. 8.* Vide Wilhelm. Zepper. *de legib. Mosaic. lib. 5. cap. 14.*

§. XX.

1. *Limitatur* prædicta Resolutio; *Nisi Magistratus*, jure superioritatis, ex certa causa publicam utilitatem spectante racemos colligere *prohibeat.* Ita namque in ordinatione Vindemiali Ducatus Würtembergiæ dispositum legimus: So soll niemands/ dem andern in seinem Wein oder Baumgarten/ Affterbergen oder Laub abstreif-

sen / bey straff eines kleinen Frevels oder der Gefängnuß. h. e. *Nemini concessum sit, alii in vinea sua racemos colligere, aut frondes stringere, sub pœna pecuniaria fredæ minoris, vel etiam incarcerationis.* Herbst-Ordn. *art. 7.*

2. Et hoc statutum sanam rationem habet, ut contrectationes fraudulosæ palorum & palmitum præcaveantur, ac devastationes Vinearum evitentur; cum plerunque vindemiarum tempore pluviæ incidere soleant, quæ ingressum vinearum noxium reddunt; præsertim cum in nostro Ducatu *Pauperibus* aliunde ex publico satis provisum sit, unde victum & amictum percipere possint; nec facile alii quam Vagi & inertes racemos colligere soleant.

§. XXI.

1. Quæstio circa vindemiam colligendam non inelegans sed quotidiana occurrit; *An vindemia & uvarum collectio etiam diebus festis bona conscientia fieri, aut à Magistratu permitti possit?* Distinguendum est in hac Quæstione ritè resolvenda, *inter diem Dominicum, & aliud Festum Christianum.* Diem Dominicum quòd attinet, res non caret difficultate & contradictione. *Negativum præceptum* astrictissimum habemus. *Exod. cap. 35. vers. 1. & 2.* sex diebus facietis opus, septimus dies erit Vobis sanctus. Qui fecerit opus in eo, occidetur Exodi. *cap. 31. vers. 12. & seqq.* Ac juxta Levit. 23. *vers. 7. Nullum opus servile facietis in eo.* Simili modo Deus T. O. M. Populo Israelitico præcepit, ut propter animas suas caveant, ne die Sabbathi onus per portas suas inferant, aut efferant: Quod si fecerint, ignem se in portis ipsorum succensurum minatur, qui devoret domus Jerusalem, Jerem. *cap. 17. vers. 27.* Balduin. *in Cas. Conscient. lib. 2. cap. 13. Cas. 3. & 5.* Dn. Thumm. *in Decalog. præcept. 3. fol. m. 132.* Ludov. Dunte

in Cas.

in Cas. Conscient. cap. 10. sect. 1. Quaest. 68. & 70. Exemplum habemus in colligente ligna in die Sabbathi *Numerorum cap. 15. vers. 32.* quem omnis turba ex mandato Divino Lapidibus obruebat. Conqueritur de prophanatione Sabbathi in Uvis colligendis ipse *Nehemias: In diebus illis vidi in Iuda calcantes torcularia in Sabbatho, portantes accervos & onerantes super asinos vinum, & Vvas, & ficus, & omne onus, & inferentes in Ierusalem in die Sabbathi; Et contestatus sum, ut in die, qua vendere liceret, venderent: Et Tyrii habitaverunt in ea, inferentes pisces; & omnia venalia, & vendebant in Sabbathis, filiis Iuda & Ierusalem: Et Objurgavi optimates in Iuda, & dixi eis:* Quæ est hæc res mala, quam vos facitis, & prophanatis diem Sabbathi? *Num quid non hæc fecerunt Patres vestri? & adduxit Deus noster super nos omne malum hoc, & super Civitatem hanc?* Et vos additis iracundiam super Israel violando Sabbathum. Esdræ *lib. 2, cap. 13. vers. 15. ubi Lucas Osiander & Theologi.* unde provenit, ut Judæis nulla opera, quæ negotiationis & commercii hominum causa instituta sunt, facere liceret die Sabbathi, sivè à Dominis ipsis fierent & exercerentur, sivè à servis & ancillis; sivè opera jumentorum sive non. *Levit. 23. vers. 25. Exod. 20.* Quæ cessatio tam severè urgebatur, ut ne Manna quidem colligere. *Exod. 16. vers. 25.* Nec ignem accendere, nec carnes coquere liceret. *Exod. 34. v. 21.* Jerem. *cap. 17.* Lambert Danæus *in Ethic Christian. lib. 2. cap. 10. fol. 148. & 151.* Rudolph. Hospinian. *lib. 1. de festis Iudæor. cap. 3. fol. 13.* Wilhelm. Zepper. *de legib. Mosaic. lib. 4. cap. 9. fol. m. 340.* Theodor. Thumm. *in Decalog. præcept. 3. fol. m. 135.*

2. Sanè hanc Sabbathi venerationem Hebræi tam sanctè observarunt, ut tempore Sabbathi etiam in pugna abstinerent. *Macchab. 1. cap. 3.* Nam *Agatharchides Cnidius*

dius apud Flavium Josephum memorat; captam Hierosolymam esse à Ptolomæo Lagi filio, quod cives cunctos Sabbathorum observatio à defensione Urbis prohiberet. ac dum arma sumere sese gravarent, gravem Dominum receperunt. Joseph. *antiquit. Iudaic. lib. 12. cap 1.* Narrat quoque *Dion Cassius*: Judæos non fuisse ausos bellare contra Pompejum, templum defendendo Hierosolymitanum & ideò expugnatum. Dio. Cass. *histor. lib. 37.* Pari modo nimis superstitiosè Judæi, cum ab Antiocho urgerentur, noluerunt pugnare die Sabbathi. *1. Macchab. 2. vers. 38.* Attamen suos Centerraneos Hebræos ita excusat Josephus: *Hoc quidem* (ait) *Agatharchidi videbatur esse ridiculum: Eis autem, qui hac examinant integrius, apparet magnum & laude dignissimum: si & saluti & patriæ, custodiam regum, pietatemque divinam præponere concupiscant.* Fl. Joseph. *contra Appionem. lib. 1. fol. m. 887.* Vide Casaubon. *in apparat. advers. Baron. Exercit. 1. Numero. 8. fol. m. 48.*

§. XXII.

1. *Rationem* hujus præcepti, hanc adducit *Rabbi Levi Barzalonita: Vt vacemus à negotiis nostris in honorem diei, & ut infigamus animabus nostris fidem Novitatis Mundi, quæ funis est, post se trahens omnia fundamenta Legis: Et ut simus memores uno septimanæ die, mundum sex dierum distinctorum spatio creatum; Septimò autem nihil prorsus esse creatum. Singulis verò diebus, res distinctæ sunt Creatæ, ut doceremur sensum simplicem, qui à Philosophis* (*quos hoc loco rejicimus*) *statuentibus omnes res Deo esse coævas, recedit. Quod verò quiescimus die septimo in memoriam nobis revocat novitatem Mundi: Nam, cum quiescunt omnes homines die uno septimanæ, & interrogaverit aliquis, quæ causa hujus quietis?* Responsio erit: *Quoniam sex diebus fecit Dominus &c. unus quisque autem hac ratione*

in vera

in vera fide confirmabitur. Præter recordationem autem Creationis Mundi, est etiam ἀνάμνησις *miraculi in Ægypto, quòd servi fuerimus ibi, neque potuerimus quiescere pro lubitu nostro quodque Deus liberaverit nos è manu eorum, & præceperit nobis quiescere die septimo. Propterea in Deuteronomio mentio fit hujus fundamenti secundi, in quiete nostra positi, dicit enim Deus in hoc præcepto:* Et memento, te servum fuisse in Ægypto, propterea præcepit tibi Dominus, &c. Jo. Henr. Hottinger. *in Iur. Hebræor. leg. 33.* Pari modo ante prædictum Rabbi Levi scripsit *Georgius Cedrenus*, Historicus Græcus: *Cur autem* (inquiunt quidam) *non omnes, sed septimum duntaxat diem Deus faustum esse jussit?* Respondemus; *Reliquarum unam quamque, ex opificio, quod ea die peractum est, suam habere prosperitatis denuntiationem: Cum autem sola septima, eo honore fuisset caritura, nullo ea die opere condito: ideò ipsa quoque à Deo fausta esse, justa est, ac consecrata, & Sabbathum appellata: ut quæ requiem adferat, & repræsentet septimum annorum millenarium, finemque peccantium hominum;* Cedren. *in Compend. historiar. fol. m. 4. in oper. Bizant.* Vide quoque Lambert. Danæ. *in Ethica Christian. lib. 2. cap. 10. fol. m. 148. & 149.* Frider. Balduin. *in Casib. conscient. lib. 2. cap. 13. Cas. 1. & 2.*

§. XXIII.

1. Quod præceptum *de die Dominico Loco Sabbathi* strictè sanctificando, *in Novo quoque Testamento* repetitum, & Christianis sub pœna maledictionis injunctum fuit, ut in die Dominicali cultui divino vacent, & ab omni servili opere abstineant. vid. Ludov. Dunte *in Casib. Conscient. cap. 10. Quæst. 67.* Quæ diei Dominici sanctificatio, tam necessaria est, ut bona conscientia à nullo Christiano intermitti queat. Balduin. *dict. tr. cap. 13. Cas. 3.* Lamb. Danæ. *dict. cap. 10. fol. m. 149.* latè & pie Hieronom. Zanchius *tr. de operib. Dei. part. 3. lib. 1. n. 30. fol. m. 677.*

2. Et hujus diei Dominicæ sanctificationem *Constantinus Magnus* Christum vera fide amplexus, primus sancivit: Nova enim lege divulgata, indixit, ut per Universum Orbem terrarum, omnes Dominicam diem celebrarent, & venerarentur, teste Eusebio *in vita Constantini lib. 4.* Sozem. *lib. 1. cap. 8.* Quem subsecuti Imperatores tanquam utriusque tabulæ custodes, veluti *Valens, Valentinianus, Theodosius, Arcadius, Honorius, Leo, & Anthemius* magno Zelo renovarunt; ac singularibus constitutionibus cunctis Civibus Romanis imperarunt, ut Dominici seu solis Diei debitam reverentiam habeant, qui cunctis semper honorabilis esse debet, sicuti constat. *ex l. ut in die. 2. l. omnes dies. 6. l. dies. 9. §. 1. ibi: semper venerabilem. C. de feriis. Can injuria. d. consecrat. 3. can nullus. distinct. 44.* Scaccia *de judiciis lib. 2. cap. 5. num. 117.* Hilliger. *in D. E. lib. 24. cap. 7. lit. V.* Zepper. *dict. cap. 9 fol. m. 341.* Prosper. Rendell. *de vindem. cap. 2. fol. m. 22.* Petr. Gregor. Tholosan. *in Syntagm. Iur. lib. 2. cap. 16. num. 26.* latè Gregor. Sayrus. *in Thesaur. Cas. Conscient. lib. 7. cap. 2. num. 6.* Rodolph. Hospinian.. *de origin. festor. cap. 8.*

3. Rationem sanctificandi, diem Dominicum hanc reddit Zonaras: Quoniam dies dominica imago est expectati futuri seculi. Zonar. *ad Synod. Nicæn. can. 20.* Aliter Cassiodor. Romanus Senator: *Diem Dominicum Constantinus honorabat, quia in eo Christus resurrexit à mortuis.* Cassiodor. *lib. 1. rescript. 9.* quas rationes congessit & conjunxit Justinus Martyr dum scribit: *Die Solis communis omnes conventum facimus; quoniam prima est dies, in qua Deus tenebris, & materia mutatis mundum creavit. Et Iesus Christus noster Salvator, eadem die à mortuis resurrexit. Ea enim die, quæ saturni prior, anteriorque est, crucifixerunt ipsum: Et altera, quæ Saturnalem sequitur, quæ est Dies solis, cum Apostolis suis apparuisset & discipulis, docuit ista.*

Justin.

Juſtin. Martyr. *apolog. 2. pro Chriſtian.* Et hoc in capitularibus ceu Imperii Reſcriptis repetiit *Carolus Magnus: Placuit* (ait) *ut fideles diem dominicum, in quo Dominus reſurrexit, venerabiliter colant. in Capitul. lib. 6. cap. 202.* apud Lindenbrog. Mornac. *ad l. omnes 3. C. de feriis.* Quod brevibus in unum quaſi contraxit Angelus de Clavaſio: *Dies Dominica eſt instituta loco Sabbathi, quia eo die inchoavit mundum: Chriſtus reſurrexit à mortuis: Spiritus Sanctus datus eſt Apoſtolis: Et quicquid à Deo conſtitutum eſt inſigne in hujus diei dignitate dicitur geſtum: In hac die mundus ſumpſit exordium, & in hac per reſurrectionem, & mors interitum, & vita initium accepit.* Angel. de Clavaſ. *in Summa Angel. Verb. Dominica fol. m. 78.* Vide Hoſpinian. *de origin. feſtor. cap. 2. fol. 6. B.*

§. XXIV.

1. *Alia Ratio* hujus venerationis *& magis propinqua* eſt ipſa ſanctificatio in animi puritate conſiſtens, cui dies dominicus eſt deſignatus, ac ut rationem inſtitutionis ſatis accuratam habemus, quæ obligatio generalis eſt & moralis, ita ut cæteræ omnes occupationes, huic obſervationi cedere debeant. Dn. Theod Thumm. *in Decalog. Præcept. 3. fol. m. 137. 157. & paſſim.* Zanchius *d. tr. de operib. Dei. part 3. lib. 1. num. 30.* Wilhelm. Ameſius *in Caſ conſcient. lib. 4. cap. 33. num. 1.* Conſiſtit autem Sabbathi obſervatio & ſanctificatio, juxta, *Nazianzenum*, non tam in corporum hilaritate, aut in veſtium ſpendore, quam in animæ puritate, & mentis alacritate, piisque meditationibus: Si pro tympanis, ſacris hymnis: pro impiis cantionibus & ſaltationibus, pſalmodiis utimur. Proinde Lex de Sabbatho ſeu die Dominico requirit, ut ceſſamus ab omni externo & ſervili opere, *ait Gregorius Magnus*, atque omnimodo orationibus inſiſtamus, ut ſi quid negligentiæ per ſex dies agitur, per diem reſurrectionis domini-

minicæ precibus expietur. Chrysostomus *in Matth. homil. 4. fol. 34. tom. 2.* Vide Dn. Thumm. *in dict. Decalog. Præcept. 3. fol. m. 134.* Occupationes igitur omnes, quæ notabiliter impediunt hominem, quo minus possit Deo & ejus cultui, vel publico vel privato vacare, sunt regulariter & ordinariè illicitæ, ex natura & fine institutionis diei Dominici. Amesius *dict. cap. 33. n. 2.*

§. XXV.

1. Ac quamvis Imperator *Constantinus* Magnus rescripserit *in l. omnes 2. C. de feriis. ut omnes Iudices, urbanæque plebes, cunctarumque artium officia venerabili die solis quiescant. Ruri tamen positi, agrorum culturæ liberè licenterque inserviant: Quoniam frequenter evenit, ut non aptius alio die frumenta sulcis, aut vineæ scrobibus mandentur; ne occasione momenti pereat commoditas, cælesti provisione concessa:* Symon. Grænenweg. *in legib. per Belg. abrogat. ad dict. leg omnes. 2. num. 1.* Et ex hac lege apparere, quæ sit libertas Christiana, ait Lambert. Danæus *in Ethic. Christian. lib. 2. cap. 10. fol. m. 151.* Rudolph. Hospinianus *de origine festor. cap. 2. fol. 3. B.*

2. *Attamen* Imperator Leo *in Novell.* hanc Constantinianam legem castigavit, & gravissimis rationibus motus, abrogavit; nullius momenti causam allegatam diei dominici dehonestationis, asserens; qui insuper Constitutionem ipsam revera futili ratione niti affirmat: Proinde nec Agricolis nec quibuscunque aliis, illicitum & servile opus die Dominico aggredi, permittit. Quæ Leoniana Constitutio successu temporis *in Consilio Aureliano Anno 550. Canon. 21.* approbata & confirmata fuit; referente Grænevvegen *ad dict. Leg.*

§. XXVI.

§. XXVI.

1. *Leonem* Imperatorem, secuti fuerunt successu temporis Imperatores & Reges occidentales. Sancivit namque *Carolus Magnus*, Christianissimus Princeps, sequenti Capitulo: *Ne opera servilia diebus dominicis tractentur, nevè ruralia viri exerceant, nec in campis arando, nec metendo, vel fœnum secando, vel sepem ponendo, nec in sylvis stirpando, nevè arbores cadant, vel in petris laborent, nec in horto, nec ad placita conveniant, nec venatum abeant.*

2. Aliam & quidem præclariorem edidit Constitutionem idem *Carolus Magnus*; rationibus Christianæ fidei plenissimam *in Capitulo, Placuit. lib. 6. cap. 202. Placuit, ut fideles diem Dominicum, in quo Dominus resurrexit omnes venerabiliter colant. Nam si pagani ob memoriam & reverentiam Deorum suorum, quosdam Deos colunt, & Iudæi more carnali Sabbathum carnaliter observant: Quantò magis à Christianis iste dies honorificè colendus est, ne in illo sancto die, fabulis aut locutionibus aut cantionibus, vel saltationibus, vel derisionibus, stando in biviis & plateis, ut solet, inserviant: Sed ad sacerdotem aut ad alium sapientem hominem & bonum veniant, & eorum precationibus aut locutionibus, quæ ad animam, pertinent, utantur: Et illo die seu Sabbatho ad vesperas & ad matutinas seu ad missam cum eorum oblationibus, si fieri potest, omnes canendo, Kyrieeleison decantent. Similiter & pastores pecorum eundo & redeundo in campum, & ad domum faciant, ut omnes eos, veraciter Christianos & devotos esse, cognoscant.* Vide Capitulare Caroli Mag. *apud Lindenbrog. lib. 7. tit. 200. lib. 2. tit. 7. & lib. 6. tit. 186. & 202.*

§. XXVII.

1. *Lege insuper Alemannorum*, tempore Regis Lotharii una cum Principibus suis, id est, Triginta tribus Episcopis, Triginta quatuor Ducibus, & septuaginta duo-

bus Comitibus ac cætero Populo, lata, de die Dominico venerabiliter habendo, ſub gravi pæna ita ordinatum fuit: *Die Dominico nemo opera ſervilia præſumat facere, quia hoc lex prohibuit, & ſacra ſcriptura in omnibus contradicit. Si quis ſervus in hoc Vitio inventus fuerit, vapuletur fuſtibus: liber autem corripiatur usque ad tertiam Vicem. Si autem poſt tertiam correptionem in hoc Vitio inventus fuerit, & Deo vacare die Dominico neglexerit, & opera ſervilia fecerit, tunc tertiam partem de hæreditate ſua perdat. Si autem ſuper hæc inventus fuerit, ut diei dominico honorem non impendat, & opera ſervilia fecerit: Tunc eo actus & Convictus coram Comite, ubi tunc Dux ordinaverit, in ſervitium tradatur; & quia Deo noluit ſervire, in ſempiternum Servus permaneat. Lege Aleman. cap. 38.*

2. De die Dominico ſanctificando, ita legibus *Baivvariorum* conſtitutum legimus: *Si quis die dominico operam ſervilem fecerit, id eſt, ſi bovem junxerit, & cum carro ambulaverit, dextram ovem perdat. Si autem Sepem clauſerit, fœnum ſecaverit, aut meſſem ſecaverit, aut collegerit, vel aliquod opus ſervile fecerit die dominico, corripiatur ſemel vel bis: & ſi non emendaverit, rumpatur dorſus ejus Quinquaginta percuſſionibus. Et ſi iterum præſumſerit operare die dominico, auferatur de rebus ejus tertia pars. Et ſi nec ſic ceſſaverit, tunc perdat libertatem ſuam, & ſit ſervus, qui noluit in die ſancto eſſe liber.* Leges Baivvar. *tit. 69. cap. 3.* Quibus legibus aſtipulatur lex Friſionum, *tit. 18.* Leg. Longobard. *lib. 2. tit. 49. leg.* 1. *& 2. apud Lindenbrogium.*

§. XXVIII.

1. Quam Feſtorum venerationem etiam *Ethnici* celebraverunt & venerabiliter obſervarunt. Affirmabant namque Sacerdotes, pollui ferias, ſi indictis conceptiſque opus aliquod fieret. Nam *Tibulli Propertii* admonitum

Luce

Luce sacra requiescat, requiescat arator,
Et grave suspensu, vomere censet opus.

Licet enim, etiam festis diebus quædam exercere opera fas fuerit, juxta Virgilium Maronem; Attamen majora opera rei Rusticæ intermittenda erant diebus feriatis. Vel Marci Catonis præcepto, villicum exhortantis, disciplina bona uti, ferias servare, alieno, manum abstinere & cætera curare. Marc. Cato *de re rustica lib. 1.* Præterea apud Romanos, Regem sacrorum, Flaminesque non licebat videre feriis opus fieri: Et ideo per Præconem denunciabatur, ne quid tale perageretur: Et Præcepti negligens multabatur. Præter multam verò affirmabatur eum, qui talibus diebus imprudens aliquid egisset, porco piaculum dare debere; Prudentemque expiare non posse, Scævola affirmabat; secundum Aurel. Macrob. *in Saturnal lib. 1. cap. 16.* Imò, primum hoc apud Romanos, Agricolæ sanctum jus esse debebat, Diis immortalibus acceptum referre, votisque atque muneribus oblatis, fæcunditatem soli adscribere, frugumque ubertatem. Petr. Gregor. Tholosan. *in Syntagm. Iur. lib. 2. cap. 16. num. 22.* Renat. Choppin. *de privileg. rusticor. lib. 2. cap. 7. n. 2.*

§. XXIX.

1. Quæ tamen assertio *notabilem limitationem* habet, in operibus *momentaneis* & ex causa *Necessitatis* peragendis. V. G. *si eo ipso temporis momento quô ad sacra erat eundum, Vrbs aut domus aliqua conflagret, aut Hostis Vrbem obsideat, aut simile quidpiam accidat Reipublicæ damnosum, propter quod Verbi divini prædicatio aut visitatio intermittenda foret.* Necessitas enim non habet legem positivam ecclesiasticam. Necessitas enim ipsa legem facit. *cap. remissionem. §. fin. caus. 1. Quæst. 1.* Cum necessitas sit lex temporis, Petr. Gerard. de Petr.

de Petr. Sancta. *in Singular. cap. 100. num. 1. & 2.* Dn. Fritsch. *de necessitate Conclus. 2. num. 1. & seqq.* Francisc. Reverter. *& cum eo* Don. Anton. de Marinis. *decis. Neapol. 130. num. 2.* Dunte *in Casib. Conscientiæ cap. 10. sect. 1. Quæst. 70.* Bened. Carpzov. *in Iurispr. Consistorial. lib. 2. tit. 16. Definit. 251. n. 7. & seqq.* Sayrus *in Cas. Conscient. lib. 7. cas. 2. num. 8.* Nam Salvator noster (Sabbathi Dominus, *Marci 2. vers. 28.*) præcipuè docuit, suos requie illa externa non ita strictè teneri, sed veram sanctificationem in animo devoto consistere; utpote qui acriter defendit, Discipulos, Sabbatho spicas evellentes & colligentes, eo ipso festum non profanare. *Matthæ. 12.* Quare solvere bovem, eumque aquatum ducere in die Sabbatho licuit. *Lucæ 13. vers. 15.* Asinum item & Bovem, è puteo liberare permissum, sine violatione Sabbathi. *Lucæ 14. vers. 5.* Imò etiam ipse Christus suo exemplo comprobavit, opera necessitatis causa suscepta, etiamsi servilia sint, sanctificationi Sabbathi nihil derogare, cum Sabbathum propter hominem sit factum, non homo propter Sabbathum; ne servus fieret Sabbathi *Marc. 2. vers. 27.* latè Dn. Theodor. Thumm. *in Decalog. præcept. 3. fol. m. 135.* Ludov. Dunte *in Casib. conscient. cap. 10 sect. 1. Quæst. 70.*

2. Uvarum collectio quamvis sit opus servile & manuarium, ingruente tamen aeris intemperie ex necessitate permissa erit; ne occasione momenti pereat commoditas cælesti provisione concessa; secundum Constantinum Imperatorem *in l. omnes 3. ibi: non aptius alio die C. de feriis.* Cum etiam temporis momento per pruinas & congelationes tota vindemia cum maximo alimonii damno inhabitantium perire & corrumpi possit; Brunnemann. *ad dict. leg. omnes 3. C. de feriis.* Qui post *Choppinum,* dictum Rescriptum de Casu necessitatis ad evitandas

das contrarietates intelligit. Unde optimè scribit Fridericus Balduinus Theologus: *Cum tempore messis rarò est serenitas, eaque die Dominico affulget, necessitas eo die labores imperat: Modo quoad ejus fieri potest, cultus divinus non omnimodo, nec ab omnibus negligatur.* Balduinus. *in Casib. Conscient. lib. 2. cap. 13. Cas. 4.*

§. XXX.

1. Sanè nec ipsi quoque Gentiles tam severè tamque superstitiosè suos dies festos observandos esse censuerunt; Nam ipse *Virgilius* scribit:

Atque etiam festis, quædam exercere diebus,
Fas & jura sinunt: vivos deducere, nulla
Religio vetat segeti prætendere sepem.

Virgil. *Georgic. lib. 1.* Inter quos fuit hæc distinctio ut haberent, observarentque alios dies fastos, alios, nefastos, alios medios & intercisos; sicuti scribit *Ovidius*:

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur:
Fastus erit, per quem lege, licebit agi.

Ovid. *fastor lib. 1.* Tria verò illa verba fuerunt: *Do, Dico, Addico*, quæ erant Verba Prætoria totam jurisdictionem continentia, teste Varron. *de latin. lingua. lib. 5.* Lambert. Danæus *in Ethic. Christian. lib. 2. cap. 10. fol. 158.* Gerhard. Joh. Vossius *in Etymolog. lit. F. Verb. Fastus.* Præsertim vero hanc circa inferias incidentem necessitatem Romani consideraverunt, teste *Aurelio Macrobio*, dum scribit: *Umbro negat, Eum pollui, qui opus vel ad Deos pertinens, sacrumvè causa fecisset, vel aliquid ad urgentem vitæ utilitatem respiciens actitasset.* Scævola *denique consultus*; Quid feriis agi liceret. *Respondit*: Quod prætermissum noceret. *Si Bos in specum decidisset, eumque paterfamilias, adhibitis operis liberasset: Non est visus ferias polluisse*: Nec ille, *qui trabem tecti fractam fulciendo, ab eminenti vindicavit ruina. Macrob.*

Saturnal. lib. 1. cap. 16. fol. m. 226. Ubi Joan. Isaac. Pontan. *in Notis.* Ita in terminis Choppin. *de privileg. rustic. lib. 2. cap. 7. num. 3.* Petr. Gregor. Tholos. *in syntagm. Iur. lib. 2. cap. 16. num. 23.* Prosper. Rendell. *dict. tr. part. 3. cap. 2.* Fritsch. *de necessitat. sect. 7. conclus. 2. num. 6. Vbi* in fine scribit: *In utroquè foro excusatur necessitas operarum in diebus feriatis* Simon. Grænewegen. *de legibus per Belg. abrogat. ad dict. leg. omnes. 3. C. de feriis.* Benedict. Carpzov. *in Iurisprud. Ecclesiast. lib. 2. tit. 16. Definit. 251.* Ubi singulare præjudicium Saxonicum, *quod Anno 1613. à Supremo Consistorio* promanavit, adducit.

§. XXXI.

1. Quæ *Limitatio* moribus quoque *Hollandicis* recepta, & ita temperata est, ut tempore messis fructus maturas secare atque colligere, aliaque omnino necessaria, quorum cunctatio damnosa foret, die Dominico peragere liceret. Extat quoque singulare Privilegium ab Episcopo Ultrajectensi, *Rudolpho à Diephout, Anno 1434.* Delphtensibus de hac libertate concessum, *teste* Keur; *De Delphland.* Græneweg. *dict. loc. num. 2.*

2. Idem *Gallorum* quoque moribus obtinet. Mos enim regionis in feriis observandis sequendus est, modo ab Ecclesia non fuerit reprobatus *per cap. Vtinam. 76. distinct.* Tholosan. *in Syntagm. Iur. lib. 2. cap. 16. sub. num. 25.* Mornac. *ad d. l. omnes 3. C. de feriis.*

3. Hac tamen addita *declaratione*, ut dispensatio laborandi ac perficiendi aliquod opus servile, fieri non debeat, etiam ex causa necessitatis, *Nisi sacris prius peractis,* & audita Concione. Balduin. *dict. tr. lib. 2. cap. 13. Casu 4.* Quamvis enim *Columella*, Rusticorum maximus fautor, eis varia in diebus festis peragenda concedat. Colum. *de re rustic. lib. 2. cap. final.* Ac multis in locis ex certis causis,

causis, operariis servilia peragere permittatur. Hoc tamen non admittendum est, nisi finitis precibus & auditis sacris: Quo casu, ea non impedimento sunt sacris, quæ iis peractis suscipiuntur, ut exinde cultui Divino nihil præjudicetur. Benedict. Carpzov. *in Jurisprud. Eccles. lib. 2. tit. 16. Definit. 251.* Ita namque respondit Consistorium Saxoniæ Supremum: Dafern Ihr aber / durch ewer Gesinde / auß noth deß Gewitters halben / am Sonntage / Weitzen einführen lassen; Ihr auch solches bey der Obrigkeit zuvor angemelt habt / und allererst nach gehaltener Predigt und verrichtem Gottes-Dienst / die Arbeit ewerm Gsinde anbefohlen / und verrichten lassen / so hettet ihr dardurch den Sabbath nicht entheiliget / möcht auch deßwegen nicht in Straff genommen werden. h. e. *Cum per famulos vestros die dominica, propter metum intemperiei aeris, triticum ex agro invehere sivistis; dummodo ex præscitu Magistratus, finita concione & post peracta sacra, hosce labores famulitio vestro peragendos injunxeritis; per id diem Sabbathi prophanasse, & condignas inde pœnas promeruisse, non videmini.* apud Carpzov. *in Jurisp. Eccles. lib. 2. tit. 16. D. 25.* Ita censent quoque ex Casistis & JCtis Sylvester. *in Summa Verb. Dominica Quæst. 5.* Petr. Gregor. Tholosan. *dict. lib. 2. cap. 16. num. 25.* Gregorius Sayrus *dict. tr. lib. 7. cap. 2. n. 8.*

§. XXXII.

1. Sane *Necessitas*, quæ in maturanda Vindemia Prætorem ad dispensandum & relaxandum legis rigorem de sanctificando die Dominico movere solet, debet esse *Evidens & Præsens*, quæ nec fingitur; nec Consilio accersitur, sed per providentiam Dei nobis imponitur. De quo est casus apud Divum *Lucam cap. 14. v. 4.* Adeò ut necessitas hæc, species casus fortuiti sit; aliàs nulla necessitas

excusat, quæ potest esse non necessitas, secundũ Tertullian. *in exhortat. ad Castitat.* Sebast. Medices *de casib. fortuit.* §. *1. Quæst. 6. num. 7.* Hering. *de fidejussor.* Freudenberg. *de rescript. morat. cap. 22. vers. 46.* Dn. Fritsch. *de necessitat. conclus. 1. sect. 4. Regul. 1. num. 3. & 4.*

2. Hæc autem necessitas I. *Primò*, medium ad finem esse debet, non respiciens lucrum, aut voluptatem, ut finem, sed maximè & propriè incommodi alicujus extra ordinem incidentis evitationem. Leges namque non sunt de fine, sed de ordinatis ad finem. *per cap. alma mater. ubi Covarr in oper. part. 2. de sent. excommun. in 6.* Unde *Casistæ* scribunt: Quod necessitas & pietas tanquam caussæ dispensationis debeant esse moraliter certæ & indubitatæ. Nam cum præceptum servandi festa certum sit, certa quoquè esse debet causa illius obligationem tollens. Reginald. *in Pract. lib. 19. num. 50.* Castro Palao *in opere moral. tract. 9. Disput. un. Punct. 10. num. 4.* Nihil igitur juvat eos, qui lucrum cessans damnum reputantes, ne occasiones lucri præterire sinant, in vulgaribus occupationibus exercentur. Unde Dn. Thummius scribit: *Continere se jubet Lex ab omni opere servili, id est, ab omni avaritia qua per negotiationem & reliquo terreno actu vita agitatur* Dn. Thumm. in Præcept. Decalog. tert. *fol. m. 154.* Et hoc Ethnici Romani in feriarum celebratione observarunt, *teste Aurelio Theodosio Macrobio.* (Imperatoris Honorii & Theodosii Junioris Præposito sacri Cubiculi juxta *l. un. C. Theodos. de prapos. sacr. Cubic.*) Qui scribit: Virgilius *Maro omnium disciplinarum peritus, sciens lavari ovem aut lana purgandæ, aut scabiei curandæ gratiâ, pronunciavit*: Tunc demum ovem per ferias licere mersari, si hoc remedii causâ fieret, in versiculo.

Balan-

Balantumque gregem fluvio mersare salubri.

Adjiciendo enim, *salubri*, ostendit, avertendi morbi gratia tantummodo; non etiam ob lucrum, purgandæ lanæ causa fieri concessum. Hæc Macrob. *in Saturnal. lib. 2. cap. 16. fol. m. 227.*

3. II. *Secundò* Necessitas evidens, non ex incerta conjectura concipienda est. Hic enim propriè est casus necessitatis venia dignus, quem ipse Deus, non autem negligentia hominis fecit; sicuti scribit Balduinus *in casib. conscient. lib. 4. cap. 8. cas. 5. fol. m. 1070.* latè Petr. Gregor. Tholosan. *in Syntagm. Iur. lib. 2. cap. 16. num. 23.* Non facit igitur pro Agricolis & similibus, qui vel sementis vel messis tempore, diem hunc laboribus impendunt, quoniam periculum metuunt ex dilatione. Wilhelmus Amesius *de Conscient. lib. 4. cap. 33. num. 10.* Dn. Fritsch. *dict. tr. Conclus. 1. sect. 4. per tot.* Quod arbitrio Judicis dignoscendum relinquendum, secundum Chassan. *ad Consuet. Burg. Rub. 1. §. 5. Verb. Nisi habeat abolitionem.* Baiard. *ad Clar. §. furtum. num. 98.* De quo necessitatis casu, & permittendo opera servilia, sequentibus cautum reperitur *in Electoratu Saxoniæ.* Es soll auch an Sontag und Feyrtagen jederman verbotten seyn/ ausserhalb fürfallender Noth/ welche er doch allemahl dem Pfarrhern und der Obrigkeit zuvor anmelden soll/ mit Rossen oder der Hand/ die Arbeiten/ so auff die Werckstage gehören/ verrichten. h. e. *Omnibus & singulis prohibitum esto, extra casum incidentis necessitatis, quæ tamen toties pastori & Magistratui loci, indicari debet, quoties ea contingit, equis aut operis manuariis labores eos, qui diebus nefastis tractari solent, peragere.* Ordin. Eccles. Elect. Saxon. *articul. general. 17.* §. Es soll auch Dn. Tabor. *de metat. cap. 3. num. 2. & seqq.*

 §. XXXIII.

§. XXXIII.

1. Sanè *Canones* & *Canonistas* quod attinet, hæc disputatio Videtur decisa *in Cap. licet. 3. x. de feriis.* Ubi Pontifex Alexander rescripsit: *Licet tam veteris quàm novi testamenti pagina septimum diem ad humanam requiem specialiter deputaverit: & tam eum quàm alios dies majestati altissimæ deputatos, nec non natalitia sanctorum martyrum Ecclesia decreverit observanda, & in his ab omni opere servili cessandum; Indulgemus, ut liceat paroecianis vestris, diebus dominicis, & aliis festis (præterquam in majoribus anni solemnitatibus) si alecia terræ se inclinaverint, eorum captioni ingruente necessitate intendere: ita quòd post factam capturam Ecclesiis circumpositis & Christi pauperibus congruam faciant portionem.* Qui Canon, quamvis loquatur tantum de captura *Hallecium*, Canonistæ tamen eundem ad quodvis aliud genus piscium, veluti *in Thinnis*, & aliis piscibus, qui uno solo anni tempore aut certis diebus tantum apparere solent, cujus piscatio illo die facienda est, quin minus, magna ex parte amittatur, extendunt, Suarez. *in oper. moral. tom. 1. de relig. cap. 32. n. 6.* Azor. *in moral. instit part. 2. lib. 1. cap. 27.* Gregor. Sayrus. *in Casib. Conscient. lib. 7. cap. 2. num. 10.* Petr. Gerard. de petra Sancta *singul. cap. 100. num. 2.* Castr. Palao *in Moral. tract. 9. disp. un. punct. 5. num. 10.* Imò ex eodem Canone Ulterius *Casistæ* inferunt: Quòd licitum sit segetes jacentes in agris, & fœnum in pratis, ad locum securum in diebus festis deferre, si imminet tempestas, vel pluvia, quæ corrumperet, si in agro remanerent.

2. Eadem ex causa licitum est tempore vindemiarum Uvas colligere, ne pereant, & persequi opus cœptum, quando notabile damnum sequeretur ex dilatione & omissione operis. Sylvester *in Summa Verb. Dominica*

Quæst.

Quæst. 5. dist. 5. Sayrus *in Clav. Regia. lib. 7. cap. 2. num. 10.* Castro Palao *d. disput. un. Punct. 10. n. 3.* Qui hoc extendit quoque ad actionem mactandi animalia, præcipuè si ratio aliqua necessitatis vel utilitatis intercedit, qualis est, cibaria non esse ita suavia, si alio die disponatur. Barbosa *ad dict. cap. licet. 3. num. 6. x. de feriis.* Et ante hos Jureconsultus Joan Lupus de Palat: Rubios *in repet. cap. per vestras. x. de donat. int. V. & V. notabil. 17. num. 10. fol. 162.* Petr. Gregor. Tholosan. *dict. lib. 2. Syntagm. cap. 16. num. 26.* *Rationem* hanc adducentes: Quod necessitas instans, periculum imminens, non recipiat dilationem, sed ex ea causa à regulis juris, etiam moralibus recedatur. Tiraquell. *de retract. lign. §. 1. Gloss. 9. num. 32.* Cacheran. *decis. 68. num. 28.* Marta *de jurisdict. part. 1. cap. 48. num. 27.* Wesenbec. *consil. 40. num. 6. & seqq.* Bened. Carpzov. *in Iurisprud. Eccles. lib. 2. tit. 16. Definit. 251. n. 8.* Nam & mos regionis ab Ecclesia non reprehensus in festis celebrandis observandus est, juxta *B. Hieronymum*; Qui tradit: Quod unaquæque Provincia abundet in suo sensu, & præcepta Majorum, leges Apostolicas arbitretur. *in cap. Vtinam 11. Distinct. 76. tum* propter scandalum evitandum, *tum* etiam, quia sacris peractis, quædam alicubi licent, quæ alibi vetantur. Tholosan. *dict. cap. 16. num. 25. in fin.* latius Gregor. Saray. *in Thesaur. Cas. Conscient. lib. 7. cap. 2. num. 10.* Alios necessitatis & charitatis casus refert Gregor. Sarayus *dict. cap. 2. per totum.* Castro Palao *dict. disput. un. Punct. 10. num. 3.* Amesius *de casib. conscient. lib. 4. cap. 33. num. 10. & seqq.* Dn. Thumm. *in Decalog. præcept. 3. fol. m. 153.*

§. XXXIV.

I. *Quibus non contrariatur* id, quod supra dictum est de Sabbatho sanctè colendo, nec ullis unquam operibus

ribus

ribus servilibus polluendo, sub gravi maledictionis divinæ & execrationis pœna. *Pactum est sempiternum* (ait Dominus) *inter me & filios Israel, signumque perpetuum, Custodite Sabbathum meum: Sanctum enim est vobis: qui polluerit illud, morte morietur. Exod. 32. vers. 14.* Nec potest ullam commutationem dare pro anima sua. *Matth. 16.* Cui animæ consolationi maximè intentus unusquisque esse debet his diebus, etiamsi possit suis operibus totum mundum lucrari *Luc. 9.* Anima enim plus est quam esca & corpus. *Matth. 6. l. sancimus. C. de episc. & Cler.* Petr. Gregor. Tholosan. *dict. cap. 16. num. 25.* *Respondent* enim communiter nostri *Theologi*, quòd lex lata de Sabbatho ceremoniali strictissimè observando, illos soleat obligare, qui servierunt in Ægypto; sicuti constat *ex Deuteron. 5. vers. 25. Hebræorum cap. 4. vers. 3.* Dunte *in Casib. Conscient. cap. 10. sect. 1. Quæst. 70. in fine.* unde bene scribit *Dn.* Theodorus Thummius: Quod ad externum otium à Deo *Deuter. 5. vers. 15.* mandatum attinet, illud Nos *in N. T.* non tangit: sed tantum spectat, & unicè quidem ad Populum Israeliticum, nimirum, ut Sabbathum illis esset monumentum, quòd forti manu Dei, ex servitute Ægyptiaca liberati essent, & in signum, quòd Dei peculium essent. *Ezech. cap. 20. vers. 10.* quod præceptum ad nos non pertinere vel exinde liquido constat, quia nulla illius mandati repetitio *in N. T.* existit. Dn. Thumm. *in Decalog. Præcept. 3. fol. m. 153. ac fol. 157.* Hinc B. Augustinus scribit: *Melius faceres, & Iudæus & Christianus, in agro suo aliquid utile, quam si seditiosus aut saltans in theatro esses.* August. *in lib. de decem. Chord.* Et alibi: *Ergò omninò operari die dominica nos Christiani non vetamur, modo à Dei cultu propterea non avocemur, neque à publicis concionibus & precibus, neq; à meditatione verbi Dei: modo, item Proximis offendiculum*

culum non præbeamus. Auguſtin. *in Pſalm. 92.* Conqueſtus eſt quoque *B. Hieronymus*, quod Chriſtiani homines ſua ætate, in feſtis ſuperſtitiosè obſervandis pene Judaizent. *in Epiſtol. ad Galat. cap. 4. verſ. 10.* Lamb. Danæ. *in Ethic. Chriſtian. lib. 2. cap. 10 fol. 158.* Quibus & aliis rationibus motus, Dominus Reinkingius deducit; Quòd lex moralis, de Sabbatho celebrando, non ſit planè moralis, ſed quoad circumſtantiam temporis, etiam ceremonialis exiſtat. Reinking. *de R. S. & E. lib. 3. claſſ. 1. cap. 2. num. 6.* Et poſt eum Dn. Theod. Thumm. *in Decalog. præcept. 3. in antitheſ. fol. 157. Quæſt. 1. & 2.*

§. XXXV.

1. Præterea ſciendum, quòd *nec ipſi Iudæi* in caſu neceſſitatis tam ſtrictè Sabbathum obſervarint. Nam *Ioſua* belli Dux Populi Judaici, in die ſeptimo & Sabbatho Civitatem *Hierico* oppugnavit & ſubegit. *Ioſuæ cap. 6. verſ. 15. & 16.* Pari modo *Matthathias Maccabæus* ſtrenuus Imperator & defenſor Populi Judaici, cujus virtus toti Judeæ ſalutaris fuit, temperavit hunc legis rigorem de Sabbatho inviolabiliter ſervando, quo auctore decretum fuit, ut hoſte vitam eripere annitente, Sabbathum inſuper habere, fas eſſet. Macchab. *lib. 1. cap. 2. verſ. 41.* Quos Beda defendit in Homiliis: *Macchabæi ſine culpa ſua in Sabbatho pugnabant*; Ideò hodie, ſi quis jejunium fregerit ægrotus, Reus voti non habetur. *in cap. quod non 4. x. de Reg. Iur.* ſimilia reſcribit Nicolaus Papa *ad Bulgaros in cap. ſi nulla. 15. cauſ. 23. Quæſt. 8. Si inevitabilis urget neceſſitas, ſeu importunitas, nec quadrageſimali tempore pro defenſione tam ſuiquam patriæ ſeu legum paternarum, bellorum præparationi parcendum eſſe.* Petr. Gregor. Tholoſan. *in Syntagmat. lib. 2. cap. 16. num. 23.* Cævallos. *in Comm. opin. Quæſt. final. n. 6. tom. 4.*

2. Unde deducunt Canonistæ, quod ex necessitatis causa, aliquid mutari possit de forma assignata. Gonzales *ad Regul. Cancell. Roman. 8. Gloss. 60. num. 45.* August. Barbosa *ad dict. cap. Quod non 4. x. de Reg. Iur.* Et hoc decretum hanc vim habuit, ut in præsentissimo vitæ periculo liceret non cessare; Proinde si hostis arietem strueret, tormenta muris admoveret, cuniculos foderet, aut simile quid aliud moliretur, cessandum non erat. Unde scribit Josephus Flavius: *Et hucusq; manet apud nos consuetudo, etiam Sabbathis pugnandi, si necessitas flagitaverit* Joseph. *lib. 4. cap. 9. ac lib. 12. c. 8.* vide latius Isaac. Casaubon. *in Apparat. Contra. Baron. Exercit. 1. Numero. 8. fol. m. 48.* Et qui hoc ex eo collegit Dn. Lans. *de Religion. curand. cap. 4. fol. 48.* Cunæ. *de Republic. Hebraeor. lib. 2. cap. 22.* unde ex communi Rabbinorum sententia, pellere licet Sabbathum ad liberandas animas, adeò ut qui promptus sit violare Sabbathum pro salute animarum, laudem mereatur. Rabbi Levi apud Hottinger *in Iur. Hebraeor. leg. 33. in fine.*

§. XXXVI.

1. Quamvis autem *excusentur illi*, qui propter necessitatem, scilicet ob aeris intemperiem vel propter pruinas, ac grandines, uvas etiam diebus Dominicis recolligunt; attamen vinitores & possessores vinearum propter hanc incidentem & evidentem necessitatem, propria & privata authoritate contra sanctificationem Sabbathi quidpiam committere non possunt, *deficiente publica Principis aut ejus, qui publicè Iurisdictionem habet, dispensatione & concessione*, cum jus necessitatis sit singulare & exorbitans; Privatis autem integrum non est, propria authoritate jura singularia & exorbitantia exercere & ad utilitatem privatam producere *per l. quod verò 14. D. de legib. l*

gib. l. quæ propter 122. D. de regul. jur. l. 1. C. de heredib. tut. Felin. *in cap. cum quædam x. de jurejur.* Tabor. *in Criminal. Carol. V. art. 166.* Unde tradit Hieronymus Cuchalon Hispanus; quod Regula, *Necessitatem facere licitum, quod aliàs licitum non est*; intelligenda sit, quando reperitur aliqua auctoritas approbativa, quæ ex necessitate illud fieri posse concedat vel permittat, approbatione generali, licet non specialiter; siquidem contra legem Veniendum non est propria authoritate, Cuchalon *ad Decium in l. quæ 122. lit. A. D. de R. I.* Dn. Limnæ. *ad Capitul Carol. V. sect. 8. num. 59.* D. Fritsch. *de necessitate Conclus. 1. sect. 4. num. 7.* Ac quod absque superioris dispensatione privatus in diebus festis & Dominicis, etiam ex causa necessitatis nulla opera servilia agere possit, tradit sylvester *in summa Verb. Dominica. Quæst. 7. num. 9.* Ferdin. de Castro Palao *in operib. moral. tract. 9. disput. un. Punct. 10. num. 5.*

2. Proinde in Ordinatione Ecclesiastica *Electoratus Saxoniæ* dispositum est: Welcher an Son- und Feyrtagen in Nothfällen ichtwas im Feld arbeiten wolle / daß er sich zuvor bey dem Pfarrhern und Obrigkeit anmelden solle. h. e. *ut, quicunque diebus dominicis & feriatis, in casu necessitatis, ullos labores serviles in rure peragere velit, ut prius pastori & Magistratui loci indicet. Ord. Eccles. Sax. art. 17. §.* Es soll auch. Quemadmodum hoc singulari præjudicio supremi Consistorii Electoratus Saxoniæ confirmat. Bened. Carpzov. *in jurispr. Eccles. lib. 2. tit. 16. Definit. 251. num. 12.* Quæ indulgentia etiam in patriæ *Ducatu Wurtembergico* à Pastore & Antianis, seu Decurionibus cujusq; loci impetranda est, ac in diebus tantum festis Apostolorum conceditur. *Cynosur. Eccles. Duc. Würtenb. fol. 88.*

§. XXXVII.

1. *Quantum ad alia Festa Christiana in honorem Hominum instituta*, veluti in memoriam & recordationem Sanctorum Apostolorum, Beatæ Virginis Mariæ, aut in honorem cujusdam Imperatoris vel Regis, propter egregias res gestas, vel in gratam recordationem liberationis è manibus hostium: vel natalitii diei maximarum Urbium, aut Imperatorum, de quo *l. omnes 6. C. de feriis* latè Lambert. Danæ *in Ethica Christian. lib. 2. cap. 10. fol. m. 159. & 160.* quoniam dies isti Festales cultui divino sunt instituti & destinati, prudenti consilio, ab ipsa Ecclesia juxta cujusque Ecclesiæ devotionem vel commoditatem, in rememorationem beneficiorum à Divina Majestate acceptorum; Ideò in hisce Festis publicis Magistratus Politicus facilius dispensat, adeò ut tempore messium & vindemiarum liberius recollectionem frugum instituere possimus; quia Præceptum hoc ab ipsa Ecclesia, vel à Magistratu Politico procedit, ideò lex ista tanquam positiva facilius relaxationi subjacet, modo id fiat ab eo, qui legem istam condidit, ac tale festum instituit. latè Sayrus *in Thesaur. Cas. Conscient. lib. 7. cap. 3.* Castr. Palao *in oper. moral. tract. 9. disput. un. Punct. 1. num. 4. Punct. 2. num. 2.* qui distinguit inter dies festos jure Synodali ordinatos. *Punct. 10. num. 9.*

2. In generali *Ducatus Würtembergiæ* Synodo *Anno MDLXXII.* Stuttgardiæ celebrato, de operibus Servilibus tempore Feriarum peragendis *14. Iulii* ordinatum fuit: Im Hewet/ Embdet/ Korn und Haber-Ernd/ Herbst und dergleichen Feldgeschäfften/ wann das Wetter darnach beschaffen/ und ein Nothfall ist/ solle an den Feyrtagen (die Sontäg gäntzlich außgeschlossen) nach der Morgenpredigt/ und gar nicht darvor/ im Feld zuschaffen erlaubt seyn.

Und

Und weiln in die Amptstatt zulauffen zu weit / sollen Pfarrherr / Schultheiß / Burgermeister und einer oder zween vom Gericht darüber erkennen / obs ein Nothdurfft seye. h. e. *tempore primi & secundi fœni, messis farreaceæ, & avenaceæ, vindemiæ, & aliarum operarum rurestrium, si intemperies aeris immineat, & necessitas id exigat, diebus etiam feriatis, dominicis tamen omninò exclusis, peractis prius sacris matutinis, & non ante concessum esto, labores campestres suscipere; Et quoniam è pagis, Civitates provinciales adire nimis longum foret, pastori, Sculteto, Consuli, uni item vel duobus è numero Iudicum cujusque loci, facultas cognoscendi data esto, an vere casus necessitatis sit, nec ne?* Cynos. Ecclesiastic. Würtemb. *fol. m.* 88.

3. Cæterum nihil prodest leges ferre, nisi etiam illæ pœnalibus mandatis custodiantur. Proinde Principes & Magistratus, qui curam Festorum & Sabbathi suscipiunt, ejusdem sanctificationem non legibus saltem sed etiam pœnis tueri debent. Pœna transgressoris Sabbathi regulariter est arbitraria, qui juxta modum admissi coerceri debet. In ordinatione Electoratus Saxoniæ dispositum est; Ut qui operas manuales in Sabbatho facit, sex grossos, seu quartam Imperialis partem; si verò equos aut boves laboribus adhibet, dimidium Imperialem pro mulcta solvere astringatur. *Ordin. Eccles. Elect. Sax. art. general.* 17. §. Es soll auch an Son- und Feyrtag. Quæ mulcta in Decreto quoque Synodali *Anno MDCXXIV.* confirmata fuit; cum declaratione; ut pœna seu mulcta ita Ecclesiæ & piis usibus addicatur. Bened. Carpzov. *in Iurispr. Eccles. lib.* 2. *tit.* 16. *Definit.* 252. *n.* 6.

§. XXXVIII.

1. Sanè ii, qui *Pontificum Decreta & Canones* sequuntur asserunt, quòd, quoties concedatur dispensatio peragendi opera servilia in diebus festis, Impetrantes licentiam

tiam hanc *Eleemosynis* aliisque piis operibus compensare debeant, *Gloss. in cap. Presbyter vers. Denarium Distinct. 82.* Petr. de Ravenna *in Compend. jur. Canon. tit. de feriis.* Prosper. Rendella *de Vindem. cap. 3. fol. 22. in fine* quod etiam Ethnici facere solebant quibus cum per religionem Pontificum festis diebus non liceret vindemiam cogere, quod si id fieri contigisset, prius *Catulum* sacrificabant. Columell. *de re rustica lib. 2. in fin.* quam opinionem etiam *Casistæ* sequuntur, qui tradunt, quòd dispensatio operandi & peragendi opera servilia in diebus dominicis & festalibus, concedatur cum onere & obligatione, eleemosynam aliquam elargiendi circumsitis Ecclesiis & Christi pauperibus post opus absolutum; quam eleemosynam dandam esse ex obligatione censent; quoniam sub hoc onere datur facultas operandi in diebus festis, aliàs non debita; *Et hoc per dict. cap. licet. x. de feriis* ubi *Pontifex* in terminis piscationis Hallecum ita decrevit; *Ut post factam capturam, Ecclesiæ circumpositis & Christi pauperibus congruam faciant portionem.* Suarez. *in oper. moral. lib. 2. de festis cap. fin. num. 7.* Ferd. de Castro Palao *in oper. moralib. part. 2. tract. 9. disput. un. Punct. 5. n. 10.*

§. XXXIX.

1. Quæritur ulterius, in materia colligendi Uvas; *An Forensis Dominus vineæ*, ein Außmann/ *uvas tempore vindemiarum collectas & contusas, extra territorium, ad aliud Torculum premendi causa vehere possit; stante consuetudine loci, ut Districtuales nullibi, quam in Torculo publico uvas premere curent?* Respondetur, *quod non.* Quamvis enim quilibet sit rerum suarum moderator & arbiter; & de re propria liberrima voluntate disponere possit. Attamen voluntas ista juxta legem aut consuetudinem loci & rei sitæ moderanda & dirigenda est, adeò ut lex sit ejus volun-

tas. *per l. 2. D. de legib. l. leges sacratissimæ. C. eod. tit.* Ideò cum consuetudo aut statutum exigat, ut possessores Vinearum accedant ad torcula sita in territorio vel districtu pagi, Uvas premendi causa, hoc statutum etiam forenses in territorio vel districtu pagi prædia possidentes obligat, cum statutum hoc magis sit reale quam personale, ex qua actio in rem scripta oritur *arg. l. dudum. 14. C. de empt. vendit. l. 2. C. quæ res exportar. non deb.* Tiraquell. *de retract. in præfat. part. 1. num. 98.* Schrader. *in Instit. de rer. divis. §. 15. num. 3. & seqq.* Jacob. Cancer. *part. 3. Var. Resolut cap. 13. n. 260.*

2. Forensis namque, si possidet aut emit bona in territorio, cum Domino territorii aut cum ipsis paganis seu Incolis pagi contrahere videtur, adeò ut teneatur ad onera imposita prædiis & vineis, ex quo dicitur, Possessorem & forensem emisse illa bona, cum sua causa & cum suo onere. *per tot. tit. C. ubi in rem act. tot. tit. C. si à non compet. jud.* Dec. *in cap. quæ in ecclesiarum. x. de constitut.* Cravetta *Consil. 201. num. 15.* Tiber. Decian. *respons. 55. n. 6. lib. 1.* Alderan. Mascard. *de statut. conclus. 6. num. 47. & 184.*

§. XL.

1. Quod statutum vel Consuetudo *sua æquitate* nititur, & pro valido habetur, ea ratione, quo lucellum illud vini torcularis, quod pro premendi opere solvitur, potius ipse Dominus torculi publici, aut qui jus torculare in distictu possidet, percipiat, quam ut illud Forensibus accedat, & extraneis deferatur. Ordinata enim charitas incipit à se ipso. *per l. præses. C. de servit. & aq. cap. si non licet. caus. 23. Quæst. 5.* Albert. Brun. *consil. feud. 1:4. num. 14.* Cravetta. *consil. 8. num. 16. lib. 1.* Ac statutum ex ordinata charitate conditum & promulgatum vali-

dum

dum est, licet alterius præjudicium respiciat. Doct. *in cap. dilecti x. de arbitr.* Matth. de Afflictis *decis. 290.* Schrader. *in dict. §. 15. n. 9. & seqq.*

2. Et hoc statututum eo magis ratum erit, si quidpiam circa modum colligendi fructus, aut evehendi grana disponat. Præses enim Provinciæ in causa messis vel vindemiarum juxtà Consuetudinem cujusque loci, certum tempus vel modum statuere potest *per l. præsidis. 4. D. de feriis.*

3. Ideo hoc dubium singulari decisione & præjudicio *in supremo Ducatus Burgundiæ Senatu* resolutum fuit: *Que les habitans d'Estroye ayans vignes en un autre Villages c'est à dire à rierre Fontaine, sont subiects au ban & defenses faictes de vendanger les vignes avant certain temps. hoc est:* Quod Incolæ & Cives pagi Estrealis possidentes vineas *in Pago* Fonteneo, subjecti sint legibus & bannimentis ipsius Domini pagi, quoad modum uvas colligendi & percipiendi & ante certum tempus vindemiandi. apud Joan. Bouvot. *Quæst. notabil. tom. 1. part. 1. Verb. Ban. de Vendange Quæst. 1.* Quæ decisio etiam ad *Clericum & Sacerdotem* pagi, aliàs jure Canonico exemptum, extensa fuit. *dict. Q. 1. in fine.*

4. Pari ratione *à Supremo Cathaloniæ Senatu* judicatum fuit, quod Edictum de non extrahendo frumentum extra territorium, ad forenses quoque ibidem bona possidentes & grana colligentes extendatur, adeò ut fructus in territorio statuentis collectos non extrahere sed ibidem vendere obligentur, apud Jacob Cancer. *part. 3. Var. Resol. cap. 13. num. 260.* vide quoque Petr. Caball. *Var. Resolut. Criminal. cas. 14.* Hieron. à Laurent. *decis. Aven. 40. num. 4.*

5. In

5. In statuto vindemiali Würtenbergico ita dispositum est: Wa einer/ er seye hohes oder nidern Stands im gantzem Hertzogthumb/ in ein Kelter die Nahfahrt schuldig/ oder sonsten darein zufahren verbunden/ und selbigem nicht nachsetzte/ sondern in ein andere Kelter führe/ oder in den jenigen Keltern/ unter welchen Zwing und Bännen die Gelegenheit gelegen/ und darein gehörig/ nicht drucken/ oder deyhen wurden: der soll nicht allein/ den gebührenden Kelterwein/ seinen aigenwilligen Abfahrens halben/ sondern/ auch den Keltern-Knechten/ ihren schuldigen Lohn/ und darzu uns zehen Gulden zu unnachläßlicher Straff/ verfallen seyn. h.e. *quisquis, cujuscunque sit status & conditionis, in toto hoc Ducatu, modo obstrictus sit certo torculari uvas premendas invehere, debitum hoc intermitteret, sed ad aliud torculare deferret, vel in illis cellis torculariis, sub quarum bannali districtu vineæ essent situatæ, scapos cum folliculis sive uvas collectas, prælo subjicere nollet; is non tantum vinum solitum, quod pro usu torculi dari consuevit, propter temerariam suam & spontaneam transgressionem, sed & ministris torculariis, mercedem constitutam, insuperque nobis decem florenos in mulctam irremissibilem, exsolvere, damnas esto.* Ord. Vindem. Wurtenb. art. 14.

§. XLI.

1. Quæritur insuper; *An vinitor aut Colonus ob malam culturam & supinam colendi negligentiam, vineam certo annuo censu conductam amittat, & Dominus eum fundo expellere possit?* Respondeo, *quod sic.* Ante omnia enim, respondit, Cajus, colonus curare debet, ut opera rustica suo tempore faciat, ne intempestiva cultura, deteriorem fructum reddat *in l. si merces 25. §. conductor D. locati.* Id quod inprimis in vineæ cultura requiritur. Vitis namque tonsuram annuam quærit, quoniam celeriter fructicescit. Plinius *histor. natur. lib. 17. cap. 27.* Prosper. Rendella

de vinear. cult. cap. 2. fol. m. 10. Proinde propter vineam vel fundũ negligenter cultum, vinitorem colonum expelli posse respondit *Paulus*, Imperatoris *Alexandri Severi* Consiliarius *in l. quaero. 54. §. inter locatorem 1. ibi: ut oportet, coleret. D. locat.* Ac si conductor re conducta malè utatur, aut Vinitor negligenter vineam colat, ut Proprietarius integrum canonem & censum habere nequeat, vel ita deteriorando colat, ut vinum non in tanta bonitate, quâ vicinorum, producat, Conductor vineã amittit, propter rescriptũ Imperatoris Antonini *in l. adem. 3. ibi: aut tu malè in re locata versatus es. C. locati* Trentacinqu. *Var. Resolut. lib. 3. tit. Locati. Resolut. 4. num. 12.* Ludov. Molina *de Iustit. & jur. Disput. 499. num. 17.*

2. Quae caducitas vineae propter malam culturam, eò magis procedit, quoniam major cura & industria in vinea requiritur, quam in agro aut prato colendo: *Vineae* enim si putari & coli desinant, desiccantur, & in perpetuum deteriores redduntur, non tantum respectu fructuum, sed etiam ratione proprietatis. *arg. auth. qui rem. Ubi.* Baldus *in notab. 2. C. de Sacros. Eccles.* Aufrer. *ad Capell. Tholosan. Quaest. 353.* Ruland. à Valle *consil. 49. num. 21.* Cardinal. Mantica *dict. tr. lib. 22. tit. 29. n. 6.*

§. XLII.

1. Et hoc inprimis dicendum est: *ob teneram vitium naturam*; adeò ut modica etiam Vinearum intermissio vel negligentia, maximae agrorum deteriorationi aequiparari possit, secundum authoritatem Columellae; dum scribit: *Cum omne genus ruris, nisi diligenti cura exerceatur, fructuosum esse non possit, tum vel maximè Vinea. Res enim est tenera, infirma, injuriae maximè impatiens; cum tamen aliquatenus se confirmavit, & velut juvenile robur accepit, negligen-*

ligentiam sustinet. Novella verò dum adolescit, nisi omnia justè perceperit, ad ultimam redigitur maciem, & sic intabescit, ut nullis deinceps impensis recreari possit. Columell. *de re rustica lib. 5. cap 3.* Vites namque brevis esse solent vitæ; adeò ut mobiles esse videatur, secundum Plinium *in histor. natur. lib. 16. cap. fin.*

2. Quæ causa est, ut Doctores tradant, Colonum Vinitorem, etiam ob modicam deteriorationem jus colendi amisisse, ut è vinea repelli possit. Hieron. Magon. *decis. Florent. 101.* Prosper. Rendella *de vinea cultura cap. 2. fol. m. 13.* Francisc. Milanen. *decis. Sicil. 17. lib. 2.* Qui *sub num. 33.* scribit: *Quamvis Colonus fundo expelli non possit, nisi propter deteriorationem magnam, & quæ in proprietate rei, non verò in fructibus consistit, de quo* Corbulus *de jur emphiteut. cap. 13. num. 24.* Fr. Fulgine. *de jur. emphiteut. tit. de Var. Casib. Quæst. 2. num. 35.* Hoc tamen *non procedit in deterioratione Vineæ; quæ dum fuit reclusa nec putata congruis temporibus; ideò ex hisce effectibus vinea exiccatur, ac cadit in commissum; Maximè quando in proprietate fuit damnificatus Dominus directus, ex quo habuit fructus minores, & per consequens minor census per plures annos percipiendus erit.* Cui assentiunt Tob. Nonius *Consil. 58. num. 17.* Cardinal. Mantica *dict. tit. 29. num. 6.* Seraphin. *decis. RR. 1356. num. 4.* Ita in *Supremo Ducatus Burgundiæ Parlamento Anno MDLXXV.* judicatum fuit. *Que les Vignerons peuuent estre expulsès en cas de mauuaise culture, & que' amodiation est reselorie:* h. e. *quod vinitores possint expelli in casu malæ culturæ, & quod admodiatio sive locatio conductio sit rescissa.* testè Joan. Bouuot. *tom. 1. Quæstion. Notab. part. 3. Verb. Vignerons. Quæst. 1.* Rationes in Contrarium collige ex *Auth. qui rem. C de Sacros. eccles.* Corbul. *de emphiteus. cap. 13. num. 24.* Franc. Fulgine. *de Emphiteus. tit. de Var. Caducit. Quæst. 2. num. 35* De Vineis diligenter

colendis ita in Statutis Mediolanensibus dispositum est: *Coloni vel partiarii, vel massarii, Vineas Locatorum benè custodiant & colant; videlicet, discalciando, deinde regolciando, & postea sepando temporibus debitis, & eas vites impinguant. Et si contra fecerint, arbitrio Iudicis, Locatori damnum resarciant.* Statut. Mediol. *cap. 402.* Ubi latè Horat. Carpan. *lit. C. & D. part. 2.*

§. XLIII.

1. Et hanc subitaneam expulsionem è Vineâ deteriorata per culturam pravam aut intermissam, Doctores *ad Emphiteutam quoque aliumque vinitorem Censualem* extendunt. Quamvis enim magna sit differentia inter Emphiteutam & conductorem; siquidem Emphiteuta Dominium utile in bonis emphiteuticis habet. *per l. 1. & 2. C. de Iur. emphiteut.* unde eum naturaliter possidere dicitur. *per l. naturaliter D. de acquir. possess.* Valasc. *de jur. emphiteut. Quaest. 29. in pr.* Card. Mantica *de Tacit. convent. lib. 22. tit. 2. num. 55.* Secus tamen dicendum in Conductore. Seraphin. *decis. 272. num. 8.* Thom. Maul. *de locat. cap. 4. n. 1.* Franc. Fulgine. *de emphiteus. in praelud. Quaest. 5.*

2. Praeterea quamvis Emphiteuta praedii rustici, non aliter propter deteriorationem expelli possit, nisi tribus copulativè concurrentibus, scilicet *I.* ut Deterioratio sit magna, non modica: *II.* ut Deterioratio consistat in proprietate respectu rei, non fructuum. *III.* ut Deterioratio proveniat ex dolo, lata & levi culpa, secundum Jason. *ad l. 2. n. 980. C. de jur. emphyt.* Redoan. *de reb. eccles. non alien. Quaest. 79. cap. 13. num. 2. fol. 504.* Mantica *dict. tr. lib. 22. tit. 29. num. 17. & seqq.* Joseph. Ludovis. *decis. Perus. 22. num. 21. ac decis. Lucens. 8. num. 13.* latè Fr. Milanens. *lib. 2. decis. 17. num. 29. & seqq.* Corbul. *de privat. Emphyt. cap. 13. num. 24.* Hoc tamen non procedit,

cedit, in emphyteuta vineam possidente, qui propter culturæ & curæ intermissionem, æque ac Colonus vel conductor, Vineâ privatur. Vinea enim si non putatur, nec summa diligentia cultivetur, desiccatur, & in perpetuum quasi deterioratur, non tam in fructibus quam in proprietate, dum quam difficulter ad debitum statum reduci possit. Bald. & Jason. *in d. l. 2. num. 98. C. de jur. emphyt.* Joseph. Ludovis. *in terminis Vineæ decis. Perus. 22.* Redoan. *dict. tr. cap. 15. fol. 504.* Et hoc castrensis declarat in colono, qui vineam non putavit, nec tempore hyemali contegit, ac multa capita vitibus dimisit, ut in sequenti anno, paucos, imò nullos fructus producat; quem meritò à Vinea repellendum esse censet. Castrens. *in l. & hæc destructio §. cum fundum. num. 3. D. locat.* Vincent. Carocc. *tr. de locat. part. 4. Quæst. 24. num. 42. fol. m. 1144.* Mantica *dict. tit. 29. num. 6.* Fr. Milanens. *dict. decis. 17. num. 34.* Francis. Fulgineus *de emphyteus. tit. de var. caducit. Quæst. 2. num. 39.* Quæ assertio *Limitatur in minima* negligentia culturæ, sicuti namque ex parva causa & minima læsione, Emptio Venditio, ita quoque Locatio Conductio & per consequens Emphyteusis quoque rescindi non debet. *per §. 1. Instit. de Empt. Vendit. l. res bona. 54. ibi: propter minimam causam D. de Empt. Vendit.* Bald. *in auth. qui rem. notab. 2. C. de SS. Eccles. Ubi* Gothofred. *lit. D.* Unde Doctores tradunt: Quamvis Conductor, qui in domo conducta malè versatus fuit, v. g. eam deteriorando ex hac causa expelli possit. *per l. ædem. 3. C. locati.* hoc tamen in minima deterioratione non procedere; Et hæc est exceptio à regula, secundum Tiraquell. *de retract. §. 57.* Dn. Am. Jacob. Eberhard. Becht. *disp. eleganti de Minimis. posit. 78. & 79.*

§. XLIV.

1. Hoc tamen observandum est, quòd Dominus vineæ & Locator, agendo contra Colonum de negligentia & deterioratione, *antiquum statum vineæ* seu rei concessæ probare debet, si pro deterioratione agere velit; Ac testes deponentes debent scire statum rei concessæ, tempore concessionis, aliàs deteriorationem non probant. Cassador. *decis. R.R. 5. num. 3.* Seraphin. Razzal. *decis. 1356.* Quemadmodum non dicitur constare de melioratione nisi constet de antiquo statu rei. Surd. *decis. 300. num. 21.* Dictus Seraph. Oliv. Razzal. *decis. 1453. num. 5.* Francisc. Fulgin. *de Emphyteus. tit. de var. caducit. Quæst. 2. num. 74.*

2. Unde *Bartolus* scribit; Quod ille, qui petit pœnam vel caducitatem contra conductorem, debet esse extra omnem culpam, & debet ante omnia docere, & probare, se omnia adimplevisse, ad quæ pro sua parte tenebatur. Pœnarum namque ea natura est, sivè sint pœnæ legales, sivè conventionales, quod nisi petens pœnam, probet se sua parte adimplevisse id, ad quod tenebatur, & sic debitum implementum contractus pro sua parte fecisse, repelli utique debeat, à petitione ipsius. Casus est *in l. quæro. §. inter locatorem. D. locati. l. & si non fuerit. D. de jurejur. l. 1. C. de his quæ pœn. nom* Bartol. *in l. cum pater. §. libertis. D. de legat. 2.* Alexander. *consil. 33. num. 1. vol. 2.* Gulielm. Redoan. *de reb. eccles. non alienand. Quæst. 79. cap. 13. n. 2.*

§. XLV.

1. E contra quoque animadvertendum est, quòd vineæ cultura & cura fieri debeat à Conductore, *secundum morem regionis* vel *statutum* cujusque Civitatis, ac Juxta *Arbitrium* boni viri, *arg. l. item. 13. locati.* Alexander. *consil.*

consil. 129. num. 1. lib. 2. Hieron. Magon. *decis. Florent. 101. num. 1.*

2. Quæ cultura ut ritè peracta sit; à Colono conductore negligentiæ incusato probari debet. *per. l. cum 2. D. de probat.* Nam quando quispiam in obligatione sive expressa sivè tacita, ad factum certum & limitatum loco & tempore tenetur; tunc eo ipso, dum illud non præstitit, probata est ejusdem negligentia, nisi doceat contrarium aut legitimum impedimentum. Felin. *in cap. si autem. num. 3. Verb. negligentia x. de rescript.* Etiamsi Colonus neget malam culturam & propriam negligentiam; nihilominus à negante probanda erit diligentia. Fulvius Pacian. *de probat. lib. 1. cap. 50. num. 6.* Unde Bartolus *in l. in illa, D. de V. O.* concludit: quod licet aliàs Actor seu Locator teneatur probare negativam, contra Conductorem: v. g. du hast nicht recht und wohl gebauet. h. e. *culturam non ritè & rectè peregisti.* quæ est causa suæ intentionis agendo vel excipiendo: Hoc tamen non procedit, quando quispiam negat, conductorem fecisse id, ad quod juxta legem contractus tenebatur: quoniam per probationem, quod sibi debetur, habet jam intentionem fundatam. Petr. de Benintind. *decis. Bonon. 16. n. 1.* Plotus *ad l. si quando. §. 4. num. 80. C. unde vi.* Carpan. *ad statut. Mediol. cap. 402. num. 14.* latè Fulv. Pacian. *d. probat. lib. 1. cap. 51. num. 45. & 49.*

3. Ratio in contrarium desumitur ex Regula communiter à Doctoribus tradita: Quod in dubio Negligentia non præsumatur, sed ab allegante probanda sit. *per l. si defunctus. 10. C. arbitr. tutel. ibi: comprobari.* Alexander. *consil. 45. vol. 1.* Cravetta *consil. 77. num. 11.* Mascard. *de probat. lit. N. conclus. 1093. num. 1.* Qui huic dubio respondet *sub. num. 5. & 6.* Ac quamvis in Con-

ductore

ductore non præsumatur culpa: Hoc tamen *limitatur*, in eo qui diligentiam præstare tenetur ratione officii. Carpan, *ad statut. Mediol. cap. 398. & 402. lit. D.*

§. XLVI.

1. Alia occurrit *Quæstio*; quam sequenti formæ proponit Prosper Rendella: Quæro, *Tu habes Vinitorem solertem in vinea tua, qui à me propter invidiam persuasus, recessit à vinea mea, nec eam amplius colere desiderat; An tenear tibi in id, quod tua interest, desertam esse culturam?* Respondeo, Persuasorem, actione *de dolo malo* conveniri posse. Persuasio namque dolosa & fraudulenta, quæ propter invidiam peragitur, suasorem obligat. Ita namque Proculus: *Cum quis persuaserit familiæ meæ, ut de possessione decedat: Possessio quidem non amittitur; sed de dolo malo, judicium in eum competit, si quid damni mihi acciderit. in l. cum quis. 31. D. de dol. mal.* Qui textus concordat responso Pauli *in l. servus 20. §. si persuaseris 1. D. eod. tit.* ubi Julianus ex tali facto: *dandam mihi de dolo actionem*, scribit. Ex doloso namque consilio non solum datur actio ei qui deceptus est, verum etiam illi, qui aliquod damnum passus est. *per l. eleganter. in pr. D. dict. tit.*

2. Quoniam dolosa persuasio plus potest efficere, quam violenta coactio *l. quod & 3. §. si quis violenter. 5. D. de liber. homin. exhibend. l. 1. §. persuadere 3. D. de serv. corrupt.* Odofred. *ad d. l. cum quis 31. D. de dolo* Cels. Bargal. *de dolo lib. 6. Regul. 24. num. 20. & 24.* Proinde si quod damnum senserim ex dolosa persuasione vinitoris mei, veluti quod vinea non tam bene proscissa sit, adversus persuasorem agere possum: in terminis Nicol. Bellon. *consil. 43. num. 6.* Anton. Faber. *in Rational. ad dict. l. cum quis. 32. D. de dolo* Prosp. Rendella *de vinea cultura. cap. 4. fol. m. 15.*

§. XLVII.

1. De hoc insuper casu Dubitari potest. *Si quispiam promiserit dare operariis suis vineas colentibus pro mercede tantum, quantum alii Cives exsolvant, ac si Concives istos diversimodè mercedem solvisse constat*; Quæritur; *qualis merces vinitoribus persolvenda?* Hæc quæstio singulis ferè annis *in Civitate Grationopolitana* accidere solet; dum quidam Cives unum grossum, alii sex liardos pro mercede diurna solvere solent; teste Guido. Papæo *in decis. Gratian. 252.* Ac in hoc casu, mercedem ad minimum reducendam esse censeo, juxta Regulam: *in l. semper in obscuris 9. D. de R. I. cap. in obscuris 30. x. de Reg. Iur. in 6.* Quod in obscuris vel ambigüis id, quod minimum est, sequendum sit: per responsum Labeonis *in l. qui concubinam. 29. §. cum ita 1. D. de legat. 3.* ubi Bartol. & Dynus; Paul. de Castro *in l. si ita relictum D. de legat. 2.* Menoch. *Consil. 416. num. 20.* Hinc quando diversæ summæ in stipulationem deductæ sunt, omnino pro minima præsumendum *l. si ita stipulatus 12. l. si ita 109. ibi: Quod minus esset. D. de V. O.* Ita in genere nummis indistinctè relictis receptum est, ut pauciores legati videantur, si neque ex consuetudine patrisfamilias, neque ex regione unde fuit, neque ex contextu testamenti apparere possit. *per l. omnis. 75. D. de V. O.* Nam juxta Senecam: *Humanitas inclinat in leviorem.* Cujac. *lib. 12. Observ. 16.* Covarr. *1. V. R. cap. 2. n. 6.*

2. Et hoc eo magis dicendum est, quoniam operarii se fundare necesse habent in promissione, quæ fuit generalis, ambigua, & obscura propter varietatem solutionis & mercedis diurnæ. Ideò interpretatio fieri debet contra eos, ita ut illis minus debeatur; Cum pa-

ctum ſemper adverſus eum interpretrandum ſit, qui clarius poterat contrahere. *per l. veteribus. 39. ibi: quorum fuit in poteſtate legem apertius conſcribere. de pactis l. ſtipulationibus. D. de V. O.* Menoch. *conſil. 416. num. 26* Ita in terminis Anton. Matth. *ad Guid. Papæ. Quæſt. 252.* Marc. Anton. Natta. *conſil. 229. num. 2.* Petr. Peck. *in cap. in obſcuris 30. num. 2. x. de R. I. in 6.* Proſper. Rendella. *de vinea cultur. cap. 4. fol. m. 14.* Sicuti in Curia Gratianopolitana judicavit ipſe. Guid. Papæ. *Deciſ. 252.* Diſſentit. Maynard. *lib. 6. deciſ. 88.* Jacob. Gothofred. *de ſalariis cap. 7. §. 7. lit. B.* Pro quibus adduci poteſt. *cap. penult. x. de ſentent. excommun.* Cui reſpondit. Covar. *ad cap. alma mater. §. 8. num. 5.*

Ordi-

Propter affinitatem materiæ, adjicere placuit Statutum Würtembergicum circa labores vindemiales, quod multa hactenus tradita magis elucidare, & commentarii loco esse potest.

Ordinatio Vindemiandi reformata.

Quomodo in posterum decima vinaria colligi, & qualiter in exigendis aliis vini reditibus in Ducatu VVurtembergico procedendum sit?

NOs FRIDERICUS gratiâ Dei Dux, Würtembergiæ & Tecciæ, Comes Montisbeligardi, Dominus Heidenhemii, & Oberkirch, &c. Utriusque Ordinis Regnorum Galliæ & Angliæ Eques Auratus, &c. Omnibus & singulis nostris Præfectis, Superioribus itē & inferioribus, primi & secūdi ordinis Rationalibus, Quæstoribus & Discussoribus, Politicis & Ecclesiasticis Officialibus, Præfectis,

Newe reformierte Herbst-Ordnung.

Welcher gestallt es hinfüro mit Einziehung deß Weinzehendē: auch anderer Weingefäll / im Hertzogthumb Würtemberg solle gehalten werden?

WIr Friderich / von Gottes Gnaden / Hertzog zu Würtēberg und Teck / Graf zu Mümpelgard / Herr zu Heidenheim und Oberkirch / rc. Beeder Königlicher Cronen Franckreich und Engelland Ordens-Ritter / rc. Entbieten allen und jeden unsern Ober-Vögten / auch Ober- und Under-Verrechneten / weltlichen und geistlichen Amptleuten / Vögten / Kellern / Kastnern / Verwaltern / Schaffnern / Pflegern und Schultheissen /

Cellariis, frumentariorum Curatoribus, Dispensatoribus, Procuratoribus, & Prætoribus, quibuscunque accepti & expensi reddenda ratio incumbit, in Ducatu nostro Wûrtembergico, gratiam & salutem denuntiamus, hisque vobis notum facimus: Quanquam omnibus nostris præfecturis, prout necessitas cujusque loci videbatur requirere, exactè conscriptas ordinationes tradi & per singulariter emãata pœnalia Decreta, sub evidenti jactura nostræ clementiæ, gravisque & inevitabilis animadversionis injungi & præcipi, simulque singulis temporibus vindemiam antecedentibus publicè prælegi curavimus; qua ratione debitæ nobis ex vino decimæ, census partiales aliique reditus vinarii, citra fraudes ac diminutionem ullam fideliter, candidè & modo legitimo præstari & recipi deberent: hisce tamen non attentis, perspectis diligen-

dieses unsers Hertzogthumbs Würtemberg / 2c. Unsern Gruß zuvor / und fugen euch hiemit zuvernemmen: Wiewol in allen Unsern angehörigen Aemptern / jedes Orths erforderender Nothurfft nach außführliche beschribene Ordnungen gegeben / auch durch sonderbahre scharpffe ergangene ernstliche Befelch / bey Vermeydung Unserer Ungnad und ernstlicher unnachläßlicher Straff aufferlegt und befohlē / auch jedesmahls vor dem Herbst offentlich verlesen worden / wie und welcher gestallt / der uns gebührende schuldige Weinzehend / Gült / Theil / und andere Gefäll-Wein / ohne einigen Vortheil und Abgang / getreulich / auffrecht und redlich solle gereicht und empfangen werden / so befinden wir doch / in Haltung der Urkund / Item Abhörung der Amptleuth Rechnungen / wie nicht weniger andern notwendigen gehabten Erkundigungen / daß solchen ernstlichen zum offtermahl widerholten / außgekündten / verbes-

ter atteſtatis, & examinatis probè quæſtorum rationibus, habitisque aliis neceſſariis inquiſitionibus deprehendimus, quod poſthabitis hisce ſeriis, ſæpius repetitis, publicatis & reformatis ordinationibus, & decretis in plurimis Ducatus noſtri locis, in quibus vinearum cultura viget, in exigendis reditibus vinariis multivarias confuſiones, fraudes & verſiones in commodum proprium, tum à noſtris conſtitutis Decimatoribus fuerint commiſſæ: Unde damnum non modicum ærario noſtro fuit illatum: Huic in poſterum providendo, ex hiſce aliisque urgentibus & legitimis rationibus; publicam & Univerſalem hanc ordinationem typis mandari, & in omnibus noſtri Ducatus locis, quæ vinifera ſunt, ſubditis aperiri & publicari voluimus, quod in poſterum major in illa obſervanda, quam haſtenus fieri

ſerten Ordnungen / und Befelchen zu wider / an vielen Orthen Unſers Hertzogthumbs / da Weinwachs iſt / in Einziehung Unſerer Weingefäll / allerhand Unordnungen / Vortheil und Eigennützigkeit / eines Theils bey denen / die den Zehenden haben ſollen reichen und geben / als denen / die denſelben von unſertwegen haben ſollen empfangen / und einnemmen / fürgeloffen / dahero dann Uns an Unſerm Cammer-Gut mercklicher Schaden und Nachtheil erfolgt; Solchem nun ins künfftig zu fürkommen / haben wir / auß dieſem und andern hochtringenden billichen und rechtmäſſigen Urſachen / dieſe gemeine Ordnung in offentlichen Truck verfertigen / und aller Orthen Unſers Hertzogthumbs (da es Weinwachs hat / den Underthanen eröffnen und ankünden wollen / damit hinfüro ob derſelben mit mehrerm Fleiß / als etwann bißhero geſchehen / gehalten werden möchte / alles bey denen ſtraf-

 con-

consuevit, adhibeatur industria, & quidem hæc omnia sub pœnis juxta arbitrium judicis & mulctis per singulos subsequentes articulos indictis & assignatis.

I.

Primo neque jus anticipiandi & terminorum prærogativam habens, neque quispiam alius uvas colligito priusquam vineæ & vineta à cujusque loci præfectis & huic muneri destinatis, idoneis & prudentibus viris, juxta tenorem ordinationis nostræ provincialis fol. XLV. prout necessitas exigit, fuerint inspecta, tẽporis opportunitas expensa, & vindemiandi licentia concessa, sub pœna decem florenorum.

II.

Quilibet civis aut subditus in solo concesso, & permisso districtu bannali se contineto, nec eodem egreditor, aut ex aliis, extra hoc bannale solum sitis vineis uvas colligito, sub pœna decem florenorum: cu-

sen/ oder nach Erkantniß deß Richters/ so bey jedem Articul insonderheit gesetzt und bestimmet seynd.

I.

Erstlich/ solle weder Vorleser/ noch sonsten niemand lesen/ die Weinberg und Felder seyen dann zuvor durch die von jedes Orths Vorgesetzte darzu verordnete taugentliche und verständige Personen/ vermög der Lands-Ordnung folio 45. nach Nothdurfft besichtiget/ die Gelegenheit der Zeit erwogen/ und zulesen erlaubt/ bey Straff zehen Gulden.

2.

Solle ein jeder Burger oder Unterthan/ allein in den auffgethanen/ und erlaubten Bännen bleiben/ und nicht ausser denselben schweiffen: noch andere Weinberg/ so unter solchem Bann nicht gelegen/ lesen/ bey Straff zehen

jus-

jusmodi transgressores custodes vinearum attendunto, eosque deferre sacramento obstricti sunto: Opportunum tamen tempus, si forte putredo aut simile quid inciderit, observator, ejusque ratione habita, ne damnũ quisquam aut detrimentum patiatur, per Officiales, adjunctis duobus aut tribus è Judicio aut Senatu hujus rei peritis, probis viris, & vinetorum visitationi antea adjunctis, prout necessitas exposcit, venia dator, & dispensation fito.

III.

Quod si insuper inter vindemiandum tẽpestas calidior ingrueret, ut torcularii labores nimium cumularentur, nec sufficiens fieri posset uvarum expressio, ubique locorum, prout necessitas id exigit, per *Præfectos*, aut Prætores, consules, & eos qui judicio assident, probe attenta rerum

Gulden: Auff welche die Weinberg-Schützen jhr Auffsehen haben/und dieselbige bey jhren Eyden anzuzeigẽ/ schuldig seyn sollen/ jedoch solle hierinnen auch die Zeit/ da fäulin oder anders einfiele/ observirt/ und nach gestallt derselbigen/damit niemand zu schaden und Nachtheil komme durch die Beampten/ neben zu sich ziehung zweyer oder dreyer/ der Sachen verständiger unpartheyischer Gerichts- oder Rahts-Personen/ so zuvor der Feldbesichtigung beygewohnt/ und es für ein Nothdurfft gehalten wird/erlaubt und dispensirt werden.

3.

Wo auch in wehrendem Herbst warm Wetter anfallen/daß man in den Keltern überhäuffet/und nicht alles erdeyen köndte/ solle an Orthen und Enden/ da es die Nothdurft/durch Vogt od' Schultheiß/ Burgermeister und Gericht/nach Erwegung der Sachen Beschaffenheit und der Zeit mit dem Lesen/ sondere

& rem.

& temporis contingentia, certus modus & ordo vindemiandi præscribuntor, quibus sub pœna decem florenorum omnino paretor & obtemperator.

IV.

Nullus præterea vindemiando alios anticipet, nisi muneris præeminentia, quod ei incumbit, singulare privilegium à nobis obtinuerit, aut per Præfectos, qui consules, & nonnullos è numero judicum sibi adjungere tenentur, hujus rei licentiam consecutus fuerit; servato tamen hac in parte legitimo ordine, ne ob favorem, divitias, aut cognationis habito respectu, divites pauperibus præferantur; semper insuper, & unaquaque vice indicetur & prælegatur, qui vindemiando præcedunt, ut ii omnibus innotescant.

V.

Nemini horum, qui pro reddendo vino, pecunias receperunt, aut vineas possident partiarias, tam in-

Ordnung und Maß gegeben/ welcher Ordnung/ bey Straff zehen Gulden/ würcklich gelebt/ und nachgesetzet werden solle.

4.

So soll keiner vorlesen/ er seye dann dessen insonderheit seines tragenden Ampts wegen/ von uns befreyet/ oder jhme sonsten durch die Amptleut/ welche die Burgermeister und etliche deß Gerichts zu sich ziehen sollen/ erlaubt und vergünt/ jedoch daß hierinnen gute Ordnung gehalten/ und nicht etwann nach Gunst/ Reichthumb oder Freundschafft gehandlet/ und in solchem die Reichen den Armen fürgezogen/ auch jedesmahls angezeigt/ nnd verlesen werde/ wer die Vorleser seyen/ damit männiglich dieselbige wissen möge.

5.

Es solle keiner vor oder in wehrendem Herbst/ so auff Wein entlehnet/ oder theilbarn Weingart hat/ kein Mus

gru-

gruente, quam durante vindemia, uvas apianas, amineas, basilicas, rheticas aut alias consimiles nobiliores, in usum vini acinacei aut alterius generis domum, aut aliò divendendum portandas, aut in foro publico venales exponendas, decerpere licitum esto, nisi impetrata prius venia (quæ tamen citra singulariter urgẽtes causas quoniam id tam Nobis quoad decimas, quã iis, qui pro reddendo vino, sub certa æstimatione à Magistratu, publica authoritate constituenda pecunias crediderunt, obfuturum & maximo detrimento est, haud facile concedatur) ab unius cujusque loci Præfectis officialibus; talisque quoad decimas, & quæ aliâs debentur, & exigi solent, cum Præfectis prius conveniat, sub mulcta decem florenorum. Cum opulentis tamen, qui collectum vinum sibimet ipsis reponunt, in tantum dispensamus, ut ad vinum acina-

catellerTraminner/ Gutedel/ Veltliner/ noch andere dergleichen edle Trauben/ zu rapbessen/ Beer- oder andern Weinen in sein Hauß/ oder aber zu feylem Marckt zutragen/ oder sonsten zuverkauffen/ abzuschneiden Macht haben/ es sey jhme denn durch die jedes Orths fürgesetzte Amptleut (welches doch ohne sonderbahre bewegende Ursachen/ weilen solches sowohl Uns am Zehenden/ als dem jenigen/ so jhnen auff Wein geliehen/ zu Nachtheil und Abgang gericht/ nicht bald geschehen solle) erlaubt/ und ein solcher sich zuvor deß Zehenden/ und anderer Gebühr wegen/ mit dem Amptmann vergleichen/ bey straff zehen Gulden. Jedoch wöllen wir mit den vermöglichẽ/ so jhren erwachsenen Wein selbsten legen/ hierinnen so fern dispensiren/ daß sie zu rapessen/ oder anderer jhrer Nothdurfft/ dergleichen Trauben/ ohne Vberfluß/ auß jhren eignen und nicht theilbaren Weingarten/ wol herauß

ceum, & alios usus necessarios, ejusmodi uvas citra vitium superflui è propriis, non vero partiariis vineis decerpere, domumque asportare liceat, præsciis tamen Decimatoribus, quibus ejusdem qualitatis & bonitatis decimæ exhibentor.

In quo autem tractu, & ubi locorum exiguus rubri vini proventus crescit, & hactenus observari consuevit, ut rubens cum albo promiscuè colligeretur, cuique loco illud juxta prædictam tamen cognitionem, intactum relinquimus.

VI.

Si quispiam vineam suam uvis jam denudaverit, eò vindemitores suos adigito & admoneto, ne vicinorum aut uvas aut arborum fructus decerpendo, aliove modo inter commeandum domum incommodent; secus si fecerint, transgressores irremissibilem incarcerationis pœnā pro qualitate delicti luūto.

schneiden / uñ heimtragen mögen / jedoch daß solches mit Unkund geschehe / und in gleicher gütin / der Zehend darvon erstattet werde.

An was Orthen und Enden aber nicht viel Roth Gewächs / und bißhero in üblichem Herbringen / das Roth und Weiß untereinander gelesen worden / lassen wirs jedes Orths / der vorgesetzten Erkandtnuß nach / dabey bewenden.

6.

Wann einer in seinē Weinberg abgelesen / solle er seine Leser dahin halten / und ermahnen / daß dieselbigen den benachbarten an jhren Trauben oder Obs im heimgehen / oder sonsten keinen Schaden zufügen / dann im widerigen die übertretter mit unnachlässiger Thurnstraff nach jhrem verbrechen / sollen angesehen werden.

VII. Nul-

VII.

Nullus insuper in alterius vinea aut prædio racemet, aut arbores defrondet, sub mulcta fredæ minoris, sive Trium florenorum cum quindecim crucigeris, aut pœna incarcerationis.

7.

So solle niemands dem andern in seinen Wein- oder Baumgarten affterbergen/ oder Laub streiffen/ bey straff eines kleinen Frevels / oder der Gefängnuß.

VIII.

Quoniam ab antiquo Nobis licet & vi librorum Jurisdictionalium & publicorum Jus competit, pro ratione vindemiarum, & beneplacito nostro, Stutgardiæ majorem vel minorem numerum torculariorum, in usum exprimendi vini concedere; ideoque singulis vicibus per nostros eò destinatos consiliarios, officiales & alios pro vindemiarum magnitudine probe perpendatur, quot & quibusnam pressoriis unaquaque vice utendum sit, juxtaque significetur, quantum vini Stutgardiæ cujusque preli ministris juratis noctu atque interdiu in potum sit præbendum; Exce-

8.

Weilen uns/ wie von alters herkommen/ gebührt/ wir auch krafft der Lägerbücher dessen befügt / nach Gelegenheit deß Herbsts/ und Unserm Wolgefallen/ zu Stuttgarten wenig oder viel Keltern umbgehen zulassen / so solle jederzeit durch Unsere darzu verordnete Räthe / Beampte / und andere / nach grösse deß Herbsts erwogen werde/ wie viel/ und was für Böhm / jedesmahls sollen umbgehen/ rc. Und darneben angezeigt werden/ was für Wein zu Stuttgarden / auff jeden Baum / Tag und Nacht / denen darzu verordneten Personen solle gegeben: Es wäre dann sach / daß einer so ein eigne Kelter hätte / zu solchen geringen

 pro casu

pto casu si quispiam qui privatum & proprium torcular possideret, illud tempore exiguæ vindemiæ propriis suis sumptibus, nullis in nos redundantibus impensis aut molestiis, ad suum, eorumque qui hoc eodem torculari alias uti solent, vinum exprimendum præpararet, & vino pro laboribus torculariis præstari consueto, pro illo anno renunciare & carere velit; tunc iste in hoc suo opere nullatenus impediatur. In omnibus autem Ducatus nostri ditionibus provisio fiat, ne quis ultra debitum statutum expendere, à ministris torcularii is adigatur, nec ipsi ex vino liberaliter donato quæstum ullum aut lucrum quærant, multo minus ad id recipiendum, certa dolia & vasa sub torculari reponant.

IX.

Consimiliter, ubi vindemiarum penuria & necessitas id exigit, in Ducatu nostro torcularium nostro-

Herbsten seine Kelter / auff sein selbst eignen Unkosten / ohne Unser Beschwerd / zu Abdeyung seines / und seiner Kelter Kunden Wein öffnen / und deß gewöhnlichen Baumweins / sich auff einen solchen Jahrgang verzeyhen und begeben wolte / alsdann solle ein solcher hieran nicht verhindert werden / aber in allen Orthen Unsers Hertzogthumbs die Fürsehung geschehen / daß niemand von den Kelter-Knechten / wider die Gebühr und Schuldigkeit übernommen / nach sie mit dem Wein / so ihnen etwann verehret / einigen Vortheil oder eygennutz suchen / viel weniger zu solchem sondere Faß unter die Kelter legen.

9.

Ebenmässig / wo nicht reiche Herbst seyen / und die Nothurfft solches erfordert / solle es sonsten im Hertzog-

rum

rum & prælorum pro indigentia rei ratio habeatur & disponatur quot præla tum in usum vini premendi sint concedenda: præcipue verò ordinetur, ut undiquaque torcularia opportuno tempore præparentur, vasa, cuppæ & lacus torcularii, aqua superfusa irrigentur, trabibus item & tignis prelo supponendis, tabulis, asseribus, aliisque requisitis probè instruantur, nec in cochlea, ergata, lacu torculario, & alibi defectus aliquis aut impedimentum ullum appareat.

thumb mit Unsern Keltern und Bäumen nach Gelegenheit und gestalltsame der Sachen erwogen/ und gehalten werden/ wie viel Bäum sollen umbgehen/ in allweg aber die Anordnung geschehen/ daß allenthalben die Keltern zu rechter Zeit gerüstet/ die Geschürr und Biet gewässert/ und mit Bracken/ Brittern und anderer Zugehör wol versehen werden/ auch an Spindeln/ Bieten und anderm kein Mangel oder Verhinderung erscheine.

X.

Cum vero hactenus præsertim ingentes & noxii defectus propter omissionem mensurationis inciderint, quod ex negligentia Præfectorum, Decimatorum, vectiariorum sive ministrorum torculariorum, non quotannis peracta fuerit mensuratio, aut mensuratorum vasorum pro usu exigente quædam fuerit in-

10.

Nachdem aber bißhero insonderheit/ grosse schädliche Fehl und mängel mit dem eychen fürgefallen/ dasselbige ausser Fahrlässigkeit/ der Amptleut/ Zehender/ und Kelter-Knecht/ nicht jedes Jahrs geychen/ oder die Nothdurfft an Eychen vorhanden gewesen/ dardurch Uns nicht ein geringer abgäg erfolgt: So ist sonderlich bey diesem Punct

digentia, ex quo non modica nobis coorta est jactura: Itaque præcipue hoc in puncto serio injungimus & imperamus, ut in posterum in nostro Ducatu singulis vindemiis quælibet vasa mensurationi inservitura, adhibita industria, & observato ordine per constitutos mẽsuratores mensurentur, & claviculis infixis, ut necessitas hoc exigit, distantia mensurationis notetur, sub inevitabili jactura nostræ Clementiæ, & pœna gravis animadversionis.

XI.

Multi insuper vinum suum justo longius in mensurationi destinatis vasis repositum reliquerunt, eadem convenienti tempore non evacuaverunt, aut etiam adhibita industria discesserunt, post se relictis vasis vino repletis; quod in uvis exprimendis, decimis tribuendis, & alibi haud exiguam remoram peperit, proindeque in posterum non ulterius tolerabitur,

ten Unser gantz ernstlicher Befelch/ Will und Meinung daß hinführo in Unserm Hertzogthumb/ alle Herbst/ alle und jede Eychen/ ordenlich und mit Fleiß durch die geschworne Eycher geychen/ und mit Näglen der Nothdurfft nach bezeichnet werden sollen/ bey Vermeidung Unserer Ungnad/ und ernstlicher Straff.

II.

So haben auch viel jhren Wein lang in den Eychen stehen lassen/ selbige bey rechter Zeit nicht geläret/ oder mit fleiß darvon gangen/ und stehen lassen/ dardurch man im deyẽ/ Zehendreichung/ und andern/ mercklich verhindert/ welches hinfüro nicht mehr zugestatten/ sondern bey straff eines Guldens/ ein jeder die Eych alsbald leeren/ und anders in keinen weg/ als zu dem eychen gebrauchẽ/ auch die Ey-

sed

sed sub pœna unius floreni prohibitum esto, & unicuique injunctum, ut vas mensurationi destinatum confestim exoneret, nec ad ullos alios usus, nisi ad mensurandum adhibeat, vasaque mensurationi & torculari inservientia (qualia sunt decimatorum, & famulorum torculariorum labra & diotæ mensuratoriæ, cuppulæ, situlæ, & trimodiæ) ad nullum aliud torcularium, aliave loca exportet, sub pœna præstituta.

chen und andere Keltergeschirr (als der Zehender und Kelterknecht/ Eychgelten/ Kübel/ und Butten) unter kein ander Kelter/ oder sonsten ander Orthen hintragen/ bey obgesetzter Straff.

XII.

Nemini trabes & tigna prelo subjacentia, tabulas asseres aut similia vasa torcularia, è cellis torculariis nostris patrimonialibus aut Monasterialibus, exportare licitum esto, qua in parte quilibet servus torcularius & vinifactor, quantum prelo & lacui suæ curæ commisso, sunt assignata, sedulo custodito, nam quot ab ingressu functionis suæ vasa ei fuerunt tradita, totidem sub finem vindemia-

12.

Es solle keiner kein Bracken/ Britter oder dergleichen Keltergeschirr/ auß unsern eigenthumblichen/ oder Klosterkeltern tragen/ auff welches dann ein jeder Kelter-Knecht/ was er auff seinem Baum und Biet hat/ gute Achtung haben/ und so viel jhme zum anstand überantwortet worden/ solle er nach Außgang deß Herbsts von Stuck zu Stuck wider lifern/ bey welchem aber mangel oder Abgang gefunden wird/ der solle solches zu-

rum,

rum, singulatim exhibendo, restituto; penes quem vero aliqua instrumenta defecerint, aut plane carere deprehendatur, is ea persolvendo satisfacere adstrictus esto; nisi quidpiam cõfractum esset, quo in casu testimonio instructus, frustra exhibeto; vindemiis autem absolutis *Præfecto* loci indicet, quid in cochlea, ergata, asseribus, trabibus & tignis prelo subjunctis, tabulis, lacu torculario, aut alibi decesserit vel attritum fuerit, ut ea congruo tempore resarciri, & pro necessitate instrui omniaq; vasa torcularia commodo & opportuno tempore bene exsiccata, convenienti loco, unâ reponi & asservari possint.

XIII.

Ut cuique vinum expressuro pro usu vineæ suæ vindemiatoria vasa sint paratiora, quilibet iis in locis, ubi ad cupparum comparationem, propriis sumptibus, quis non est adstrictus,

bezahlen schuldig seyn/ es wäre dann/ daß etwas daran verbrochen/ solle er mit Urkund die Stuck lifern / nach außgang deß Herbsts dem Amptman anzeigen/ was an Spindel/ Britter/ Bracken/ Biethschalen und andrem mangle/ damit solches bey rechter Zeit könne bestellet/ und alles nach Nothdurfft versehen/ auch alles Keltergeschirr bey guter rechter und gelegner Zeit/ wol und trucken wider an sein gebührend Orth zusamen verwahrt werden.

13.

Und damit einem jeden Deymann sein Gut/ mit einem Geschirr desto baß versehen werden möchte / so solle ein jeder / da man nicht eigen Geschürr zuhalten schuldig/ ein Tag zwey oder drey zu

und

uno aut altero antequam uvarum collectioni initium est facturus, aut torculorum præfectos, in torcularüs, in quæ brisas vehere tenetur, aut sponte vecturus est, adeat, ab iisque cuppam sibi concedi petito; nec quisquam pro suo arbitrio absque venia ullum vas signato, aut alterius nomen deleto suumque adscribito, multo minus in illud vas, quod sibi concessum non est, brisas infundito, & possessionem ejus apprehendito, sub mulcta unius floreni.

XIV.

Si quis, cujusque sit status, conditionis, aut dignitatis in universo nostro Ducatu, torcularium, cui ex advecto musto reditum debet, aut aliàs uvas calcatas eidem invehere obstrictus est, præteriret, & alii torculari inferret, aut in illis torcularüs, in quorum circumscripto districtu aut banno vineæ sitæ esset & adstrictæ; vinum non exprimere vel-

zuvor / und ehe er lesen will / zu den Zehendern oder Keltermeistern in die Keltern in welche er zufahren verbunden / oder für sich selbsten zufahren vorhabens ist / gehen / und jhne umb ein Geschirr ersuchen und ansprechen / und solle keiner für sich selbsten / und eygens Gewalts kein Geschirr beschreiben / oder eines andern Namen außlöschen / und seinen dagegen anzeichnen / weniger aber dasselbig Geschirr / so jhme nicht versprochen / beschütten und einnehmen / bey straff eines Guldens.

14.

Wo einer / er sey hohes oder nidern Stands / in gantzem unserm Hertzogthumb / in ein Kelter die Nachfahrt schuldig / oder sonsten darein zufahren verbunden / und selbigem nicht nachsetzte / sondern in ein andere Keltern führe / oder in den jenigen Keltern / unter welchen Zwing und Bännen die Weingart gelegen / und darein gehörig / nicht drucken oder deyen wür-

le præsumeret, is non vinum modo ex usu torcularis debitum, propter voluntariam hanc transgressionem, sed torculariis quoque servis debitam & constitutam mercedem, nobisque insuper decem florenos inevitabilis pœnæ loco persolvito. Quod si tamen quispiam tempore vindemiarum uberiorum, aut aliis incommoditatibus urgentibus Stugardiæ, aut alibi, locorum viniferorum, ubi vitium copia abundat, in tali torculari cui vinarium reditum debet, promoveri non posset, rei qualitate perpensa, & exigente hac necessitate, ab illis quibus hoc permittendi facultas à Nobis est concessa, Præfectis scil. constitutis Inspectoribus, aut torcularium Præpositis, & moderatoribus, ad alia torcularia uvas suas contritas vehendi, (præprimis autē Stugardiæ, iis, qui capacioribus vasis unam saltem & alteram vecturam infundere possunt,

de/ der solle nicht allein den gebührenden Kelterwein/ seines eigenwilligen abfahrens halben/ sondern auch den Kelter-Knechten jhren schuldigen Lohn/ und darzu Uns zehen Gulden zu unnachlässiger Straff verfallen seyn. Jedoch da in grossen Herbsten/ oder anderer Ungelegenheit wegen/ zu Stuttgardten/ oder andern Orthen/ da grosser Weinwachs ist/ einer bey einer solchen Kelter/ in welche er nachzufahren schuldig/ nicht gefertiget werden köndte/ solle jhm nach Erwegung der Sachen beschaffenheit/ und erforderender Nothdurfft/ durch die/ so solches von Unsertwegen macht haben/ als die Amptleut/ verordnete Inspectores, Ober-Keltermeister/ in andere Keltern zufahren/ sonderlich aber zu Stuttgarten/ den jenigen/ die etwañ mit einer Fährt oder zwo/ ein grosses Geschirr beschitten/ und andere/ die zehen oder mehr Fahrt haben/ fortgewissen werden müssen ohne Verweigerung erlaubt werden/

dum

dum interim alii quibus decem aut plures vecturæ sunt, ob vasorum penuriam inviti coguntur dimitti) venia ultrò & citra ullam denegationem dator, Nobis tamen debito reditu, censu, & decimis exsolvendis, omnino reservatis.

XV.

Nemini vindemiali tempore vinum suum & brisas vinaceas extra publica torcularia, in pressoriis privatis, quæ nullo torculorum jure gaudent, vinum exprimere concessum esto; multo minus nigras, aut albas, integras, aut in superposita cavea pedibus contritas uvas domi suæ, horreo, alisve suspectis receptaculis inferto aut reponito, verū ordinario torculari quivis utitor; sique justum pedem uvæ hæ non attingere valeant cum alio de brisis conjungendis convenito, sub mulcta decem florenorum, aut pœna graviori arbitraria, prout transgressionis postulat qualitas.

aber doch Uns Unsern schuldigen Zins/Gült und Zehend-Wein / zuerstatten schuldig seyn.

15.

Es solle keiner zu Herbstzeiten/seinen Wein und Treßter ausserhalb der ordenlichen Keltern in Trögen und Trotten da er nicht Kelter- oder Trotten-Recht hat / trucken oder deyē/ vielweniger schwartze oder weisse/ gantze oder getrettene Trauben / in sein Hauß/ schewren / oder andere argwöhnliche Orth tragen / oder stellen / sonder ein jeder die ordenliche Kelter brauchen / und wo ein solcher keinen gantzen Secker / sich mit einem andern zu jhme zuschütten/vergleichen/alles bey Straff zehen Gulden / oder ferner/ nach deß Ubertretters verhandlen.

XVI.

In illis autem locis & confiniis, ubi cuique proprias possidere cuppas & diotas est injunctum, quilibet ea in parte, eodemque in loco in quo aut ab antiquo fieri consuevit, aut sors ei concessit, suam cuppam collocet, ne illa impedimẽto esse possit crebris vecturis aut etiam incommodet continuò re- & commeantes; Unusquisque autem finitis vindemiis foveam è terra sub cuppa sua effossã, si commodus viæ usus, aut necessitas aliqua id exigere videatur, sub pœna unius floreni, oppleto & complanato.

16.

An Orthen und Enden aber / da ein jeder sein eigene Bütten haben muß / solle ein jeder / an das Orth und Ende / dahin er von Alters / oder durch das Loß bescheiden / seine Büttinen setzen / damit durch dieselbe / weder im fahren / noch wandlen / niemand geirret / noch verhindert werde / und soll ein jeder nach dem Herbst / sein Büttenloch / da es die Nothdurfft der Strassen halben und sonsten erfordern würde / bey straff eines Guldens wiederumb einziehen und ebnen.

XVII.

Insimili labra sub vineis, ita ut neque pretervehentibus neque prætereuntibus ullo impedimento sint, collocantor, nec quisquam alterius vas in campo uvis calcatis irrigato, aut loco moveto, nisi concessa ipsi sit venia sub pœna unius floreni.

17.

Ebenmässig sollen die Züber / under den Weinbergen ohne Verhinderung / der fürüberfahrenden und gehenden / gesetzt / und niemand dem andern im Feld sein Geschirr beschütten / noch selbiges hinweg thun / es seye ihm dañ erlaubt / bey straff eines Guldens.

Pari

Pari ratione juxta cujusque vineam semitæ ab iis, quibus antiquitus necessitas hoc peragendi incubuit, ita complanantor, quo expeditior per illos sit transitus.

XVIII.

Cum etiam illis in locis & tractibus, ubi cāpestria sūt torcularia, nonnulli hactenus cuppas suas procul à torcularibus, propè vineas suas collocaverint, quilibet in posterum sub mulcta decē florenorum, & quidem ex singulariter moventibus causis diotam suam prope torculare apponito, quam rem Decimatores constituti, & torculorum Præfecti sive Magistri sedulò attendūto.

XIX.

Sub eàdē quoq; pœna nullus diotam suam, in propriâ aut alienâ area, horreo aliisve suspectis locis, sed quantum fieri potest, quam proxime torcularibus apponito, in quo itidem decimatores, aliique torculorum Præfecti, vigiles haben-

Deßgleichen sollen auch bey eines jeden Weinberg/ die Weeg/ durch die jenige/ die es von alters hero schuldig gewesen/ also gemacht und außgebessert werden/ daß man darauff könne fortkommen.

18.

Als auch an Orthen und Enden/ da Feld-Keltern seyen/ bißhero etliche ihr Büttinen weit von den Keltern/ unter ihre Weinberg gestellt/ solle hinfüro sonder bewegender Ursachen willen/ ein jeder bey straff zehen Gulden/ sein Büttin zu der Kelter stellen/ und deßwegen/ durch die verordnete Zehender/ und Keltermeister fleissige Auffachtung gegeben werden.

19.

Es solle auch bey gemelter Straff/ keiner sein Bütten/ in seinen oder anderer Höff/ Scheuren oder sonst verdächtige Orth/ sondern so nahe es seyn kan/ zu der Kelter stellen/ darauff dann abermahl von Zehendern/ und andern/ unter die Keltern ver-

 to ocu-

to oculos, ne quis cuppam suam, ut à quibusdam fieri hactenus consuevit, stillicidiis aut canalibus imbri demittendo destinatis, supponat.

XX.

Nulli noctu, post sonitum companæ vespertinum in campum evehi, aut vinũ è torculari avehere licitum esto, nulli insuper de manè ante companæ sonitum è vineis aut torculari, brisas aut vinum domum vehere permissum esto, sub pœna decem florenorum: multò minus ante & post prædictum tempus in torculari diotarum obturacula relinere, vinumque luxato epistomio demittere fas esto, nisi improvisa & repentina necessitas moram non patiatur, tunc tamen cum præscitu nihilominus præfecti, torculi præpositi, aut decimatoris, id peragitor.

XXI.

Sub gravi pœna & evitatione nostræ inclementiæ in vino demittendo & ex-

ordneten Personen/ mit fleiß auffachtung gegeben werden/ daß niemand seine Büttinen/ wie von theils bißher geschehen/ unter die Dachtrauff oder Rinnen setze.

20.

Es soll keiner bey Nacht/ erst nach der Abend-Glocken ins Feld fahren/ oder Wein von der Kelter heimführen deßgleichen solle auch keiner/ Morgens vor der Morgen-Glocken von den Weinbergen oder die Kelter-Treber/ hereiner/ oder Weinheimführen/ bey Straff zehen Gulden/ viel weniger vor oder nach solcher Zeit/ in der Keltern anstechen und ablassen/ es wäre dann/ daß ausser unversehenen Nothfällen/ solches nicht eingestellt werden könte/ so solle es mit Vorwissen deß Amptmanns/ Keltermeisters oder Zehenders beschehen.

21.

Es soll hinfüro bey Vermeidung unserer Ungnad und hoher Straff/ im ablassen pri-

primendo in omnibus torculariis, ſecundum tenorem ordinationis cujusque loci æqualitas obſervator, omnis partialitas excluditor, & cuique ſervato ordine & temporis prærogativa, in quibus etiam locis teſtimoniis diſtributis ordo conſtitui conſuevit, ſecundum obtenta ſorte pignora aut ſigna teſtimonialia preſſura fito, & coactio permittitor.

XXII.

Ut vero curſus exprimendarum uvarum eò magis promoveatur, quilibet, quem juxta ſeriem vindemiandi conſuetum, ordo uvas colligendi & cogendi tangit, eique tempus præſtitutum notificatur, tam interdiu quam nocte, ad ingerendas lacui torculario contritas uvas ſe præparato, nec prelum ocioſum relinquito. Quicunque enim hac in parte negligens & immorigerus deprehenditur, illius pignus teſtimoniale removetor, & qui in ordine

und deyhen / unter allen Keltern / jedes Orths gemachter Ordnung / ein Gleichheit gehalten / alle Partheyligkeit vermitten / und jedem der Ordnung / auch an was enden / es mit den geſteckten Pfanden gebräuchig / den Pfanden nach gedeyhet werden.

22.

Jedoch / damit die Keltern gefürdert / ſolle ein jeder / an dem die Ordnung / und an welchem das Deyhen / dem leſen und bännen nach kommt / auch jhme angezeigt wird / es ſeye Tag oder Nacht / ſich alſobald zu dem Auffſchütten gefaßt machen / und den Baum nicht laſſen leer ſtehen / dann welcher hierüber ungehorſam und fahrläſſig befunden wird / dem ſolle ſein Pfand hinderſich geſteckt / und der nechſtfolgende in der Ordnung / welcher gefaßt / befürdert werden / darob ſonderlich die Kelter-

ordine proximus se præparaverit, promovetor, cui rei inprimis torculorum præfecti vi juramenti præstiti, sedulo invigilanto, & transgressores mox deferunto & mulctanto.

XXIII.

Præsertim torculorum Præfecti & famuli, singulis vicibus pressuram sub prelo promovento, nec pedem ullum ultra tempus in cujusque loci ordinatione præfixum, sub lacu relinquunto, sed præfixo semper tempore dejiciunto: Prospiciant' item, ut vinaceorum scapi & scipiones una cum folliculis confestim è torculis efferantur, ne in stipites arrectarios, in quos prelum cardinatum est, incidant & impedimento sint: illisque, quos ordo premendi tangit, pressuræ horam prius significent, ne aliqua in parte desides, aut commessationibus magis & compotationibus intenti, quam promovendis expressionibus curam habere

meister / bey jhren Pflichten / jhr fleissiges Auffsehen haben / und die Ubertretter alsobald rügen und anzeigen sollen.

23.

Und sollen sonderlich die Keltermeister und Knecht jedesmahls die Bäum fürdern / und keinen Secker länger / als sich jedes Orths Ordnung nach gebührt / auff dem Bietligen lassen / sondern bey rechter Zeit abwerffen / die Fürsehung thun / daß die Trester gleich auß den Keltern kommen / und nicht in die Tockenlöcher fallen / auch dem jenigen / an dem die Ordnung zu deyen / zuvor solches anzeigen / und an jhnen nichts erwindt / oder essen und trincken lieber / als die Fürderung der Bäum seyn lassen / darzu ohne sondere Erlaubnuß nicht ausser der Kelter gehen / sondern jhren Vorgesetzten folgen und gehorsam seyn.

repe-

reperiantur, ne item absq; venia impetrata torculari egrediuntor, ſed eorum præpoſitis obediunto, & illorum juſſa exequuntor.

XXIV.

Præfecti quoque Torcularii, fabri lignarii, aut ſervi vinifactores, Nemini vinum ſub torculo exprimenti ullo modo concedant, pro ſuo lubitu præla religare; quatuor, quinque aut ſex viris adhibitis, vectibus torcularia circumagere & præla ſuſpendere, hocque modo toto pondere urgente, cochleas, ergatas trabes prælo ſubjungẽdos, tabulas, & aſſeres diſrumpere, & diffindere, aut præla ſubito cum impetu demittere: Quod ſi enim hac ratione quidpiam ex negligentia ruptum aut quaſſatum reperiatur, hujus reparationis impenſæ ipſis perſolvendæ incumbunto; juxtaque transgreſſoribus debita pœna irrogator; In id vero operam navanto, ut ſingulis vicibus is qui vino

24.

Es ſollen auch die Keltermeiſter / Zimmerleuth oder Kelter-Knecht / den jenigen / ſo deyhen / mit nichten geſtatten / ihres Gefallens die Bäum zu ſpannen / ihr vier / fünff / oder ſechs daran ziehen / Spindel / Bracken und Britter zerreiſſen / und verſpälten / oder die Bäum ſchnell ablauffen laſſen / dann ſo hierüber etwas muthwilliger weiß verderbt werdẽ ſolte / ſolle ſolches võ ihnen bezahlt / uñ die Vbertretter noch darzu mit verdienter Straff angeſehen werden / ſondern daran ſeyn / daß jedesmahls von dem / der außgedeyhet / der Kandel geleeret und außgeraumt / und in ſolchem kein muthwillige Verhinderung fürlauffe.

exprimendo finem facit, aream vinariam probè evacuet, & expurget; nec in hoc ulla petulans remora appareto.

XXV.

Ad evitandas suspiciones & cogitationes sinistras, omnibus & singulis constitutis torculorum præfectis, fabris lignariis, famulis, & aliis vinifactoribus, cibus ordinarius, per eorum uxores & famulitia, justo & opportuno tempore, non de nocte, & quidem in fiscellis, non in situlis, apportator.

XXVI.

Omnes Nostri Præfecti eò diligentiæ incumbunto, ut viri honesti integræ famæ & vitæ, quibus negocium hoc concedi potest, in torculi præfectos, Decimatores, fabros lignarios, famulos torculares, & ministros alios, quocunque nomine pro cujusvis loci consuetudine insigniantur, in præsentia judicum eligantur, & præstito prius jura-

25.

Zu fürkommung Argwohns/und Verdachts/sollen allē unter den Keltern verordneten Keltermeistern / Zimmerleuthen/Kelter-Knechten/ und andern/ ihre Weiber und und Gesind/ihnen bey rechter Zeit/ und nicht bey Nacht/ auch keines weges in Gölten/ sondern in Körben zuessen bringen.

26.

Von allen Amptleuten/ solle mit sonderm Fleiß dahin getrachtet werden/ daß auffrechte/redliche/ ehrliche Gesellen / denen zuvertrauen / zu Keltermeistern/Zehendern/ Zimmerleuthen/Kelterknechten/ und andern/wie man selbige jedes Orths zunennen pflegt / in beyseyn eines Gerichts erwöhlet/ und auff gewöhnlichen geleisten Eyd/bestättiget/ darneben selbigen/

mento

mento solito confirmentur, simulque, ut conformiter præscriptis & promissis se gerant & obsequantur, seriò & sedulò admonentor.

XXVII.

Et quicunque ejusmodi ministrum torcularium juratum, seu verbis seu factis, in assignato munere, aut vi juramenti quidpiam denunciantem temerè aggressus fuerit, inevitabiliter & graviter id luito, aut pro injuriarum qualitate relatis omnibus circumstantiis, nobis notificator: & postmodum omnes decimatores, ministri torcularii, aliique illuc constituti in musto demittendo & uvas cogendo decentem ordinem observanto, præcipue vero summa cum industria & cura sub prædicta pœna ad sequentes regulas in vino demittendo, & epistomium luxando sedulò attendunto, scilicet, ne quis in posterum, cujuscunque sit ordinis, sub mulcta

in gantzem seinem Innhalt wärlich zugeleben / und nachzusetzen / mit Ernst und Fleiß erinnert werden.

27.

Und welcher einen solchem geschwornen Kelterdiener / mit Worten oder Wercken / in anbefohlnen seinen Verrichtungen / oder in dem er einē auß schuldiger Pflicht / etwas anzeigt / freventlich antasten würde / der soll ohnnachlässig mit ernst gestrafft / oder nachdem die Schmach fürgangen / mit Umbständen an uns berichtet werden: und sollen nachmahls alle Zehender / Kelter-Knecht und andere verordnete Personen / im Ablassen und Deyhen / gute Ordnung halten / insonderheit aber mit allem Ernst und Fleiß / innvermelter Pön / auff nachfolgende Puncten / deß Ablassens und Zapffenzuckens wegen / fleissig Auffsehens haben / nämblich daß keiner mehr / wer er auch sey / bey Straff zehen Gulden /

 decem

decem florenorum, aut pro ratione delinquentis sub pœna graviori, sive pecuniaria sive corporis afflictiva, sine præscitu nostrorum constitutorum scribarum, aut famulorum epistomium luxato, diotas & cuppas relinito, aut quidquam', ne minimum quidem exhaurito, vel etiam, modicum sit sive multum domum vehi aut portari curato, priusquam, vinum in ordinariis mensuratis vasis sit mensuratum, & à constitutis scribis vel decimatoribus, vel prævio alio fide digno testimonio annotatum & de industria conscriptũ: Quod si verò in casu evenientis ubertatis vinariæ quispiam vinum suum maturationis commodioris gratia è diota continuo profluens, mox in doliis receptum domum esset vecturus, eadem illa dolia ante vindemiam (utut prioribus vindemiis mensurata forent) denuò à juratis mensuratoribus rursus mensurantor, iisque signum

oder nach gestallt deß Ubertretters / höher / Gelt oder Leibsstraff / ohne vorwissen / Unserer verordneten Schreiber / oder Zehendknecht / keinen Zapffen zucken / Büttin oder Gölten anstechen / oder im geringsten etwas abschöpffe / auch weder viel oder wenig heimführen oder tragen lasse / der Wein seye dann zuvor in ordenlichen Eychẽ geychen / uñ durch die verordnete Schreiber / oder Zehender / oder sonsten anderm unverdächtigem Urkund / verzeichnet / und mit gutem Fleiß auffgeschrieben / im fall aber menge und viele deß Weins / gleich von einer Büttin oder Zuber herunder / einer seinen Wein gleich / umb besserer Befürderung willen / in Fassen wolte lassen heimführen / sollen abermahls solche Faß vor dem Herbst / (ob selbige schon dẽ andern Herbst zuvor geychen wären) auff ein newes durch die geschworne Eycher / wider geychen / und die Eych darauff geschnitten werden / und so offt er ein solches Faß gefüllt / solle solches

signum mensuræ inciditor, & quotiescunque tale dolium fuerit repletum, loco non avehitor, priusquam à Scriba torculario, Decimatore, aut aliis ad hoc negociū constitutis personis, inspectū & tabulis sit inscriptum; Hujus articuli tenorem, quem præ reliquis observari Nostrâ quam plurimum interest, omnes præfecti, & destinati ministri torcularii, aut scribæ & decimatores, quam diligenter custodiunto, & ne in parte aliqua violetur, sedulò attendunto; Decimatores tamen, & scribæ torcularii qui ea tantum attendunt quæ ipsis indicantur (modo ab ipsis in nostrum præjudicium ex proposito nihil amoveatur aut negligatur) hac in re nullatenus periclitantor, sed illi tantum, qui debitum suum, proprii ac prohibiti commodi & lucri ergò impediti, non exsolvunt, nec præstare volunt, ob id puniuntor.

von der Stell nicht geführt werden / es seye dann zuvor durch den Kelterschreiber / Zehender / oder andere Personen besichtiget und auffgeschrieben: Ob welchem insonderheit / weilen an diesem Articul hoch und viel gelegen / alle Amptleut / und verordnete Kelter-Personen / als Zehender und Kelter-Schreiber / fleissig halten / und daß hierwider nicht gehandlet / gute Achtung geben sollen / jedoch sollē die Zehender und Kelterschreiber / als die allein darauf sehen müssen / was ihnen angezeigt / (davon selbsten / Uns zu nachtheil / vorsätzlich nicht veruntrewet / oder verabsaumet wird) hierunder nicht gefährt / sondern allein die / so Uns die Schuldigkeit / verbottener eygennütziger weiß / nicht leisten / und widerfahren lassen / darumb gestraffet werden.

XXVIII.

Ab unaquaque item diota, quæ de protropo præsertim debentur, decimæ, ordine mox recipiuntor, nec uni aut alteri conceditor, aut connivendo permittitor, ut decimæ ex secunda, tertia, aut quarta demum diota præstentur sub prædicta mulcta decem florenorum, aut pro ratione transgressionis ad Judicis arbitrium & moderamen, aliâ imponendâ.

XXIX.

Nec minus jurati scribæ torcularii & decimatores ad vinũ, quod è lacu adhuc profluit & stillat, sedulò attendunto, ne quid ipsis insciis, aut quidquam nondum mensuratũ, avehatur aut asportetur, quod non prius diligenter & testimonio adhibito conscriptum sit: debitæ item decimæ, reditus partiarii, census & vinum torculare admensum & præstitum fuerit; Inprimis verò decimatores in hoc diligẽter intendant,

28.

So soll auch von jeder Büttin/insonderheit was an Vorlaß/zuZehenden gebührt/ der Zehend ordenlich empfangen/und nicht einem oder dem andern gestattet/ zugelassen oder übersehen werden/ daß der Zehend erst von der andern/ dritten oder vierten Büttinen entrichtet/ alles bey obgesetzter straff/ der zehen Gulden/ oder nach gestalltsame deß verhandlens/ nach richterlicher Erkandnuß und Ermässigũg.

29.

Nicht weniger auch/ sollen die geschworne Kelterschreiber/ und Zehender mit dem Wein so von dem Biet laufft/ jhr Auffsehens haben/ daß nichts ohne jhr vorwissen/ oder ungeychen/ hinweggeführt/ oder getragen werde/ solches seye dann zuvor/ mit Fleiß und gutem Urkund auffgeschrieben/ auch der gebührende Zehend-Theil-Gült und Kelterwein erstattet. Sonderlich sollen die Zehender dahin sehen/ daß uns der schuldige Zehend und Theil/ bey

ne de-

ne decimæ debitæ, & census partiarius è lacu torculario, de extrema vappa & circumcidaneo, sed musto primæ pressuræ, aut vino, æque ac illi, qui decimas aut censum partiarium exsolvit, præstantor.

XXX.

Et sic scribæ torcularii aut Decimatores in singulos dies studiosè annotanto, & conscribunto, quid & quantum quivis de protropo, separatim verò de vino tortivo loco decimarum, & vini pro laboribus torcularibus debiti exhibuerit, idque & hoc omne rationario vindemiali inscribunto, vindemiisque finitis illis, quibus convenit, bona fide & testimonio sufficienti offerunto.

XXXI.

Juxta hoc verò, vi præmissæ admonitionis non modo attentè inspiciunto, sed insuper etiam certò curanto & disponunto, ut omne nobis debitum vinum confestim à Decimatoribus

dem Biet nicht zuletzt / sondern ein mittelmässiger Most / oder Wein / so wol als dem / der den Zehenden oder Theil gibt / gedeyhen und widerfahren möge.

30.

Und sollen also die Kelterschreiber oder Zehender / von Tag zu Tag / mit fleiß verzeichnen und auffschreiben / was / und wie viel ein jeder zum Vorlaß / und dann abgesöndert / zum Druck / zu Zehenden-Theil und Kelter-Wein gereicht / und solches alles in ihr Herbst-büchlein einverleiben / und nach dem Herbst / dahin es gehört / unkundlich mit gutem Glauben übergeben.

31.

Darneben aber auch bey erst beschehener Erinnerung / nicht allein sein Auffsehen haben / sondern auch die unfehlbare Verfügung und Verordnung thun / daß aller solcher unser gefallener Wein /

in pe-

in peculiaria eo destinata dolia, sine defectu fideliter infundatur, nec sparsim in trullis huc illuc reponatur, ut evaporet, maxime vero vasa mensurata promptissimè evacuantor.

alsbald durch die Zehender/in die sonderbahre darzu verordnete Faß/ ohne Abgang/ getreulich geliefert/geschütt/und nicht in Zübern hin uñ wider gestellet werde/ oder verrieche/ sonderlich aber die Eychē aufs fürderlichst geleeret werden.

XXXII.

Singulari quoque industria Decimatores provident0, ne ii qui vinum domum reportant, vasa mensurata ultra clavos infixos repleant, sicque aliquot modios pluris quam illis competit ab unaquâq; amphorà, non detractis decimis, in sui commodum, Nostri verò detrimentum & præjudicium asportent.

32.

Mit sonderm Fleiß auch/ sollen die Zehender ihr Auffsehen haben/ daß die jenige/ so Wein heim thun/ die Eych nicht über die geschlagene Nägel füllen/ und also etlich Imi weiter/ als sich gebührt/ von jeder Eych/ unverzehend/ zu ihrem Vortheil/ und uns zu Nachtheil/ darvon bringen.

XXXIII.

Præfecti nostri, Prætores & Rationales ad decimas & torculum destinati ministri, ut hactenus forsan quibusdam in locis fieri consuevit, sibimet ipsis ex decimis, & vino ex torculo aut aliunde collecto nullū privatum commodū quærunto, sed æque ac alii debitum

33.

Es sollen unsere Amptleuth/Schultheissen und Pfleger/Zehend- und Kelterknecht/ wie etwann bißhero theils Orthen beschehen seyn möchte/ ihnen selbsten deß Zehenden/ Keltern und andern Weins halben/ kein eygennützig Beynutzung schöpffen/ sondern so wol als andere/ den schuldigen

tum ex torculo, prelo, aut aliunde proveniens vinum ex protropo ſcilicet protropum, ex preſſura preſſuram, ſyncerè, fideliter, adhibitoque teſtimonio probabili præſtanto, nec hac in parte ulla præ aliis prærogativa gaudento.

XXXIV.

Quod ſi etiam ii, qui ad torcular deſtinati ſunt, uni aut alteri, torculo ſuo in cogendo vino utenti pro reddendo vino nummos dederint, ii ad amovendum omne periculum & ſuſpicionis notam, ejusmodi vinum à debitoribus adhibitis teſtibus idoneis accipiunto, & inde competens debitum citra omnem machinationem fraudulẽtam exhibento.

XXXV.

Quilibet poſſeſſor vinearum partiariarum, proventum inde perceptum, ſub pœna decem florenorum peculiari cuppæ infundito, ut id quod nobis exinde debetur, tam de protro-

Kelter/ Bohm und andern Wein/ nämblich vom Vorlaß/ den Vorlaß/ und vom Truck/ den Truck/ auffrecht und redlich/ darzu mit gutem Urkund/ zureichen ſchuldig ſeyn/ und hierinnen den geringſten Vorzug vor andern nicht haben.

34.

Da auch ſolche Perſonen/ die unter die Kelter verordnet/ einem oder dem andern/ ſo unter jhren Keltern deyhet/ auff Wein geliehen/ ſollen dieſelbige zu Fürkommung allerhand Gefahr und Argwohns/ ſolchen Wein von jhren Weinleuthen mit gutem Urkund empfangen/ und die gebührende Schuldigkeit/ ohne einigen Vortheil darvon erſtatten.

35.

Es ſolle ein jeder/ ſo theilbare Weingart hat/ ſeinen in ſolchen Weingarten/ erwachſenden Nutzen/ bey ſtraff zehen Gulden/ in ein ſonder Geſchirr ſchitten/ damit Uns im Ablaß und Deyhen/ die Schul-

po quàm de pressura singulis vicibus sine querela exhibeatur, excepto casu, quando in quibusdam vineis pauci tantum cadi botris repleri possunt, & ejusmodi uvas separatim calcare & cogere non utile & proficuum foret, tunc enim tale vinum per viros integros una cū decimatore æstimator, ut sciri possit, quid Nobis exinde debeatur, quo peracto possessori integrum esto, ejusmodi vinum reliquo vinearum proventui immiscere, ita tamen, ut nihilominus debitæ decimæ, & ob torculi usum, dastinatum vinum, exinde præstetur: *Præsertim* autem vos præfecti & officiales permittere non oportet, quò talibus in vineis partialibus arbores, olera, aut rapæ plantentur.

digkeit davon jedesmahls / ohnklagbar erstattet werden möge / es wäre dann sach / daß in einem solchen Weingart / allein etlich wenig Butten voll erwachsen / und solchen Wein allein zudeyen / nicht nutzlich / alsdann solle solcher Wein durch unpartheyische / neben dem Zehender / was uns zum theil davon gebühren möchte / geschätzt; und folgends einem solchem unverwehrt seyn / solchen Wein unter ander sein Gewächs zuschütten / jedoch daß in allweg der schuldig Zehend- und Kelter-Wein auch davon erstattet werde / insonderheit aber sollen ihr die Amptleuth nicht zulassen / daß in solchen Theil-Weinbergen / Bäum / Kraut / oder Rüben gepflantzt werden.

XXXVI.

Nulli etiam, quicunq; sit, absque gravi causa conceditor, & permittitor, vetusta, tenuia, & effœta vina vinaceis affundere, eadem

36.

Keinem solle auch / wer der seyn möge / ohne sonderbahre bewegende Ursachen; gestattet oder zugelassen werden / alte schlechte verdorbene

hac

hac ratione restaurandi animo: Quapropter transgressores, aut decimis, torculove destinati servi, qui id clam aut peragunt, aut permittunt, periculum illud in se susceptum commeritâ carceris aut pecuniariâ pœnâ luunto.

XXXVII.

Cumque hactenus ob immodicas nocturnas, diurnasque potationes, in exhauriendis doliis, in quibus decimæ nostræ, & vinum torculare continebatur, in decimis nostris & doliis torcularibus ingens decrementum apparuerit, aliiq; inconvenientes excessus & luxus tam à peregrinis prætereuntibus, quàm subditis nostris comitteretur & invaluerit, idẽ sub pœna incarcerationis severè hac cõstitutione prohibitũ esto, & inposterũ vinũ nostrũ in cellulis torculariis repositũ reservator & includitor, aut ubi tales casulæ deficerent, minimis, quibus fieri potest,

Wein/ an die Treßter zuschitten/ der Meinung selbige wider damit auffzurichten/ derowegen die Vbertretter / oder Zehend- und Kelter-Knecht / so solches heimlich thun oder zulassen / solcher gebrauchter gefahr wegen / mit verdienter Thurn- oder Geltstraff sollen angesehen werden.

37.

Und als bißhero durch das überflüssig / täglich und nächtlich trincken / ausser unsern Zehend- und Kelter-fassen/ grosser Abgang erfolgt / auch andere Ungebühr und Vppigkeit / so wol durch die frembde fürüberreisende / als unsere Unterthanen geübt/ so solle solches hiemit bey Thurnstraff abgestellt / und hinfüro unsere Wein in die Kelter-Häußlein verwahrt und beschlossen/ oder wo dergleichen Häußlein nicht seyn / zum schlechtesten und eingezognesten Kosten/ wo es vonnöthen/ dergleichen erbawet/ und darinnen die Zehend- und Herrenfaß fleissig und wol verwahrt werden.

 sumpti-

ſumptibus, ubi neceſſitas id poſtulat, extruantor, in iisque dolia noſtra in uſum receptionis decimarum optime cuſtodiuntor.

XXXVIII.

Mane ante matutinum, & veſperi poſt veſpertinum campanæ ſonitum, omnes torculari abeſſe jubentor, exceptis iis qui adhuc ſub eo in laboribus vindemialibus diſtinentur, ſub mulcta floreni unius; ut & interdiu omnes otioſi, quibus in re torculari nihil negocii eſt, maxime verò omnes peregrini vagabundi & mendici, vi generalis Reſcripti ſub pœna carceris expelluntor & abiguntor, ſimul ac nec negotiatores ullos aut mechanicos, uti ſunt mercatores, coriarii, ſutores, piſtores, ſartores & alii ſub torcularibus dolia reponere, vinumque pro debitis eorum prætenſis collectum iis infundere, ſub pœna confiſcationis vini hujus, ullatenus permittitor.

38.

Morgens vor der Morgen- und Abends- nach der Abend-Glocken / ſolle niemands mehr unter der Kelter geduldet werden / er habe dann darunder zuſchaffen / bey ſtraff eines Guldens / wie auch den Tag umbhin / alle Faullentzer / ſo nichts in der Kelter zuverrichten / in alle weg aber alle Frembde / Landfahrer und Bettler / vermög Unſerer Lands-Ordnung bey Thurnſtraff / abgeſchafft und außgetrieben / auch daß Handthierungs- und Handwercksleut / als Krämer / Gerber / Schuſter / Becken / Schneider und andere / unter die Kelter Fäſſer legen / und jhren einbringenden Schuldwein darein thun / bey confiſcirung deß Weins / gar nicht geſtattet / oder zugelaſſen werden.

XXXIX.

Non minus item deprehendimus aliquibus & multis in locis circa initium medium & finem vindemiarum hactenus à Prætoribus, quæstoribus inferioribus & torculi ministris, in propriis ædibus, aut publicis diversoriis, ut & sub torcularibus commessationes, convivia & compotationes institui, vel panes, Carnes, butyrum coctum, aliaque victualia à servis torculariis maximè emi, vinum vetustum cum recenti commutari, nec minus in compotatione proventuum vindemialium à Præfectis, archigrammateis, aliisque adjunctis è senatu aut aliunde assumtis personis, pari modo epula instrui horumque sumptus in universum erogatos de vino ex nostris reditibus collecto persolvi consuevisse, & horum omnium ne minimum quidē tam in expensis, quàm in acceptis ullo modo rationes fuisse red-

39.

Nicht weniger haben wir befunden/ daß an etlichen und an vielen Orthen/ vor/ in und nach dem Herbst / bißhero durch die Schultheissen / Unterpfleger, und Kelterknecht / in ihren eygnen / oder offnen Würthshäusern / auch unter den Keltern Gastungen und Unterzechen gehalten / oder Brod/ Fleisch/ Schmaltz/ und andere Victualia / sonderlich von den Kelter-knechten erkaufft/ und alter Wein gegen dem Newen abgewechselt/ wie nicht weniger in Abrechnung deß Herbsts / durch die Amptleuth / Stattschreiber / und darzu gezogene Gerichts- und andere mehr Personen gleicher gestallt Gastungen angestellt/ uñ solcher Kostē aller mit Wein/ von Unsern Gefällen / abgericht und bezahlt/ jedoch/ davō weder in Einnahm/ noch außgab/ das geringste in Rechnung nicht gebracht/ diß alles solle hinfüro / bey Vermeidūg Unserer Ungnad/ uñ ernstlicher unnachlässiger Straff gäntzlich abgeschafft werden/

redditas: Quæ omnia inposterum sub comminatione evitandæ nostræ inclementiæ, & gravis inevitabilisq; animadversionis omnino prohibita sunto: Sin autem in computandis proventibus vindemialibus, per eò necessariò destinatas personas quidpiam compotando consumptum iri necessum esset, in hoc omnis excessus abesto, & commessationes hæ nummis non vino persolvantor.

im fall aber je in Abrechnung deß Herbsts / durch die darzu nothwendig gehörige Personen / Zehrung auffgewendt werden müßte / solle alle übermaß abgeschnitten / die Zehrung mit Gelt / und nicht mit Wein bezahlet werden.

XL.

Vi librorum Jurisdictionalium, vinum censiticum & tributarium ex unâ manu indivisim & inseparabiliter excipitor, ex iis partibus, quæ unum totum, & vineam censualem integram constituunt, cum verò contra hanc provisionem, multa vineta, maximè in districtu monasteriorum nostrorum huc illuc variè fuerint distracta & in partes dismembrata, ita ut debitum nobis vinum cen-

40.

Vermög der Lager-Bücher / solle der Beeth- und Gült-Wein / ausser einer Hand unzertrennt und unzertheilt / von den Stücken / so zusamen gehören / empfangen werden / solchem aber zuwider / seynd solche Güter / sonderlich in unsern Klöstern hin und wider / sehr verstückelt / und der schuldige Gült- und Beethwein / bißhero auß vielen Händen / Uns zu grossem Abgang / Nachtheil uñ Schaden / also von einem / etwann

unt-

siticum & tributarium hactenus per plures manus non sine ingenti nostro detrimento, jactura & incommodo, & quandoque ab uno & altero vix mensura dimidiata fuerit exhibita, quapropter in posterum ad evitandas confusiones vinum ejusmodi non amplius à singulis excipitor, sed tenor librorum publicarum & territorialium quam probè observator, portitor sive exhibitor constituitor, & per unam saltem personam in probata tamen bonitate recipitor, nec ab illis ullus quæstus illicitus exercetor, omnibus vero modis providetor, ut quantum fieri potest, ejusmodi vineæ rursus conjungantur.

XLI.

Quo locorum decimæ ex vino nondum defœcato & uvis recenter calcatis mox sub vineto exsolvuntur, nostri Præfecti in posterum vi datæ fidei, & juramenti Nobis præstiti, per

nicht mehr als ein halbe Maß geliffert worden / so solle hinfüro umb mehrerer Richtigkeit willen solcher Wein nicht mehr von jeden insonderheit eingezogen / sondern der Inhalt der Läger-Bücher observirt / ein Träger gemacht / und auß einer Hand / jedoch an guten Werth empfangen / und võ jhnen kein eigennutz gebraucht / in allweg aber dahin getrachtet werden / daß / soviel müglich / solche Weinberg widerumb zusammen gebracht werden.

41.

An Orthen und Enden / da der Zehend an rauen Wein und getrettenen Trauben / unter den Bergen gegeben würde / sollen hinfüro Unsere Amptleuth bey jhren Pflichten und Eyden / damit sie Uns univer-

universum illum tractum in quibus decimæ præfato modo in singulis clivis mox sub vinetis aut alibi admetiuntur, certum modum & ordinem adornanto, ut singulis ingruentibus vindemiis denuò omnes orcæ justo & legitimo modo mensurentur, ipsaque mensura in singulas amphoras, modios & mensuras, doliis insulpatur, nec quisquam in posterum orcam vehat eaque utatur quæ mensurata non sit, sub mulcta decem florenorum.

verwandt und zugethan / an allen Orthen und Enden / da der Zehend obgehörter massen / unter den Bergen und sonsten gereicht wird / die unfehlbare Führsehung und Verordnung thun / daß jedes Herbsts von neuem alle Fuhrfaß recht und ordenlich geychen / auch die Eych beym Eimer / Imi und Maß auff die Faß geschnitten werde / uñ niemands kein ungeychen Fuhrfaß mehr führe / bey straff zehen Gulden.

XLII.

Nemo item dolium currui imponito aut avehito, nisi à destinato ad decimas ministro prius sit inspectum, & maximè eò intenditor opera, ne inter imponendum, lucrum aliquod illicitum aut proprium commodum quæratur, veluti si quis liquorem seu vinum velit exhaurire, & dolio suo infundere, vinacea verò relinquere; sed antequam ad recipiendum

42.

Und solle keiner kein Faß laden / oder hinweg führen / es habe dann der verordnete Zehend-Knecht solches zuvor besichtiget / und soll sonderlich mit Fleiß dahin gesehen werden / daß unter solchem Laden kein Vortheil / oder Eygennutz gesucht / als daß einer wolte den Wein oder Brüech laden / und die Trester stehen lassen / sondern solle / ehe und dann er anfanget zu laden / zuvor mit einem Pfahl in dem

& im-

& imponendum, currui vinum ſeſe quis accingat, palo aliquo in diota uvas calcatas & briſas circumagito: quod ſi enim hâc in parte fraudulentus quiſquam conatus apparuerit, debita gravi & irremiſſibili pœna transgreſſor quilibet ſcelus hoc luito.

XLIII.

Ut autem omne periculum, quantum fieri poteſt, evitetur, & neceſſitate ita exigente, conveniens rationum calculus & manuductio reperiri queat, jam ſuperius conſtituto modo quilibet auriga vel carpentarius, qui vinum & uvas calcatas è vineis advehit, orcam ſuam ante vindemiam à juratis menſuratoribus ſedulo menſurari, menſuramque inventam dolii fundo incidi & annotari curato.

XLIV.

Quoniam item hactenus in exſolutione decimarum juxta vineta, ingens decrementum in hoc appa-

Zuber / die Treber durch einander rühren / und zerbrechen / dann da hierunter einiger betrüglicher Fürſatz ſolte fürlauffen / ſolle unnachläſſige ernſtliche Straff gegen den Ubertrettern fürgenommen werden.

43.

Damit aber alle gefahr / ſo viel müglich / vermitten / und im Fall der Nothdurfft gebührende Nachrechnung und Anleittung gefunden werden möge / ſo ſolle obgemelter maſſen / ein jeder Kärcher oder Fuhrmann / der alſo Wein und Treſter / von Weingarten unter die Kelter fährt / ſein Lad oder Fuhrfaß / vor dem Herbſt durch die geſchworne Eycher fleiſſig eychen / und die Eych an Faßboden verzeichnen oder ſchneiden laſſen.

44.

Und weilen bißhero an dem Zehenden / ſo unter den Bergen gegeben / ein groſſer Abgang in dem erfolgt / daß

ruit, quod non pauci botros recenter collectos, cadis aliisque vasis vinariis impositos domum aut aliò insciis juratis operariis torculariis exportaverint, proinde abusus iste sub mulcta decem florenorum in totum prohibitus esto, ne scilicet absque præscitu juratorum decimatorum, aut impetrata prius venia, tale quid ante legitimam detractionem decimarum inposterum è vinetis asportetur.

ihrer viel unzertrettene Trauben / in Butten oder andern Geschirren / heim in ihre Häuser / oder anderstwohin / unwissend der geschwornen Zehend-Knecht / getragen / so solle hiemit bey straff zehen Gulden solches gäntzlich und allerdings abgestrickt seyn / daß ohne Vorwissen und Erlaubnuß der Zehender / dergleichen unverzehend nicht mehr von den Bergen soll hinweg getragen werden.

XLV.

Præterea etiam per id tempus deprehendimus, hactenus hic & illic, è nostris cuppis ad colligendas decimas in campo aperto positis, si vinum decimale non confestim ad torcularia fuit advectum à plerisque in exhauriendo vino tam Senioris quam juvenilis ætatis ingentia commissa fuisse furta, præcipue cum nonnulli terebris & epistomiis instructi, decimatore paululum à cuppa tri-

45.

Wir haben auch befunden / daß solche Zeithero hin und wider / bey unsern auff dem Feld stehenden Zehend-Zübern / darein Unsere gesamlete Zehendwein geschüttet / wann selbiger nicht gleich unter die Kelter geführt worden / von vielen Jung und Alt / ein grosser Diebstall vorgangen / sonderlich in dem / theils sich mit Börern und Zapffen gefaßt machen / daß wo ein Zehender / dem Zehend-Zuber / den Rucken gewendet /

butaria discedente, protinus diotam perforatint, in orcis, amphoris, qualis exceptoriis, aliisque vasis vinariis vini haud exiguum furto sustulerint, os dolii rursum obstruxerint, aut decimatorem videntes, nec illico epistomium applicare valentes, aufugerint, & nobile donum Dei petulanter perdiderint, & vinum effluens terræ commiserint: Quapropter inpræsentiarum omnes dehortamur, & volumus severè admonitos, ut in posterum ab ejusmodi petulantiâ sibi caveant. Quod si enim quispiam, qui pubertatis suæ annos pertigerit, in ejusmodi furto deprehensus fuerit, confestim carceri includitor, criminaliter accusator, & quidquid pro ratione delicti judicatum fuerit, etiam executioni demandator; Juvenes autē tam pueri quam puellæ protinus numellis aquaticis imponuntor, & è machinâ hâc aquis incumbenti, præ-

gleich solche Gesellen / den Zuber angebort / in Gölten / Krügen / Flaschen / Butten / und andern Geschirren / ein nahmhafftes an Wein gestohlen und abgetragen / und den Zapffen fürschlagen / oder da sie den Zehender gesehen / und in Eyl keinen Zapffen fürmachen können / sie außgerissen / und die edle Gab muthwillig in die Erden lauffen lassen / als wöllen wir hiemit männiglich gewarnet und ermahnet haben / dergleichen müssig zugehen / dann da hierüber jemands / so seine mannbare Jahr erreichet / in dergleichen Diebstall solte betretten werden / der solle alsbald gefänglich eingezogen / peinlich beklagt / und was erkennt / an ihme exequirt / die junge Knaben oder Mägdlein aber alsbald auff den Güssübel gesetzt / hinab gesprengt oder ausser mangel desselben / mit dē Narrenhäußlin ohnnachlässig gestrafft werden / welche Personen / dann ein jeder / so solche in dergleichen Diebstall ergreifft / bey seinen Pflichten

ti, præcipites dejiciuntor, aut in defectu harum in carcere publico, quam ædiculam ſtultorum indigitant, captivi irremiſſibiliter pœnam luunto, cujusmodi transgreſſores quicunque in furto deprehenderit, vi juramenti præſtiti & datæ Nobis fidei, deferre obligatus eſto,

und Eyden zuwägen / verbunden und ſchuldig ſeyn ſoll.

XLVI.

Inprimis Decimatores debita eaque qua fieri poteſt, ſumma induſtria eò intenti ſunto, ut quotidie circa veſperam collectum vinum decimale è vineis in torcular, & deſtinata eidem loca vehatur; nec minus decimarum vectores, ejusmodi vinum cum minimo, quo fieri poteſt diſpendio ſuò loco inferant, & ut prædictorum decimarum miniſtrorum ſolertia eò apertius pateſcat, quotquot interdiu ſeu dimidias, ſeu integras vecturas, pro decimis exceperunt, ſingulari cura baculis incidunto, numerumque

46.

Und ſollen ſonderlich die Zehender / mit ſchuldigem getrewſtem und beſtem Fleiß dahin ſehen / daß alle Abend / der empfangene Zehendwein aller von dem Feld in die Kelter / und ſein gehörigen Ort geführet werde / nicht weniger auch die Zehendführer / allen ſolchen Wein mit wenigſtem Abgang / ſo immer geſeyn kan / an ſeyn gehörig Orth liffern / und damit berührter Zehendknecht Fleiß / deſto würcklicher verſpürt / ſollen ſie / waß ſie deß Tags für halbe und gantze Fährt / zu Zehenden empfangen / mit ſonderm Fleiß / auff Hölzer ſchneiden / und alle Abend ſolches dem Kelter-

harum

harum singulis temporibus vespertinis scribæ torculari significanto, ut omnia ordine conscribere queat.

XLVII.

Huic congestæ vindemiali ordinationi, tum omnes in universum, tum vos præcipue singulos, quantum cujusque loci postulat conditio, quoad singula præscripta capita & puncta non conformiter tantum & devotè gesturos indubie sperabimus, nec quicquam quod ad fidelem & immotam executionem horum secundum præstitam à Vobis fidem & prout obedientia vobis incumbit, quãtum in vobis est, neglecturos; verum insuper vobis clementissimè mandamus, ut ante proximam & subsequentes vindemias hæc statuta publicè prælegi, & ab omnibus servari nec quicquam contra ea machinari curetis, & cum industria admoneatis, pœnasque pro qualitate violatorum singulorum punctorum irrogatas

schreiber zuwissen machen und anzeigen /, damit Er solches alles ordenlich auffzuschreiben wisse.

47.

Wollen uns demnach / hierauff insgemein / und sonderlich zu euch ernstlich versehen, ihr werdet nicht allein dieser Unserer zusammen getragener Herbst-Ordnung / so viel jedes Orths Gelegenheit nach / die Nothdurfft erfordert / in allen vorgeschribenen Puncten gehorsamlich geleben und nachsetzen / auch an steiffer und getreuer Execution, obligender verpflichter Schuldigkeit nach / eweres theils nichts erwinden lassen / sondern befehlen euch noch ferner gnädiglich / ihr wollet noch vor jetzt / und künfftig / alle Jahr / vor angehendem Herbst / diese Ordnung offentlich verlesen / auch mäniglich darob zuhalten / selbiger würcklich zugeleben und nachzukommen / mit allem Ernst / Eyfer / und Fleiß ermahnen / und erinnern / von den Straffwürdigen / die bey

gatas absque ulla conniventia, remissione vel personarum respectu fideliter exigatur, & eâdem fide rátionibus inseratur: Quod si etiam præter allegatos plures defectus & vitia, hoc aut alio loco Prefecturarum vobis commissarum sciretis, aut inposterum experiemini, ea omnia removeatis, aut pro delicti gravitate submisse Nobis significetis, quoniam in hisce ulteriorem ordinationem & disputationem tam augendo quam minuendo nobis ipsis reservamus.

Omnibus item Præfectis, scribis, ministris partiariis, ut & decimatoribus torculariis, singulis denique personis, quæ in exigendis reditibus nostris vinariis occupatæ sunt, pro qualitate muneris & functionis demandatæ, prout cujusvis civitatis, oppidi, pagi, aut villæ commoditas exigit, formulam juramenti exactam & benè

jedem Punckt dem Verwürcken gemäß / angesetzte Straffen/ ohne einigen Nachlaß/ oder ansehen der Personen / ohnfehlbar einziehen/ und gebührlich verrechnen. Ob ihr auch über erzehlte / noch mehr schädliche / unpassirliche Fehl und Mängel/ an einem oder dem andern Orth ewers Ampts jetzo wisset / oder ins künfftig in Erfahrung brächten/ dieselbige abschaffen oder wo der Fehl groß solches unterthänig berichten / inmassen wir uns dann in disem fernere Ordnung / Minderung und Mehrung zuthun vorbehalten.

Ihr sollen auch/ ausser solcher neuer verbesserter Herbst-Ordnung / den Kelter-Meistern / Kelter-Schreibern / theil und Kelter-Knechten/ auch Zehendern und andern Personen / so zu Einziehung der Weingefäll / gebraucht werden/ nach ihr jedes Obligender Verrichtung Beschaffenheit / und der Stadt / Flecken/ oder Dorff/ einen som-

com-

comprehensam, vos, ex hac præmisa reformata & renovata ordinatione vindemiali, proponunto, verbaque inserta, *fideliter*, *& citra fraudem*, benè & explicitè declaranto, ut ea nequaquam hunc sensum habeant, & eò detorqueri queant, quod si fortè quispiam præstito suo juramento non satisfecerit, quasi confestim periclitetur, & mox in flagranti crimine puniatur; sed omnes & singulos quoad contenta formulæ juramenti admonere, & quorumlibet verborum insertorum declarationem, præsertim verò, verborum præmissorum exhibere, quo quisque præstitum suum juramentum, fideliter, candidè, & citra omnem fraudem, constanter servare, neque ab eo quicquam se averti sinere velit; communiter enim, hæc verba, *fideliter & citra ullam fraudis suspicionem* hunc intellectum habent, quod si quis neque scienter, ex proposito vel

dern wol specificirten Eyd begreiffen / und jhnen die im Eyd inserirte Wort / getreulich und ohngefährlich, wol erklären / daß selbige nicht jhrem eines Theils gefaßten Wohn nach / also schlechtlich zuverstehen / oder den Verstand haben / daß ob schon einer / seinem geleisten Eyd nicht also würcklich nachgesetzt / daß man jhne darumb nicht gleich gefähren / oder greiffen werde / sondern sie alle und jede besonders / deß Eyds / umbständlich erinnern / und jhnen ein gute Erläuterung / sonderlich aber obgesetzter Wort geben / daß nämblich ein jeder seinen geleisten Eyd / getreulich / redtlich / und ohne alle Gefahr / festiglich halte / und sich davon nichts abwenden lassen solle. Dann insgemein haben die Wort / getreulich und ohngefährlich / den Verstand / da einer nicht wissentlich / vorsetzlich / betrüglich etwas werde übersehen / veruntrewen / oder unterschlagen / alsdann solle niemand nicht gefährt werden / im widrigen Fall aber

vel dolosè, aliquid negligeret, amoveret, aut in aliquo defraudaret, is minime posset periclitari: quod si vero res secus se haberet, nemini sub prætextu horum verborum, delictum & perjurium commissum, palliare tegere & fucare licitum esto. In his omnibus, severæ nostræ & constanti voluntati satisfit. Datum Stugardiæ die 10. Junii, à Servatoris Nostri Christi nativitate, Anno millesimo, Sexcentesimo septimo.

werde sich keiner dieser Wort zu Bemäntlung seiner begangenen Untreu/oder Meineyds zugebrauchen/oder zuerfrewen haben. An dem allem geschicht Unser ernstliche und zuverläßliche Meinung/ Datum Stutgarten den zehenden Julii/ nach Christi Unsers Seligmachers Geburt gezehlet/ Ein tausend sechshundert und sieben Jahr.

IN-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Numerus respicit paginas.

A.

noran-

Medio-

quam

Portuen-

F I N I S.

Omissa.

Ad cap. 1. pag. 6. lin. 24. addatur: *hoc est, Jus ponderum, mensurarum, ulnarum, metiendi item Corpora Cubica, sive dolia mensurandi, & agros.*

Pag. 7. lin. 5. add. *h. e. Appariter generalis, Visitator molendinorum, ponderum, librorum, ulnarum, Staterarum.*

Cap. 3. p. 19. l. 15. add. *h. e. Appariter Generalis Regis, Visitator ponderum.*

Cap. 4. p. 34. l. 16. add. *h. e. de Reductione ponderum & mensurarum ad unam formam, & quod in Francia non nisi una forma ulna, longitudinis trium pedum, septem digitorum, & decempeda sive pertica habenda sit octo linearum; quæ vocabitur ulna Regia.*

Errata.

Cap. 1. p. 6. l. 23. lege: Etalonage. Reliqua Sphalmata si quæ forte inter festinandum irrepserunt, & Valdè levia erunt, ipse benevolus lector, pro Candore suo emendabit.

